كشف البارى
عما فى
جلد ۵
صحيح البخارى
تصنيف
حضرت مولانا سليم الله خان

كشف البارى

عما فى

صحيح البخارى

كتاب البيوع

تاليف ← صدر وفاق المدارس مولانا سلیم الله خان مدظله العالى
شیخ الحدیث جامعه فاروقیه کراچی
ترتيب وتحقيق ← مولانا مفتى محمد مزمل سلاوت صاحب
ترجمه ← مولانا شاه فیصل فاضل وفاق المدارس، امداد العلوم

خصوصيات

جلد ۵

① داحاديثو تخريج
② د تعليقات بخارى تخريج كول
③ د اسماء الرجال مختصر تعارف
④ دگرانو لغاتو لغوى، صرفي او نحوى حل
⑤ ماقبل باب سره د ربط په باره كښې پوره تحقيق
⑥ د شرحي د هري خبري په حاشيه كښې حواله وركول
⑦ د ترجمة الباب مقصد په بيانولو كښې پوره تحقيق
⑧ د مختلفو مذاهبو تحقيقى بيان او بيا د مذهب حنفى ترجيح
⑨ د حديث اطراف بيانول چه په بخارى كښې دا حديث په كوم كوم ځائې كښې دي.

خورونكى فيصل كتب خانه محله جنگى پيښور
موبائل:- ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

فهرست مضامین

شمیره	مضمون	صفحه

۴۰-کتاب السلم

۱-باب: السلم فی کیل معلومٍ

شمیره	مضمون	صفحه

۲ - باب: السلم فی وزنٍ معلومٍ

۳ - باب: السلم إلى من ليس عنده أصل

شمیره	مضمون	صفحه

۸ - باب: السلم إلى أن تنتج الناقة

شمیره	مضمون	صفحه

۴۰ - کتاب الشفعة

۱ - باب: الشفعة فی مالم یقسم، فاذا وقعت الحدود فلا شفعة

۲ - باب: عرض الشفعة علی صاحبها قبل البیع

۳ - بِاب: أي الجوار أقرب

شمیره	مضمون	صفحه

۲۴- کتاب الاجارة

۱- باب: استئجار الرجل الصالح

۲- باب: رعی الغنم علی قراریط

شمیره	مضمون	صفحه

۵ - باب: الاجیر فی الغزو

۶ - باب: من استاجر أجیرًا فبین له الاجل ولم یبین العمل

۷ - باب: إذا استاجر أجیرًا علی أن یقیم حائطًا یرید أن ینقضّ جاز

شمیره	مضمون	صفحه

شمیره	مضمون	صفحه

۲۱ - باب: عسب الفحل

شمیره	مضمون	صفحه

۲۲ - باب: إذا استاجر أرضًا فمات أحدهما

۴۳ - كتاب الحوالات

۱ - باب: في الحوالة، وهل يرجع في الحوالة

۴۴ - کتاب الکفالة

۱ - باب: الکفالة فی القرض والدیون بالابدان وغیرها

شمیره	مضمون	صفحه

۴ - باب: جوارأبی بکرفی عهدالنبی ﷺ وعقده

شمیره	مضمون	صفحه

۵- باب: الدین

۴۵- کتاب الوکالة

۱- باب: وکالة الشریك فی القسمة وغیرها

شمیره	مضمون	صفحه

۲ - بَاب: إذا وكل المسلم حربيًا في دار الحرب، أو في دار الاسلام جاز

که څوك مسلمان دَ دار الحرب باشنده په دار الحرب یا دار الاسلام کښې وکیل جوړ کړي

شمیره	مضمون	صفحه

۹ - باب: وکالة المرأة الامام فی النکاح

۱۰ - باب: إذا وکل رجلا، فترك الوکیل شیئا فاجازه الموکل فهو جائز وإن أقرضه الی أجل مسمی جاز

شمیره	مضمون	صفحه

۱۵ - باب: إذاقال الرجل لوكيله: ضعه حيث أراك الله. وقال الوكيل: قدسمعت ماقلت.

۱۶ - باب: وكالة الامين في الخزانة ونحوها

۴۲ - كتاب المزارعة

شمیره	مضمون	صفحه

۱ - باب: فضل الزرع والغرس إذا أكل منه

۲ - باب: ما يحذر من عواقب الاشتغال بآلة الزرع، أو مجاوزة الحد الذي أمر به

شمیره	مضمون	صفحه

۸ - باب: إذالم یشترط السنین فی المزارعة

شمیرہ	مضمون	صفحه

شمیره	مضمون	صفحه

۱۷ - باب: ما جاء فی الغرس

۴۷ - کتاب المساقاة، الشرب

۱ - باب: فی الشرب

شمیره	مضمون	صفحه

۴ - بَاب: مَن حفر بئرًا في ملكه لم يضمن

۵ - بَاب: الخصومة في البئر والقضاء فيها

شمیره	مضمون	صفحه

شمیره	مضمون	صفحه

۱۳ - باب: شرب الناس والدواب من الانهار

۱۴ - باب: بیع الحطب والکلاء

په دے تقریر کښے چه مونږ د صحیح بخاری کومه نسخه د متن په طور غوره کړے ده.په هغے باندے د ډاکټر مصطفی دیب البغا تحقیقی کار شوے دے. ډاکټر مصطفی دیب په احادیثو باندے د نمبرو لګولوسره د احادیثو د مواضع متکررۀ د خودلو التزام هم کړے دے.که یو حدیث روستو راتلونکے وی. نو د حدیث په آخر کښے په نمبرو سره د هغے خودنه کوی.یعنی چه په دے نمبر باندے دا حدیث راځی.اوکه حدیث تیر شوے وی.نو د نمبر نه وړاندے ،،ر،، لګوی.یعنی دے نمبر طرف ته رجوع اوکړه.

فہرست رجال الحدیث

نمبر	اسماء المترجم لهم	کتاب	باب	صفحة
۱	عمرو بن زرارة بن واقد الکلابی ابو محمد النیسابوری رحمه الله تعالیٰ	کتاب السلم	باب السلم فی کیل معلوم	۶۱
۲	عبد الله بن کثیر الداری المکی، ابو معبد القاری، مولی عمرو بن علقمة الکنانی رحمه الله	ایضاً	ایضاً	۶۲
۳	ابو المنهال عبد الرحمن بن مطعم البنانی المکی	ایضاً	ایضاً	۸۸
۴	محمد بن عبد سلام بن الفرج السلمی مولاهم ابو عبد الله البخاری البیکندی رحمه الله	ایضاً	ایضاً	۶۵
۵	صدقة بن الفضل ابو الفضل المروزی رحمه الله	ایضاً	باب السلم فی وزن معلوم	۳۰۲
۶	عبد الله بن ابی المجالد الکوفی رحمه الله	کتاب السلم	ایضاً	۷۰
۷	ابو البختری سعید بن فیروز کوفی الطائی رحمه الله	ایضاً	باب السلم الی من لیس عنده اصل	۷۸
۸	عمرو بن الشرید بن سوید ابو الولید الطائفی	کتاب الشفعة	باب عرض الشفعة علی صاحبها	۱۰۲
۹	ابو رافع القبطی رضی الله عنه	کتاب الشفعة	ایضاً	۱۰۳
۱۰	ابو عمران عبد الملک بن حبیب الازدی الجونی البصری رحمه الله	کتاب الاجارة	ای الجوار اقرب	۱۰۵
۱۱	یعلی بن مسلم بن هرمز المکی رحمه الله	ایضاً	باب اذا استاجر اجیرا الخ	۱۲۴
۱۲	یوسف بن محمد العصفری الخراسانی نزیل البصرة	ایضاً	باب اثم من منع اجر الاجیر	۱۲۸

نمبر	نام	کتاب	باب	صفحہ
۱۳	کثیر بن عبداللہ بن عمرو بن عوف المزنی رحمہ اللہ	ایضاً	باب اجر السمسرۃ	۱۴۳
۱۴	ابو المتوکل علی بن داود رحمہ اللہ	ایضاً	باب مایعطی فی الرقیۃ	۱۵۴
۱۵	محمد بن جحادۃ اودی الکوفی ایامی	ایضاً	باب کسب البغی والاماء	۱۶۴
۱۶	علی بن حکم البنانی	ایضاً	باب عسب الفحل	۱۶۶
۱۷	محمد بن حمزۃ ابن عمرو اسلمی الحجازی رحمہ اللہ	کتاب الکفالۃ	باب الکفالۃ فی القرض والدیون الخ	۱۸۵
۱۸	اشعث بن قیس بن معدی کرب بن معاویۃ کندی رضی اللہ عنہ	ایضاً	ایضاً	۱۸۷
۱۹	یوسف بن یعقوب بن سلمہ الماجیشون رحمہ اللہ	کتاب الوکالۃ	اذا وکل المسلم حربیاً فی دار الحرب او فی دار الاسلام جاز	۲۱۸
۲۰	صالح بن ابراھیم بن عبدالرحمن بن عوف القرشی الزھری المدنی رحمہ اللہ	ایضاً	ایضاً	۲۱۹
۲۱	عقبۃ بن عبدالغافر اذدی العوذی رحمہ اللہ	کتاب الوکالۃ	اذا باع الوکیل شیئاً فاسدا فبیعہ مردودہ	۲۲۹
۲۲	نعیمان بن عمرو بن رفاعۃ الانصاری رضی اللہ عنہ	ایضاً	باب الوکالۃ فی الحدود	۲۵۷
۲۳	عبداللہ بن سالم اشعری رحمہ اللہ	کتاب المزارعۃ	باب مایحذر من عواقب	۲۷۱
۲۴	ابوامامۃ الباھلی رحمہ اللہ	ایضاً	الاشتغال بآلۃ الزرع الخ	۲۷۲
۲۵	حنظلہ بن قیس بن عمرو رحمہ اللہ	ایضاً	باب	۲۸۸
۲۶	عمرو بن عوف المزنی رحمہ اللہ	ایضاً	من احیا ارضاً مواتا	
۲۷	ظھیر بن رافع رحمہ اللہ	ایضاً	باب ماکان من اصحاب النبی یواسی بعضھم بعضاً فی الزراعۃ والثمرۃ	۱۴۳ ۳۲۶
۲۸	ربیع بن نافع رحمہ اللہ	ایضاً	ایضاً	۳۲۸
۲۹	کثیر بن کثیر رحمہ اللہ	کتاب المساقاۃ	من رای ان صاحب الحوض الخ	۳۸۷

بسم الله الرحمن الرحيم

۴۰- کتاب السلم

دَ ماقبل کتاب سره مناسبت:- امام بخاری رحمه الله دَ کتاب البیوع نه دَ فارغیدو نه پس کوم چه دَ بیوع په عام احکامو باندې مشتمل وو اوس دَیو خاص قسم بیع، بیع سلم احکام ذکر کوی.

دَ بیع سلم مشروعیت:- دَ بیع سلم مشروعیت دَ کتاب الله، سنت رسول الله ﷺ دَاجماع او عقل نه ثابت دی

دَ کتاب الله نه ثبوت:- ① ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا تَدَايَنتُم بِدَيۡنٍ إِلَىٰٓ أَجَلٖ مُّسَمّٗى فَٱكۡتُبُوهُ ﴾ (البقرة: ۲۸۲)

امام قرطبی رحمه الله دَدې آیت مداینه باره کښې دَ حضرت ابن عباس رضی الله عنهما قول نقل کوی چه هذه الآية نزلت في السلم خاصة یعنی دا آیت خاص توګه باندې دَبیع سلم دَاجازت دَپاره نازل شوې دې.[۱]

دَ احادیث مبارکه نه ثبوت:- دَحضرت ابن عباس رضی الله عنهما روایت کوم چه امام بخاری رحمه الله او امام مسلم رحمه الله نقل کړې دې. عن ابن عباس قال قدم رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم المدينة وهم يسلفون في الثمار السنة والسنتين والثلاث فقال من أسلف في شيئ فليسلف في كيل معلوم ووزن معلوم إلى أجل معلوم (متفق عليه) [۲] یعنی حضوراکرم ﷺ مدینې منورې ته تشریف راوړو. دَمدینې خلقو به په میوو کښې دَ یو دوه او دریو کالو دَپاره بیع سلم کوله نو حضوراکرم ﷺ اوفرمائیل څوک چه په یوڅیز کښې بیع سلم کوی نو ناپ تول او موده مقرر کولو سره دې سلم کوی.

اجماع امت:- اودَامت هم دَدې په جواز او اباحت باندې اتفاق دې صرف دَ حضرت سعیدبن مسیب رحمه الله نه انکار نقل دې.[۳]

بل عقل هم دَدې خبرې تقاضا کوی چه بیع سلم جائز کیدل پکار دی ځکه چه اکثر داسې کیږی چه مبیع فوری طریقه باندې نه شی حاضرولې نو که چرې دَ دې دَپاره اجل مقرر کړې شی نو څه بدیت نشته چونکه کوم وخت چه هغه مبیع موجود وی نو ډیر ځل داسې کیږی چه هغه وخت مشتری سره پیسې نه وی. اوکله په دغه وخت کښې بائع طرف نه مبیع ته سخت حاجت وی او فی الحال په مبیع باندې قدرت هم یقینی وی نو هغه خپل دغه حاجت دَ بیع سلم په ذریعه پوره کولې شی.[۴]

---

[۱]) الجامع لاحکام القرآن (تفسیر قرطبی) :۳۵۹/۳: دارالکتاب العربی بیروت ومعارف القرآن للشیخ الکاندهلوی رحمه الله :۵۳۷/۱: مکتبة المعارف شهدادپور.

[۲]) صحیح البخاری کتاب ۳۵ الباب: رقم الحدیث ۲۲۳۹ وصحیح مسلم کتاب: ۳۲ باب:۲۵ رقم: ۱۶۰۴.

[۳]) فتح الباری: ۵۳۹/۴ قدیمی.

[۴]) فتح القدیر: ۶۷/۷ عثمانیه کوئټه.

دَ سلم لغوى او اصطلاحى تعريف:- سلم او سلف دواړه په يووزن اوپه يوې معنى دى. سلم دَ حجاز والو لغت دې او سلف دَ عراق والو.(١) دَ تقديم په اعتبارسره دې بيع ته سلف اودَ تسليم په اعتبارسره سلم ونيلې شى. په اصطلاح كښې بيع سلم بيع آجل بعاجل ته ونيلې شى يعنى په دې كښې دَ آجل بيع دَ عاجل سره كيږى.(٢) مبيع آجل وى او په اجل مقرربانديې مشترى ته حواله كولې شى او ثمن مشترى په وخت دَعقد كښې بائع ته اداكوى. په بيع سلم كښې مشترى ته رب السلم او ثمن او قيمت ته راس المال بائع ته مسلم اليه او مبيع ته مسلم فيه وائى.

١ – باب: السلم فى كيل معلوم

باب مقرركولوسره عقد سلم كول

دَ ترجمة الباب مقصد:- دَ ترجمة الباب مقصددادې چه كه مسلم فيه چرته كيلى څيز دې نودَدې دَ كيل علم هم ضرورى دې.(٣)

[حديث باب ٢١٢٤] (٤)- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ زُرَارَةَ أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ ابْنُ عُلَيَّةَ أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَثِيرٍ عَنْ أَبِي الْمِنْهَالِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رضى الله عنهما - قَالَ قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - الْمَدِينَةَ، وَالنَّاسُ يُسْلِفُونَ فِي الثَّمَرِ الْعَامَ وَالْعَامَيْنِ - أَوْ قَالَ عَامَيْنِ أَوْ ثَلاَثَةً. شَكَّ إِسْمَاعِيلُ - فَقَالَ «مَنْ سَلَّفَ فِي تَمْرٍ فَلْيُسْلِفْ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ، وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ».

يعنى حضرت ابن عباس ﷺ فرمائى رسول الله ﷺ مدينې ته تشريف راوړو او خلقو به په كهجورو كښې دَ يوكال دواو كالو يا دريو كالو په ميعاد بانديې بيع سلم كوله. نو رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه څوك هم تاسو نه په كهجورو كښې سلم كوى هغوى دې ناپ تول مقرر كولوسره كوى.

رجال الحديث

عمرو بن زرارة:- عمرو بن زرارة بن واقد الكلابى ابومحمد النيسابورى رحمه الله ٢٣٨هجرى كښې

---

(١) عمدة القارى:١٢/٨٧ رشيديه لسان العرب: ٣/٣٨١.
(٢) البناية:١١/٤ حقانيه ملتان.
(٣) فتح البارى:٤/٤٢٨.
(٤) أخرجه البخارى أيضًا باب السلم فى وزن معلوم رقم الحديث: ٢٢٤٠وفى باب السلم إلى اجل معلوم، رقم الحديث:٢٢٥٣، ومسلم فى المساقاة، باب السلم رقم الحديث:٤١١٨ – ٤١٢١، والترمذى فى البيوع، باب ماجاء فى السلف فى الطعام والتمر، رقم الحديث: ١٣١١ وأبوداؤد فى الجارة باب السلف رقم: ٣٤٦٢ والسنائى فى البيوع باب السلف فى الثمار رقم الحديث ٤٦٢٠ وابن ماجة فى التجارات باب السلف فى كل معلوم،رقم الحديث:٢٢٨٠.

وفات شوې دې (١) علامه ذهبى رحمه الله فرمائى المحدث الامام الثبت المقرئ. (٢)

شيوخ اوتلامذه - هغوى به د هشيم يحيى بن زكريا سفيان بن عيينه وغيرهم رحمهم الله نه حديث نقل كولو اوډهغوى نه امام بخارى امام مسلم امام نسائى وغيرهم رحمهم الله روايت نقل كړى دى (٣)امام نسائى رحمه الله فرمائى **ثقة** (٤)علامه محمد عبدالوهاب رحمه الله فرمائى **ثقة ثقة.** (٥) علامه ابوالعباس سراج رحمه الله فرمائى **كان مجاب الدعوة** (٦)امام بخارى رحمه الله ١٣ او امام مسلم رحمه الله اته (٨) احاديث د دوى نه نقل كړى دى. (٧)

إسماعيل بن علية - دا اسماعيل بن ابراهيم بن مقسم رحمه الله دې (٨)

ابن أبي نجيح - دا ابن ابى نجيح عبدالله بن يسار رحمه الله دې. ددوى حالات هم **كشف البارى كتاب العلم باب الفهم فى العلم** كښې تيرشوى دى. (٩)

عبدالله بن كثير - داعبدالله بن كثير الدارى المكى ابومعبد القارى سولى عمرو بن علقمة الكنانى رحمه الله دې (١٠) دې د ابنائې فارس نه دې ددوى انتقال ١٢٠هجرى كښې شوې دې. (١١)

شيوخ - هغوى درباس رحمه الله او عكرمه رحمه الله (كوم چه د ابن عباس رضي الله عنهما آزاد كړې شوې غلام دې) او عبدالله بن زبير رضي الله عنهما ابوالمنهال عبدالرحمن بن مطعم اومجاهدبن حبر المكى وغيرهم رحمهم الله نه روايات نقل كول. (١٢)

تلامذة - اوډهغوى نه اسماعيل بن امية اسماعيل بن عبدالله ايوب السختيانى حمادبن سلمه سفيان بن عيينه عبدالله بن ابى نجيح او ليث بن ابى سليم وغيرهم رحمهم الله روايات نقل

---

(١) سيرأعلام النبلاء:٢/٢٩٤٩ بيت الافكار الدولية، تهذيب التهذيب: ٣/٢٧١مؤسسة الرسالة، بيرت، تقريب التهذيب: ٣/٧٦دارالمعرفة بيروت.

(٢) المصدرالسابق.

(٣) المصدرالسابق.

(٤) المصدرالسابق.

(٥) المصدرالسابق.

(٦) المصدرالسابق.

(٧) تهذيب التهذيب:١٥/٤٦٩.

(٨) اوګورئى كشف البارى: ٢/١٢.

(٩) كشف البارى: ٣/٢٦٠.

(١٠) تهذيب الكمال: ١٥/٤٦٩طبقات ابن سعد:٥/٤٨٤.

(١١) المصدرالسابق.

(١٢) المصدرالسابق.

كړي دي (١)

محمدبن سعيد رحمه الله فرمائی كان ثقة (٢) امام نسائی رحمه الله فرمائی عبدالله بن كثير ثقة. (٣) سفيان بن عيينه رحمه الله فرمائی لم يكن بمكة أحدٌ أقرأ من حميد بن قيس، وعبدالله بن كثير رحمهما الله تعالى په مكه كښې حميدبن قيس او عبدالله بن كثير نه لوئی قاری بل څوك نه وو (٤)

ابوالمنهال عبدالرحمن بن مطعم - دا بناتي مكي دې. ددوی انتقال ١٠٦هجری كښې شوې دې (٥) علامه يحيى رحمه الله فرمائی بصري، كان ينزل مكة (٦)

شيوخ - هغوی رحمه الله به د براء بن عازب زيدبن ارقم عبدالله بن عباس او اياس بن عبدمزنی رضي الله عنهم نه حديث نقل كولو (٧)

تلامذه - اوهغوی رحمه الله نه به اسماعيل بن امية حبيب بن ابی ثابت سليمان الاحول عامربن مصعب عبدالله بن كثير القاري او عمرو بن دينار وغيرهم رحمهم الله احاديث نقل كول (٨) ابوزرعه رحمه الله فرمائی مكي ثقة (٩) ابن حبان رحمه الله دهغوی ذكر ثقات كښې كړې دې (١٠) ابن سعد رحمه الله فرمائی كان ثقة قليل الحديث (١١) امام بخاری رحمه الله فرمائی أثنى عليه ابن عيينة رحمه الله خيراً (١٢)

عبدالله بن عباس رضي الله عنهما - ددوی احوال كشف الباري كتاب بدء الوحى د لاندې تيرشوی دی (١٣)

قوله: من سلف في تمر - دلته يوه خبره د غورقابل ده چه زمونږ په روايت كښې من سلف في تمرفليسلف في كيل معلوم ووزن معلوم دې علامه كرمانی رحمه الله او علامه عينی رحمه الله فرمائی چه

---

(١) المصدرالسابق.
(٢) المصدرالسابق.
(٣) المصدرالسابق.
(٤) المصدرالسابق.
(٥) تهذيب الكمال: ٤٠٦/١٧.
(٦) المصدرالسابق.
(٧) المصدرالسابق.
(٨) تهذيب التهذيب: ٤٠٦/١٧.
(٩) الجرح والتعديل: ٥ الترجمة: ١٣٥٤.
(١٠) الثقات: ١٠٨/٥.
(١١) طبقات ابن سعد: ٤٧٧/٥.
(١٢) التاريخ الكبير: ٥ الترجمة: ١١١٨.
(١٣) كشف الباري: ٤٣٥/١، ٢٠٥/٢.

بعض روایاتوکښې من سلف في ثمر لفظ راغلې دې. یعنی دَتمر په ځائی کوم چه مثناة دې ثمر لفظ دې چه ثاء مثلثه سره دې.(١) دې حضراتو دا دَ امام نووی رحمه الله په اتباع کښې وئیلی دی. علامه نووی رحمه الله شرح مسلم کښې لیکلی دی. وفی بعضها ثمر بالمثلثة.(٢)

لیکن زمونږ بحث خو دَ بخاری رحمه الله په روایت کښې کیږی اودَ بخاری رحمه الله په روایت کښې دا وینا کول چه په هغې کښې دَتمر په ځائی ثمر هم واردشوې دې صحیح نه ده. ځکه چه دَ بخاری رحمه الله چرته په یوطریق کښې هم دَ تمر په ځائی دَثمرذکر نشته.

قوله: من سلف في تمر فليسلف في كيل معلوم ووزن معلوم باندې اشکال اودَ هغې

جواب:- علامه بدرالدین دمامیمی رحمه الله فرمائی چه حضوراکرم ﷺ فرمائیلی دی **من سلف فی تمر فلیسلف فی کیل معلوم ووزن معلوم.** په دې کښې دا اشکال کیږی چه دَتمر دَپاره شرعی معیار کیل دې وزن نه دې.

علامه سندهی رحمه الله فرمائی چه بدرالدین دمامیمی رحمه الله مطلب دادې چه دَتمر په ځائی ثمر کیدل پکاردی په دې وجه که چرې ثمر شی نوهغه به دَ خپل عموم دَ وجې نه به کیلی او وزنی دواړو ته شامل شی اوکه دَ تمر لفظ شی نو په دې کښې کیل متعین دې بیا به هلته دَ کیل او وزن دواړو ذکربې محل شی. دا خبره علامه سندهی رحمه الله علامه دمامیمی رحمه الله دَ قول خودلودَ مطلب دَپاره ذکرکړې دې.(٣)

دَعلامه سندهی رحمه الله جواب:- دَدې نه پس علامه سندهی رحمه الله دَدې سوال چه دَ تمر لفظ کیدلوسره حضوراکرم ﷺ **فلیسلف فی کیل معلوم ووزن معلوم** ولې فرمائیلی. دا تاویل چه دلته به څه مقدر منلې کیږی یعنی **من سلف فی تمرمثلاً** نودَمثلاً لفظ اوس **تمراوغیرتمر** ټولوته شامل شی اودَدې نه پس به دَوزن ذکر بې مَحل نه شی. یا تقدیر عبارت به داسې راویستې شی **من سلف فی تمرأوغیره** نو په دې صروت کښې به هم دَ وزن ذکرصحیح شی.(٤)

دَ علامه قسطلانی رحمه الله جواب:- علامه قسطلانی رحمه الله فرمائی چه واؤ دَ او په معنی کښې دې یعنی فلیسلف في کیل معلوم أو وزن معلوم او مطلب دادې چه چرته کیلی څیز دې نودَهغې کیل معلوم کیدل پکاردی یا که چرې دَ وزن څیز دې نو وزن ئی معلومیدل پکاردی.(٥) لیکن

---

(١) شرح الکرمانی رحمه الله ٨٥/١٠ عمدة القاری:٨٨/١٢.
(٢) الصحیح المسلم مع شرحة الکامل للنووی رحمه الله ٣١/٢.
(٣) صحیح البخاری مع حاشیة علیه للامام أبی الحسن السندی رحمه الله ١/٣٧١.
(٤) صحیح البخاری مع حاشیة علیه للامام أبی الحسن السندی رحمه الله ٣٧١/١.
(٥) إرشاد الساری:١١٧/٤.

دا توجیه کوم چه علامه قسطلانی رحمه الله کړې ده نه صحیح کیږی ځکه چه په روایت کښې خو صرف دَتمر ذکردې اودَدې مناسب هم کیل دې وزن نه دې. لهذا بهتر جواب هم هغه دې کوم چه علامه سندهی رحمه الله ورکړې دې.

دَترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مناسبت ښکاره دې.

دَحدیث مذکور دویم سند:-

حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ بِهَذَا «فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ».

[حدیث ۲۱۲۵، ۲۱۲۶، ۲۱۳۵]

یعنی امام بخاری رحمه الله فرمائی چه هم دا حدیث مونږ دَ محمد رحمه الله نه هم په دې طریق سره بیان کړې دې او په دې کښې هم دغه دی چه معین ناپ اوتول سره.(۱)

رجال الحدیث

قوله: حدثنا محمد:- دَامام بخاری رحمه الله شیخ محمد رحمه الله کښې دَ شراحو اختلاف دې. ابوعلی جیانی رحمه الله فرمائی چه چادَدوی باره کښې صراحت نه دې کړې چه دا څوک دې. زما په نیز دامحمدبن سلام رحمه الله دې. علامه کلاباذی رحمه الله هم دا اختیارکړی دی.(۲)

محمدبن سلام بن الفرج رحمه الله:- محمدبن سلام بن الفرج السلمی، مولاهم، ابوعبدالله البخاری، البیکندی ویقال: الباکندی ایضا ویقال بالفاء ایضا. (یعنی فیکندی اوفاکندی)

وفات:- دَدوی انتقال ۲۲۵هجری کښې شوې دې.

اساتذه:- هغوی رحمه الله دَ ابراهیم بن عبدالرحمن الخوارزمی ابواسحاق ابراهیم بن محمدالزاری احمدبن بشیر الکوفی اسماعیل بن جعفر اسماعیل بن علیه اسماعیل بن عیاش سفیان بن عیینه عبدالله بن مبارك اومحمد بن الحسن الشیبانی وغیرهم رحمهم الله نه روایات نقل کړی دی.

تلامذه:- او هغوی دَامام بخاری رحمه الله اودَهغوی دَ خوئی ابراهیم بن محمدبن سلام البیکندی المؤدب، احمدبن الفضل، احمدبن عبدالرحمن، سلیمان بن داؤدالسمرقندی، طاهربن محمودبن نضر، طفیل بن زید(سفیان) او عبیدالله بن عمرو بن حفص المرزوی وغیرهم رحمهم الله تعالی نه روایات کړی دی.(۳)

---

۱) مرتخریجه سابقا.
۲) عمدة القاری:۶۲/۱۲ فتح الباری: ۵۴۱/۴وإرشادالساری: ۱۱۶/۴.
۳) تهذیب الکمال:۲۵/۳٤۰ – ۳٤۳.

علامه یحیی بن یحیی رحمه الله فرمائی بخراسان کنزان، کنزعند محمدبن سلام البیکندی، وکنزعند اسحاق بن راهویه. [1] خراسان کښې (دعلم)دوه خزانې دی. یوه خزانه محمدبن سلام بیکندی سره او یوه خزانه اسحاق بن راهویه سره.

عبیدبن شریح رحمه الله فرمائی: کان محمدبن سلام من کبار المحدثین.... [2] یعنی محمدبن سلام رحمه الله دَ کبارمحدثینونه دې اودَهغوی (خدمت) حدیث کښې یولوئی نوم دې. علامه ابن حبان رحمه الله دَدوی تذکره په ثقات کښې کړې ده. [3] علامه ابن حجر رحمه الله دَ ابوعصمة سهل بن متوکل رحمه الله قول نقل کړې دې چه ما امام احمدبن حنبل رحمه الله ته اووئیل: حدثنی، فقال من أین أنت؟ فقلت من بخاری، فقال: ألم تسمع من محمدبن سلام مایکفیك. [4] یعنی ابوعصمة رحمه الله فرمائی چه ما امام احمدبن حنبل رحمه الله ته عرض اوکړو چه تاسو ماته حدیث اووایئی هغوی تپوس اوکړو ته دَ کوم ځائی یئی؟ ما عرض اوکړو دَبخاری نه، نوهغه اوفرمائیل ولې دَ محمدبن سلام رحمه الله نه احادیث اوریدل ستادَ پاره کافی نه دی.

اسماعیل:- دا اسماعیل بن علیه رحمه الله دې. [5]

ابن ابی نجیح:- داابن ابی نجیح عبدالله بن یسار رحمه الله دې. [6]

۲–باب: السلم في وزنٍ معلومٍ

تول یعنی وزن مقررکولوسره سلم کول

دَ ترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله اول باب قایم کړې وو باب السلم في کیل معلوم که چرې مسلم فیه دَمکیلات نه دې نوکیل معلومول ضروری دی او اوس امام بخاری رحمه الله داخودل غواړی که چرې مسلم فیه دَموزونات نه وی نووزن معلومیدل ضروری دی. لکه چه امام بخاری رحمه الله خبرداري ورکول غواړی چه په موزونات کښې دَ کیل په ذریعه عقدسلم صحیح نه دې. [7]

---

[1] تهذیب الکمال: ۲۵/۳٤۰ – ۳٤۳.

[2] تهذیب الکمال: ۲۵/۳٤۰ – ۳٤۳.

[3] کتاب الثقات: ۷۵/۹.

[4] تهذیب: ۲۱۲/۹.

[5] کشف الباری: ۱۲/۲.

[6] کشف الباری: ۳۰۲/۳.

[7] عمدة القاری: ۶۳/۱۲.

[حدیث ۲۱۲۵ - ۲۱۲۶] حَدَّثَنَا صَدَقَةُ أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَثِيرٍ عَنْ أَبِي الْمِنْهَالِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رضی الله عنهما - قَالَ قَدِمَ النَّبِيُّ - صلی الله علیه وسلم - الْمَدِينَةَ، وَهُمْ يُسْلِفُونَ بِالتَّمْرِ السَّنَتَيْنِ وَالثَّلَاثَ، فَقَالَ «مَنْ أَسْلَفَ فِي شَيْءٍ فَفِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ».[1]

ترجمه - حضرت ابن عباس رضی الله عنهما فرمائی چه رسول الله ﷺ مدینې منورې ته تشریف راوړو اوخلقو کهجورې ددوو کالو اودریو کالو په میعاد باندې سلم کوله. حضورپاک ﷺ اوفرمائیل کله چه څوک په یوڅیز کښې سلم اوکړی نو معین ناپ تول اومعین میعادسره دې کوی.

رجال الحدیث

قوله: حدثنا صدقة - صدقة بن الفضل. دَ ده کنیت ابوالفضل دې. المروزی نسبت دې. دَدوی انتقال دَ امام بخاری رحمه الله دَ قول مطابق ۲۲۰ هجری نه لږ شان پس شوې دې.[2] اودَ ابن عساکر رحمه الله دَ قول مطابق ۲۲۳هجری کښې شوې دې.[3]

اساتذه:-هغوی رحمه الله دَ اسماعیل بن علیه، حجاج بن محمد، حفص بن غیاث، سفیان بن عیینه، عبدالله بن وهب، عبدالرحمن بن مهدی، وکیع بن الجراح او یحییٰ سعیدالقطان وغیرهم رحمهم الله نه روایت نقل کړی دی

تلامذه:- اودَهغوی رحمه الله نه امام بخاری، عبدالله بن عبدالرحمن الداری، ابوقدامة، عبیدالله بن سعید السرخسی، عبیدالله بن واصل المبیکندی البخاری او محمدبن نصر المروزی وغیرهم رحمهم الله روایات نقل کوی.

وهب بن جریر رحمه الله به فرمائیل چه **جزی الله إسحاق بن راهویه وصدقة ویعمرعن الاسلام خیراً، أحییوا السنة بارض المشرق** یعنی الله تعالی دې اسحاق بن راهویه او صدقه بن فضل او یعمربن بشررحمهم الله ته دَاسلام دَ طرف نه بنکلې بَدله ورکړی هغوی بلادمشرق کښې سنت ژوندی کړی دی.[4]

ابن حبان رحمه الله دَهغوی ذکر ثقات کښې کړې دې اوفرمائی **کان صاحب حدیث وسنة.**[5] یعقوب بن

---

[1] مرتخریجه فی الحدیث السابق.

[2] تهذیب الکمال: ۱۳/۱٦٤.

[3] المعجم المشتمل. الترجمة:٤٣٥.

[4] تهذیب الکمال: ۱٤٥/۱۳.

[5] الثقات لابن حبان: ۳۲۱/۸.

سفیان رحمه الله فرمائی کان کخیرالرجال. (۱)علامه دولابی رحمه الله فرمائی ثقة بل احمدبن سیار رحمه الله هم ده‌غوی تعریف کړې دې. (۲)

سفیان بن عیینه ابن ابی نجیح:- دَدې دواړو حضراتو رحمهماالله تذکره وړاندې حدیث کښې تیره شوې ده.

تشریح حدیث:- که چرې مسلم فیه مکیلات نه وی نودکیل اوکه موزونات نه وی نو وزن معلومیدل پکاردی. دا مسئله اجماعی ده اوپه دې کښې هیڅ اختلاف نشته. لیکن سوال دادې که یوڅیزمکیلی دې او په هغې کښې بیع سلم دَ وزن په حساب سره اوکړې شی یایوڅیز وزنی دې اوپه هغې کښې بیع سلم دَ کیل په حساب سره اوکړې شی نو په دې کښې فقهاؤ حضراتواختلاف دې.

بیان اختلاف فقهاء:- زمونږ دَ فقهاؤ فتوىٰ دَ جواز ده. (۳)امام طحاوی رحمه الله هم دا اختیارکړې ده. صاحب دَهدایه هم دَدې تصریح کړې ده اوصاحب دکافی رحمه الله هم دا اختیارکړې ده. دَامام احمدبن حنبل رحمه الله نه دواه اقوال نقل دی یوقول زمونږ موافق دې او دویم قول دَعدم جواز دې. (۴) امام مالک رحمه الله فرمائی چه عرف بدل شوې دې یعنی چه کوم څیز مکیلی وو اوس دَهغې عرف دَوزنی شوې دې یا که یوڅیز وزنی وو نودَهغې عرف کیل شوې دې. نو په دې کښې هیڅ بدیت نشته. (۵) دَ شوافع هم دوه اقوال دی په دې کښې اصح قول دَجوازدې. (۶)

دَحدیث باب مقصد:- په دې حدیث کښې امام بخاری رحمه الله إلی أجل معلوم زیاتوالې ذکرکړې دې چه دَاجل معین کول هم عقدسلم دَپاره شرط دې. بل دا روایت دَاحنافو دلیل هم دې چه عقد سلم بیع مؤجل کښې صحیح ده نه چه په مبیع معجل کښې لکه چه دَ شوافع مسلک دې. (۷)وسیاتی تفصیله.

ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت دَحضورپاک ﷺ دَ قول ووزن معلوم سره واضح دې. (۸)

---

۱) المعرفة: ۴۲۰/۲.

۲) تهذیب التهذیب: ۴۱۷/۳ کشف الباری: ۲۳۸/۱و ۳۰۲/۳.

۳) بدائع الصنائع: ۲۰۸/۵ردالمحتار: ۴۵۵/۷ الابواب والتراجم ص: ۱۶۵.

۴) المغنی: ۹۳۶/۱.

۵) المغنی: ۹۳۶/۱.

۶) إرشاد الساری: ۱۱۷/۴ المغنی: ۹۳۶/۱.

۷) عمدة القاری: ۶۳/۱۳

۸) عمدة القاری: ۶۳/۱۳

دَحدیث مذکور دویم طریق:- حَدَّثَنَا عَلِيٌّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي نَجِيحٍ وَقَالَ «فَلْيُسْلِفْ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ». [1]

هم دغه حدیث مذکور دَ علی بن مدینی رحمه الله په طریق سره هم نقل دې او په هغې کښې داسې دی چه په معین ناپ او معین میعاد سره بیع سلم کوئی.

رجال الحدیث

علی:- داعلی بن عبدالله المدینی رحمه الله دې. [2]

سفیان:- دا سفیان بن عیینه رحمه الله دې. کشف الباري: ۲۹۷/۳.

دَحدیث دَ دویم طریق مقصد:- په دې کښې هم امام بخاری رحمه الله دَ بیع سلم دَپاره اجل مشروط کیدو باندې تنبیه فرمائی.

دَ حدیث مذکور دریم طریق:- [حدیث ۲۱۲۶]

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَثِيرٍ عَنْ أَبِي الْمِنْهَالِ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ - رضى الله عنهما - يَقُولُ قَدِمَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - وَقَالَ «فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ». [ر: ۲۱۲۴] [3]

دَ حدیث ترجمه تیره شوې ده.

رجال الحدیث

قتیبه:- داقتیبه بن سعید ثقفي رحمه الله دې. [4] بل دَ باقی رجال حدیث تخریج هم په دې باب کښې تیرشوې دې. او په دې طریق کښې هم دَعقدسلم دَپاره دَاجل په مشروط کیدو باندې تنبیه ده.

[حدیث ۲۱۲۷] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنِ ابْنِ أَبِي الْمُجَالِدِ. وَحَدَّثَنَا يَحْيَى حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي الْمُجَالِدِ حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ أَخْبَرَنِي مُحَمَّدٌ، أَوْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي الْمُجَالِدِ قَالَ اخْتَلَفَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ شَدَّادِ بْنِ الْهَادِ وَأَبُو بُرْدَةَ فِي السَّلَفِ، فَبَعَثُونِي إِلَى ابْنِ أَبِي أَوْفَى - رضى الله عنه - فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ إِنَّا كُنَّا نُسْلِفُ

---

[1] مرتخریجه فی الحدیث السابق.

[2] کشف الباری: ۲۹۷/۳.

[3] مرتخریجه ایضاً فی الحدیث السابق.

[4] کشف الباری: ۱۸۹/۲.

عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - وَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ، فِي الْحِنْطَةِ، وَالشَّعِيرِ وَالزَّبِيبِ، وَالتَّمْرِ. وَسَأَلْتُ ابْنَ أَبْزَى فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ.[٢١٢٨، ٢١٢٩، ٢١٣٦][1]

حضرت عبدالله بن ابى المجالد يا محمدبن ابى المجالد رحمه الله فرمائى چه:

ترجمه:- عبدالله بن شدادبن الهاد او ابوبرده عامر بن ابى موسىٰ رضي الله عنه په سلم كښې اختلاف اوكړو نو زه ئې عبدالله بن ابى اوفى صحابى رضي الله عنه ته تپوس دَ اوليګلم ما دَهغوى نه تپوس اوكړو هغوى اوئيل چه مونږ دَ رسول الله ﷺ حضرت ابوبكر رضي الله عنه او حضرت عمر رضي الله عنه دَ زمانې نه غنمو جوارو منقې اوكهجورو كښې به عقد سلم كولو اوما دَ عبدالرحمن بن ابزى صحابى رضي الله عنه (2) نه تپوس اوكړو هغوى هم داسې اووئيل.

رجال الحديث

ابوالوليد:- دَ ابوالوليد هشام بن عبدالملك الطياليسى رحمه الله دې.(3)

شعبة:- دا شعبه بن حجاج رحمه الله دې. (4)

ابن أبى المجالد:- عبدالله بن أبى المجالد ويقال: محمدبن ابى المجالد الكوفى هغوى مولى عبدالله بن أبى أوفى رضى الله تعالى عنه دې.

اساتذه:- هغوى رحمه الله دَ حضرت عبدالله بن ابى اوفى، عبدالله بن شدادبن الهاد، عبدالرحمن بن ابزى، مقسم او وراد مولى مغيره بن شعبه رضي الله عنه نه روايات كړى دى.

تلامذه:- هغوى رحمه الله نه اسماعيل بن عبدالرحمن السدى، اشعث بن سوار، اشعت بن ابى الشعثاء، حسن بن عمارة البجلى، شعبة بن الحجاج او ابواسحاق الشيبانى رحمهم الله نه روايات كړى دى. (5)

عيسىٰ بن معين او ابوزرعه رحمه الله فرمائى ثقة (6) ابوعبيد آجرى فرمائى ما دَ ابوداؤد رحمه الله نه واؤريده چه امام شعبه محمدبن ابى المجالد نه حديث بيانوى نو شعبه په هغې كښې خطاء

---

1) وأخرجه البخارى ايضاً فى باب السلم إنى من ليس هذه أصل رقم الحديث: ٢٢٤٤، ٢٢٤٥ وباب السلم إلى أجل معلوم رقم الحديث: ٢٢٥٤، ٢٢٥٥ وأبوداؤد فى الاجارة باب فى السلف: ٣٤٦٤، ٣٤٦٥ والنسائى فى البيوع باب السلم في الزبيب: ٤٦١٩ وانظر كذلك فى جامع الاصول الباب السابع فى السلم رقم: ٤٢٤ وتحفة الاشراف رقم: ٥١٧١.

2) دَدوى تذكره كتاب التيمم باب التيمم هل ينفخ فهما كښې تيرشوې دې.

3) كشف البارى: ٣٨/٢.

4) كشف البارى: ٦٧٨/١.

5) تهذيب الكمال: ٢٨٨/٦.

6) الجرح والتعديل: ٥/ الترجمة: ٨٤٤/٨ الترجمة: ٤٥٨٨١.

کوی صحیح عبدالله بن ابی المجالد دې [۱] بخاری شریف کښې دهغوی هم یوحدیث دې اوهغوی د حضرت مجاهد رحمه الله خوم وو. [۲]

تشریح حدیث:- حضرت عبدالله بن شداد اوحضرت ابوبرده رضي الله عنهما په مینځ کښې اختلاف په دې خبره شوې وو چه آیا د سلم معامله کول دهغه سړی دپاره جائزده که نه چاسره چه مسلم فیه فی الحال موجودنه وی نوهغه اوس مسلم الیه جوړیدې شی که نه؟ نوهغوی دتحقیق دپاره ابن ابی المجالد حضرت عبدالله بن ابی اوفی رضي الله عنه ته اولیګلو. هغوی جواب ورکړو چه مونږ به د نبی ﷺ په مبارکه زمانه کښې بیع سلم په مذکوره څیزونو کښې کوله بیا د وړاندې باب په رومبی روایت کښې اضافه ده چه مونږ به ددې تپوس نه کولو چه تاسره هغه څیز موجود دې که نه؟ ماکنانسئلهم عن ذلك. لهذا ددې نه معلومه شوه چه ددې خبرې تحقیق کول چه مسلم الیه سره مسلم فیه دې وخت کښې موجود دې که نه دا ضروری نه دی اوچه کله دا ضروری نه دی نوعقدسلم هم په دې باندې موقوف نه ده.

یواشکال اوجواب:- د مذکوره بحث سره یواشکال هم لرې شو. اشکال داووچه امام بخاری رحمه الله ترجمة الباب قایم کړو السلم فی وزن معلوم اوپه دې روایت کښې چه کوم څلور څیزونه ذکرکړې شوی دی په هغې کښې یوهم وزنی نه دې نوددې جواب دادې چه په وړاندې باب کښې روایت راغی هلته د زبیب په ځائی زیت ذکر دې اوهغه وزنی دې. امام بخاری رحمه الله دهغې طرف ته ددې روایت په ذریعه اشاره کړې ده چه هم ددې روایت په بعض طرق کښې د زیت لفظ دې کوم چه وزنی دې. [۳]

د حدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دې بحث سره د حدیث باب ترجمة الباب سره مناسبت هم واضح شو.

۳- باب: السلم إلی من لیس عنده أصل

داسې سړی سره سلم کول چاسره چه اصل مال نه وی

د ترجمة الباب مقصد :- دلته دوه مسئلې دی. یوه دا چه مسلم الیه سره دعقد سلم په وخت مسلم فیه موجودکیدل ضروری دی که نه؟ نوهیڅوك هم ددې قائل نه دی چه دعقدسلم په وخت دې د مسلم فیه مسلم الیه سره کیدل ضروری دې. لهذا دامسئله اختلافی نه ده. دویمه مسئله داده چه دعقد سلم په وخت دحلول اجل پورې دمسلم فیه په بازارکښې موجود کیدل ضروری دی یاد حلول اجل په وخت ددې موجود کیدل ضروری دی. د جمهورعلماؤ رائې داده چه دعقدپه وخت دمسلم فیه بازارکښې ملاویدل ضروری نه دی دحلول اجل په وخت ضروری

---

[۱] سؤالات أبی عبید: ۳/۲۶۸.
[۲] فتح الباری: ۴/۵۴۰.
[۳] فتح الباری: ۴/۴۳۰.

دی. لیکن امام سفیان ثوری رحمه الله او امام اوزاعی رحمه الله او امام ابوحنیفه رحمه الله فرمائی چه دعقدسلم په وخت دمسلم فیه په بازارکښې ملاویدل ضروری دی اوکه چرې دحلول اجل نه وړاندې ددې انقطاع اوشی نودا دعقدسلم دپاره مضر دی لکه چه مسلم فیه د عقددوخت نه واخله دحضوراجل پورې یوشان ملاویدل ضروری دی. (۱)

دامام بخاری رحمه الله ددې ترجمة الباب نه په ظاهره دهغه خلقو تائید کیږی چه وائی مسلم الیه سره دعقدوخت کښې دمسلم فیه کیدل ضروری نه دی خوچه څنګه ذکر اوشو چه په دې کښې خودچاهډواختلاف نشته.لکه چه کوم دلیل امام بخاری رحمه الله په ترجمة الباب کښې پیش کړې دې دهغې د ظاهر نه چه د کوموحضراتو تائید ښکاری نوهغه حضرات چرته شته نه ځکه چه تائیدخو په مقابله کښې کیږی اودلته خو دټولو په دې خبره اتفاق دې چه دعقد په وخت مسلم الیه سره دمسلم فیه موجودکیدل ضروری نه دی. اختلافی مسئله خودویمه ده چه دعقدد وخت نه د حلول اجل پورې بازارکښې دمسلم فیه موجود کیدل ضروری دی که نه؟

لهذا هم دغه به ونیلی شی چه دامام بخاری رحمه الله مقصد هم دا بیانول دی چه دمسلم فیه دعقد په وخت بازارکښې موجودکیدل ضروری نه دی لکه چه د جمهورو مسلک دې اوکومه خبره چه د ترجمه د ظاهرنه په ذهن کښې راځی چه هغه مراد وانخستې شی.(۲)

[حدیث ۲۱۲۸/۲۱۲۹](۳) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا الشَّيْبَانِيُّ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي الْمُجَالِدِ قَالَ بَعَثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ شَدَّادٍ وَأَبُو بُرْدَةَ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى -رضي الله عنهما- فَقَالاَ سَلْهُ هَلْ كَانَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- فِي عَهْدِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- يُسْلِفُونَ فِي الْحِنْطَةِ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ كُنَّا نُسْلِفُ نَبِيطَ أَهْلِ الشَّامِ فِي الْحِنْطَةِ، وَالشَّعِيرِ، وَالزَّيْتِ، فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ، إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ. قُلْتُ إِلَى مَنْ كَانَ أَصْلُهُ عِنْدَهُ قَالَ مَا كُنَّا نَسْأَلُهُمْ عَنْ ذَلِكَ، ثُمَّ بَعَثَانِي إِلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبْزَى فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ كَانَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- يُسْلِفُونَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- وَلَمْ نَسْأَلْهُمْ أَلَهُمْ حَرْثٌ أَمْ لاَ.

ترجمه:- محمدبن ابی المجالد رحمه الله فرمائی چه زه عبدالله بن شداد او ابوبرده رضي الله عنهما عبدالله بن ابی اوفی رضي الله عنه ته ددې تپوس دپاره اولیګلم چه آیا د حضورپاک ﷺ صحابه کرامو رضي الله عنهم به دهغوی په زمانه کښې په غنموکښې عقد سلم کوله؟ عبدالله رضي الله عنه اوونیل او. مونږ به د شام د زمیندارانونه غنم جوار او زیتون کښې عقد سلم کوله په یومعین ناپ او معین مودې پورې. ماوئیل هغه خلقو سره به تاسوعقدسلم کوله چاسره چه به دغه مالونه موجود وو. هغه اووئیل

(۱) فتح القدیر:۷۸/۷ والمغنی لابن قدامة:۹۳۹/۱.

(۲) عمدة القاری:۶۵/۱۲.

(۳) انظر الحدیث السابق للتخریج.

چه مونږ به ددې هرڅه تپوس نه کولو بیا دې دواړو زه عبدالرحمن بن ابزیٰ صحابی رضی الله عنه له اولیګلو ماده‌غوی نه هم تپوس اوکړو هغوی اوونیل چه صحابه کرامو به دحضورپاک په زمانه کښې بیع سلم کوله اومونږ به دهغوی نه داتپوس نه کولو چه هغوی سره فصل شته که نه؟

رجال الحدیث

موسیٰ بن اسماعیل: - داشیخ موسیٰ بن اسماعیل تبوذکی بصری رحمه الله دې. (۱)

عبدالواحد: -داعبدالواحد بن زیاد رحمه الله دې. (۲)

الشیبانی: - دا ابواسحاق الشیبانی رحمه الله دې. (۳)

محمدبن ابی المجالد: -دمحمدبن ابی المجالد رحمه الله ددوی تذکره تیرشوی باب کښې تیره شوه.

عبدالله بن شداد: - داعبدالله بن شدادبن الهادی رحمه الله دې. حواله بالا.

ابوبردة: - دا ابوبرده عامر بن ابی موسیٰ الاشعری رحمه الله دې. (۴)

عبدالله بن ابی اوفی: - دا عبدالله بن ابی اوفی رحمه الله دې.(۵)

عبدالرحمن بن أبزی: - دوی عبدالرحمن بن ابزی الخزاعی رضی الله عنه دې. (۶)

دمذکوره حدیث دویم طرق: -[حدیث ۲۱۲۹](۷) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الشَّيْبَانِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي مُجَالِدٍ بِهَذَا وَقَالَ فَنُسْلِفُهُمْ فِي الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ. وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْوَلِيدِ عَنْ سُفْيَانَ حَدَّثَنَا الشَّيْبَانِيُّ وَقَالَ وَالزَّيْتِ . حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الشَّيْبَانِيِّ وَقَالَ فِي الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالزَّبِيبِ.[ر: ۲۱۲۷]

رجال الحدیث

اسحاق: - دااسحاق بن شاهین الواسطی رحمه الله دې. (۸)

---

(۱) کشف الباری:۱/۴۳۳، ۳/۴۷۷.

(۲) کشف الباری:۲/۳۰۱.

(۳) صحیح بخاری کتاب الحیض باب مباشرة الحائض.

(۴) کشف الباری:۱/۶۹۰.

(۵) صحیح البخاری کتاب الوضوء باب من لم یرالوضوء الا من المخرجین.

(۶) کتاب التیمم باب التیمم هل ینتفخ فیها.

(۷) مرتخریجه ایضاً.

(۸) کشف الباری کتاب الحیض باب الاعتکاف للستحاضة.

خالدبن عبدالله:- داخالد بن عبدالله بن عبدالرحمن الطحان الواسطی رحمه الله دې [۱]

الشیبانی:-دا ابواسحاق سلیمان الشیبانی رحمه الله دې [۲]

دادَحدیث مذکوره دویم طریق دې او په دې کښې دَ زیت یعنی زیتون ذکرنشته

دَحدیث مذکوردریم طریق:- وَقَالَ عَبْدُاللّٰهِ بْنُ الْوَلِیدِ عَنْ سُفْیَانَ قَالَ حَدَّثَنَا الشَّیْبَانِیُّ وَقَالَ الزَّیْتِ.

رجال الحدیث

عبدالله بن الولید:- داعبدالله بن الولیدابومحمد العدنی رحمه الله دې [۳]

سفیان:- دا سفیان بن سعیدثوری رحمه الله دې [۴]

دادَ حدیث مذکور دریم طریق دې کوم چه امام بخاری رحمه الله تعلیقًا شیخ عبدالله بن الولید رحمه الله نه نقل کړې دې اودې فائده داده چه په دې کښې دَ زبیب منقی په ځائې دَ زیت یعنی دَ زیتون ذکردې حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه دا تعلیق امام سفیان رحمه الله په خپل جامع کښې دَعلی بن حسن الهلالی عن عبدالله بن الولید په طریق سره موصولاً نقل کړې دې [۵]

تشریح حدیث:- امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې په بنیادی توګه باندې دوه روایتونه ذکر کړی دی یودَ عبدالله بن ابی اوفی او دویم دَحضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما. دَ ابن ابی اوفی رضی الله عنه دَ روایت نه دامعلومیږی چه مسلم الیه سره دَ عقدپه وخت دَمسلم فیه کیدل ضروری نه دی. په دې مسئله کښې لکه څنګه چه تیرشو دَچااختلاف نشته البته اختلاف په دې خبره کښې دې چه دَعقد په وخت دَ مسلم فیه په بازارکښې موجودکیدل ضروری دی اوکه نه؟ دَعبدالله بن ابی اوفی رضی الله عنه روایت دَدې نه خاموش دې اودَ عبدالله بن عباس رضی الله عنهما په راتلونکی روایت کښې داذکردی چه ابوالبختری الطائی رحمه الله دَ نخل معین دَ سلم باره کښې سوال اوکړو که چرې په نخل معین کښې سلم اوکړې شی نودَ دې څه حکم دې؟ حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما اوفرمائیل چه رسول الله صلی الله علیه وسلم بیع النخل قبل بدوالصلاح نه منع کړې ده.

دَ روایت ترجمة الباب مطابقت اودَ شارح بخاری ابن بطال رحمه الله اشکال:- خبره دکوم ځائی نه کوم ځائی ته اورسیده په دې وجه دَ بخاری شریف بعض شارحینو اووئیل چه دا روایت په ترجمة

---

[۱]) کشف الباری کتاب الوضوء باب من مضمض والستشق من غرفة.

[۲]) کشف الباری کتاب الحیض باب مباشرة الحائض.

[۳]) کشف الباری کتاب الحج باب فی رمی الجمارمن بطن الوادی.

[۴]) کشف الباری:۲۷۸/۲.

[۵]) فتح الباری:٤٣١/٤ تغلیق التعلیق:۲۷۵/۳.

الباب باندې منطبق نه دې چونكه دباب مقصد خوداخودل ووچه دعقد په وخت د مسلم فيه بازاركښې ملاويدل ضروري دى كه نه؟ بيع النخل قبل بدوالصلاح سره د باب څه تعلق نشته. نوعلامه ابن بطال رحمه الله فرمائى چه دابن عباس رضي الله عنهما ددې روايت تعلق وراندينى باب سره وو يو كاتب چرته په غلطئى سره په دې باب كښې ذكركړې دې [1]

دابن منير مالكى رحمه الله جواب:- علامه ابن منير مالكى رحمه الله فرمائى امام بخارى رحمه الله د ابن عباس رضي الله عنهما روايت سره ترجمة الباب ثابت كړې دې هغه داسې چه كله د ابن عباس رضي الله عنهما نه سائل تپوس اوكړو چه په نخل معين كښې بيع سلم كيدې شى كه نه؟ نوهغوى په جواب كښې نهى عن بيع النخل قبل بدوالصلاح ذكركړو لكه چه دائى اوخودل په نخل معين كښې بيع سلم كول كه چرته د بيع نخل قبل بدوالصلاح په باب كښې داخل ده نو ناجائز ده څكه چه حضورپاك ددې نه منع كړې ده. ددې به دامفهوم راوځى كه چرې نخل غيرمعين وى او په هغې كښې بيع سلم اوكړې شى نود بيع النخل قبل بدوالصلاح په باب كښې داخل نه دى لهذا په نخل معين كښې به د سلم كولو اجازت وى.

خلاصه دا شوه چه امام بخارى رحمه الله د جمهور علماؤ تائيدكړې دې او دائى اوخودل چه دعقد په وخت د مسلم فيه په بازاركښې موجودكيدل ضرورى نه دى. كه نخل غيرمعين وى او په هغې باندې ميوه لګيدلې وى او دغه وخت بازار ته نه ده راغلې او تاسو په هغې كښې بيع سلم اوكړئى نو جائزده. [2]

يوه عجيبه خبره:- ليكن عجيبه خبره داده چه دحضرت ابن عباس رضي الله عنهما دكوم روايت نه ابن منيرمالكى رحمه الله دامام بخارى رحمه الله دامسلك ثابته وى چه دمسلم فيه دعقددوخت نه دحلول اجل پورې موجودپاتې كيدل ضرورى نه دى. كه دحلول اجل په وخت كښې مسلم فيه چرته موجودوى نو داكافى دى مګر هم ددغه روايت نه د احنافونه صاحب دهدايه وغيره دمسلك اثبات كړې دې. [3] يعنې دكوم څيزدپاره چه ابن منير مالكى رحمه الله ددې روايت نه استدلال كړې دې فقهاء احناف ددې دعكس دپاره هم ددې روايت نه استدلال كړې دې. دهغوى داستدلال تقرير دادې چه دحضرت ابن عباس رضي الله عنهما چه كله دا تپوس اوكړې شو چه په نخل معين كښې بيع سلم كيدې شى كه نه؟ نوهغوى په جواب كښې د رسول الله ﷺ ارشاد نقل،كړوچه حضورپاك د بدوالصلاح نه وړاندې د بيع النخل نه منع فرمائيلې ده. ددې نه معلومه شوه چه بيع قبل بدوالصلاح ممنوع ده او سوال په بيع سلم كښې وو. حضرت ابن عباس رضي الله عنهما په جواب كښې هم دا روايت ذكركړو نومعلومه شوه چه هغه ددې په عموم كښې بيع سلم هم داخلوى. چونكه ابن عباس رضي الله عنهما دنخل بيع سلم په دې كښې داخله كړې ده لهذا معلومه شوه لكه څنګه چه بيع قبل بدوالصلاح ممنوع ده دغه شان دنخل معين بيع سلم هم ممنوع ده. ددې وجه داده

[1] شرح صحيح البخارى لابن بطال: ۶/۳۶۷.
[2] فتح البارى: ۴/۵۴۵.
[3] فتح القدير: ۷/۸۷، ۸۹.

لکه چه قبل بدوالصلاح میوه په بازار کښې نه ملاوېږی دغه شان په دې صورت کښې هم میوه په بازار کښې نه ملاوېږی نو دا ناجائز کیدو وجه داشوه چه مسلم فیه په بازار کښې موجودنه دې.

بهرحال اوس په دې روایت کښې دواړه احتماله پیداشو. په دې وجه امام بخاری رحمه الله ترجمه مجمل ساتلې او روایتونه ئې دوه پیش کړی یودابن ابی اوفی رضی الله عنه په کوم سره چه د مسلم فیه موجودکیدل ضروری نه معلومیږی او دویم دابن عباس رضی الله عنهما په کوم سره چه مسلم فیه موجودکیدل ضروری معلومیږی. امام بخاری رحمه الله د خپل طرف نه هیڅ فیصله نه ده کړې بلکه د مجتهد حواله کړې ئې ده چه دا دوه دلیلونه دی کوم چه اولی گنړئی هم هغې ته ترجیح ورکړئی.

د احنافو تائید:- داهم ممکن دی چه امام بخاری رحمه الله داحنافو تائیدکوی ځکه چه دابن ابی اوفی رضی الله عنه د روایت نه خو دامعلومه شوه چه مسلم الیه سره د مسلم فیه موجودکیدل ضروری نه دی خو په دې سره دانه معلومیږی چه د مسلم فیه کیدل ضروری نه دی اودابن عباس رضی الله عنهما په روایت سره دامعلومیږی چه دمسلم فیه د سلم په وخت په بازارکښې ملاویدل ضروری دی ځکه چه که چرې مسلم فیه موجودنه شی نودا بیع به په قبل بدوالصلاح کښې داخل شی. دغه شان امام بخاری رحمه الله دمسلم فیه موجودکیدل ضروری ثابت کړل اود احنافو تائیدئی اوکړو.[1]

یوبل احتمال:- خوداهم ممکن دی چه امام بخاری رحمه الله د جمهورو تائیدکوی اوهغه دابن ابی اوفی رضی الله عنه د روایت نه داثابت کړې وی چه دمسلم فیه د عقد په وخت موجودکیدل ضروری نه دی ځکه چه دابن ابی اوفی رضی الله عنه نه عبدالله بن شداد پښتنه اوکړه هل کان اصحاب رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم یسلفون في الحنطة آیا صحابه کرامو رضی الله عنهم په حنطة کښې بیع سلم کوله؟ هغوی جواب ورکړو اوکوله به ئې اوهغوی به داسوال نه کولو چه مسلم فیه موجود دې که نه. په دې روایت کښې ددې خبرې تصریح ده چه هغوی به دا سوال نه کولو چه مسلم فیه موجود دې که نه. لهذا معلومه شوه چه د عقدسلم په وخت د مسلم فیه موجودکیدل ضروری نه دی اوددې نه پس دحضرت ابن عباس رضی الله عنهما روایت چه په ظاهره ددې په خلاف باندې دلالت کولو اودهغې سره د احنافو تائید کیدلو. امام بخاری رحمه الله په دې روایت کښې د تاویل طرف ته اشاره اوکړه چه دا روایت د جمهورو خلاف نه دې ځکه چه د ابن عباس رضی الله عنهما نه سوال کړې شوې وو چه آیا په نخل معین کښې بیع سلم کولې شی که نه؟ ددې په جواب کښې هغوی د حبیب پاك صلی الله علیه وسلم دا ارشاد اوفرمائیلو چه حضورپاك قبل بدوالصلاح د بیع کولونه منع فرمائیلې ده اودا په دې وجه منع کړې شوې ده چه په دې کښې غرر دې ددې خبرې یره ده چه میوه ضائع شي اود مشتری مال هم ضائع شی او په نخل معین کښې چه کله بیع سلم کولې شی نو په دې کښې هم دغه غرر شته په دې وجه د ابن عباس رضی الله عنهما د روایت په ذریعه منع اوکړې شوه خوچه ترکومې دغیرمعین نخل سوال دې نوکه په هغې کښې بیع سلم اوکړې شی

---

[1] الابواب والتراجم ص:١٦٥ مع زیادة.

نوهلته خو غررنشته لهذا هغه جائزده. نولکه چه د ابن عباس رضی الله عنهما ددې روایت تاویل امام بخاری رحمه الله بیان کړو چه هغه دنخل معین باره کښې دې. چونکه هلته د غرراندیښنه ده که چرته په غیرمعین کښې سلم کولې شی نوهغه جائزده اومسلم فیه خو به په دې صورت کښې هم په بازارکښې موجودنه وی او بیع سلم به ئی جائزوی نومعلومه شوه چه دعقد سلم دپاره د مسلم فیه په بازارکښې موجود کیدل ضروری نه دی.

قوله: کنا نسلف نبیط أهل الشام...... - نبیط: د نون فتحه سره اود باء کسرې سره ددې جمع انباط ده. دا نبیط دعربو یوقوم وو د کوم نسب چه مخلوط شوې وو عربو اوعجموسره او دغه شان ژبه ئی هم خالص عربی پاتې شوې نه وه اودې خلقو به په عام توګه باندې دزمیندارئی وغیره کارونه کول اوغله به ئی خرڅوله.

بعض حضراتو وئیلی دی چه دوی ته نبیط او انباط په دې وجه وئیلې شی دوی به په انباط ماء کښې معرفت او مهارت لرلو یعنی په زمکه کښې چرته اوبه زیاتې دی او په آسانئی سره راوتلې شی او چرته په داوبو په راویستلو کښې مشکلات بینبیری. (۱)

د مذکوره حدیث یوبل طرق:- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الشَّيْبَانِي وَقَالَ فِي الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِوَالزَّبِيبِ.

دادمذکوره حدیث یوبل طریق دې په کوم کښې چه هم زبیب ذکرکړې شوې دې په ځائی د زیت.

رجال الحدیث

قتیبة:-دا قتیبه بن سعید رحمه الله دې. (۲)

جریر-دا جریربن عبدالحمید رحمه الله دې. (۳)

[حدیث ۲۱۳۰](۴) حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ أَخْبَرَنَا عَمْرٌو قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْبَخْتَرِيِّ الطَّائِيَّ قَالَ سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ - رضى الله عنهما - عَنِ السَّلَمِ فِي النَّخْلِ. قَالَ نَهَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - عَنْ بَيْعِ النَّخْلِ، حَتَّى يُؤْكَلَ مِنْهُ وَحَتَّى يُوزَنَ. فَقَالَ الرَّجُلُ وَأَيُّ شَيْءٍ يُوزَنُ قَالَ رَجُلٌ إِلَى جَانِبِهِ حَتَّى يُحْرَزَ.

ترجمه:-ابوالبختری رحمه الله فرمائی مادابن عباس رضی الله عنهما نه تپوس اوکړو هغه کهجورې چه په ونه

(۱) عمدة القاری:۱۲/۶۶ والنهایة فی غریب الحدیث والامر:۲/۷۰٤.
(۲) کشف الباری:۲/۱۸۹:
(۳) کشف الباری:۳/۲۶۸.
(۴) وأیضًا أخرجه البخاری فی کتاب السلم باب السلم فی النخل رقم الحدیث۲۲٤۸، ۲۲۵۰ ومسلم فی البیوع باب النهی عن بیع لثمار قبل بدوصلا حهما بغیر شرط القطع رقم الحدیث:۳۸۷۳.

پوزې لګیدلې وی په هغې کښې سلم کول څنګه دی؟ هغوی اوونیل چه رسول الله ﷺ په ونه باندې لګیدلې کهجورې خرڅولونه منع فرمائیلې ترکومې چه هغه د خوراك قابل نه شی او د وزن لائق نه شی. یوسړی اوونیل د وزن نه څه مرادې؟ کوم سړې چه هغه سره خواکې ناست وو هغه اوونیل یعنی د اندازه کولولائق شی.

رجال الحدیث

ادم:- دا آدم بن ابی ایاس رحمه الله دې. [۱]

شعبة:- دا شعبة بن الحجاج رحمه الله دې. [۲]

عمرو:- داعمرو بن مرة بن عبدالله المرادی الاعمی الکوفی رحمه الله دې. د دوی تذکره **کتاب الاذان باب تسویة الصفوف عند الاقامة وبعدها** کښې تیره شوې ده.

ابوالبختری سعید بن فیروز کوفی الطائی:- د دوی رحمه الله انتقال ۸۳ هجری کښې شوې دې. [۳]

اساتذه:-هغوی رحمه الله د حارث اعور، حبیب بن ابی ملیکه، حضرت عبدالله بن عباس، حضرت عبدالله بن عمربن خطاب، حضرت ابوبرزة اسلمی، حضرت ابوسعیدخدری رضی الله عنهم نه روایات نقل کړی دی. بل د دې حضراتو نه نی مرسلاً روایت نقل کړی دی. حضرت سلمان فارسی رضی الله عنه حذیفه بن الیمان رضی الله عنه عبدالله بن مسعود رضی الله عنه علی بن ابی طالب رضی الله عنه اوعمربن خطاب رضی الله عنه. [۴]

تلامذه:-د هغوی رحمه الله نه حبیب بن ابی ثابت، ابوالحجاف، داؤد بن ابی عوف، زید بن جبیر، سلمه بن کهیل، عبدالاعلی بن عامر، عطاء بن سائب او عمرو بن مکرة وغیرهم رحمهم الله روایات نقل کړی دی. [۵]

یحیی بن معین، ابوزرعه او ابوحاتم رحمهم الله فرمائی ثقة. [۶] حضرت حبیب بن ابی ثابت رحمه الله فرمائی زه او ابوالبختری الطائی او سعید بن جبیر رحمه الله یوځائی جمع شو نو شیخ طائی رحمه الله زمونږ د ټولونه د زیات علم خاوند او فقیه وو. [۷] حضرت بلال بن خباب رحمه الله فرمائی **کان من أفاضل الکوفة**.

---

[۱] کشف الباری: ۶۷۸/۱.
[۲] کشف الباری: ۶۷۸/۱.
[۳] تهذیب الکمال: ۳٤/۱۱ تاریخ البخاری الکبیر: ۳/ الترجمة: ۱۶۸٤.
[٤] تهذیب الکمال: ۳۲/۱۱.
[۵] حواله سابقه.
[۶] حواله نیز الجرح والتعدیل: ۱/٤ والترجمة: ۲٤۱.
[۷] حواله مذکوره.

د حديث تشريح: کله چه ابن عباس ﷠ د سائل په جواب کښې اوفرمائيل چه رسول الله ﷺ قبل الاكل او قبل الوزن يعنى د خوراك او وزن کولونه لائق کيدو په صورت کښې په ونه کښې لګيدلې کهجوروکښې د بيع سلم نه منع فرمائيلې ده نو يواشکال راپيداشو ترکومې پورې چې کهجورې په ونه کښې لګيدلې وى تر هغه وخت پورې دَدې د وزن کولو څه امکان نه وى نودلته د قبل الوزن قيد ولې اولګولې شو؟ نويوصاحب چه دَهغوى په اړخ کښې ناست ووهغه اوونيل چه دَدې دامطلب نه دې کوم چه ته خيال کوې بلکه دَدې مطلب دادې ترکومې پورې چه دَدې اندازه کولې شى يعنى د وزن نه حقيقى معنى مرادنه ده بلکه اندازه لګول مراد دى بل دَدې حديث ترجمة الباب سره مطابقت او نورو ابحاث حديث د وړاندې په ضمن کښې تيرشوى دى.

قوله: (فقال الرجل) وقوله (قال رجل إلى جانبه): حافظ ابن حجر ﷫ فرمائى چه نه خودد غه سوال کونکى نوم معلوم شواونه دتفسير کونکى.[1] علامه کرمانى ﷫ فرمائى چه د سائل نه مراد پخپله ابو البخترى ﷫ دې.[2]

وَقَالَ مُعَاذٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرٍو قَالَ أَبُو الْبَخْتَرِيِّ سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ -رضى الله عنهما- نَهَى النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- مِثْلَهُ. [١٢١٣، ٢١٣٢ وانظر: ١٤١٥]

رجال الحديث

معاذ:-دامعاذ بن معاذ التيمى قاضى بصره ﷫ دې. دَدوى تذکره كتاب الاذان باب إذا اقيمت الصلاة فلاصلاة إلا المكتوبة کښې تيره شوې ده.

شعبة:-دا شعبه بن الحجاج ﷫ دې.[3]

دَتعليق تفصيل:-علامه عينى ﷫ فرمائى چه دا تعليق علامه اسماعيلى ﷫ يحيى بن محمد ﷫ عن عبيد الله بن معاذ عن ابيه په طريق سره موصولاً ذکرکړې دې.[4] په سابقه حديث کښې وو شعبه أخبرنا عمرو قال سمعت أبا البخترى قال سالت ابن عباس رضى الله عنهما اودلته دى شعبة عن عمرو قال أبو البخترى سمعت ابن عباس رضى الله عنهما الخ يعنى شعبه ﷫ دا روايت عمرو بن مرة ﷫ نه په صيغه دَاخبار او عنعنه دواړو طريقوسره نقل کوى.

[1] فتح البارى: ٤/٤٥٤.
[2] شرح الكرمانى: ١٠/٨٨.
[3] كشف البارى: ١/٦٧٨.
[4] عمدة القارى: ١٢/٦٧ تغليق التعليق: ٣/٢٧٥.

۴-باب: السلم فی النخل

په ونه کښې چه کومې کهجورې لګیدلې وی په هغې کښې عقدسلم کول

دَ ترجمة الباب مقصد :- دَدې باب نه امام بخاری رحمه الله داخودل غواړی چه دَ ونې په کهجوروکښې بیع سلم جائزده. (۱) دې نه پس به هم هغه سوال پیداکیږی چه قبل بدوالصلاح به دا سلم وی یابعد بدوالصلاح دامسئله په تفصیل سره تیره شوه.

[حدیث ۲۱۳۱ / ۲۱۳۲] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرٍو عَنْ أَبِي الْبَخْتَرِيِّ قَالَ سَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ-رضی الله عنهما- عَنِ السَّلَمِ فِي النَّخْلِ فَقَالَ نُهِيَ عَنْ بَيْعِ النَّخْلِ حَتَّى يَصْلُحَ، وَعَنْ بَيْعِ الْوَرِقِ نَسَاءً بِنَاجِزٍ.

وَسَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ عَنِ السَّلَمِ فِي النَّخْلِ، فَقَالَ نَهَى النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- عَنْ بَيْعِ النَّخْلِ حَتَّى يُؤْكَلَ مِنْهُ، أَوْ يَأْكُلَ مِنْهُ، وَحَتَّى يُوزَنَ. (۲)

ترجمه:-ابوالبختری رحمه الله فرمائی چه ما دَحضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما نه دَهغه کهجوروباره کښې کومې چه په ونه کښې لیګیدلې وی کښې دَ بیع سلم متعلق تپوس اوکړو هغوی اوونیل کهجورې چه ترکومې پورې په پخیدو نه وی راغلې ترهغه وخته پورې دَهغې خرڅول منع دی دغه شان سپین زر دَ سرو زرو په بدله کښې چه کله یوطرف ته نقدې او بل طرف ته قرض وی خرڅول جائزنه دی. اوما دَحضرت عبدالله ابن عباس رضی الله عنهما نه په ونه کښې لیګدلې کهجورو کښې دَ سلم کولوتپوس اوکړو هغوی اوونیل رسول الله ﷺ په ونه لګیدلې کهجورې خرڅولونه منع فرمائیلې ترکومې چه هغه دَ خوړلواودوزن کولو قابل نه شی.

رجال الحدیث

ابوالولید:- دا ابوالولید هشام بن عبدالملک الطیالسی رحمه الله دې. (۳)

شعبة:- دا شعبه بن حجاج رحمه الله دې. (۴)

عمرو: داعمروبن مرة رحمه الله دې. دَدوی تذکره کتاب الاذان باب تسویة الصفوف الخ کښې تیره شوې ده.

ابوالبختری:- دَابوالبختری سعیدبن فیروز طائی احوال ماقبل باب کښې تفصیل سره تیرشو.

---

(۱) عمدة القاری:۱۲/۶۷تغلیق التعلیق:۳/۲۷۵..

(۲) أما روایة بن عمر رضی الله عنهما فقدمرتخریجه فی کتاب الزکوة باب من باع ثماره أونخله أو أرضه أو زرعه وقد وجب فیه العشر أو الصدقه الخ رقم الحدیث:۱۴۸۶. وأما مسند ابن عباس رضی الله عنه فقد مرتخریجه فی الحدیث السابق.

(۳) کشف الباری:۲/۳۸.

(۴) کشف الباری: ۱/۶۷۸.

لغات:- النساء: بفتح النون وبالمد والقصر یعنی تاخیرسره، قرض یقال نسات الشئ نسأ أنسائه إنساء، إذا أخرته [۱]

ناجز: حاضر نجزینجزن نه حاضریدل، حاصلیدلو په معنی کښې دې. [۲]

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت ښکاره دې.

دَ حدیث تشریح:- دَدې حدیث دَ بعض مسائلوبحث په وړاندې باب کښې تیرشو. دلته شراح بخاری رحمهم الله کوم چه دَ شوافع نه دی دَ یوې مسئلې اثبات کړې دې چه هغوی دا روایت په سلم حال باندې محمول کوی. [۳]

یوسلم مؤجل دې دَ کوم چه جمهورقائل دی او یو سلم حال یعنی فوراً سلم فیه ته رب السلم حواله کول لکه چه دَامام شافعی رحمه الله مسلك دې. خودَ احنافو اوجمهورو علماؤ په نیز دَسلم مؤجل کیدل ضروری دی. لکه چه صریح نصوص په دې باندې دلالت کوی چه دَ صحت سلم دَپاره اشتراط اجل ضروری دې. [۴]

[حدیث ۲۱۳۲] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرٍو عَنْ أَبِي الْبَخْتَرِي سَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ-رضی الله عنهما-عَنِ السَّلَمِ فِي النَّخْلِ فَقَالَ نَهَى النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- عَنْ بَيْعِ الثَّمَرِ حَتَّى يَصْلُحَ، وَنَهَى عَنِ الْوَرِقِ بِالذَّهَبِ نَسَاءً بِنَاجِزٍ.
وَسَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ فَقَالَ نَهَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - عَنْ بَيْعِ النَّخْلِ حَتَّى يَأْكُلَ أَوْيُؤْكَلَ، وَحَتَّى يُوزَنَ. قُلْتُ وَمَا يُوزَنُ قَالَ رَجُلٌ عِنْدَهُ حَتَّى يُحْرَزَ. [ر ۲۱۳۰]

رجال الحدیث

محمدبن بشار:- دامحمدبن بشار بن عثمان بصری رحمه الله دې. [۵]

غندر:- داغندرمحمدبن جعفر دې. [۶] اودَ نورو رواة احوال وړاندې حدیث کښې تیرشوی دی.

دا هم دَدغه حدیث مذکور دویم طریق دې او په دې کښې دی: نهی النبی صلی الله تعالی علیه وسلم خودَ ابوزر او ابوالوقت په روایت کښې دی: نهی عمر. علامه عینی رحمه الله فرمائی چه دَ حضرت

---

[۱] النهایة: ۷۳۳/۲.
[۲] النهایة: ۷۱۴/۲.
[۳] فتح الباری: ۵۴۶/۴.
[۴] بدائع الصنائع: ۲۱۲/۵.
[۵] کشف الباری: ۲۵۸/۳.
[۶] کشف الباری: ۲۵۰/۲.

عمر رضی الله عنه منع کول خودهغه د رسول الله ﷺ نه د سماع د وجې نه دی اویا دهغوی دخپل اجتهاد په سبب سره دی. (۱)

۵-باب: الکفیل فی السلم

په عقد سلم کښې کفیل کول

د ترجمة الباب مقصد اود فقهاؤ د اختلاف بیان:- کفیل ځکه کولې شی چه د دَین د ضایع کیدو او هلاکیدو اندیښنه نه وی. رب السلم چونکه مسلم الیه ته نقدرقم ورکوی اومسلم الیه مسلم فیه به روستو پیش کوی نود جمهورو په نیز رب السلم ته دا اختیار دې چه د مسلم فیه دپاره یوکفیل مقررکړی اوهغه د دې خبرې ضمانت ورکړی چه مثلاً یوه میاشت پس به مسلم الیه. مسلم فیه رب السلم ته حواله کوی اوکه چرې ته مسلم فیه حواله نه کړو نود رب السلم پیسې به واپس کوی. نولکه څنګه چه په نورو دیونو کښې کفیل جوړول جائزدی نودلته هم دغه شان جائزدې. (۲)

امام حسن بصری رحمه الله اوامام اوزاعی رحمه الله او په یوروایت کښې امام احمدبن حنبل رحمه الله د عدم جواز قائل دی. امام بخاری رحمه الله د دې ترجمة الباب په ذریعه د جمهورو تائید کوی.

[حدیث ۲۱۳۳](۳) حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ حَدَّثَنَا يَعْلَى حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ-رضي الله عنها- قَالَتِ اشْتَرَى رَسُولُ اللَّهِ-صلى الله عليه وسلم- طَعَامًا مِنْ يَهُودِيٍّ بِنَسِيئَةٍ، وَرَهَنَهُ دِرْعًا لَهُ مِنْ حَدِيدٍ. [ر: ۱۹۶۲]

ترجمه:- حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها فرمائی حضورپاک د یویهودی نه په قرض باندې غله واخسته او خپله د اوسپنې زغره ئې هغه سره ګانړه کیخوده.

رجال الحدیث

محمدبن سلام:- دامحمدبن سلام بیکندی رحمه الله دې (۴)

یعلی:- دایعلی بن عبیدالطنافسی الحنفی الکوفی رحمه الله دې د دوی تذکره کتاب التیمم باب التیمم ضربة واحدة کښې تیره شوې ده.

الاعمش:- دا اعمش سلیمان بن مهران رحمه الله دې (۵)

---

(۱) عمدة القاري۱۲/۹۷ فتح الباري:۴/۵۴۴.

(۲) بدائع الصنائع:۵/۵/۲۱۴ المغني:۱/۹۴۵.

(۳) مرتخریجه فی البیوع باب الشراء النبی صلی الله تعالی علیه وسلم بالنسیئة رقم الحدیث ۲۰۶۸.

(۴) کشف الباري:۲/۹۳.

(۵) کشف الباري:۲/۲۵۱.

ابراهيم نخعي:- داابراهيم بن يزيدنخعي رحمه الله دي.[1]

اسود:- دا اسود بن يزيد النخعي رحمه الله دي دَدوی تذکره کتاب العلم باب من ترك بعض الاختيارمخافة ان يتصرفهم بعض الناس کښې او حضرت عائشه رضي الله عنها تذکره خير هم په کشف الباري[2] کښې تيره شوې ده.

دَحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- علامه عيني رحمه الله فرمائي چه بعض علماء فرمائي چه دَدې حديث ترجمة الباب سره مناسبت نشته. علامه کرماني رحمه الله په جواب کښې فرمائي که دَ کفالت نه ضمانت مراد واخستې شي نو مطابقت به پيداشي ځکه چه شئ مرهون دَ قرض دَحفاظت دَپاره ضامن دې ځکه چه که دَځه وجې نه دَ قرض واپسی متعذرشي نودغه شئ مرهون دَهغې په عوض کښې خرڅولې شي. بل داهم وئيلې شي چه امام بخاری رحمه الله کفاله په ګانړه باندې قياس کړې ده اودَ دواړو علت جامعه دَ دواړو دَ وثيقه په توګه کيدل دی.[3]

دَ حديث تشريح:- حضوراکرم ﷺ وفات سره نيزدې دَ ابوغفاری يهودی نه چه کوم ديرش صاع قرض اخستې وو او خپله دَ اوسپنې زغره ئې هغه سره ګانړه کيخودې وه. اوس ښکاره خبره ده چه هغه ګانړه کيخودل هم دَدې دَپاره وو چه دَقرض دَ اداکولودَپاره يوه وثيقه شي. دغه شان کفيل هم داسې وی چه دَ پيسو دَ ضايع کيدواندېښنه نه وی اودَ يووثيقې شکل پيداشي نو په قرض کښې چه څنګه کفيل مقررول ګانړه کيخودل جائزدی دغه شان په سلم کښې هم کفالت جائزدې.

۶-باب: الرهن فى السلم

په عقد سلم کښې ګانړه کيخودل

دَ ترجمة الباب مقصد اودَ فقهاؤ اختلاف:- امام بخاری رحمه الله دَ کفالت مسئله بيانولونه پس اوس دَ ګانړې مسئله بيانوی چه رب السلم دَ راس المال په بدله کښې دَ مسلم اليه نه څه څيز دَ ګانړه کيخودو مطالبه اوکړی نو جائزده. ځکه چه کفالت دَ توثق دَپاره وی او ګانړه هم دَ وثيقه دَپاره وی اودَ دې مقصد هم دغه وی که چرې مسلم اليه په وخت دَ اجل کښې مسلم فيه پيش نه کړې شی نو بيا هغه ته پيسې ورکول پکاردی. اوس که چرې هغه نه پيسې ورکوی او نه مسلم فيه نورب السلم دَ شئ مرهون په ذريعه سره خپل قرض وصول کولی شی. دَ جمهورو په نيز داسې ګانړه کيخودل جائزدی. سعيدبن جبير رحمه الله حسن بصری رحمه الله امام اوزاعی رحمه الله او په يوروايت کښې امام احمدبن حنبل رحمه الله رهن فی السلم ته ناجائزوئيلی دی. لکه څنګه چه دې حضراتو کفاله فی السلم ناجائزګرځولې وو او امام بخاری رحمه الله په دې ترجمة االباب کښې دَ

---

[1] کشف الباری: ۲۵۳/۲.

[2] کشف الباری:۲۹۱/۱.

[3] شرح الکرمانی:۹۰/۱۰ عمدة القاری:۶۸/۱۲.

جمهورو تائيد اوکړو او امام بخاری رحمه الله د دليل په توګه د حضرت عائشه رضی الله عنها حديث پيش کړې دې. هغه روايت ځنګه چه د کفالت په ثبوت کښې مفيد دې دغه شان هغه د رهن يعنی ګانړې په ثبوت کښې هم مفيد دې. او د استدلال تقرير په ماقبل کښې تيرشوې دې.

[حديث ٢١٣٤] (١) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ مَحْبُوبٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ قَالَ تَذَاكَرْنَا عِنْدَ إِبْرَاهِيمَ الرَّهْنَ فِي السَّلَفِ فَقَالَ حَدَّثَنِي الأَسْوَدُ عَنْ عَائِشَةَ -رضى الله عنها- أَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- اشْتَرَى مِنْ يَهُودِيٍّ طَعَامًا إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ، وَارْتَهَنَ مِنْهُ دِرْعًا مِنْ حَدِيدٍ. [ر: ١٩٦٢]

رجال الحديث

محمدبن محبوب:- محمدبن محبوب ابوعبدالله بصرى رحمه الله دې. د دوی تذکره كتاب الغسل باب تفريق الغسل والوضوء کښې تيره شوې ده.

عبدالواحد:- داعبدالواحد بن زياد رحمه الله دې. (٢)

اعمش:- دا اعمش سليمان بن مهران رحمه الله دې. (٣)

ابراهيم نخعى:- داابراهيم بن يزيدنخعى رحمه الله دې. (٤)

اسود- دا اسود بن يزيد النخعى رحمه الله دې (٥)

عائشه:- دا ام المؤمنين حضرت عائشه صديقه رضی الله عنها ده د هغوی ذکرخيرهم تيرشوې دې. (٦)

د حديث ترجمة الباب سره مطابقت:- د حديث باب ترجمة الباب سره مناسبت واضح دې.

د حديث تشريح:

قوله: (تذاكرنا عندابراهيم الرهن فى السلف):- په دې روايت کښې ذکردې چه د ابراهيم نخعى رحمه الله په مخامخ د رهن فى السلف تذکره اوشوه دا روايت په کتاب البيوع کښې هم تيرشوې دې. (٧) هلته د رهن فى السلم ذکروو بهرحال چه کله دا تذکره اوشوه نوحضرت

---

(١) مرتخريجه فى البيوع باب شراء النبى صلى الله تعالى عليه وسلم بالنسئة رقم الحديث: ٢٠٦٨.

(٢) كشف البارى: ٢/٢٥١.

(٣) كشف البارى: ٢/٢٥١.

(٤) كشف البارى: ٢/٢٥٣.

(٥) كشف البارى: ٤/٥٥٣.

(٦) كشف البارى: ١/٢٩١.

(٧) صحيح البخارى كتاب البيوع باب شراء النبى صلى الله تعالى عليه وسلم بانسيئة.

ابراهیم نخعی رحمه الله دحضرت عائشه رضی الله عنها روایت پیش کولوسره اوخودل چه په سلم کښې رهن یعنی گانړه کیخودل جائزدی. یعنی چه د مسلم الیه نه کله دا مطالبه اوشی چه هغه دې د راس المال په بدله کښې خپل څه څیز رب السلم سره گانړه کیږدی نودا صحیح ده. دَدې نه پس په دې پوهه شئی چه داکوم عرض کړې شوې وو چه دکتاب البیوع په روایت کښې دَ رهن فی السلم لفظ دې او دلته رهن فی السلف لفظ دې نودَدې په سلسله کښې ټول شراح حافظ ابن حجر رحمه الله (۱) علامه عینی رحمه الله (۲) علامه قسطلانی رحمه الله (۳) وغیرهم هلته دا وئیل چه هلته دَ سلم نه مراد سلم لغوی دې سلم عرفی مرادَ نه دې ځکه چه سلم عرفی خو بیع الدین بالعین ته وائی نوهلته دامرادنه دې صرف قرض مراددې اودا سلم لغوی دې.

دَ بخاری دَ شراح تسامح: - معلومیږی داسې چه دَدې حضراتو رائې په تسامح باندې ده اوامام بخاری رحمه الله هلته هم سلم عرفی مراد اخستې دې اودَدې ثبوت دادې چه دلته کتاب السلم روان دې او په دې کښې هم امام بخاری رحمه الله هم دا روایت ذکرکړې دې. اوس ښکاره خبره ده چه دلته سلم عرفی مراددې سلم لغوی مراد نه دې. امام بخاری رحمه الله چه دلته کوم لفظ ذکرکړې دې هغه دادې رهن فی السلف او په کتاب البیوع کښې چه کوم لفظ ذکرکړې وو هغه دا وو رهن فی السلم. دا عجیبه خبره ده چه کوم لفظ صراحةً دَ ترجمة الباب مطابق وو هغه خو امام بخاری رحمه الله په کتاب البیوع کښې ذکرکړو اوکوم لفظ چه محتمل وو یعنی لفظ سلف هغه امام بخاری په سلم کښې ذکرکړو. دا محتمل لفظ دلته په کتاب السلم کښې ذکرکولوسره امام بخاری رحمه الله ارشاره کول غواړی چه دَ سلف نه مراد سلم عرفی او اصطلاحی دې سلم لغوی مراد نه دې.

ادله فقهاء: - جمهور رهن فی السلم دَجواز قائل دی اودَهغوی دلیل دَالله تعالی ارشاد مبارک ﴿إِذَا تَدَايَنتُم بِدَيْنٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ﴾ (بقرة: ۲۸۲، ۲۹۳) نوبیع سلم هم دَدې آیت په عموم کښې داخل ده اوبعض حضرات دَدې دَعدم جوازقائل دی.

دَ فریق ثانی دلیل په سنن ابی داؤدکښې دَ ابوسعیدخدری رضی الله عنه روایت دې. **من اسلم فی شئ فلایصرفه إلی غیره** اودَدې نه دَ استدلال وجه داده چه شئ مرهون دَ رب السلم په قبضه کښې دَهغه دَتعدی دَ وجې نه هلاك شو نو رب السلم، دَ مسلم فیه نه علاوه دَخپل حق وصول کونکې جوړشو وذا لایجوز او دویم دلیل دَ دارقطنی رحمه الله دَ ابن عمر رضی الله عنهما نه روایت دې چه **من أسلم فی شئ فلایشترط علی صاحبه غیرقضائه** اول خودا حدیث سنداً ضعیف دې لکه چه علامه عینی

(۱) فتح الباری: ۳۸۳/۴.
(۲) عمدة القاری: ۱۸۲/۱۱.
(۳) إرشاد الساری: ۴/ ۱۷ – ۱۸.

ونیلي دي او بل که دا صحیح هم اوګنړلې شي نودا به په داسې شرط باندې محمول کولې شي چه دعقد دمقتضاء نه منافي وي.[1]

۷-باب: السلم إلى أجل معلوم

وَبِهِ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ وَأَبُو سَعِيدٍ وَالْأَسْوَدُ وَالْحَسَنُ. وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ لاَ بَأْسَ فِي الطَّعَامِ الْمَوْصُوفِ بِسِعْرٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ، مَا لَمْ يَكُ ذَلِكَ فِي زَرْعٍ لَمْ يَبْدُ صَلاَحُهُ.

په عقدسلم کښې میعاد معین کیدل پکاردی. ابن عباس رضی الله عنهما او ابوسعید خدری رضی الله عنه او اسود اوحسن بصری رحمه الله هم دغه قول دې او عبدالله بن عمر رضی الله عنهما فرمائی که دغلې نرخ اودهغې صفت بیان کړې شي نو میعاد معین کولوسره په دې کښې سلم کولو کښې قباحت نشته اودا غله چرته دیوداسې پټی نه وی چه غله ئی تراوسه پخه نه وی.

تنقیح المذاهب:- دَ سلم دوه قسمونه دی یوسلم حال او بل سلم مؤجل. دَ سلم حال مطلب دادې چه مسلم الیه فی الفور مسلم فیه، رب السلم ته به حواله کوی او په سلم مؤجل کښې میعاد مقرروی. جمهور علماء دَ سلم مؤجل قائل دی هغوی فرمائی چه دَ سلم ضرورت خو پیښیږی هم ددې دپاره چه بعض وخت دَ سلم فیه په هغه وخت حاضرول ګران او مشکل وی په دې وجه په دې کښې اجل مقررولې شي ګنی که مسلم فیه هم دغه وخت موجود وی او فی الحال دهغې احضاراوتسلیم آسان وی نوبیاد سلم معامله کولوڅه ضرورت دې نیغ په نیغه بیع کیدل پکاردی دعام بیوعو په شان. امام شافعی رحمه الله دَ سلم مؤجل سره سره دَ سلم حال دَ جواز هم قائل دې.[2]

بهرحال کله چه سلم مؤجل وی نو په هغې کښې به څومره اجل مقررولې شي ددې باره کښې اختلاف دې. امام احمد رحمه الله فرمائی چه یوه میاشت دَ دې سره نیزدې موده کیدل پکاردی.[3] مالکیه فرمائی چه نیمه میاشت موده پکارده.[4] دَ احنافو قول په دې کښې مختلف دې یوقول دَامام احمد بن حنبل رحمه الله په شان او دویم قول دادې چه کم نه کم درې ورځې مهلت کیدل پکاردی. دریم قول دادې چه دَ نیمې ورځې نه زیات وخت چه وی.[5]

دَ ترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله ددې ترجمة الباب سره دَ جمهورعلماؤ تائید کوی چه سلم مؤجل وی نه چه حال. اودا ځکه چه امام بخاري رحمه الله دَ سلم حال دپاره هیڅ یوروایت نه دې ذکرکړې اونه ئی ددې طرف ته څه اشاره کړې ده.[6]

---

[1]) عمدة القاری:۱۲/۹۸ فتح الباری:۴/۵۴۵.

[2]) عمدة القاری:۱۲/۶۹، ۷۰وفتح الباری: ۴/۵۴۸.

[3]) المغنی لابن قدامة:۱/۹۳۷.

[4]) بدایة المجتهد ص: ۶۰۱.

[5]) فتح القدیر: ۷/۸۳.

[6]) فتح الباری: ۴/۵۴۸، عمدة القاری:۱۲/۶۹.

قوله: وبه قال ابن عباس وابوسعيد والاسود والحسن الخ يعني دا حضرات هم جمهورو سره دى.

دَتعليقات تفصيل - دَحضرت ابن عباس رضي الله عنهما تعليق امام شافعي رحمه الله دَ سفيان عن قتادة عن ايوب عن ابي حسان بن مسلم الاعرج په طريق سره موصولاً نقل كړې دې.(١) حاكم رحمه الله هم په دې طريق سره دا نقل كړې دې اودَدې تصحيح ئې كړې ده.(٢)او ابن ابى شيبه رحمه الله دا په يوبل طريق سره موصولاً ذكركړې دې.(٣)

دَحضرت ابوسعيدخدرى رضي الله عنه تعليق شيخ عبد الرزاق رحمه الله نبيح الغزى الكوفى عن ابي سعيد په طريق سره موصولاً ذكركړې دې. (٤)دغه شان امام بيهقى رحمه الله سنن كبيركښې عبدالله بن يحيىٰ بن عبدالجبار په طريق سره موصولاً نقل كړې دې.(٥)

دَ حضرت اسود رحمه الله تعليق امام ابن ابى شيبه رحمه الله ثورى عن ابي اسحاق عنه په طريق سره موصولاً ذكركړې دې.(٦) دَحضرت حسن رحمه الله تعليق شيخ سعيدبن منصور رحمه الله هشيم عن يونس بن عبيد عنه په طريق سره موصولاً ذكركړې دې.(٧)

قوله: (وقال ابن عمر لاباس فى الطعام الموصوف بسعر معلوم إلى اجل معلوم مالم يك ذلك فى زرع لم يبد صلاحه) داتعليق هم دَ جمهورو په تائيدكښې نقل كړې شوې دې اودا تعليق امام مالك رحمه الله خپل موطا كښې عن نافع عنه په طريق سره موصولاً ذكركړې دې. (٨)دغه شان ابن ابى شيبه هم عبيدالله بن عمرعن نافع په طريق سره دا موصولاً نقل كړې دې. (٩)

---

(١) أخرجه الامام الشافعي رحمه الله تعالى فى كتاب الام:٣/٨٠.

(٢) رواه الحاكم رحمه الله تعالى فى مستدركه من هذا الوجه وصححه الفتح:٤/٤٣٥وعمدة القارى:١/٦٩.

(٣) وقال ابن حجر رحمه الله تعالى: وروى ابن أبى شيبة من وجه آخر عن عكرمه عن ابن عباس رضى الله عنهما الخ. فتح:٤/٤٣٥.

(٤) وقال العينى رحمه الله تعالى: وتعليق أبى سعيد رضى الله عنه وصله عبدالرزاق رحمه الله من طريق نبيح الغزى الكوفى رحمه الله تعالى عن أبى سعيد رضى الله تعالى عنه : عمدة القارى:١٢/٦٦.

(٥) ٧/٢٢ كتاب البيوع باب لايجوز السلف حتى يكون بثمن معلوم الخ.

(٦) كان فى الفتح:٤/٤٣٥.

(٧) قاله ابن حجر رحمه الله الفتح:٤/٤٣٥.

(٨) مؤطا مالك:٢/٦٤٤ كتاب البيوع باب السلف فى الطعام.

(٩) قال العينى. عمدة القارى:١٢/٩٩.

[حدیث ۲۱۳۵] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَثِيرٍ عَنْ أَبِي الْمِنْهَالِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ -رضی الله عنهما- قَالَ قَدِمَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- الْمَدِينَةَ وَهُمْ يُسْلِفُونَ فِي الثِّمَارِ السَّنَتَيْنِ وَالثَّلاَثَ، فَقَالَ «أَسْلِفُوا فِي الثِّمَارِ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ». وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي نَجِيحٍ وَقَالَ «فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ». [ر: ۲۱۲۴]

رجال الحدیث

أبونعیم:- داابونعیم الفضل بن دکین رحمه الله دي.[1]

سفیان:- دا امام ابوسفیان بن عیینه رحمه الله دي.[2]

ابن ابی نجیح:- دا ابن ابی نجیح عبدالله بن یسار رحمه الله دي.[3]

عبدالله بن کثیر:- داعبدالله بن کثیر رحمه الله دي.[4]

أبوالمنهال:- داعبدالرحمن ابوالمنهال رحمه الله دي. دَدوی تذکره کتاب البیوع باب التجارة في البر کنبې تیره شوې ده.

ابن عباس:- اودَ حضرت ابن عباس رضی الله عنهما تذکره هم تیره شوې ده. دَ حدیث ترجمه او تخریج باب السلم فی کیل معلوم کنبې تیرشوې دي.[5]

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مناسبت قول رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم إلی أجل معلوم دَ وجې نه واضح دي.

قوله: (وقال عبدالله بن الولید الخ):- داعبدالله بن الولید العدنی رحمه الله دي. دَدوی تذکره کتاب الحج باب رمی الجمار من بطن الوادی کنبې تیره شوې ده. دا تعلیق جامع سفیان کنبې هم په دې طریق سره موصولاً نقل کړې شوې دي.[6]

---

[1]) کشف الباری: ۶۶۹/۲.
[2]) کشف الباری: ۲۳۸/۱.
[3]) کشف الباری: ۳۰۲/۳.
[4]) کشف الباری کتاب السلم باب السلم فی کیل معلوم.
[5]) کشف الباری: ۴۳۵/۱، ۲۰۵/۲.
[6]) عمدة القاری: ۱۰۰/۱۲ تغلیق التعلیق: ۲۷۱/۳.

د تعليق فائده: - په دې تعليق كښې دتحديث بيان دې او په ماقبل طريق كښې عنعنه ذكروو. [1]

[حديث ۲۱۳۶] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ سُلَيْمَانَ الشَّيْبَانِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي مُجَالِدٍ قَالَ أَرْسَلَنِي أَبُو بُرْدَةَ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ شَدَّادٍ إِلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبْزَى وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى فَسَأَلْتُهُمَا عَنِ السَّلَفِ. فَقَالاَ كُنَّا نُصِيبُ الْمَغَانِمَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فَكَانَ يَأْتِينَا أَنْبَاطٌ مِنْ أَنْبَاطِ الشَّأْمِ فَنُسْلِفُهُمْ فِي الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالزَّبِيبِ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى. قَالَ قُلْتُ أَكَانَ لَهُمْ زَرْعٌ، أَوْلَمْ يَكُنْ لَهُمْ زَرْعٌ قَالاَ مَا كُنَّا نَسْأَلُهُمْ عَنْ ذَلِكَ. [ر ۲۱۲۷]

رجال الحديث

محمدبن مقاتل: - دامحمد بن مقاتل مروزى رحمه الله دې. [2]

عبدالله: - دا عبدالله بن مبارك رحمه الله دې. [3]

سفيان: - دا سفيان ثورى رحمه الله دې. [4]

سليمان شيبانى: - دا سليمان بن ابى سليمان فيروزالشيبانى ابواسحاق الكوفى رحمه الله دې ددوى تذكره كتاب الحيض باب مباشرة الحائض كښې تيره شوې ده.

محمدبن ابى مجالد: - دمحمدبن ابى مجالد ذكرخير باب السلم فى وزن معلوم كښې تيرشوې.

ابوبرده: - دوى ابوبرده عامر بن ابى موسىٰ اشعرى رضي الله عنه دې. ددوى تذكره باب السلم من ليس عنده اصل كښې تيره شوې.

عبدالله بن شداد: - دوى صحابى رسول ﷺ عبدالله بن شداد بن الهاد رضي الله عنه دې. ددوى تذكره هم په مذكوره باب كښې تيره شوې ده.

عبدالرحمن بن ابزى: - دوى صحابى رسول ﷺ عبدالرحمن بن ابزى رضي الله عنه دى. ددوى تذكره هم په مذكوره باب كښې تيره شوې ده.

عبدالله: - دا عبدالله بن ابى اوفى رضي الله عنه دې. ددوى تذكره هم په مذكوره باب كښې تيره شوې ده.

دحديث ترجمه اوتخريج ماقبل كښې **باب السلم الى من ليس عنده اصل** كښې تيره شوې ده.

دحديث ترجمة الباب سره مطابقت: - دحديث ترجمة الباب سره مطابقت قول رسول الله ﷺ **إلى أجل مسمى** دوجې نه واضح دې.

---

[1] فتح البارى: ٤/٥٤٧.
[2] كشف البارى: ٣/٢٠٦.
[3] كشف البارى: ١/٤٦٢.
[4] كشف البارى: ٢/٢٧٨٩.

۸-باب: السلم إلی أن تنتج الناقة

سلم کښې دا میعاد ټاکول چه کله اوښه بچې راوړی

حل اللغات -تنتج صیغه مجهول سره ده مرادې دې إلی أن تلد الناقة ترهغې چه اوښه بچې راوړی. یقال: نتجت الناقة إذا ولدت فهی متوجة (۱)

والنتاج اسم یجمع وضع الغنم والبهائم کلها، نتج ینتج نتجا إذا ولی نتاجها حتی وضعت. (۲) یعنی کله چه دَ (اوښې) دَ بچې راوړو وخت نیزدې شی ترهغه وخته پورې چه هغه بچې راوړی.

دَترجمة الباب مقصداودَفقهاؤ اختلاف:- جمهورفقهاء په دې خبره خومتفق دی چه په عقدسلم کښې به اجل مقررولې شی خو آیاداسې اجل چه محتمل وی او په هغې کښې دَ وړاندیوالی او روستوالی امکان وی مقررکولې شی یا اجل بالکل غیرمحتمل اومتعین کیدل پکاردی. په دې کښې دَ فقهاؤ اختلاف دې. دَ اکثرعلماؤ په نیز اجل متعین اوغیرمحتمل کیدل پکاردی. امام مالک رحمه الله او په یوروایت کښې دَ امام احمد رحمه الله په نیز که چرې داسې اجل مقررکړې شې چه مونږ به تاسوته مسلم فیه هغه وخت اداکوو کله چه فصل کټ کیدل شروع شی نو اوس ښکاره خبره ده چه فصل کټ کیدل کله لس ورځې وړاندې کیږی اوکله لس ورځې روستوکیږی نولکه دغه حضراتو دَ دې تقدم او تاخراجازت ورکړې دې. (۳)خو جمهوردَدې خلاف دی او امام بخاری رحمه الله هم دَ جمهورو تائیدکړې دې اودَ حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما روایت ئی نقل کړې دې په کوم کښې چه دی: کانوا یتبائعون الجزور إلی حبل الحبلة دَ جاهلیت په زمانه کښې به خلقو اوښ په دې وعده سره اخستلو چه ترکومې پورې دَخیټې والا یعنی حاملې اوښې بچې غټ شی راوړی نوحضورپاك دا غایت کرځول ناجائزاوګرځول اودا ممانعت ئی دَدې دپاره اوفرمائیلو چه اولاً خوداسې کیدل ضروری نه دی دویم په دې کښې تقدیم اوتاخیر کیدل عین ممکن دی اودا دَمنازعت سبب جوړیدې شی.(۴)

[حدیث ۲۱۳۷](۵) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ أَخْبَرَنَا جُوَيْرِيَةُ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ -رضی الله عنه- قَالَ كَانُوا يَتَبَايَعُونَ الْجَزُورَ إِلَى حَبَلِ الْحَبَلَةِ، فَنَهَى النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- عَنْهُ. فَسَّرَهُ نَافِعٌ أَنْ تُنْتَجَ النَّاقَةُ مَا فِي بَطْنِهَا. [ر: ۲۰۳۶]

---

(۱) عمدة القاری:۱۲/۱۰۰.

(۲) المغرب:۲/۲۸۵.

(۳) المغنی لابن قدامة مقدلسی رحمه الله ۱/۹۳۷ إرشادالساری:۴/۱۲۲.

(۴) الابواب والتراجم للشیخ الکاندهلوی رحمه الله ص:۱۶۵.

(۵) مرتخریجه فی البیوع باب بیع الغرروحبل الحبلة رقم الحدیث:۲۱۴۳.

ترجمه - حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما فرمائي چه دَ جاهلیت په زمانه کښې به خلقو اوښ په دې وعده اخستلو چه کله دَ حامله اوښې بچې لوئې شي اوبچې راوړي نو حضورپاك دَدې نه منع فرمائیلې. حضرت نافع رحمه الله فرمائي چه حبل الحبلة مطلب دادې چه اوښه خپل بچې راوړي کوم چه دهغې په خیټه کښې دې.

رجال الحديث

موسیٰ بن اسماعیل:- داموسیٰ بن اسماعیل التبوذکی رحمه الله دې.[1]

جویریة:- دا جویریة بن اسماء ابن عبیدالضبعی البصری رحمه الله دې. دَدوی تذکره کتاب الغسل باب الجنب یتوضاثم ینام کښې تیره شوې ده.

نافع:- دا نافع مولی ابن عمر رضي الله عنهما دې.[2]

عبدالله:- دا حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما دې.[3]

دَحديث ترجمة الباب سره مناسبت:- دَحدیث ترجمةالباب سره مطابقت قوله: إلی حبل الحبلة سره دې. دَ کوم مطلب چه دَ حضرت نافع رحمه الله دَ تفسیرمطابق هم دغه دې چه تردې چه اوښه بچې راوړي اودویم تفسیر دَحضرت عمر رضي الله عنه نه نقل دې. چه إلی أن تلد الناقة وتلد ولدها یعنی ترهغې پورې چه اوښه بچې راوړي اوبیاهغه بچې غټ شي اوبچې راوړي.[4]

بسم الله الرحمن الرحيم

۴۰- کتاب الشفعة

دَدې ځائې نه امام بخاری رحمه الله کتاب الشفعه شروع کوی. زمونږ دَمدارسو په متداوله نسخوکښې دلته دَ کتاب الشفعه عنوان نشته.[5] اوبعض نسخوکښې دلته دکتاب الشفعه عنوان شته.[6] اوبسم الله الرحمن الرحیم خو امام بخاری رحمه الله خامخاذکرکوی.

دَ شفعه لغوی او اصطلاحی تعریف:- **لغة**: شفعة دَ ش په ضمه اوفاء سکون سره دې. اودا شفع نه ماخوذ دې. دَ کوم معنی چه ملاوول او ورضم کول راځی. **ماخوذ من قولهم: کان وتراً فشفعته**

---

[1] کشف الباري:۱/۴۳۳، ۳/۴۷۷.
[2] کشف الباري: ٤/۶۵۱.
[3] کشف الباري:۱/۶۳۷.
[4] عمدة القاري:۱۲/۷۱.
[5] صحیح البخاري:۱/۳۰۰طبع: قدیمی.
[6] عمدة القاري:۱۲/۱۰۱فتح الباري:۵/٤۹۹.

باخر، أى جعلته زوجاًله.[1]

اصطلاحاً: په اصطلاح کښې شفعه وائی تملك البقعة جبراً على المشترى بما قام عليه.[2] یعنې بقعه دَ زمکې په هغه قیمتونوکښې دَ کوم په بدله کښې چه مشتری دا اخستې دې، جبراً مالك جوړیدل. یعنی یوسړی په یولاکه روپئی باندې یومکان واخستو بل سړې په دغه مکان باندې حق شفعه دائرکولوسره دَمشتری دِ رضانه بغیرهغه ته یولاکه روپئی ورکولوسره دَ مکان مالك جوړشو دا شفعه ده.

دَتسمیه وجه: - شفعه ته شفعه ځکه وائی چه شفع هغه مبیع (زمکه کور وغیره) کوم چه دَحق شفعه په ذریعه هغه حاصل کړې دې خپل زمکې سره ملاوونکې او ضم کونکې وی.[3]

په شفعه کښې دَ فقهاؤدَ مذاهبوبیان: - ائمه اربعه اوجمهورعلماء دَدې خبرې قائل دی چه شفعه جائزده. اوعلامه ابن المنذر رحمه الله په دې خبره باندې اجماع نقل کړې ده. صرف عبدالرحمن اصم رحمه الله دَدې نه انکارکوی.[4] هغه فرمائی چه په جواز شفعه کښې دَ مالکانو نقصان دې ځکه چه کله مشتری ته داخبره معلومه شی چه هغه داڅیزاخستې او دَحق شفعه دَ وجې نه به روستو په زبردستئی سره دَ ده نه اخستې شی نوهغه مشتری به ئی دَاخستونه منع شی اودغه شان شریك به هم دَ اخستو خرڅولونه منع شی. شریك فی حق المبیع، شریك فی نفس المبیع دَ شفعه دعوې دَ ویرې نه به ئی نه اخلی. بل په بیع او شراء کښې تراضی ضروری ده اوبیع شفعه کښې دَ مشتری رضامندی شامل نه وی په دې وجه دې ته جائزنه شی وئیلې.

دَ جمهورو دَطرف نه جواب: - دَ شفعه په جواز باندې احادیث صریحه صحیحه موجوددی. بل دَدې په جواز باندې دَ جمهورعلماء امت اجماع ده. دَدې ډیرزیات مضبوط دلائل کیدوسره مونږ یقیناً داوئیلې شو چه شفعه دَ دغه رضامندئی دَ قانون نه مستثنیٰ ده. پاتې شو دَ اخستونکود شفعه دَ ویرې دَ اخستلونه دَ منع کیدو احتمال نوهغه دَ مشاهدې خلاف دې. ترننه پورې دَ امت په شرکاء کښې دَاخستلو خرڅولو سلسله جاری اوساری ده اوهیڅ کله دَاحتمال جواز شفعه دَدې نه مانع جوړنه شو.[5]

په شفعه کښې دَ فقهاؤدَ مذاهبوبیان: - په دې خبره خواتفاق دې چه په غیرمنقوله څیزونوکښې شفعه کیدې شی لکه زمکه باغونه وغیره. اوس پاتې شوه داخبره چه په منقوله څیزونوکښې هم شفعه دائرکیدې شی اوکه نه؟ نودَ جمهور علماء ائمه اربعه دَ مشهورو روایاتو مطابق که دَ

---

[1] المغرب: ۴۴۸/۱ طلبة الطلبة فى الاصطلاحات الفقهيه الامام نسفى رحمه الله ص:۲۵۳.

[2] الدرالختار مع ردالمحتار: ۲۱۶/۶.

[3] هداية مع فتح القدير كتاب الشفعة:۲۹۴/۸.

[4] المغنى لابن قدامة المقدسى رحمه الله ۱۱۹۴/۲ إعلاء السنن:۵/۱۷.

[5] حواله بالا مع زيادة سيرة.

زمکې تابع شی اوپه دې کښې شفعه اوکړې شی یعنی ضمنا او تبعا خو جائزده او بالاستقلال جائزنه ده لکه په تعمیر او ونوکښې د زمکې تابع کیدو سره شفعه کولې شی انفراداً تعمیر یا ونوباندې شفعه نه شی کیدې.[1]

عطاء بن ابی رباح رحمه الله فرمائی چه په هرڅیز کښې شفعه کیدې شی که عمارت وی اوکه ونې وی اوهم دغه دامام مالك رحمه الله هم یوروایت دې. امام احمدبن حنبل رحمه الله فرمائی په منقولاتو کښې صرف په حیوانات کښې عقدشفعه کولې شی او بل په هیڅ څیزکښې نه شی کیدلې.[2]

په منقوله څیزنوکښې د شفعه باره کښې دفقهاؤ مذاهب:- بیا د شفعه مستحقین درې قسمه دی. ① شریك فی نفس المبیع ② شریك فی حق المبیع ③ جار. ائمه ثلاثه فرمائی چه د جار (ګاونډی) دپاره هیڅ حق شفعه نشته. امام ابوحنیفه سفیان ثوری ابن ابی لیلی وغیرهم رحمهم الله فرمائی چه شریك فی نفس المبیع مقدم دې. که چرې دې د شفعه دعوی پریږدی نو بیا شریك فی حق المبیع اوکه چرې دې ئی هم پریږدی نو ګاونډی اوهمسایه به حقدار وی.[3]

دلیل فریق اول:- کوم حضرات چه د جارد شفعه انکارکوی هغوی د جابربن عبدالله رضی الله عنهما حدیث مذکورفی الباب نه استدلال کوی. قضی رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم بالشفعة فی کل مالم یقسم فاذا وقعت الحدود وصرفت الطرق فلا شفعة.[4]

یعنی حضورپاك په هرهغه څیزکښې د شفعه حکم ورکړو دکوم تقسیم چه نه وی شوې کله چه حدبندی اوشی او لارې جدا جدا شی نوبیابه شفعه پاتې نه شی. نوددې حدیث مذکور نه داحضرت استدلال کوی چه صرف شریك فی نفس المبیع یا شریك فی حق المبیع ته د شفعه حق حاصل دې اوجارته دشفعه حق حاصل نه دې.

دا حضرات فرائی چه د شفعه حق د قیاس خلاف ثابت شوې دې ځکه چه په دې کښې د بل په مال باندې جبراً اودهغه د رضانه بغیرملکیت حاصلول لازم راځی اوښکاره خبره ده چه دا امر دمقتضی قیاس خلاف دې. نو شریعت په دې کښې صرف دهغه جائیداد په حق کښې د شفعه

---

[1] إرشاد الساري:٣١٤/٥فتح الباري:٥٥١/٤.
[2] حواله بالا.
[3] المغنی لابن قدامة: ١١٩٤/٥عمدة القاري:٧٢/١٢.
[4] وأخرجه البخاری ایضًا فی البیوع باب بیع الشریک من شریکهٖرقم: ٢٢١٣وباب بیع الارض والدور والعروض مشاعا:٢٢١٤ وفی الشرکة باب الشرکة فی الاضین:٢٢٩٥ وباب إذا قسم الشرکاء الدور أو غیرها: ٢٤٩٦ وفی الحیل باب الهبة والشفعة: ٦٩٧٦وأخرجه مسلم: ١٦٠٨فی المساقاة باب الشفعة والترمذی: ١٣٧٠فی الاحکام باب إذاحدت الحدود فلاشفعةو: ١٣٦٩ فی الاحکام باب الشفعة للغائب: ١٣١٢وفی البیوع باب ماجاء فی أرض المشترک یرید بعضهم بیع نصیب بعض وأبوداؤد ٣٥١٣، ٣٥١٤فی البیوع باب فی الشفعة والنسائی:٤٦٥٠فی البیوع باب بیع المشاع، و:٤٧٠٥ باب الشرکة فی الرباع و:٤٦٠٧باب ذکر الشفعة وأحکامها.

حق باقي پاتې اوساتلو کوم چه غیرتقسیم شوې دې لهذا داحق به د شریعت پورې محدودوی او شفعه جوار د غیرمقسوم د جائیداد په معنی کښې نه دې ځکه چه د تقسیم مشقت او مؤونت او په مصارع بائع باندې په هغه صورت کښې لازم راځی کله چه په اصل یعنی ملکیت کښې شرکت وی د فرع د صورت به اعتبارنه وی یعنی چه ملکیت تقسیم شوې وی نو صرف د ګاونډ د وجې نه به د شفعه حق نه حاصلیږی.

د کلام خلاصه داشوه که چرې شریك في الملك ته د شفعه حق ورنه کړې شی نود یواجنبی خریدارپه صورت کښې به په بائع باندې د تقسیم مصارف اومشقت لازم راشی چه په هغه به یوبوج ثابت شی. لهذا شریك ته د شفعه حق ورکړې شو چه بائع د تقسیم د مصارف د مشقت نه بچ شی لهذا د جوار یعنی ګاونډ په وجه به د شفعه حق نه ثابتیږی (۱)

دلیل فریق ثاني:- دا حضرات د ابورافع رضي الله عنه د روایت نه استدلال کوی. الجار أحق بصقبه (۲)

قوله: بصقبه س او ص دواړوسره نقل دې (۳) ګاونډی به د خپل نیزدیکت د وجې نه د شفعه زیات حقداردې.

د حضرت امام شافعي، علامه بغوی اوعلامه خطابی رحمهم الله اشکال:- داحضرات فرمائی چه د حدیث ابی رافع رضي الله عنه نه د شفعه په جواز باندې استدلال کول صحیح نه دی د دې د پاره چه اول خو د دې حدیث مطلب داکیدې شی چه د جارنه مراد هم شریك وی ځکه چه اکثرشریك هم په ګاونډ کښې اوسیږی اوبل دا مطلب هم کیدې شی چه هغه ګاونډی د خپل نیزدیکت د وجې نه د دې خبرې زیات حق لری چه د هغه خیال اوساتلې شی په هغه صدقه اوکړې شی او هغه سره ښه سلوك اوکړې شی. (۴)

جواب:- خو د دې حضراتو داتوجیح صحیح نه ده ځکه چه د حضرت ابورافع رضي الله عنه د دې روایت بعض طریق کښې د ألجار أحق بشفعته الفاظ نقل دی لکه چه د امام شافعی رحمه الله کتاب اختلاف الحدیث کښې هم دغه روایت نقل دې. (۵) دغه شان مسنداحمد سنن ابی داؤد اوسنن ترمذی په روایت کښې دی چه جار الدار أحق بالدار (۶) دغه شان د خطابی رحمه الله او بغوی رحمه الله

---

(۱) الهدایة شرح بدایة المبتدی: ۷/۵ – ۶.

(۲) واخرجه البخاری ایضاً رقم: ۲۹۷۷فی الحیل باب فی الهبة والشفعة و: ۶۹۸۰ باب احتیال العامل لیهدی له. وأبوداؤد: ۳۵۱۶ فی البیوع باب الشفعة والنسائی: ۴۷۰۶فی البیوع باب ذکر الشفعة وأحکامها.

(۳) تحفة الباری کتاب الشفعة: ۹٤/۳.

(۴) إرشادالساری: ۵/۲۱۶ - ۲۱۷.

(۵) کتاب اختلاف الحدیث مع کتاب الم: ۵/٤ دارالمعرفة بیروت.

(۶) أخرجه احمد رحمه الله ۵/۸،۱۲،۱۳، ۱۷، ۱۸وأبوداؤد کتاب ا لبیوع باب فی الشفعة حدیث رقم: ۳۵۱۷ والترمذی فی کتاب الاحکام باب ماجاء فی الشفعة حدیث رقم: ۱۳۶۸.

داتوجیه چه دَ جار حق دَ قرب دَ وجهوی او تاسوهغوی سره صله رحمی کوئی اوښه سلوک کوئی صحیح پاتې نه شو

دَ احنافو دَطرف نه یوبل جواب:- دَاحنافودَ طرف نه یوبل جواب داورکولې شی چه أحق دَ اسم تفضیل صیغه ده اودَ اسم تفضیل دَ صیغې دَ استعمال قاعده داوی چه مفضل دَمفضل علیه سره په نفس فضیلت کښې شریک ګڼړلې شی. نوچه کله چه دَ شریك شفعه زیات حقدارشو نوځوك داسې هم پکاردې چه دَ ده برابرحقدارنه وی بلکه دَهغه حق کم وی. اوس ښکاره خبره ده چه هغه جار یعنی ګاونډی کیدې شی اوکه چرته دَجارنه ستاسودَ قول موافق شریك واخستې شی نوبیاپه دغه صورت کښې دکم حق لرونکی تعیین به ستاسو دَ پاره ګران شی په دې وجه به داسې وینا کیږی چه دې نه مراد هم جار دې.

بعینه هم دغه اعتراض دَ شوافع دَ طرفه په احنافوباندې هم کیدې شي که چرې جارمراد واخستې شی نوبیابه مطلب وی چه دَجارحق زیات دې نوبیا هغه څوك دې چه دَ ده نه ئی حق کم دې. (۱)

دَ احنافودَطرف نه دَدې دا جواب ورکړې شوې دې چه الجار أحق بسقبه معنی داده چه هغه جار کوم چه نیزدې دې دَخپل نیزدیوالی دَ وجې نه دَ جاربعید په مقابله کښې زیات حق لرې یعنی جاربعیدته به دَ شفعه حق نه شی ورکولې بلکه جارقریب ته به دَهغه دَ قرب دَ وجې نه دَ شفعه حق ورکولې شی. بهرحال دلته اوس مقابله دَ یوجاردَبل جارسره اوشوه تاسو خوشریك مراد اخستې وو نوچه کله یوشریك ته تاسو أحق وائې نوهغه دویم شریك څوك دې کوم چه أحق نه دې.

دَ احنافودَ مذهب نور تائیداوتاکید:- دَدې نه پس یوه خبره بله ده چه حضرت امام شافعی رحمه الله دَ حضرت ابورافع رضی الله عنه دَ حدیث په تاویل کښې فرمائی چه دې نه مراد شریك دې. حالاتکه که دَ ابورافع رضی الله عنه حدیث په تفصیل سره اوکتلې شی نودَهغې نه پخپله معلومیږی چه داهم دَجارمسئله وه نه چه دَشریك اودا واقعه په تفصیل سره وړاندې راروانه ده.

دَعلامه ابن بطال رحمه الله اشکال:- ابن بطال رحمه الله وغیره دَ ابی رافع رضی الله عنه دَ روایت باره کښې دا وئیلی دی چه حضرت ابورافع او حضرت سعد رضی الله عنهما دواړه په یوکورکښې شریك وو. (۲)

دَ علامه ابن المنیرمالکی رحمه الله جواب:- ابن منیرمالکی رحمه الله فرمائی چه دَ حدیث دَ ظاهرنه دامعلومیږی چه دَحضرت ابورافع او حضرت سعد رضی الله عنهما معامله دَ شرکت نه وه. داسې څه خبره نه وه لکه چه په یوکورکښې دوه رونړه شریك وی په یویوجزء کښې په دواړوکښې شرکت وی بلکه هلته خوداسې صورت حال ووچه دَحضرت سعد رضی الله عنه خان له مکان وواودَ حضرت ابورافع رضی الله عنه دوه کمرې جدا اومستقل وې نودَهغوی حیثیت دَ جارو هغوی شریك ګڼړل صحیح نه دی. (۳)

---

(۱) إرشادالساری:۵/۲۱۶.

(۲) شرح صحیح البخاری لابن بطال:۶/۳۸۰.

(۳) المتواری علی تراجم أبواب البخاری للشیخ ناصرالدین احمدبن محمدالمعروف به ابن المنیر السکندری ص:۲۵۲.

ددې نه هم ډیره واضحه خبره داده چه علامه عمربن شبه رحمه الله په تاریخ مدینه کښې دا نقل کړې دی چه حضرت سعد رضی الله عنه دَ ابورافع رضی الله عنه نه دوه کورونه اخستل غوښتل کوم چه دَحضرت سعد رضی الله عنه دَمکانونو بالکل مخې ته واقع وواودا مسجد نبوی علی صاحبها الف الف الصلوة والسلام نبی طرف ته عمارت وو په هغې کښې دَحضرت سعد رضی الله عنه مکانات هم وو اودَحضرت ابورافع رضی الله عنه هم دوه مکانات وو اوهغه دَحضرت سعد رضی الله عنه دَمکانونومخې ته وو او په مینځ کښې لس ګزه فاصله وه.[1] په داسې صورت کښې دلته دَ شرکت خبره څنګه صحیح کیدې شی.

بل دَدې نه هم واضحه یوروایت امام نسائی او امام ابن ماجه رحمهما الله نقل کړې دې په هغې کښې دی چه یوسړی اووئیل یارسول الله صلی الله علیه وسلم ما سره یوه زمکه ده په کومه کښې چه څوك شریك نشته او په کومه کښې چه یوسړی ته دَ تقسیم څه حق هم حاصل نه دې او البته داخبره ده چه هغې سره په ګاونډ کښې مکانات شته نو حضورپاك اوفرمائیل الجار أحق بسقبه.[2]

دلته رسول الله صلی الله علیه وسلم خالص دَجار په سلسله کښې دا حدیث ارشاد فرمائیلې دې. بیادا وئیل چه حدیث مذکور په شریك باندې محمول دې صحیح نه دی. پخپله امام بخاری رحمه الله داواقعه وړاندې نقل کوی اودَدې نه هم داخبره په واضحه توګه معلومیږی چه حضرت ابورافع او حضرت سعد رضی الله عنهما دَ یوبل شریکوال نه وو بلکه دَ یوبل ګاونډیان وو.

دَ فریق اول دلیل قیاسی جواب او الزامی دلیل:- اودَدې حضراتودَ دویم دلیل جواب دادې چه دګاونډی ملکیت دخیل یعنی دَخریداردَ ملکیت سره په داسې طریقه سره متصل شوې دې چه دا اتصال اوس مستحکم او دائمی دې. دَ کرایه دار یا عاریت باندې اخستونکی اتصال په شان دَعارضی اومحدودوخت دَپاره نه دې. لهذا مالی معاوضې موجود کیدو په صورت کښې به جارته دَ شفعه حق حاصل وی. په دې صورت باندې قیاس کولوسره دَ شریعت حکم واردشوې دې یعنی دَغیرتقسیم شده جائیداد شریك ته چه څنګه دَ شفعه حق حاصل دې دغه شان به جارته هم حاصل شی ځکه چه دَغیرتقسیم شده جائیداددَ شریك دَپاره دَتقسیم مشقت اودَ مصارف کښې دَ شفعه حق په خیال کښې ساتلې شوې دې. دغه شان دَ ګاونډی په حق کښې دَ خریدار اتصال سره ممکنه ضرر او نقصان خیال ساتلوسره دَ شفعه دَحق جواز په ځائی ساتلې شوې دې.

دَدې وجه داده چه دَ ملکیت هم دا صفت یعنې دائمی اوپه استحکام سره اتصال په دې وجه په شریعت کښې سبب ګرځولې شوې دې چه دَ ګاونډی دَ ضرر اونقصان ازاله اوکړې شی ځکه چه هم ګاونډی دَ ټولو ضررونو او جنګونو اصل بنیادوی لکه چه په عاموخلقوکښې دا خبره مشهوره ده او شفیع ته دَ شفعه حق ورکولوسره دَخرڅ شوی جائیداد مالك جوړولوسره دَ

---

[1]) فتح الباری: ٥٥٢/٤.

[2])اخرجه النسائی فی باب ذکر الشفعة وأحکامها حدیث رقم: ٤٧٠٧ وابن ماجه فی أبواب الشفعة باب الشفعة بالجوار حدیث رقم: ٢٤٩٦.

فساد بنیاد ختمول ډیره مناسب خبره ده. ددې دپاره چه اصیل یعنی شفیع دَهغه دَ پلار نیکه په ځمکه باندې پریشان کولوسره اخواکول دَ ضرر اونقصان ډیر واضح او قوی صورت دې. یعنی دَ دې ضرر او تکلیف نه دَ بچ کیدلو دوه صورتونه دی یودا چه ګاونډی ته اوونیلې شی چه تاته دَ جائیداد دَ نوی اخستونکی دَ اتصال نه ضرردې لهذا ته دَخپل پلارنیکه ځمکه پریږده اوبل چرته لاړشه. دویم صورت دادې چه ګاونډی ته دَ شفعه حق ورکړې شی چه دَنوی خریداریه ځائی هغه پخپله داجائیداد واخلی اودَمضرت نه بچ شی نودَعقل اوهوښیارتوب تقاضا هم دغه ده چه رومبې صورت اختیارکړې شی اوګاونډی پریشان نه کړې چه دَخپل پلارنیکه ځائی پریږدی ځکه چه په دې کښې دَهغه ټول نقصان دې. بلکه هغه له دَ شفعه حق ورکولوسره دَهغه دَا ضرر اونقصان پوره کیدلې شی.(۱)

اوترکومې چه دَدغه حضراتو دَ تقسیم دَمشقت اومصارف شفعه دَعلت ګرځولوتعلق دې هغه صحیح نه دې ځکه چه دَ تقسیم مشقت او ضرر خومشروع دې یعنی دَ شریعت دَ طرف نه یوثابت شوې امر دې. دَ شرکاؤ نه دَهریو حصه تقسیم کولوسره چه هغه ته ورکړې شی نودا ځیزدَدې خبرې علت نه شی جوړیدې چه بل سرې هم په ضرر اونقصان کښې اخته کړې شی. بلکه دَ شفعه اصل علت دادې چه دَشفیع جائیداد کوم سره چه دَهمیشه نه متصل دې که غواړی نو مالی معاوضه دې ورکولوسره حاصل کړی اوخپل متصله جائیدادسره دې یوځائی کړې دې دپاره چه دَ مضرت اونقصان هغه اندیښنه باقی پاتې نه شی. (۲)

یواهم اشکال:- بیایوسوال داپاتې کیږی چه دَحضرت جابر ﷺ په حدیث کښې خو صفا دی فاذا وقعت الحدود بینهم فلا شفعة یعنی کله چه حدبندی اوشی اولارې جدا جدا شی نوبیابه دَ شفعه حق پاتې نه شی.

جواب:- دَدې اعتراض جواب دادې چه کله تقسیم واقع شی اولارې جداکړې شی نودَ شرکت دَ وجې نه چه کوم دَ شفعه حق حاصل وو هغه ختم شو. په دې سره دَ ګاونډی دحق نفی مقصودنه ده. دَدې نه علاوه دویمه خبره داهم ده چه دا کوم زیاتې دې فاذا وقعت الحدود الخ. دَدې په وقف اورفع کښې اختلاف دې. امام احمد امام بخاری او ابومحمدبن حزم ظاهری رحمهم الله دا مرفوع ګنړی لیکن ابن ابی حاتم رحمه الله دَ خپل پلار ابوحاتم رحمه الله نه دا نقل کوی چه دا موقوف دې مرفوع نه دې.(۳)

په دې کښې لړشان اشکال داکیږی که چرته موقوف هم وی نوځه اوشو احناف خو موقوف هم حجت ګنړی. لهذا دَ حضرت جابر ﷺ داحدیث هم حجت ګنړل پکاردی. نودَدې جواب دادې چه موقوف هغه وخت حجت ګنړلې شی کله چه په مرفوع روایاتوسره دَهغې تعارض نه وی

---

(۱) الهدایة شرح بدایة المبتدی: ۶/۷. بتفصیل.

(۲) المصدرالسابق. بتفصیل.

(۳) عمدة القاری:۱۲/۷۲.

اودلته خو الجار أحق بسقبه يا الجار أحق بشفعته يا جارب الدار أحق بالدار چونكه مرفوع روايات موجود دى په دې وجه به دا نه شى قبلولې. دَدې تخريج هم په دې باب كښې تير شوې دې.

دَحضرت انورشاه كشميرى رحمه الله دَ طرف نه يوبل جواب:- حضرت شاه رحمه الله فرمائى چه په اصل كښې به دَ شفعه لفظ هم دَ شريك دَ پاره استعماليدلو اوجارته هم دغه حق حاصل وو كوم چه به شريك ته حاصل وو ليكن دې ته به ئى شفعه نه سقب يا حق الجار وئيلو. نو په مذكوره حديث كښې نفى دَ لفظ شفعه كيږى دَحدود واقع كيدونه پس اودَ لارو جداكيدونه پس به اوس يوشريك ته دَ شفعه حق حاصل نه وى او حق الجاربه وى كوم چه په بل حديث كښې په سقب سره تعبير كړې شوې دې.(١)

١-باب: الشفعة فى مالم يقسم، فاذا وقعت الحدود فلا شفعة

شفعه په هغه جائيدادكښې كيږى چه تقسيم شوې نه وى يا چه كله حدود واقع شى نوشفعه باقى نه پاتې كيږى

دَترجمة الباب مقصد:- دَامام بخارى رحمه الله مقصد دَ جمهورعلماؤ دَ مذهب موافق شريك فى نفس المبيع دپاره دَ شفعه اثبات دې.

[حديث ٢١٣٨](٢) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِى عَنْ أَبِى سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ رضى الله عنهما قَالَ قَضَى رَسُولُ اللّٰهِ-صلى الله عليه وسلم- بِالشُّفْعَةِ فِى كُلِّ مَا لَمْ يُقْسَمْ، فَإِذَا وَقَعَتِ الْحُدُودُ وَصُرِّفَتِ الطُّرُقُ فَلَا شُفْعَةَ. [ر: ٢٠٩٩]

ترجمه:- حضرت جابربن عبدالله رضى الله عنهما فرمائى رسول الله صلى الله عليه وسلم په هرهغه څيزكښې دَ شفعه حكم وركړې دې دكوم تقسيم چه نه وى شوې كله چه حدبندى اوشى اولارې جدا جداشى نوبيا به شفعه پاتې نه شى.

رجال الحديث

مسدد:- دامسددبن مسرهدبن مسربل بن مرعبل الاسدى ابوالحسن البصرى رحمه الله دې. (م ٢٢٨هجرى)(٣)

عبدالواحد:- دا عبدالواحد بن زيات رحمه الله دې. (٤)

---

(١) فيض البارى:٢٧٢/٣.
(٢) مرتخريجه فى هذاالباب.
(٣) كشف البارى:٢/٢ الايمان باب من الايمان ان يحب الاخيه مايحب لنفسه.
(٤) كشف البارى:٣٠١/٢ الايمان باب الجهاد من الايمان.

معمر۔ دامعمربن راشد رحمه الله دې (۱)

الزهری۔ دامحدبن مسلم بن شهاب الزهری رحمه الله دې (۲)

أبوسلمه۔ داابوسلمه بن عبدالرحمن رحمه الله دې (۳)

جابر۔ اودَ حضرت جابر بن عبدالله رضی الله عنهما (۴) احوال تیرشوی دی.

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت۔ دَحدیث ترجمة الباب سره مناسبت بالکل واضح دې. حدیث مذکوره سره متعلق دَ فقهی مسائلو بحث په تفصیل سره تیرشو.

۲- باب: عرض الشفعة علی صاحبها قبل البیع

وَقَالَ الْحَكَمُ إِذَا أَذِنَ لَهُ قَبْلَ الْبَيْعِ فَلاَ شُفْعَةَ لَهُ.
وَقَالَ الشَّعْبِيُّ مَنْ بِيعَتْ شُفْعَتُهُ وَهُوَ شَاهِدٌ لاَ يُغَيِّرُهَا فَلاَ شُفْعَةَ لَهُ.

دَ بیع نه وړاندې په شفیع باندې شفعه پیش کول او حکم رحمه الله وائی چه که شفیع دَ بیع اجازت ورکړو دَبیع نه وړاندې نوبیابه دَهغه دَ شفعه حق پاتې نه شی اوشعبی رحمه الله وائی که چرته جائیداد خرڅ کړې شو اوشفیع هلته موجود وو اوهغه څه اعتراض اونه کړو نودَ شفعه حق لاړو.

دَترجمة الباب مقصداودفقهاؤ دَاختلاف بیان۔ امام بخاری رحمه الله دلته دا مسئله بیانوی که یو سړې خپل مکان خرڅول غواړی اوبل سړی ته په دغه مکان باندې دَ شفعه حق حاصل دې نو دغه خرڅونکی له پکاردی چه اول خپل دې ګاونډی یا شریك ته ئی مخکښې پیش کښې اوکړی چه زه دا مکان خرڅول غواړم که چرته ته ئی اخستل غواړی نو واخله. اوس که چادَ شفیع په وړاندې خپله معامله پیش کړه اوهغه اخستلوته تیارنه شو بیا مالك هغه خرڅ کړو نوددې بیع نه پس که شفیع په دې کښې دَخپلې شفعه حق دائرکول غواړی نو دائرکولې شی که نه؟ په دې مسئله کښې اختلاف دې. سفیان ثوری حکم بن عتیبه ابوعبید ابوخیثمه رحمهم الله اوپه یوروایت کښې امام احمدبن حنبل رحمه الله فرمائی چه کله شفیع اجازت ورکړو بیادَ شفعه حق ختم شو او امام ابوحنیفه امام شافعی اوامام مالك رحمهم الله فرمائی دَ شفعه حق خودَ بیع نه روستووی او په مسئله مذکوره کښې مالکانودَ بیع نه اول اجازت واخستو نوکیدې شی چه اول دَهغه دا رائې نه وی او اوس چه بائع مکان خرڅ کړې دې دَده رائې بدله شوه اودَ شفعه حق خو دَ بیع نه پس حاصلیږی نوکه اوس دغه شفیع د شفعه دعویٰ کول

---

(۱) کشف الباری: ۱/۴۶۵ بدء الوحی.
(۲) کشف الباری: ۱/۳۲۶ بدء الوحی.
(۳) کشف لباری: ۲/۳۲۳ باب صوم ورمضان أحتسابًا من الایمان.
(۴) کشف الباری: ۴/۳۵ کتاب الوضوء باب من لم یر الوضوء إلا من المخرجین.

غواړی نوکولې شی اوامکان اخستې شی. (۱) دامام احمد رحمه الله هم دویم روایت هم دغه دې کوم موفق الدین ابن قدامة رحمه الله په مغنی کښې نقل کړې دې او وئیلی دی چه دامام احمد رحمه الله ظاهری مذهب هم دغه دې. (۲) لکه چه ائمه اربعه په دې متفق شوی دی که اول ئی اجازت ورکړو نودَ بیع نه پس هم شفیع ته دَشفعه حق دائرکولې شی.

امام بخاری رحمه الله په دې مسئله کښې دَ فریق اول هم خیال معلومیږی یعنی چه کله شفیع اجازت ورکړې وو نودَ شفعه حق ختم شو اوس دَ بیع نه پس هغه ته دَ شفعه حق دائر کولو اجازت نشته. ځکه چه امام بخاری رحمه الله دلته کوم آثار نقل کړی دی **وقال الحکم الخ** یعنې حکم بن عتیبه رحمه الله فرمائی چه که شفیع دَبیع اجازت ورکړود بیع نه وړاندې نوبیابه دَ هغه دَ شفعه حق پاتې نه شی. **وقال الشعبی** الخ امام شعبی رحمه الله فرمائی چه که جائیدادخرڅ کړې شو اوشفیع هلته موجودوو اوهغه څه اعتراض اونه کړو نودَ شفعه حق لاړو. دَدې آثارونه امام بخاری رحمه الله دَ فریق اول تائید طرف ته اشاره کوی. (۳)

یوه بله اختلافی مسئله:- دَامام شعبی رحمه الله دَ اثر نه داهم معلومیږی چه شفیع ته فوراً دَ شفعه حق دائرکول پکاردی. که هغه دَ بیع دَعلم کیدونه پس تاخیرکوی نودَهغه دَ شفعه حق به باطل شی په دې مسئله کښې اختلاف دې. چه شفیع دې دَ بیع علم کیدو سره دَ شفعه دَحق دعوی اوکړی یا هغه ته دَ تاخیرهم حق حاصل دې. امام ابوحنیفه رحمه الله فرمائی چه فی الفور دَ شفعه دعوی دائرکول پکاردی ځکه چه **الشفعة لمن واثبها** (۴) یعنی شفعه هم دَدې دَپاره وی چه دَ مواثبت طلب کوی او فوری توګه دَ شفعه حق غوښتلودَپاره اودریږی. او**الشفعة کحل العقال**.(۵)

دغه شان که چاته معلومه شوه چه دَمکان سوداشوې ده اوهغه سستی اوکړه اوفوری ئی دَ شفعه دعوی اونه کړه نوهغه مکان به هغه ته نه ملاویږی. بل دَ شفعه حق یوکمزورې حق دې چه دَاعراض کولوسره باطل کیږی لهذا فوری مطالبه او قیام شهادت دواړه به لازم وی دې دَپاره چه معلومه شی چه دَهغه په شفعه کښې رغبت دې اوهغه دَاعراض نه کار نه اخلی ځکه چه هغه دَ قاضی په عدالت کښې دَ شفعه دَ مطالبه دَ ثبوت ضرورت هم دې اودَ دغه احتیاج او

---

(۱) المغنی لابن قدامة رحمه الله ۱۲۲۳/۲.

(۲) حواله سابق.

(۳) لامع الدراری: ۱۵۳/۶.

(۴) قال الحافظ ابن حجر رحمه الله فی الدرایة فی تخریج أحادیث الهدایة:۲۰۳/۲ حدیث الشفعة لمن واثبها لم أجده وإنما ذکره عبدالرزاق من قول شریح رحمه الله وکذا قال الحافظ الزیلعی رحمه الله فی نصب الرایة: ۱۷۶/۴ وقال ابنَ الملقن رحمه الله غریب (یعنی لایعلم من رواه کما قال فی المقدمة) (خلاصة البدر المنیر:۱۰۲/۲.

(۵) أخرجه ابن ماجه: ۸۳۵/۲ کتاب شفعه باب طلب الشفعة الحدیث: ۲۵۰۰ والبزار کما فی نصب الرایة: ۱۸۶/۴ کتاب الشفعة باب طلب الشفعة والبیهقی رحمه الله ۱۰۸/۶ کتاب الشفعة باب فی مسائل الشفعة والخطیب فی التاریخ:۵۷/۶.

ضرورت دَ ختمول دَ ګواهئی نه بغیرممکن نه دی. (۱) او هم دغه یعنی دَ شفعه فوری دعوی کول، دَامام احمد رحمه الله منصوص قول دې اودَامام شافعی رحمه الله هم یوقول داسې دې او دویم قول دَ امام شافعی رحمه الله او یوقول دَ امام احمدبن حنبل رحمه الله دادې چه فوری دعوی دَ شفعه دائرکول ضروری نه دی بلکه تراضی سره هم دَ شفعه دعوی دائرکیدې شي. دَامام مالک رحمه الله مسلک خو هم دغه دې چه فوری دعوی کول ضروری نه دی. په دې کښې دَ تراضی ګنجائش شته لیکن هغه دا فرمائی چه که دومره موده تیره شی په کوم سره چه اندازه وی چه شفیع شفعه پریخودې ده بیادَهغې نه پس دَ شفعه دعوی نه شی کولې. (۲)

دَتعلیقاتو تفصیل:- حکم بن عتیبه کوفی تابعی رحمه الله تعلیق ابن ابی شیبه رحمه الله په خپل مصنف کښې موصولاً ذکرکړې دې. (۳) اوهم دغه شان امام شعبی رحمه الله عامر بن شراحیل کوفی تابعی رحمه الله تعلیق هم ابن ابی شیبه رحمه الله په خپل مصنف کښې موصولاً ذکرکړې دې. (۴)

[حدیث ۲۱۳۹] (۵) حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مَيْسَرَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ الشَّرِيدِ قَالَ وَقَفْتُ عَلَى سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، فَجَاءَ الْمِسْوَرُ بْنُ مَخْرَمَةَ فَوَضَعَ يَدَهُ عَلَى إِحْدَى مَنْكِبَيَّ إِذْ جَاءَ أَبُو رَافِعٍ مَوْلَى النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - فَقَالَ يَا سَعْدُ ابْتَعْ مِنِّي بَيْتَيَّ فِي دَارِكَ. فَقَالَ سَعْدٌ وَاللَّهِ مَا أَبْتَاعُهُمَا. فَقَالَ الْمِسْوَرُ وَاللَّهِ لَتَبْتَاعَنَّهُمَا. فَقَالَ سَعْدٌ وَاللَّهِ لاَ أَزِيدُكَ عَلَى أَرْبَعَةِ آلاَفٍ، مُنَجَّمَةٍ أَوْ مُقَطَّعَةٍ. قَالَ أَبُو رَافِعٍ لَقَدْ أُعْطِيتُ بِهَا خَمْسَمِائَةِ دِينَارٍ، وَلَوْلاَ أَنِّي سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - يَقُولُ «الْجَارُ أَحَقُّ بِسَقَبِهِ». مَا أَعْطَيْتُكَهَا بِأَرْبَعَةِ آلاَفٍ، وَأَنَا أُعْطَى بِهَا خَمْسَمِائَةِ دِينَارٍ. [۶۵۷۶، ۶۵۷۷، ۶۵۷۹، ۶۵۸۰]

حضرت عمرو بن شرید رحمه الله فرمائی زه سعدبن ابی وقاص رضی الله عنه سره ولاړ ووم په دې کښې مسوربن مخرمة رضی الله عنه راغلو اوهغه خپل لاس زما په یوه اوګه باندې کیخودو په دې کښې ابورافع رضی الله عنه هم راغلو چه دَ رسول الله صلی الله علیه وسلم آزاد کړې شوې غلام دې هغه اووئیل اې سعدته زما دواړه کمرې چه ستا په کورکښې دی واخله، سعد رضی الله عنه اووئیل په خدائی قسم زه خوئی نه اخلم. مسور رحمه الله اووئیل (چه هم خواکې ولاړوو) په خدائی قسم دې هم ته به ئی اخلې حضرت سعد رضی الله عنه اووئیل (بیاخو تیک ده مګر) زه دَ څلورو زرو نه زیاتې نه درکوم اوهغه هم په قسطونو

(۱) هدایة شرح بدایة المبتدی: ۷/۱٤.
(۲) بدایة المجتهد ص:۶۵۲ دارالکتب العلمیة بیروت. المغنی لابن قدامة المقدسی: ۱۲۰۰/۱ بیت الفکار الدولیة بیروت.
(۳) فتح الباری: ٤/٤٣٧ عمدة القاری: ۶۲/۱۰.
(۴) حواله سابق.
(۵) الحدیث اخرجه النسائی رحمه الله تعالی فی کتاب البیوع رقم:۴۶۲۳ وأبوداؤد فی کتاب البیوع رقم: ۳۰۵۱ وابن ماجة رحمه الله تعالی فی کتاب الاحکام رقم:۲۴۸۶ والامام أحمدرحمه الله تعالی فی مسنده رقم:۲۲۷۵۱، ۲۵۹۲۷ انظر کذلک فی جامع الاصول الباب السادس فی الشفعة رقم:۴۱۹.

کښې یا په یوځائې (د راوی شك دې) حضرت ابورافع رضی الله عنه اووئیل ماته خو دغه کور پنځه سوه دینار ملاویږی (د کومې چه پنځه زره درهم جوړیږی) که چرې ما د حضور پاك نه دانه وو اوریدلی چه ګاونډی د خپل نیزدیکت د وجې نه زیات حق دار دې نو ما به تاته دا کور په څلورزره درهم کښې هیڅ کله هم نه وودر کړې خصوصاً چه ماته دغې پنځه سوه دینار ملاویږی آخر حضرت ابورافع رضی الله عنه هغه کمرې حضرت سعد رضی الله عنه روکړو.

رجال الحدیث

مکی بن ابراهیم:- دامکی بن ابراهیم بن بشیربن فرقد حنظلی رحمه الله دې.[۱]

ابن جریج:- دا ابن جریج عبدالملك بن عبدالعزیز رحمه الله دې. دَدوی تذکره کتاب الحیض باب غسل الحائض راس زوجها وترجیلها کښې تیره شوې ده.

ابراهیم بن میسرة:- دا ابراهیم بن میسرة الطائفی ثم المکی رحمه الله دې. دَدوی تذکره کتاب الجمة باب الدهن للجمة کښې تیره شوې ده.

عمروبن الشرید:- دۀ عمروبن الشرید بن سوید الثقفی ابوالولید الطائفی رحمه الله دې.

اساتذه:- دوی رحمه الله د حضرت سعدبن ابی وقاص، عبدالله بن عباس، حضرت مسور بن مخرمه رضی الله عنهم او ابورافع رضی الله عنه (د رسول الله صلی الله علیه وسلم آزادکړې شوې غلام) بل د خپل والدمحترم چه صحابی دې حضرت شرید بن سوید رضی الله عنه نه هم روایات نقل کوی.

تلامذه:- دوی رحمه الله نه ابراهیم بن میسرة طائفی بکیر بن عبدالله، صالح بن دینار، عبدالله بن عبدالرحمن بن یعلی، عبدالله بن عتبه، عمروبن شعیب، محمد بن میمون بن مسیکه وغیرهم رحمهم الله روایات نقل کوی.[۲]

احمدبن عبدالله عجلی رحمه الله فرمائی: حجازی تابعی، ثقة.[۳] ابن حبان رحمه الله هم په خپل کتاب الثقات کښې د دی تذکره کړې ده.[۴] حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی ثقة.[۵]

سعدبن بی وقاص:- حضرت سعدبن ابی وقاص رضی الله عنه تذکره تیره شوې ده.[۶]

---

[۱]) کشف الباری:۴۶۱/۳.
[۲]) تهذیب الکمال:۶۳/۲۲.
[۳]) الثقات ص:۴۲.
[۴])۱۸۰/۵.
[۵])تقریب التهذیب ص:۴۲۳ دارالرشید سوریا.
[۶]) کشف الباری:۱۷۲/۲.

مسوربن مخرمة:- حضرت مسور بن مخرمة رضي الله عنه ذکر کتاب الوضوء باب استعمال فضل وضوء الناس کښې راغلې.

ابورافع:- حضرت ابورافع القبطی رضي الله عنه دَنبی کریم صلی الله علیه وسلم آزاد کړې شوې غلام دې. دَهغوی رضي الله عنه دَ نوم باره کښې مختلف اقوال دی. بعض وائی ابراهیم اوبعض اسلم اوبعض ثابت وغیره وائی.[1] دَ واقدی رحمه الله قول دې چه دَهغوی رضي الله عنه انتقال دَحضرت عثمان غنی رضي الله عنه دَ شهادت نه څه موده پس مدینه منوره کښې شوې.[2] خو ابن حبان رحمه الله نقل کړې دی چه دَ حضرت علی رضي الله عنه دَخلافت په زمانه کښې انتقال شوې.[3]

نقل دادی چه هغوی رضي الله عنه دَ حضرت عباس رضي الله عنه غلام وو اوحضرت ابن عباس رضي الله عنه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته هبه کړې وو بیا چه حضرت ابورافع رضي الله عنه نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته دَحضرت عباس رضي الله عنه دَ اسلام راوړلو خوشخبری ورکړه نو رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه آزاد کړو.[4] هغوی رضي الله عنه دَ نبی کریم صلی الله علیه وسلم نه اودَ عبدالله بن مسعود رضي الله عنه نه حدیث نقل کول.

تلامذه:- دَهغوی رضي الله عنه نه دَهغوی خوئی رافع بن ابی رافع، عبیدالله بن ابی رافع، معتمر یا مغیره بن ابی رافع اوحسن بن ابی رافع او نمسی حسن بن علی بن ابی رافع صالح بن عبیدالله بن ابی رافع فضل بن عبیدالله بن ابی رافع بل دَهغوی بی بی محترمه سلمی ام رافع روایات نقل کوی. بل حصین (دَ داؤدبن حصین پلار) متین بن ابی المغیرة، سالم بن عبدالله بن عمر رضي الله عنه سعیدبن ابی سعید، سلیمان بن یسار شرجیل بن سعد، علی بن الحسین بن علی رضي الله عنه عمرو بن شرید، محمدبن المنکدر او ابوسعید مقبری وغیرهم رحمهم الله نه احادیث نقل کړی دی.[5]

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- امام بخاری رحمه الله ترجمة الباب قائم کړې وو باب عرض الشفعة علی صاحبها قبل البیع او په حدیث مذکورکښې حضرت ابورافع رضي الله عنه فرمائی اې سعد رضي الله عنه ته زما دواړه کمرې چه ستا په کور کښې دی واخله نو په دې کښې دَحق شفعه دَ وجې نه دَ یوشریک دَ بل شریک مخې ته دَ بیع دَپاره عرض کول دی.[6]

تشریح:- هم دَدې حدیث نه امام ابوحنیفه رحمه الله اودَهغوی ملګری دَ ګاونډی دَپاره دَ شفعه په اثبات استدلال کوی. فریق مخالف تاویل کوی چه دلته شریک فی نفس المبیع مراد دې ځکه

---

[1] تهذیب الکمال: ۳۰۱/۳۳.
[2] طبقات ابن سعد رحمه الله ۷۵/٤.
[3] ثقات: ۱۷/۳.
[4] طبقات ابن سعد رحمه الله ۷۳/٤.
[5] تهذیب الکمال: ۳۰۱/۳۳ – ۳۰۲.
[6] عمدة القاری: ۷۳/۱۲.

چه حضرت أبو رافع رضي الله عنه حضرت سعد رضي الله عنه سره په دوو كورونو كښې شريك وو په دې وجه هغه د تونونه وړاندې حضرت سعد رضي الله عنه باندې دكورخرڅولو خبره اوكړه خود فريق مخالف دا استدلال كول هم دَحديث دَ ظاهرسره ردكيږي ځكه چه په حديث كښې صفا دى چه حضرت ابورافع رضي الله عنه دَ حضرت سعد رضي الله عنه په كوركښې دَ دووكمرو مالك وو داسې نه وه چه دَ كور په يوه حصه كښې دواړه په مشتركه توګه باندې مالكان وو.[1]

٣-باب: أى الجوار أقرب

كوم يو ګاونډى ډيرنيزدې دې (يعنى د شفعه زيات حقداردې)

[٢٢٦٠] حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ح وَحَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا شَبَابَةُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا أَبُو عِمْرَانَ قَالَ سَمِعْتُ طَلْحَةَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عَائِشَةَ -رضى الله عنها- قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي جَارَيْنِ، فَإِلَى أَيِّهِمَا أُهْدِي قَالَ «إِلَى أَقْرَبِهِمَا مِنْكِ بَابًا». [٢٤٥٥، ٥٦٧٤][2]

ترجمه:- حضرت عايشه رضي الله عنها فرمائى ما اووئيل يارسول الله! زما دوه ګاونډيان دى په دوى كښې اول زه كوم يو ته حصه (هديه) اوليګم؟ حضورپاك اوفرمائيل دَ كوم دروازه چه تاسره ډيره نيزدې ده.[3]

دَترجمة الباب مقصد:- دَامام بخارى رحمه الله دا ترجمه په صفاتوګه په دې خبره باندې دلالت كوى چه دَ شفعه الجوار قائل دې اوامام بخارى رحمه الله نه صرف دا ترجمه قايم كړې ده بلكه وړاندې ئى دَحضرت عائشه صديقه رضي الله عنها روايت هم نقل كړې دې چه ما اووئيل يارسول الله! زما دوه ګاونډيان دى زه په هديه وركولوكښې كوم يو وړاندې كړم نوحضور پاك اوفرمائيل دَ كوم دروازه چه ستادروازې سره ډيره نيزدې ده دَهغه حق مخكښې دې.[3]

رجال الحديث

حجاج:- دا حجاج بن المنهال السلمى الانماطى رحمه الله دې.[4]

شعبه:-دا شعبه بن حجاج رحمه الله دې.[5]

على:- دا على بن المدينى رحمه الله دې.[6]

---

[1] عمدة القارى:١٢/٧٤فتح البارى:٤/٥٥٢.

[2] أخرجه البخارى أيضاً فى الادب باب حق الجوار فى قرب الابواب وفى الهبة، باب بمن يبدأ بالهدية، وأخرجه أبوداؤد رحمه الله فى سننه فى الادب، باب حق الجوار رقم: ٥١٥٥ وانظرحامع الاصول: ٦/٦٤٠ رقم الحديث:٤٩٢٣

[3] إرشاد السارى:٥/٢١٧ مع اضافع يسيرة.

[4] كشف البارى: ٢/٧٧٤.

[5] كشف البارى: ١/٤٧٨.

[6] كشف البارى: ٣/٢٥٦.

شبابة:- دا شبابة بن سوار رحمه الله دي. دَدوی تذکره كتاب الحيض باب الصلوة على النفساء کښې تیره شوې ده.

ابوعمران:- دوی ابو عمران عبدالملك بن حبيب الازدی ويقال الكندى الجونى البصرى رحمه الله دي. [1]

اساتذه:- دَ اسير بن جابر، انس بن مالك، جندب بن عبدالله البجلی، ابوفراس ربيعه بن كعب الاسلمی، زهيربن عبدالله بصری، عبدالله بن رباح الانصاری، عبدالله بن صامت او ابوبکر بن ابی موسیٰ اشعری وغيره هم رضی الله عنهم نه ئی روایات نقل کړی دی.

تلامذه:- دَ دوی نه ابان بن زیدی العطار، جعفربن سليمان الضبعی، ابوقدامه، حجاج بن فرافصه، حمادبن زيد، حماد بن سلمه، سليمان التيمی شعبه بن حجاج اوصالح بن بشسير امری وغيرهم رحمهم الله روایات نقل کوی.

يحيیٰ بن معين رحمه الله فرمائی: ثقة. [2] ابوحاتم رحمه الله فرمائی: صالح. [3] محمدبن واسع رحمه الله فرمائی: حسن الحديث. [4]

وفات:- عمرو بن علی رحمه الله وائی چه دَهغوی انتقال ۱۲۸هجری کښې شوې. [5] بعض وائی ۱۲۹هجری کښې شوې. [6] علامه ابن حبان رحمه الله فرمائی چه ۱۲۳هجری کښې شوې. [7]

طلحه بن عبدالله:- داطلحه بن عبدالله بن عثمان بن عبيدالله بن معمرالتيمی رحمه الله دي. [8]

عائشه:- اودَ ام المؤمنين حضرت عائشه صديقه رضی الله عنها [9] تذکره تیره شوې ده.

تشريح:- يعنی بعض داسې هم ګاونډی وی چه دَهغه دکوردیوال ستادَ کوردیوال سره لګیدلې وی خودَهغه دروازه په مشرق اوستا دروازه مغرب کښې وی هغه به اقربهما بابا نه شی ګرځولې بلکه اقربهما بابا به هغه وی دَ چا دروازه چه ستا دروازې سره نیزدې وی سره دَدې که دَهغه

---

[1]) دَدوی تفصیلی احوالودپاره اوګورئی طبقات ابن سعد: ۲۳۸/۷ تاريخ البخاری الكبيرة ترجمة: ۱۳۳۰. تاريخ البخاری الصغير: ۳۱۸/۱ ثقات لابن يحبان رحمه الله ۱۱۷/۵ تهذيب الكمال: ۲۹۷/۱۸ سير أعلام النبلاء: ۲۵۵/۵.

[2]) الجرح والتعديل: ۵ والترجمة: ۱۶۳۶.

[3]) حواله سابق.

[4]) المعرفة والتاريخ: ۲۶٤/۲.

[5]) تهذيب الكمال: ۲۹۹/۱۸.

[6]) ايضاً.

[7]) الثقات: ۱۱۷/۵.

[8]) كشف البارى: ٤۸/۲.

[9]) كشف البارى: ۲۹۱/۱.

دیوال ستاد دیوال سره نه وی ملاؤشوي.

دَعلامه ابن بطال رحمه الله اشکال: - علامه ابن بطال رحمه الله فرمائی امام بخاری رحمه الله دَحضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها روایت په دې باب کښې نقل کړې دې حالانکه دَدې دَ شفعه الجوارسره څه تعلق نشته دلته خو حضرت عائشه رضی الله عنها دَ هدیه دَ مسئلې تپوس کوی.[1]

دَ بخاری دَ نورو شراح رحمهم الله جواب: - دَعلامه ابن بطال رحمه الله اعتراض صحیح نه دې څکه چه امام بخاری رحمه الله دلته دا روایت دَدې خودلودپاره پیش کړې دې چه هغه جارد چادیوال چه ستا دیوال سره نیزدې دې خودهغه دروازه بل طرف ته ده اوستادروازه یوبل طرف ته اوستا اوهغه په دروازکښې مثلاً تقریباً دَ یوفرلانګ فاصله ده نوده ته به په حق شفعه کښې ترجیح نه شی ورکولې بلکه دَکوم سړی دروازه چه ستادروازې سره دَ پنځه یا لس ګزه فاصلې باندې ده سره دَدې چه دَهغه دیوال اتصال ستادیوال سره نه وی نوهغه به ستا نیزدې ګاونډی ګرځولې شی. په دې وجه امام بخاری رحمه الله دا روایت دلته په ابواب شفعه کښې راوړلې دې اودا وینا کول چه دَدې تعلق خو هدیه سره دې نودَدې طرف ته خودَهرچا سوچ متبادرکیږی لیکن داامام بخاری رحمه الله چه دا روایت دلته ذکرکړې دې دا خودَدې خبرې دَخودلودپاره دې لکه څنګه چه په هدیه کښې أقربهما باباً أحق ګرځولې شوې دې دغه شان دلته دَ شفعه په باب کښې هم دا أحق ګرځولې کیږی دَ چادروازه چه ډیره نیزدې وی.[2]

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت: - دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت أی الجوار أقرب سره واضح دې.

بسم الله الرحمن الرحیم

۲۴- کتاب الاجارة

دَدې ځائې نه امام بخاری رحمه الله دَ اجارې دَ احکامو باره کښې بیان فرمائی. بعض نسخو کښې اجارات دَ جمع صیغې سره دې.

دَ اجاره لغوی اواصطلاحی تعریف: - اجارة فعالة په وزن باندې ده. لغةً دَ اجرة اسم دې چه دَاجیرکرایه ته ونیلې شی. (۳) صاحب دَ هدایه دَاجاره تعریف کړې دې: **عقد یرد علی المنافع بعوض.** (۴) یعنی اجاره هغه عقددې چه په منافع باندې په عوض واقع کیږی. بعض حضراتو

---

[1]) شرح صحیح البخاری لابن بطال:۳۸۲/۶.

[2]) فتح الباری:۶۵۴/۴.

[3]) الهدایة مع شرحه البنایة: ۶۲۱/۳ المغرب: ۲۸/۱.

[4]) الهدایة مع شرحه البنایة: ۶۲۱/۳ المغرب: ۲۸/۱.

تعریف کړې دې: تمليك المنافع بعوض. (۱) یعنی اجاره دَمنافع په عوض مالك جوړولِ دی.
اوبعض حضرات وائی بيع منفعة معلومة بأجر معلوم یعنی اجاره معلومه منافع په اجرت معلوم
باندې خرڅولوته وائی. علامه عینی رحمه الله فرمائی وهذا أحسن. (۲)

دَ اجاره ثبوت:- اجاره دَقرآن مجیدنه هم ثابته ده. ﴿إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ﴾ (۳) یعنی
بیشکه ښه نوکر کوم چه ته ساتل غواړې هغه دې چه زور اور وی او امانت دار وی. اودَامت په
دې باره کښې اجماع هم ده چه اجاره جائزده. (۴)

اودَ احادیث نبویه علی صاحبها الصلوة والسلام نه هم دَدې ثبوت دې لکه چه روایات وړاندې
راځي. او قیاسًا اجاره ناجائزمعلومیږی ځکه چه په دې کښې معقودعلیه منفعت دی کوم چه
دَعقدپه وخت کښې موجودنه وی اودَ یو راتلونکی وخت والاځیزطرف ته دَتملیك اضافت کول
صحیح نه دی. ځکه چه شئ معدوم دَعقدمحل نه وی. (۵)

خوشریعت مطهره دَ خلقو دَ ضرورتونو دَ وجې نه عقداجاره جائزګرځولې ده. (۶) بعض وخت
سړې خپل کارپخپله نه شی کولې دَ بل ضرورت پیښیږی او بل سړې په مفت کارکولوباندې نه
تیاریږی په دې وجه دَدې اجازت پکاردې چه یوسړې بل ته اجرت ورکړې اوخپل کاربرې
اوکړی. داسې هم وئیلې کیدې شی چه فقراء دَ مال محتاج وی او غنیان دَ اعمالو محتاج.
اوس که چرې اجاره جائزنه وه نوخلقوته به دَهغوی ته به دَ ژوند په مصالح کښې سخت
مشکلات پیښیدل.

صرف عبدالرحمن بن الاصم چاچه په ماقبل کښې شفعه ته هم ناجائزوئیلی وو هغه دې اجاره
ته هم ناجائزوائی لیکن دَهغه دَ اختلاف هیڅ اعتبارنشته. (۷)

۱- باب: استئجار الرجل صالح

وَقَوْلِ اللهِ تَعَالَى: ﴿إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ﴾ /القصص: ۲۶. وَالْخَازِنِ
الْأَمِينِ. وَمَنْ لَمْ يَسْتَعْمِلْ مَنْ أَرَادَهُ.

---

۱) قال البسطامی فی الحدود والاحکام ص:۹۶من امش طلبة الطلبة للامام نسفی رحمه الله ص:۲۶۱.
۲) عمدة القاری:۱۲/۷۷.
۳) القصص:۲۶ اوګورئی. الجامع الاحکام القرآن للقرطبی:۱۳/۲۴۱ وفیه: دلیل علی أن الاجارة کانت عندهم مشروعة معلومة وکذالک کانت فی کل ملة وهی من ضرورة الخليقة، ومصلحة الخلطة بین الناس.
۴) بدایة المجتهد ص:۶۱۶.
۵) هدایة شرح بدایة المبتدی:۶/۲۶۸.
۶) المصدرالسابق.
۷) المغنی لابن قدامة: ۲/۱۲۴۵.

نيك سړي په اجرت ساتل، اود الله تعالى ارشاد، بيشكه ښه ملازم كوم چه تاسو ساتل غواړى هغه دي چه زور آور او امانت دار وى. اود امانت دارخازن بيان او دهغه سړى بيان چه خواهش مند (طلب ګار) عامل جوړنه کړى.

دترجمة الباب مقصد: - علامه ابن المنير مالكى رحمه الله فرمائى چه په اصل كښې امام بخارى رحمه الله د وهم خاتمه كول غواړى اوهغه دا چه نيك سړې خوقابل تعظيم او تكريم وى او قابل تعظيم اوتكريم سړې اجيرساتل دهغهِ داكرام خلاف دي. ددې دپاره امام بخارى رحمه الله دا ترجمة الباب قايم كولوسره دابنائى چه په اجاره باندې كار اخستل اهانت نه دې اونه داكرام خلاف دې.[1]

داهم وئيلى شى چه امام بخارى رحمه الله په اصل كښې داخودل غواړى چه اجير نيك او طاقتور سړې ساتل پكاردى. ځكه چه كه هغه نيك نه وى نو خيانت به كوى اومال به ضائع كوى او اكثرهغه سړى پسې لګيدې هم وى اوچه طاقتور وى نو خپل كاربه په پوره طريقه سره سرته رسوى.

قوله تعالى: ﴿إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ﴾ **مختصرپس منظر**: - حضرت موسىٰ په غيبى القاء سره دمصرنه مدين ته روان شو اوچه كله مدين ته نيزدې شو نو په يوكوهى باندې ئى ګڼره او مجمع اوليدله او دوه عزت دارې ښځې خپلو چيلوسره يوطرف ته ولاړې وې او د ځارباڼانو خپلو ځارووباندې اوبه څكولواوتللو په انتظاركښې ولاړې وې. دحضرت موسىٰ په هغوى باندې رحم راغلو او اوبه ئى راؤويستې اودهغوى چيلو باندې اوڅكولې او بيايود سورى ځائى كښې كيناستو خپل رب سره ئى مناجات كول اودغه جينكوطرف ته ئى هيڅ خيال اونه كړو. دواړو جينكو دامنظر په خپلو سترګوباندې اوليدلو ځوان اوطاقتور خوداسې دې چه كوم يوكانړې لس كسان سړى اوچتوى هغه په يواځې ځان باندې اخواكړو اود امانت ديانت او پاك دامنئى حال ئى دادې چه زمونږ امدادخوئې اوكړو مګرزمونږ طرف ته ئى ستركې اوچتولوسره هم اونه كتل. او بندګئى داحال دې چه د الله تعالى نه په دعااو زارئى كښې ورډوب دې. كور ته راغلې اوخپل بوډا پلار حضرت شعيب عليه السلام ته ئى ټوله قصه بيان كړه. حضرت شعيب عليه السلام حضرت موسىٰ عليه السلام راؤغوښتلو. حضرت موسىٰ د پيدائش نه تر دغه وخته پورې خپل ټول حال هغوى ته واؤرولو. حضرت شعيب عليه السلام هغه ته تسلى وركړه چه ويريږه مه ته دظالمانونه خلاص شوې. روستو دحضرت موسىٰ دلونړونه يوې اووئيل دكومې نوم چه صفورا وو. اې زمونږ پلاره دا خپل نوكر اوساته دې دپاره چه زمونږ چيلئى څره وِى. بيشكه ښكلى اجير او نوكر هغه سړې دې چه مضبوط او طاقتور وى او امانت داروى. د طاقت اوتكړه والى خوئى داحال دې كوم كانړې چه به ډيرو سړو نه شو اوچتولې دې سړى هغه يوازې ځان له ډير په آسانئى سره اوچت كړو اخوائى كيخودو اود امانت ئى داحال دې چه دې سړى ماته ځان پسې شاته دتلو اووئيل چه ماپسې شاشاته راځه او په ژبه راته لاربنايه او په چا كښې چه دا دوه خصلتونه وى يعنى طاقت اوامانت هغه به ښه خدمت كوى.[2]

---

[1] ارشادالساري: ۲۱۹/۵.

[2] معارف القرآن: ۸/۳۰۸ – ۳۰۹ للشيخ العلامة محمد ادريس كاندهلوى رحمه الله

دترجمة الباب د دويم جزء مقصد:- قوله: (الخازن الامين ومن لم يستعمل من اراده) دا دترجمة الباب دويمه حصه ده اوددې دوه اجزاء دى اوبيا امام بخارى رحمه الله ددې دواړو اجزاؤدپاره يويوحديث پيش کړې

په دې کښې امام بخارى رحمه الله دا ښائى چه که يوسړې خپل ځان د اجير جوړيدلو دپاره خپل ځان پيش کړى او بل سړې هغه د اجيرساتلونه انکاراوکړى نوددې اصل هم په سنت کښې موجود دې. خوداخبره په ذهن کښې اوساتئى چه دا څه قاعده اوکليه نه ده اکثرداسې کيږى چه سړې خپل ځان وړاندې کوى نود دې خبرې ضرورت داعى ته وى چه دې اجيراوساتى. تاسو ته د څه کاردپاره د اجيرضرورت شته. اوس تاسو ته نه ده معلومه چه کوم يوسړې د دې کارد پاره موزون او فارغ دې نوکه چرې په داسې صورت کښې اجراء خپل ځان پيش کړى نوتاسو ته دهغه د اهليت او آمادګئى هم اندازه کيدې شى. (۱)

اوبيا يوسف عليه السلام پخپله درخواست کولوسره دماليات کار په خپله ذمه واخستو. ﴿ اجْعَلْنِيْ عَلٰى خَزَآئِنِ الْاَرْضِۚ اِنِّيْ حَفِيْظٌ عَلِيْمٌ ﴾ (۲) حضرت مولانا شبيراحمدعثمانى رحمه الله فرمائى چه (حضرت يوسف عليه السلام د وزير ماليات عهده ددې دپاره اختيارکړه) دې دپاره چه ددې په ذريعه هغه عام مخلوق ته فائده اورسولې شى. خاص کر په راتلونکى خطرناك قحط کښې ډير په ښه طريقه دانتظام د مخلوق خيال ساتل اودحکومت مالى حالت مضبوط اوساتلې شى. ددې نه معلوميږى چه انبياء عليهم السلام به د دنياعقل هم ښه کامل لرلو اودا چه د مخلوق د همدردئى دپاره دماليات په قصوکښې پريوتل ئى د شان نبوت اوبزرګئى خلاف نه ګڼړلو. که يوسړې په نيك نيتئى سره داګنړى چه دفلانکى منصب زه اهل يم او نور به داکار په ښه طريقه اونه کړې شى نودمسلمانانو د خيرغوښتلو او نفع رسولو په غرض د هغې خواهش يا درخواست کولې شى اوکه دضرورت مطابق خپل بعض خصائل حسنه اوصاف حميده تذکره کول وى نودا په ناجائزمدح کولوکښې داخل نه دى. (۳)او په بعض احاديث مبارکه کښې ددې تائيدهم راغلې دې. ليکن بعض صورتونه بيشکه داسې وى چه په هغې کښې خپل ځان پيش کونکې سړې دهغه کار دپاره مناسب نه وى اودهغه دا طلب په دې خبره باندې دال وى چه هغه دعهدې حريص دې اود هغه په نيت کښې فساد او خرابى دې نوداسې سړې خو يقينا نه دى ساتل پکار.

[حديث ۲۱۴۱] **حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ قَالَ أَخْبَرَنِي جَدِّي أَبُو بُرْدَةَ عَنْ أَبِيهِ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ - رضى الله عنه - قَالَ قَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - «الْخَازِنُ الْأَمِينُ الَّذِي يُؤَدِّي مَا أُمِرَ بِهِ طَيِّبَةً نَفْسُهُ أَحَدُ الْمُتَصَدِّقِينَ».** [ر: ۱۳۷۱]

---

(۱) لامع الدرارى: ۶/۱۵۷ – ۱۵۸.

(۲) يوسف: ۵۵.

(۳) تفسير شيخ الاسلام حضرت مولانا شبيراحمدعثمانى رحمه الله ص: ۳۲۱.

ترجمه:- حضورپاك ﷺ فرمائيلى دى امانت دار خزانچى (داروغه) چه دَخپل مالك وركړې شوې رقم (پوره پوره) په خوشحالئى سره اداكړى هغه ته به هم دَ صدقه ثواب ملاويږى.[۱]

رجال الحديث

محمدبن يوسف:- دامحمدبن يوسف بن واقد ابوعبدالله فريابى رحمه الله دې.[۲]
سفيان:- دا سفيان ثورى رحمه الله دې.[۳]
أبوبردة:- دا ابوبرده بريد بن عبدالله رحمه الله دې.[۴]
ابوبردة:- دا حضرت ابوبرده عامر رحمه الله دې.[۵]
ابوموسىٰ اشعرى:- دا مشهور صحابى حضرت ابوموسىٰ اشعرى عبدالله بن قيس رضي الله عنه دې.[۶]

دَحديث باب ترجمة الباب سره مناسبت:- دَحديث ترجمة الباب سره مناسبت **قوله (الخازن الامين)** سره ظاهردې.

دَعلامه اسماعيلى او داؤدى رحمهماالله په حديث باب اشكال:- دې حضراتو په امام بخارى رحمه الله باندې اعتراضِ كړې دې چه هغه په دې باب دَ اجاره كښې داحديث ولې راوړو. او په حديث مذكوره كښې دَ اجاره هيڅ ذكرهم نشته.[۷]

جواب:- علامه ابنِ التين رحمه الله فرمائى چه دَ امام بخارى رحمه الله مراد هغه خازن دې چه په جمع شوى مال كښې دهغه خپل هيڅ څيز نه وى او ښكاره خبره ده چه هغه به هم اجيروى. داسې هم وئيلې شى چه خزانچى دوه قسمه وى يو اعزازى او بل چه په اجرت باندې اوساتلې شى اودلته ئى خازن عام ذكركړې دې نوددې نه هم دَاجرت والاخازن مراد واخلئى.[۸]

[حديث ۲۱۴۲] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ قُرَّةَ بْنِ خَالِدٍ قَالَ حَدَّثَنِي حُمَيْدُ بْنُ هِلاَلٍ حَدَّثَنَا أَبُو بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى - رضى الله عنه - قَالَ أَقْبَلْتُ إِلَى النَّبِيِّ - صلى الله عليه

---

[۱]) أخرجه البخارى أيضًا فى كتاب الزكاة باب اجر الخادم إذا تصدق الغ الحديث: ۱۴۳۸ وفى كتاب الوكالة باب وكالة الامين فى الخزانة ونحوها الحديث ۲۳۱۹ واخرجه مسلم فى كتاب الزكاة باب اجرالخازن الاغمين الغ الحديث: ۲۳۶۰ واخرجه أبوداؤد فى كتاب الزكاة باب اجر الخازن الحديث: ۱۶۸۴ واخرجه النسائى فى كتاب الزكاة باب اجرالخازن إذا تصدق باذن مولاه الحديث ۲۵۵۹.

[۲]) كشف البارى:۳/۲۵۲.

[۳]) كشف البارى:۲/۳۷۸.

[۴]) كشف البارى:۱/۶۹۰.

[۵]) كشف البارى:۱/۶۹۰.

[۶]) كشف البارى:۱/۶۹۰.

[۷]) فتح البارى:۴/۵۵۶.

[۸]) عمدة القارى مع اضافة يسيرة:۱۲/۷۸.

وسلم - وَمَعِي رَجُلَانِ مِنَ الْأَشْعَرِيِّينَ، فَقُلْتُ مَا عَلِمْتُ أَنَّهُمَا يَطْلُبَانِ الْعَمَلَ. فَقَالَ «لَنْ أَوْلَا نَسْتَعْمِلُ عَلَى عَمَلِنَا مَنْ أَرَادَهُ». [۶۵۲۵، ۶۷۳۰، ۶۷۳۷، ۶۷۳۸]

ترجمه:- حضرت ابوموسیٰ اشعری رضی الله عنه فرمائی چه زه (د یمن نه) حضورپاك له راغلم ماسره د اشعری قبیلې دوه سړی هم وو (هغوی د حضوراکرم نه د څه خدمت (منصب) درخواست اوکړو) ماعرض اوکړو یا رسول الله ! ماته معلومه نه وه چه دوی به دا خدمت (منصب) غواړی حضورپاك اوفرمائیل څوك چه زمونږ نه خدمت اوغواړی مونږ هغه ته هیڅ کله خدمت نه ورکوو [1]

رجال الحدیث

مسدد:- دامسدد بن مسرهد رحمه الله دی. [2]

یحیی:- دایحیی بن سعید القطان رحمه الله دی. [3]

قرة بن خالد:- دا قرة بن خالد ابومحمد سدوسی بصری رحمه الله دی. د دوی تذکره کتاب مواقیت الصلاة باب السمر فی الفقه والخیر بعد العشاء کښې تیره شوې ده.

حمیدبن هلال:- داحمیدبن هلال بن هبیرة عددی بصری رحمه الله دی. د دوی تذکره کتاب الصلاة باب یرد المصلی من مربین یدیه کښې تیره شوې ده

د حدیث باب ترجمة الباب سره مناسبت:- د حدیث مناسبت ترجمة الباب دویم جزء ومن لم یستعمل من اراده سره ښکاره دی. [4]

۲ - باب: رعی الغنم علی قراریط

په قیراط تنخواه باندې چیلئ څرول

قوله قراریط تحقیق:- قراریط د قیراط جمع ده اوقیراط نصف دانق ته وائی. یودینار د شپږ دانق وی نویوقیراط د یو دینار دولسمه حصه ده. بعض حضراتو وئیلی دی چه دا د یو دینار شلمه حصه وی اوبعضو وئیلی دی چه د یودنیار څلیرشتمه حصه وی [5]

---

[1] الحدیث اخرجه مسلم فی کتاب الامارة باب النهی عن طلب الامارة والحرث علیها رقم:۴۷۱۸ النسائی فی کتاب الطهارة باب یستاک الامام بحضرة رعیته رقم:۴ وکتاب آداب القضاة رقم:۵۲۸۷ وابوداؤد فی کتاب الخراج والامارة والفئ رقم: ۲۵۴۱ وکتاب القضیة رقم:۳۱۰۸ وکتاب الحدود رقم:۳۷۹۰ والامام أحمد رحمه الله فی مسنده رقم:۱۸۶۸۷، ۱۸۸۵۳ انظر کذلک فی جامع الاصول بعث أبی موسیٰ ومعاذ إلی یمن رقم:۶۱۷۹.

[2] کشف الباری:۲/۲.

[3] کشف الباری:۲/۲.

[4] الابواب والتراجم ص:۱۶۶.

[5] النهایة فی غریب الحدیث والاثر:۲/۴۳۸ مجمع بحار الانوار:۴/۲۵۱ عمدة القاری:۱۱/۷۹.

بعض حضراتوداهم وئيلى دى چه دلته متعارف قراريط مرادنه دي بلكه دا په مكه مكرمه كښې يوځائى وو علامه عينى رحمه الله دې قول ته ترجيح وركړې ده ليكن داخبره تسليم كول ګران دى ځكه چه په مكه يا خواؤشا علاقه كښې د دې نومې ځائى هيڅ پته نه لګى.(١)

د ترجمة الباب مقصد:- امام بخارى رحمه الله د دې ترجمة الباب په ذريعه د چيلو څرولو دعمل فضيلت طرف ته اشاره كوى.(٢) چه پيغمبر عليه السلام او نورو انبياءكرام عليهم السلام هم چيلئى څرولى دى. لكه څنګه چه پخپله نبى كريم صلى الله عليه وسلم فرمائيلى دى چه يونبى داسې نه دې چه چيلئى نه وى څرولې.(٣) په يوحديث كښې دى چه يوځل داوښانو څرونكو او چيلو څرونكوپه خپل مينځ كښې فخركولو نو رسول الله صلى الله عليه وسلم ارشاداوفرمائيلو چه موسى عليه السلام نبى جوړكړې شو راوې ليګلو اوهغه دچيلوڅرولووالا وو او حضرت داؤد عليه السلام نبى جوړكړې شو هغه هم د چيلوڅرولووالا وو اوزه نبى جوړكړې شو نو مابه هم د خپل كوروالا چيلئى مقام اجياد كښې څرولې.(٤) حضورپاك په اجرت باندې هم د مكې والا چيلئى څرولى دى لكه چه د باب په روايت كښې دى.

د انبياء كرامو عليهم السلام په چيلو څرولوكښې حكمت:- شارحين كرام فرمائى دحضرات انبياء عليهم الصلوة السلام چيلئى څرول د امت شپانړتوب طريقه وه ځكه چه داوښانواو غواګانو څرول دومره ګران نه وى څومره چه د چيلو څرول ګران وى. چيلئى يوكمزورې څناوردې او ضدى هم دى اوس ددې دكمزورئى د وجې نه په دې سختئى هم نه شي كولې اود ضدى كيدو د وجې د مسلسل خيال ساتل هم كول وى. چيلئى كه په دې لحظه دلته وى نو په بله لحظه بل طرف ته په منډو ليدلې شى. د رمې څه چيلئى دې منډې وهې نو څه به بل طرف ته او شپونړكې دې چه هر طرف ته خيال ساتى چه چرته څه ليوه وغيره خوددې په فكركښې نه دې. غواړې چه تولې چيلئى په يو ځائى راجمع وى او يوه چيلئى د رمې نه چرته جدانه شى او شرمخ دا يوسى.د سحرنه ترمانبامه پورې شپونړكې په دې فكركښې هغوى پسې شاشاته پريشان اوسيږى.هم دغه حال دانبياءكرام عليهم الف الف صلوات وتسليمات د خپل امت سره وى چه دهغوى داصلاح اوفلاح په فكركښې شپه ورځ سرګردان وى.دامت كسان خود شرمخانوغوندې او دچيلوپه شان اخواديخوا منډې وهى ګرځى اوانبياء عليهم الصلوة والسلام په ډير شفقت او مينه سره هغوى دحق دين طرف ته راغواړى اود امت په دې بې توجوئې سره چه دې حضراتو ته كوم تكليف اومشقت وررسى په هغې باندې صبر اوتحمل كوى او سره ددې بيايوخت هم د دعوت اوتبليغ اود تعليم وركولو سره نه ستړې كيږى او نه ويريږى.

اولكه څنګه چه چيلئى د خطرناكو څناورو دحملونه بې خبره وى دغه شان امت د نفس او شيطان د مهلك حملونه بې خبره وى اوحضرات انبياء كرام عليهم الصلوات والتسليمات

---

(١) فتح البارى: ٥٥٧/٤ وإرشادالسارى: ٢٢٢/٥.

(٢) الابواب والتراجم ص: ١۶۶.

(٣) رواه البخارى فى هذاالباب سيانى تخريجه.

(٤) عمدة القارى: ٨٠/١٢.

هروخت په دې فکرکښې وی چه چرته نفس اوشيطان هغوی اوچت نه کړی اود خپل امت خراب حالت ته په کتلوسره دننه دننه ويلی کيږی ﴿ لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفْسَكَ اَلَّا يَكُوْنُوْا مُؤْمِنِيْنَ۝ ﴾ (الشعراء: ٣)يعنی کيدې شی ته خپل ځان مړکوې په دې خبره چه هغوی ايمان نه راوړی.([1])

[٢١٤٣] (٢) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمَكِّيُّ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ يَحْيَى عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «مَا بَعَثَ اللَّهُ نَبِيًّا إِلاَّ رَعَى الْغَنَمَ». فَقَالَ أَصْحَابُهُ وَأَنْتَ فَقَالَ «نَعَمْ كُنْتُ أَرْعَاهَا عَلَى قَرَارِيطَ لأَهْلِ مَكَّةَ».

ترجمه:- حضوراکرم ﷺ فرمائيلی چه الله تعالی يوداسې پيغمبرنه دې پيداکړې چه هغه چيلئی نه وی څرولې. صحاب کرامو ﷺ عرض اوکړو آيا تاسو هم چيلئی څرولی دی نوحضورپاك ﷺ اوفرمائيل او ما هم په يوڅوقيراط تنخواه باندې د مکې والاچيلئی څرولې.

رجال الحديث

احمدبن محمدمكى:- داحمدبن محمدبن وليد بن عقبة ابن الازرق بن عمرو غسانى مكى رحمه الله دې دې دَچاتذکره چه کتاب الوضوء باب الاستنجاء بالحجارة کښې تيره شوې ده.

عمروبن يحيى:- داعمرو بن يحيى بن سعيد رحمه الله دې.([3])

عن جده:- دا سعيدبن عمرو بن سعيد بن العاص الاموى رحمه الله دې. دَدوی تذکره هم کتاب الوضوء باب الاستنجاء بالحجارة تيره شوې ده.

ابوهريرة:- داصحابى رسول ﷺ حضرت ابوهريره رضي الله عنه دې.([4])

دَحديث باب ترجمة الباب سره مناسبت:- دَحديث باب ترجمة الباب سره مناسبت بالکل واضح دې. **دهوقوله صلى الله تعالى عليه وسلم كنت أرعاها على قراريط لاهل مكه.**

٣- باب: استئجار المشركين عند الضرورة، أو: إذا لم يوجد أهل الاسلام

که چرته مسلمان مزدور ملاؤنه شی نو دضرورت په وخت مشرك مزدور لګول

دَترجمة الباب مقصد:- امام بخارى رحمه الله فرمائى چه په عام حالاتوکښې خونيك اوصالح مزدور ساتل پکاردی. خوکه دَ ضرورت په وخت مسلمان مزدور نه ملاويږی نوغيرمسلم هم اجيرساتلې شی.([5])

---

[1]) فتح البارى ٥٥٧/٥ عمدة القارى: ٨٠/١٢ إرشاد السارى:٢٢٢/٥ تحفة البارى:٩٦/٣ سيرة المصطفىٰ صلى الله تعالى عليه وسلم للشيخ كاندهلوى:٩٨/١ – ٩٩.

[2]) وأخرجه ابن ماجه فى سننه فى كتاب التجارات رقم:٢١٤٠ولم يخرجه أحدمن أصحاب السنة سوى البخارى وابن ماجه أنظر جامع الاصول:٦٧٧/٤رقم الحديث٢٧٨٣.

[3]) كشف البارى:١١٥/٢.

[4]) كشف البارى:٦٥٩/١.

[5]) عمدة القارى: ٨٠/١٢.

دعلماؤ د اختلاف بیان:- دَ امام بخاری ﷫ ترجمة الباب په دې خبره باندې دلالت کوی چه بغیرد ضرورت نه مشرکان اجیرساتل جائزنه دی. خو جمهور علماء فرمائی چه بغیرضرورت نه هم مشرکان اجیرساتلې شی. دَامام بخاری ﷫ روایت خو هم دومره خبره ښائی چه حضورپاک ﷺ دَ ضرورت په وخت مشرك اجیر ساتلې. خودَدې نه دا نه ثابتیږی چه ضرورت نه وی نو په هغه صورت کښې به مشرك اجیرنه شی ساتلې. په دې کښې ددغه مشرکانو اهانت او ذلت هم دې چه هغوی دَ اهل اسلام خدمت کوی. (١)

وَعَامَلَ النَّبِيُّ ﷺ يَهُودَ خَيْبَرَ. [ر: ٢١٦٥]

یعنی رسول الله ﷺ دَ خیبرزمکه دَ خیبریهودیانوته په کرورکړې وه. چونکه هغوی دَدې ماهران وو اوهلته څوك مسلمان نه وو په دې وجه دغه یهودیان ضرورة اجیر اوساتلې شو. (٢)

لکه چه مصنف عبدالرزاق کښې اثرنقل دې: عن ابن شهاب قال: لم یکن للنبی صلی الله تعالی علیه وسلم عمال یعملون بها نخل خیبر وزرعها فدعا النبی صلی الله تعالی علیه وسلم یهود خیبر فدفعها الیهم. (٣)

[حدیث ٢١٤٤] (٤) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا هِشَامٌ عَنْ مَعْمَرٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ -رضى الله عنها- وَاسْتَأْجَرَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- وَأَبُو بَكْرٍ رَجُلاً مِنْ بَنِي الدِّيلِ ثُمَّ مِنْ بَنِي عَبْدِ بْنِ عَدِيٍّ هَادِيًا خِرِّيتًا - الْخِرِّيتُ الْمَاهِرُ بِالْهِدَايَةِ - قَدْ غَمَسَ يَمِينَ حِلْفٍ فِي آلِ الْعَاصِ بْنِ وَائِلٍ، وَهُوَ عَلَى دِينِ كُفَّارِ قُرَيْشٍ، فَأَمِنَاهُ فَدَفَعَا إِلَيْهِ رَاحِلَتَيْهِمَا، وَوَعَدَاهُ غَارَ ثَوْرٍ بَعْدَ ثَلاَثِ لَيَالٍ، فَأَتَاهُمَا بِرَاحِلَتَيْهِمَا، صَبِيحَةَ لَيَالٍ ثَلاَثٍ، فَارْتَحَلاَ، وَانْطَلَقَ مَعَهُمَا عَامِرُ بْنُ فُهَيْرَةَ، وَالدَّلِيلُ الدِّيلِيُّ فَأَخَذَ بِهِمْ أَسْفَلَ مَكَّةَ وَهُوَ طَرِيقُ السَّاحِلِ. [ر: ٤٦٤]

ترجمه:- حضرت عائشه ﵂ (دَهجرت واقعه نقل کولوسره) بیان فرمائی چه حضورپاك ﷺ اوحضرت ابوبکر ﵁ دَ دیل بستئی یوسړې ملازم اوساتلو چه دَبنی عبدبن عدی دَخاندان نه وو او په لارو خودلوکښې ښه هوښیار وو اوهغه خپل لاس (په څه څیزکښې) ډوبولوسره دَعاص بن وائل خاندان سره وعده کړې وه چه هغه دَ قریشودکافرانو په دین باندې دې. دارو حضراتو (حضورپاك ﷺ اوحضرت ابوبکر ﵁) په هغه باندې یقین اوکړو اوخپلې اوښې ئې هغه ته حواله کړې اودا فیصله ئې اوکړه چه درې شپې پس اوښې غارثور ته راوله. هغه دَ وعدې

---

(١) إرشاد الساری: ٢٢٢/٥ وشرح صحیح البخاری لابن بطال: ٣٨٧/٦ لامع الدراری: ١٦١/٦.

(٢) حواله بالا.

(٣) فتح الباری: ٥٥٨/٤.

(٤) وأخرجه البخاری أیضًا فی کتاب الادب باب هل یزور صاحبه کل یوم او بکرة وعیشا الحدیث: ٦٠٧٩وفی کتاب اللباس باب التقنع الحدیث: ٥٨٠٧ ولم یخرجه أحدمن أصحاب الاصول السنة سوی البخاری وانظر تحفة الاشراف: ٩٣/١٢ الحدیث ١٦٦٥٣.

مطابق په دريمه شپه سحر اوښې واخستې لاړو. دواړه روان شو اوهغوی سره عامربن فهيره هم وو (دحضرت ابوبكر رضي الله عنه غلام) اوهغه لار خودونكې د بنی ديل سړې هم وو اوهغه دوی دمكې مكرمې په ښكته لاره يعنی دسمندر په غاړه غاړه بوتلل.

رجال الحديث

ابراهيم بن موسى: - داابراهيم بن موسى بن يزيد التيمی ابواسحاق الفراء الرازی الصغير رحمه الله دې. د دوی تذكره كتاب الحيض باب الغسل الحائض رأس زوجها وترجيله كښې تيره شوې ده.

هشام: - داهشام بن يوسف الانباری الصنعانی رحمه الله دې. د دوی تذكره هم په مذكوره كتاب او باب كښې تيره شوې ده.

معمر: - دامعمر بن راشد ازدی رحمه الله دې. [1]

الزهرى: - دامحمدبن مسلم بن شهاب الزهری رحمه الله دې. [2]

عروة: - دا عروه بن زبير بن العوام رضي الله عنه دې. [3]

عائشة: - اودام المؤمنين حضرت عائشه رضي الله عنها تذكره هم تيره شوې ده. [4]

قوله: رجلاً من الديل: - ابن اسحاق رحمه الله فرمائی د دغه سړی نوم عبدالله بن ارقم وو. ابن هشام رحمه الله وئيلی دی چه د ده نوم عبدالله بن اريقط وو او امام مالك رحمه الله د قول مطابق دده نوم رقيط وو. [5]

قوله: هادياً خريتاً: - هادی هدی الطريق نه دې يعنی لاره خودونكې. خريت علامه ابن الاثير رحمه الله فرمائی: الماهر، الذی يهتدی، لاخرات المفازة وهی طرقها الخفية، ومضايقها وقيل: إنه يهتدی، لمثل خرت الابرة، من الطريق. [6] يعنی په لارخودلو كښې ماهر اود سختو ګرانو لارو نه هم خبر. داهم وئيلې شوی دی لكه څنګه چه دستنې سورې باريك وی هم دغه شان خريت ته هم په باريكو لاروباندې واقفيت وی.

قوله: قد غمس يمين حلف: - دائی څكه اووئيل چه د عربودستور ووچه كله به هغوی چاسره معاهده كوله نو فريقينو به خپل لاسونه په خلوق (يوه مشهوره خوشبوده چه زعفران يا نورو خشبويانوملاوولوسره جوړيږی او په دې باندې سور يا زيړ رنګ غالب وی اودا د ښځو د خوشبونه شميرلې شی) [7] يا په وينه يا په اوبو كښې لاس ډوبوی مطلب ئی دا وی چه په

---

[1] كشف الباری: ۱/۴۶۵.
[2] كشف الباری: ۱/۳۲۶.
[3] كشف الباری: ۱/۳۲۵.
[4] كشف الباری: ۱/۲۹۱.
[5] عمدة القاری: ۱۲/۸۱.
[6] النهاية فی غريب الحديث والاثر: ۱/۴۷۸.
[7] النهاية لابن الاثير: ۱/۵۲۶.

يو رنګ کښې رنګ شي او په معاهده کښې نور کلکوالې راشي.[1]

قوله: وهوعلى دين كفار قريش: - په دې کښې ددې خبرې تصريح ده چه هغه سړې کافروو خو حضور پاك ﷺ هغه معتبر اوګڼړلو هغه ئې اجير مقرر کړو نو معلومه شوه چه کافر اجير جوړول جائزدي.

دحديث ترجمة الباب سره مطابقت: -د حديث ترجمة الباب سره مطابقت بالكل واضح دې.

۴-باب: إذا استاجر أجيرًا ليعمل له بعد ثلاثة ايام، أو بعد شهر، أو بعد سنةٍ جاز، وهما على شرطهما الذى اشترطاه إذا جاء الاجل

كله چه څوك دِ چاسره درې ورځې يا يوه مياشت يا شپږ مياشتې يا يوكال نه پس د مزدورئ اخستو معاهده اوكړي او مقرروخت راتلوپورې دواړه په خپله وعده باندې قايم پاتې شي نودا جائزدي.

دَترجمة الباب مقصد: - دَ امام بخاري رحمه الله مقصود داخودل دى چه په عقداجاره او عمل كښې اتصال ضرورى نه دې. تاسونن يوسړې سره عقداجاره اوكړه اوهغه ته دې اووئيل چه درې ورځې پس ته خپل كارشروع كړه نوداجائزدى. په حديث كښې دَ دريوورځو ذكردې ليكن امام بخارى رحمه الله دا سلسله نوره هم زياته كړې ده چه كله درې ورځې روستو كولې شى نومياشت اوكال دَپاره ئې هم مؤخركولې شى.

دفقهاؤ د اختلاف بيان: - دَامام ابوحنيفه رحمه الله او امام احمدبن حنبل رحمه الله هم دغه مسلك دې كوم چه امام بخارى رحمه الله بيان كړې دې اوددې حضراتو دليل حديث باب دې چه رسول الله ﷺ اوابوبكر صديق رضي الله عنه دَ قبيله بنوديل يوسړې دَ خپلې لارخودلودپاره مقرركړې وو اوهغه ته ئې وئيلى چه ته درې ورځې پس اوبښې راوله. دامام مالك په نيز كه دې وخت كښې اجرت نه وى وركړې شوې نومطلقاً جائزدې اوكه اجرت نقدوركړې شو او بياكه دعمل موده نيزدې ده نو دا كارجائزدې ګنى جائزنه دې. په دې وجه كه اجرت وركړې شو اوعمل دَاوږدې مودې دَپاره اوساتلې شو نوهيڅ پته نه ده چه هغه سړې به ژوندې وى اوكه نه خوكه په لږه موده باندې عمل اوساتلې شى نوجائز څكه چه په دې كښې غالب ګمان دَ سلامتيا دې.[2]

شوافع فرمائى دَ اجارې دوه قسمه دى ① اجاره عين ② اجاره ذمه. كه چرې اجاره ذمه ده نوهغه وخت فصل جائزدې مثلاً دَ يوسړي په ذمه تا څه كاراولګولوچه يوه مياشت پس زما دا سامان حيدرآبادته رسول دى نوكه هغه ئې يو مياشت پس اورسوى نوڅه حرج نشته. دويمه اجاره عين ده مثلاً داسې اووائى چه زمادا سامان په دې اس باندې باركړه او دا حيدرآبادته رسول دى. اول دَ اس قيدنه وو نواوس په دې اجاره كښې فصل كول دامام شافعى رحمه الله په نيز

---

[1]) إرشاالسارى:۵/۲۲۳.

[2]) عمدة القارى:۱۲/۱۱۸.

جائزنه ده دا ځکه چه کيدې شي هغه اس مړشي.[1]

[۲۱۴۵] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ فَأَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ - رضي الله عنها - زَوْجَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَتْ وَاسْتَأْجَرَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - وَأَبُو بَكْرٍ رَجُلاً مِنْ بَنِي الدِّيلِ ، هَادِيًا خِرِّيتًا وَهُوَ عَلَى دِينِ كُفَّارِ قُرَيْشٍ ، فَدَفَعَا إِلَيْهِ رَاحِلَتَيْهِمَا ، وَوَاعَدَاهُ غَارَ ثَوْرٍ بَعْدَ ثَلاَثِ لَيَالٍ بِرَاحِلَتَيْهِمَا صُبْحَ ثَلاَثٍ. [ر ۴۶۴][2]

ترجمه:- حضرت عائشه رضي الله عنها د هجرت واقعه نقل کولوسره بيان فرمائي چه حضورپاك صلی الله علیه وسلم اوحضرت ابوبکر رضي الله عنه د ديل يوسړې نوکر اوساتلو چه په لاړ خودلوکښې ښه هوښيار وو. دکفارقريش په دين باندې وو. نودواړو حضراتو خپلې اوښې هغه ته حواله کړې اوهغه سره ئې دافيصله اوکړه چه درې شپې پس دې هغه ددې حضراتو سورلئي واخلی سحروختی دې غارثورته راشی.

رجال الحديث

يحيى بن بكير:- دايحيى بن بكيرعبد الله بن ابوزكريا رحمه الله دې.[3]

ليث:- داليث بن سعد رحمه الله دې.[4]

عقيل:- داعقيل بن خالدبن عقيل رحمه الله دې.[5]

ابن شهاب:- دامحمدبن مسلم بن شهاب زهرى رحمه الله دې.[6]

عروة بن زبير:- دا عروه بن زبير عوام رحمه الله دې.[7]

عائشة:- اود حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها تذكره هم تيره شوې ده.[8]

دحديث ترجمة الباب سره مناسبت:- دحديث ترجمة الباب سره مناسبت په دې توګه دې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم اوحضرت ابوبکرصديق رضي الله عنه د بنوديل يوسړى سره په دې شرط باندې داجاره عقداوکړو چه هغه دې درې ورځې د دواړو حضراتو د اوښوساتنه اوکړى او په دريمه ورځ دې غارثور ته راورسى اوبيادې ددې حضراتو په لارکښې لارخودنه اوکړى. کوم چه دې عقدسره

---

[1]) لامع الدرارى:۶/۱۶۲ – ۱۶۳.

[2])) مرتخريجه فى الباب السابق.

[3]) كشف البارى:۱/۳۲۳.

[4]) كشف البارى:۱/۳۲۴.

[5]) كشف البارى:۱/۳۲۵.

[6]) كشف البارى:۱/۳۲۶.

[7]) كشف البارى:۱/۲۹۱.

[8]) كشف البارى:۱/۲۹۱.

مقصودبذات ده. سره ددې چه په حديث كښې شروع دعمل درې ورځې پس ده ليكن امام بخارى رحمه الله اجل قريب په اجل بعيدباندې قياس كولوسره اوفرمائيل كه چرې دعمل شروع كول مياشت پس يا كال پس هم وى نوبياهم عقداجاره جائزده. [1]

دامام اسماعيلى رحمه الله اشكال اودهغې جواب: - په دې تقريرسره هغه اشكال هم حل شو كوم چه اسماعيلى رحمه الله په امام بخارى رحمه الله باندې كړې ووچه دې روايت سره ترجمة الباب ثابت نه شوځكه چه د بنوديل هغه سړى په كومه ورځ حضورپاك او صديق اكبر رضي الله عنه سره معامله كړې وه هم دهغه ورځ نه ئى كارهم شروع كړې وو اوهغه ددې حضراتو سورلئى اخستې وې او روان شوې وو. بيا فصل دې روايت سره ځنګه ثابتولې شى. [2] نوددې جواب اوشو چه اصل معامله دكومې دپاره چه دې اجيرساتلې شوې ووهغه دلارې خودلووه كومه چه درې ورځې پس شروع شوه.

۵- باب: الاجيرفى الغزو

په غزوه كښې مزدورساتل

دترجمة الباب مقصد: - امام بخارى رحمه الله په حالت غزوه كښې د عقداجارې حكم بيانوى. اود يوشك ازاله كوى چه غزوه كوم چه داعمال صالحه نه ده اوددې اصلى مقصددالله تعالى رضا ده نوكيدې شى چه په غزوه كښې د بل چانه كار اخستل جائزنه وى اود اجيرساتلو احازت نه وى، نو امام بخارى رحمه الله دې ترجمة الباب سره داخبره اوخودله چه غزوه بيشكه دعبادات نه ده اود الله تعالى د رضامندئى دپاره ده ليكن كه د غزوه په دروان كښې يوسړې دځپل ذاتى خدمت دپاره اجير اوساتى نو جائزدى. [3]

[حديث ۲۱۴۶] [4] حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ ابْنُ عُلَيَّةَ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَعْلَى عَنْ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ - رضي الله عنه - قَالَ غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - جَيْشَ الْعُسْرَةِ فَكَانَ مِنْ أَوْثَقِ أَعْمَالِي فِي نَفْسِي، فَكَانَ لِي أَجِيرٌ، فَقَاتَلَ إِنْسَانًا، فَعَضَّ أَحَدُهُمَا إِصْبَعَ صَاحِبِهِ، فَانْتَزَعَ إِصْبَعَهُ، فَأَنْدَرَ ثَنِيَّتَهُ فَسَقَطَتْ، فَانْطَلَقَ إِلَى النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - فَأَهْدَرَ ثَنِيَّتَهُ وَقَالَ «أَفَيَدَعُ إِصْبَعَهُ فِي فِيكَ تَقْضَمُهَا - قَالَ أَحْسِبُهُ قَالَ - كَمَا يَقْضَمُ الْفَحْلُ».

---

[1]) عمدة القارى:۱۲/۸۳.

[2]) فتح البارى:۴/۴۶۰.

[3]) فتح البارى:۴/۵۶۰ عمدة القارى:۱۲/۸۳.

[4]) وأخرجه البخارى أيضاً فى كتاب الجهاد باب الاجير الحديث ۲۹۷۳ وأخرجه أيضاً فى كتاب المغازى باب غزوه تبوک الحديث ۴۴۱۷ وأخرجه أيضاً فى كتاب الديات باب إذا عض رجلاً فوقعت ثناياه. الحديث ۴۵۸۴ وأخرجه النسائى فى كتاب القسامة باب ذكرالاختلاف على عطاء الحديث: ۴۷۸۰، ۴۷۸۱، ۴۷۸۳، ۴۷۸۴ وأخرجه ابوداؤد فى كتاب الديات باب فى الرجل يقاتل الرجل فيدفعه عن نفسه الحديث: ۴۵۸۴.

ترجمه: حضرت يعلى بن اميه رضي الله عنه فرمائى نبى كريم ﷺ سره جيش عسرة (غزوه تبوك) كښې شريك ووم اودا زما په نيز دَ تولونه زيات قابل اعتماد عمل وو. زما يومزدور هم وو هغه يوسړى سره جګړه اوكړه او په هغوى كښې يوكس دَ بل ګوته باندې چك اولګولو بل چه دَهغه نه خپله ګوته خلاصه كړه نود ړومبى دَ مخې غاښ هم ورسره راااووتلو او پريوتلو. په دې باندې هغه سړى خپله مقدمه نبى كريم ﷺ ته راوړه راغلو. خو نبى كريم ﷺ دهغه دَ غاښ ماتيدو هيڅ تاوان هغه ته ورنه كړو بلكه وئى فرمائيل چه آيا هغه خپله ګوته ستا په خوله كښې دَ چقولوداپاره پريخودې وه. راوى فرمائى زماخيال دې چه حضورپاك ﷺ اوفرمائيل لكه چه اوښ چپول كوى.

رجال الحديث

يعقوب بن ابن ابراهيم:- دايعقوب بن ابراهيم بن كثير الدورقى رحمه الله دې.[1]
اسماعيل بن عليه:- دا اسماعيل بن ابراهيم بن مقسم رحمه الله دې.[2]
ابن جريج:-داعبدالملك بن عبدالعزيز بن جريج رحمه الله دې. دَدوى تذكره كتاب الحيض باب غسل الحائض رأس زوجها وترجيله كښې تيره شوې ده.
عطاء:- داعطاء بن ابى رباح رحمه الله دې.[3]
صفوان بن يعلى:- داصفوان بن يعلى بن اميه التميمى رحمه الله دې. دَ دوى تذكره كتاب الحج باب غسل الخلوق، ثلث مرات كښې تيره شوې ده.
يعلى بن اميه:- دا يعلى بن اميه ابوصفوان رضي الله عنه دې. دَدوى تذكره هم په مذكوره كتاب اوباب كښې تيره شوې ده.
وقوله جيش العسرة:- مرادترې غزوه تبوك دې اودې ته جيش العسرة نوم ځكه وركړې شوچه كله نبى كريم ﷺ دَدې غزوه دپاره صحابه كرام رضي الله عنهم راؤغوښتل نودَتنګئى حالت وواوسخته ګرمى وه اودكهجورو دَ پخيدوزمانه وه. په داسې حال كښې غزوې ته وتل ډيرزيات سخت وو. دا غزوه په ۹ هجرى كښې پيښه شوې وه.[4]
دَحديث ترجمة الباب سره مناسبت:- قوله فكان لى اجير سره دَ حديث ترجمة الباب سره مطابقت واضح دې.
دَ فقهاؤ اختلاف:- ددې حديث مبارك نه مستفاد شوه كه څوك په يوسړى چك اولګوى اوهغه دَ ځان بچ كولودپاره هغه نه ځان خلاص كړى او په دې سره دَهغه چك لګونكى غاښ مات شى

---

[1] كشف البارى:۲/۱۱.
[2] كشف البارى:۲/۱۲.
[3] كشف البارى:٤/۳۹.
[4] عمدة القارى:۱۲/۸٤ إرشادالسارى:٥/۲۲٦.

نو په هغه باندې څه قصاص نشته او په ضمان کښې اختلاف دې. احناف حنابله او بعض شوافع اود اصح قول مطابق مالکیه ضمان هم ساقط کوی. ددې حضراتو جمهورو دلیل د قرآن کریم آیت مبارک ﴿ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ ﴾ (بقرة: ۱۹۵) یعنی اوماچونی خپل ځان په هلاکت کښې اوخپل ځان د حمله کونکې په حواله کول خپل ځان پخپله په هلاکت کښې د اچولومترادف دی کوم چه ممنوع دې. اود خپل ځان دفاع اوحفاظت کول واجب دی. اوددې جمهورو حضراتو دلیل حدیث باب هم دې بل دا خو دفع صائل (حمله کونکی) په حکم کښې دی ځکه چه په مصول علیه باندې څنګه دخپل ځان وژل یعنی خودکشی کول حرام دی دغه شان بل چاد پاره دځان وژلو یا یوأندام پرې کول مباح کول حرام دی او په دغه مصول علیه باندې دخپل ځان حفاظت کول واجب دی. کله چه هغه وجوبا خپله دفاع اوکړه اود صائل څه نقصان اوشو نو په ده به هیڅ قسم ضمان ثابت نه وی. او بعض شوافع اوبعض مالکیه د سقوط ضمان قائل نه دی. (۱) داحضرات فرمائی چه که صائل یعنی حمله کونکې مسلمان معصوم الدم دې نود هغه نه دفاع کول واجب اولازم نه دی بلکه خپل ځان هغه ته حواله کول هم جائزدی

لکه چه ارشاد نبوی ﷺ دې کن کابن آدم یعنی تاسو د آدم علیه السلام خوئی هابیل په شان شئی (چه د قابیل نه ئی خپل ځان بچ کړې نه وو) او دغه شان حضرت عثمان غنی رضی الله عنه هم د خپلو دښمنانوسره جنګ ترک کړې وو او پهره دار ئی هم منع کړې وو حالانکه هغوی ته داخبره معلومه وه چه دا دښمنان هغوی قتل کول غواړی.

قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ وَحَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ جَدِّهِ بِمِثْلِ هَذِهِ الصِّفَةِ أَنَّ رَجُلاً عَضَّ يَدَ رَجُلٍ، فَأَنْدَرَ ثَنِيَّتَهُ، فَأَهْدَرَهَا أَبُو بَكْرٍ رضی الله عنه. [۲۸۱۴، ۴۱۵۵، ۶۴۹۸]

ترجمه:- عبدالله بن ابی ملیکه دخپل نیکه نه بعینه هم هغه شان واقعه نقل کوی چه یوسړی دبل سړی لاس باندې چك اولګولو (بل چه کله لاس رابنکلونو) د هغه غاښ مات شو اوحضرت ابوبکرصدیق رضی الله عنه دهغه هیڅ تاوان وانخستو.

د تعلیق تفصیل:- دابن جریج رحمه الله دا تعلیق امام حاکم په الکنی کښې موصولاً ذکرکړې دې. (۲)

رجال الحدیث

ابن جریج:- دا عبدالملك بن عبدالعزیز جریج رحمه الله دې. دوی تذکره شاته باب کښې تیره شوې ده.

عبدالله بن ابی ملیکة:- داعبدالله بن عبیدالله ابن ابی ملیکه رحمه الله دې. (۳)

---

(۱) عمدة القاری:۸۴/۱۲ عون المعبود: ۲۱۴/۱۲ الموسوعة الفقهیة الکویتیة.

(۲) أخرجه هذا لتعلیق الحاکم ابوأحمد فی الکنی عن ابی بکر بن أبی داؤد حدثنا عمروبن علی حدثناابوعاصم عن ابن جریج عن ابن أبی ملیکه عن أبیه عن جده عن أبی بکر رضی الله تعالی عنه، عمدة القاری:۸۵/۱۲.

(۳) کشف الباری:۵۴۸/۲.

قوله: عن جده:- دَابوملیکه نوم زهیر بن عبدالله بن جدعان دې او هغوی صحابی ﷺ دې. علامه قسطلانی رحمه الله فرمائی چه د عبدالله بن ابی ملیکه نه مراد عبدالله بن عبیدالله بن زهیر ابوملیکه هم کیدې شی لکه چه علامه مزی رحمه الله بیان کړې دې او عبدالله بن عبدالله بن عبدالله ابوملیکه بن زهیر هم کیدې شی لکه چه صاحب اصابه اختیار کړې دې نود قول اول مطابق د جده ضمیر مرجع ابوملیکه زهیر بن عبدالله دې اود دویم قول مطابق عبدالله بن زهیر دې.[1]

۶-باب: من استاجر أجيرًا فبين له الاجل ولم يبين العمل

لِقَوْلِهِ (إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ) إِلَى قَوْلِهِ (عَلَى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ)

/القصص: ۲۷ - ۲۸/ يَأْجُرُ فُلَانًا يُعْطِيهِ أَجْرًا، وَمِنْهُ فِي التَّعْزِيَةِ أَجَرَكَ اللَّهُ.

یوسړی مزدور اوکړو او موده ئی هم ورسره فیصله کړه خودکارڅه تعیین نی اونه کړو په دې مسئله کښې وضاحت دَالله تعالی په ارشاد سره کيږی (حضرت شعیب علیه السلام اووئیل) زه غواړم چه واده کړم یوه لور تاته دَ خپلو دوو لونړو نه په دې شرط چه ته زما نوکری اوکړې اته کاله او بیا که ته پوره کړې لس کاله نوهغه ستاد طرف نه دی اوزه نه غواړم چه په تاباندې څه تکلیف واچوم ته به ما اووینې دَ نیك بختونه که چرې الله تعالی اوغواړی. وئی وئیل داوعده زما او ستا په مینځ کښې اوشوه. څنګه چه په دې دواړوکښې کومه موده پوره کړې نو په مادې زیاتې نه وی او په الله تعالی باندې یقین دې دَ هغه څيز کوم چه مونږ وایو. (قصص:۲۷،۲۸)

قوله: یأجر فلان:- یعنی فلانکې ده ته مزدوری ورکوی اوهم دَدې نه دې کوم چه دَتعزیت په موقع باندې وئیلې شی آجرك الله (الله تعالی دې تاله بدله درکړی)

دَترجمة الباب مقصد:- په اجاره کښې دا ضروری دی چه اجاره معلومه وی او دَ معلومیدو ړومبې صورت دادې چه اجل یعنی نیټه معلومه وی که عمل معلوم وی اوکه نه لکه چه تاڅوك د هفتې دپاره اجیر اوساتلو اوس به یوه هفته هغه ستا پابندوی کوم کارچه پرې ته کوې هغه به ئی کوی اودهغه کومه مزدوری چه تالره مقرر کړې ده هغه به ته ورکوې که هغه ډیر کاراوکړی اوکه کم یا ته دَهغه نه څه کاروانخلې. اودَ اجارې معلومیدو دویم صورت دادې چه عمل معلوم وی که اجل معلوم وی اوکه نه. لکه چه تاسو یوکس ته کپړه دَقمیص ګنډلودپاره ورکړو اوس هغه سړې دَ قمیص ګنډلو پابندې دَهفتې پابندنه دې که هغه په یوه ورځ کښې تاته قمیص درکوی نوهغه دَ اجرت مستحق دې دا دواړه صورتونه صحیح دی. امام بخاری رحمه الله دَ صورت اول دَاثبات دپاره دا ترجمة الباب قایم کړې دې اود دویم صورت دَ پاره نی راتلونکې ترجمه قایم کړې ده.[2]

---

[1]) إرشادالساری:۵/۲۲۶.

[2]) عمدة القاری:۱۲/۸۵.

يواشكال او د علامه كرمانى رحمه الله جواب:- كه چرې څوك اووائى چه امام بخارى رحمه الله دا باب ولې قايم كړې دې او هغه په دې باب كښې څه حديث هم نه دې ذكر كړې.

جواب:- علامه كرمانى رحمه الله فرمائى لكه چه مشهوره ده د تراجم ابواب نه زيات د امام بخارى رحمه الله مقصد مسائل فقهيه بيانول وى نو دلته هم هغه د مذكوره آيت نه استدلال كولو سره د دغه اجارې جواز بيانوى.(۱)

د علامه مهلب رحمه الله اشكال:- علامه مهلب رحمه الله فرمائى چه د امام بخارى رحمه الله په عقد اجاره كښې جهالت عمل باندې په دې آيت سره استدلال كول صحيح نه دى ځكه چه عمل خو د دې دواړو حضراتو په مينځ كښې معلوم وو يعنى چيلئى څرول زمينداری كول وغيره هم په دې وجه باندې دا د مذكوره آيت نه هم حذف كړې شوى.

د علامه ابن المنير رحمه الله جواب:- ابن المنير رحمه الله فرمائى چه په ترجمة الباب كښې د امام بخارى رحمه الله مقصود جهالت عمل جوازخودل نه دى بلكه د هغه مقصوددادې چه د عقد اجاره د جوازد پاره صراحةً عمل خودل ضرورى نه دې اودا هم قابل اتباع مقاصد كيږى نه چه الفاظ.(۲)

تنبيه:- د هغه مهر مذكور په عوض نكاح د حضرت موسى عليه السلام خصوصيت وو. د اكثر علماؤ دغه مسلك دې په دې وجه د عام سړو په حق كښې په دومره اوږده موده كښې د غرر او دهوكې قوى انديښنه شته. بل دلته حضرت شعيب عليه السلام د خپلې يوې لور تعيين هم نه وو كړې. ﴿إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ﴾ او داسې نكاح هم د جمهورو په نيز جائز نه ده.(۳)

قوله: يأجر فلانا الخ:- د دې نه د امام بخارى رحمه الله مقصود د الله تعالى ارشاد ﴿عَلَىٰ أَن تَأْجُرَنِي ثَمَانِيَ حِجَجٍ﴾ تفسير دې او دلته د عادت مطابق امام بخارى رحمه الله مشهور لغوى د ابوعبيده رحمه الله كتاب مجاز القرآن نه استفاده كړې ده.(۴)

۷- باب: إذا استأجر أجيرًا على أن يقيم حائطًا يريد أن ينقض جاز

كه يوسړې څوك د دې كار د پاره مزدور اوساتى چه پريوتونكې ديوال صحيح كړى نو جائز دى

د ترجمة الباب مقصد:- د دې ترجمة الباب مقصد په تيرشوى باب كښې تيرشو د قوله: (يريد ان ينقض جاز) ذكر امام بخارى رحمه الله صرف د روايت رعايت كولو سره فرمائيلې دې ګنى د هغه مقصد دادې چه د عمل معلوم د پاره اجير مقرر كول جائز دى. اوس كه ديوال نيغول وى او كه تنور يا فرش وغيره جوړول وى. داهم په ذهن كښې اوساتئى كه چرې تاسو چاته اووئيل چه ديوال نيغ كړه لس روپئى به در كړم او هغه په خپل كرامت سره لړ شان لاس لګولو سره هغه

---

۱) شرح الكرمانى:۱۰/۱۰۰.

۲) إرشادالسارى:۵/۲۲۷.

۳) عمدة القارى:۱۲/۸۵

۴) حواله بالا.

رانیغ کړو نوته به هغه ته لس روپئی ورکوې ته ورته دانه شې وئیلې چه تاخو هیڅ هم اونه کړل.

[۲۱۴۷] (۱) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ يُوسُفَ أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ أَخْبَرَهُمْ قَالَ أَخْبَرَنِي يَعْلَى بْنُ مُسْلِمٍ وَعَمْرُو بْنُ دِينَارٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ يَزِيدُ أَحَدُهُمَا عَلَى صَاحِبِهِ، وَغَيْرُهُمَا قَالَ قَدْ سَمِعْتُهُ يُحَدِّثُهُ عَنْ سَعِيدٍ قَالَ قَالَ لِي ابْنُ عَبَّاسٍ - رضى الله عنهما - حَدَّثَنِي أُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «فَانْطَلَقَا فَوَجَدَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَّ». قَالَ سَعِيدٌ بِيَدِهِ هَكَذَا، وَرَفَعَ يَدَيْهِ فَاسْتَقَامَ، قَالَ يَعْلَى حَسِبْتُ أَنَّ سَعِيدًا قَالَ. فَمَسَحَهُ بِيَدِهِ فَاسْتَقَامَ {قَالَ} لَوْ شِئْتَ لاَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا». قَالَ سَعِيدٌ أَجْرًا نَأْكُلُهُ. [ر: ۷۴]

ترجمه:- رسول الله ﷺ ارشاد فرمائیلي (دحضرت موسی علیه السلام په واقعه کښې) چه بیادواړه حضرات (حضرت موسی علیه السلام اوحضرت خضر علیه السلام) روان شو نو یو دیوال ئې اولیدلو چه هم اوس راپریوتونکې وو. حضرت سعیدبن جبیر رحمه الله په خپل لاس سره داسې اشاره اوکړه او خپل دواړه لاسونه ئې اوچت کړل (د دیوال صحیح کولو د کیفیت خودلو دپاره) نوحضرت خضر علیه السلام دیوال اودرولو. یعلی بن مسلم رحمه الله وائی چه زما خیال دې سعیدبن جبیر رحمه الله اوفرمائیل خضر علیه السلام دیوال ته لاس اولګولو او هغه نیغ شو. په دې باندې حضرت موسی علیه السلام اووئیل که چرې تا غوښتل نو ددې مزدوری دې هم اخستې شوه. خوسعیدبن جبیر رحمه الله اووئیل چه (دحضرت موسی علیه السلام مراد دا وو) څه داسې مزدوری (تاله اخستل پکاروو کومه چه مونږ خوړلې شوه (څکه چه د دغه کلی والاخلقو د دوی میلمستیانه وه کړې).

رجال الحدیث

ابراهیم بن موسی:- دا ابراهیم بن موسی بن یزید الغراء ابواسحاق الصغیر رحمه الله دی (۲)

هشام بن یوسف:- داهشام بن یوسف ابوعبدالرحمن قاضی الیمن رحمه الله دی. (۳)

ابن جریج:- دا عبدالملک بن عبدالعزیز بن جریج رحمه الله دی. (۴)

---

(۱) وأخرجه البخاری أیضًا فی کتاب العلم باب ماذکر فی ذهاب موسیٰ إلی الخضر، رقم:۷۴ وباب الخروج فی طلب العلم رقم:۷۸ وباب مایستحب للعالم إذا سئل الخ رقم:۱۲۲ وفی کتاب الشروط باب الشروط مع الناس بالقول رقم:۲۷۲۸ وفی کتاب بدء الخلق باب صفة ابلیس وجوده، رقم:۳۲۷۸ وفی کتاب احادیث الانبیاء باب حدیث الخضرمع موسیٰ علیهما السلام رقم:۳۴۰۰، ۳۴۰۱ وفی کتاب تفسیر القرآن سوره کهف باب واذ قال موسیٰ لفته الایة رقم: ۴۷۲۵ — ۴۷۲۷ وفی کتاب الایمان والنذور باب إذا حنث ناسیا فی الایمان الخ رقم:۶۶۷۲ وفی کتاب التوحید باب فی السیئة والا رادة رقم:۷۴۷۸ ومسلم فی صحیحه:۷/۱۰۳ وأخرجه أحمد فی مسنده:۵/۱۱۸ وأبوداؤد رحمه الله فی سننه:۴۷۰۷ والترمذی فی جامعه:۳۱۴۹.

(۲) کشف الباری کتاب الحیض باب غسل الحائض رأس زوجها وترجیله.

(۳) حواله مذکوره.

(۴) حواله بالا.

یعلی بن مسلم بن هرمز المکی:- دا سلیم بن مسلم بن هرمز او عبدالله بن مسلم هرمز رور دې.
اساتذه کرام:- هغوی رحمه الله ابوالشعثاء جابربن زید، سعید بن جبیر، طلق بن حبیب رحمهم الله، عکرمه مولی ابن عباس رضی الله عنهما اومجاهدبن جبر مکی رحمه الله نه روایات نقل کوی.
تلامذه کرام:- سفیان بن حسین، شعبة بن الحجاج، عبدالرحمن بن حرمله اسلمی، عبدالملك بن عبدالعزیزبن جریج او محمدبن المنکدر رحمهم الله دَدوی نه روایات نقل کوی. [1]
یحیی بن معین رحمه الله او ابوزرعة رحمه الله فرمائی ثقة. [2]
یعقوب بن سفیان رحمه الله فرمائی مستقیم الحدیث. [3]
علامه ابن حبان کتاب الثقات کښې دَهغوی ذکرکړې دې. [4]
دَ محدثینو یوې لویې ډلې دَهغوی روایات نقل کړی دی سوا دَ ابن ماجه رحمه الله. [5]

عن ابی داؤد: یعلی بن مسلم بصری، کان بمکة وهوغیریعلی بن مسلم المکی ذاك أخوحسن بن مسلم. [6]
ابوداؤد رحمه الله فرمائی یعلی بن مسلم بصری دې. کوم چه به مکه کښې اوسیدلو اوهغه یعلی بن مسلم دمکی نه علاوه دې کوم چه دحسن بن مسلم رور دې.
عمرو بن دینار:- داعمروبن دینار قرشی اثرم رحمه الله دې. [7]
سعیدبن جبیر:- داسعیدبن جبیر اسدی کوفي رحمه الله دې. [8]
ابن عباس:- دا حضرت ابن عباس رضی الله عنهما دې. [9]
ابی بن کعب:- دوی ابی بن کعب رضی الله عنه دې. [10]
دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- حدیث باب سره مناسبت قوله: (فوجدا جداراً یریدان ینقض فاقامه) نه ماخوذ دې. [11]

۸- باب: الاجارةِ إلی نصف النهار

د نمیې ورځ د پاره مزدور ساتل

دَترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله دلته درې تراجم منعقد کړی دی. باب الاجارة إلی نصف

[1]) تهذیب الکمال:۳۲/٤۰۰.
[2]) الجرح والتعدیل:۹/ الترجمة: ۱۲۹۹.
[3]) المعرفة والتاریخ: ۳/۲٤۰ بحواله تهذیب الکمال:۳۲/٤۰.
[4]) الثقات: ۷/۶۵۳.
[5]) تهذیب الکمال:۳۲/٤۰۰.
[6]) تهذیب التهذیب: ٤/٤۵۱.
[7]) کشف الباری:٤/۳۰۹.
[8]) کشف الباری:۱/٤۳۵.
[9]) کشف الباری:۱/٤۳۵.
[10]) کشف الباری:۳/۳۳۷.
[11]) [illegible] ۱۲/۸۷.

النهار، باب الاجارة إلی صلاة العصر او باب الاجارة من العصر إلی اللیل. په دې دریواړو تراجم کښې دوه احتماله دي. ① امام بخاري رحمه الله دا خودل غواړي چه اجاره باجرمعلوم إلی أجل معلوم جائزده که اجل قلیل وي اوکه کثیر.

② اویا امام بخاري رحمه الله داثابتول غواړي چه دَ بعض ورځې اجاره جائز ده. یعنی دَ ورځې یا شپې دَ بعضې حصې دپاره که چرې اجیراوساتلې شي نوداهم جائزده اوکه دګهنټې یا دوو ګهنټودپاره ولې نه وي. (۱)

[حدیث ۲۱۴۸] (۲) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رضي الله عنهما - عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ « مَثَلُكُمْ وَمَثَلُ أَهْلِ الْكِتَابَيْنِ كَمَثَلِ رَجُلٍ اسْتَأْجَرَ أُجَرَاءَ فَقَالَ مَنْ يَعْمَلُ لِي مِنْ غُدْوَةَ إِلَى نِصْفِ النَّهَارِ عَلَى قِيرَاطٍ فَعَمِلَتِ الْيَهُودُ، ثُمَّ قَالَ مَنْ يَعْمَلُ لِي مِنْ نِصْفِ النَّهَارِ إِلَى صَلاَةِ الْعَصْرِ عَلَى قِيرَاطٍ فَعَمِلَتِ النَّصَارَى ثُمَّ، قَالَ مَنْ يَعْمَلُ لِي مِنَ الْعَصْرِ إِلَى أَنْ تَغِيبَ الشَّمْسُ عَلَى قِيرَاطَيْنِ فَأَنْتُمْ هُمْ، فَغَضِبَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى، فَقَالُوا مَا لَنَا أَكْثَرَ عَمَلاً، وَأَقَلَّ عَطَاءً قَالَ هَلْ نَقَصْتُكُمْ مِنْ حَقِّكُمْ قَالُوا لاَ. قَالَ فَذَلِكَ فَضْلِي أُوتِيهِ مَنْ أَشَاءُ ». [ر: ۵۳۲]

ترجمه:- نبی کریم ﷺ فرمائیلی ستاسو اونورو اهل کتابومثال داسې دې چه یوسړی ډیرمزدوران په کارلګولې وي اووائی چه زما کاربه په یوقیراط باندې دَ سحرنه دَنیمې ورځې پورې څوك اوکړي؟ په دې باندې یهودیانو (دَسحر نه تر نیمې ورځې پورې) کاراوکړو بیا هغه اووائی چه دَ نیمې ورځې نه ترمازیګره پورې به په یوقیراط څوك کار اوکړي؟ نوداکار نصاری اوکړو. اوبیاهغه اووئیل چه دَمازیګرنه ترنمر ډوبیدو پورې به زما کار په دوه قیراط څوك اوکړي؟ اوتاسو (اې امت محمدیه) هم هغه خلق یئی په دې باندې یهودیانو او نصاری بداوګنړل چه دا څه خبره ده چه مونږ خودې کارزیات کوواومزدوری دې مونږ ته کمه ملاویږی نوبیا هغه سړی (چاچه مزدوران ساتلي وو) وئیل ښه ده دا اووایئی ما ستاسو په حق کښې څه کمې کړې؟ ټول وئیل چه نه. (بلکه مونږ ته خو خپل حق پوره ملاؤ شوې دې) دغه سړی اووئیل چه بیا زما فضل (اومهربانی) ده چه زه چاله غواړم ورکوم.

رجال الحدیث

سلیمان بن حرب:- دا سلیمان بن حرب بن بجیل ازدی واشجی ابوایوب بصری رحمه الله دې. (۳)

حماد:- داحما بن زید بن درهم رحمه الله دې. (۴)

۱) فتح الباري: ٤/٥٦٣.

۲) سیاتی تخریجه فی باب الاجارة إلی صلاة العصر.

۳) کشف الباري: ۲/۱۰۵ تهذیب الکمال: ۱۱/۳۸٤ رقم: ۲۵۰۲.

٤) کشف الباري: ۲/۲۱۹.

ایوب: - دا ایوب بن ابی تیمه کیسان سختیانی رحمه الله دی.[1]
نافع: - دا نافع مولی بن عمر رضی الله عنهما دی.[2]
ابن عمر: - دوی مشهورصحابی رسول ﷺ حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما دی.[3]

دَحدیث باب ترجمة الباب سره مناسبت: - دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: من یعمل لی من غدوة إلی نصف النهار علی قیراط** (زمادَپاره به دَ سحر نه واخله ترنیمې ورځې پورې په یوقیراط څوک کاراوکړی) نه صفا ښکاره دی.[4] په دې حدیث باندې تفصیلی کلام دَپاره **کتاب مواقیت الصلاة باب من ادرك رکعة من العصر** کښې اوګورئی. اګرچه په متن کښې لږ شان تفاوت دې مګر اصل اومقصود هم یودې.

۹- بَاب: الإِجَارَةِ إِلَى صَلاةِ الْعَصْرِ

دمازیګرد مونځ پورې مزدورلګول

دَترجمة الباب مقصد: - په باب سابق کښې تیر شو.

[حدیث ۲۱۴۹][5] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ مَوْلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ - رضی الله عنهما - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «إِنَّمَا مَثَلُكُمْ وَالْيَهُودُ وَالنَّصَارَى كَرَجُلٍ اسْتَعْمَلَ عُمَّالاً فَقَالَ مَنْ يَعْمَلُ لِي إِلَى نِصْفِ النَّهَارِ عَلَى قِيرَاطٍ قِيرَاطٍ فَعَمِلَتِ الْيَهُودُ عَلَى قِيرَاطٍ قِيرَاطٍ، ثُمَّ عَمِلَتِ النَّصَارَى عَلَى قِيرَاطٍ قِيرَاطٍ، ثُمَّ أَنْتُمُ الَّذِينَ تَعْمَلُونَ مِنْ صَلاَةِ الْعَصْرِ إِلَى مَغَارِبِ الشَّمْسِ عَلَى قِيرَاطَيْنِ قِيرَاطَيْنِ، فَغَضِبَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ عَمَلاً وَأَقَلُّ عَطَاءً، قَالَ هَلْ ظَلَمْتُكُمْ مِنْ حَقِّكُمْ شَيْئًا قَالُوا لاَ. فَقَالَ فَذَلِكَ فَضْلِي أُوتِيهِ مَنْ أَشَاءُ». [ر: ۵۳۲]

ترجمه: - رسول الله ﷺ فرمائیلی ستاسو یهودیانو اونصاری مثال داسې دې چه یوسړی یوڅومزدوران په کار اولګول او وئی چه په یویوقیراط باندې به دَنیمې ورځې پورې څوک کار

---

[1] کشف الباری: ۲/۲۲۶.
[2] کشف الباری: ۴/۶۵۱.
[3] کشف الباری: ۱/۶۳۷.
[4] عمدة القاری: ۱۲/۸۸.
[5] أخرجه البخاری أیضًا فی کتاب الجمعة باب الطیب للجمعة رقم:۲۲۷۹ وأخرجه الامام الترمذی فی سننه کتاب الامثال عن رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم رقم:۲۸۷۱ وابن حبان فی صحیحه فی کتاب التاریخ رقم:۶۶۳۹ والامام أحمدفی مسنده مسندالمکثر بن من الصحابة رضی الله تعالی عنه باب مسند عبدالله بن عمر رضی الله تعالی عنهما بن الخطاب رقم:۴۲۷۹، ۵۶۳۶، ۵۷۵۶.

اوکړی؟ نو یهودیانو په یوقیراط باندې دا مزدوری اوکړه. بیا نصاریٰ په یوقیراط باندې کاراوکړو اوبیا تاسو خلقو د مازیګرنه تر ماښام پورې په دوو دوو دینارو کاراوکړو. په دې باندې یهودیان اونصاریٰ غصه شو چه مونږ خوکار زیات اوکړو اومزدوری کمه ملاؤشوه.په دې باندې هغه سړی اووئیل چه ما ستاسو یوه ذره برابر حق وهلې دې نوهغوی اووئیل چه نه. بیا هغه سړی اووئیل چه دا زما فضل دې چاله چه غواړم ورکوم.

رجال الحدیث

اسماعیل بن ابی اویس: - دَ دوی نوم عبدالله بن عبدالله بن اویس بن ابی عام اصجی رحمه الله دې دَامام مالک رحمه الله خوریے دې. [۱]

مالک: - دا امام مالک بن انس رحمه الله دې. [۲]

عبدالله بن دینار: - دا عبدالله بن دینار مولی ابن عمر رضي الله عنهما دې. [۳] بل دَ عبدالله بن عمر رضي الله عنهما ذکر هم په سابقه حدیث کښې تیرشوې دې.

دَحدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت: -دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت واضحه دې.

یواشکال اودَهغې جواب: - بعض حضراتو وئیلی چه په دې حدیث سره ترجمة الباب نه ثابتیږی ځکه چه په دې کښې خو صرف دا رغلی دی چه یوسړی څه کسان دَ نیمې ورځې پورې په یوقیراط باندې اجیرساتل غوښتل نو یهودیانو اووئیل چه مونږ به داکار اوکړو اوددې نه پس دَ نصاریٰ نمبر راغلو او هغوی هم په یویوقیراط باندې اوساتلې شو. په دې کښې دا نشته چه نصاریٰ ترکومې پورې اجیر اوساتلې شو نوبیا مصنف رحمه الله الاجارة إلى الصلاة العصر څنګه ثابت کړو.

جواب: - دَدې اشکال جواب دادې چه هم په دې روایت کښې دی انتم الذین تعملون من صلوة العصر إلى مغارب الشمس دلته چه دَ مازیګردَمانځه نه ترمغرب یعنی ماښام پورې وخت دَدې امت دَپاره ذکرکړې شو دَدې نه دا معلومه شوه چه نصاریٰ کوم کارکړې وو هغه دَمازیګردَ مانځه دَوخت پورې وو. [۴]

۱۰ - باب: إثم من منع أجر الأجير

مزدور ته مزدوری نه ورکونکی ګناه

دَترجمة الباب مقصد: - دَترتیب په لحاظ دلته امام بخاری رحمه الله ته الاجارة من العصر إلى اللیل قایم کول وو خوهغه دریمه ترجمه مؤخرکړه اودَ دویمې ترجمې نه په ظاهره ئی دا یوه بې جوړ ترجمه قایم کړه. علامه ابن بطال رحمه الله هم دَدې عدم مناسبت دَ وجې نه دې ته الاجارة من العصر إلى اللیل

[۱] کشف الباری:۲/۱۱۳.
[۲] کشف الباری:۱/۱۲۹، ۲/۸۰.
[۳] کشف الباری:۱/۶۵۸، ۳/۱۲۵.
[۴] فتح الباری:۴/۵۶۴.

نه پس ذکر کړه. (۱) علامه عینی رحمه الله دده تحسین فرمائیلې دی.

وقال العینی رحمه الله تعالی: قد أخر ابن بطال رحمه الله تعالی هذا الباب عن الباب الذی بعده وهو الاوجه فان فیه رعایة المناسبة (۲)

دحضرت شیخ الحدیث رحمه الله توجیه:- لیکن حضرت شیخ الحدیث رحمه الله فرمائی امام بخاری رحمه الله دا ترجمه په مینځ کښې راوړلوسره د یوې نکتې طرف ته اشاره کول غواړی چه کله یواجیرد یوکاردپاره مقررکړې شی نوداضروری نه دی چه دوخت اومودې ترآخیرې نه پس به هغه ته د اجرت غوښتلوحق حاصلیږی. بلکه دمودې دپوره کیدو نه وړاندې هم که اجیر خپله مزدوری غواړی نومطالبه کولې شی اوکله چه هغه مطالبه اوکړی نوهغه ته مزدوی ورکول پکاردی اوکه څوک ئی نه ورکوی نوهغه به گناهگارشی. (۳)

بل د امام ابن ماجه رحمه الله د روایت نه هم دده مضمون تائید کیږی چه أعطوا الاجیر أجره قبل ان یجف عرقه. (۴)

[حدیث ۲۱۵۰] (۵) حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ سُلَيْمٍ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أُمَيَّةَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -رضي الله عنه- عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «قَالَ اللَّهُ تَعَالَى ثَلَاثَةٌ أَنَا خَصْمُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ رَجُلٌ أَعْطَى بِي ثُمَّ غَدَرَ، وَرَجُلٌ بَاعَ حُرًّا فَأَكَلَ ثَمَنَهُ، وَرَجُلٌ اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا فَاسْتَوْفَى مِنْهُ وَلَمْ يُعْطِهِ أَجْرَهُ». [ر: ۲۱۱۴]

ترجمه:- نبی کریم ارشاد فرمائیلې چه الله تعالی ارشاد فرمائی چه دَدرې قسم خلقو به زه په قیامت کښې فریق جوړیږم هغه کس چه زما په نوم ئی وعده اوکړه بیائی وعده خلافی اوکړه اوهغه سړې چه یوآزاد سړې ئی خرخ کړې وی اودهغه قیمت ئی خوړلې وی اوهغه کس چه مزدوی ئی کړې وی اوبیائی کاردهغه نه پوره اخستې وی لیکن دهغه مزدری ئی نه وی ورکړې.

رجال الحدیث

یوسف بن محمد:- یوسف بن محمد العصفری الخراسانی نزیل البصرة ددوی کنیت ابویعقوب دی. (۶)

---

(۱) شرح صحیح البخاری لابن بطال: ۳۹۸/۶.

(۲) عمدة القاری: ۸۹/۱۲.

(۳) الابواب والتراجم ص: ۱۶۷.

(۴) أخرجه ابن ماجه فی کتاب الرهن باب أجرالاجراء رقم: ۲۴۴۳ والطحاوی فی مشکل الاثار رقم: ۲۵۵٤ ولبیهقی فی سننه الکبری فی کتاب الاجارة باب لاتجوز الاجارة حتی تکون معلومه الخ رقم: ۱۱٤۳٤.

(۵) أخرجه الامام بخاری رحمه الله وأیضا فی کتاب البیوع باب اثم من باع حراً رقم ۲۲۲۷ وابن ماجه فی کتاب الاحکام: ۲٤۴۳ واحمدفی مسنده: ۸۳۳۸ انظرجامع الاصول الفصل الثانی فی احادیث مشترکة بین آفات النفس نوع أول رقم: ۹۳٦٤ وتحفة الاشراف رقم: ۱۲۹۵۲.

(۶) تهذیب الکمال: ٤۵۷/۳۲.

اساتذه کرام:- سفیان ثوری، مروان بن معاویه الفزاری او یحییٰ بن سلیم الطائفی وغیره رحمهم الله نه دوی روایات نقل کړی دی.[1]

تلامذه:- امام بخاری، حرب بن اسماعیل کرمانی او سعیدبن عبدالله وغیره رحمهم الله دَدوی نه روایات نقل کوی.[2]

یحییٰ بن سلیم:- دایحییٰ بن سلیم الطائفی ابومحمدمکی رحمه الله دی. دَدوی تذکره ابواب الوتر باب ماجاء فی الوتر کتاب البیوع باب اثم من باع حراً کښې تیره شوې ده.

اسماعیل بن امیه:- دا اسماعیل بن امیه بن عمرو بن سعیدبن العاص الاموی دې. دَدوی تذکره کتاب الزکاة باب لاتؤخذ کرائم اموال الناس فی صدقة کښې تیره شوې ده.

سعیدبن ابی سعید:- داسعیدبن ابی سعید المقبری رحمه الله دې.[3]

ابوهریرة:- اودَ حضرت ابوهریره رضی الله عنه[4] تذکره هم تیره شوې ده.

ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت په خپل آخری جز سره ښکاره ده. بل داحدیث مبارک کتاب البیوع باب اثم من باع حراً کښې تیرشوې دې.

۱۱-بَاب: الإجارةمِن العصرإلى الليل

د مازیګرد وخت نه د شپې پورې مزدور ساتل

دَترجمة الباب مقصد:- باب الاجارة إلى نصف النهار لاندې تیرشو.

[حدیث ۲۱۵۱] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ بُرَيْدٍ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى -رضى الله عنه- عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «مَثَلُ الْمُسْلِمِينَ وَالْيَهُودِ وَالنَّصَارَى كَمَثَلِ رَجُلٍ اسْتَأْجَرَ قَوْمًا يَعْمَلُونَ لَهُ عَمَلاً يَوْمًا إِلَى اللَّيْلِ عَلَى أَجْرٍ مَعْلُومٍ، فَعَمِلُوا لَهُ إِلَى نِصْفِ النَّهَارِ فَقَالُوا لَا حَاجَةَ لَنَا إِلَى أَجْرِكَ الَّذِي شَرَطْتَ لَنَا، وَمَا عَمِلْنَا بَاطِلٌ، فَقَالَ لَهُمْ لَا تَفْعَلُوا أَكْمِلُوا بَقِيَّةَ عَمَلِكُمْ، وَخُذُوا أَجْرَكُمْ كَامِلاً، فَأَبَوْا وَتَرَكُوا، وَاسْتَأْجَرَ أَجِيرَيْنِ بَعْدَهُمْ فَقَالَ لَهُمَا أَكْمِلَا بَقِيَّةَ يَوْمِكُمَا هَذَا، وَلَكُمَا الَّذِي شَرَطْتُ لَهُمْ مِنَ الأَجْرِ. فَعَمِلُوا حَتَّى إِذَا كَانَ حِينُ صَلَاةِ الْعَصْرِ قَالَا لَكَ مَا عَمِلْنَا بَاطِلٌ، وَلَكَ الأَجْرُ الَّذِي جَعَلْتَ لَنَا فِيهِ. فَقَالَ لَهُمَا أَكْمِلَا بَقِيَّةَ عَمَلِكُمَا، فَإِنَّ مَا بَقِيَ مِنَ النَّهَارِ شَيْءٌ يَسِيرٌ. فَأَبَيَا، وَاسْتَأْجَرَ قَوْمًا أَنْ يَعْمَلُوا لَهُ بَقِيَّةَ يَوْمِهِمْ، فَعَمِلُوا بَقِيَّةَ يَوْمِهِمْ حَتَّى غَابَتِ الشَّمْسُ، وَاسْتَكْمَلُوا أَجْرَ الْفَرِيقَيْنِ كِلَيْهِمَا، فَذَلِكَ

---

[1] المصدرالسابق.

[2] المصدرالسابق.

[3] کشف الباری:۲/۲۳۶.

[4] کشف الباری:۱/۶۵۹.

مَثَلُهُمْ وَمَثَلُ مَاقَبِلُوامِنْ هَذَاالنُّورِ».[ر: ۵۳۳][1]

ترجمه:- نبی کریم ﷺ فرمائی دَمسلمانانواویهودیانومثال داسې دې لکه چه یوسړی یوڅو کسان سړی په مزدورئی کړې وی چه ټول به دَ هغه کار دَسحرنه واخله ترشپې پورې په متعین اجرت باندې کوئی. نوځه خلقو داکار نیمې ورځ پورې اوکړو بیائی اووئیل چه مونږ ته ستادَ مزدورئی ضرورت نشته کومه چه تامونږ سره مقرر کړې ده بلکه چه کوم کارمونږ کړې دې هغه هم غلط وو په دې باندې دې سړی اووئیل چه داسې مه کوئی خپل باقی کار پوره کړئی اوخپله پوره مزدوری واخلئی خوهغوی انکاراوکړو پرېخودو لاړل. دې نه پس ئی دوه مزدوران نورو اوینول چه دا ورځ پوره کړئی نوزه به تاسو ته هم هغه مزدوری درکړم کومه چه مې هغوی ته ورکوله. هغوی کارشروع کړو چه دَمازیګرد مونځ وخت شو نوهغوی هم دغه اووئیل چه مونږ تراوسه پورې ستاکوم کاراوکړو هغه بالکل بیکاره وو اومزدوری دې هم ځان سره اوساته کومه چه تامونږ سره کړې وه. دې سړی هغوی ته اووئیل چه خپل ټول کارپوره کړئی ورځ هم اوس لږه باقی پاتې ده. خو هغوی اونه منل.نوهغه سړی یوبل قوم مزدور اوساتلو چه دا دَورځې کومه حصه باقی پاتې ده په دې کښې داکاراوکړئی. هغه خلقو دَ نمر ډوبیدوپورې هغه باقی کاراوکړو اودَ دواړو ډلو پوره مزدری ئی حاصله کړه. نوبس هم دغه دَدې اهل کتابواودَدې (مسلمانانو) مثال دې چاچه دادَ هدایت نور قبول کړو.

رجال الحدیث

محمدبن العلاء:- دامحمّدبن علاء بن کریب همدانی کوفی رحمه الله دې.[2]

ابواسامة:-دا ابواسامه حمادبن اسامه رحمه الله دې.[3]

برید:- دا برید بن عبدالله بن ابی بردة رحمه الله دې.[4]

ابوبردة:- دوی ابوبردة عامریا حارث بن ابی موسیٰ اشعری رضی الله عنه دې.[5]

ابوموسیٰ اشعری:- دامعروف صحابی رسول ﷺ حضرت عبدالله بن قیس ابوموسیٰ اشعری رضی الله عنه دې.[6]

دَحدیث ترجمة الباب سره مناسبت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: استاجرقومًا أن یعملوا.....حتی غابت الشمس** سره واضح دې.

---

[1]) مرتخرجیه فی باب الاجارة إلی صلاة العصر.

[2]) کشف الباری:۴۱۳/۳.

[3]) کشف الباری:۴۱۴/۳.

[4]) کشف الباری:۶۹۰/۳،۴۱۷/۳.

[5]) کشف الباری:۶۹۰/۱.

[6]) کشف الباری:۶۹۰/۱.

تشریح حدیث:- داحدیث مبارك هم په دې سندسره اوډ څه متن تفاوت سره کتاب مواقیت الصلوة باب من ادرك رکعة من العصر قبل الغروب کښې تیرشوې دې. دَ حضرت عمر رضی الله عنه والاروایت کښې دی: قوله (نحن کنا اکثرعملا) قاضی ابوزید رحمه الله کتاب الاسرارکښې دَدې نه استدلال کړې دې چه دَمازیګر وخت دَ مثلین نه پس شروع کیږی. ځکه چه یهودیانو اونصاری داوئیل چه مونږ خوکارزیات اوکړو او مزدوری مونږ ته کمه ملاؤشوه نودَهغوی عمل به هغه وخت زیات وی چه کله دَهغوی موده زیاته وی اودَهغوی موده به هله زیاته وی چه کله دَ نصف النهارنه واخله مثلین پورې دَماسپښین وخت اوګرځولې شی اوبیا دَمثلین نه دَ مازیګرپورې وخت اوګرځولې شی. خو دا استدلال دَ یوڅو وجوهاتو سره ضعیف دې:
① داحدیث رسول الله صلی الله علیه وسلم دَ بیان مواقیت دَپاره نه دې ارشاد فرمائیلې لهذا دَمواقیت په سلسله کښې دَدې نه استدلال بې موقع دې.
② دَتحقیق نه داخبره ثابته ده که دَمازیګروخت دَمثل اول نه هم وی نوبیا هم هغه وخت چه دَ زوال دَنمرنه دَ مثل اول پورې دې زیات دې. دَهغه وخت نه چه دَدې نه پس دَ نمر دَ ډوبیدو پورې وخت دې. ③ داهم کیدې شی چه نحن کنا اکثرعملاً دَ یهودیانومقوله وی دَ نصاری نه وی.
④ داهم کیدې شی چه دَدواړو مقوله وی اودَدواړو وخت یوځائی کولوسره بیا دَ مازیګر نه ترنمر ډوبیدو پورې دَوخت نه زیات خودلې شی. بهرحال دا روایت دَمثلین نه پس دَ مازیګر وخت شروع کیدو باندې دلالت نه کوی.[1]
یواشکال اودَهغې جواب:- په کتاب مواقیت الصلوة کښې هم دغه روایت دَ عبدالله بن عمر رضی الله عنهما نه مروی دې اوډ هغې په شروع کښې دی: انما بقاؤکم فیما سلف قبلکم من الامم نو په دې کښې دَ ظاهرحدیث نه دا په پوهه کښې راځی چه دَدې امت بقاء په امم سابقه په زمانه کښې شوې ده ځکه چه دَ فی ظرفیت دَپاره استعمالیږی. دَدې په جواب کښې علامه عینی رحمه الله اوعلامه کرمانی رحمه الله فرمائی: ظاهره لیس بمراد..........وانمامعناه: أن نسبتکم إلیهم کنسبة وقت العصر إلی تمام النهار. دَجواب حاصل داشو چه دَدې ظاهری معنی قطعًا مرادنه ده بلکه فی معنی إلی ده اومضاف یعنی نسبة محذوف دې نواوس به عبارت داسې شې: إنما بقاؤکم بالنسبة إلی ماسلف الخ یعنی اې امت محمدیه! ستاسو دَ مدت بقاء نسبت دَ امم ماضیه په اعتبارسره هم هغه دې کوم نسبت چه دَمازیګرنه ترمانښام دَ وخت پورې پوره ورځ سره دې.[2]
یوه بله شبه اودَهغې ازاله:- دَدې احادیث مبارکه نه په ظاهره دَمسلمانانودَ بقاء دَ یهودیانو اونصاری نه کمه معلومیږی حالانکه حقیقت دادې چه دَ یهودیانو موده دَ زیات نه زیات دوه زره کاله ده په دې باندې خوبیا هم اشکال نشته ولې دَ انصارو موده خو دَزیات نه زیات شپږ

[1]) عمدة القاری:۷۶/۵ فتح الباری:۵۰/۳.
[2])عمدة القاری ۷۵/۵ فتح الباری:۴۹/۳.

سوه كاله ده اودا امت محمديه على صاحبها الصلوة والسلام تر اوسه پورې څوارلس صدئې تيرې شوى دى اونه ده معلومه چه دَقيامته پورې اوس څومره زمانه باقې پاتې ده. او بيا دَ يهودو اونصارى دَ طرف نه دا اعتراض هم اوكړې شو نحن كنا اكثر عملاً واقل عطاءً مونږ زيات كار اوكړو او وركړه هم مونږ ته كمه اوشوه. نوامت مسلمه على صاحبها الصلوة والسلام موده كميدل او دَ يهودو اونصارى زياتوالې دَعمل كيله دَ اشكال سبب دې.

ددې په جواب كښې شارحين حضرات فرمائى چه دلته دَ امتومقابله نه ده بلكه دَ آحادامت تقابل دَنورو امتونو كسانوسره دې. خكه چه ددې امت اوسط عمر ۶۰ نه ۷۰ كالو په مينځ كښې دې. لكه چه په حديث شريف كښې دى: عن أبى هريرة رضى الله تعالى عنه قال: قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم عمر أمتى من ستين سنة إلى سبعين. [1] حضورپاك ارشاد فرمائيلې دې چه زمادَامت اوسط عمر دَ شپيتونه تر اوياؤ كالو پورې دې. اودَ تيرو شوو امتونو دَ كسانو عمرونه ډيرزيات اورده وو.

دې نه علاوه په يوبل حديث كښې دَ امت دكسانو تقابل دَ امت دَ كسانو سره خودلې شوې دې: ما أعماركم فى أعمار من مضى إلا كما بقى من النهار فيما مضى منه. [2] يعنى حضورپاك ﷺ اوفرمائيل چه نه دى ستاسو عمرونه دَ تيروشووامتونودَ عمرونو په مقابله كښې مگر لكه دَ تيرې شوې ورځ په مقابله كښې دَ ورځې باقى حصه.

۱۲ – باب: من استأجر أجيرًا فترك أجره، فعمل فيه المستأجر فزاد أو من عمل فى مال غيره فاستفضل

چايومزدور اوكړو اوهغه مزدور خپله مزدورى پريخوده لاړو. بيا (دَ مزدور په پريخودې شوې مزدورئى كښې) مزدورى اخستونكى تصرف اوكړو او په هغې كښې اضافه اوشوه. اوهغه سړې چه دبل په مال كښې تصرف اوكړو په هغې كښې هغه ته نفع اوشوه.

دَترجمة الباب مقصد:- امام بخارى رحمه الله دَ دې ترجمة الباب په ذريعه يوه اختلافى مسئله بيان كول غواړى كه يوسړې دَ بل سړى په مال كښې تصرف اوكړى اوپه دې سره نفع حاصله شى نوآيا هغه نفع به دَ رب المال وى كه دَ عامل. دا مسئله اجارې سره خاص نه ده او امام بخارى رحمه الله دَ استئجار لفظ خكه اوفرمائيلو چه په روايت كښې دَ دې تصريح ده. [3]

دَ فقهاء كرامو اختلاف:- په مذكوره مسئله كښې فقهاء كرامو كلام كړې دې. امام مالك رحمه الله امام ابويوسف رحمه الله سفيان ثورى ليث اوزاعى ربيعه اوعطاء رحمهم الله مسلك دادې چه نفع به دَعامل وى اوراس المال به مالك ته حواله كوى خودَې عامل دَپاره مستحب دى چه هغه نفع صدقه كړى. دَامام ابوحنيفه رحمه الله امام مالك رحمه الله او امام زفر رحمه الله مسلك دادې چه نفع

---

[1] جامع الترمذى:۵۹/۲.
[2] أخرجه أحمد رحمه الله فى مسنده:۱۱۶/۲.
[3] الابواب والتراجم ص:۱۶۷.

دعامل دپاره حلال نه ده لهذا هغه دې راس المال مالك ته حواله كړى او نفع دې وجوبا صدقه كړى دامام احمد رحمه الله او اسحاق رحمه الله رائې داده چه نفع به د رب المال وى اوعامل چه د بل په مال كښې تصرف كړې دې هغه به ددې ضامن جوړيږى امام شافعى رحمه الله فرمائى چه دتصرف دوه صورتونه دى يوخوداچه هم ددغه مال معين نه كوم مال چه د بل دې هغه سامان اخلى په دې صورت كښې به مال اونفع دواړه د رب المال وى اود تصرف دويم شكل دادې چه هسې مطلقا يوه معامله اوشوه اودې نه پس چه كله د قيمت وركولووخت راغلو نو اوچت نى كړو اود بل پيسې نى وركړې په دې صورت كښې به نفع دعامل وى اود رب المال په مال كښې دتصرف كولود وجې نه به عامل ضامن وى.(۱)

امام بخارى رحمه الله د ظاهرى روايت باب نه دامام احمد رحمه الله دمسلك تائيد كوى. په دې باندې لږشان اشكال داكيږى چه امام احمد رحمه الله عامل ضامن هم ګرځولې وو او په روايت كښې دهغه څه تذكره نشته اويا خوبه داوئيلى شى چه حضرت امام بخارى رحمه الله د امام شافعى رحمه الله د مسلك دړومبى صورت تائيد كوى.

[حديث ۲۱۵۲] (۲)حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ حَدَّثَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ -رضى الله عنهما- قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ « انْطَلَقَ ثَلاَثَةُ رَهْطٍ مِمَّنْ كَانَ قَبْلَكُمْ حَتَّى أَوَوُا الْمَبِيتَ إِلَى غَارٍ فَدَخَلُوهُ، فَانْحَدَرَتْ صَخْرَةٌ مِنَ الْجَبَلِ فَسَدَّتْ عَلَيْهِمُ الْغَارَ فَقَالُوا إِنَّهُ لاَ يُنْجِيكُمْ مِنْ هَذِهِ الصَّخْرَةِ إِلاَّ أَنْ تَدْعُوا اللَّهَ بِصَالِحِ أَعْمَالِكُمْ. فَقَالَ رَجُلٌ مِنْهُمُ اللَّهُمَّ كَانَ لِي أَبَوَانِ شَيْخَانِ كَبِيرَانِ، وَكُنْتُ لاَ أَغْبِقُ قَبْلَهُمَا أَهْلاً وَلاَ مَالاً، فَنَأَى بِي فِي طَلَبِ شَيْءٍ يَوْمًا، فَلَمْ أُرِحْ عَلَيْهِمَا حَتَّى نَامَا، فَحَلَبْتُ لَهُمَا غَبُوقَهُمَا فَوَجَدْتُهُمَا نَائِمَيْنِ، وَكَرِهْتُ أَنْ أَغْبِقَ قَبْلَهُمَا أَهْلاً أَوْ مَالاً، فَلَبِثْتُ وَالْقَدَحُ عَلَى يَدَىَّ أَنْتَظِرُ اسْتِيقَاظَهُمَا حَتَّى بَرَقَ الْفَجْرُ، فَاسْتَيْقَظَا فَشَرِبَا غَبُوقَهُمَا، اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتُ فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَفَرِّجْ عَنَّا مَا نَحْنُ فِيهِ مِنْ هَذِهِ الصَّخْرَةِ، فَانْفَرَجَتْ شَيْئًا لاَ يَسْتَطِيعُونَ الْخُرُوجَ ». قَالَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- « وَقَالَ الآخَرُ اللَّهُمَّ كَانَتْ لِي بِنْتُ عَمٍّ كَانَتْ أَحَبَّ النَّاسِ إِلَىَّ، فَأَرَدْتُهَا عَنْ نَفْسِهَا، فَامْتَنَعَتْ مِنِّي حَتَّى أَلَمَّتْ بِهَا سَنَةٌ مِنَ السِّنِينَ، فَجَاءَتْنِي فَأَعْطَيْتُهَا عِشْرِينَ وَمِائَةَ دِينَارٍ عَلَى أَنْ تُخَلِّيَ بَيْنِي وَبَيْنَ نَفْسِهَا، فَفَعَلَتْ حَتَّى إِذَا قَدَرْتُ عَلَيْهَا قَالَتْ لاَ أُحِلُّ لَكَ أَنْ تَفُضَّ الْخَاتَمَ إِلاَّ بِحَقِّهِ. فَتَحَرَّجْتُ مِنَ الْوُقُوعِ عَلَيْهَا،

---

(۱) شرح صحيح البخارى لابن بطال رحمه الله ۶/۲۹۶ عمدة القارى:۱۲/۱۳۰.

(۲) وأخرجه البخارى أيضا فى كتاب البوع باب إذا اشترى شيئا لغيره بغير إذنه فرضى رقم: ۲۲۱۵ وأخرجه أيضا فى كتاب الزارعة والحرث باب إذا ذرع بمال قوم بغيرإذنهم رقم: ۲۳۳۳ وإخرجه مسلم فى كتاب التوبة باب قصة اصحاب الغار الثلاثة الخ رقم: ۶۸۸۴، ۶۸۸۵، ۶۸۸۶ وأبوداؤد فى البيوع باب فى الرجل يتجرفى مال الرجل بغيرإذنه رقم: ۳۳۸۷ وانظر جامع الوصول: ۱۰/۳۱۵ رقم: ۸۷۲۲.

فَانْصَرَفْتُ عَنْهَا وَهِيَ أَحَبُّ النَّاسِ إِلَيَّ وَتَرَكْتُ الذَّهَبَ الَّذِي أَعْطَيْتُهَا، اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتُ فَعَلْتُ ذٰلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ عَنَّا مَا نَحْنُ فِيهِ. فَانْفَرَجَتِ الصَّخْرَةُ، غَيْرَ أَنَّهُمْ لَا يَسْتَطِيعُونَ الْخُرُوجَ مِنْهَا. قَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - وَقَالَ الثَّالِثُ اللَّهُمَّ إِنِّي اسْتَأْجَرْتُ أُجَرَاءَ فَأَعْطَيْتُهُمْ أَجْرَهُمْ، غَيْرَ رَجُلٍ وَاحِدٍ تَرَكَ الَّذِي لَهُ وَذَهَبَ فَثَمَّرْتُ أَجْرَهُ حَتَّى كَثُرَتْ مِنْهُ الْأَمْوَالُ، فَجَاءَنِي بَعْدَ حِينٍ فَقَالَ يَا عَبْدَ اللّٰهِ أَدِّ إِلَيَّ أَجْرِي. فَقُلْتُ لَهُ كُلُّ مَا تَرَى مِنْ أَجْرِكَ مِنَ الْإِبِلِ وَالْبَقَرِ وَالْغَنَمِ وَالرَّقِيقِ. فَقَالَ يَا عَبْدَ اللّٰهِ لَا تَسْتَهْزِئْ بِي. فَقُلْتُ إِنِّي لَا أَسْتَهْزِئُ بِكَ. فَأَخَذَهُ كُلَّهُ فَاسْتَاقَهُ فَلَمْ يَتْرُكْ مِنْهُ شَيْئًا، اللَّهُمَّ فَإِنْ كُنْتُ فَعَلْتُ ذٰلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ عَنَّا مَا نَحْنُ فِيهِ. فَانْفَرَجَتِ الصَّخْرَةُ فَخَرَجُوا يَمْشُونَ». [ر: ٢١٠٢]

ترجمه:- حضرت عبدالله بن عمر ﷠ فرمائي چه ما دَ رسول الله ﷺ نه واؤريده حضورپاك اوفرمائيل دَ پخواني امت دري كسان چرته روان وو. دَ شپې تيرولودپاره هغوى په يوغاركښې پناه واخستله او په هغې كښې ورداخل شو. په دې كښې دَ غرنه يوكانړې راګرګړې شو اودَ غار خله ئې بنده كړه. تولو اووئيل چه اوس دَدې كانړي نه ځان خلاصول ممكن نه دى مګرچه دا ټول دَ خپل ښه اونيك عمل په واسطه سره دَالله تعالى نه دعااوكړى. په دوى كښې يوسړى خپله دعاشروع كړه. اې الله تعالى زمامورپلاردېربوډاګان وو اوما به دَهغوى نه مخكښې په چاباندې پئى نه څكل. نه په خپل بال بچ او نه په مملوك (غلام وغيره). يوه ورځ مادَ ځه څيز په لټون كښې ناوخته كړو اوچه كله زه كورته راؤرسيدم نو هغوى دواړه اوده شوى وو. ماته داخبره هيڅ كله ښه نه لګيده چه اول په خپل بال بچ اويا په مملوك وغيره باندې پئى اوڅكوم په دې وجه زه هلته ولاړ ووم دَ پئيوپيالئى زما په لاس كښې وه اومادَ هغوى دَ راپاسيدو انتظاركولو تردې چه سحرشو. زما موربلار راپاسيده او بياهغوى خپل دَماښام پئى اوڅكل. اې الله كه ما داكار ستادَ رضا حاصلولودپاره كړې وى نودا دكانړى مصيبت زمونږ نه اخواكړه (دَدې دعاپه نتيجه كښې) هغه كانړې دَ خپل ځائى نه لږ شان اوخوزيدو خو دومره لار په كښې جوړه نه شوه چې وتل پرې ممكن شوې وې.

نبى كريم ﷺ ارشاد اوفرمائيلو چه بيا دويم دعا شروع كړه. اې الله زمادتره يوه لور وه زمادېره زياته خوښه وه. ما دَخپل نفس دپاره هغه تيارول غوښتل خوهغې ماته انكاركولو. هم په هغه زمانه كښې بيادَهغې ځه سخت ضرورت پيښ شو اوهغه ماله راغله. ما هغې ته يوسل اوشل دينار په دې شرط باندې وركړل چه هغه په خلوت كښې ماسره ملاؤ شى. نوهغې هم داسې اوكړه. اوس چه كله ما په هغې باندې قابوبياموندَه هغې وئيل چه ستا دَ پاره داحلال نه دى چه ته دا مهر بغيردَ حق نه مات كړې (دَې اوريدو سره) زه دَ خپلې خرابې ارادې نه منع شوم اودَهغه ځائى نه لاړم. حالانكه هغه زمادَ ټولونه زيات خوښه وه او ماخپل وركړې سره زر هم واپس وانخستل. اې الله كه دا كارما صرف ستا دَ رضادَ حاصلولودپاره كړې وى نو ته زمونږ دا مصيبت لرې كړه. كانړې لږ شان نور هم اوخوزيدو ليكن هغوى اوس هم دَدې نه بهر نه شوراوتلې. نبى كريم ﷺ اوفرمائيل بيا دريم خپله دعا شروع كړه. اې الله ما يوڅو مزدوران

کړې وو بیامې تولوته دهغوی مزدوری ورکړه. یومزدور داسې وو چه خپله مزدوری نې پرېخوده بیا څه موده پس هم هغه مزدور ماله راغلو ونې وئیل اې دالله تعالی بنده ماته خپله مزدوری راکړه ماورته اووئیل چه دا ته څه وینې دا اوښان غواګانې چیلئی او غلامان دا ټول هم هغه ستا مزدری ده. هغه وئیل اې دالله تعالی بنده ماپورې توقې مه کوه ما اووئیل چه زه توقې نه کوم. نوبیا دغه سړی هرڅه واخستل اوخپل خان سره ئې بوتلل. په هغې کښې ئې یوڅیز هم باقی پرینخوده. اې الله که چرې ما دا هرڅه ستاد رضا حاصلولودپاره کړې وی نوزمونږ دامصیبت لرې کړه. هغه کانړې لرې شو اوهغه ټول بهر راووتل.

رجال الحدیث

ابوالیمان: - داابوالیمان حکم بن نافع رحمه الله دې.[1]

شعیب: -دا شعیب بن ابی حمزه رحمه الله دې.[2]

زهری: - دا محمدبن مسلم بن شهاب الزهری رحمه الله دې.[3]

سالم بن عبدالله: -داحضرت سالم بن عبدالله بن عمر رضی الله عنهم دې.[4]

عبدالله بن عمر: -اودحضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما تذکره هم تیره شوې ده.[5]

دَ حدیث ترجمة الباب سره مطابقت: - دَ حدیث ترجمة الباب سره مطابقت دَ دریم سړی دعائیه الفاظو په ذریعه واضح دې. **قوله: أنی استاجرت فاعطیتهم أجرهم الخ.**[6]

تشریح: - داحدیث کتاب البیوع باب إذا اشتری شیئا لغیره بغیر إذنه فرضی کښې تیرشوې دې او وړاندې کتاب احادیث الانبیاء باب حدیث الغار کښې به هم ان شاء الله راځی.

دَ امام مهلب رحمه الله په امام بخاری رحمه الله باندې اشکال: - امام مهلب رحمه الله فرمائی امام بخاری رحمه الله چه دَ کوم مقصد دَ پاره باب قایم کړې دې مذکوره حدیث دَ دې دَپاره مستدل نه شی جوړیدې. ځکه چه په دې کښې دی چه یوسړی دَ خپل مزدور په مزدورنې سره تجارت اوکړو او په هغې کښې نفع حاصل کړه اوبیاچه کله هغه راغلو نو هغه ته ئې ټوله نفع دَ احسان او تبرع په توګه ورکړه خو په هغه باندې خو صرف دَ ده مزدوری ورکول لازم وو.[7]

فوائدحدیث: - علامه عینی رحمه الله فرمائی چه دَمذکوره حدیث نه ډیرې فائدې حاصلې شوې.

① په دې کښې دَ وړاندینو امتونو دَ اعمالو تذکره ده دَرسول الله ﷺ امت ته به هم دَ دې نه

---

[1]) کشف الباری: ۴۸۹/۱.

[2]) کشف الباری: ۴۸۰/۱.

[3]) کشف الباری: ۳۲۶/۱.

[4]) کشف الباری: ۱۲۸/۲.

[5]) کشف الباری: ۶۳۷/۱.

[6]) عمدة القاری:۱۲۹/۱۲.

[7]) ارشاد الساری:۳۶/۵.

ترغیب اوشی ② دَفضولی بیعِ دَ جواز اثبات دې ③ اودَ کرامات اولیاء اثبات دې ④ اودَ والدینو فضیلت اوهغوی سره دَ تعظیم اوشفقت کولو بیان دې ⑤ په هرحال کښې دَالله تعالی نه دَ دعاکولودَاستحباب بیان دې ⑥ داهم چه دَ نیکواعمالو په ذریعه دَ الله تعالی په دربارکښې توسل کولې شی ⑦ په دې کښې په محرمات باندې دَ قدرت حاصلیدلوباوجود دَهغې نه بچ کیدو او پاك پاتې کیدو دَ فضیلت بیان دې ⑧ دَ امانت دَ ادائیګئی فضیلت دې ⑨ دَ توبې دَ قبولیت ذکردې ⑩ اودَ هغه سړی دَ الله تعالی په نیز دَ مقبول کیدو ذکردې چه دَ بدئی اراده کولوسره هغه دَ الله تعالی دَ رضامندئی دَپاره ترك کړې ⑩ اودَالله تعالی نه دَ وعدې پوره کولودَ سوال بیان دې. ځکه چه الله تعالی ارشاد فرمائیلې دې ﴿ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مَخْرَجًا ﴾ (الطلاق: ۲) اونور فرمائی چه ﴿ وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا ﴾ (الطلاق: ۴)[1]

---

[1] عمدة القاري: ۱۲/۳۶ ـ ۳۷. (اضافه ازمرتب)

دَحدیث باب مذکوره په ضمن کښې بعض حضراتو په دوو نورو اهمو مسئلوبحث فرمائیلې دې.
① دَ میراث مسئله ② دَ پراویډنټ فنډ مسئله.

① **دَمیراث مسئله:-** یوسړې مړشو جائیداو دوکان وغیره ئې په ترکه کښې پریخودل. په دوی کښې روستو یووارث تصرف کولو اونفع ئې ګټله. اوس ددغه نفع څه حکم دې؟ صرف دَ دغه تصرف کونکی وارث ده یابه ټول وارثان شریك وی. عام فقهاء کوم کښې چه احناف هم شامل دی خودا فرمائی چه دې وارث په متروکه جائیدادکښې دَ نورو وارثان دَ اجازت نه بغیرکړې دې لهذا داکسب خبیث دې او واجب التصدق دې. دَ بعض فقهاؤ قول دې چه کومه هم نفع شوې هغه دَاصل مالك ده. لهذا وارث عامل چه څومره هم نفع کړې ده په هغې کښې به ټول وارثان شریك وی. دَامام بخاری رحمه الله رجحان هم دې طرف ته معلومیږی اوهغه دَاسې چه کله مزدور خپله مزدوری پریخوده لاړو اوبل په هغې کښې تصرف کولوسره نفع اوګټله نودهغې دَ زیاتولونه پس ئې ځان سره هیڅ هم پرینخوده بلکه هرڅه ئې هغه اجیر ته کوم چه ددې اصل مالك وو ورکړل.
دَ جمهورو قول دادې چه هغه څه هم اوکړل دَ احسان او تبرع په توګه ئې اوکړه. په دې وجه هغه دَ اخلاص نه دَك نیك کارکښې شمیرکړې شو که چرې من حیث الفریضه هغه هرڅه دَغه اجیرته واپس کول نودنیکئی دَعمل والا شان به دَ هغه نه وو لیکن چه هغه داهرڅه دَخپل ژوند دَټولونه نیك عمل اوګنړلو او دَ هغې په ذریعه دَ الله تعالی نه توسل اختیاره وی نومعلومه شوه چه هغه هرڅه هم ورکړل دَ احسان اوتبرع په توګه ئې ورکړل نه چه من حیث الوجوب ئې ورکړل.
دَمتاخرین احنافو قول:- علامه رافعي حنفي رحمه الله فرمائی چونکه خبث دَ صاحب مال دَ حق دَ وجې نه راغلې دې لهذا که هغه دَ صدقه کولوپه ځائې صاحب مال ته ورکړې نوبیابه هم صحیح شی. چنانچه دَ وراثت والا په مسئله کښې که چرته یووارث په مال متروکه کښې تصرف اوکړو اوحق دَټولو وارثانووو نو په دې کښې اصل حکم خوهم دغه دې چه کومه نفع شوې هغه دې صدقه کړې خوکه صدقه اونه کړې بلکه وارثانوته ئې ورکړې نوبیابه هم دده ذمه ساقط شی بلکه دا زیاته مناسب ده دې دَ پاره چه دې نه ټول وارثان فائده اوچته کړې. (انعام البارى: ۶/۴۴۸)

② **دَ پراویډنټ فنډ مسئله:-** ددې حدیث مبارك نه استنباط کولوسره بعض حضراتو دَ پراویډنټ فنډ مسئله هم ذکر کړې ده. پراویډنټ فنډداوی چه په سرکاری ادارو اوبعض پرائیویټ ادارو کښې هم دا رواج دې چه دملازمینود تنخواه نه څه حصه هره میاشت کټ کولې شی اوهغه رقم په یوفنډ کښې جمع کولې شی کوم ته چه پراویډنټ فنډ وئیلې شی. بیا په دغه جمع شوې. ابقیه حاشیه په راروانه صفحه

...بقیه حاشیه دتیرمخ] پیسوکښې بیا اداره هم خپلې څه پیسې لګولوسره اضافه کوی بیا دا رقم په یو ګټه ورکونکې کارکښې لګوی. او په عام توګه ئې دسودپه کارکښې لګوی. بیا دغه نفع هم په دې فنډکښې جمع کوی او کله چه د ملازم ملازمت ختم شی نو په دې فنډکښې چه څومره رقم جمع شوې وی هغه دا پنشن شوی ملازم ته یا دهغه وارثانوته ورکوی. اوس ترکومې پورې چه د اصل رقم تعلق دې نوهغه خود ملازم حق دې اودهغې په اخستلو کښې په اتفاق سره څه خرابی نشته. خو په دې رقم باندې چه حکومت کومه اضافه کړې ده په هغې باندې اشکال کیږی چه محکمې کوم رقم کټ کړو هغه په هغې باندې دین دې اوس که محکمه دخپل طرف نه څه زیاتی ورکوی نوهغه په دین باندې زیاتې دې او په دین باندې زیاتې سود دې. بل داچه کله په یوسودی کارکښې لګوی او په دې باندې زیاتې کیږی هغه هم سود دې. نود بعض فقهاؤ رائې هم دا ده چه څومره پیسې د تنخواه نه کټ شوی دی هم دومره اخستل جائزدی اود هغې نه زیاتې اخستل جائزنه دی.
د اکثرو فقهاؤ کرامو رائې دا ده چه ملازم خپل اصل رقم هم اخستې شی اومحکمې چه د خپل طرف نه څه زیاتی کړې دی هغه هم اخستې شی ځکه چه محکمه کومه اضافه اوتبرع کوی هغه سره ددې چه په دغه اصل رقم باندې کوی کوم چه دوی دملازم د تنخوه نه وضع کړې وو خودا زیاتوالې او اضافه د یوطرف نه هم مشروط فی العقد کړې شوی نه وو او سود خو په هغه صورت کښې جوړیږی چه کله په عقددین کښې د جانبین د طرف نه زیاتوالې مشروط کړې شی او په مذکوره مسئله کښې په دین کښې زیاتې مشروط نه دې بلکه دمحکمې د طرف نه یوطرفه تبرع ده اوداخو هم داسې ده لکه چه څوك خپل دائن ته ددین نه څه زیات ورکړی لکه چه د حضورپاك نه حسن قضاء ثابت ده. بیا چه دغه رقم سره د سود کومه معامله اوکړې شوه په دې سلسله کښې دغه فقهاء حضرات فرمائی چه هغه محکمې د خپل طرف نه کړې دې نوهغه دهغوی اود الله تعالی په مینځ کښې معامله ده. د ملازم د میاشتې د تنخواه نه چه کومه کټوتی کیږی هغه هم دهغه په ملکیت کښې نه وی راغلې ځکه چه په اجرت باندې ملکیت روستو د قبضې نه متحقق کیږی او په مذکوره صورت کښې د قبضه کیدلونه وړاندې څه تنخواه وضع کړې شوه نودا کټ شوې تنخواه د محکمې ملکیت کښې ده. محکمه چه په دې کښې څه تصرف هم کوی سره ددې چه په سودی لین دین کښې ئې لګوی هغه د محکمې د طرف نه دې کوم چه جانبین د طرف نه مشروط هم نه وو نومحکمه چه کله هم دا رقم ملازم ته ورکوی نولکه چه دخپلې خزانې نه ئې ورکوی. دملازم په حق کښې ټوله تبرع او تبرع ده.
حضرت مفتی کفایت الله صاحب رحمه الله **رائې:-** پراویډنټ فنډکښې نیم رقم عطیه وی اونصف دملازم د تنخواه نه وضع کړې شوې وی اوهغه هم د ملازم په قبضه کښې د راتلونه وړاندې وضع کولې شی په دې وجه ددې سود اود د نیم رقم عطیه سود دواړو ملاویدلوسره هم دعطیه حکم اخلی اود نصف رقم وضع شوی نه زیاتی چه کوم رقم ملاویږی هغه ټول هم عطیه ګرځی. دبینك سود ددې نه مختلف دې په دواړو کښې د فرق وجه داده چه په بینك کښې د خپلې قبضې نه په راویستو جمع کولې شی په دې وجه ددې سود حقیقتا هم سود وی.
د یوبلې استثناء جواب کښې فرمائې: پراویډنټ فنډ او په دې سوداخستل او په خپل تصرف کښې راوستل جائز دی. ځکه چه هغه حقیقتا د سود په حکم کښې نه دې. (کفایت المفتی: ۸/۹۵ — ۹۶.)
د حضرت مفتی اعظم پاکستان مفتی محمد شفیع صاحب رحمه الله **رائې:-** دحضرت مفتی صاحب رحمه الله فتوی هم د پراویډنټ فنډ په جواز باندې ده لکه څنګه چه هغوی په خپله رساله پراویډنډټ فنډ پر زکوة اورسودکا مسئله کښې په تفصیل سره تحریر فرمائیلی دی.(امدادالفتاوی ۳/۱۴۸ - ۱۴۹)
د حضرت مفتی محمودحسن ګنګوهی صاحب رحمه الله **رائې:-** د تنخواه داحصه ملازم پخپله نه ده جمع کړې بلکه دا سلسله حکومت دخپل قانون په رڼاکښې روانه کړې ده په کوم سره چه د ملازم خیرخواهی مقصود ده. ترکومې چه په دې باندې دملازم قبضه نه وی دا دملازم ملکیت نه دې. لهذا چه په دې باندې کومه اضافه هم ملاویږی دابه هم سود نه وی بلکه دا هم داسې دی لکه..... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه

۱۳- باب: من آجر نفسه ليحمل على ظهره. ثم تصدق به. وأجرة الحمال

څوک چه په خپله شا باندې بوج اوچتولو سره مزدوري اوکړه اوبيا ئې صدقه کړه او د بوج اوچتولو اجرت

د ترجمة الباب مقصد:- امام بخارى رحمه الله فرمائى که يوسړې صدقه کول غواړى اوهغه سره پيسې نشته. اوهغه ځې مزدورى کوى او بوج په خپله شاباندې اوچتوى پيسې ګټى او صدقه کوى نو د ده دپاره داسې کول صحيح دى او غالبًا په دې باندې تنبيه کول وضرورت ځکه پيښ شو چه په دې کښې په اصل کښې په ظاهر د مسلمان د نفس د اذلال صورت ښکارى اود سړى خپل ځان ذليل کول جائزنه دى. نولکه چه امام بخارى رحمه الله د دې اشکال جواب ورکړو. [۱]

داهم وئيلې شى چه په حديث کښې دى خير الصدقة ماكان عن ظهر غنى[۲] يعنى د سړى هغه صدقه ډيره بهتره ده کومه چه غناء نفس سره وى يعنى د صدقه کولو نه پس هغه پريشان نه وى نو چه په مذکوره صورت کښې يوسړې بازارته لاړشي مزدورى کوى بيا صدقه کوى آيا دا صدقه به ظهر غنى نه وى نولکه چه امام بخارى رحمه الله د دې په جواب کښې فرمائى چه په حديث کښې داهم راغلى دى چه د رسول الله ﷺ نه پښتنه اوکړې شوه أي صدقة أفضل؟ نو حضورپاك اوفرمائيل جهد المقل. يعنى که فقيرسړې چرته مشقت کوى اود صدقه فضيلت حاصلوى نودا ډيره لوېه خبره ده. [۳] پاتې شوه داخبره چه خير الصدقة ماكان عن ظهر غنى د دې مطلب دادې چه د سړى زړه غنى کيدل پکاردى که يوغريب سړې صدقه کوى اوهغه سره پيسې هم زياتې نشته ليکن د هغه زړه مطمئن دې نو په دې کښې هيڅ خرابى نشته. او په ترجمة الباب

...بقيه حاشيه دتيرمخ) چه بعض محکموکښې ملازمت ختميدو باندې د حسن کارکردګئى په صله کښې پنشن ملاويږى دې ته هم سود نه شى وئيلې.

اويوه استثناء کومه چه هم د پراويډنټ فنډ متعلق وه په جواب کښې فرمائى چه دا په سود کښې داخل نه دې.(فتاوى محموديه ۱۶/۳۹۳ - ۳۹۴.)

ليکن د صاحب تکمله فتح ا لملهم مفتى محمد تقى عثمانى زيدمجدهم رائې اوس جدا ده حضرت فرمائى چه حضرت مفتى محمدشفيع صاحب کوم وخت دا فتوى ورکړې وه په هغه وخت او د نن په حالاتو کښې لږ شان فرق پيدا شوى دې. په دې وجه په دې فتوى نظرثانى کول دى. په هغه وخت کښې چه محکمې څه کول پخپله به ئې کول په هغې کښې د ملازم هيڅ دخل نه وو او اوس طريقه داده چه د پراويډنټ فنډ چلولودپاره پخپله محکمه يو کميټى جوړه وى چه دا فنډ چلوئى نوچه کومه کميټى ده هغه د ملازمينو نمائنده او وکيل شو د هغې قبضه هم د مؤکل قبضه ده اود قبضه کيدو نه پس هغه په ملکيت کښې راغلو اوس که چرې دا دوى په څه سودى معامله کښې چلوى نودا پخپله ملازم چلوى لهذا د دې اخستل نه دى جائزکيدل پکار. (انعام البارى:۶/۴۵۱)

[۱]) لامع الدرارى:۶/۱۷۲.

[۲]) أخرجه البيهقى رحمه الله في سننه الكبرى:۴/۳۰۲حديث رقم :۷۷۶۹.

[۳]) المصدرالسابق حديث رقم: ۷۷۷۲.

کښې امام بخاری رحمه الله أجرة الحمال لفظ زیات کړې دې په دې کښې غالبًا دې طرف ته اشاره ده چه دَحمال پیشه جائز ده په دې کښې اجرت اخستل هم جائز دی

[حديث ٢١٥٣] (١) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ شَقِيقٍ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ-رضى الله عنه-قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ-صلى الله عليه وسلم- إِذَا أَمَرَ بِالصَّدَقَةِ انْطَلَقَ أَحَدُنَا إِلَى السُّوقِ فَيُحَامِلُ فَيُصِيبُ الْمُدَّ، وَإِنَّ لِبَعْضِهِمْ لَمِائَةَ أَلْفٍ، قَالَ مَا نُرَاهُ إِلَّا نَفْسَهُ. [ر: ١٣٥٠]

ترجمه:- حضرت ابومسعودانصاری رضی الله عنه فرمانې رسول الله صلی الله علیه وسلم چه به کله مونږ ته دَ صدقه کولوحکم کولونوبعض خلق به بازارته لاړل اودَ بوج کاربه ئی کولو چه یومد مزدوری به ملاویدله (دَهغې نه به ئی صدقه کوله) اوبیشکه نن هم هغوی سره یویولاکهه (درهم اودینار)دی. ابووائل رحمه الله اوونیل زمونږ خیال دې چه دَهغوی مراد هم خپل ځان وو.

رجال الحديث

سعیدبن یحیی:- دا سعیدبن یحیی بن سعیدبن ابان بن سعید بن ابی العاص اموی رحمه الله دې.(2)

یحیی بن سعید:-دا یحیی بن سعید اموی رحمه الله دې. (3)

أعمش:- دا سلیمان بن مهران اعمش رحمه الله دې. (4)

شقیق:- دا ابووائل شقیق بن سلمه رحمه الله دې. (5)

ابومسعود انصاری:اوحضرت ابومسعود عقبة بن عمرو انصاری رضی الله عنه (6) تذکره هم تیره شوې ده.

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:-دَ حدیث ترجمة الباب سره مطابقت دَ دې دمعنی نه ښکاره دې چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم به کله دَ صدقه کولوحکم کولو نو فقیرانو صحابه کرامو رضی الله عنهم واؤریدو اودَ صدقه عظیم الشان اجرکتلوسره به دَ هغوی هم خواهش ووچه دَالله تعالی په لارکښې خرچ اوکړی نوهغوی به بازارته لاړل اودَ خلقو سامانونه اوبوجونه به ئې یوړل او اجرت به ئی اوګټو او هغه به ئی صدقه کړو اوهم دغه دَ ترجمة الباب مطلب هم دې. (7)

---

(1) أخرجه البخاری أیضًا فی کتاب الزکاة باب اتقوالنار ولو بشق تمرة والقلیل من الصدقة١٤١٥ وأخرجه مسلم فی کتاب الزکاة باب الحمل أجرة یتصدق بها الخ: ٢٣٥٢ والنسائی فی کتاب الزکاة باب جهدالمقل رقم: ٢٥٢٨ وانظر فی جامع الاصول سورة براءة رقم: ٦٥٧.

(2) کشف الباری: ٦٧٩/١.

(3) کشف الباری: ٦٧٩/١.

(4) کشف الباری: ٢٥١/٢.

(5) کشف الباری: ٥٥٩/٢.

(6) کشف الباری: ٧٤٨/٢ .

(7) عمدة القاری:١٣١/١٢.

۱۴ – باب: أجر السمسرة

وَلَمْ يَرَ ابْنُ سِيرِينَ وَعَطَاءٌ وَإِبْرَاهِيمُ وَالْحَسَنُ بِأَجْرِ السِّمْسَارِ بَأْسًا.
وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: لاَ بَأْسَ أَنْ يَقُولَ: بِعْ هَذَا الثَّوْبَ، فَمَا زَادَ عَلَى كَذَا وَكَذَا فَهُوَ لَكَ
وَقَالَ ابْنُ سِيرِينَ: إِذَا قَالَ: بِعْهُ بِكَذَا، فَمَا كَانَ مِنْ رِبْحٍ فَهُوَ لَكَ، أَوْ بَيْنِي وَبَيْنَكَ فَلاَ بَأْسَ بِهِ.
وَقَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم: (الْمُسْلِمُونَ عِنْدَ شُرُوطِهِمْ)

د دلالئی اجرت: ابن سیرین عطاء ابراهیم اوحسن رحمهم الله به په دلالئی باندې اجرت اخستلوکښې څه حرج نه ګنړلو. حضرت ابن عباس ﷺ اوفرمائیل که چاته دې اووئیل چه داکپړه په دومره قیمت باندې خرڅه کړه څومره چه زیاتی شی هغه به ستا وی نویه دې کښې هیڅ حرج نشته. ابن سیرین ﷺ اوفرمائیل که چااووئیل چه په دومره کښې داخرڅه کړه څومره ګټه چه وی هغه ستا ده یا (دائې اووئیل) چه زما اوستا په مینځ کښې به تقسیمیږی نو په دې کښې هیڅ حرج نشته. نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه مسلمان دې په خپلوشرطونو قایم وی.

لغات:- السمسرة:- بیع اوشراء ته وائی سمسار هغه سړی ته وائی چه د بیع د نفاذ د پاره په بائع او مشتری دواړوکښې واسطه جوړشی. یعنی دلال د سمسار جمع سماسرة راځی.(١)

د ترجمة الباب مقصد اود فقهاؤ اختلاف:- امام بخاری ﷺ ښائی چه په دلالئی باندې اجرت جائز دې اود حدیث باب په ذریعه امام بخاری ﷺ اشاره اوکړه چه دهغوی په نیز د سمسره د جواز د پاره یوخاص شرط دې چه د جاضربادی د پاره دې په اجرت اخستلوسره بیع نه کوی باقی ټولو صورتونوکښې که چرې هغه په دلالئی باندې اجرت اخلی نوجائزدې.(٢)

د سمسره متداول صورت دادې چه ته چاته اووائې که تا زما ځیزله ګاهك راوستلو نوزه به مثلاً تاته ۳۰۰ روپئی درکوم اوس که هغه بله ورځ مشتری راولی راشی نو هغه ته به ۳۰۰ روپئی ملاویږی اوکه رانه وستو او میاشتې تیرې شوې نوهغه به د یوې روپئی هم حقدارنه وی په دې کښې په عام توګه موده معلومه نه وی.

شوافع مالکیه حنابله د دې د جواز قائل دی په دې شرط چه اجرت ئی معلوم وی اود امام ابوحنیفه ﷺ نه د عدم جواز قول نقل دې.(٣)

ابن التین ﷺ فرمائی چه د سمسره دوه قسمونه دی: ① اجاره ② جعالة.

د اجاره صورت دادې چه په دې کښې موده مقرره وی مثلاً زماد مکان د پاره څوك مشتری اولتوه د یوې میاشت پورې به ته زمااجیرئی اوزه به تاته د دې اجرت مثلاً درې زره روپئی

(١) النهاية في غريب الحديث والاثر:٨٠٥/١.
(٢) عمدة القاري:١٣٢/١٢ – ١٣٣.والابواب والتراجم ص: ١٦٧ فتح الباري:٥٧٠/٤.
(٣) إعلاء السنن:٢٠١/٢٦ عمدة القاري:٣٢/١٢

درکوم اوس که هغه په پنخلس ورخوکښې مشتري راوستو نوهغه به هم په دغه حساب سره داجرت حقداروي یعنی هغه ته به اوس پنخلس سوه روپئی اجرت ملاویږي یادساتئی چه د سمسره دا صورت هم اجاره ده اودا د احنافو په نیزهم جائزده. لکه چه د دې صورت په جواز باندې د ټولو فقهاؤ اتفاق دې. ترکومې چه دجعالة تعلق دې نو په دې کښې موده مقررنه وي بلکه تکمیل عمل سره بحث وي اوزمونږ په علاقوکښې هم دغه صورت د سمسره متعارف دې لکه چه تیرشو. (۱) اود احنافوپه نیزددې صورت د عدم جواز وجه په ظاهره هم دغه ده چه دا اجاره نه شي ګرځولې په اجاره کښې خو معقودعلیه یاخو عمل وي یاموده. تکمیل عمل سره بحث نه کیږي. مثلاً په مذکوره مسئله کښې د جعالة په صورت کښې که چرې ته د بائع دپاره ګاهک راولې نودرې زره روپئی به ملاویږي اوچه ته په میاشتو لټون کوې سترې شې نوتاته به هیڅ هم نه ملاویږي اوپه تکمیل عمل باندې به تاته اجرت ملاویږي. متاخرین فقهاء احناف داهم جائزګرځولې دی. (۲)

---

۱) إعلاء السنن:۲۰۱/۲۶ عمدة القاري:۱۳۲/۱۲.

۲) إعلاء السنن:۴۰/۱۳ المغني لابن قدامة:۳۵۰/۶. **(اضافه ازمرتب)**

د بعض فقهاء عصراني: حضرت مفتي تقي عثماني صاحب مدظله فرمائي چه ماته د جعالة (یعنی د سمسره رائج صورت) په عدم جواز باندې د امام اعظم ابوحنیفه رحمه الله یوصریح قول نه دې ملاؤشوې نوچه د جعالة په جوازباندې دامام صاحب رحمه الله څه روایت موجودنه دې په دې وجه په عام توګه فقهاؤ دا اوګنړل چه دا دامام صاحب په نیزجائزنه ده. ګنی د دلائلو په رڼاکښې قرآن کریم په دې آیت مبارك ﴿وَلِمَن جَآءَ بِهِۦ حِمْلُ بَعِيرٍ﴾ سره د جعالة جواز واضح دې. هم ددې دپاره متاخرین حنفیه دسمسره اجرت جائزګرځولې دې سره ددې چه علامه عیني رحمه الله داليکلي دی چه سمسره جائزنه ده لیکن علامه شامي رحمه الله وغیره تصریح کړې ده چه سمسره جائزده. (انعام الباري:۴۵۵/۶).

د کمیشن ایجنټ مسئله: نن صبا په عام توګه د فیصد په اعتبارسره اجرت فیصله کیږي مثلاً بائع یاهغه ایجنټ پخپله وائي چه فلانکې څیز خرڅولوباندې دهغې د ثمن نه پنځه فیصد به زه اخلم. د نن صبااصطلاح کښې دې ته کمیشن ایجنټ (Commission Agent) وائي. بعض حضرات چه سمسرة جائزګڼړي دې ته ناجائز وائي په دې وجه سمسرة په حقیقت کښې دیوعمل اجرت دې اود سمسار عمل ثمن په کمي بیشي نه کم وبیش نه کیږي نو د مشتري په لټون کښې دې اوس که چرې ثمن ۵۰۰۰۰ دې یا ۱۰۰۰ هغه ته هم دومره عمل کول وي لهذا په دې کښې ده ته د ثمن مقدار سره مربوط کولوسره ددې فیصد مقررول جائزنه دی لیکن دمفتي به قول مطابق دغه شان په فیصدباندې عقد اجاره کول جائزدی.

دغه شان صاحب تکملة فتح الملهم زیدمجدهم رائې هم داده چه مفتي به قول مطابق داسې کول جائزده او علامه شامي رحمه الله د بعض متاخرینو نه نقل کړې دی. ددې وجه داده چه همیشه د اجرت عمل دمقدارمطابق کیدل ضروري نه دی بلکه د عمل قدراوقیمت اودعمل دحیثیت په لحاظ سره هم په احرت کښې فرق کیږي. ددې مثال علامه شامي رحمه الله ورکړې دې چه یوسړې په خرمن کښې سورې کوي او یوسړې په غمي کښې سورې کوي اوس په خرمن کښې سورې کونکې او په غمي کښې سورې کونکې په عمل کښې د محنت په اعتبارسره څه زیات فرق نشته خود غمي دننه سورې کونکې عمل قدراوقیمت زیات دې په نسبت په خرمن کښې د سورې کونکي. نود عمل د قدر اوقیمت هم لحاظ کیږي (حاشه ابن عابدین: ۶۳/۶ وفتاوی السعدي:۵۲۵/۲) .....

ابقیه حاشیه په راروانه صفحه

دتعلیقاتو تفصیل:- دَابن سیرین رحمه الله اثر امام ابن ابی شیبه رحمه الله حفص عن اشعث عن محمد بن سیرین په طریق باندې موصولاً نقل کړې دې [1]
دعطاء رحمه الله اثر امام ابن ابی شیبه رحمه الله وکیع ثنالیث ابوعبدالعزیز په طریق باندې موصولاً ذکرکړې دې [2]
دَ ابراهیم رحمه الله اثر هم امام ابن ابی شیبه رحمه الله عن الحکم وحمادعن ابراهیم په طریق سره موصولاً نقل کړې دې [3]
دَحضرت ابن عباس رضی الله عنهما تعلیق امام ابن ابی شیبه رحمه الله هشیم عن عمروبن دینار عن عطاء په طریق سره موصولاً نقل کړې دې [4]
دَ ابن سیرین رحمه الله دویم قول هم امام ابن ابی شیبه رحمه الله هشیم عن یونس عن محمد بن سیرین رحمهم الله په طریق سره موصولاً نقل کړې دې. [5]
اودا ټول ذکرشوی تعلیقات هم امام بخاری رحمه الله دَ دلالئی دَ اجرت په جواز کښې پیش کړی دی.

قوله: المسلمون عند شروطهم:- داحدیث مبارك امام بخاری رحمه الله تعلیقاً ذکرکړې دې اما ابوداؤد د ولیدبن رباح په طریق سره دَحضرت ابوهریره رضی الله عنه نه موصولاً نقل کړې دې.[6] اوامام ترمذی رحمه الله په خپل جامع کښې[7] اوامام اسحاق رحمه الله هم په خپل مسندکښې کثیربن عبدالله بن عمرو بن عوف عن ابیه عن جده په طریق سره موصولاً ذکرکړې دې: **المسلمون علی شروطهم الا شرطاً حرم حلالاً اواحل حراماً.** [8] دَدې حدیث مذکور په سندکښې یوراوی کثیربن عبدالله دې. په چاچه محدثینو کلام کړې دې.

...بقیه حاشیه دتیرمخ] دغه شان چه کوم خلق دِ ګاډو اخستل خرڅول کوی دَهغوی دلال بروکروی فرض کړه مهران ګاډې ئی خرڅ کړو چه مثلاً دَ دوه نیمولاکهودې. په دې باندې ایجنټ یوفیصد کمیشن واخستو چه دوه نیم زره روپئې دی. دغه شان که دې ایجنټ شیورلیټ ګاډې خرڅ کړو مثلاً پنځوس لاکهه قیمت ئی دې نوددې یوفیصد کمیشن به هم یقیناً زیات وی نوددې عمل قدراوقیمت زیات دې په دې وجه په زیات اخستوکښې هیڅ خرابې نشته. یعنی د فیصد په حساب سره هم سمسره اجرت اخستل جائزدی.(انعام الباری:۶/٤۵۷)
دَ حضرت مفتی رشیداحمد رحمه الله رائې:- حضرت مفتی صاحب دَ یواستفتاء په جواب کښې فرمائی: البته که چرې د دلالئی رقم متعین وی یادَ میخې قیمت نه دَ فیصدپه حساب دلالی متعین وی مثلاً میخه چه په څوخرڅه شوه په هغې کښې به پنځه فیصد دلال اخلی نودا جائزده.(احسن الفتاوی:۷/۲۷٤).

[1]) تغلیق التعلیق:۳/۲۸۰وعمدة القاری:۱۰/۸۵.
[2]) تغلیق التعلیق:۳/۲۸۰وعمدة القاری:۱۰/۸۵.
[3]) تغلیق التعلیق:۳/۲۸۰وعمدة القاری:۱۰/۸۵.
[4]) وعمدة القاری:۱۰/۸۵ فتح الباری:٤/٤۵۱.
[5]) تغلیق التعلیق:۳/۲۸۱وعمدة القاری:۱۰/۸۶.
[6]) سنن ابی داؤد باب فی الصلح رقم الحدیث:۳۵۹٤.
[7]) الجامع الترمذی:۱۳۵۲.
[8]) عمدة القاری:۱۲/۱۳۳.

کثیر بن عبدالله بن عمرو بن عوف مزنی رحمه الله **تعارف:**- دوی رحمه الله بکر بن عبدالرحمن المزنی البصری ربیع بن عبدالرحمن بن ابی سعید خدری رضی الله عنه، نافع مولی ابن عمر او خپل پلار عبدالله بن عمرو بن عوف مزنی رحمهم الله نه روایات بیانوی. اوډهغوی نه ابراهیم بن علی رافعی، ابواسحاق فزاری، اسحاق بن ابراهیم حُنیعی، اسحاق بن جعفرعلوی، خالدبن مخلد قطوانی، عبدالله بن نافع الصائغ، عبدالله بن وهب مصری، ابوالجعد عبدالرحمن بن عبدالله سلمی، عبدالعزیز بن محمد دراوَردی، محمدبن عمرالواقدی، محمدبن فلیح، ابوغزیه محمدبن موسیٰ انصاری قاضی المدینة، معن بن عیسیٰ قزار او یحییٰ بن سعید انصاری وغیرهم رحمهم الله روایت نقل کوی.[1]
په هغوی باندې محدثینو سخت تنقیدی کلام کړې دې. دَ امام احمد بن حنبل رحمه الله نه دَهغوی باره کښې تپوس اوشو نووئی فرمائیل **منكر الحديث ليس بشيء.**[2] ابوخیثمه رحمه الله وائی چه ماته امام احمدبن حنبل رحمه الله اووئیل **لاتحدث عنه شيئا.**[3] یحییٰ بن معین رحمه الله فرمائی **كثير ضعيف الحديث.**[4] یوبل خائی کښې فرمائیلی **ليس بشيء.**[5]
دَ امام ابوداؤد رحمه الله نه تپوس اوشو نووئی فرمائیل **كان احد الكذابين** او امام شافعی رحمه الله فرمائی **ذاك احد الكذابين.** ابوزرعه رحمه الله فرمائی **واهي الحديث.**[6] لیکن امام بخاری رحمه الله امام ترمذی رحمه الله او ابن خزیمه رحمه الله دَدوی روایت ډیر زیات پریوتلې نه ګنړی اونه هغه دَدې حضراتو په نظر کښې کذاب دې. لکه چه په تهذیب الکمال کښې دی امام ترمذی رحمه الله فرمائی چه ما دَامام محمد رحمه الله نه کثیربن عبدالله عن ابیه عن جده دَ دې روایت باره کښې پښتنه اوکړه چه دَ جمعه دَ ورځې دَ مقبول وخت باره کښې دې نوامام محمد رحمه الله اوفرمائیل: **حديث حسن الا أحمدبن حنبل رحمه الله تعالى كان يحمل على كثير يضعفه، وقد روى يحيى بن سعيد الانصاري رحمه الله تعالى يعني على امامته عن كثير بن عبدالله.**
[7] یعنی دَدوی حدیث دَ حسن درجې دې مګر امام احمدبن حنبل رحمه الله هغه ډیر ضعیف ګرځوی اوحال دادې چه یحییٰ بن سعید انصاری رحمه الله دَ خپل جلالت قدر نه باوجود کثیر بن عبدالله نه روایت نقل کړې دې. البته دَ ده په روایتونو کښې غلطیانې وی اوهغوی کثرت خطا سره موصوف دې نودا حضرات دَدوی روایات په استشهاد کښې پیش کوی.

دَتعلیق مذکور مقصد:- المسلمون عند شروطهم نه داخودل مقصود دې که په مسلمانانو کښې داقسم طریق رائج دې اوهغوی په داسې شرائطو سره دلالی کوی کوم چه شرعًا جائزدی او دَ اجرت مقرر

---

[1] تهذیب الکمال: ۱۳۶/۲۴.
[2] الجرح والتعدیل:۷/. الترجمة:۸۵۸.
[3] الکامل لابن عدی:۹/۳.
[4] تاریخ لعباد الدوری رحمه الله ۴۹۴/۲ بحواله تهذیب الکمال.
[5] تاریخ لعباد الدوری رحمه الله ۴۹۴/۲ بحواله تهذیب الکمال.
[6] تهذیب الکمال: ۱۳۸/۲۴.
[7] تهذیب الکمال: ۱۳۹/۲۴.

كولوسره په دې اجرت اخلى نودا جائزده او په دې كښې هيڅ خرابى نشته [1]

[حديث ۲۱۵۴] [2] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رضى الله عنهما - نَهَى رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - أَنْ يُتَلَقَّى الرُّكْبَانُ، وَلاَ يَبِيعَ حَاضِرٌ لِبَادٍ . قُلْتُ يَا ابْنَ عَبَّاسٍ مَا قَوْلُهُ لاَ يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ قَالَ لاَ يَكُونُ لَهُ سِمْسَارًا. [ر ۲۰۵۰]

ترجمه:- رسول الله ﷺ په وړاندې كيدوسره دَ قافلې والا سره ملاويدلونه منع فرمائيلې ده. اودا چه ښاريان دې دَكلى والومال نه خرخوى ما تپوس اوكړو اې ابن عباس! ښاروالا دې دكلى والا مال نه خرخوى ددې څه مطلب دې.هغه اوفرمائيل دې نه مراددادې چه دَهغوى دَپاره دې دلال نه جوړيږى.

تراحم رجال: **مسدد**:- دامسدد بن مسرهد رحمه الله دې. [3]

عبدالواحد:- داعبدالواحد بن زياد بصرى رحمه الله دې. [4]

معمر:- دامعمر بن راشد ازدى بصرى رحمه الله دې. [5]

ابن طاؤس:- داعبدالله بن طاؤس رحمه الله دې.دَ دوى تذكره **كتاب الحيض باب المرأة تحيض بعد الافاضة** كښې تيره شوې ده.

قوله: عن أبيه:- اودَ دوى پلار طاؤس بن كيسان يمانى رحمه الله تذكره **كتاب الوضوء باب من لم يرالوضوء الامن المخرجين الخ** كښې تيره شوې ده.

عبدالله بن عباس:- اوَ حضرت عبدالله بن عباس رضى الله عنهما [6] تذكره هم تيره شوې ده.

دَ حديث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دَ حديث ترجمة الباب سره مناسبت **قوله: لايكون له سمسارًا** سره واضح دې. [7]

اشكال:- په دې باندې اشكال كيدې شى چه امام بخارى رحمه الله خودَسمساراجرت په جواز باندې ترجمة الباب قايم كړې دې اوحديث كښې خو ابن عباس رضى الله عنهما دَ سمساراجرت باندې عدم جواز ښائى نو حديث اوترجمة الباب كښې مطابقت اونه شو.

---

[1]) ارشادالسارى: ۲۳۷/۵.

[2]) واخرجه مسلم فى كتاب البيوع: ۲۷۹۸ والترمذى رحمه الله فى كتاب البيوع ٤٤٢٤ وابوداؤد فى كتاب البيوع: ۲۹۸۲ وابن ماجه فى كتاب التجارات: ۲۱۶۸ وانظر فى جامع الاصول الفصل الخامس فى النهى عن بيع الحاضر للبادى، وتلقى الركبان رقم: ۳۵۳.

[3]) كشف البارى: ۲/۲، ٥٨٨/٤.

[4]) كشف البارى: ۳۰۱/۲.

[5]) كشف البارى: ٤٦٥/۱، ۳۲۱/۵.

[6]) كشف البارى: ٤۳۵/۱.

[7]) إرشاد السارى:۲۳۷/۵.

جواب - علامه قسطلانی رحمه الله فرمائی چه دَابن عباس رضی الله عنهما انکار یو خاص صورت کښې دې. کله چه یوښارې دَ کلی وال دلال جوړشی اودَ دې مخالف مفهوم دادې چه څوك ښارې دَ ښاری یا کلی وال دَ کلی وال دلال جوړشی نوجائز دی. لکه چه دَعدم جواز صورت مخصوص دې او باقی ټول صورتونه جائزدی.[1]

۱۵-باب: هل یؤاجر الرجل نفسه من مشرك فی أرض الحرب

آیا یو مسلمان په دارالحرب کښې دَ یومشرك مزدوری کولې شی؟

دَ ترجمة الباب مقصد :- امام بخاری رحمه الله دابنائی که یومسلمان مشرك سره نوکری اوکړی او په اجاره باندې خپل ځان پیش کړی نوآیا داجائزدی. امام بخاری رحمه الله استفهام سره ترجمه قایم کړې ده او چه کوم روایت ئی نقل کړې دې دَهغې نه معلومیږی چه جائزدی. په دې وجه حضرت خباب بن ارت رضی الله عنه دَ عاص بن وائل توره جوړه کړې وه اودَ کتاب التفسیر په روایت کښې تصریح ده چه حضرت خباب رضی الله عنه مسلمان شوې وو. خو امام بخاری رحمه الله دلته دَاستفهام لفظ ولې نقل کړو؟ دَدې متعلق خویوه خبره دا کیدې شی چه ممکن دی حضرت خباب رضی الله عنه دَ مجبورئی او ضرورت دَ وجې داکارکړې وو اوهغه وخت خومکه مکرمه دارالاسلام هم نه وو بلکه دارالحرب وو. ځکه هغه مشرك سره په کارکولوباندې مجبوروو. اوس که چرې داسې مجبوری نه وی نوبیابه به هم داقسم اجاره کول جائزوی که نه؟ په دې کښې امام بخاری رحمه الله ته تردد دې داهم وئیلې شی چه امام بخاری رحمه الله "هل" لفظ راوړلوسره په دې مسئله کښې دَ فقهاؤدَاختلاف طرف ته اشاره کړې ده چه بعض فقهاء یومشرك سره په اجاره باندې دَ کارکولواجازت نه ورکوی اوداځکه چه په دې کښې اذلال نفس راځی. بهرحال دَجمهورفقهاؤ مسلك هم دغه دې چه مشرك سره مزدوری کولې شی.[2]

دَ فقهاؤ اختلاف:- علامه مهلب رحمه الله فرمائی دَ یومسلمان دَپاره خپل ځان په اجاره باندې مشرك ته پیش کول مکروه دی مګرپه سخت ضرورت کښې په دوو شرطونوباندې جائزدې:

① چه هغه عمل په شریعت مطهره کښې جائزوی.

② بل دا چه په هغې کښې دَمسلمان دَپاره ضرر نه وی.

علامه ابن المنیر رحمه الله فرمائی چه دَمشرکانو په دوکانونو وغیره کښې کارکول خودَ ټولو فقهاؤ په نیز جائزدی. دَهغوی په کورونوکښې دَهغوی خدمت کول فقهاؤ دَ اذلال نفس مسلم دَ وجې نه مکروه وئیلی دی.[3]

....

---

[1] المصدر السابق.

[2] فتح الباری: ۵۷۱/٤ وعمدة القاری: ۱۳٤/۱۲ وإرشاد الساری: ۲۳۸/۵.

[3] شرح البخاری لابن بطال: ٤۰۳/۶ وعمدة القاری: ۱۳٤/۱۲.

[حديث باب ٢١٥٥] (١) حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ عَنْ مُسْلِمٍ عَنْ مَسْرُوقٍ حَدَّثَنَا خَبَّابٌ قَالَ كُنْتُ رَجُلاً قَيْنًا فَعَمِلْتُ لِلْعَاصِ بْنِ وَائِلٍ فَاجْتَمَعَ لِي عِنْدَهُ فَأَتَيْتُهُ أَتَقَاضَاهُ فَقَالَ لاَ وَاللَّهِ لاَ أَقْضِيكَ حَتَّى تَكْفُرَ بِمُحَمَّدٍ. فَقُلْتُ أَمَا وَاللَّهِ حَتَّى تَمُوتَ ثُمَّ تُبْعَثَ فَلاَ. قَالَ وَإِنِّي لَمَيِّتٌ ثُمَّ مَبْعُوثٌ قُلْتُ نَعَمْ. قَالَ فَإِنَّهُ سَيَكُونُ لِي ثَمَّ مَالٌ وَوَلَدٌ فَأَقْضِيكَ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لأُوتَيَنَّ مَالاً وَوَلَدًا) [ر: ١٩٨٥]

ترجمه:- حضرت خباب ﷺ فرمائي زه لوهاروومه ماد عاص بن وائل کار اوکړو. کله چه زما ډيره مزدوری هغه سره شوه نوماد هغه نه غوښتنه اوکړه هغه وئيل په خدائی قسم چه ستا مزدوری به تر هغه وخته پورې درنه کړم ترکومې چه ته د محمد ﷺ انکار اونه کړې. ما اووئيل په خدائی قسم دې چه دا به هغه وخت هم اونه شي چه ته مړشې او بيا راژوندې شې. هغه وئيل چه زه به د مرګ نه پس بيا راژوندې کيږم؟ ما وئيل او. هغه وئيل بيا به هلته ماسره مال اولاد وی نوزه به هم هلته تاله مزدوری هم درکړم. په دې باندې د قرآن کريم دا آيت نازل شو. آيا تا هغه سړې اوليدو چه زمونږ د نشانو انکارئی اوکړو اووئی وئيل چه ماله به مال او اولاد راکړې شی.

رجال الحديث

عمر بن حفص:- داعمربن حفص بن غياث رحمه الله دې. د دوی تذکره کتاب الغسل باب المضمضة والاستنشاق في الجنابة کښې تيره شوې ده.

أعمش:- داسليمان بن مهران اعمش رحمه الله دې. (٢)

مسلم:- دا مسلم بن صبيح همدانی ابوالضحیٰ عطارکوفی رحمه الله دې. د دوی تذکره کتاب الصلوة باب الصلوة في الجهة الشامية کښې تيره شوې ده.

مسروق:- دامسروق بن اجدع رحمه الله دې. (٣)

خباب:- د حضرت خباب بن ارت رضي الله عنه تذکره کتاب الاذان باب رفع البصر إلى الامام في الصلاة کښې تيره شوې ده.

د حديث ترجمة الباب سره مناسبت:- د حديث ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: فعملت للعاص بن وائل** نه واضح دې. (٤) حديث مذکور کتاب البيوع باب ذکر القين والحداد کښې تيرشوې دې او ان شاء الله په تفسير سورت مريم کښې به هم راځی.

---

[١] أخرجه مسلم فی صحيحه کتاب القيامة والجنة والنار حديث رقم: ٥٠٠٣ والترمذی فی سننه کتاب تفسير القرآن عن رسول الله صلی الله تعالی عليه وسلم حديث رقم: ٣٠٨٦ وأحمد فی مسند أول مسند البصريين حديث رقم: ٢٠١٥٦ ٢٠١٦٣ وانظر فی جامع الأصول سورة مريم رقم: ٧١٩.

[٢] کشف الباري: ٢٥١/٢.

[٣] کشف الباري: ٢٨١/٢.

[٤] إرشاد الساري: ٢٣٨/٥.

۱۶-باب: مایعطی فی الرقیة علی أحیاء العرب بفاتحة الکتاب

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- «أَحَقُّ مَا أَخَذْتُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا كِتَابُ اللَّهِ». [ر: ۵۴۰۵]

وَقَالَ الشَّعْبِيُّ لاَ يَشْتَرِطُ الْمُعَلِّمُ إِلاَّ أَنْ يُعْطَى شَيْئًا فَلْيَقْبَلْهُ وَقَالَ الْحَكَمُ لَمْ أَسْمَعْ أَحَدًا كَرِهَ أَجْرَ الْمُعَلِّمِ. وَأَعْطَى الْحَسَنُ دَرَاهِمَ عَشَرَةً. وَلَمْ يَرَ ابْنُ سِيرِينَ بِأَجْرِ الْقَسَّامِ بَأْسًا. وَقَالَ كَانَ يُقَالُ السُّحْتُ الرِّشْوَةُ فِي الْحُكْمِ. وَكَانُوا يُعْطَوْنَ عَلَى الْخَرْصِ.

ترجمه:- دَ عربویه قبائلو کښې چه دَ سورت فاتحه په دم وغیره باندې څه ورکولې شو حضرت ابن عباس رضی الله عنهما دَ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په حواله سره بیان کړو چه کتاب الله دَ ټولونه زیات ددې مستحق دی چه په دې باندې اجرت واخستې شی. امام شعبی رحمه الله اوفرمائیل چه معلم ته د اول نه فیصله نه دی کول پکار (چه په خودلو باندې به ماته دومره تنخواه ملاویږی) البته څه چه هغه ته ورکړې شی اخستل پکاردی. حکم رحمه الله فرمائیلی چه ماد یوسړی نه نه دی اوریدلی چه دَ معلم اجرت هغه ناخوښه کړې وی. حسن رحمه الله به (خپل معلم ته) لس درهم ورکول. ابن سیرین رحمه الله قسام (دَ بیت المال ملازِم کوم چه په تقسیم باندې معموروی) په اجرت کښې هیڅ حرج نه ګڼړلو او فرمائیل به ئی (دَ قرآن په آیت کښې) سحت فیصله کښې دَ رشوت اخستلو په معامله کښې دی او خلقو به (اندازه لګونکوته) په اندازه لګولو باندې اجرت ورکولو.

حل لغات:- **الرقیة**: دَ باب ضرب نه مصدردې. **رقاه الراقی رقیة ورقیا أی عوذه ونفث** یعنی دم وغیره کول تعویذ کول، دَ آسیب شوی اثر ختمول. (۱)

احیاء: دَ حی جمع ده یعنی ژوندې، باقی، فعال، جماعت، صله، طائفه اودلته هم دغه آخری معنی مراد ده. (۲)

دَ ترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله دا خودل غواړی چه په رقیة باندې اجرت اخستل جائزدی که نه؟ دا مسئله لکه چه متفق علیها ده اودائمه اربعه رحمهم الله په اتفاق سره په رقیه باندې اجرت اخستل جائزدی او احنافو په نیزپه دې باندې هیڅ اشکال نشته ځکه چه دا دَمن باب المداواة والعلاج دې. (۳)

"الاجارة في القرب" یعنی طاعات باندې اجرت اخستلوکښې دَ فقهاوُ دَ اختلاف بیان

دَامام اعظم ابوحنیفه رحمه الله اودَهغه دَ اصحابو په نیز طاعت باندې اجرت اخستل جائزنه دی.

---

۱) المغرب: ۳۴۳/۱.

۲) فتح الباری: ۵۷۲/۴.

۳) فیض الباری: ۲۷۶/۳.

يعنى هرهغه عبادت چه مسلمان سره خاص دې په هغې باندې زمونږ په نيز اجاره جائزنه ده. او هم دغه مذهب دَ ظاهر روايت مطابق دَامام احمد. عطاء ضحاك بن قيس زهرى اسحاق رحمهم الله هم دي. او امام مالك امام شافعى ابوقلابه ابن منذر رحمهم الله ددې دَ جواز قائل دى. (١)

دَ طائفه ثانيه يعنى دَحضرات مجوزين دليل دَ حضرت ابن عباس رضي الله عنهما مذكوره روايت دې كوم چه امام بخارى رحمه الله دَ تعليق په توګه ذكركړې دې: أحق ما أخذتم عليه أجرا كتاب الله (٢) دې. يعنى دَ ټولونه زيات چه تاسو په كوم څيز باندې د اجرت اخستلو حقدار ئى هغه كتاب الله دې.

اود حضرت ابن عباس رضي الله عنهما دا تعليق امام بخارى رحمه الله په كتاب الطب كښې موصولاً ذكركړې دې. اود دې حضراتو يو بل دليل دَحضرت ابوسعيد خدرى رضي الله عنه روايت باب دې. (٣)

ددې جواب احنافو او نورو حضراتو دَطرف نه دادې چه دَ رسول الله صلى الله عليه وسلم ارشادات دَ رقيه باره كښې دى او په دې كښې اجرت اخستل خوزمونږ په نيز هم جائزدى څكه چه داد تعليم اوعبادت دَ قبيل نه نه دى بلكه دَ قبيل مداوات او علاج ته دى او په دې باندې اجرت اخستل دَ ټولو په نيزجائزدى. (٤)

دَ احنافو اونورو حضراتو نوردلائل:- ① دَحضرت عبادة بن صامت رضي الله عنه روايت دې هغه فرمائى چه ما دَاهل صفه نه بعضوته قرآن مجيد اوكتابت اوخودلو. ماته په هغوى كښې چا يوكمان پيش كړو. ماسوچ اوكړو چه دايومعمولى څيزدې اوبيابه زه په جهاد كښې ددې نه كاراخلم په دې خيال باندې ماواخستو. دَ حضورپاك صلى الله عليه وسلم په خدمت كښې مې عرض اوكړو، حضورپاك صلى الله عليه وسلم ارشاد اوفرمائيلو: أن كنت تحب أن تطوق طوقًا من نارٍ فاقبلها يعنى كه ته چرته دا غوارې چه دَ دوزخ يو طوق تاته واچولې شى نو دا واخله. (٥)ددې نه هم معلومه شوه چه اجرت على الطاعات جائزنه دى.

② حضرت عثمان بن ابى العاص رضي الله عنه روايت دې چه هغه آخرى خبره دَ كومې چه نبى كريم صلى الله عليه وسلم وعده اخستې وه دا وه چه زه دَ اذان دَپاره چرې هم داسې يومؤذن مقررنه كړم چه په اذان باندې اجرت اخلى. (٦)

---

[١]) المغنى: ١/١٢٩٥معارف السنن: ٢/٢٤٠.

[٢]) فتح البارى: ٤/٥٧٢.

[٣])سياتى تخريجه.

[٤])المغنى: ١/١٢٩٥.

[٥]) أخرجه ابوداؤد فى سننه فى كتاب الاجارة، باب فى كسب المعلم رقم الحديث: ٣٤١٦ وابن ماجه فى سننه فى كتاب التجارات باب الاجر على تعليم القرآن رقم الحديث: ٢١٥٧.

[٦]) أخرجه ابوداؤد فى كتاب الصلوة باب أخذ الاجر على التاذين: ٥٣١ والترمذى فى كتاب الصلاة باب ماجاء فى كراهية أن ياخذ المؤذن على الاذان أجراً: ٢٠٩.

④ د حضرت عبدالرحمن بن شبل انصاری رضی الله عنه په روایت کښې دی چه رسول الله ﷺ ارشاد فرمائیلې دې اِقْرَؤُوا القُرآنَ او په دې کښې په آخره کښې دی وَلَاتَاكُلُوا بِه.[1]

د کلام خلاصه داشوه دحضرت ابن عباس رضی الله عنهما اوحضرت ابوسعیدخدری رضی الله عنه روایات باب الرقیة والدواء العلاج سره متعلق دی اودا مذکوره روایات دتعلیم اوعبادت سره متعلق دی او په دې کښې حضورپاك د اجرت اخستونه منع فرمائیلې ده.

دمتاخرین احناف فتوی: - خوبیا د زمانې د انقلاباتو او احوالو د تغیراتو د وجې د مجبورئ حضرات احناف استحساناً د جواز فتوی ورکړه. په دې وجه په دې زمانه کښې په دینی امورو کښې د سستئ د وجې اولاپرواهی اوغفلت هرطرف ته خور اور دې. که چرې په اذان امامت اوتعلیم قرآن وغیره باندې عقداجاره ممنوع اوګرځولې شی نو د حفظ قرآن او دینی تعلیم سلسلې ختمیدو او اندیښنه ده او اوس هم په دې جواز د قول باندې د مشائخ فتوی ده.[2]

---

[1] أخرجه أحمدبن حنبل رحمه الله فی مسنده: ۳۹/۳۳ رقم الحدیث: ۱۵۹۲۸ و ۴۵/۳۳ رقم الحدیث: ۱۵۹۳۴ وأخرجه الطبرانی فی الاوسط: ۳۹۲۳ فی من اسمه المقدام رقم الحدیث: ۹۰۶۸ والبیهقی فی شعب الایمان: ۱۳۹/۶ رقم الحدیث: ۲۵۱۶ والامام الطحاوی رحمه الله فی شرح معانی الاثار کتاب النکاح باب التزوج علی سورة من القرآن رقم الحدیث ۳۹۷۶.

[2] (اضافت ازمرتب) داجرة علی الطاعات د جواز په سلسله کښې دمتاخرین احنافو اقوال

د صاحب البحرالرائق قول: - وهورأی عدم أخذالاجرعلی الاذان قول المتقدمین. أما علی المختار للفتوی فی زماننا فیجوز أخذ الاجرة للامام والمؤذن والمعلم والمفتی کما صرحوابه فی کتاب الاجارات الخ. (اوګورئ البحرالرائق: ۲۵۴/۱) یعنی اودا چې په اذان باندې داجرت دعدم جواز قول دمتقدمینو دې بهرحال زمونږ په زمانه کښې مفتی به قول د جوازدې لهذا د امام مؤذن اومفتی اجرت اخستل جائزدی لکه چه کتاب الاجارات کښې د فقهاء (متاخرین) تصریح فرمائیلې ده.

د صاحب هدایه قول: - وبعض مشایخنا استحسنوا الاستئجار علی اتعلیم القرآن الیوم. لانه ظهر التوانی فی الامور الدینیة. ففی الامتناع تضییع حفظ القرآن وعلیه الفتوی. (اوګورئ الهدایة شرح بدایة المبتدی: ۲۹۷/۶) یعنی زمونږ بعض مشائخو په دې زمانه کښې په تعلیم القرآن باندې اجاره مستحسن ساتلې ده ځکه چه په دینی امورو کښې سستی ښکاره شوې ده نو (اوس د دې جوازقول سره) منع پاتې کیدل د حفظ قرآن د ضائع کیدو اندیښنه ده اوهم په دې قول فتوی ده.

د صاحب کفایة رائې: - فان المتقدمین من أصحابنا بنوا هذا الجواب علی ما شاهدوا فی عصرهم من رغبة الناس فی التعلیم بطریق الحسنة ومروءة المتعلمین فی مجازاة الاحسان من غیر شرط. وأما فی زماننا. فقد انعدم المعنیان جمیعًا الخ. (اوګورئ الکفایة: ۴۱/۸) یعنی یقینًا زمونږ متقدمین فقهاؤ دا (عدم جواز) قول د دې دپاره اختیارکړې وو چه دې حضراتو صرف د الله تعالی د خوشحالئ دپاره تعلیم ورکولو کښې دخلقو د رغبت مشاهده کړې وه دغه شان بغیرد څه شرط نه د بهترین بدله ورکولو په اعتبارسره دمتعلمینو مروت اوغیرت هم کتلې وو اوبهر حال زمونږ په زمانه کښې دا دواړه معانې معدوم شوی دی الخ.

ملحوظه: - د کلام خلاصه داشوه چه د اصل مذهب مطابق په مطلقا عبادت باندې اجرت اخستل جائزنه دی که هغه هر یوعبادت وی لیکن حضرات متاخرین د ضرورت د وجې د دې قاعدې کلیه نه بوڅو څیزونه مستثنی کړی دی او بیانی دا وضاحت فرمائیلې دې ..... ابقیه حاشیه په راروانه صفحه

دَ تعلیقاتو تفصیل:- قوله: وقال ابن عباس رضی الله عنهما عن النبی صلی الله تعالی علیه وسلم.... الخ دا حدیث کتاب الطب کښې امام بخاری رحمه الله موصولاً ذکر کړې دې.[1]

قوله: وقال الشعبی لایشرط أمعلم إلا أن یعطی شیئاً فلیقبله:- مصنف ابن ابی شیبه کښې دا تعلیق موصولاً ذکر کړې شوې دې. حدثنا مروان بن معاویة عن عثمان ابن الحارث عن الشعبی قال الخ.[2]

قوله: وقال الحکم لم اسمع احداً کره أجر المعلم:- دا حکم بن عتیبه دې او دَدوی تعلیق علامه بغوی رحمه الله جعدیات کښې موصولاً نقل کړې دې. حدثنا علی بن جعد قال حدثنا شعبه قال...... وسالت الحکم الخ.[3]

...بقیه حاشیه دتیر مخ] چه استثناء هم په دې څیزونو کښې ده باقی عبادات او طاعات په خپل اصلی حکم باندې دی چه په هغې باندې اجرت اخستل جائزنه دی. دَدې نه معلومه شوه چه په رمضان شریف کښې په تراویح کښې قرآن اوریدلو باندې پیسې اخستل هم جائزنه دی ځکه چه فقهاؤ کښې چاهم ختم قرآن او تراویح مستثنیات کښې نه دی شامل کړی. په دې سلسله کښې دَاهل فتاوی رائې.

دَحضرت مفتی کفایت الله دهلوی رحمه الله فتوی:- متاخرین فقهاء حنفیه دَامامت اجرت ورکول او اخستلو د جواز فتوی ورکړې ده. نوکه مذکوره امام سره دَمانځه دَ امامت معامله شوې وه نوصحیح وه لیکن دَ قرآن مجید په تراویح کښې اورولو باندې اجرت ورکول او اخستل جائزنه دی. که معامله دَ قرآن مجید دپاره شوې وو نو جائزنه وه.

حضرت مفتی صاحب دَ یو بل استفتاء په جواب کښې فرمائیلی دی: که بغیر دَ تعین نه ورکړې شی او په نه ورکولو کښې څه ګیله مانه نه وی نو دا صورت دَ اجرت نه خارج او دَ جواز په حدکښې دَاخلیدې شی. دَ شبینه چه کوم دواړه صورتونه په وجه ددې عوارضو پیش کیږی او تقریباً لازم دی مکروه دی الخ. راوګورئی کفایت المفتی: ۳/۳۹۵، ۴۱۰)

دَ صاحب فتاویٰ محمودیه حضرت مفتی محمودحسن ګنګوهی رحمه الله رائې:- سوال:- په رمضان کښې دَ ختم په سلسله کښې چه کوم خلق دَ حافظ دپاره چنده ورکوی دَ شیرینئ او چراغان کولو دپاره آیا دغه خلق دَ ثواب مستحق دی که نه؟ یا په خپلو ګناهونو کښې چنده ورکولو سره ګناهونو کښې زیاتوالی کوی. لکه څنګه چه حافظ ته اجرت ورکول حرام دی زیاتې رنړاګانې کول بدعت دی؟ جواب:- دَ بدعت او ناجائزکار دپاره چنده ورکول جائزنه دی. لقوله تعالیٰ ﴿ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ﴾ (مائدة:۳) (فتاوی محمودیه: ۷/۳۴۲)

دَ حضرت مفتی عبدالستار صاحب نورالله مرقده رائې:- په رمضان کښې حافظ قرآن ته په تراویح کښې دَ پیسو ورکولو متعلق حضرت فرمائی: دا پیسې او کپړې دَ اجرت په شان دی لهذا حضرات فقهاء ددې نه منع فرمائیلې ده که چرته په بله موقع باندې خدمت او کړې شی نو ګنجائش شته دَ مسافرحافظ دَ خوراک څښاک دپاره انتظام کول پکاردی. (خیر الفتاوی: ۲/۵۳۶)

[1]) أخرجه البخاری فی کتاب الطب، باب الشروط فی الرقیة بفاتحة الکتاب حدیث رقم:۵۷۳۷.

[2])عمدة القاری:۱۰/۸۹.

[3]) فتح الباری: ۴/۴۵۴.

لیکن دَحکم رحمه الله دا وینا چه ماد چانه نه دی اوریدلی چه هغه دَمعلم اجرت مکروه گنړی دا دَهغه دَعلم په اعتبارسره ده گنی دَ عبدالله بن شقیق رحمه الله نه نقل دی یکره أرش المعلم، فان اصحاب رسول الله صلی الله تعالیٰ علیه وسلم کانوا یکرهونه ویرونه شدیداً. [1] یعنی عبدالله بن شقیق رحمه الله به دا مکروه گنړل خکه چه دَ رسول الله صلی الله علیه وسلم صحابه کرامو رضی الله عنهم به هم دا مکروه گنړل او په دې کښې به ئی سختی کوله اومتقدمین احناف زهری اسحاق وغیرهم رحمهم الله خودې ته ناجائزوائی. [2]

قوله: (وأعطی الحسن دراهم عشرة):- ابن سعد رحمه الله په طبقات کښې دَحضرت حسن رحمه الله دا اثر موصولاً ذکرکړې دې. اخبرناعفان حدثنا حمادبن سلمة حدثنا یحیی بن سعیدبن ابی الحسن البصری الخ. [3] دَهغه وراره ته یومعلم قرآن مجید خودلو. یوخل دَهغه وراره په چغوشو چه مونږ به خپل معلم ته څه هدیه ورکوو نوحضرت حسن رحمه الله اوفرمائیل هغه ته پنځه درهم ورکړه په دې باندې وراره نور اصرا اوکړو نوحضرت حسن رحمه الله لس درهم پوره کړل.

قوله: ولم یر ابن سیرین بأجر القسام بأساً الخ:- دَامام محمدبن سیرین رحمه الله مذکوره اثر ابن ابی شیبه رحمه الله موصولا نقل کړې دې. [4]

حل لغات: **قسام:**- ۱چه دَ مقسوم لهم په اجازت سره یومشترکه څیز په هغوی کښې تقسیم کړی او په هغې باندې دَ هغوی نه اجرت واخلی. [5]

السحت:- السحت نه مشتق دې یعنی إهلاك واستئصال او سحت وائی حرام ته، الذی لایحل کسبه، لانه یسحت البرکة أي: یذهبها یعنی دکوم گټه چه حرام وی اودې ته سحت خکه وائی چه داحرام مال برکت اوړی. [6]

الرشوة:- بضم الراء وکسرها ویقال بالفتح ایضا من الرشاء دا دَ راء په زیر او پیش دواړوسره صحیح دې. او یوقول دَ زبر هم دې اودا په اصل کښې ماخوذ دې رشاء نه په معنی دَهغه رسئی دَ کوم په ذریعه چه اوبوته اورسی چونکه دَ رشوت په ذریعه انسان (عموماً) ناحق حاصلوی په دې وجه دې ته رشوت وئیلې شی. [7]

---

[1] عمدة القاری: ۱۳۸/۱۲.

[2] حواله مذکوره.

[3] فتح الباری: ۴۵۴/۴.

[4] فتح الباری ۵۷۳/۴وعمدة القاری:۱۳۹/۱۲.

[5] النهایة: ۷۵۸/۱.

[6] النهایة: ۶۵۶/۱ طلبة الطلبة ص:خ ۳۰۷.

[7] فتح الباری: ۵۷۲/۴ وأرشادالساری: ۲۳۹/۵.

د ابن سیرین رحمه الله نه د قسام د اجرت په سلسله کښې نقل شوې مختلف روایات او په هغې کښې تطبیق

یعنی ابن سیرین رحمه الله به د قسام د اجرت په سلسله کښې هیڅ بدیت نه ګڼړلو. اوعبدبن حمید رحمه الله په خپل تفسیر کښې د هغوی نه عدم جواز نقل کړې دې. دغه شان ابن ابی شیبه رحمه الله هم په خپل مصنف کښې د هغه نه کراهیت نقل کړې دې. د ابن سعد رحمه الله د یو روایت سره په دې مذکوره روایاتو کښې تطبیق کیږي. هغه داسې چه په دې روایت کښې دی کان یکره ان یشارط القسام یعنی امام محمدابن سیرین رحمه الله د قسام اجرت هغه وخت مکروه ګڼړلو کله چه هغه په اشراط سره واخستلې شي اوکه بغیرد اشراط نه هغه قبول کړي نو په هغې کښې هیڅ حرج نشته.(۱)

د قسام د اجرت په مسئله کښې اختلاف:- دامسئله مختلف فیها ده. د امام مالك رحمه الله په نیزمکروه ده ځکه چه قسام ته به اجرت د بیت المال نه ملاویدلو نوهغوی د ده د پاره نور اجرت اخستل مکره اوګرځول. علامه سحنون رحمه الله د بیت المال په امورکښې د فساد پیداکیدو د وجې نه داجائزګرځولی دی او د نورو ائمه حضراتو په نیز جائزدی. (۲)

[حدیث ۲۱۵۶](۳) حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ أَبِي بِشْرٍ عَنْ أَبِي الْمُتَوَكِّلِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ-رضي الله عنه- قَالَ انْطَلَقَ نَفَرٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- فِي سَفْرَةٍ سَافَرُوهَا حَتَّى نَزَلُوا عَلَى حَيٍّ مِنْ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ فَاسْتَضَافُوهُمْ، فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّفُوهُمْ، فَلُدِغَ سَيِّدُ ذَلِكَ الْحَيِّ، فَسَعَوْا لَهُ بِكُلِّ شَيْءٍ لاَ يَنْفَعُهُ شَيْءٌ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ لَوْ أَتَيْتُمْ هَؤُلاَءِ الرَّهْطَ الَّذِينَ نَزَلُوا لَعَلَّهُ أَنْ يَكُونَ عِنْدَ بَعْضِهِمْ شَيْءٌ، فَأَتَوْهُمْ، فَقَالُوا يَا أَيُّهَا الرَّهْطُ، إِنَّ سَيِّدَنَا لُدِغَ، وَسَعَيْنَا لَهُ بِكُلِّ شَيْءٍ لاَ يَنْفَعُهُ، فَهَلْ عِنْدَ أَحَدٍ مِنْكُمْ مِنْ شَيْءٍ فَقَالَ بَعْضُهُمْ نَعَمْ وَاللَّهِ إِنِّي لأَرْقِي، وَلَكِنْ وَاللَّهِ لَقَدِ اسْتَضَفْنَاكُمْ فَلَمْ تُضَيِّفُونَا، فَمَا أَنَا بِرَاقٍ لَكُمْ حَتَّى تَجْعَلُوا لَنَا جُعْلاً. فَصَالَحُوهُمْ عَلَى قَطِيعٍ مِنَ الْغَنَمِ، فَانْطَلَقَ يَتْفِلُ عَلَيْهِ وَيَقْرَأُ (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) فَكَأَنَّمَا نُشِطَ مِنْ عِقَالٍ، فَانْطَلَقَ يَمْشِي وَمَا بِهِ قَلَبَةٌ، قَالَ فَأَوْفَوْهُمْ جُعْلَهُمُ الَّذِي صَالَحُوهُمْ عَلَيْهِ، فَقَالَ بَعْضُهُمُ اقْسِمُوا. فَقَالَ الَّذِي رَقَى لاَ تَفْعَلُوا، حَتَّى نَأْتِيَ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- فَنَذْكُرَ لَهُ

---

(۱) فتح الباری: ٤/٥٧٣ وتغلیق التعلیق: ٣/٢٧٥.

(۲) فتح الباری ٤/٥٧٣ وتغلیق التعلیق: ٣/٢٧٥.

(۳) وأخرجه مسلم فی کتاب السلامباب جواز الاجرة علی الرقیة بالقرآن والاذکار رقم: ٤٠٨٠، ٤٠٨١ ورالترمذی فی کتاب الطب عن رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم رقم: ١٩٨٩ وأبوداود فی کتاب البیوع رقم: ٢٩٦٥ وفی کتاب الطب رقم: ٣٤٠١ وانظر فی جامع الاصول الفصل الثانی فی رقی مسنونة عن النبی صلی الله تعالی علیه وسلم وأصحابه رقم: ٥٧٢.

الَّذِي كَانَ، فَنَنْظُرَ مَا يَأْمُرُنَا. فَقَدِمُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فَذَكَرُوا لَهُ، فَقَالَ «وَمَا يُدْرِيكَ أَنَّهَا رُقْيَةٌ - ثُمَّ قَالَ - قَدْ أَصَبْتُمُ اقْسِمُوا وَاضْرِبُوا لِي مَعَكُمْ سَهْمًا». فَضَحِكَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - . وَقَالَ شُعْبَةُ حَدَّثَنَا أَبُو بِشْرٍ سَمِعْتُ أَبَا الْمُتَوَكِّلِ بِهَذَا.[۴۷۲۱، ۵۴۰۴، ۵۴۱۷]

ترجمه:- حضرت ابوسعیدخدری رضی الله عنه فرمائی دَ حضوراکرم صلی الله علیه وسلم یوڅوصحابه کرام رضی الله عنهم سفرکښې وو. دَ سفردوران کښې دَ عربوپه یوه قبیله کښې دَهغوی قیام اوشو. صحابه کرامو رضی الله عنهم غوښتل چه دَ قبیلې والا دَهغوی میلمستیا اوکړی خوهغوی انکاراوکړو. اتفاقی دَدغه قبیلې سردار مار اوچیچلو. قبیلې والاخپل ښه کوشش اوکړو خو سردار ته هیڅ فائده اونه شوه. دَهغوی یوسړی اووئیلِ چه دې خلقو نه هم تپوس پکاردې چه دا مونږ سره نیزدې نې ډیره اچولې ده. ممکن دی (چه دَ سردار دَ علاج) دپاره هغوی سره څه وی. دَ قبیلې والاهغوی له راغله اووئی وئیل چه رونړو زمونږ سردار مار خوړلې دې مونږ هرقسم کوشش اوکړو خوڅه فائده اونه شوه. تاسو سره څه څیزشته. یوصحابی اووئیل په خدائی چه زه ئی دم کړم خومونږ تاسو ته دَمیلمستیاوئیلی وو اوتاسو انکارکړې وو په دې وجه زه ئی هم اوس بغیردَاجرت نه نه دم کوم. آخر دَ چیلو په یوه رمه باندې دَهغوی معامله فیصله شوه. صحابی تشریف یوړو او الحمدلله رب العالمین اولوستله او په هغې باندې ئی دم کړو(داسې محسوس شوه) لکه چه چاترې رسئی راویستې وی او پاسیدو روان شو دَتکلیف نوم اونښه هم پاتې نه شوه. بیا هغوی مقررشوې اجرت صحابه کرامو له ورکړو. چا په کښې وئیل چه دا تقسیم کړئی خوچه چادم کړې وو هغه وئیل دَ رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښې دَ حاضریدونه وړاندې په دې کښې هیڅ تصرف مه کوئی اول به مونږ دَ رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښې دَ دې ذکرکوو دَهغې نه پس به کتلې شی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم څه حکم ورکوی (دې دَپاره چه دَهغې مطابق عمل اوکړو) نو ټول حضرات دَ حضورپاك په خدمت کښې حاضرشو او هغوی ته ئی دَدې ذکراوکړو. حضورپاك اوفرمائیل چه تاسو ته څنګه معلومه شوه چه دا سورت فاتحه تعویذ دې بیائی اوفرمائیل تاسو ټیك اوکړل. تاسو ئی تقسیم کړئی او ځان سره زما حصه هم مقررکړئی او نبی کریم صلی الله علیه وسلم مسکې شو.

رجال الحديث

ابوالنعمال:- دا ابوالنعمال محمدبن فضل السدوسی رحمه الله دې.[۱]

ابوعوانه:- دا ابوعوانه الوضاح بن عبدالله یشکری رحمه الله دې.[۲]

ابوبشر:- دا ابوبشرجعفربن إیاس یشکری رحمه الله دې.[۳]

---

[۱]) كشف البارى:۲/۷۶۸.

[۲]) كشف البارى:۱/٤۳٤.

[۳]) كشف البارى:۳/۷۱.

ابوسعید: - دا ابوسعید، سعید بنمالك خدری رضی الله عنه دی.(۱)
ابوالمتوکل: - دا علی بن داؤد ابن داؤد دی. دَدوی کنیت ابوالمتوکل الناجی القرشی البصری دی. بنی ناجیة بن سامة بن نوی بن غالب سره دَتعلق په وجه په ناجی سره یادیږی.
اساتذه: - دَحضرت جابر بن عبدالله، عبدالله بن عباس، ابوسعیدخدری، ابوهریره رضی الله عنه او ام المؤمنین حضرت عائشه رضی الله عنها او ام المؤمنین حضرت ام سلمه رضی الله عنها نه هم هغوی روایات نقل کړی دی.(۲)
تلامذه: - دَدوی نه اسماعیل بن مسلم عبدی، بکربن عبدالله مزنی، ثابت بنانی، ابوبشر جعفر بن ابی وحشیه، خالد الحذاء، سلیمان بن علی ربعی، عاصم احول، علی بن زیدبن جدعان، قتاده، مثنی بن سعید صبعی ولیدبن مسلم غنبری وغیرهم رحمهم الله دَهغوی نه روایات نقل کوی.(۳)
دَ احمدبن حنبل رحمه الله نه نقل دی چه زه په ابوالمتوکل کښې دَخیرنه علاوه بل څه نه پیژنم.(۴)
حضرت ابوزرعه، علی بن مدینی، نسائی، یحیی بن معین رحمهم الله فرمائی ثقة.(۵) ابن حبان هم په ثقات کښې دَهغوی ذکرکړې دې.(۶) علامه ذهبی رحمه الله فرمائی أبوالمتوکل الناجی البصری، محدث، إمام.(۷) علامه عجلی رحمه الله فرمائی تابعی، ثقة.(۸)
بعض حضراتو ابوالمتوکل په صحابه کرامو کښې شمیرکړې دې. لیکن حافظ ابن حجر رحمه الله دَهغوی سخت تردید کړې دې چه هغوی رحمه الله دَ تابعینو نه دې نه چه دَ صحابه کرامو رضی الله عنهم نه.(۹) حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه دَهغوی انتقال ۱۰۸هجری کښې شوې دې.(۱۰) اودَهغوی رحمه الله دَ وفات باره کښې دویم قول ۱۰۲هجری هم نقل کړې شوې دې.(۱۱)
دَ حدیث ترجمة الباب سره مناسبت: - دَ حدیث مبارك ترجمة الباب سره مناسبت **قوله: فانطلق یتفل علیه ویقرأ الحمدلله رب العالمین** نه واضح دې.(۱۲)

---

(۱) کشف الباری:۸۲/۲.
(۲) تهذیب الکمال: ۴۲۵/۲۰.
(۳) تهذیب الکمال: ۴۲۵/۲۰.
(۴) تهذیب الکمال: ۴۲۵/۲۰.
(۵) الجرح والتعدیل:۶/. رقم الترجمة: ۱۰۱۴.
(۶) المصدر السابق.
(۷) کتاب الثقات: ۱۶۱/۵ نقلاً عن تهذیب الکمال.
(۸) سیرأعلام النبلاء: ۸/۵.
(۹) الاصابة: ۴۸/۳.
(۱۰) تقریب التهذیب: ۶۹۴/۱.
(۱۱) من له روایة فی الکتب السنة: ۳۹/۲ تهذیب الکمال: ۳۲۹/۲.
(۱۲) عمدة القاری:۱۳۹/۱۲.

قوله: قال شعبة: - دا تعلیق امام بخاری رحمه الله کتاب الطب کښې موصولاً ذکرکړې دې.
(۱) علامه ابن حجر رحمه الله فرمائی چه امام شعبه رحمه الله دا طریق دَتحدیث دَ صیغې سره امام ترمذی رحمه الله هم موصولاً ذکرکړې دې او امام بخاری رحمه الله هم په کتاب الطب کښې دا طریق نقل کړې دې لیکن عنعنة سره. بهرحال په دې سره اشاره اوشوه چه حدیث مذکور عنعنة وتحدیث دواړو طرق سره راغلې دې. (۲)

۱۷-باب: ضريبة العبد، وتعاهد ضرائب الاماء

دَ غلام په محصول او وینځو په محصولاتوباندې دَ خیال ساتلو بیان

لغات: - **ضريبة:** علامه ابن اثیر رحمه الله فرمائی: **ما يؤدي العبد إلى سيده من الخراج المقرر عليه، وهي فعيلة بمعنى مفعولة وتجمع على ضرائب.** (۳) یعنی ضریبه هغه خراج اومحصول دې کوم چه آقا په خپل غلام باندې مقررکړې اوبیاغلام هغه اداکړې.
دَ ترجمة الباب مقصد: - امام بخاری په عبدباندې دَ ضریبه لګولودَ جواز بیان ذکرکوی یعنی که چرې ستاسو غلام وی اوهغه ته تاسو دا اووئیل مثلاً ته دَ درزی په کارِبوهیږې ته کپړې ګنډه او چه تاته څومره ګټه کیږی په هغې کښې دَ ورځې یا دَ هفتې یا دَ میاشتې دومره رقم مونږ ته راکوه. دَ هغې نه پس چه څه باقی پاتې شی په هغې کښې ستا اختیاردې. دَ ترجمة الباب دویم جزء دې **تعاهد ضرائب الاماء** یعنی په وینځوباندې چه کوم خراج اومحصولات مقرر کړې شی نودَدې خبرې خیال ساتل ډیر ضروری دی چه هغه وینځې دغه محصول په حرامه ذریعه سره ادانه کړی ځکه چه وینځې کمزورې اوضعیفې وی نوکیدی شی چه هغوی په جائزطریقه سره هغه رقم ورنه کړې شی کوم چه دَهغوی په ذمه لازم کړې شوې دې. او هغوی بیا په حرام کارکښې اخته شی اګرچه دا ګمان په عبیدکښې هم دې لیکن په اِماء کښې اغلب دې په دې وجه **تعاهد** لفظ امام بخاری رحمه الله **ضرائب الاماء** سره زیات کړو. (۴)
دَعلامه ابن منیر مالکی رحمه الله رائې: - دَعلامه ابن منیرمالکی رحمه الله رائې ده چه تعاهد ضرائب اماء مسئله امام بخاری رحمه الله هم دې ضريبة العبد مسئلې سره دَ کوم چه په حدیث باب کښې ذکردې استنباط کړې ده. ځکه چه کله دَ غلامانو دَمحصول په سلسله کښې حضورپاک دَ تخفیف حکم ورکړې دې نودَ وینځو په سلسله کښې خودا نزاکت زیات وی اوهغه کمزورې اوضعیف هم وی. په دې وجه که په دغه وینځوباندې ضریبه زیاته مقررکړې شوه نودَهغوی په فسق اوفجورکښې دَ راګیریدو اندیښنه ډیره زیاته کیدې شی. نودغه شان امام بخاری رحمه الله په

---

(۱) المصدرالسابق.
(۲) فتح الباری: ۵/۵۷۷.
(۳) النهاية: ۲/۷۵.
(۴) ارشادالساری: ۵/۲۴۳.

طریقه اولی تعاهد ضرائب اماء ثابته کړه. [1]

دَحافظ ابن حجرؒ رائې:- حافظ صاحب فرمائی په اصل کښې امام بخاریؒ دَ یواثرطرف ته اشاره کړې ده کومه چه پخپله امام بخاریؒ په خپل تاریخ کښې ابوداؤد احریؒ په طریق سره نقل کړې ده هغه فرمائی چه حضرت حذیفه ؓ کله مدائن ته تشریف راوړو نوهغوی یوه خطبه ورکړه او په هغې کښې هغوی داهم اوفرمائیل تعاهد وضرائب إمائکم نوهم دَدې په رنړاکښې امام بخاریؒ دا ترجمة الباب تعاهدضرائب الاماء قایم کړو. [2]

دَ حضرت گنگوهیؒ رائې:- حضرت گنگوهیؒ فرمائی په اصل کښې چه کوم دا ابواب دی دادَ باب فی الباب دَ قبیل نه دی. وړاندې به یوباب راځی باب ماجاء في کسب البغی والاماء. هغه اصل باب دې او امام بخاریؒ دا مسئله هلته په صراحت سره ثابته کړې ده په دې وجه دلته دَدې دَ ثبوت کوشش کول به دَ تکلف نه خالي نه وی او باب مذکور خو دَ باب فی الباب دَ قبیل نه دې او اصل باب وړاندې راځی اوهم دهغې سره به دا ترجمه ثابتیږی او داسې به ثابتیږی چه کسب بغی رسول الله ﷺ حرام ګرځولې دې ځکه چه بغی زانیه یعنی زناکارې ته وئیلې شی او ښکاره خبره ده چه زنااودَهغې اجرت حرام دې. نوکه په وینځو باندې ضرائب مقررکړې شی نودهغوی دپاره به چرته جائزشی چه په حرامه طریقه دې ضریبه اوخراج حاصل کړی نوددې تعاهد اوخیال ساتل دَ موالی دپاره ډیرزیات ضروری دی چه هغوی دې دغه وینځو په ضرائب کښې تخفیف اوکړی او دومره اندازه کښې دې نه مقررکوی چه ناقابل تحمل شی او هغوی په حرام کارکښې اخته شی. [3]

[حدیث ۲۱۵۷] [4] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رضى الله عنه - قَالَ حَجَمَ أَبُو طَيْبَةَ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم -، فَأَمَرَ لَهُ بِصَاعٍ أَوْ صَاعَيْنِ مِنْ طَعَامٍ، وَكَلَّمَ مَوَالِيَهُ فَخَفَّفَ عَنْ غَلَّتِهِ أَوْ ضَرِيبَتِهِ. [ر: ۱۹۹۶]

ترجمه:- حضرت انس بن مالك ؓ فرمائی چه ابوطیبه ؓ دَ نبی کریم ښکر اولګولو نو حضورپاك هغه ته یوصاع یا دوه صاع غله دَ ورکولوحکم ورکړو اودَ هغه مالکانوسره ئی خبره اوکړه دَ کوم په نتیجه کښې چه ئی دَهغه خراج کم کړو.

---

[1] فتح الباری: ۵۷/٤.

[2] المصدرالسابق.

[3] لامع الدراری: ۱۸۱/۵.

[4] وأخرجه البخاری أیضًا فی کتاب البیوع باب ذکر الحجام رقم:۲۱۰۲وباب من لجری أمر الامصار علی مایتعارفون بینهم فی البیوع الخ. رقم: ۲۲۱۵وفی کتاب الاجارة. باب خراج الحجام رقم:۲۲۷۸، ۲۲۷۹، ۲۲۸۰ وباب من کلم موالی العبدان یخففهوا عنه من خراجه رقم:۲۲۸۱ وفی کتاب الطب باب الحجامة من الداء رقم: ۵۶۹۶ واخرجه مسلم فی کتاب المساقاة باب حل أجرة الحجام رقم: ۱۵۷۷ والامام مالک فی موطنه. کتابا لاستئذان باب ماجاء فی الحجامة واجرة الحجام وأبوداؤد فی کتاب البیوع باب فی کسب الحجام رقم: ۳۴۲۴ والترمذی فی کتاب البیوع باب ماجاء فی الرخصة فی کسب الحجام رقم: ۱۲۷۸.

رجال الحديث

محمدبن يوسف- دا محمدبن يوسف بيكندى رحمه الله دى [١]
سفيان- دا سفيان بن عيينه رحمه الله دى [٢]
حميدالطويل- داحميد الطويل ابوعبيده بصرى رحمه الله دى [٣]
انس بن مالك- حضرت انس بن مالك رضي الله عنه [٤] تذكره تيره شوي ده.
دَ حديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت واضح دي.

١٨- باب: خراج الحجام

دَ حجام دَ اجرت بيان

حل لغات:-**حجم**: (من نصر) ښکر لګول، يعني دَ ښکر په ذريعه خرابه وينه راښکل حجامه وحجام دَ ښکرلګولوپيشه حجام نئى. محجم: دَ لښکرلګولوځائى ج: محاجم، محجم دَ لښکر لګولو آله هغه څيز په کوم کښي چه بې کاره وينه جمع کيږى. ج: محاجم [٥]
دَ ترجمة الباب مقصد:- امام بخارى رحمه الله خو ترجمة الباب مطلق ذکرکړي دي ليکن دَ روايت باب نه معلوميږى چه امام صاحب هم جمهورو سره دي يعني دَ حجام دپاره په حجامت مزدورى اخستل جائزدى.
دَ علماؤ دَاختلاف بيان:- جمهور علماء احناف مالکيه شافعيه، حضرت ابن عباس، عکرمه، قاسم، ابوجعفر محمد بن على ربيعه اويحيىٰ انصارى رحمهم الله وغيره مسلك هم دغه دي چه په حجامت باندي اجرت اخستل او دا استعمالول بغيردَ کراهت نه جائزدى. علامه ابن قدامه رحمه الله يوقول دَامام احمدبن حنبل رحمه الله نه دَ کراهت باره کښي هم نقل کړي دي چه عقداوشرط سره دَ حجامت اجرت مکروه دي. اوکه چري بغيردَ عقداو شرط حجام ته څه ورکړي نوهغه به دي دَخپلو څاروو دَ کيا دَغلامانوپه خوراك اودغه شان نورو کارونوکښي استعمالولي شى. اوپخپله خوراك دَ هغه دَپاره بيا هم جائزنه دي. لکه که حجام غلام وى نودَهغه دَپاره اجرت په خپل ذاتي استعمال کښي راوستل جائزدى اوکه چري آزاد وى نودَهغه دَپاره مکروه دي. دغه شان دا دَ کراهت قول دَ حضرت عثمان رضي الله عنه حضرت ابوهريره رضي الله عنه او حسن رحمه الله او ابراهيم نخعى رحمه الله نه هم نقل کړي شوي دي. [٦]

---

[١] كشف البارى:٣٨٧/٣.
[٢] كشف البارى:٢٣٨/١، ١٠٢/٣.
[٣] كشف البارى:٥٧١/٢.
[٤] كشف البارى: ٤/٢.
[٥] المغرب:١/ ١٨٣٤.
[٦] المغنى:١٢٨٨/١.

دَدې حضراتو دليل دَحضرت ابن مسعود ﷺ روايت دې کوم وخت چه هغوی دَ نبی کريم ﷺ نه دَ حجام دَ اجرت باره کښې سوال اوکړو نورسول الله ﷺ ارشاد اوفرمائيلو كسب الحجام خبيث دَ حجام اجرت خو حرام دې أطعمه ناضحك ورقيقك او تاسو دا اجرت خپلو اوښانو او غلامانوباندې خورئی.[1]

دَ جمهورودلائل:- دَ جمهورو علماؤ دلائل هغه ټول احاديث دی چه پخپله امام بخاری رحمه الله او نورو اصحاب صحاح نقل کړی دی چه نبی کريم ﷺ پخپله هم ښکرلګولې دې او حجام ته ئی اجرت هم ورکړې. دَدې نه معلومه شوه چه ښکر لګول او په هغې باندې اجرت اخستل جائزدی. که چرې دااجرت حرام وې نو حضوراکرم ﷺ به څنګه ورکولو. لکه چه پخپله په حديث باب کښې دَحضرت ابن عباس رضی الله عنهما نه نقل دی چه رسول الله ﷺ ښکراولګولواو حجام ته ئی اجرت ورکړو اوکه چرې داسې کول مکروه وې نو حضورپاك به حجام ته اجرت نه ورکولو.

اشکال اودَهغې جواب:- اوس پاتې شوه داخبره چه دَ کومو روايتونونه کراهت معلومیږی نوجمهور علماء دا په کراهت تنزيهی باندې محمول کوی. علامه مقدسی رحمه الله فرمائی چه دَ نهی په روايات کښې دَ رسول الله ﷺ فرمان اطعمه رقيقك دا پخپله دَ حجام په اجرت دَ اباحت دلالت کوی څکه چه غلام هم بهرحال سړې دې او په هغه باندې هم هغه ټول محرم څيزونه حرام دی لکه څنګه چه په آزاد سړی باندې حرام دی. بلکه دې ته کسب خبيث وئيلوسره هم دَدې حراموالې نه لازميږی څکه چه حضورپاك اوګې او پياز ته هم خبيثين فرمائيلی سره دَدې چه دا څيزونه مباح دی. نو حضورپاك دَ يوآزاد سړی دَپاره دا پيشه دَدې عمل دَ خساست او دناءت دَ وجه نه ناخوښه فرمائيلې ده.[2]

دَامام طحاوی رحمه الله قول:- امام طحاوی رحمه الله فرمائی چه په کراهت باندې دلالت کونکی روايات منسوخ دی خودَ نسخ دَدعوې دَپاره دَ تاريخ تعيين ضروری دې اودلته تاريخ معلوم نه دې.[3]

[احاديث باب ۲۱۵۸/۲۱۵۹] ([4]) **حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ حَدَّثَنَا ابْنُ طَاوُسٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ -رضی الله عنهما- قَالَ احْتَجَمَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم-، وَأَعْطَى الْحَجَّامَ أَجْرَهُ.**

ترجمه:- دَ حضرت ابن عباس رضی الله عنهما نه روايت دې چه حضورپاك ښکرلګولې وو او ښکرلګونکی ته ئی دَدې اجرت هم ورکړې وو.

---

[1]) اخرجه الامام مسلم فی صحيحه رقم الحديث: ۱۵۶۸.

[2]) المغنی:۱/۱۲۸۸.

[3]) فتح الباری: ۴/۵۷۹.

[4]) مرتخريجه فی الباب السابق.

رجال الحدیث

موسیٰ بن اسماعیل: - دا موسیٰ بن اسماعیل التمیمی المنقری ابوسلمه التبوذکی البصری رحمه الله دي.[1]

وهیب: - دا وهیب بن خالد ابوبکر الباهلی البصری رحمه الله دي.[2]

ابن طاؤس: - دا عبدالله بن طاؤس بن کیسان یمانی رحمه الله دي. دَ دوی تذکره کتاب الحیض، باب المرأة تحیض بعد الافاضة کښې تیره شوې ده.

عن ابیه: - دا طاؤس بن کیسان یمانی جندی حمیری رحمه الله دي. دَ دوی تذکره کتاب الوضوء باب من لم یر الوضوء الامن المخرجین الخ کښې تیره شوې ده.

ابن عباس: - دَ حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما تذکره تیره شوې ده.[3]

[حدیث ۲۱۵۹] [4] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ عَنْ خَالِدٍ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ -رضي الله عنهما- قَالَ احْتَجَمَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- وَأَعْطَى الْحَجَّامَ أَجْرَهُ، وَلَوْ عَلِمَ كَرَاهِيَةً لَمْ يُعْطِهِ. [ر: ۱۹۹۷]

ترجمه: دَحضرت ابن عباس رضی الله عنهما نه روایت دې چه حضورپاك ښکرلګولې وو او ښکرلګونکی ته نی دَدې اجرت هم ورکړې وو. که چرې په دې کښې څه کراهت وې نوحضورپاك به اجرت نه ورکولو.

رجال الحدیث

مسدد: - دا مسدد بن مسرهد اسدی بصری رحمه الله دي.[5]

یزیدبن زریع: - دا یزید بن زریع تمیمی عیشی، ابومعاویه بصری رحمه الله دي. دَدوی ذکرخیر کتاب الوضوء باب غسل المنی وفرکه الخ کښې تیرشوې دي.

خالد: - داخالد بن مهران الخذاء رحمه الله دي.[6]

عکرمة: - داعکرمة مولیٰ ابن عباس رحمه الله دي.[7]

---

[1]) کشف الباری: ۴۳۳/۱.

[2]) کشف الباری: ۱۱۸/۲.

[3])کشف الباری: ۴۳۵/۱.

[4]) مرتخریجه فی الباب السابق.

[5]) کشف الباری: ۴/۲، ۵۸۸/۴.

[6])کشف الباری:۳۶۱/۳.

[7]) کشف الباری: ۳۶۳/۳.

احديث ۲۱٦۰ [۱] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا مِسْعَرٌ عَنْ عَمْرِو بْنِ عَامِرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسًا - رضى الله عنه - يَقُولُ كَانَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - يَحْتَجِمُ، وَلَمْ يَكُنْ يَظْلِمُ أَحَدًا أَجْرَهُ.

ترجمه:- حضرت انس بن مالك ﷺ فرمائى نبى كريم ﷺ ښكرلګولې وو اونبى كريم ﷺ دَ هيچا دَ اجرت په معامله كښې هيڅ قسم ظلم روا نه ساتلو (يعنى هم ددې وجې نه حضورپاك دَ ښكرلګولو اجرت هم پوره وركړې وو)

رجال الحديث

ابونعيم:- دا ابونعيم فضل بن دكين رحمه الله دې. [۲]

مشعر:- دامشعر بن كدام بن ظهير هلالى رحمه الله دې. دَ دوى تذكره كتاب الوضوء باب الوضوء بالحد كښې تيره شوې ده.

عمروبن عامر:-دا عمرو بن عامر انصارى رحمه الله دې. دَ دوى تذكره كتاب الوضوء باب الوضوء من غير حدث كښې تيره شوې ده.

انس:- دا مشهور صحابى حضرت انس بن مالك رضى الله عنه دې. [۳]

دَ حديث ترجمة الباب سره مناسبت:- ددې مذكوره احاديثو ترجمة الباب سره مطابقت بالكل واضح دې.

۱۹ - باب: من كلم موالى العبد أن يخففوا عنه من خراجه

چا چه د يوغلام مالكانوسره د غلام په خراج كښې د كمى دپاره خبرې اوكړې

دَ ترجمة الباب مقصد:- امام بخارى رحمه الله فرمائى چه كه چا دَ غلام په ذمه خراج مقرر كړو اوهغه دا محسوس كړى چه زيات دې اوهغې په پوره كولوكښې غلام ته سختى ده نوتاسو دَهغه مالك ته دَ تخفيف كولوسفارش كولې شئ. او ياد ساتئ چه دَ خراج مقدارخو زيات دې اوهغه غلام دَ دومره مقدار وركولودَپاره سعى اوكوشش كولې شى نوبيا به دا سفارش كول مستحب وى اوكه دَ خراج مقدار دومره زيات دې چه دَهغه دَ طاقت نه بهردې نو بيا دا سفارش كول لازم دى. [۴]

...

---

[۱]) وأخرجه الامام مسلم فى صحيحه كتاب السلام باب لكل داء دواء رقم: ۱۵۷۷ وأخرجه أصحاب السنة سوى البخارى ومسلم أيضًا ولكن بالفاظ مختلفة انظر جامع الاصول: ۵۴۳/۷ رقم: ۵٦۷۴.

[۲]) كشف البارى: ٦٦۹/۲.

[۳]) كشف البارى: ۴/۲.

[۴]) عمدة القارى: ۱۴۵/۱۲.

[حديث باب ۲۱٦۱] (۱) حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رضى الله عنه - قَالَ دَعَا النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - غُلاَمًا حَجَّامًا فَحَجَمَهُ، وَأَمَرَ لَهُ بِصَاعٍ أَوْ صَاعَيْنِ، أَوْ مُدٍّ أَوْ مُدَّيْنِ، وَكَلَّمَ فِيهِ فَخُفِّفَ مِنْ ضَرِيبَتِهِ. [ر: ۱۹۹٦]

ترجمه:- دَ حضرت انس بن مالك رضی الله عنه نه روايت دى چه نبى كريم ﷺ يو دَ ښكرلګولو والا غلام (ابوطيبه) راؤغوښتلو هغه حضورپاك له ښكر اولګولو نو حضورپاك هغه ته يوصاع يا دوه صاع يا يومد يا دوه مد (راوى حديث شعبه ته شك وو) غله وركولوحكم وكړو او دَ هغه مالكانوسره ئى خبره اوكړه دَ كوم په نتيجه كښې چه دَ هغه خراج (محصول) كم كړو.

رجال الحديث

ادم:- دا آدم بن ابى اياس رحمه الله دې. (۲)

شعبة:- داشعبة بن حجاج رحمه الله دې. (۳)

حميدالطويل:- داحميد بن ابى حميد الطويل رحمه الله دې. (۴)

انس:- اودَ حضرت انس بن مالك رضی الله عنه تذكره هم تيره شوې ده. (۵)

دَحديث باب ترجمة الباب سره مناسبت:- دَ حديث باب ترجمة الباب سره مناسبت واضح دې.

۲۰ - باب: كسب البغى والاماء

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى (وَلاَ تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهْهُنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ). { وَقَالَ مُجَاهِدٌ } (فَتَيَاتِكُمْ) إِمَاؤُكُمْ.

دَ زانيه او وينځې ګټه، ابراهيم نخعى رحمه الله دَ دې نوحه كونكوښځو او ګانې ويونكو ښځو اجرت ناخوښه ګرځولې وو اودَ الله تعالى دا ارشاد چه خپلې وينځې كله چه هغوى پاكدامنى هم غواړى دَ زنادپاره مه مجبوره كوئى دې دپاره چه تاسو دَ دنياد ژوند سامان وراورسوئى اوكه يوسړې هغوى مجبوره كوى نو الله تعالى په هغوى باندې جبركولونه پس (هغوى) معافى كونكې او په هغوى باندې رحم كونكې دې. اوامام مجاهد رحمه الله فرمائى دَ قرآن پاك آيت مبارك ﴿ فَتَيٰتِكُمْ ﴾ دَ امائكم په معنى كښې دې. يعنى ستاسو وينځې.

حل لغات:- **البغى**: يقال بغت المرأة تبغى بغيًا من ضرب، إذا زنت (زناكول) فهى بغى اودَدې جمع بغايا

---

(۱) مر تخريجه فى باب ضريبة العبد وتعاهد ضرائب الاماء.

(۲) كشف البارى: ۱/٦۷۸.

(۳) كشف البارى: ۱/٦۷۸.

(۴) كشف البارى: ۲/۵۷۱.

(۵) كشف البارى: ۲/۴.

راخى. او اماء دا دَ امة جمع ده. [1]

دَ ترجمة الباب مقصد:- امام بخارى رحمه الله بغى عام ذكر كړې دي كه آزاده ښځه وى اوكه وينځه وى. دغه شان ئى امة هم عام ذكر كړې دي كه زناكاره وى اوكه پاكه ښځه وى او په صراحت سره ئى دَدې حكم نه دې بيان كړې ددې خبرې طرف ته تنبيه كولوسره چه دَ زنا پيشه خومطلقًا دهرچاد پاره ممنوع ده. باقى دَ وينځودپاره دَ فسق اوفجور په ذريعه كسب كول خو يقينًا حرام دى او نور حلال ذرائع استعمالول سره كسب كول جائزدى. [2]

دَحضرت ابراهيم نخعى رحمه الله دا تعليق علامه ابن ابى شيبه رحمه الله حدثنا سفيان عن أبي هاشم عن ابراهيم په سندسره موصولاً ذكر كړې دې. [3]

تشريح:- ښكاره خبره ده چه دَ بغى يعنى زنا اجرت حرام دې ځكه چه زنا حرام ده نودغه شان نوحه كول او تغنى يعنى ګانه وئيل هم حرام دى. نودَ نائحة او مغنيه اجرت هم حرام شو.

شان نزول:- دَ جاهليت په زمانه كښې به بعض خلقو په خپلو وينځوباندې كسب كولو. عبدالله بن ابى رئيس المنافقين سره ډيرې وينځې وې په كوموسره چه به ئى بدكارى كوله او رقم به ئى حاصلولو. په هغوى كښې بعض مسلمانانې شوې نو دَ دې خراب كارنه ئى انكاراوكړو په دې به هغه ملعون دوى وهلې ټكولې. دا آيت هم په دغه قصه كښې نازل كړې او هم دَدې شان نزول رعايت سره دَ نور تقبيح او شناعت دَپاره ﴿إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا﴾ (كه چرې هغوى بچ كيدل غواړى) او ﴿لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا﴾ (چه تاسو ګټل غواړئى دَ دنيادَ ژوندون اسباب) قيدونه زيات كړى دى. ګنى په وينځوسره بدكارئى كول حرام دى اودغه شان چه كومه ګټه اوكړى هغه ټول حرام دى. كه وينځې داكار په رضااو رغبت سره كوى اوكه په زبردستئى او ناخوښئى سره ئى كوى. او داخبره ده كه چرته وينځې نه غواړى اومالك ئى صرف دَ دنياوى فائدې دَپاره په زبردستئى مجبوره كوى نودَ نور ډيرزيات وبال او سپكوالى او بې شرمئى دليل دې. [4]

قوله: (وقال مجاهد رحمه الله تعالى: فتياتكم اى امائكم):- دَامام مجاهد رحمه الله دا قول امام طبرى رحمه الله او عبدبن حميد رحمه الله دَ ابن ابى نجيح عن مجاهد رحمه الله په طريق سره نقل كړې دې. [5]

---

[1]) عمدة القارى: ١٤/١٤٦.

[2]) عمدة القارى: ١٢/١٤٦ وفتح البارى: ٤/٤٦٠.

[3])المغرب: ١/٨٠ وعمدة القارى:١٢/١٤٦.

[4]) تفسيرعثمانى النور:٣٣.

[5]) إرشادالسارى:٥/٤٤٦.

[حدیث باب ۲۱۶۲](۱) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ مَالِكٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ - رضی الله عنه - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - نَهَى عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ وَمَهْرِ الْبَغِيِّ وَحُلْوَانِ الْكَاهِنِ [ر: ۲۱۲۲]

ترجمه:- حضرت ابومسعود انصاری رضی الله عنه بیان کوی چه رسول ﷺ دَ سپی قیمت دَ زناکارې ښځې دَ زنا اجرت اودَ کاهن دَ اجرت نه منع فرمائیلې وه.

رجال الحدیث

قتیبة:- دا قتیبه بن سعید ثقفی رحمه الله دی.(۲)
مالک:- دا امام مالک بن انس رحمه الله دی.(۳)
ابن شهاب:- دا ابن شهاب زهری رحمه الله دی.(۴)
ابوبکر بن عبدالرحمن:- دا ابوبکربن عبدالرحمن بن حارث بن هشام رحمه الله دی. دَدوی تذکره کتاب أبواب الاذان، باب التکبیر إذا قام من السجود کښې تیره شوې ده.
ابومسعود:- اودَ حضرت ابو مسعود انصاری رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده.(۵)

دَحدیث ترجمة الباب سره مناسبت:- دَ حدیث ترجمة الباب سره مناسبت **قوله: ومهر البغی** سره واضح دې. دا حدیث کتاب البیوع باب ثمن الکلب کښې هم تیر شوې دې.

[حدیث باب ۲۱۶۳](۶) حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُحَادَةَ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضی الله عنه - قَالَ نَهَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - عَنْ كَسْبِ الْإِمَاءِ. [ر: ۵۰۳۳]

ترجمه: حضرت ابوهریره رضی الله عنه فرمائی حضورپاک ﷺ دَ وینځودَ (ناجائز) کټې نه منع فرمائیلې ده.

---

(۱) أخرجه البخاری أیضًا فی البیوع باب ثمن الکلب وفی الطلاق باب مهر البغی والنکاح الفاسد. و فی الطب باب الکهانة. وأخرجه مسلم فی المساقاة باب تحریم ثمن الکلب رقم: ۳۹۸۵، ۳۹۸۶ ومالک فی مؤطئة فی البیوع باب ماجاء فی ثمن الکلب رقم: ۱۲۷۶ والنسائی فی البیوع باب بیع الکلب.
(۲) کشف الباری: ۲/۱۸۹.
(۳) کشف الباری: ۲/۸۰.
(۴) کشف الباری: ۱/۳۲۶.
(۵) کشف الباری: ۲/۷۴۸.
(۶) أخرجه البخاری أیضًا فی فی الطلاق باب مهر البغی والنکاح الفاسد. وأبوداؤد فی البیوع باب کسب الاماء رقم: ۳۴۲۵ وانظر جامع الاصول: ۱۰/۵۸۷.

رجال الحدیث

مسلم بن ابراهیم:- دامسلم بن ابراهیم فراهیدی رحمه الله دي.[1]
شعبة:- دا شعبه بن الحجاج رحمه الله دي.[2]
محمد بن جحادة:- دامحمد بن جحادة اودی کوفی ایامی رحمه الله دي.
اساتذه:- دوی دَ ابان بن ابی عیاش، اسماعیل بن رجاء، انس بن مالك، ابوالجوزاء، اوس بن عبدالله ربعی، حضرت جحاده، حسن بصری، رجاء بن حیوه، سلمه بن کهیل، سلیمان الاعمش، هماك بن حرب، عطابن ابی رباح، عطیه عوفی، عمرو بن دینار عمروبن شعیب، قتادة، منصوربن معتمر اونافع مولی عمر رضي الله عنه نه ئی علم حاصل کړې دي.[3]
تلامذه:- دَهغوی نه دَ هغوی خوئی اسماعیل بن محمد بن جحادة، اسرائیل بن یونس، زیاد بن خیثمه، داؤد بن زبرقان، زهیربن معاویه، زیدبن ابی انیسه، سفیان ثوری، سفیان بن عیینه، شعبة بن حجاج، مسعربن کدام وغیرهم رحمهم الله روایات نقل کړې دی.[4]
احمد بن حنبل رحمه الله فرمائی محمدبن جحادة من الثقات.[5] ابوحاتم رحمه الله فرمائی ثقة صدوق.[6]
امام نسائی رحمه الله فرمائی ثقة.[7] ابن حبان رحمه الله دَهغوی ذکر ثقات کښې کړې دې. یحیی بن معین رحمه الله فرمائی ثقة.[8]
أبوحازم:- دا ابوحازم سلمان اشجعی رحمه الله دي.[9]
ابوهریره:- اودَحضرت ابوهریره رضي الله عنه تذکره وړاندې تیره شوې ده.[10]
دَ حدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دَ حدیث ترجمة الباب سره مناسبت ښکاره دي.

۲۱- باب: عسب الفحل

د نر په جفتی باندې اجرت

حل اللغات:- **عسب: یقال عسب الفحل الناقة من ضرب یعسبها عسباً،** دَ نرمادې سره جفتی کول.[11]

---

[1] کشف الباری: ۲/۴۵۵.
[2] کشف الباری: ۱/۶۷۸.
[3] تهذیب الکمال: ۲٤/۵۷٦ – ۵۷۸.
[4] العلل ومعرفة الرجال: ۱/۲٤۸ بحواله حاشیة تهذیب الکمال.
[5] کتاب الجرح والتعدیل: ۷/، الترجمة: ۱۲۲۷ (ایضاً)
[6] تهذیب الکمال: ۲۵/۵۷۸.
[7] کتاب الثقات: ۷/٤۰٤.
[8] نقلاً عن حاشیة تهذیب الکمال: ۲٤/۵۷۷.
[9] کشف الباری: ٤/۱۰۱.
[10] کشف الباری: ۱/۶۵۹.
[11] المغرب: ۱/۶۱.

دترجمة الباب مقصد:- عسب الفحل نه مراد هغه کرایه ده چه د نر په جفتی باندې اخستې شی. بعض حضرات وائی چه د نر د جفتی عمل ته وئیلې شی اوبعض حضرات فرمائی چه د جفتی نه کومې اوبه خارج کیږی هغې ته عسب وائی. (۱)

دامام بخاری رحمه الله ددې باب نه مقصد دادې که د چا نرخاروی ته واخلې او خپل ماده څاروې په دې سره حامله کړې نوددې پیسې اخستل جائزنه دی. حرام دی. (۲)امام بخاری رحمه الله سره ددې چه په ترجمه کښې د حکم طرف ته اشاره نه ده کړې لیکن روایت چونکه د حرمت د بیان دې په دې وجه معلومه شوه چه امام صاحب رحمه الله هم دا جائزنه ګنړی.

د فقهاء کرامو اختلاف:- ائمه ثلاثه یعنی امام ابوحنیفه امام شافعی او امام احمد بن حنبل رحمهم الله فرمائی چه دا ناجائزدی. امام مالك رحمه الله فرمائی چه که دا معلومه وی چه هغه نر به خپلې مادې سره دومره ځل جفتې کوی مثلاً څلور ځل یا اته ځل نو داسې کول جائزدی اوپه دې باندې اجرت اخستې شی. (۳)یعنی چه کله عمل منفعت اومدت معلوم او متعین وی نو د اجارې په نورو منافع باندې قیاس کولوسره دا هم جائزدی.

د جمهوورواستدلال:- جمهوردحضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما ددې روایت نه استدلال کوی چه حضورپاك د عسب الفحل نه منع فرمائیلې ده.

اول خودا معلومیدل ډیر معتذر دی چه څومره نزوات به وی بله داخبره هم نه ده معلومه چه اوبه به خارج کیږی که نه. دریمه خبره داهم معلومه نه ده چه هغه اوبه به محل ته رسی که نه. په داسې صورت کښې چه هرڅیزمجهول دې نوبیا د دې قیمت څنګه اخستې شی. (۴)

د جمهورو نور دلائل:- عن ابی هریرة رضی الله تعالی عنه قال نهی رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم عن ثمن الکلب وعسب الفحل. (۵)یعنی رسول الله ﷺ د سپی قیمت او د نرجفتی باندې اجرت اخستلو نه منع فرمائیلې ده.

عن علی رضی الله تعالی عنه أن النبی صلی الله تعالی علیه وسلم نهی عن کل ذی مخلب من الطیر وعن ثمن المیتة وعن لحم الحمر الاهلیة وعن مهر البغی وعن عسب الفحل وعن میاثر الارجوان. (۶) یعنی رسول الله ﷺ د هر پنجو والا مرغنی د مردارې قیمت ساتلی شوی خرو غوښه، د زناکارې ښځې ګټه، د نرپه جفتی باندې اجرت او د ارجوان نه جوړې شوو ګدیانو نه منع فرمائیلې ده.

---

(۱) إرشادالساری:۲۴۷/۵.

(۲) فتح الباری: ۵۸۲/۴.

(۳) بدیة المجتهدونهایة المقتصد: ۱۳۹/۵.

(۴) شرح صحیح البخاری لابن بطال: ۴۱۲/۶وإرشادالساری: ۲۴۷/۵ والمغنی لابن قدامة المقدسی: ۱۲۹۳/۱.

(۵) أخرجه النسائی کتاب البیوع باب ضراب الجمل: ۳۱۱/۷ وأخرجه أحمد: ۲۹۹/۲، ۵۰۰.

(۶) أخرجه الهیثمی فی مجمع الزوائد: ۹۰/۴ وقال الهیثمی: رواه عبدالله بن احمد ورجاله ثقات

په عسب الفحل باندې کرامۀ څه ورکول جائزدی:- البته کرامۀ څه ورکول جائز دی مثلاً څوک خپله اسپه د چا په ښکلې او اصیل والااس باندې جفتي کولو دپاره راولي اوبیا هغه ته کرامۀ څه ورکړي د کوم چه څه مقدار متعین نه وي نو داسې کول جائزدی (۱)

ددې دپاره د حضرت انس بن مالک ﷺ روایت دې چه د قبیله بني کلاب یو سړي د رسول الله ﷺ نه دعسب الفحل باره کښې تپوس اوکړو نو حضورپاک منع کړو. هغه اوونیل چه زمونږ. خائې کښې داسې صورت وي چه مونږ خپل څاروی بل ته ورکړو دهغوی د اوښو او اسپو د حامله کولودپاره ددې نه پس هغه د کرامت په توګه مونږ ته څه راکوی نو حضورپاک اوفرمائیل په دې کښې څه مضائقه نشته (۲)

[حدیث ۲۱۶۴] (۳)حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ وَإِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ -رضی الله عنهما- قَالَ نَهَى النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- عَنْ عَسْبِ الْفَحْلِ.

ترجمه:- حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما فرمائي چه حضورپاک د نر په جفتي باندې اجرت اخستلونه منع فرمائیلې ده.

رجال الحدیث

مسدد:- دامسدد بن مسرهد رحمه الله دی. (۴)

عبدالوارث:- داعبدالوارث بن سعید رحمه الله دې. (۵)

اسماعیل بن ابراهیم:- دا اسماعیل بن ابراهیم ابن علیه رحمه الله دی. (۶)

علی بن حکم بنانی: د دوی رحمه الله کنیت ابوالحکم دې او هغوی رحمه الله د بصرې اوسیدونکی دی. (۷)

اساتذه:- د ابراهیم نخعی، حضرت انس بن مالک، ضحاک بن مزاحم، عبدالله بن ابی ملیکه، عبدالملک بن عمیر، ضحاک بن یقطان، عطاء بن ابی رباح، عمرو بن شعیب، میمون بن مهران، نافع مولی ابن عمر او ابوعثمان نهدی وغیرهم رحمهم الله نه دوی رحمه الله روایات نقل کړی دی. (۸)

---

(۱) المغني لابن قدامة: ۱۲۹۳/۱.

(۲) أخرجه الترمذي في كتاب البيوع باب ماجاء في كراهية عسب الفحل رقم الحديث: ۲۷۴/۳، ۱۷۳ والنسائي كتاب البيوع باب ضراب الفحل: ۳۱۰/۷.

(۳) أخرجه احمد: ۱۴/۲ وأبوداؤد في كتاب البيوع والاجارات باب في عسب الفحل رقم الحديث: ۳۴۲۹ والترمذي في كتاب البيوع باب ماجاء في كراهية عسب الفحل رقم الحديث: ۱۲۷۳.

(۴) كشف الباري: ۲/۲، ۵۸۸/۴.

(۵) كشف الباري: ۳۵۸/۳.

(۶) كشف الباري: ۱۲/۲.

(۷) تهذيب الكمال: ۴۱۴/۲۰.

(۸) المصدر السابق.

تلامذه:- دوى رحمه الله نه اسماعيل بن عليه، جرير بن حازم، جعفر بن سليمان صبعى، حمادبن زيد، حمادبن سلمه، سعيدبن زيد، سعيدبن ابى عروبه، شعبه بن حجاج، عبدالوارث بن سعيد، على بن فضل، عماره بن زاذان، معمر بن راشد، هشام بن حسان او هشام الدستوائى وغيرهم رحمهم الله روايات نقل کوی.[1]

امام احمد بن حنبل رحمه الله فرمائى **ليس به باس.**[2] ابوحاتم رحمه الله فرمائى **لاباس به صالح الحديث.**[3] ابوداؤد او نسائى فرمائى ثقة.[4] ابن حبان رحمه الله د هغوى ذكر په ثقات كښې كړې دې.[5] محمدبن سعد رحمه الله فرمائى على بن حكم بنانى د كره خلقو نه دې او ثقه دې.[6] دورى رحمه الله فرمائى لم يذكره يحيى رحمه الله تعالى الا بخير.[7] ابن شاهين رحمه الله فرمائى ثقة.[8] او بزاز او ابن نمير هم د هغوى توثيق كړې دې.[9]

وفات:- د هغوى رحمه الله انتقال ۱۳۱هجرى كښې شوې.[10]

نافع:- دا نافع مولى ابن عمر رضى الله عنهما دې.[11]

عبدالله بن عمر:- او د حضرت عبدالله بن عمر رضى الله عنهما تذكره تيره شوې ده.[12]

د حديث ترجمة الباب سره مطابقت:- د حديث ترجمة الباب سره مناسبت ډير زيات واضح دې.

۲۲ـ باب: إذا استأجر أرضا فمات أحدهما

وَقَالَ ابْنُ سِيرِينَ لَيْسَ لأَهْلِهِ أَنْ يُخْرِجُوهُ إِلَى تَمَامِ الأَجَلِ. وَقَالَ الْحَكَمُ وَالْحَسَنُ وَإِيَاسُ بْنُ مُعَاوِيَةَ تُمْضَى الإِجَارَةُ إِلَى أَجَلِهَا. وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ أَعْطَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - خَيْبَرَ بِالشَّطْرِ، فَكَانَ ذَلِكَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - وَأَبِي بَكْرٍ وَصَدْرًا مِنْ خِلاَفَةِ عُمَرَ، وَلَمْ يُذْكَرْ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ جَدَّدَا الإِجَارَةَ بَعْدَ مَا قُبِضَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم

---

[1]) المصدرالسابق.
[2]) تهذيب الكمال: ۲۰/۴۱۴.
[3]) المصدرالسابق.
[4]) المصدرالسابق.
[5]) المصدرالسابق.
[6]) طبقات ابن سعد: ۷/۲۵۶.
[7]) التاريخ للدورى: ۲/۴۱۶ بحواله حاشية تهذيب الكمال: ۲۰/۴۱۴.
[8]) ثقات لابن شاهين الترجمة: ۷۶۱ بحواله حاشية تهذيب الكمال: ۲۰/۴۱۵.
[9]) حاشية تهذيب الكمال: ۲۰/۴۱۴.
[10]) تهذيب الكمال: ۲۰/۴۱۴.
[11]) كشف البارى: ۴/۶۵۱.
[12]) كشف البارى: ۱/۶۳۷.

يوسرې دچانه زمکه په اجاره واخستله بيا دَ فريقينونه يوکس وفات شو. امام ابن سيرين رحمه الله فرمائي چه دَمتعين مودې پورې دَ مړی دَ وارثانودپاره دا جائزنه دی چه مستاجر بې دخل کړی. امام حسن حکم حسن او اياس بن معاويه رحمهم الله فرمائي چه اجاره به دَ خپل مقررمودې پورې قايم وی. او عبدالله بن عمر رضي الله عنه فرمائي حضورپاك دَ خيبر اجاره نيم په نيمه باندې يهوديانوته ورکړې وه بيا هم دغه اجاره حضورپاك دَ حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه دَ زمانې پورې باقي اوساتله اودَ حضرت عمر رضي الله عنه دَخلافت دَ شروع وخت پورې هم اوچرته دا ذکر نشته چه حضرت ابوبکر اوحضرت عمر رضي الله عنه دَ حضورپاك دَ وفات نه پس نوې اجاره کړې وی.

دَ ترجمة الباب مقصد اودَ فقهاؤ اختلاف:- امام بخارى رحمه الله دا ښائي چه دَ احد المتعاقدين دَ وفات کيدو دَ وجې نه عقد اجاره فسخ کيږی ياباقي پاتې کيږی.[1]

جمهورعلماء امام مالك امام شافعي امام احمدبن حنبل، اسحاق، ابوثور او ابن المنذر رحمهم الله فرمائي که چرته احد المتعاقدين فوت شي نو دَهغې په وجه باندې په عقداجاره باندې هيڅ فرق نه پريوځي او باقي وی. خو حضرات احناف سفيان ثوری رحمه الله ابوليث رحمه الله فرمائي چه په داسې صورت کښې عقداجاره فسخ کيږی.[2]

امام بخارى رحمه الله دَ حديث باب په ذريعه دَ جمهورو تائيدکوی اودَ خيبردَ يهوديانو معامله وړاندې کوی چه حضورپاك ﷺ دَ خيبريهوديانوسره دَمزارعت معامله کړې وه. دَ رسول الله ﷺ دَ وفات نه پس هم هغه اجاره په ځائې وه. حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه به هم دَهغوی نه نيمه حصه دَ پيداوار وصول کوله بيا حضرت عمرفاروق رضي الله عنه هم ترکومې چه هغوی جلاوطن کړې شوې نه وو ترهغه وخته پورې ئې دَ پيداوار نيمه حصه وصول کوله. دَدې نه معلومه شوه چه دَ احد المتعاقدين دَ فوت کيدو دَ وجې نه عقداجاره نه فسخ کيږی.

دَ احنافودَ طرف نه جمهورو ته جواب:- دَ احنافودَ طرف نه جمهورو ته مختلف جوابونه ورکړې شوی دی:

① احدالمتعاقدين دَ فوت کيدو دَ وجې نه چه کله اجاره فسخ کيږی کله چه متعاقد دَخپل ځان دَپاره عقدکړې وی. حضوراکرم ﷺ خو امام المسلمين وو اوحضورپاكُ دَمسلمانانودَ طرف نه هغه عقد اجاره کړې وه. په دې وجه دَحضور پاك دَ وفات نه پس هم هغه اجاره ختمه نه شوه ځکه چه مسلمانان خو موجود وو.[3]

حاصل کلام داشوکه چرې موجر يا مستاجر نه څوك مړه شي اوعقدُ اجاره هغوی دَخپل ځان دَپاره کړې وی نو دَ احنافو په نيزبه اجاره فسخ شي. دَ موجر دَ مرګ په صورت کښې به ځکه فسخ کيږی چه دَهغه دَمرګ نه پسِ هغه څيز دَ هغه دَ وارثانو ملکيت شو او که مستاجر دَ دغه څيز نه منفعت حاصلوی نودَ غيردَ څيزنه به فائده حاصلول لازم شي اودا ممنوع دی.

---

[1]) عمدة القاری:١٢/١٥٠.

[2]) المغنی لابن قدامة: ١/١٢٥٩ وبداية المجتهد: ٥/١٥١.

[3]) إعلاءالسنن: ١٦/٤١٥.

دَ مستاجِر دَ انتقال په صورت کښې به څکه فسخ کیږی چه په دې صورت کښې دَ ملك غیرنه کوم چه دَ مستاجر دَ ورثه دې به دَ اجرت اداکول لازم راشی اوداهم جائزنه دی. او داخبره ده چه که عقد اجاره دَ بل چادپاره منعقد کړې شوې وی نودَ احدالمتعاقدین دَمرګ په صورت کښې به دا اجاره نه فسخ کیږی لکه چه بیان اوشو.[1]

② دویم جواب دا ورکړې شوې دې هغه اجاره چرته وه خراج مقاسمه وو حضورپاك ﷺ دَ خیبر یهودو سره جنګ اوکړو دَ جنګ نه پس هغه ټوله زمکه دَمسلمانانو شوه. دَ مسلمانانوکیدونه پس په هغه زمکه باندې کافران آباد کړې شو اوپه هغوی باندې لازم کړې شو چه تاسو به دومره خراج پیش کوئی اودَحضورپاك دَ وصال نه پس هغه خراج ساقط نه شو.[2]

③ دریم جواب دا هم ورکړې شو چه دَحضوراکرم نه پس حضرت ابوبکر ﷺ عملاً دَهغې عقد تجدید کړې وو دا ده چه قولاً ئې نه ووکړې په دې وجه ئې هغه زمکه هغوی سره پریخوده چه هغوی ئې دَهغه ځایه خارج نه کړل. دغه شان حضرت عمر ﷺ هم هغه په ځائې ساتلوسره تجدید اوکړو او تجدید که قولاًوی نو هم صحیح دې او که فعلاً او عملاً وی نو هم هغه معتبر وی نو په دې وجه هغه اجاره فسخ نه شوه. لکه څنګه چه دَ دَحضرت عبدالله بن عمر ﷺ راتلونکې تعلیق کښې دا خبره هم محتمل ده.

دَ امام محمدبن سیرین رحمه الله دا قول امام ابوبکر بن ابی شیبه په خپل مصنف کښې ایوب عن ابن سیرین په طریق سره موصولاً ذکرکړې دې.[3] اودَدې تعلیق نه دَ امام بخاری رحمه الله منشاء داده چه احدالمتعاقدین کښې دَ چادَ انتقال نه پس دَ مړکیدونکی خپلوانوته به داحق حاصل نه وی چه هغه فریق آخر کوم چه ژوندې دې دَ اجارې دَ مودې دَ پوره کیدو نه وړاندې دَ اجارې نه خارج اوګرځوی یعنی اجاره به هم هغه شان باقی وی. دا اقوال هم امام ابوبکر بن ابی شیبه رحمه الله په خپل مصنف کښې موصولاًنقل کړی دی.[4]

حضرت ابن عمر ﷺ فرمائی نبی کریم ﷺ دَ خیبر زمکه (یهودیانوته) په نیم پیداوار باندې ورکړې وه. دا معامله دَ حضورپاك په زمانه کښې هم وه او دَ ابوبکر ﷺ په زمانه کښې هم اودَ حضرت عمر ﷺ دَ زمانې په شروع کښې هم. او داهیچانه دی بیان کړی چه حضرت ابوبکر او عمر ﷺ دَ نبی کریم ﷺ دَ وفات نه پس دَحضورپاك عقداجاره دَ معاملې تجدید کړې وی. امام بخاری رحمه الله دا تعلیق هم په دې باب کښې جویریة بن اسماء عن نافع په طریق سره مسنداً ذکرکړې دې. دَاحنافو دَ طرف نه دَدې جوابات هم په دې باب کښې تیرشو.

---

[1] هدیة شرح بنایة ...... ۶/۲۳۰.
[2] عمدة القاری: ۱۲/۱۵۲.
[3] فتح الباری: ۴/۵۸٤.
[4] المصدرالسابق.

[حديث ٢١٦٥] (١)حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ بْنُ أَسْمَاءَ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ - رضى الله عنه - قَالَ أَعْطَى رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - خَيْبَرَ أَنْ يَعْمَلُوهَا وَيَزْرَعُوهَا وَلَهُمْ شَطْرُ مَا يَخْرُجُ مِنْهَا، وَأَنَّ ابْنَ عُمَرَ حَدَّثَهُ أَنَّ الْمَزَارِعَ كَانَتْ تُكْرَى عَلَى شَىْءٍ سَمَّاهُ نَافِعٌ لاَ أَحْفَظُهُ . وَأَنَّ رَافِعَ بْنَ خَدِيجٍ حَدَّثَ أَنَّ النَّبِىَّ - صلى الله عليه وسلم - نَهَى عَنْ كِرَاءِ الْمَزَارِعِ . وَقَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ حَتَّى أَجْلاَهُمْ عُمَرُ .[٢٢٠٣، ٢٢٠٤، ٢٣٦٦، ٢٥٧١، ٤٠٠٢]

ترجمه:- حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما فرمائي رسول الله ﷺ (دَ خيبريهوديانوته)دَ خيبرزمکې ورکړې وې چه په دې کښې بنه په محنت سره کرونده کوئی اودَ پيداوار نيمه پخپله اخلئی او حضرت ابن عمر رضي الله عنهما دَ حضرت نافع رحمه الله نه دا هم بيان کړی وو چه زمکه به دَ څه عوض په اخستلوسره په اجاره ورکولې شوه او نافع رحمه الله دَ دغه عوض تعيين هم کړې وو خو ماته (جويريه بنت اسماء) ياد پاتې نه شو.

رجال الحديث

موسى بن اسماعيل:- داموسى بن اسماعيل تبوذکی بصری رحمه الله دې. ([2])

جرير بن اسماء:- دا جويرية بن اسماء بن عبيد بصری رحمه الله ده. ([3])

نافع:- دا نافع مولى ابن عمر رضي الله عنهما دې. ([4])

عبدالله:- اودحضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما تذکره تيره شوې ده. ([5])

دَحديث ترجمة الباب سره مناسبت:- دَحديث ترجمة الباب سره مناسبت په ظاهره **قوله: اعطى النبى صلى الله تعالى عليه وسلم خيبر بالشطر الخ** سره دې.

دَعلامه عينى رحمه الله اشکال:- علامه عينى رحمه الله فرمائي چه دې حديث سره دَترجمة الباب اثبات نه شی کيدې ځکه چه دَ خيبر په يهوديانو باندې دَ زمکې دَ پيداوارنه حصه مقررکول دَ مزارعت

---

[1])وأخرجه البخارى أيضًا فى المزارعة باب المزارعة بالشطر ونحوه وباب إذا لم يشترط السنين فى المزارة وباب المزارعة مع اليهود وفى الشركة باب مشاركة الذمى والمشركين فى المزارعة وفى الشروط باب الشروط فى المعاملة وفى المغازى باب معاملة النبى صلى الله تعالى عليه وسلم أهل خيبر وأخرجه مسلم فى المساقاة باب المساقاة والمعاملة بجزء من التمر والزرع رقم: ١٥٥١ وابوداؤد فى الخراج باب ماجاء فى حكم أرض خيبر رقم: ٣٠٠٨ واخرجه ابن ماجة مختصر افى الرهون باب معاملة التحيل والكرم رقم: ٢٤٦٧.

[2]) كشف البارى: ٤٧٧/٣.

[3])كشف البارى كتاب الغسل باب الجنب يتوضاثم ينام.

[4])كشف البارى: ٦٥١/٤.

[5])كشف البارى: ٦٣٧/١.

اومساقاة دٌ قبیل نه نه وه بلکه دٌ خراج اومقاسمه په توګه وه. دٌ کوم تفصیل چه تیرشو.[1]

قوله: وأن رافع بن خدیج حدث الخ:[2] اول حدثه اوونیلې شو دَ ضمیر اثبات سره او اوس ضمیرحذف کولوسره حدث اوفرمایه دې دَپاره چه تنبیه اوشي چه حضرت ابن عمر ﷺ حضر نافع ته بالخصوص حدیث بیان کړې وو په خلاف دٌ حضرت رافع.[3] حضرت رافع بن خدیج ﷺ بیان کوی چه نبی کریم ﷺ په زمکه کښې دَعقد اجاره نه منع کړې وه.

قوله: وقال عبیدالله عن نافع عن ابن عمر:- دا عبدالله بن عمر بن حفص بن عاصم بن عمر بن خطاب ﷫ دې.[4] اودَحضرت نافع او حضرت ابن عمر ﷺ تذکرې هم په دې باب کښې تیرې شوې.[5]

قوله: عن ابن عمر حتی اجلاهم عمر:- یعنی حضرت ابن عمر ﷺ فرمانی (چه دَ خیبر یهودیانوسره دهغه خائی دٌ زمکو معامله روانه وه) تردې چه حضرت عمر ﷺ هغوی جلاوطن کړل. دا تعلیق امام مسلم ﷫ موصولاً بیان کړې دې.[6]

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

۴۳- کتاب الحوالات

حواله دَتحویل نه ماخوذ ده اودَدې لغوی معنی نقل کول ده اودَ شریعت په اصطلاحی کښې حواله وائی نقل الدین من ذمة إلی ذمة یعنی دَقرض داری دَ قرض اداکولو ذمه واری دَ بل چاطرف ته منتقل کول.[7]

دَحواله شرعی حیثیت:- حواله کول شرعًا اوعقلاً جائز ده. دَمذکوره کتاب احادیث دَدې په شرعی ثبوت باندې دلالت کوی. اوعقلی دلیل دادې چه محتال علیه په خپل ځان باندې یوداسې څیز لازم کوی دَ کوم په حواله کولوباندې چه هغه قدرت لری اودَ داسې څیز التزام دَ کومې په حواله کولوچه قدرت وی صحیح دې. ځکه چه دَ کفاله په شان حواله هم صحیح کیږی.[8]

---

[1]) عمدة القاری: ۱۲/۱۵۲ – ۱۵۳.

[2]) کشف الباری کتاب مواقیت الصلاة باب وقت المغرب.

[3]) إرشاد الساری: ۵/۲۴۹.

[4]) کشف الباری کتاب الوضوء باب التبرز فی البیوت.

[5]) صحیح المسلم کتاب المساقاة باب المساقاة ومعاملة بجزء من الثمر والزرع رقم: ۳۹۳۶ – ۳۹۴۴.

[6]) ایضاً.

[7]) طلبة الطلبه ص: ۲۸۹.

[8]) هدایة شرح بدایة المبتدی: ۵/۳۲۸.

اوياد ساتنی چه حواله به صرف په ديون کښې صحيح وی ځکه چه د حواله معنی د نقل اوتحويل ده اودا نقل اوتحويل په ديون کښې خو ممکن دې ليکن په اعيان کښې ممکن نه دې ځکه چه دين غيرمتعين وی لهذا دا محتال عليه هم اداکولې شی. خو عين متعين وی نودا هم هغه سړې اداکولې شی چاسره چه هغه عين موجود وی. نومعلومه شوه چه د ديون حواله کول خو جائزدی مګر د اعيان حواله جائزنه ده. [۱]

دلته يو څوالفاظ دغور قابل دی. په مسائلو باندې پوهيدل پهدې باندې موقوف دی. اکثر وختونوکښې په دې کښې ګډوډوالی د وجې نه سړې په مسائلو نه پوهيږی. ① محتال به يا محال به دين ته وائی. ② محيل مديون ته وائی ③ محتال دائن ته. ④ محتال عليه يا محال عليه چه دا حواله قبوله کړی يعنی د چاپه ذمه چه د دې دين ادائيګی کړې شوې ده. [۲]

۱-باب: في الحوالة، وهل يرجع في الحوالة

وَقَالَ الْحَسَنُ وَقَتَادَةُ إِذَا كَانَ يَوْمَ أَحَالَ عَلَيْهِ مَلِيًّا جَازَ. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَتَخَارَجُ الشَّرِيكَانِ وَأَهْلُ الْمِيرَاثِ، فَيَأْخُذُ هَذَا عَيْنًا وَهَذَا دَيْنًا، فَإِنْ تَوِيَ لِأَحَدِهِمَا لَمْ يَرْجِعْ عَلَى صَاحِبِهِ.

د حواله مسائل:- آيا په حواله کښې محتال (دائن) محيل (مديون) طرف ته رجوع کولې شی اوحسن بصری او قتاده رحمهما الله فرمائی چه کله د چاطرف ته دين منتقل کيدلو نوکه هغه وخت هغه خوشحال وو نوجائزدی (يعنی حواله پوره شوه او رجوع جائزنه ده او که چرې مفلس وی نوجائزده). ابن عباس رضی الله عنهما فرمائی چه شرکاء يا اهل ميراث په داسې توګه صلح کړی چه څه خلق دې نقد مال واخلی او څه خلق قرض نو (د دې تقسيم نه پس) که چرته د دواړو شريکوالونه د يوحصه هلاك شی نو د هغه دويم نه ئی وصول کولې نه شی.

د ترجمة الباب مقصد:- د ترجمة الباب مقصد دادې چه آيا د حواله کيدونه پس محتال (دائن) محيل (مديون) طرف ته رجوع کولې شی که نه؟ امام بخاری رحمه الله په دې کښې هيڅ فيصله نه ده کړې ځکه چه په دې مسئله کښې د فقهاؤ اختلاف دې. [۳]

د فقهاؤ د اختلاف بيان:- ① امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله فرمائی چه محتال ته په محيل باندې د رجوع کولوحق په دوو صورتونوکښې دې. رومبې صورت دادې چه محتال عليه مفلس مړشی او دويم صورت دا چه د حواله انکاراوکړی او قاضی له لاړشی قسم اوخوری. هم دغه مسلك د امام ابويوسف امام محمد شريح نخعی شعبی اوعثمان العتبی وغيره رحمهم الله هم دې. [۴]

---

[۱]) المصدرالسابق.

[۲]) طلبة الطلبه ص: ۲۸۹ وفيه قال الامام النسفي رحمه الله ولا يقال المحتال له. لانه لا حاجة إلى هذه الصلة وإن كان يتكلم به المتفقهة والمغرب: ۲۳۵/۱ وفيه قال صاحب المغرب: وقول الفقهاء للمحال (المحتال له)لغو لا حاجة إلى هذه الصلة.

[۳]) عمدة القاري:۱۲/۱۵٤.

[۴]) بداية المجتهد: ۲۹٤/۵ الهداية شرح بداية المبتدي: ۳۳۰/۵فتح الباري: ۵۸٦/٤عمدة القاري:۱۲/۱۵٤.

اود دي حضراتو دليل دادې چه دَ حواله دَ وجې نه دَ محيل برى الذمه كيدل دَ محتال دحق دَ سلامتياسره مقيددى ځكه چه دَ حواله هم دغه مقصوددې چه دَ محال حق صحيح اوسالم محفوظ شى نوچه كله دا شرط يعنى دَ محتال دَ حق سلامتيا مفقودشى نوحواله فسخ شوه او دَ محتال حق په محيل باندې راواپس شو اوچه كله دَ محتال حق په محيل باندې راواپس شو نومحتال ته دَ هغې دَ رجوع حق هم حاصل شو. لكه چه دَمبيع صحيح اوسالم كيدل په بيع كښې مشروط وى سره ددې چه په لفظونو كښې ذكرنه وى مثلاً يو سړى يو څيزواخستو اود قبض نه وړاندې هغه هلاك شو نوعقدبه فسخ كيږى اودَ مشترى حق به په ثمن كښې واپس كيږى. [1]

② حضرات صاحبين رحمهما الله فرمائى چه دريم صورت هم دې چه حاكم دَ محتال عليه دَ افلاس حكم وركړى اوهغه مهجورعليه اوګرځوى چه اوس تاته دَ هيڅ تصرف اختيارنشته [2]

③ امام شافعى امام احمد ، عبيد ، ليث او ابوثور رحمهم الله فرمائى چه دَ حواله كولونه پس محتال ته په محيل باندې دَ رجوع كولوحق نشته كه محتال عليه مفلس اوګرځى اوكه مړشى اوياد حواله نه دَ انكاركولوسره قسم اوخورى. [3]

دَ دې حضراتو دليل دادې چه دَمحيل برى الذمه كيدل مطلقًا ثابت دى او په دې كښې دا قسم هيڅ قيدنشته چه كه دَ محتال حق هلاك شى نومحيل به نه برى الذمه كيږى. بهرحال چه كله دَ محيل برى كيدل مطلقًا ثابت دى نوپه هيڅ صورت كښې په محيل به قرضه نه واپس كيږى. [4]

④ امام مالك رحمه الله اودَ يوروايت مطابق امام احمد رحمه الله فرمائى چه كتلې به شى په كومه ورځ چه حواله شوې وه هغه ورځ محتال عليه غنى وو كه فقير. كه چرې غنى وو نومحتال ته دَ محيل طرف ته دَ رجوع كولوحق نشته اوكه چرې فقير وو اومحيل دخپل علم باوجود محتال ته اونه خودل نو په دې صورت كښې به لكه چه هغه محتال ته دهوكه وركړه، لهذا محتال ته به داحق حاصل وى چه هغه په محيل باندې رجوع اوكړى.

⑤ امام حسن رحمه الله، امام زفر رحمه الله او دَ يوقول مطابق امام شريح رحمه الله فرمائى چه حواله دكفاله په شان ده لهذا محتال ته اختياردې كه هغه غواړى نو محتال عليه مطالبه كولې شي اوكه غواړى نودَمحيل نه دې مطالبه اوكړى. دَ محال دَ رجوع حق محيل ته نه ساقط كيږى. [5]

دَ امام بخارى رحمه الله اختيار:- اوس سوال دا پيداكيږى چه امام بخارى رحمه الله په دې پنځو مذهبونو كښې كوم اختياره وى. حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى امام بخارى رحمه الله كفاله دَ كتاب الحواله په ضمن كښې ذكركړې ده او په كفالت كښې مكفوله ته حق حاصل وى چه كه غواړى نودَ كفيل نه دې مطالبه اوكړى اوكه غواړى نودَمكفول عنه نه. لهذا معلومه شوه چه دَامام بخارى رحمه الله

[1]) الهداية شرح بداية المبتدى: ۵/۳۳۰ – ۳۳۱.

[2]) المصدرالسابق.

[3]) المصدرالسابق.

[4]) المصدرالسابق.

[5]) بداية المجتهد: ۲۹۴/۵ فتح البارى: ۵۸۶/۴عمدة القارى:۱۵۴/۱۲ وإرشادالسارى:۲۵۱/۵.

په نیز په حواله کښې هم دغه صورت وی یعنی هغه دَ مذهب خامس طرف ته مائل دې او محتال ته اختیاردې چه که غواړی نو محتال علیه نه دې مطالبه اوکړی اوکه غواړی نودَ محیل نه دې مطالبه اوکړی.[1]
لیکن داخبره هم کولې شی چه امام بخاری رحمه الله دلته څلورم مذهب یعنی دَ امام ملك رحمه الله اودَ یوقول مطابق دَ امام احمد رحمه الله مذهب ئی اختیارکړې دې. ځکه چه هغه نقل کړی دی (وقال الحسن وقتادة إذاكان يوم احال عليه مليًا جاز) یعنی چه محتال علیه په کومه ورځ حواله کړې شوې دې که چرې مالدار وو نودا حواله صحیح ده اوکه هغه چرې مالدارنه وو بلکه فقیروو اومحیل دهوکه ورکولوسره محتال هغه پسې اولګولو نوبیابه دا حواله ټیك نه وی. لهذا دَ امام بخاری رحمه الله دَحضرت حسن رحمه الله اوقتاده رحمه الله دا اثر پیش کول په دې خبره باندې دال دې چه هغه دَ مذهب رابع طرف ته مائل دې.[2]

قوله: وقال ابن عباس رضي الله تعالى عنهما يتخارج الشريكان الخ.

لغةً: تخارج، خروج نه دې لاس رابښکل او پریخودو ته وائی. دَ شریعت په اصطلاح کښې مصالحة الورثة على إخراج بعض منهم بشيئ معين من التركة ته تخارج وئیلې شی.[3] یعنی ټول ورثه (یا شرکاء) متفق شی یووارث (یاشریك) ته څه مال ورکړی اودَ میراث نه ئی اوباسی.
نو دَ حضرت ابن عباس رضی الله عنهما دَ قول مطابق شرکت کښې دَ تخارج توضیح داده چه مثلاً دَ چاڅیل یوشریکوال سره په کاروبارکښې پنځوس زره روپئی لګیدلی دی په هغې کښې پنځه ویش زره دَ سامان او نقدو په صورت کښې دی او پنځه ویش زره قرض دی. اوس دا شریك دغه شرکت پریږدی نو ښکاره خبره ده چه هغه کله کاروبار پریږدی نو مال به تقسیمیږی. یو اووئیل چه دا قرض به زه وصول کړم دَ ده دا لالچ وی چه دا نقدې اوکیش به ملاؤشی او بل سامان واخستلو چه په قرض څه یقین دې دا سامان اوس نقدملاویږی دا به تخارج وی. اوس دا اوشو چه کوم کس سامان اخستې وو هغه پاتې شو په مزوکښې اوکوم چه دَ قرض وصول کولو ذمه واری اوچته کړې وه هغه ته په پنځه ویشتو کښې صرف پنځلس زره وصول شو لس زره ډوبې شوې. اوس که هغه دا وائی چه ماته خو صرف پنځلس وصول شوی دی اوتادَ پنځه ویشتو زرو سامان اخستې دې نوته اوس دا تقسیم کړه چه دواړه برابرشی. نودې داسې نه شی وئیلې اوددې نه برعکس هم کیدې شی چه هغه ته دغه قرضه ټول په ټوله ملاؤشوه اوچاچه سامان او نقدې اخستې وې دَ شپې غل راغلو ټول سامان ئی یوړو نودَ شلو زرو ټول سامان لاړو. نقدې صرف پنځه زره بچ پاتې شوې. اوې دې وینا شروع کړی چه ماله خو لاس ته صرف پنځه زره راغلې باقی شل خو په غلا کښې لاړې. لهذا اوس ته خپلې پنځه ویش زره تقسیم

---

[1]) فتح الباری: ۴/۵۸۶.
[2]) فتح الباری: ۴/۵۸۶.
[3]) التعریفات للجرجانی ص: ۴۶.

کړه او خپلې اوزما پیسې برابر کړه نودې داسې مطالبه نه شی کولې
دَاهل میراث دَ تخارج تشریح:- دغه شان تخارج دَ اهل میراث هم وی مثلاً پلار مړشو دَهغه دوه خامن دی او دَ مال متروکه بعینه هم دغه سابقه ترتیب دې چه هغه پنځوس زره پریخې دی پنځه ویش زره عین او پنځه ویش زره دین دې عین یو واخستو او دین بل واخستو بیا دَ دغه تخارج نه پس په هغوی کښې دَ یوکس حصه هلاکه شوه نوهغه خپل شریك ته داسې نه شی وئیلې چه ته خپل مال دوباره تقسیم کړه چه زه او ته دواړه برابرشو.
حضرت ابن عباس رضی الله عنهما دَ تعلیق مقصد:- حضرت امام بخاری رحمه الله دَ ابن عباس رضی الله عنهما اثر امام ابوحنیفه رحمه الله اودَ صاحبینو رحمهما الله دَ تردیددَپاره پیش کړې دې. ځکه چه امام صاحب رحمه الله او صاحبین رحمهما الله دا فرمائی چه دَ حواله کولونه پس محتال ته دَ محیل طرف ته رجوع کولوحق حاصل نه دې بغیردَ یوځوصورتونونه چه په هغې کښې رجوع کولې شی. امام بخاری رحمه الله دا خودل غواړی چه کله محتال اول راضی شوې وو چه زه به دَ محتال علیه نه خپلې پیسې وصول کوم نوکه اوس هغه ضائع کیږی نوضائع دې شی لکه څنګه چه هلته په تخارج کښې دَ یوکس حصه ضائع شوې لکه چه امام بخاری رحمه الله حواله مسئله په تخارج باندې قیاس کړې ده.([1])
دَ تعلیقات تفصیل:- حضرات حسن اوقتاده رحمهما الله اقوال، اثرم رحمه الله او علامه ابن ابی شیبه رحمه الله په خپل سنن اومصنف کښې نقل کړی دی.([2])او دَ حضرت ابن عباس رضی الله عنهما اثر علامه ابن ابی شیبه رحمه الله په خپل مصنف کښې **حدثنا ابن عیینه عن عمرو بن دینار عن عطاء** په طریق سره ذکرکړی دی.([3])

[حدیث ۲۱۶۶] ([4])حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ « مَطْلُ الْغَنِيِّ ظُلْمٌ، فَإِذَا أُتْبِعَ أَحَدُكُمْ عَلَى مَلِيٍّ فَلْيَتْبَعْ ».[۲۱۶۷، ۲۲۷۰]
ترجمه:- نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمائیلی دی چه دَ مالداردَ طرف نه دَ قرض په ادا کولوکښې ټیل ټال کول ظلم دې اوچه دَ چا قرض چامالدارته حواله کړې شی نوهغه قبلول پکاردی.

---

[1] عمدة القاری:۱۲/۱۵۵ فتح الباری: ۴/۵۸۶.
[2] فتح الباری:۴/۵۸۶ عمدة القاری: ۱۲/۱۵۴.
[3] فتح الباری:۴/۵۸۶.
[4] وأخرجه مسلم فی صحیحه فی کتاب المساقاة باب تحریم مطل الغنی: ۳۹۷۸ حدیث رقم: ۲۹۲۴ والترمذی فی کتاب البیوع عن رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم والنسائی فی کتاب البیوع حدیث رقم: ۴۲۰۹، ۴۶۱۲ وأبوداؤد فی کتاب البیوع باب فی المطل، حدیث رقم:۲۹۰۳، وأحمد فی مسنده حدیث رقم: ۷۰۳۴، ۷۲۲۶ ۷۸۲۸.

رجال الحديث

عبدالله بن يوسف: - داعبدالله بن يوسف تنيسى رحمه الله دي.[1]
مالك: - امام معروف امام مالك رحمه الله دي.[2]
ابوالزناد: - دا عبدالله بن ذكوان ابى الزناد رحمه الله دي.[3]
اعرج: - دا اعرج عبدالرحمن بن هرمز رحمه الله دي.[4]
ابوهريره: - اود حضرت ابوهريره رضي الله عنه تذكره هم تيره شوې ده.[5]

حل اللغات: - **مطل:** من نصر مصل الحبل مطلاً، رسئى اوږدول. مطل الحديد اوسپنه غزول اودې نه المطل بالدين ماخوذ دي. يعنى دَ چاحق اداكولوكښې تيل تال كول. **يقال مطله رماطله بحقه.**[6]

اُتبع: باب افعال نه ماضى مجهول صيغه ده. **يقال أتبع فلان بفلان** دَ فلانكى حواله په فلانكى باندې كړې شوه.
تبيع: په چاباندې چه ستامال وى.[7]
فليتبع: سمع نه دَامر صيغه ده مطيع او حكم منونكې كيدل، شاته تلل، بعض حضرات دا په تشديددَ تاء دَ باب افتعال نه لولى **وقال صاحب الصحاح: وكذلك اتبعتهم وهوافتعلت.**[8]

دَ حديث ترجمة الباب سره مناسبت: - دَ حديث مبارك ترجمة الباب سره مطابقت **قوله (فاذا أتبع احدكم الخ)** سره واضح دې.[9]

قوله: (فليتبع) :- دَ جمهور علماؤ په نيز دلته صيغه دَامر دَ استحباب دَپاره ده.[10] يعنى حضور پاك ﷺ دائن ته ترغيب وركوى چه كه څوك غنى دَ يومديون دَطرف نه حواله قبلوى نو دغه دائن له هم منل پكاردى. او اكثر حنابله ابوثور ابن جرير او داؤد طياليسى رحمهم الله په نيز امر وجوبى دې اودَ بعض حضراتو په نيز دا امرارى شادى دې يعنى دَ مشورې په توګه حضورپاك فرمائيلى خودا قول شاذ دې.[11]

---

[1]) كشف البارى: ١١٣/٤.
[2]) كشف البارى: ٢٩٠/١، ٨٠/٢.
[3]) كشف البارى: ١٠/٢.
[4]) كشف البارى: ١١/٢.
[5]) كشف البارى: ٦٥٩/١.
[6]) الصحاح ص: ٩٩٣.
[7]) الصحاح ص: ١٧٤..
[8]) المصدرالسابق.
[9]) عمدة القارى: ١٥٥/١٢.
[10]) فتح البارى: ٥٨٧/٤.
[11]) عمدة القارى: ١٥٦/١٢ فتح البارى: ٥٨٧/٤.

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه مطل الغنی ظلم هغه ټولو خلقوته شامل دې په کومو چه څه حق لازم وی اوهغه د دې په ادا کولو کښې ټیل ټال نه کاراخلی لکه د ښځې حق په خاوند باندې اود غلام حق په آقا باندې اود رعایا حق په حاکم باندې اودغه شان برعکس.[1]

۲ – باب: أذا أحال علی ملی فلیس له رد

څوك چه یو مالدار باندې حواله کړې شی نوهغه ردکول جائزنه دی او څوك چه یوغنی باندې حواله کړې نوحواله دې قبلوی. مطلب دا چه کله په تا باندې د چا قرض وی او تاهغه یو مالدار سړی ته حواله کړو اوهغه ستا د طرف نه د ضامن هم جوړشو بیاد هغې نه پس که ته مفلس شوې نوهغه له پکاردی چه هغه دې د حوالې والا سړې نه د خپل قرض د غوښتلو مطالبه اوکړی اود هغه نه دې واخلی.

تنبیه:- دا باب د صحیح بخاری د نسخو نه صرف د علامه فربری رحمه الله په نسخه کښې دې.[2]

د ترجمة الباب مقصد:- دلته امام بخاری رحمه الله دا فرمائی چه کله مدیون دائن یو مالدار سړی ته حواله کړو اوس دائن ته هیڅ حق نشته چه هغه دا حواله ردکړی. دغه شان دغه غنی له هم پکاردی چه هغه دا حواله قبوله کړی.

د علماؤ د اختلاف بیان:- لکه چه تیرشو په حواله کښې درې کسان وی ① محال ② محتال ③ محتال علیه یا محال علیه. سوال دا دې چه د حوالې د پاره د دې دریوارو رضامندی شرط دې. د احنافو په نیز د دریوارو رضامندی ضروری ده او دلیل ئی دا دې چه قرضه د محتال حق دې اوداقرضه په حواله سره منتقل کیږی لیکن د خلقو په ذمو کښې ډیر تفاوت کیږی. بعض خلق بامروت اوپه معاملاتو کښې ښه کهره وی او د دې برعکس بعض خلق د ټیل ټال کونکی او د نه ورکونکی قسم په شان وی. نوکه د محتال رضامندی مشروط نه وی نو اکثر محتال په ضرر اونقصان کښې اخته کیدې شی. په دې طریقه که چرته محتال علیه یوداسې سړې مقررکړی چه بدکردار او نه ورکونکې وی په داسې صورت کښې د محتال د پاره خپله قرضه وصول کول ډیر متعذر او ګران شی نوهم د دې وجې نه د محتال رضامندی شرط کړې شوه.[3]

اود محتال علیه رضامندی ځکه ضروری ده چه د حواله مطلب د محیل د طرف نه په محتال علیه باندې قرض لازم کول دی. او لزوم بغیرد التزام نه نه شی کیدې. ګنی هرسړې به د بل په ذمه باندې چه څه غواړی لګولې شی. د دې د پاره په محتال علیه باندې د قرضې لازم کولود پاره ضروری دی چه هغه پخپله دا په خپل ځان باندې لازم کړی اوچه کله محتال علیه په خپل ځان باندې لازم کړه نومعلومه شوه چه د محتال رضامندی اوشوه. لهذا دې سره دا معلومه شوه چه محتال علیه باندې د قرضې لازم کولود پاره د هغه رضامندی هم مشروط ده.

---

[1]) فتح الباری: ۵۸۸/٤.

[2]) إرشاد الساری: ۲٥٤/٥ وعمدة القاری: ۱۵۷/۱۲.

[3]) الهدایة شرح بدایة المبتدی: ۳۲۸/۵.

(۱) اوباتې شوه محیل نو په قدوری او عام متون کښې خو هم داسې دی چه د حواله د صحیح کولودپاره د محیل رضامندی هم مشروط ده (۲) لیکن امام محمدبن حسن الشیبانی رحمه الله په زیادات کښې فرمائی چه حواله د محیل د رضامندنی نه بغیرهم صحیح ده.
مالکیه وائی چه محیل اود محال رضامندی ضروری ده اود محتال علیه رضامندی هغه وخت ضروری ده چه کله په محتال اومحتال علیه کښې دښمنی وی. شوافع حضرات فرمائی چه د محیل محال رضا خوشرط دې اود محتال علیه د رضامندئی باره کښې د حضرات شوافع دوه اقوال دي: یو قول دادې چه د ده رضاهم شرط دې اود دویم قول مطابق شرط نه دې حنابله وائی د محیل رضا ضروری ده د محال اومحال علیه ضامندی ضروری نه ده (۳)
د ترجمة الباب د اطلاق نه په ظاهره د امام بخاری رحمه الله مسلك هم دغه معلومیږی اوداهم احتمال دې چه د امام بخاری په نیزچه د محتال رضا شرط نه وی د محیل اومحال علیه رضا شرط وی خکه چه هغه فرمائی **إذاحال علی ملی فلیس له رد** یعنی محتال ته د رد کولوحق نشته نولکه د محتال رضا هغه خارج گرځوی. وړاندې فرمائی **من اتبع علی ملی فلیتبع** د دې مطلب هم دغه دې چه کوم سړې یومالدارته حواله کړې شو نوهغه له پکاردی چه د هغه مالدار کورته لاړشی اود هغه نه دې قرض اوغواړی هغه ته د چان چو کولوهیڅ حق نشته.
قوله: معناه إذاكان لاحد عليك شئ الخ:- یعنی په تاد چا قرض دې تا دا قرضه په یومالدار باندې حواله کړه اودا مالدارد ا ضمانت ورکړی چه ستا قرضه به هغه اداکړی تردې خائی خو خبره ټیك ده. دې نه پس وړاندې وائی چه **فان أفلست** که چرې ته مفلس شې نوته خو د وړاندې نه مفلس وې په دې وجه خودې قرض نه ورکولو اوخپل قرض دې بل ته حواله کړې وو. خبره خو داسې کیدل پکاردی چه هغه محتال علیه مفلس شی غرض دا چه دلته دا عبارت **فان أفلست الخ** مهمل اوبې کاره دې اوهم دغه وجه ده چه په مصری نسخوکښې داعبارت نشته. او نه د حافظ ابن حجر رحمه الله په نسخه کښې شته اونه د علامه عینی قسطلانی کرمانی او سندهی رحمهم الله په نسخوکښې شته. (۴)
د علامه انور شاه کشمیری رحمه الله قول:- حضرت شاه صاحب فرمائی چه د افلاس محیل هیڅ مطلب نشته په فقه کښې د دې جزئیات خو موجود دی چه محتال علیه که چرته مفلس شی نو څه به کیږی لیکن دا جزئیات چه که محیل مفلس شی د فقه په کتابونو کښې ذکرنشته. (۵)

---

(۱) المصدرالسابق.
(۲) المصدرالسابق.
(۳) بدایة المجتهد:۲۹۲/۵ولامع الدراری: ۶/۱۹۳ – ۱۹۴.
(۴) فتح الباری: ۵۸۸/۴ إرشاد الساری: ۲۵۳/۵ عمدة القاری:۱۵۷/۱۲ وشرح الکرمانی:۱۱۷/۱۰.
(۵) فیض الباری: ۲۸۱/۳.

د حضرت گنگوهی رحمه الله اوحضرت شیخ الحدیث رحمه الله قول:- حضرت گنگوهی رحمه الله او حضرت شیخ الحدیث رحمه الله دَدې قول یوحکمت بیان کړې دې چه محتال علیه پسې شاته لګیدل اوهغه نه مطالبه کول هغه وخت ده کله چه محیل مفلس وی او که محیل مفلس نه وی نو په دغه صورت کښې محتال ته اختیاردې چه غواړی نودمحیل نه دې مطالبه اوکړی او که غواړی نو دَمحتال علیه نه دې مطالبه اوکړی. دابله خبره ده چه دَ احنافو مسلك بل دې خودَدې عبارت مفهوم هم دا راوځی اوښکاره خبره ده چه دا به په هغه صورت کښې وی چه دَ امام بخاری رحمه الله مسلك دَ رجوع باره کښې هغه وی کوم چه خامس مذهب دې. حافظ ابن حجر رحمه الله بیان کړې وو چه څنګه مکفول ته کفیل او مکفول عنه دواړوته دَ رجوع کولوحق وی دغه شان په حواله کښې محتال اومحتال علیه او محیل دواړو نه دَ مطالبې حق شته. (۱) اوکه چرې دا اووئیلې شی چه دَ امام بخاری مسلك دَ رجوع باره کښې څلورم مذهب دې کوم چه دَ امام مالك رحمه الله وو نو بیا به دَحضرت شیخ رحمه الله تقریر په دې باندې نه منطبق کیږی.

[حدیث ۲۱۶۷] (۲) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ ابْنِ ذَكْوَانَ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «مَطْلُ الْغَنِيِّ ظُلْمٌ، وَمَنْ أُتْبِعَ عَلَى مَلِيٍّ فَلْيَتَّبِعْ». [ر: ۲۱۶۶]

ترجمه:- رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائی چه دَ مالدار دَ طرف نه په قرض اداکولوکښې ټال ټیل کول ظلم دې اوچه دَ چاقرض یو مالدار ته حواله کړې شی نوهغه قبلول پکاردی.

رجال الحدیث

محمدبن یوسف:- دامحمدبن یوسف بیکندی رحمه الله دې. (۳)

سفیان:- دا سفیان ثوری رحمه الله دې. (۴)

ابن ذکوان:- داعبدالله بن ذکوان رحمه الله دې. (۵)

اعرج:- دا عبدالرحمن بن هرمز اعرج رحمه الله دې. (۶)

ابوهریره:- اودَحضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده. (۷)

دَ حدیث ترجمة الباب سره مناسبت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مناسبت **قوله: من اتبع علی ملی فلیتبع** سره واضح دې.

---

۱) لامع الدراری: ۶/۱۷۹.

۲) مرتخریجه فی الباب السابق.

۳) کشف الباری: ۳/۳۸۷.

۴) کشف الباری: ۲/۲۷۸.

۵) کشف الباری: ۲/۱۰.

۶) کشف الباری: ۲/۱۱.

۷) کشف الباری: ۱/۶۵۹.

۳-باب: إن أحال دين الميت على رجل جاز

که د یومړي قرض د یوژوندي سړي طرف ته منتقل کړې شي (حواله کړې شي) نوجائزدي

دترجمة الباب مقصد: - تراوسه پورې خو حواله دداسې مدیون طرف ته کیدله کوم چه ژوندې وو لیکن چه یوسړې مړ شو اود هغه د قرض حواله په چاباندې کولې شي نو دا هم جائزده.

اشکال: - په دې کښې دا اشکال کیږي چه ددې تعلق خو حواله سره دې نه ځکه چه دمړي د قرض ورکولو ذمه واري چه څوك اخلي نوهغه خو به کفیل وی هغه ته محتال علیه څنګه وئیلې شي؟

د علامه ابن بطال رحمه الله جواب: - شارح بخاری علامه ابن بطال رحمه الله ددې دا جواب ورکړې دې چه په اصل کښې امام بخاری رحمه الله کفاله د حواله په ضمن کښې ذکرکوې ځکه چه په دواړو کښې یوقدر مشترك دې چه مطالبه د یوسړي نه د بل سړي په ذمه کیږي ددې مناسبت په وجه امام بخاری رحمه الله دامسئله سره ددې چه کفاله سره متعلق ده دلته په حواله سره تعبیرکړې ده. [1] باقی پاتې شوه داخبره چه د مړي د قرض کفالت او ضمانت جائزدې که نه، دامختلف فیها مسئله ده.

دعلماؤد اختلاف بیان: - جمهورعلماء یعنی ابن ابی یعلی رحمه الله امام محمد رحمه الله امام ابویوسف رحمه الله امام شافعی رحمه الله قول دادې چه داسې کفالت جائزدې او بیا دا د مړي د مال نه د رجوع کولو هیڅ حق نشته ځکه چه هغه په خپل دې ضمان کښې متبرع اومتطوع دې. او ولا رجوع فی التبرعات. د امام مالك رحمه الله نه یوروایت دادې که چرې هغه اووائی چه زه ضامن یم دې دپاره چه زه روستو دمړي مال ته رجوع اوکړم نو هغه ته د رجوع کولو حق حاصل دې. خوکه د مړي څه مال نه وی اوضامن ته ددې علم هم وی نوبیا به دهغه د رجوع حق نه وی. امام ابوحنیفه رحمه الله فرمائی که چرې مړي د ضمان په اندازه مال پریخودې دې نودهغه د طرف نه به ضمان صحیح وی اوکه چرې هغه مال نه وی پریخودې نو ضمان به صحیح نه وی. [2]

د امام ابوحنیفه رحمه الله په مسلک باندې اعتراض اودهغې جواب: - دلته دا اشکال پیداکیږي چه په حدیث باب کښې خو موجود دی چه داسې ضمانت کول صحیح دی نوددې جواب به د احنافو د طرف نه داوی چه حدیث په تبرع باندې محمول دې په کفاله کښې چه کوم لزوم وی هغه دلته مراد نه دې. بعض حضرات مثلاً ابن المنذر رحمه الله وغیره فرمائی چه **فتخالف ابوحنیفة رحمه الله تعالی هذا الحدیث.** [3] یعنی امام ابوحنیفه رحمه الله دلته د حدیث مخالفت کړې دې.

---

[1] شرح صحیح بخاری لابن بطال: ۶/۴۱۹.

[2] فتح الباری: ۴/۵۹۰ شرح البخاری لابن بطال: ۶/۴۱۹.

[3] شرح صحیح البخاری لابن بطال: ۶/۴۱۹.

دعلامه عينى تنبيه: - علامه عينى رحمه الله فرمائى چه داسې وينا كول ډير خلاف ادب او ګستاخى ده چه د امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله په شان متورع اومحتاط سړى يوصحيح او ثابت حديث باندې د خبريدو نه باوجود د هغې مخالفت اوكړى، اود هغوى مسلك خو د احاديث ضعيفه په مقابله كښې هم قياس پريخودل په علماؤ كښې مشهوردى. په دې وجه د ادب تقاضاداده چه داسې اووئيلې شى چه امام صاحب په دې حديث باندې عمل ترك كړې دې اود ترك عمل وجه يا خودا ده چه دا حديث دهغوى په نيز ثابت نه دې يا هغه دې نه واقف شوى نه دې يا دهغوى په نيز ددې حديث منسوخ كيدل معلوم شوى دى. اود څلورو ابوابو نه پس راتلونكې د حضرت ابوهريره رضى الله عنه حديث په دې حديث مذكور په نسخ باندې هم دلالت كوى. **قوله صلى الله تعالى عليه : أنا اولى بالمؤمنين من أنفسهم الخ.** (۱)يعنى زه د مسلمانانو پخپله دهغوى د ذات نه هم زيات مستحق يم په دې وجه چه اوس كوم يومسلمان وفات شي اوهغه قرضداري پاتې شو نودهغه قرض زما په ذمه. خو چه كوم مسلمان مال پريږدى اوهغه دهغه وارثانو حق دې. دغه شان نور هم ډير احاديث دى چه په دې مضمون باندې دلالت كوى لكه چه علامه قرطبى رحمه الله فرمائى چه د مړى د قرض التزام كولو كښې دا احتمال موجود وي چه دا د حضورپاك د كريمانه اخلاق مقتضى د وجې نه تبرعا واحسانا وو نه چه داسې كول وجوبا او لازما وو. (۲)

[حديث ۲۱۶۸] (۳)حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ رضى الله عنه- قَالَ كُنَّا جُلُوسًا عِنْدَ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم إِذْ أُتِيَ بِجَنَازَةٍ، فَقَالُوا صَلِّ عَلَيْهَا. فَقَالَ «هَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ». قَالُوا لاَ. قَالَ «فَهَلْ تَرَكَ شَيْئًا». قَالُوا لاَ. فَصَلَّى عَلَيْهِ، ثُمَّ أُتِيَ بِجَنَازَةٍ أُخْرَى، فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ، صَلِّ عَلَيْهَا. قَالَ «هَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ». قِيلَ نَعَمْ. قَالَ «فَهَلْ تَرَكَ شَيْئًا». قَالُوا ثَلاَثَةَ دَنَانِيرَ. فَصَلَّى عَلَيْهَا، ثُمَّ أُتِيَ بِالثَّالِثَةِ، فَقَالُوا صَلِّ عَلَيْهَا. قَالَ «هَلْ تَرَكَ شَيْئًا». قَالُوا لاَ. قَالَ «فَهَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ». قَالُوا ثَلاَثَةُ دَنَانِيرَ. قَالَ «صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ». قَالَ أَبُو قَتَادَةَ صَلِّ عَلَيْهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَعَلَىَّ دَيْنُهُ. فَصَلَّى عَلَيْهِ. [۲۱۷۳]

ترجمه: - حضرت سلمه بن اكوع رضى الله عنه فرمائى چه زه د نبى كريم صلى الله عليه وسلم په خدمت كښې حاضروم چه يوه جنازه راوړلې شوه رسول الله صلى الله عليه وسلم تپوس اوكړو آيا په ده باندې څه قرض شته؟ صحابه كرامو رضى الله عنهم اوفرمائيل نه هيڅ قرض پرې نه وو. حضورپاك معلومات اوكړل چه څه ميراث ئى هم پريخودې ده؟ صحابه كرامو رضى الله عنهم عرض اوكړو نه(څه ميراث ئى هم نه دې پريخودې) بيا حضورپاك دهغه د جنازې مونځ اوكړو. ددې نه پس يوه بله جنازه راوړلې شوه صحابه كرامو

---

(۱) سياتى تخريجه.
(۲) عمدة القارى: ۱۲/۱۶۰.
(۳) وأخرجه احمد رحمه الله فى مسنده رقم: ۱۵۹۱۳والنسائى فى سننه كتاب الجنائز رقم: ۱۹۳۵ وانظر تحفة الاشراف: ٤/٤۷.

عرض اوکړو حضورپاك دده جنازه هم تاسو اوکړئی. حضورپاك پښتنه اوکړه چه په مړی دچاقرض وو؟ هغوی عرض اوکړو او وو حضورپاك بیاتپوس اوکړو څه میراث ئی پریخودې دې؟ خلقو عرض اوکړو چه درې دیناره ئی پریخې دی رسول الله ﷺ دهغه هم جنازه اداکړه. بیا دریمه جنازه راوړلې شوه صحابه کرامو عرض اوکړو د ده جنازه هم تاسو اوکړئی. حضور پاك تپوس اوکړو څه میراث ئی پریخوددې دې؟ صحابه کرامو عرض اوکړونه. حضورپاك بیا پښتنه اوکړه په ده دَ چاقرض وو؟ صحابه کرامو عرض اوکړو او درې دیناره وو. رسول الله ﷺ په دې باندې ارشاد اوفرمائیلو دَخپل ملګری دَ جنازې مونځ هم تاسو اوکړئی. حضرت ابوقتاده رضی الله عنه (چه خپل یوملګرې دَ دې عظیم فضیلت نه محروم کیدوسره اولیدو) وئی وئیل یارسول الله! تاسو دَ ده جنازه اوکړئی دده قرض به زه اداکړم. حضورپاك دَهغه جنازه اوکړه.

رجال الحدیث

مکی بن ابراهیم:- دا مکی بن ابراهیم رحمه الله دې.[1]

یزیدبن ابی عبید:-دا یزیدبن ابی عبید مولی سلمه بن اکوع رحمه الله دې.[2]

سلمة بن الاکوع:- اودَ سلمة بن اکوع رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده.[3]

دَ حدیث ترجمة الباب سره مناسبت:- دَ حدیث ترجمة الباب سره مناسبت علامه ابن بطال رحمه الله قول په ذریعه سره ښه په ذهن کښې راتلې شی کوم چه شاته ذکرشوې دې.[4] بل قوله: وعلی دینه سره هم دَ حدیث ترجمة الباب سره مطابقت واضح دې.[5]

فوائد:- په دې حدیث مبارك کښې تنبیه ده چه بنده بغیرد سخت ضرورت نه هیڅ کله قرض نه اخلی ځکه چه دَ رسول الله ﷺ په اهتمام سره معلومات کول اوبیا دَ داسې قرض داری کیدو په صورت کښې چاچه څه مال هم نه وی پریخودې دَ رسول الله ﷺ دَهغه دَ جنازې کولونه انکار دَ یرزیات سخت وعید دې.[6]

دا معمول په شروع زمانه کښې ووبیاچه کله الله تعالی حضورپاك ﷺ ته فتوحات ورکړل نو حضورپاك به دَ قرض داری قرض په خپله ذمه اخستو او جنازه به ئی کوله.[7] بل په دې حدیث کښې چونکه فصلی علیه او اتی بجنازة الفاظ موجود دی کوم چه دَ کتاب الحواله په براعت اختتام باندې هم دلالت کوی. اودا حدیث دَامام بخاری په ثلاثیات[8] کښې اووم حدیث دې.[9]

---

[1]) کشف الباری:۴۸۱/۳.

[2]) کشف الباری: ۱۸۲/۴.

[3]) کشف الباری: ۱۸۳/۴.

[4]) عمدة القاری:۱۵۸/۱۲.

[5]) إرشادالساری:۲۵۵/۵.

[6]) إرشادالساری:۲۵۵/۵.

[7]) فتح الباری: ۵۹۰/۴.

[8]) دَ ثلاثیات باره کښې تفصیلی مضمون دکتاب آخره کښې اوګورئی. (مرتب).

[9]) عمدة القاری:۱۵۸/۱۲.

بسم الله الرحمن الرحیم

۴۴-کتاب الکفالة

کفالة لغةً ضم کولو اوملاوولوته وائی او په اصطلاح کښې ضم الذمة إلی الذمة فی المطالبة یعنی یوه ذمه بلې ذمه سره په مطالبه کښې ملاوولوته وائی. (۱) اوداهم وئیلې شوې دی چه کفاله یوه ذمه بلې ذمه سره په دین کښې ملاوولو ته وائی. لیکن صاحب دهدایه رحمه الله د اولنی تعریف تصحیح کړې ده. (۲) بل کفالة ته حمالة، ضمانة او زعامة هم وئیلې شي.

اوس دلته یوڅو الفاظو باندې پوهیدل په مسائلو پوهیدو کښې د آسانتیا سبب دې:

کفیل: کفالت کونکې.

مکفول عنه: دَ چادَ طرف نه چه کفالت اوکړې شی.

مکفول به: دَ کوم څیزچه کفالت اوکړې شی.

مکفول له:- دَ چادَ پاره چه کفالت اوکړې شی. (۳)

۱-باب: الکفالة فی القرض والدیون بالابدان وغیرها

د قرض اودین په معامله کښې د چاشخصی وغیره (مالی) ضمانت اخستل

په قرض اودین کښې فرق:- په قرض اودین کښې فرق دادې چه دین ماوجب في الذمة ته وائی یعنی کوم چه دَ چا په ذمه واجب وی که هغه په هرڅه وجه واجب شوې وی مثلاً یوڅیز ئی واخستو نودَهغې ثمن په ذمه کښې واجب شو دا دین دې. یادَ چایوڅیز ئی غصب کړو اوهغه ختم شو نودَهغې قیمت په ذمه باندې دین دې. یاقصداً ئی دَ چا یوڅیز ضایع کړو نودَهغې قیمت په ذمه باندې دین دې. په دې ټولو صورتونو کښې قیمت او ثمن په ذمه باندې دې په دې وجه دې ته دین وائی او په قرض کښې دا وی چه یوسړې دَ بل کس نه دَ خپل ضرورت دَ پاره پیسې غواړی اوهغه ئی ده ته ورکړی قرض خاص دې اودین عام دې. (۴)

دترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله دابنائی چه د قرض اودین په معاملاتو کښې کفاله کول جائزده او کفاله بالابدان وغیرها لفظ زیاتولوسره امام بخاری رحمه الله دَدې طرف ته اشاره کړې ده چه **کفاله بالابدان او کفاله بالمال** دواړه جائزدی اوهم دغه دَجمهورو مسلك دې.

دَ فقهاء اختلاف:- جمهور علماء یعنی امام ابوحنیفه امام مالك لیث ثوری اوزاعی اوامام احمد وغیرهم رحمهم الله دَ کفاله بالابدان دَجواز قائل دی. اودَ امام شافعی رحمه الله قول جدید

---

(۱) موسوعة کشاف اصطلاح الفنون والعلوم: ۱۳۶۸/۲.

(۲) نصب الرایة مع الهدایة: ۱۵۵/٤.

(۳) طلبة الطلبة للنسفی رحمه الله مع تخریج شیخ خالد عبدالرحمن عک، وکشاف اصطلاحات الفنون والعلوم: ۱۳۶۸/۲

(۴) عمدة القاری: ۱۶۱/۱۲ إرشادالساری: ۲۵۷/۵.

دَعدم جواز دې او دَ داؤد ظاهری رحمه الله هم دغه مسلك دې. (۱) امام بخاری رحمه الله بهرحال دَ جمهورو دَمسلك تائيد کړې دې او دَ کفاله بالابدان دَ جواز دَپاره ئې دوه آثارهم پيش کړی دی.

دَعدم جواز دَ قائلينو دليل: - لانه کفل بما لايقدر على تسليمه إذ لاقدرة له على نفس المکفول به بخلاف الکفالة بالمال، لان له ولاية على مال نفسه. (۲) يعنې دَدې دَ پاره چه کفيل دَ يوداسې څيز کفيل شوې دې دکوم په حواله کولوچه هغه قدرت نه لرى ځکه چه دَهغه دَمکفول به په نفس باندې هيڅ قدرت حاصل نه دې. په خلاف دَ کفاله بالمال چه کفيل ته په خپل مال باندې مکمل قدرت حاصل دې. په دې سره هغه دَ مکفول له حق اداکولې شی. اوداحضرات دا هم فرمائی چه کفاله بالنفس کيدو دَ وجې دَدې مشابهت شوې دې کفاله فی الحدودسره نولکه څنګه چه په مشبه به کښې کفالت جائزنه دې دغه شان په مشبه کښې هم جائزنه دې. (۳)

دَ جمهورو دليل: - دَ جمهورو دليل دَ رسول الله ﷺ ارشاد مبارك دې. **الزعيم غارم.** (۴) يعنې کفيل ضامن دې اودا حديث دَخپل اطلاق دَوجې نه په دوه قسمه مشروعيت ته شامل دې. دَ شوافع دَ دليل جواب صاحب هدايه رحمه الله دا ورکړې دې چه **لانه يقدر على تسليمه بطريقه بان يعلم الطالب مکانه فيخلى بينه وبينه أويستعين باعوان القاضى فى ذلك.** (۵)

يعنې کفيل دَمکفول به نفس حواله کولوباندې په دې طريقه قادر دې چه کفيل مکفول له ته دَهغه ځائې اوښائى اودَمکفول له او مکفول به په مينځ کښې تخليه اوکړی يا په دې باره کښې دَ قاضى دَ معاونينو نه امداد واخلى.

○ قَالَ أَبُو الزِّنَادِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَمْزَةَ بْنِ عَمْرٍو الأَسْلَمِيِّ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ عُمَرَ - رضى الله عنه - بَعَثَهُ مُصَدِّقًا، فَوَقَعَ رَجُلٌ عَلَى جَارِيَةِ امْرَأَتِهِ، فَأَخَذَ حَمْزَةُ مِنَ الرَّجُلِ كَفِيلاً حَتَّى قَدِمَ عَلَى عُمَرَ، وَكَانَ عُمَرُ قَدْ جَلَدَهُ مِائَةَ جَلْدَةٍ، فَصَدَّقَهُمْ، وَعَذَرَهُ بِالْجَهَالَةِ.

دَحمزه بن عمرو الاسلمى رضی الله عنه دا اثر امام ابوجعفر طحاوی رحمه الله موصولاً اومفصلاً ذکرکړې دې. (۶)

ترجمه: - حضرت حمزه بن عمروالاسلمى رضی الله عنه فرمائی (امير المؤمنين) حضرت عمر رضی الله عنه په (خپله زمانه خلافت کښې) هغه مصدق (صدقه وصول کونکې جوړکړو وئی ليګلو چرته چه به هغه صدقه وصول کوله) هلته يو سړی دَ خپلې ښځې وينځې سره کوروالې کړې وو. حضرت

---

۱) بداية المجتهد: ۲۸۵/۵.

۲) نصب الراية مع الهداية: ۱۱۵/٤ الموسوعة الفقهية: ۳۰۶/۳٤.

۳) بداية المجتهد: ۲۸۵/۵.

٤) أخرجه أبوداؤد فى كتاب البيوع والاجارات باب فى تضمين العارية حديث رقم: ۳۵۶۵ والترمذى فى كتاب البيوع باب العارية مؤداة حديث رقم: ۱۲۶۵.

۵) نصب الراية مع الهداية: ۱۱۵/٤.

۶) شرح معانى الاثار: ۱٤۷/۳ باب الرجل يزنى بجارية امرأته تغليق التعليق: ۲۸۹/۳.

حمزه رضی الله عنه اول دهغه د یوسړی نه ضمانت واخستو تردې چه هغه دحضرت عمر رضی الله عنه په خدمت کښې حاضرشو. حضرت عمر رضی الله عنه اول دې سړی ته د سلو کوړو سزا ورکړې وه په دې وجه هغوی رضی الله عنه ددغه خلقو تصدیق اوکړو او (مسئله) نه پیژندلودوجې نې هغوی رضی الله عنه د ده عذر قبول کړې وو.

رجال الحدیث

ابوالزناد:- دا ابولزناد عبدالله بن ذکوان رحمه الله دې. [۱]

محمدبن حمزه ابن عمرو اسلمی حجازی رحمه الله:- دخپل پلار حضرت حمزه بن ابن عمرو اسلمی رضی الله عنه نه روایات نقل کوی چاته چه د صحابیت شرف حاصل دې. [۲]

تلامذه:- د هغوی نه اسامه بن زید لیثی، دهغوی دواړه ځامن حمزه بن محمد بن حمزه اسلمی ابوبکر بن محمدبن حمزه اسلمی، ابوالزناد عبدالله بن ذکوان، کثیر بن زیداسلمی رحمهم الله روایات نقل کوی. [۳]

ابن حبان رحمه الله په ثقات کښې دهغوی رحمه الله تذکره کړې ده. [۴]امام بخاری رحمه الله هم استشهاداً دهغوی روایت نقل کړې دې. امام ابوداؤد په سنن کښې امام نسائی عمل الیوم واللیلة کښې دهغوی نه روایت نقل کړې دې. [۵] ابومحمدعلی بن احمد ابن حزم ظاهری اندلسی رحمه الله دې ضعیف ګرخولې دې. لیکن دا د ابومحمدابن حزم ظاهری رحمه الله تشدد دې اودهغه په دې قول باندې نکیرکړې شوې دې.

کما قال ابن حجر رحمه الله تعالی: ضعفه ابن حزم رحمه الله تعالی وعاب ذلك علیه القطب الحلبی رحمه الله تعالی وقال لم یضعفه قبله احد انتهی وقال ابن قطان رحمه الله تعالی: لایعرف حاله. [۶]

حمزة بن عمرو:- حضرت حمزه بن عمرو اسلمی رضی الله عنه تذکره **کتاب الصوم باب الصوم فی السفر والافطار** کښې تیره شوې ده.

تشریح:- دلته په دې حدیث کښې لوئی اختصاردې. امام طحاوی رحمه الله ددې تفصیل نقل کړې دې چه حضرت عمر رضی الله عنه حضرت حخمزه بن عمرو اسلمی رضی الله عنه د صدقه وصول کولودپاره لیګلې وو. په یومقام تیریدو هغه واؤریده چه یو سړې خپلې ښځې ته وائی اذی صدقة مال مولاك ته دخپل مولی د مال صدقه اوکړه او ښځې وئیل بل انت فادصدقة مال ابنك ته دخپل خوئی دمال صدقه اوکړه. حضرت حمزه بن عمرو اسلمی رضی الله عنه چه کله دا خبره واؤریده نوهغه

---

[۱] کشف الباری: ۲/ ۱۰.

[۲] تهذیب الکمال: ۲۶/ ۹۶.

[۳] حواله مذکوره.

[۴] الثقات لابن حبان رحمه الله ۷/ ۳۵۷.

[۵] تهذیب الکمال: ۲۵/ ۹۶.

[۶] تهذیب التهذیب: ۹/ ۱۲۷.

دوی پسې شو اومعلومه ئې کړه چه څه قصه ده؟ نوخلقو هغه ته اوخودل چه دده ښځه په اصل کښې یوه وینځه وه. ده دخپلې ښځې وینځې سره کوروالې کړې وو اوپه دغه کوروالی سره د دغه وینځې یوخوئې هم پیدا شوې وو روستو ئې ښځې دغه وینځه آزاده کړې وه اوهغه آزاده شوې وینځه مړه شوه. ددې وینځې د طرف نه دهغې خوئې ته څه مال دمیراث په توګه ملاو شوې وو. ددغه مال باره کښې د ښځې اوخاوند په مینځ کښې جګړه کیدله. حضرت حمزه بن عمرو اسلمی ؓ اوونیل چه تاد خپلې ښځې وینځې سره زناکړې وه زه خو به تا خامخا رجم کوم. نوخلقو اوونیل چه د ده مقدمه خو حضرت عمر ؓ ته پیش شوې ده اوحضرت عمر ؓ دې سل کوړې لګولونه پس پریخودې دې. نو حضرت حمزه ؓ اوونیل ښه ده دده د پاره څوك کفیل راولئی زه پخپله دې حضرت عمر ؓ ته پیش کوم. اوس زما څه کاردې چه دې اخوا دیخوا نه شی. په تاسوکښې څوك دده کفیل جوړشئی. دې به حضرت عمر ؓ ته حاضرولې شی. داکفالت بالابدان وو. نوهغه خلق کفیل شو بیا چه کله دې نه پس حضرت عمر ؓ ته د ده قصه نقل کړې شوه نو حضرت عمر ؓ اوفرمائیل او ما دې دا اوګڼړلوچه دا ناواقف اوبې خبر وو سل کوړې وهلوسره مې پریخودو.([1])

ترجمة الباب سره مطابقت:- دحضرت حمزه بن عمرو اسلمی ؓ دخلقو نه د ده حاضر ضمانتئی (کفیل) جوړیدو مطالبه کولوسره د کفاله بالابدان مشروعیت مستنبط کیږی.

كما قال الشيخ القسطلانی رحمه الله تعالى: واستنبط من هذه القصة مشروعية الكفالة بالابدان فان حمزة رضى الله تعالى عنه صحابى وقد فعله ولم ينكره عليه عمر رضى الله تعالى عنه مع كثرة الصحابة رضى الله تعالى عنهم حينئذ. ([2])

دفقهاء کرامو د اختلاف بیان:- که یوسړې دخپلې وینځې سره وطی اوکړی نود امام مالك ؒ او امام شافعي ؒ په نیزپه هغه به حدجاری کولې شی اوهغه به رجم کولې شی. دامام احمدبن حنبل ؒ په نیزکه چرې ښځې خپله وینځه د خاونددپاره حلال کړې وه نوبیابه رجم کولې نه شی بلکه سل کوړې وهلونه پس به پریخودلې شی. اوکه چرې ښځې خپله وینځه دخاوند دپاره حلال کړې نه وه نو په هغه صورت کښې به رجم کولې شی. دامام ابوحنیفه ؒ په نیزکه هغه وائی چه ما خوحلال ګڼړلوسره (چه زماد ښځې څیزدې نولکه چه زما څیزدې) هغې سره وطی کړې وه نو په هغه صورت کښې به حدنه جاری کیږی یعنی رجم کولې به نه شی اوکه چرې هغه دا اووائی چه ماته معلومه وه چه داحرام ده خوددې باوجود ما ورسره وطی اوکړه نوبیا به رجم کولې شی.([3])

په تعزیرکښې څه حدمقرردې که نه؟:- قوله (وكان عمر جلده مائة)...... داسړې محصن وو

---

[1])مرتخريجه تحت قول المصنف رحمه الله تعالى وقال ابوالزناد وعن محمدبن حمزة بن عمرو الاسلمى.

[2]) إرشادالسارى: ۲۵۸/۵.

[3]) لامع الدرارى مع تعليقات الشيخ محمدزكريا ؒ ۲۰۱/۶.

اوده زنا کړې وه اوحضرت عمر رضي الله عنه هغه سل کوړې وهلونه پس پريخودو ددې څه وجه ده؟
د حضرت عمر رضي الله عنه ددې عمل نه استدلال کولوسره امام مالك، ابوثور، امام ابويوسف اوامام طحاوى رحمهم الله فرمائي چه تعزير کښې څه حدمقررنه دې اوکه امام چرته اوغواړي نوهغه د حدودنه تجاوز کولې شي. خود قاضى ابويوسف مشهورقول اود جمهورو په نيزدتعزير حد غيرمحدودنه دې بلکه ددې دپاره کوړې مقرردي. دامام احمد بن حنبل رحمه الله په نيزبه د لسو نه زياتې کوړې په تعزيرکښې نه شى لګولې او هم دغه د امام اسحاق رحمه الله قول دې او دويم روايت د امام احمد رحمه الله نه دادې چه په تعزيرکښې به دحدنه تحاوزنه شي کولې اوهم دغه دعلامه خرقي رحمه الله قول مختاردې او هم دا مذهب دامام اعظم ابوحنيفه رحمه الله اوامام شافعى رحمه الله هم دې.[1]

دحافظ ابن حجر رحمه الله قول:- حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي ممکن دی چه د حضرت عمر رضي الله عنه مسلك دا وى چه که چرې زانى محصن وى اودا پيژني چه دا زمادپاره حرام ده نوبيا به هغه رجم کولې شي اوکه چرې هغه جاهل او ناواقف وى نو بيا به د تعزير سل کوړې لګولوسره پرې خودې شى.[2]

وَقَالَ جَرِيرٌ وَالأَشْعَثُ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ فِي الْمُرْتَدِّينَ اسْتَتِبْهُمْ، وَكَفِّلْهُمْ. فَتَابُوا وَكَفَلَهُمْ عَشَائِرُهُمْ. وَقَالَ حَمَّادٌ إِذَا تَكَفَّلَ بِنَفْسٍ فَمَاتَ فَلاَ شَىْءَ عَلَيْهِ. وَقَالَ الْحَكَمُ يَضْمَنُ.

يعنى حضرت جرير رحمه الله او اشعث رحمه الله عبدالله بن مسعود رضي الله عنه ته د مرتدينوباره کښې اووئيل چه په هغوى باندې توبه اوکړه اودهغوى نه کفيل (ضامن) واخلئى(چه بيا مرتدنه شى) نوهغوى توبه اوکړه اودهغوى ضمانت پخپله هم دهغوى د قبيلې والاورکړو.

دحضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه دا اثر علامه بيهقي رحمه الله موصولاً اومفصلاً نقل کړې دې.[3]

رجال الحديث

جرير:- دا حضرت جرير بن عبدالله بجلى رضي الله عنه دې.[4]

اشعث بن قيس بن معديکرب بن معاوية کندى:- ابومحمد ددوى کنيت دې صحابيت شرف هم ورته حاصل دې.[5] هغوى رضي الله عنه دحضورپاك نه يوڅو احاديث نقل کړې دى. او په صحاح سته کښې د هغوى نه تقريباً څلوراحاديث نقل کړې شوى دى.[6] اودحضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه نه هم هغوى رضي الله عنه يو روايت نقل کړې دې.[7]

---

[1]) عمدة القارى:۱۲/۱۶۲لامع الدرارى: ۶/۲۰۰.
[2]) فتح البارى: ٤/٥٩٢.
[3]) السنن الکبرى للبيهقى: ۶/۷۷ تغليق التعليق: ٤/۲۹۰.
[4]) کشف البارى: ۲/۷۶٤.
[5]) تهذيب الکمال: ۳/۲۸۶.
[6]) أطراف للمزى:۸/۱۱.
[7]) حواله بالا.

تلامذه:- دهغوی رضی الله عنه نه حضرت ابراهیم نخعی، جریر بن عبدالله بجلی، ابووائل شقیق بن سلمة اسدی، عامر شعبی، عبدالرحمن بن عبدالله بن مسعود، عبدالرحمن بن عدی کندی، قیس بن حازم، ابواسحاق سبیعی او ابوبصیر عبدی وغیرهم رحمهم الله روایات نقل کوی.
اوهغوی رضی الله عنه په آخره کښې کوفه کښې مقیم شوې وو. هلته ئې یوکور جوړکړو او بیا هم هلته ۶۳ کالو په عمر کښې ۴۰ هجری یا ۴۱ هجری په آخره کښې دهغوی رضی الله عنه انتقال شوې.[1]
ابن مسعود:- داحضرت ابن مسعود رضی الله عنه دې.[2]

دَ مذکوره اثر ترجمة الباب سره مناسبت:- دَمذکوره اثر ترجمة الباب سره تعلق **قوله: وکفلهم** سره واضح دې.[3]

تشریح:- دااثر امام بخاری رحمه الله په ډیر اختصارسره ذکرکړې دې. امام بیهقی رحمه الله دا په تفصیل سره بیان کړې دې.[4] چه حضرت حارثه بن مضرب فرمائی چه ما حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه سره مونځ اوکړو دَسلام نه پس یوسړې عبدالله بن مسعود رضی الله عنه له راغلوونی وئیل چه زه دَ بنوحنیفه جمات سره تیریدم چه دَهغه خائی مؤذن عبدالله بن نواحة ما واؤریدو چه هغه په اذان کښې وئیل أن مسیلمة رسول الله حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه فوری توګه باندې دَ بنوحنیفه خلق اونیول. دَ مصنف ابی ابی شیبه رحمه الله په روایت کښې دی چه دا ۱۷۰ کسان وو.[5] حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه خودعبدالله بن نواحة ستې هم هغه وخت والوزولو اوباقی خلقوباره کښې ئې دَ خلقو نه مشوره اوکړه. دَحضرت عدی بن حاتم رضی الله عنه رائې داده چه دوی هم قتل کړه اوحضرت جریر رضی الله عنه اوحضرت أشعث رضی الله عنه اووئیل چه په دوی باندې توبه اوکړئی اودَدوی نه کفیل واخلئی چه دوی به بیا هیڅ قسم ګربړنه کوی. نو په هغوی باندې توبه اوویستلې شوه اودهغوی خاندان والادَهغوی کفیلان شو چه بیا به داخلق داسې حرکت نه کوی.

تنبیه:- زمونږ په نسخه کښې اِسْتَبِهِمْ دې داغلط دې صحیح اِسْتَتِبْهِمْ دې لکه چه شراح بخاری په نسخوکښې واقع شوې دې.
اوس په دې پوهه شئی چه دا امام بخاری رحمه الله دَحضرت حمزه بن عمرو اسلمی رضی الله عنه واقعه او دحضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه اثرذکرکړې دې په دې سره امام بخاری کفالت بالابدان ثابت کړې دې. اودَ استدلال حاصل دادې چه کله په حدود کښې کفالت بالابدان جائزدې نو په اموال او دیون کښې خو به په طریقه اولی جائزوی. باقی دا مسئله په خپل خائی باندې دَ غورطلب

---

[1]) الطبقات لابن سعد:۳/ ۱۳ – ۱٤تهذیب الکمال:۳/ من ۲۸۶ – ۲۹۵ وتهذیب التهذیب:۱/۸، تقریب التهذیب: ۹۱/۱.
[2]) کشف الباري: ۲۵۷/۲.
[3]) عمدة القاري: ۱۶۳/۱۲.
[4]) مرتخریجه تحت قول المصنف وقال ابن جریر والاشعث لعبدالله بن مسعود رضی الله عنه الخ.
[5]) فتح الباري: ٤/۵۹۳عمدة القاري:۱۲/۱۶۳.

ده چه ددې تعلق کفالت سره دې هم که نه داخوهسې د استیاق صورت ته پیش کړې شوه سره ددې چه په دې کښې حقیقي کفالت موجود نه دې [۱]

ایا په حدودکښې کفالت بالابدان جائزدې؟:- اوس ددې نه پس یوه مسئله بله ده که په یوسړی باندې حد واجب شوې وی نو دهغه کفیل بالبدن څوك سړې کیدې شی که نه؟ اکثرعلماء خودافرمائی چه دلته کفالت بالبدن جائزنه دې که د دغه حقوقوتعلق حقوق الله سره وی اوکه حقوق العبادسره وی. هم دا مسلك دامام ابوحنیفه، امام احمدبن حنبل قاضی شریح، حسن، اسحاق بن راهویه، ابوعبید او ابوثور رحمهم الله دې.

اوهم دغه قول د امام شافعی رحمه الله ددغه حدودو نه دې کوم چه حقوق الله سره متعلق وی اوکوم چه حقوق العبادسره متعلق دی په هغې کښې د هغوی دواړه قوله دی. یوخائی فرمائی لاکفالة في حدودالادمي ولالعان. یعنی په حدود او لعان کښې هیڅ کفاله نشته. او بل خائی کښې فرمائی **تجوزالکفالة بمن علیه حق أوحد، لانه حق الادمی فصحت الکفالة به کسائرحقوق الادمیین** [۲] یعنی په کوم سړی چه څه حق وی دهغه کفاله کول جائزده څکه چه دادسړی حق دې لهذا د نورو حقوقو په شان په دې کښې هم کفاله جائزده.

قوله: وقال حماد إذاتکفل بنفس الخ:- حمادبن ابی سلیمان رحمه الله فرمائی چه یوسړی د چاشخصی ضمانت ورکړو بیا دهغه انتقال اوشو (د انتقال کیدود وجې نه) دهغه ذمه واری ختمیږی اوحکم بن عتیبه رحمه الله فرمائیلی دی چه په ذمه واری اوس هم په هغه باندې باقی ده. دحضرت حماد او حکم رحمهماالله تعلیقات امام اثرم شعبه عن حماد والحکم په طریق سره موصولاً نقل کړی دی. [۳]

رجال الحدیث

حماد:- دا حماد بن ابی سلیمان مسلم اشعری کوفی رحمه الله دی. [۴] څوك چه د امام ابوحنیفه رحمه الله د مشائخونه دې. [۵]

حکم:- داحکم بن عتیبه رحمه الله دی. [۶]

د فقهاؤ اختلاف:- په دې تعلیق کښې امام بخاری رحمه الله یومستقل مسئله ذکرکړې ده که چرې یوسړې د چا کفیل بالنفس اوکفیل بالبدن جوړشی. اوس هغه سړې (مکفول به) مړشی نو په داسې صورت کښې به د کفیل په ذمه څه مطالبه وی که نه؟ نوامام ابوحنیفه، امام شافعی،

---

[۱]) إرشادالساري: ۲۵۸/۵ عمدة القاري: ۱۶۳/۱۲.

[۲]) المغنی لابن قدامة مقدسی رحمه الله ۱۰۵۸/۱.

[۳]) فتح الباري: ۵۹۳/٤.

[۴]) کشف الباری کتاب الوضوء باب قرأة القرآن بعد الحدیث وغیره.

[۵]) عمدة القاري: ۱۶۳/۱۲.

[۶]) کشف الباري: ٤۱۶/٤.

شریح، شعبی، حمادبن سلیمان اوحنابله رحمهم الله فرمائی چه د کفیل په ذمه هیڅ ذمه واری نشته چونکه دَاصیل په ذمه پاتې نه شو مړشو نوبیادَ کفیل په ذمه به څه پاتې شی.
ددې حضراتو دلیل دادې چه کفاله بالنفس بقاء دَمکفول بنفسه په بقاء باندې موقوف ده نودهغه مرګ به کفاله ختمه کړی ځکه چه کله مکفول بنفسه مړشو نوکفیل دَهغه دَ حاضرولونه عاجزکیدل ثابت شو. اَوکله چه کفیل دَ مکفول به دَ حاضرولونه عاجزشی نوکفاله بالنفس ساقط کیږی اوکفیل به دَ دغه کفاله نه بری الذمه شی. دویم دلیل دادې چه کله مکفول بنفسه مړشی نودَهغه نه حاضریدل ساقط شو اوچه کله دَهغه نه حاضریدل ساقط شو نودکفیل نه دَهغه حاضرول هم ساقط شو ځکه چه براءت اصیل، براءت کفیل واجب کوی.[1]
امام مالك حکم او لیث بن سعد رحمهم الله داحضرات فرمائی چه کفیل به دَ دغه مال ذمه واروی کوم چه دمکفول به په ذمه دې.[2]

دَ امام بخاری رحمه الله رائې:- امام بخاری رحمه الله اختلاف نقل کولوسره څه فیصله نه ده کړې لیکن دَهغوی متعلق مشهوره ده چه کله هغه څه اختلافی مسئله بیانوی او په هغې کښې دوه آثار پیش کوی نوچه کوم اثر هغه وړاندې راولې هم هغه دَهغه په نیزمختاروی نولکه چه دَامام بخاری په نیز دَحمادبن ابی سلیمان کوفی رحمه الله ته به ترجیح حاصله وی.

دَ تعلیق تفصیل:- **قال ابوعبدالله: وقال اللیث حدثنی جعفربن ربیعة الخ......** دَحضرت لیث رحمه الله په دې تعلیق باندې کلام دَ کتاب البیوع په شروع کښې **باب التجارة فی البحر، حدیث رقم:** په ضمن کښې او **کتاب الزکاة باب مایستخرج من البحر حدیث رقم:** په ضمن کښې تیرشوې دې او په هغې کښې دَ دې تعلیق موصول کیدو تصریح شوې ده.[3] بل حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی دا تعلیق امام اسماعیلی امام نسائی او امام احمد رحمهم الله هم په خپلو سندونوکښې موصولاً ذکر کړې دې.[4]

[حدیث ۲۱۶۹] [5] قَالَ أَبُوعَبْدِاللّٰهِ وَقَالَ اللَّيْثُ حَدَّثَنِي جَعْفَرُبْنُ رَبِيعَةَ عَنْ عَبْدِالرَّحْمٰنِ

---

[1]) الهدایة شرح بدایة المبتدی: ۲۷۹/۵.
[2]) المغنی لابن قدامة مقدسی: ۱۰۶۱/۱.
[3]) تغلیق التعلیق: ۲۹۱/۳.
[4]) فتح الباری: ۵۹۳/٤.
[5]) أخرجه البخاری أیضًا فی کتاب الزکاة باب مایستخرج من البحر رقم:۱٤۹۸ وفی کتاب البیوع باب التجارة فی البحر رقم:۲۰۶۳ وفی کتاب فی الاستقراض واداء الدیون والحجر والتفلیس باب إذا أقرضه إلی أجل مسمی أو اجله فی البیع رقم: ۲٤۰٤ وفی کتاب الفی القطة باب إذا وجد خشبة فی البحر أو سوطا اونحوه رقم: ۲٤۳۰ وفی کتاب الشروط باب الشروط فی القرض رقم: ۲۷۳٤ وفی کتاب الا ستئذان باب من یبدأ فی الکتاب رقم: ۶۲۶۱واخرجه محمدبن فتوح الحمیدی فی الجمع فی أفراد البخاری: ۱۷۹/۳ وأخرجه أحمد فی مسنده: ۲٤۱/۱۶، جامع الاصول کتاب القصص: ۷۸۲۶.

بن هرمز عن أبي هريرة - رضى الله عنه - عن رسول الله - صلى الله عليه وسلم - «أنه ذكر رجلاً من بني إسرائيل سأل بعض بني إسرائيل أن يسلفه ألف دينار، فقال ائتني بالشهداء أشهدهم. فقال كفى بالله شهيدا. قال فأتني بالكفيل. قال كفى بالله كفيلاً. قال صدقت. فدفعها إليه إلى أجل مسمى، فخرج في البحر، فقضى حاجته، ثم التمس مركبا يركبها، يقدم عليه للأجل الذي أجله، فلم يجد مركبا، فأخذ خشبة، فنقرها فأدخل فيها ألف دينار، وصحيفة منه إلى صاحبه، ثم زجج موضعها، ثم أتى بها إلى البحر، فقال اللهم إنك تعلم أني كنت تسلفت فلانا ألف دينار، فسألني كفيلاً، فقلت كفى بالله كفيلاً، فرضي بك، وسألني شهيدا، فقلت كفى بالله شهيدا، فرضي بك، وأني جهدت أن أجد مركبا، أبعث إليه الذي له فلم أقدر، وإني أستودعكها. فرمى بها في البحر حتى ولجت فيه، ثم انصرف، وهو في ذلك يلتمس مركبا، يخرج إلى بلده، فخرج الرجل الذي كان أسلفه، ينظر لعل مركبا قد جاء بماله، فإذا بالخشبة التي فيها المال، فأخذها لأهله حطبا، فلما نشرها وجد المال والصحيفة، ثم قدم الذي كان أسلفه، فأتى بالألف دينار، فقال والله ما زلت جاهدا في طلب مركب لآتيك بمالك، فما وجدت مركبا قبل الذي أتيت فيه. قال هل كنت بعثت إلى بشيء؟ قال أخبرك أني لم أجد مركبا قبل الذي جئت فيه. قال فإن الله قد أدى عنك الذي بعثت في الخشبة فانصرف بالألف الدينار راشدا». [ر: ١٤٢٧]

ترجمه: حضرت ابوهريره رضي الله عنه د رسول الله ﷺ نه روايت نقل کوی چه رسول الله ﷺ د بنی اسرائيلو د يوسړی تذکره کولوسره اوفرمائيل چه هغه د بنی اسرائيلود يوبل سړی نه زر دينار قرض اوغوښتل نوهغه ورته اووئيل چه اول داسې گواه راوله د چاپه گواهئی چه زما اعتبار وی. قرض غوښتونکی اووئيل چه د گواه په حيثيت خو بس الله کافی دې بيا هغه اووئيل چه ښه څوك كفيل (ضامن) راوله قرض غوښتونکی سړی اووئيل چه د ضامن په حيثيت سره هم بس الله کافی دې. هغه اووئيل چه تا رښتونې خبره اوکړه اود يومتعين مودې پورې ئی هغه ته قرض ورکړو. دې صاحب قرض واخستو او په سمندری سفرباندې روان شو اوبياد خپل ضرورتونو پوره کولو سره د څه سورلئی (کشتئی وغيره) په لټون کښې شو چه په هغې کښې سور شی او د متعينه مودې پورې قرض ورکونکی ته اورسيدې شی (اود هغه قرض اداکړی) خو څه سورلی ملاؤنه شوه. آخر هغه يو لرګې واخستو او په هغې کښې ئی سوری اوکړو بيائی زر ديناره او يوخط د خپل طرف نه د قرض ورکونکی طرف ته (اوليکلو) په هغه سوره کښې ورکړو اود هغې خله ئی بنده کړه اوهغه ئی سمندرته راوړو. بيائی اووئيل اې الله! تاته ښه پته ده چه ما د فلانکی سړی نه زر دينار قرض اخستې وو هغه زما نه ضامن اوغوښتو نو ماوئيلې وو چه د ضامن په حيثيت سره الله کافی دې نوهغه ماسره راضی شوې وو او (تاته پته ده چه) ما ډيرکوشش اوکړو چه څه سورلی ملاؤشی د کوم په ذريعه چه زه په مقرره موده کښې هغه قرض اورسولې شم ليکن ماته په هغې کښې کاميابی حاصله نه شوه.

په دې وجه زه اوس دا هم تاته حواله کوم (چه ته ئې اورسوه) بیاهغه هغه لرګې په سمندر لاهوکړو تردې چه هغه لرګې سمندرته اورسیدو اوهغه سړې واپس لاړو. اوس ئې هم دغه فکروو چه په څه شان به څه سورلئ (کشتئی وغیره) ملاؤشی د کوم په ذریعه چه خپل ښارته لاړشي (بل طرف ته هغه بل سړې) چاچه قرض ورکړې وو هم په دې لټون کښې د سمندرغاړې ته راغلو چه ممکن ده چه چرته یوجهاز دهغه مال راوړی راشي لیکن هلته ده ته یو لرګې ملاؤشو په کوم کښې چه مال وو هغه دغه لرګې د خپل کور د خشاك دپاره واخستو بیائې چه کله هغه اوځیرلو نودهغې نه دینار راووتل اویوخط هم. بیا هغه صاحب چاته چه هغه قرض ورکړې وو (څه ورځې پس) قرض ورکونکی ته زر روپئی راوړې راغلو او وئې وئیل چه په خدائې چه زه برابر په دې کوشش کښې ووم چه جهاز ملاؤشی او تاله ستا مال دراورسوم لیکن د هغه ورځ نه وړاندې په کومه ورځ چه زه سورشوم ماته هیڅ سورلی ملاؤ نه شوه نوقرض ورکونکی تپوس اوکړو چه آیا څه ځیزدې هم زما په نوم رالیګلې وو؟ قرض داری ورته اووئیل چه هم دغه خودرته ښایم چه هیڅ یوجهاز ماته ددې جهازنه وړاندې ملاؤنه شو په کوم باندې چه نن رسیدلې یم. هغه اوئیل چه بیاخو الله تعالی ستا هغه قرض اداکړو کوم چه تا په لرګی کښې رالیګلې وو. ته ښه په خوشحالئی سره (کامیابئی سره) خپل زر دیناره واخله واپس لاړشه.

رجال الحدیث

ابوعبدالله:- د ابوعبدالله نه مراد امام محمدبن اسماعیل بخاری رحمه الله پخپله دې.

لیث:- دالیث بن سعد رحمه الله دې. (۱)

جعفربن ربیعة:- جعفربن ربیعه به شجیل بن حسنه قرشی مصری رحمه الله دې. (۲)

عبدالرحمن:- دا عبدالرحمن بن هرمز اعرج رحمه الله دې. (۳)

ابوهریره:- اود حضرت ابوهریره تذکره تیره شوې ده. (۴)

ترجمة الباب سره مطابقت:- دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: فسالنی کفیلاً** سره واضح دې. (۵)

شرائع من قبلنا زمونږ په شریعت کښې حجت دې که نه؟:- امام بخاری رحمه الله دا قصه کفاله بالدیون په سلسله کښې پیش کړې ده خودا استدلال مبنی دې په دې خبره چه **شرائع من قبلنا** ددې شریعت مطهره دپاره حجت اومنلې شی اودامسئله مختلف فیها ده. جماهیر علماء یعنی حنفیه مالکیه اوحنابله فرمائی: **انه شرع لنا، ثابت الحکم علیها، إذا قص الله تعالی ورسوله صلی**

---

۱) کشف الباری: ۱/ ۳٤٤.

۲) کشف الباری: کتاب التیمم باب فی الحضر إذا لم یجد الماء الخ.

۳) کشف الباری: ۲/ ۱۱.

٤) کشف الباری: ۱/ ٦٥۹.

٥) عمدة القاری: ۱۲/ ۱٦٤.

الله تعالی علیه وسلم لنا من غیر انکار.

یعنی شرائع من قبلنا چه کله زمونږ دپاره د الله تعالی اودهغه د رسول ﷺ د طرف نه بیان کړې شی او په دې باندې څه نکیر هم وارد نه وی نوهغه زمونږ دپاره حجت وی.(۱) دلته هم حضور پاك تولہ قصه بیان کړې اونکیرئې نه دې فرمائیلې. معلومه شوه چه کفاله بالدیون کښې هیڅ نقصان نشته. حضرات شوافع شرائع من قبلنا حجت نه ګرځوی.(۲)

۲: باب: قول الله تعالی: ﴿وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ فَآتُوهُمْ نَصِيبَهُمْ﴾

د الله تعالی ارشاد دې چه کومو خلقو ته تاسو قسمونه خوړلو سره وعده کړې دهغوی حصه اداکړئې.

دترجمة الباب مقصد: - دلته امام بخاری رحمه الله دابښائی په کفالت کښې کفیل دغیر مال التزام په خپله ذمه کوی لهذا دا لزوم به د کفیل په ذمه شی اودا به هم داسې وی لکه چه د حلف اومعاهدې د وجې نه به دمیراث استحقاق لازم کیدلو. ددې اجمال تفصیل دادې چه پخوانی زمانه کښې دا دستور وو چه ډیروکسانو به په خپل مینځ کښې معاهده کوله او په هغوی کښې به ئې یوبل ته وئیل دمی دمك وحربی حربك وترثنی وارثك الخ یعنی زما وینه ستا وینه ده زما جنګ ستا جنګ دې ته به زما وارث ئې او زه به ستا وارث یم. دغه شان که چرې ته جنایت کوې نوهم زما په ذمه به راځی وغیره اوچه کله به داقسم قسم اومعاهده کیدله نوددې نه پس چه به کله په دغه قسم خوړونکو کښې څوك مړ کیدلو نودهغه حلیف به دهغه وارث وو. امام بخاری رحمه الله دابښائی چه څنګه به په حلف او معاهده کښې میراث جاری کیدلو اود یوبل به ذمه وارکیدلو دغه شان په کفالت کښې هم کفیل ذمه وارجوړیږی. لهذا هم دهغه په ذمه به وی چه د مکفول عنه د طرف نه مکفول له ته دین اداکړی.(۳)

[حدیث ۲۱۷۰](۴) حَدَّثَنَا الصَّلْتُ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ إِدْرِيسَ عَنْ طَلْحَةَ بْنِ مُصَرِّفٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رضی الله عنهما - (وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ) قَالَ وَرَثَةً (وَالَّذِينَ عَاقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ) قَالَ كَانَ الْمُهَاجِرُونَ لَمَّا قَدِمُوا الْمَدِينَةَ يَرِثُ الْمُهَاجِرُ الأَنْصَارِيَّ دُونَ ذَوِي رَحِمِهِ لِلأُخُوَّةِ الَّتِي آخَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - بَيْنَهُمْ، فَلَمَّا

---

(۱) ردالمحتار: ۶۳/۱ شرح العناية على الهداية مع فتح القدير: ۴۳۷/۱ الموسوعة الفقهية: ۱۸۲۶.

(۲) ردالمحتار: ۶۳/۱ شرح العناية على الهداية مع فتح القدير: ۴۳۷/۱ الموسوعة الفقهية: ۱۸۲۶.

(۳) إرشادالساری: ۲۶۲/۵ عمدة القاری: ۱۶۶/۱۲.

(۴) أخرجه البخاری أيضاً فی التفسير سورة النساء باب ﴿وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ﴾ الاية. رقم:۴۵۸ وفی كتاب الفرائض باب ذوی الارحام رقم:۶۷۴۷ وأخرجه أبوداؤد فی سننه باب نسخ ميراث العقدبميراث الرحم رقم: ۲۹۲۲ والنسائی فی الكبری حديث رقم:۵۵۲۳. جامع الاصول: ۶۵۵/۱.

نَزَلَتْ (وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ) نَسَخَتْ، ثُمَّ قَالَ (وَالَّذِينَ عَاقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ) إِلَّا النَّصْرَ وَالرِّفَادَةَ وَالنَّصِيحَةَ، وَقَدْ ذَهَبَ الْمِيرَاثُ وَيُوصِي لَهُ.[۴۳۰۴، ۶۳۶۶]

ترجمه:- حضرت ابن عباس رضي الله عنهما فرمائى چه دَالله تعالى ارشاد دې اودَ هرچادَ پاره مونږ مقرر کړې دى موالى يعنى وارث اوچاسره چه معاهده اوشوه ستاسو دَدې قصه داسې ده چه مهاجرين کله مدينې منورې ته راغلل(اوحضورپاك په هغوى کښې روړولې قايم کړه) نومهاجر به دَ انصارى ميراث اخستلو اودَ انصارى خپلوانوته به څه نه ملاويدل دَدې روړولئى دَ وجې نه کومه چه رسول الله ﷺ کړې وه. چه دا آيت نازل شو(وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ) نو دې (وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ) ئى منسوخ کړو او دَ (وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ) نه (مراد صرف) امداد اعانت او خيرخواهى پاتې شوه اوهغوى ته په ميراث کښې حصه ملاويدل ختم شو البته دَ دوى دَپاره وصيت کيدلې شى.

رجال الحديث

① **صلت**:- دا صلت بن محمدبن عبدالرحمن خارکي رحمه الله دې.(١)

② **ابواسامه**:-دا ابواسامه حمادبن اسامه رحمه الله دې.(٢)

③**ادريس بن يزيد**:- ادريس بن يزيدبن عبدالله بن عبدالرحمن ازدى زعافرى کوفى رحمه الله دې. دَ دوى کنيت ابوعبدالله دې.(٣)

اساتذه:- هغوى رحمه الله دَ ابان بن تغلب، اسماعيل بن رجاء، حبيب بن ابى ثابت، حکم بن عتيبه، سليمان اعمش، سماك بن حرب، طلحه بن مصرف، عبدالرحمن بن اسود بن يزيد، عدى بن ثابت، عطيه بن سعد عوفى، علقمه بن مرثد، عمرو بن مرة، قابوس بن ابى ظبيان او خپل پلار يزيدبن عبدالرحمن اذدى وغيرهم رحمهم الله نه روايات نقل کوى.(٤)

تلامذه:- اودهغوى رحمه الله نه ايوب بن سويدرملى، ابواسامه، رحميل بن معاويه، سفيان ثورى، حمزه بن ربيعه، ابوشهاب عبدربه بن نافع حناط، على بن غراب فزارى، على بن محمد بن زرارة، عمرو بن ابى سلمه تنيسى محمدبن عبيد طنافسى، وکيع بن جراح، يحيى بن زکريا اودهغوى خوئى عبدالله بن ادريس وغيره هم رحمهم الله روايات نقل کوى.(٥) يحيى بن معين او امام نسائى رحمهما الله فرمائى ثقة (٦) دغه شان امام ابوداؤد رحمه الله فرمائى ثقة.(٧)

---

(١) كشف البارى كتاب الصلاة باب إذا لم يتم السجود.

(٢) كشف البارى:٣/٤١٤.

(٣) تهذيب الكمال:١/٣٣٢.

(٤) المصدرالسابق.

(٥) تهذيب الكمال:١/٣٣٢ – ٣٣٣.

(٦) تهذيب الكمال:١/٣٣٢ – ٣٣٣.

(٧) تهذيب التهذيب :١/١٠١.

او امام ابن حبان رحمه الله هم دهغوی ذکر په ثقات کښې کړې دې.(۱) عبدالله بن ادریس رحمه الله فرمائی چه ماته شعبة رحمه الله (امیرالمؤمنین فی الحدیث) اوونیل ستا پلار ماته ډیره فائده رارسولې ده.(۲) بل حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی **ثقة من السابعة**.(۳)

⑤ **طلحه**:- دا طلحه بن مصرف بن عمرو کوفی رحمه الله دې.(۴)

⑥ **سعید بن جبیر**:- دوی مشهورتابعی سعیدبن جبیر کوفی رحمه الله دې.(۵)

⑥ **ابن عباس**:- او دحضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما تذکره هم تیره شوې ده.(۶)

ترجمة الباب سره مطابقت:- د حدیث ترجمة الباب سره مناسبت ښکاره دې.

تشریح:- حضرت ابن عباس رضی الله عنهما دوه آیاتونه تلاوت کړل رومبی آیت کښې ﴿مَوَالِيَ﴾ شرح اوکړه اوددې نه مراد وارثان دی او دا چه دا آیات ناسخ دې اوددې نه پس آیت تلاوت ئی اوکړو او هغه آیت منسوخ دې اوددې نه پس ئی بیا وضاحت اوکړو چه مهاجرین کله مدینې منورې ته راغلې وو نو حضورپاك په مهاجرینو اوانصارو کښې مواخاة یعنی رور ولی کړې وه. ددې اثر دا اوشو که یوانصاری به مړکیدو نودهغه مهاجر رور به د هغه وارث وو اود انصاری ذو رحم محرم کوم چه به رشته دار وو هغه به نه وارث کیدو. دا تقریر به په هغه صورت کښې وی چه کله المهاجر رفع سره او الانصاری نصب سره اولوستلې شی.

اوکه چرې الانصاری رفع سره اولوستلې شی نو بیابه مطلب داشی چه د مواخاة اثر به دا کیدلو که چرته یومهاجر مړکیدلو دهغه وارث به هغه انصاری رور کیدلو کوم سره چه مواخاة یعنی رور ولی شوې وه. اود مهاجرذی رحم خپلوان به وارثان نه وو.(۷) بهر حال بیا دا حکم الله تبارك وتعالی ارشاد ﴿ وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدٰنِ وَالْاَقْرَبُوْنَ ﴾ والا آیت په ذریعه منسوخ شو.

قوله: وقدذهب المیراث ویوصی له:- ددې نه پس داخبره یادساتئی چه دا نسخ صرف په میراث کښې شوې ده باقی هغه چه خپل مینځ کښې به ئی د خیرخواهئی حسن سلوك امداد اواعانت کومه معاهده کوله هغه په خپل ځائی باقی ده. ددې دپاره ئی اوفرمائیل وقد ذهب المیراث ویوصی له چه میراث خولاړو وصیت اوس هم د هغوی دپاره کولې شی.(۸)

---

(۱) کتاب الثقات: ۷۸/۶.

(۲) تهذیب التهذیب: ۱۰۱/۱.

(۳) تهذیب التهذیب: ۶۳/۱.

(۴) کشف الباری کتاب البیوع باب التنزه من الشبهات.

(۵) کشف الباری: ۴۱۸/۴.

(۶) کشف الباری: ۴۳۵/۱، ۲۰۵.

(۷) لامع الدراری: ۲۰۳/۶.

(۸) عمدة القاری: ۱۶۸/۱۲.

[حديث ۲۱۷۱] (۱) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ أَنَسٍ - رضى الله عنه - قَالَ قَدِمَ عَلَيْنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ فَآخَى رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - بَيْنَهُ وَبَيْنَ سَعْدِ بْنِ الرَّبِيعِ. [ر: ۱۹۴۴]

ترجمه - حضرت انس بن مالك رضی الله عنه فرمائى چه عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه (دَ مكې مكرمې نه) هجرت اوكړو راغلو. رسول الله صلی الله علیه وسلم په هغه كښې او حضرت سعد رضی الله عنه كښې رور ولى قايم كړه.

رجال الحديث

⊙ **قتيبه** - دا قتيبه بن سعيد ثقفى رحمه الله دې. (۲)

⊙ **اسماعيل** - دااسماعيل بن جعفر مدينى رحمه الله دې. (۳)

⊙ **حميد** - داحميد بن ابى حميد الطويل رحمه الله دې. (۴)

⊙ **انس رضى الله عنه** - داحضرت انس بن مالك رضی الله عنه دې دَ دوى تذكره هم ماقبل كښې تيره شوې ده. (۵) دَ دې حديث نه غرض پخوانئى معاهدې اوقسمونه كوم چه په حق او دَنيكئى په كارونو باندې مشتمل وو په اسلام كښې اثبات دې. (۶) بل په دې حديث باندې كلام دَ كتاب البيوع په شروع كښې تيرشوې دې. (۷)

[حديث ۲۱۷۲] (۸) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ زَكَرِيَّاءَ حَدَّثَنَا عَاصِمٌ قَالَ قُلْتُ لأَنَسٍ رضى الله عنه أَبَلَغَكَ أَنَّ النَّبِىَّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «لاَ حِلْفَ فِى الإِسْلاَمِ». فَقَالَ قَدْ حَالَفَ النَّبِىُّ - صلى الله عليه وسلم - بَيْنَ قُرَيْشٍ وَالأَنْصَارِ فِى دَارِى. [۵۷۳۳، ۶۹۰۹]

---

(۱) مرتخريجه فى كتاب البيوع ماجاء فى قول الله تعالى ﴿ فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلٰوةُ فَانْتَشِرُوا فِى الْأَرْضِ ﴾ الاية، حديث رقم:۲۰۴۹.

(۲) كشف البارى:۱۸۹/۲.

(۳) كشف البارى:۲۷۱/۲.

(۴) كشف البارى:۵۷۱/۲.

(۵) كشف البارى:۴/۲.

(۶) فتح البارى: ۵۹۶/۴ وإرشاد السارى: ۲۶۳/۵.

(۷) انظر كتاب البيوع باب ماجاء فى قول الله تعالى: ﴿ فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلٰوةُ فَانْتَشِرُوا فِى الْأَرْضِ ﴾ الاية، حديث رقم:۲۰۴۹.

(۸) وأخرجه مسلم فى صحيحه فى كتاب الفضائل الصحابة باب مواخاة النبى صلى الله تعالى عليه وسلم بين اصحابه رضى الله تعالى عنهم حديث رقم:۶۴۱۰ وأخرجه امنا أبوداؤد فى سننه فى كتاب الفرائض باب فى الحلف حديث رقم:۳۹۲۶ وانظر فى جامع الاصول النوع الثانى فى الحلف والاخاء، رقم:۴۸۰۰ وتحفة الاشراف رقم: ۳۲۰۲.

ترجمه:- حضرت عاصم بن سلیمان فرمائی چه ما دَحضرت انس بن مالک رضی الله عنه نه تپوس اوکړو آیا تاسو ته دَ حضورپاک دا حدیث رسیدلې دې چه دَ جاهلیت عهدوپیمان په اسلام کښې نشته هغوی اوفرمائیل حضورپاک ﷺ پخپله زما په کورکښې په قریش او انصارکښې عهد وپیمان کړې وو

رجال الحدیث

① **محمدبن سباح**:- دامحمدبن سباح بن سفیان دولابی ابوجعفر رحمه الله دې.[1]

② **اسماعیل بن زکریاء**:- دااسماعیل بن زکریا ابوزیاد اسدی خلقانی کوفی رحمه الله دې.[2]

③ **عاصم**:- داعاصم بن سلمیان تمیمی ابوعبدالرحمن الاحول رحمه الله دې.[3]

④ **انس**:- داحضرت انس بن مالک رضی الله عنه دې.[4]

دَحدیث ترجمة الباب سره مناسبت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مناسبت ظاهردې.

قوله: لاحلف فی الاسلام:- **قوله لاحلف فی الاسلام الخ** مطلب دادې چه کوم جاهلانه رسم اورواج باندې مشتمل دَحلف طریقه وه هغه خو اسلام نه برداشت کړه اونه ئی خوښه کړه. ددې نه علاوه یوبل سره حسن سلوك امداد اواعانت باندې حلف اوعهدوپیمان باقی اوساتل اوپخپله رسول الله ﷺ په په مهاجرینو کښې یوخل دَ هجرته وړاندې مواخات اوکړل او بیا دَمدینې منورې دَهجرت نه پس په مهاجرینو او انصاروکښې مواخات اوکړل اودَ میراث په سلسله کښې چه کوم عهدوپیمان یوه سلسله وه هغه روستو منسوخ کړې شوه.[5]

۳-باب: من تکلف عن میتٍ دیناً، فلیس له أن یرجع وَبِهِ قَالَ الْحَسَنُ.

کوم سړې چه دَ مړی دَ قرض ضمانت اوکړی هغه رجوع نه شی کولې اوامام حسن بصری رحمه الله هم داسې وئیلی دی.

دَترجمة الباب مقصد:- که چرې څوك دَ مړی کفیل جوړشی نواوس ده ته دَ رجوع حق حاصل نه دې هغه کفیل دَخپل کفالت نه رجوع نه شی کولې ځکه چه داکفالت لازمه دې. دویم مطلب داهم کیدې شی که چرې دَ مړی دَطرف نه څوك کفیل جوړشی بیا هغه دَمړی دین اداکړی نود دین دَ اداکولونه پس هغه کفیل دَ مړی ترکه ته رجوع کولې شی که نه شی کولې؟ نوددې

---

[1]) کشف الباری: أبواب الاذان باب من استولی قاعداً فی وتر من صلوته.

[2]) کشف الباری کتاب البیوع باب ماذکرفی الاسواق.

[3]) کشف الباری کتاب الوضوء باب الماء الذی یغسل به شعر الانسان.

[4]) کشف الباری:۲/ ٤.

[5]) فتح الباری: ٤/ ۵۹۷.

متعلق امام بخاری رحمه الله فرمائی چه ده ته د رجوع حق حاصل نه دې (١) حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه رومبې مطلب دوصیت مقصد سره زیات مناسبت لری. (٢) اوعلامه قسطلانی رحمه الله صرف هم رومبې مطلب بیان کړې دې (٣)

د فقهاؤ اختلاف:- که چرې دویم مطلب مراد واخستې شی نو دا مسئله مختلف فیها ده. جمهور علماء په کوم کښې چه صاحبین رحمهما الله او امام شافعی رحمه الله هم شامل دې فرمائی چه کوم سړې دمړی کفیل جوړشو اوهغه دین ادا کړو نواوس ده ته د مړی ترکې ته د رجوع هیڅ حق حاصل نه دې. امام مالك رحمه الله فرمائی که چرې هغه سړې اووائی چه ما خود رجوع په نیت سره کفالت کړې وو نو په دې صورت کښې ده ته د رجوع کولو حق حاصل دې ګنی نه دې. امام ابوحنیفه رحمه الله فرمائی که چرته مړی مال پریخودې وی نو په اندازه د دین د رجوع کولو حق شته ګنی د کفالت څه اعتبار نشته. یعنی د دین اداکول به د هغه د طرف نه تبرع ګنړلې شی. د رجوع کولو اختیار به نه شی ورکولې. حضرت حسن بصری رحمه الله هم د عدم رجوع قائل دې (٤)

[حدیث ٢١٧٣] (٥) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ - رضى الله عنه - أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - أُتِيَ بِجَنَازَةٍ، لِيُصَلِّيَ عَلَيْهَا، فَقَالَ «هَلْ عَلَيْهِ مِنْ دَيْنٍ». قَالُوا لاَ. فَصَلَّى عَلَيْهِ، ثُمَّ أُتِيَ بِجَنَازَةٍ أُخْرَى، فَقَالَ «هَلْ عَلَيْهِ مِنْ دَيْنٍ». قَالُوا نَعَمْ. قَالَ «صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ». قَالَ أَبُو قَتَادَةَ عَلَىَّ دَيْنُهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَصَلَّى عَلَيْهِ. [ر: ٢١٦٧]

ترجمه:- د رسول الله ﷺ مخې ته یوه جنازه راوړلې شوه د جنازې د مونځ کولو دپاره. حضورپاك تپوس اوکړو آیا په ده باندې قرض شته؟ خلقو وئیل نه. حضورپاك په هغه باندې جنازه اوکړه بیا دویمه جنازه راوړلې شوه. رسول الله ﷺ تپوس اوکړو په ده باندې قرض وو؟ خلقو وئیل اوجی. حضورپاك صحابه کرامو ته اوفرمائیل تاسو په خپل ملګری باندې جنازه اوکړئی. ابوقتاده ﷺ عرض اوکړو یارسول الله ﷺ! د ده قرض ماپه خپل ځان واخستو نوبیا حضورپاك جنازه اوکړه.

رجال الحدیث

① **ابوعاصم**:- دا ابوعاصم النبیل ضحاك بن مخلد رحمه الله دې. (٦)

---

(١) لامع الدراری: ٦/٢٠٦ – ٢٠٧.
(٢) فتح الباری: ٤/٥٩٨.
(٣) إرشاد الساری: ٥/٣٦٤.
(٤) شرح ابن بطال: ٦/٣٥٣ لامع الدراری: ٦/٢٠٧.
(٥) مرتخریجه فی کتاب الحوالة فی باب إذا حال دین المیت علی رجل جاز.
(٦) کشف الباری: ٢/١٥٢.

⑤ **یزید**:- دا یزیدبن ابی عبید رحمه الله دې. [۱]

⑥ **سلمه بن اکوع**:- دامعروف صحابی حضرت سلمه بن اکوع رضي الله عنه دې. [۲]

دحدیث باب ترجمة الباب سره مناسبت:- دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: قال ابوقتادة علی دینه په ذریعه سره واضح دې. [۳]

په دې حدیث تفصیلی کلام کتاب الحوالة کښې تیر شوې. [۴]

دعلامه کرمانی رحمه الله په قول دعلامه عینی رحمه الله رد:- علامه کرمانی رحمه الله فرمائی چه دا حدیث دامام بخاری رحمه الله ثلاثیات نه اتم حدیث دې. [۵] علامه عینی رحمه الله فرمائی چه دا حدیث په کتاب الحواله کښې تیرشوې دې نودا اتم ثلاثی نه دې بلکه اووم دې اوامام بخاری رحمه الله کتاب الحواله او کتاب الکفاله کښې دا حدیث په توګه د مستدل ددې د پاره پیش کړې دې چه د بعض فقهاؤ په نیز حواله اوکفاله متحدالمعنی دی او بعض فقهاؤ په نیز متقارب المعنی دې. [۶]

[حدیث ۲۱۷۴] [۷] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِاللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا عَمْرٌو سَمِعَ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِاللَّهِ -رضی الله عنهم- قَالَ قَالَ النَّبِيُّ -صلی الله علیه وسلم- «لَوْقَدْ جَاءَ مَالُ الْبَحْرَيْنِ ، قَدْ أَعْطَيْتُكَ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا» . فَلَمْ يَجِئْ مَالُ الْبَحْرَيْنِ حَتَّى قُبِضَ النَّبِيُّ - صلی الله علیه وسلم - فَلَمَّا جَاءَ مَالُ الْبَحْرَيْنِ أَمَرَ أَبُو بَكْرٍ فَنَادَى مَنْ

---

[۱] کشف الباری: ۱۸۲/٤.

[۲] کشف الباری: ۱۸۳/٤.

[۳] عمدة القاری: ۱۶۶/۱۲.

[٤] کتاب الحوالة باب إذا احال دین المیت علی رجل جاز.

[۵] شرح الکرمانی رحمه الله لصحیح البخاری: ۱۲۳/۱۰.

[۶] عمدة القاری: ۱۶۹/۱۲.

[۷] أخرجه البخاری أیضًا فی کتاب الهبة باب إذا وهب هبة او وعدالخ رقم: ۲٤۵۸ وفی کتاب الخمس باب ومن الدلیل علی أن الخمس لنوائب المسلمین رقم: ۲۹۶۸۱ وفی أبواب الجزیة والموادعة باب ماأقطع النبی صلی الله تعالی علیه وسلم من البحرین رقم: ۲۹۹۳ وفی کتاب المغازی کتاب قصة عمان وبحرین رقم: ٤۱۲۲ وأخرجه مسلم فی الفضائل باب ماسئل رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم شیئًا. قط فقال لا رقم: ۲۳۱٤ وأخرجه احمد فی مسندجابر بن عبدالله رضی الله تعالی عنهما رقم: ۱٤۷۲ والطحاوی فی مشکل الاثار باب بیان مشکل ماروی عن رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم فیما الخ رقم: ۳۰٤ وفی مسندالشافعی رحمه الله تعالی. فی کتاب قسم الفیئ رقم: ۱٤۰۷ وفی مسند أبی یعلی فی مسندجابررضی الله تعالی عنه رقم: ۱۹۶۶ وأخرجه الحمیدی فی مسنده فی أحادیث جابر بن عبدالله رضی الله تعالی عنهما رقم: ۱۲۳۳ وأخرجه البیهقی فی سننه فی کتاب قسم الفیئ والغنیمة باب بیان مصرف أربعة اخماس الفیئ الخ رقم: ۱۲۵۲۵ وابن أبی شیبة فی مصنفه: ۲۵۳/۶ جامع الاصول: ۹۳۸۳/۱، ۹۲۶۸/۱۱.

كَانَ لَهُ عِنْدَ النَّبِيِ - صلى الله عليه وسلم - عِدَةٌ أَوْدَيْنٌ فَلْيَأْتِنَا. فَأَتَيْتُهُ، فَقُلْتُ إِنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ لِي كَذَا وَكَذَا، فَحَثَى لِي حَثْيَةً فَعَدَدْتُهَا فَإِذَا هِيَ خَمْسُمِائَةٍ، وَقَالَ خُذْ مِثْلَيْهَا. [۲۴۵۸، ۲۵۳۷، ۲۹۶۸، ۲۹۹۳، ۴۱۲۲]

ترجمه:- (حضرت جابربن عبدالله رضی الله عنه ارشاد فرمائی چه) رسول الله ﷺ ماته اوفرمائيل كه چرته دَ بحرين خراج راغلو نوزه به تاته داسې او داسې (يعنى دواړه لپې ډكې كړې) دركړم بيا دَ بحرين خراج راتلونه وړاندې دَرسول الله ﷺ وفات اوشو (دَ ابوبكر رضی الله عنه په خلافت كښې) دَ بحرين نه مال راغلو نوهغه اعلان اوكړو چه حضورپاك چاسره كومه وعده كړې وى يا په حضورپاك باندې دَ چاڅه قرض وى نوهغه دې حاضرشى. ما چه دا اعلان واورېدو نو ابوبكر صديق رضی الله عنه له لاړم. ما اووئيل حضورپاك ماته دَ دومره دومره مال راكولووعده فرمائيلې وه. هغه يوه لپه ډكه كړه ماته ئى روپئى راكړې ما چه اوشميرلې نو پنځه سوه وې هغه وئيل چه دَدې په ډبل نورې واخله.

رجال الحديث

① **على بن عبدالله**:- داعلى بن عبدالله بن جعفر المعروف بابن المدينى رحمه الله دى.[1]

② **سفيان**:- دا سفيان بن عيينه رحمه الله دى.[2]

③ **عمرو**:- داعمروبن دينارمكى رحمه الله دى.[3]

④ **محمدبن على**:- دامحمدبن على بن حسين رحمه الله دى.[4]

⑤ **جابربن عبدالله**:- دامشهورصحابى حضرت جابربن عبدالله رضی الله عنه دى.[5]

دَحديث ترجمة الباب سره مناسبت:- حضرت ابوبكرصديق رضی الله عنه چه دَ رسول الله ﷺ نائب او قائمقام وو. هغوى دَ حضور اكرم ﷺ دَ طرف نه دَدين دَاداكولوذمه وارى واخسته نودا ښكاره خبره ده چه كفالت شو. لهٰذا معلومه شوه چه **كفايت عن الميت جائز** دى.[6]

بحرين بصره اوعمان په مينځ كښې يوځائې دې اوهلته حضرت علاء بن حضرمى رضی الله عنه دَحضورپاك دَ طرف نه عام مقرروو.[7]

---

[1]) كشف البارى:۳/۲۹۷.

[2]) كشف البارى:۱/۳۳۸، ۳/۱۰۲.

[3]) كشف البارى:٤/۳۰۹.

[4]) كشف البارى كتاب الوضوء باب من لم يرالوضوء من الخرجين الخ.

[5]) كشف البارى كتاب الوضوء باب صب النبى صلى الله تعالى عليه وسلم وضوء الخ.

[6]) عمدة القارى:۱۲/۱۷۰.

[7]) عمدة القارى:۱۲/۱۷۰.

۴- باب: جوار أبي بكر في عهد النبي ﷺ وعقده

د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه د رسول الله ﷺ په زمانه کښې (دیو کافر) ته امن ورکول او هغه سره عهدکول

د ترجمة الباب مقصد: - امام بخاری رحمه الله دا ترجمة الباب د یوخاص وجې نه ذکرکړې دې جوار وانې چاته پناه ورکولوته او په دې کښې درې کسان وی یومجیر (پناه ورکونکې) یومجار چاته چه پناه ورکړې شی او یومجارمنه د چا ضررنه چه د بچ کیدودپاره پناه اخستونکې پناه اخلی او پنا ورکونکې پناه ورکوی. په کفالت کښې هم دا درې څیزونه وی کفیل مکفول له او مکفول عنه اوامام بخاری رحمه الله چه په دې باب کښې د حضرت ابوبکرصدیق رضی الله عنه کومه واقعه بیان کړې ده د دې نه دامعلومه شوه چه قاعده داوه چه مجاد مجارمنه طرف نه د مجیرد وجې نه څه تکلیف نه رسیدلو په دې وجه د ابن الدغنه د وجې نه قریشو حضرت ابوبکر رضی الله عنه ته د تکلیف رسولونه لاس رانبکلو نو امام بخاری رحمه الله داسې فرمائی چه هم دغه شان په کفاله کښې د مکفول له د طرف نه مکفول عنه ته د کفیل د وجې نه څه تکلیف نه رسولو او في عهدالنبي صلى الله تعالى عليه وسلم قيددد دې خبرې د خودلودپاره اولګولې شو چه حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه د رسول الله ﷺ په زمانه کښې ابن الدغنه سره په دغه عهدوپیمان کښې شرکت کړې وو اود هغه په جوارکښې داخل شوې وو او رسول الله ﷺ په دې باندې هیڅ نکیرنه وو فرمائیلې. بلکه د سکوت په ذریعه ئې د دې تائیدکولوسره د دې تقریرفرمائیلې. د دې نه معلومه شوه چه دامعتبردې اوچه کله دا معتبردې نو کفالت هم معتبردې ځکه چه د دې نوعیت بالکل هم دغه شان دې. (١)

[حديث ٢١٧٥] (٢) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ فَأَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ - رضي الله عنها - زَوْجَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَتْ لَمْ أَعْقِلْ أَبَوَيَّ إِلاَّ وَهُمَا يَدِينَانِ الدِّينَ . وَقَالَ أَبُو صَالِحٍ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ عَنْ يُونُسَ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ - رضي الله عنها - قَالَتْ لَمْ أَعْقِلْ أَبَوَيَّ قَطُّ، إِلاَّ وَهُمَا يَدِينَانِ الدِّينَ، وَلَمْ يَمُرَّ عَلَيْنَا يَوْمٌ إِلاَّ يَأْتِينَا فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ - صلى

---

(١) الابواب التراجم لشيخ الحديث العلامة زكريا كاندهلوى رحمه الله ص: ١٦٩.

(٢) إخرجه البخارى أيضاً فى أبواب المساجد باب المسجد يكون فى الطريق من غيرضرر بالناس. رقم: ٤٦٤ وفى كتاب فضائل الصحابة باب هجرة النبى صلى الله تعالى عليه وسلم واصحابه إلى المدينة رقم: ٣٦٩٢ وابن حبان فى صحيحه فى كتاب التاريخ باب بدئ الخلق رقم: ٦٢٧٧ والامام أحمد فى مسنده: ١٩٨/٦ فى حديث سيدة عائشة رضى الله تعالى عنها رقم: ٢٥٦٦٧ ولم يخرج هذا الحديث سوى الامام البخارى رحمه الله تعالى من أصحاب الكتب السنة انظر تحفة الاشراف: ٤٠٠/١٣ رقم: الحديث ١٦٥٥٢ جامع الاصول رقم الحديث: ٩٢٠٣.

الله عليه وسلم - طرفى النهار بكرة وعشية، فلما ابتلى المسلمون خرج أبو بكر مهاجرا قبل الحبشة، حتى إذا بلغ برك الغماد لقيه ابن الدغنة - وهو سيد القارة - فقال أين تريد يا أبا بكر فقال أبو بكر أخرجنى قومى فأنا أريد أن أسيح فى الأرض فأعبد ربى. قال ابن الدغنة إن مثلك لا يخرج ولا يخرج، فإنك تكسب المعدوم، وتصل الرحم، وتحمل الكل، وتقرى الضيف، وتعين على نوائب الحق، وأنا لك جار فارجع فاعبد ربك ببلادك. فارتحل ابن الدغنة، فرجع مع أبى بكر، فطاف فى أشراف كفار قريش، فقال لهم إن أبا بكر لا يخرج مثله، ولا يخرج، أتخرجون رجلا يكسب المعدوم، ويصل الرحم، ويحمل الكل، ويقرى الضيف، ويعين على نوائب الحق. فأنفذت قريش جوار ابن الدغنة وآمنوا أبا بكر وقالوا لابن الدغنة مر أبا بكر فليعبد ربه فى داره، فليصل وليقرأ ما شاء، ولا يؤذينا بذلك، ولا يستعلن به، فإنا قد خشينا أن يفتن أبناءنا ونساءنا. قال ذلك ابن الدغنة لأبى بكر، فطفق أبو بكر يعبد ربه فى داره، ولا يستعلن بالصلاة ولا القراءة فى غير داره، ثم بدا لأبى بكر فابتنى مسجدا بفناء داره، وبرز فكان يصلى فيه، ويقرأ القرآن، فيتقصف عليه نساء المشركين وأبناؤهم، يعجبون وينظرون إليه، وكان أبو بكر رجلا بكاء لا يملك دمعه حين يقرأ القرآن، فأفزع ذلك أشراف قريش من المشركين، فأرسلوا إلى ابن الدغنة فقدم عليهم، فقالوا له إنا كنا أجرنا أبا بكر على أن يعبد ربه فى داره، وإنه جاوز ذلك، فابتنى مسجدا بفناء داره، وأعلن الصلاة والقراءة، وقد خشينا أن يفتن أبناءنا ونساءنا، فأته فإن أحب أن يقتصر على أن يعبد ربه فى داره فعل، وإن أبى إلا أن يعلن ذلك فسله أن يرد إليك ذمتك، فإنا كرهنا أن نخفرك، ولسنا مقرين لأبى بكر الاستعلان. قالت عائشة فأتى ابن الدغنة أبا بكر، فقال قد علمت الذى عقدت لك عليه، فإما أن تقتصر على ذلك وإما أن ترد إلى ذمتى، فإنى لا أحب أن تسمع العرب أنى أخفرت فى رجل عقدت له. قال أبو بكر إنى أرد إليك جوارك، وأرضى بجوار الله. ورسول الله - صلى الله عليه وسلم - يومئذ بمكة، فقال رسول الله - صلى الله عليه وسلم - «قد أريت دار هجرتكم، رأيت سبخة ذات نخل بين لابتين». وهما الحرتان، فهاجر من هاجر قبل المدينة حين ذكر ذلك رسول الله - صلى الله عليه وسلم -، ورجع إلى المدينة بعض من كان هاجر إلى أرض الحبشة، وتجهز أبو بكر مهاجرا، فقال له رسول الله - صلى الله عليه وسلم - «على رسلك فإنى أرجو أن يؤذن لى». قال أبو بكر هل ترجو ذلك بأبى أنت قال «نعم». فحبس أبو بكر نفسه على رسول الله - صلى الله عليه وسلم - ليصحبه وعلف راحلتين كانتا عنده ورق السمر أربعة أشهر. [ر: ۴۶۴]

ترجمه - حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها چه د حضور پاك بى بى ده ارشاد فرمائى چه ما د كله نه خپل مور پلار پيژندلى دى نو هغوى مې هم د اسلام په دين باندې ليدلى دى او په مونږ باندې

هیڅ یوه ورځ داسې نه ده تیره شوې چه حضورپاك ﷺ به د ورځې په دواړو غاړو یعنی سحراوماښام نه وی راغلې. کله چه مسلمانانوته د کافرانودلاسه سخت تکلیف کیدو نو حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه لاړو اوحبشه ته هجرت اوکړو تردې چه برك الغماد نومې ځائی ته اورسیدو نوهغه ته ابن الدغنه ملاؤ شو چه د قاره قبیلې سرداروو هغه تپوس اوکړو ابوبکر! د کوم ځائی اراده ده؟ حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه جواب ورکړو زما قوم زه اوویستلم اوس زه غواړم چه دالله تعالی په زمکه کښې سیل اوکړم اودهغه عبادت اوکړم. ابن الدغنه اووئیل چه ستا په شان سړې نه اوځی او نه ویستلې شی ته خو چه خلقو سره کوم څیزنه وی هغه ګټې او هغوی ته ئی ورکوې (یعنی د غریبانانوخیال ساتونکې ئی)، او صله رحمی کوې اود بال بچ بوج په خپل ځان باندې اوچته وې اودمیلمه میلمستیاکوې او په حادثاتوکښې دحق مرسته کوې. (یعنی په حق خبره باندې قایم پاتې کیدو د وجې په چاباندې راتلونکې مصیبت دفاع کوې) زه تا په خپله پناه کښې اخلم. زه ته خپل ښار ته واپس شه اودخپل رب عبادت کوه. نو ابن الدغنه هم سفراوکړو او ابوبکر ئی واخستو مکې ته راغلو. د قریشو سردارانوله راغلو هغوی ته ئی اووئیل ګورئی د ابوبکر په شان سړې چه هغه ددې ځائی نه اوځی یا اوویستلې شی (سخته د افسوس خبره ده) تاسو داسې سړې اوباسئی چه د غریبانانو پالنه کوی صله رحمی کوی اود بال بچ بوج په خپل سر اوچته وی دمیلمنو میلمستیاکوی او په حادثاتوکښې دحق خبرې ملګرتیاکوی. (یعنی په حق باندې قایم پاتې کیدو د وجې نه په یوانسان باندې راتلونکې مصیبت نه حفاظت کوی) نود قریشو کافرانو دابن الدغنه پناه منظور کړه اوحضرت ابوبکر رضي الله عنه ته ئی امن ورکړو. مګر ابن الدغنه اووئیل چه تاسو ابوبکر صدیق رضي الله عنه ته اووائې چه په خپل کورکښې دخپل رب عبادت کوه هم هلته مونځ کوه او چه څه دې خوښه وی هغه لوله او مونږ له (په مونځ اوقران لوستلو سره) تکلیف مه راکوه اومه ئی په ښکاره لوله ځکه چه مونږ ویریږو چه زمونږ ښځې اوځامن په فتنه کښې پرینوځی. ابن الدغنه حضرت ابوبکر رضي الله عنه ته داهرڅه اووئیل اوحضرت ابوبکر رضي الله عنه (دهغه ورځ نه) په خپل کور کښې عبادت کولو او علانیه ئی مونځ کول او قرآن لوستل پریخودل. بیا دابوبکر صدیق رضي الله عنه په زړه کښې راغلل نود خپل کور د صحن مخې ته ئی یوجمات جوړکړو او بهر راووتلو هم هلته ئی مونځ کول او نورو باندې کول شروع کړه او چه کله به ئی قرآن لوستلو نود مشرکانوښځو او بچو به په هغوی باندې ګڼړه جوړه کړه او په حیرانتیاسره به ئی هغوی ته کتل. حضرت ابوبکر رضي الله عنه ډیر ژړیدونکې سړې وو کله چه به ئی قرآن لوستلو نو په خپلو اوښکو به ئی قابونه شوه راوستلې. د قریشو سردارانو چه داکیفیت اولیدلو نو اوویریدل او ابن الدغنه ته ئی اووئیل چه راشه. هغه مکې مکرمې ته راغلو کفارقریش هغه ته اووئیل مونږ خو ابوبکرته په دې شرط باندې امان ورکړې وو چه هغه دې په خپل کورکښې عبادت کوی خوهغه د دغه شرط خلاف د کور په صحن کښې جمات جوړکړو او په ښکاره مونځ او قرآن لولی. مونږ ویریږو چه زمونږ ښځې اوبچې چرته په فتنه کښې پرینوځی (ته ابوبکرته اووایه) چه په خپل کورکښې دې دخپل رب عبادت کوی اوکه هغه نه منی او په ښکاره عبادت کول غواړی نوهغه ته اووایه چه ستا د مان نه دې اوځی. ځکه چه مونږ ته ستا امان ماتول ښه نه ښکاری. اومونږ خو به ابوبکر په ښکاره

عبادت کولوهیڅ کله هم پرینږدو. حضرت عائشه رضی الله عنها فرمائی چه دې اورېدوسره ابولدغنه حضرت ابوبکر رضی الله عنه له راغلو اوونې وئیل چه تاته پته ده ما چه په کوم شرط باندې ذمه واری اخستې وه یاخوته په خپل شرط باندې اودرېږه یا زماغاړه خلاصه کړه ځکه چه زه دا نه خوښوم چه په عربو کښې دا مشهوره شي چه زما ذمه واری ئې ماته کړه. حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه اوونیل چه ته خو خپله ذمه واپس واخله اوزه دَالله تعالی په امان باندې راضی یم او په دغه ورخوکښې حضورپاك هم په مکه کښې وو. رسول الله صلی الله علیه وسلم ذکراوکړو چه ماته په خوب کښې ستاسو د هجرت مقام خودلې شوې دې ما یوه شاړه زمکه لیدلې ده چرته چه دکهجورو ونې دی چه د تورو کانړی ژنو زمکو په مینځ کښې ده. ‹یعنی د مدینې منورې دواړه کانړی ژنې غاړې› د رسول الله صلی الله علیه وسلم داخبره ئې چه واورېده چاچه هجرت اوکړو نو هغوی د مدینې طرف ته هجرت اوکړو اوڅه خلق چه اول حبشه ته هجرت کړې وو هغوی مدینې طرف ته راغلل او ابوبکر رضی الله عنه د هجرت تیارې شروع کړو. بیا حضورپاك هغوی ته اوفرمائیل چه لږ شان حصارشه زه دې پوهه کوم ماته به هم ‹دَالله تعالی د طرف نه› دَهجرت اجازت ملاؤشی حضرت ابوبکر عرض اوکړو زما مور پلاردې په تاسو قربان شی ستاسو دا امید شته چه داسې اجازت به ملاؤشی؟ حضورپاك اوفرمائیل او، په دې وجه حضرت ابوبکر رضی الله عنه حصارشوچه هم حضور پاك سره به هجرت کوی او خپلو دواړو اوښو باندې ئې څلورمیاشتې دکیکر پاڼړې خوړلې.

رجال الحدیث

① **یحیی بن بکیر**:- دا یحیی بن بکیر ابوزکریامخزومی رحمه الله دې.[1]

② **لیث**:- دا لیث بن سعد رحمه الله دې.[2]

③ **عقیل**:- دا عقیل بن خالدبن عقیل رحمه الله دې.[3]

④ **ابن شهاب**:- دامحمدبن مسلم بن شهاب زهری رحمه الله دې.[4]

⑤ **عروه بن الزبیر**:- داعروه بن زبیربن العوام رحمه الله دې.[5]

قال ابوصالح حمدثنی عبدالله نه څوک مراددی؟:- ابونعیم اصیلی او جیانی وغیره رحمهم الله فرمائی چه د ابوصالح نه مراد سلیمان بن صالح مروزی رحمه الله دې. د چالقب چه سلمویه دې او دهغوی د شیخ عبدالله نه مراد عبدالله بن مبارك او علامه قسطلانی رحمه الله صرف هم دا قول کرکړې دې.[6]

اوعلامه اسماعیلی رحمه الله فرمائی چه د ابوصالح نه مراد عبدالله بن صالح کاتب لیث دې او

[1] کشف الباری:۱/۳۲۳.

[2] کشف الباری:۱/۳۲٤.

[3] کشف الباری:۱/۳۲۵، ۳/٤۵۵.

[4] کشف الباری:۱/۳۲۶.

[5] کشف الباری:۱/۲۹۱، ۲/٤۳۶.

[6] فتح الباری: ٤/۶۰۱ عمدة القاری: ۱۲/۱۷۳ إرشاد الساری:۵/۲۶۷.

دهغوی شيخ عبدالله نه مراد علی ابن وهب ﷺ دي.[1] علامه عينی ﷺ او حافظ ابن حجر ﷺ دَ رومبی قول تصحيح کړې ده. دَدې دَپاره ابن السکن من الفربری عن البخاری رحمه الله تعالی والا روايت کښې صراحةً نقل دی چه قال أبو صالح سلمويه حدثنا عبدالله بن مبارك رحمه الله تعالى.[2]

⑥ **سليمان بن صالح ليثي**:- دَهغوی کنيت ابوصالح دې او هغوی په سلمويه مشهوردی اوداهم وئيلې شوی دی چه دَ هغوی نوم سليمان بن داؤد دې.[3]

اساتذه:- هغوی ﷺ اوس بن عبدالله بن بريده اسلمی، عبدالله بن مبارك، علی بن مجاهداو فضيل بن عياض وغيره رحمهم الله نه روايات نقل کوی.

تلامذه:- احمدبن محمدبن شبويه، اسحاق بن راهويه، حامدبن آدم، عمرو بن يحيی بن حارث حمصی، محمدبن عبدالعزيز بن ابی رزمة او ابوعلی محمدبن علی بن حمزة مروزی وغيرهم رحمهم الله دَهغوی نه روايات نقل کوی.[4]

تاريخ المروزی کښې ابوعلی محمدبن علي مروزی ﷺ نه نقل دی چه حضرت عبدالله بن مبارك، سليمان بن صالح مروزی ﷺ ته دَحديث په معامله کښې به ئی خصوصی اهميت ورکولو.[5]

⑦ **عبدالله**:- دا حضرت عبدالله بن مبارك ﷺ دې.[6]

⑧ **يونس**:- دا يونس بن يزيد ﷺ دې.[7]

⑨ **عائشه رضی الله تعالی عنها**:- دا ام المؤمنين حضرت عائشه صديقه ﷺ ده.[8]

حل اللغات:-**أن اسيح**: ساح يسيح سياحةً من ضرب سيل کول، په مخ دَ زمکې باندې تلل، په ملکونو او ښارونو کښې ګرځيدل. په اصل کښې دا سيح نه دې يعنی په مخ دَ زمکې باندې بهيدونکې اوبه.[9]

الكل: ثقل، بوج، بال بچ.[10]

فيتقصف: په يوځيزباندې وردانګل، ګڼره جوړول، اوپه اصل کښې دا **قصف** يعنی کسر(ماتيدلو)

---

[1] فتح الباری: ٤/ ٦٠١ عمدة القاری: ١٢/ ١٧٣ إرشاد الساری: ٥/ ٢٦٧.
[2] فتح الباری: ٤/ ٦٠١ عمدة القاری: ١٢/ ١٧٣ إرشاد الساری: ٥/ ٢٦٧.
[3] تهذيب الكمال: ١١/ ٤٥٣.
[4] تهذيب الكمال: ١١/ ٤٥٣.
[5] تهذيب الكمال: ١١/ ٤٥٣.
[6] كشف الباری: ١/ ٤٦٢.
[7] كشف الباری: ١/ ٤٦٣. ٣/ ٢٨٢.
[8] كشف الباری: ١/ ٢٩١.
[9] النهاية فی غريب الحديث والاثر: ١/ ٨٣٣.
[10] النهاية فی غريب الحديث والاثر: ٢/ ٤٦٣.

نه دي اوهم دَدي نه دي **ريح قاصفة**: تيزه آوازكونكي هوا او **رعد قاصف**: دَ آواز دَ سخت والى نه هلاكونكي گرز (يعنى دَ تندر په شان آواز)[1]

ان نخفرك: دَ باب افعال نه دي وعده ماتول، بې وفائى كول مجرد كښې ضَرَبَ نه دي حفاظت كول، امن وركول.[2]

سبخة: نمكين او سپوره زمكه، دَ اوبو ډنډ، دَدې جمع **سباخ** راځي[3]

بين لابتين: دا دَ **لابة** تثنيه ده. يعنى دَ تورو كاڼړو والا زمكه چه سوزيدلې ښكارى. دې ته حرة هم وئيلې شى دَ كوم جمع چه حِرار راځي اوحرة دَ مدينې منورې نه بهر زمكې ته هم وائى.[4]

ورق السمر: دَ كيكردَ ونوپاڼړې سمر، دَ ميم په ضمه سره جمع ده او هم په دغه وزن باندې مفرد هم لوستلې شوې دې. اودَدې يوبل مفرد **سمرة** دې اودَدې جمع **اسمر** وسمرات هم راځي.[5]

دَحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت واضح دې

تشريح:- قوله: ابن الدغنة: دادَ دال په فتحه اوغين په كسره اودنون په فتحه سره دې. اوپه يوه نسخه كښې دَ دال او عين په ضمه اودَ نون په فتحه سره اودريمه نسخه كښې دَ دال اوغين فتحه سره او نون مشدده سره دې. نور اقوال هم شته.[6] دا دَ بنوقاره سرداروو او په ښكلې غشې ويشتوكښې مشهوروو. دغنه دَ هغه دَ مور نوم وو دَهغه په اصل نوم كښې ډير اقوال دى مثلاً مالك او ربيعه وغيره.[7]

قوله: ولم يمر علينا يوم الا يأتينا فيه رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم:- يعنى حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائى چه هيڅ يوه ورځ داسې نه تيريدله چه حضورپاك ﷺ به مونږ كره تشريف نه راوړلو.

يولطيف اشكال اودَ هغې جواب:- دلته شبه دا كيږى چه خبره خو **زرغبا تزدد حبا**[8] خلاف ده دَدې جواب دادې چه كله په مزاج كښې بالكل اتحادوى نوبيا هغه وخت دَ **زرغبا تزدد حبا** قانون نه چليږى.

فضيلت خليفه بلافصل حضرت ابوبكر الصديق رضى الله تعالى عنه:- **قوله (فانك تكسب المعدوم**

---

[1] النهاية فى غريب الحديث والاثر: ٥٠٦/١. عمدة القارى: ١٧٦/١٢.

[2] النهاية فى غريب الحديث والاثر: ٥٠٩/١.

[3] النهاية فى غريب الحديث والاثر: ٧٣٧/١.

[4] النهاية فى غريب الحديث والاثر: ٣٥٧/١.

[5] النهاية فى غريب الحديث والاثر: ٨٠٤/١.

[6] تحفة البارى: ١١٩/٣.

[7] تحفة البارى: ١١٩/٣ عمدة القارى: ١٧٤/١٢.

[8] أخرجه الخطيب بغدادى فى تاريخه: ٥٥/٦ والحاكم رحمه الله فى مستدركه: ٣٤٧/٣ وصاحب المجمع الزوائد: ٧٥/٨.

وتصل الرحم الخ:- یعنی ابن الدغنه هم هغه صفات دحضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه بیان کړل کوم چه حضرت خدیجة الکبری رضی الله عنها د رسول الله ﷺ بیان کړی وو اوهغه د حضورپاك دوست او بی بی وه اود حضورپاك دهریوراز نه خبروه اوبیاهغې داسې د حضورپاك تعریف اوتوصیف اوکړو چه دلته خو داکافرده اود حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه تعریف کوی او هم هغه اوصاف کوم چه د حضورپاك دی د صدیق اکبر رضی الله عنه د پاره ثابتیږی نودا په اتحاد مزاج باندې دال دې په دې وجه دخلافت بلافصل استحقاق هم د صدیق اکبر رضی الله عنه جوړیږی د بل چانه. د رسول الله ﷺ سره د صدیق اکبر رضی الله عنه دا مناسبت څومره وو ددې اندازه ددې نه اولګوئی چه داساری بدر په سلسله کښې چه د حضوراکرم ﷺ کومه رائې وه هم دصدیق اکبر رضی الله عنه رائې وه. دغه شان د صلح حدیبیه په موقع چه کوم ارشاد رسول الله ﷺ فرمائیلې وو هم هغه صدیق اکبر رضی الله عنه لفظ په لفظ جواب ورکړې وو. دا ټولې په ټولې قصې په دې خبره باندې دلالت کوی چه د حضرت ابوبکر رضی الله عنه مزاج ته د حضورپاك ﷺ مزاج سره کوم اتحاد وو هغه اتحاد د بل چا دپاره حاصل نه وو. هم ددې دپاره د خلافت بالفصل استحقاق هم د صدیق اکبر رضی الله عنه د پاره ثابتیږی.

یوسوال اود هغې جواب:- دلته دا سوال پیداکیږی چه حضرت ابوبکر رضی الله عنه کله ابن الدغنه سره داوعده کړې وه چه هغه به مونځ په کورکښې کوی نود هغې خلاف ورزی هغه ولې اوکړه؟ ددې جواب دادې چه چرته هم په روایت کښې دا تذکره نشته چه حضرت ابوبکرصدیق رضی الله عنه د دې وعده کړې وه. بله خبره داده چه د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه دا عمل اضطراری وو هغه ددې دپاره مضطرو وو لهذا څنګه چه ابن الدغنه اووئیل چه ته زما جوار یعنی ذمه واری واپس کړه یا د وعدې مطابق په خپل کورکښې عبادت کوه حضرت ابوبکر رضی الله عنه زر اووئیل زه دالله تعالی په پناه کښې پاتې کیدو باندې راضی یم اوهغه وخت حضوراکرم ﷺ هم په مکه مکرمه کښې وو.[1]

۵ـ باب: دین

د قرض بیان

[حدیث ۲۱۷۶][2] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضی الله عنه - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - كَانَ

---

[1] لامع الدراری مع تعلیقات شیخ الحدیث محمدزکریا رحمه الله ۲۱۲/۶ مع اضافه.

[2] وأخرجه البخاری أیضًا فی کتاب النفقات باب قول النبی صلی الله تعالی علیه وسلم من ترک کلاً اوضیاعافالی حدیث رقم:۳۷۱ وفی الاستقراض واداء الدیون باب الصلاة علی من ترک دینا: ۲۳۹۸، ۲۳۹۹ وفی التفسیر سورة احزاب رقم: ۴۷۸۱ وفی الفرائض باب قول النبی صلی الله تعالی علیه وسلم من ترک مالا فلاهله رقم: ۶۷۳۱ وأخرجه مسلم فی الفرائض باب من ترک مالافلورثته رقم:۱۶۱۹ وأخرجه النسائی فی الجنائز باب الصلاة علی من علیه دین رقم: ۱۹۶۳ وأخرجه الترمذی فی الجنائز باب الصلاة علی المدیون رقم: ۷۰۱ وأخرجه ابن ماجة فی الصدقاتن باب من ترک دینا أو ضیاعًا فعلی الله وعلی رسوله صلی الله تعالی علیه وسلم رقم:۲۴۱۵ وأخرجه أحمد رحمه الله تعالی فی مسنده: ۴۵۳/۱ رقم: ۶۸۴۷ وأخرجه ابن حبان فی صحیحه فی کتاب السیر باب الغلول رقم: ۴۷۵۴.

يُؤْتَى بِالرَّجُلِ الْمُتَوَفَّى عَلَيْهِ الدَّيْنُ فَيَسْأَلُ «هَلْ تَرَكَ لِدَيْنِهِ فَضْلاً» . فَإِنْ حُدِّثَ أَنَّهُ تَرَكَ لِدَيْنِهِ وَفَاءً صَلَّى ، وَإِلاَّ قَالَ لِلْمُسْلِمِينَ «صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ» . فَلَمَّا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْفُتُوحَ قَالَ «أَنَا أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ ، فَمَنْ تُوُفِّيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَتَرَكَ دَيْنًا فَعَلَيَّ قَضَاؤُهُ ، وَمَنْ تَرَكَ مَالاً فَلِوَرَثَتِهِ» . [۲۲۶۸، ۲۲۶۹، ۲۲۷۰، ۴۵۰۳، ۵۰۵۶، ۶۳۵۰، ۶۳۶۴، ۶۳۸۲]

ترجمه:- رسول الله ﷺ ته دَ یوکس جنازه راوړلې شوه په کوم چه قرض وو. حضورپاك تپوس اوکړو آیا دې سړی دَ قرض اداکولودپاره څه زیاتی مال پریخودې (چه دَ تجهیزاوتکفین نه پاتې وی) که خلقو به وئیل چه او نو بیابه حضور پاك جنازه کوله ګنی مسلمانانوته به ئی فرمائیل تاسو په خپل ملګری باندې جنازه اوکړئې. بیاچه کله الله تعالی حضورپاك ته دولت ورکول شروع کړه نوحضورپاك اوفرمائیل زه دَمسلمانانودپاره پخپله دَهغوی نه زیات خیرخواه یم چه کم مسلمان مړشې او په هغه قرضه پاتې شی دَهغه قرض په ماباندې دې اوکه مال ئی پریخودې وی نوهغه ئی د وارثانودې.

رجال الحدیث

① **یحیی بن بکیر**:- دا یحییٰ بن عبدالله بن بکیر مخزومی رحمه الله دې. (۱)

② **لیث**:- دالیث بن سعد رحمه الله دې. (۲)

③ **عقیل**:- دا عقیل بن خالد رحمه الله دې. (۳)

④ **ابن شهاب زهری**:- دابن شهاب زهری رحمه الله دې. (۴)

⑤ **ابوسلمة**:-دا ابوسلمه بن عبدالرحمن بن عوف رحمه الله دې. (۵)

⑥ **ابوهریره**:- اودَ حضرت ابوهریره رضي الله عنه تذکره هم وړاندې تیره شوې ده. (۶)

دَ مذکوره روایت دَمختلف نسخوتفصیل:- امام بخاری رحمه الله چه کوم روایت نقل کړې دې په هغې کښې څلور نسخې دی: ① علامه ابن بطال مالکی رحمه الله فرمائی چه داحدیث **باب من تکفل عن المیت بدین** سره متعلق دې. اوهم هلته داحدیث کیدل پکاردی اوهغه په خپله نسخه کښې هم هلته دَدې ذکرکړې دې. (۷) حافظ ابن حجر رحمه الله او علامه عینی رحمه الله هم دا زیات مناسب ګرځولی دی چونکه په دې کښې **تکفل دین عن المیت** تذکره ده. (۸)

---

(۱) کشف الباری:۱/۳۲۳.

(۲) کشف الباری:۱/۳۲٤.

(۳) کشف الباری:۱/۳۲۵. ۳/٤۵۵.

(٤) کشف الباری:۱/۳۲۶.

(۵) کشف الباری:۲/۳۲۳.

(۶) کشف الباری:۱/۶۵۹.

(۷) شرح ابن بطال: ۶/۳۵۳.

(۸) فتح الباری:٤/۶۰۱ عمدة القاری: ۱۲/۱۷۷.

② دویمه نسخه بغیرد ترجمه د یوباب ده. حضرت شیخ الحدیث رحمه الله هم دا راجح ګرځولې ده اوفرمائی چه په اصل کښې دا رجوع الی الاصل د قبیل نه ده. دامام بخاری رحمه الله عادت دادې چه کله مسلسل تراجم روانې وی او په مینځ کښې ضمنا څه نوې ترجمه راځې نودهغې نه پس هغه یوباب بغیرد ترجمې ذکرکوی اود دغه باب په ذریعه سره رجوع الی الاصل کوی. اول د کفالت ابواب روان وو په مینځ کښې د جوار ابی بکرالصدیق رضی الله عنه ترجمه راغلې وه. ددې دپاره امام بخاری رحمه الله د کفالت د ابواب طرف ته رجوع کولودپاره دا باب بلاترجمه ذکرکړې دې. او په دې باب کښې امام بخاری رحمه الله د کفالت عمومی ثبوت فرمائیلې دې. مطلب دادې چه که یوسړې د یوخاص سړی کفیل جوړیدې شی نودغه شان دعام خلقود طرف نه هم هغه د کفالت ذمه واری اوچتولې شی.[1]

③ دریم په یوه نسخه کښې کښې دلته باب الدین عنوان واقع شوې دې لکه چه شراح بخاری علامه عینی رحمه الله حافظ ابن حجر رحمه الله اوعلامه قسطلانی رحمه الله وغیره په متداول نسخوکښې دی.[2] لیکن په دې صورت کښې اشکال دادې چه دا ترجمه ددې ځائی کیدو په ځائی د باب القرض لاندې کیدل پکاردی.[3] لکه چه وړاندې راځی. ددې جواب داکیدې شی چه په عام توګه باندې په دیون کښې کفالت کیږی. په دې وجه امام بخاری رحمه الله دا ترجمه دلته منعقد کړې ده.

④ څلورمه نسخه داده کومه چه مونږ سره ده. دلته ئی باب جوار ابی بکرصدیق رضی الله عنه په ذیل کښې دا روایت نقل کړې دې.[4] او ظاهره ده چه د دې روایت باب جوار ابی بکر صدیق رضی الله عنه سره څه تعلق نشته.[5] ددې دپاره به هم دغه وئیلې شی چه دلته باب بلاترجمه کیدې پکاردی اویاد باب الدین ترجمه ټیک ده او یا چه ابن بطال رحمه الله چه اوچتولوسره باب من تکفل عن المیت بدین په ضمن کښې ذکرکړې دې هم هلته کیدل پکاردی.

د قوله فعلی قضاؤه تشریح او دعلماؤ داختلاف بیان:- په دې حدیث مبارك کښې دی چه حضورپاك ارشاد فرمائیلې دې چه کوم مسلمان هم وفات کیږی او دین پریږدی اومړی کیږی نوزه به د هغه دین اداکوم اوبیابه حضور پاك د بیت المال نه هغه دیون اداکول. بعض علماء فرمائی چه د خپل طرف نه به حضورپاك هغه دین اداکول.[6]

---

[1] الابواب والتراجم ص: ۱۶۹.
[2] عمدة القاری:۱۷۷/۱۲فتح الباری: ۶۰۱/۴إرشاد الساری:۲۷۰/۵.
[3] فتح الباری: ۶۰۱/۴.
[4] صحیح البخاری: ۳۰۷/۱ قدیمی.
[5] عمدة القار:۱۷۷/۱۲.
[6] فتح الباری:۶۰۲/۴.

په دې مسئله کښې اختلاف دې چه آیا دا ادائیګی په حضورپاك باندې واجب وو که د تبرع په توګه به ئې داسې کول. د شوافع په نیزدلته دواړه وجوهات دی. په یوه وجه کښې دا فرمائیلې شوی دی چه دا ادائیګی په حضورپاك باندې واجب وه او دویمه وجه داده چه حضورپاك به د تبرع د وجې نه دا ادائیګی کوله.(١) او د احنافو په نیز دلته دحضورپاك قضاء دین کول د تبرع په توګه وو.

د دې نه پس په دې کښې اختلاف دې چه دحضوراکرم نه پس په خلیفة المسلمین باندې هم دا ذمه واری راځی که نه؟ نوحضرت شیخ عبدالحق دهلوی رحمه الله فرمائی چه د احنافو په نیز دلته د حضورپاك قضاء دین د تبرع په توګه وو نوچه کله واجب نه وو نوروستو به په خلیفة المسلمین باندې څنګه واجب شی. (٢)او د شوافع د ړومبې وجې مطابق خلیفة المسلمین باندې هم دا ذمه واری راځی.(٣)

براعت اختتام:- حضرت شیخ الحدیث فرمائی چه دلته د براعت اختتام دپاره امام بخاری رحمه الله د کتاب الکفاله په اختتام باندې **قوله: فمن توفی من المؤمنین فترك دینا** والا روایت پیش کولوسره د وفات او جنازې صفااو په صراحت سره ذکرکړې دې (٤)

بسم الله الرحمن الرحیم

۴۵- کتاب الوکالة

الوکالة: مصدردې او د واؤ زیر اوزبر سره مستعمل دې. د باب ضرب نه معنی حواله کول او پریخودلوپه معنی کښې دې. په حدیث کښې راغلی دی **اللهم رحمتك أرجوولاتکلنی إلی نفسی طرفة عین.** دې الله زه ستاد رحمت امیدواریم لهذا ته ماد یولمحې دپاره هم زما نفس ته مه حواله کوه.(٥)

وکله: دتفعیل نه، څوك وکیل جوړول، وکیل په وزن د فعیل په معنی د مفعول دې یعنی هغه سړې چاته چه څه کار حواله ړې شی. بل د فاعل په معنی هم راځی لکه چه **الوکیل** د الله تعالی د اسماء نه هم دې. په معنی دحافظ، قرآن کریم کښې دی: ﴿ حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيْلُ ۝ ﴾ (آل عمران: ۱۷۲) اوهم د دې نه توکل دې یعنی وکالت قبلول او ﴿ تَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ﴾ مطلب دې په الله تعالی باندې یقین او بهروسه کول اوبعض خلقو دتوکل داتعریف هم کړې دې. **إظهار العجزوالاعتماد علی غیرك.** یعنی خپله عاجزی او انکساری ښکاره کولوسره په غیرباندې اعتماد کول.(٦)

---

(١) نیل الاوطار:۵/۲۵۵.
(٢) لم أجدفی أشعة اللمعات.
(٣) نیل الاوطار: ۲۵۵/۵.
(٤) الابواب والتراجم ص: ۱۶۶ الکنزالمتواری: ۱۰/۳۶۳.
(٥) أخرجه أحمد رحمه الله في مسنده: ۴۲/۵.
(٦) طلبة الطلبة للنسفی رحمه الله ص: ۲۸۴ مع هامشه وأنیس الفقهاء ص:۲۳۸ وبنایة شرح الهدایة للعینی: ۲۶۱/۶

دَ شریعت په اصطلاح کښې **إقامة الغیر مقام نفسه ترفهًا أو عجزًا فی تصرف جائز معلوم** ته وائی. یعنې بل یو سړې جائز او معلوم تصرف کښې په خپل ځائې اودرول دَ عاجزئی یا دَ مزې دَ وجې نه. (۱)

دَ وکالت مشروعیت:- دَ وکالت صحیح کیدل، کتاب الله سنت رسول الله ﷺ او اجماع دَ امت دَ فقهاؤ نه ثابت دې. بل دَ عقل اوقیاس هم تقاضا ده چه وکالت جائز دې.

دَ کتاب الله نه ثبوت:- الله تعالی دَ اصحاب کهف واقعه ذکرکولوسره فرمائی: ﴿ فَابْعَثُوٓا اَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هٰذِهٖٓ اِلَى الْمَدِيْنَةِ فَلْيَنْظُرْ اَيُّهَآ اَزْكٰى طَعَامًا فَلْيَاْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِّنْهُ ﴾ (کهف: ۱۹) یعنی (چه کله دا حضرات دَ اوږد خوب نه بیدارشو نو خپل مینځ کښې مشوره اوکړه وئې وئیل) اوس اولیګئی دَ خپلو کسانو نه یو کس ته خپلې دا روپئی ورکړې په دې ښارکښې بیادې اوګوری چه کوم صفاستره دې نورادې اوړی ستاسودَ پاره خوارک.

اوښکاره خبره ده چه بل دَ سامان راوړودَپاره وکیل جوړول دی اودَ اصحاب کهف قصه بلانکیر پیش کول زمونږ په حق کښې هم حجت دې. (۲)

دغه شان په زوجین کښې دَ اختلاف پیداکیدو په صورت کښې صلح دَپاره دَ زوجین دَ طرف نه دَ حَکَم مقرر کولوحکم ورکړې شوې دې. ﴿ فَابْعَثُوْا حَكَمًا مِّنْ اَهْلِهٖ وَحَكَمًا مِّنْ اَهْلِهَا ۚ اِنْ يُّرِيْدَآ اِصْلَاحًا يُّوَفِّقِ اللّٰهُ بَيْنَهُمَا ۗ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيْمًا خَبِيْرًا ﴾ (النساء: ۳۵) یعنی تاسو اودره وه یومنصف، دَسړووالانه او یو منصف دَ ښځې والانه که چرې دا دواړه غواړی چه صلح اوکړی نو الله تعالی به موافقت اوکړی په دغه دواړوکښې، بیشکه الله تعالی په هرڅه پوهه او خبردار دې. نودا حَکَم هم دَ متعلقه فریق دَ طرف نه دَ وکیل درجه لری. (۳)

احادیث مبارکه نه ثبوت:- دَمذکوره کتاب دَ احادیثو نه اودَنورو ډیرو احادیثونه دَوکالت ثبوت ملاویږی. په هغې کښې یو څو دادی:

حضرت عروه ﷺ دَ چیلئی اخستلو وکیل جوړول:- حضرت عروه بن ابی جعد بارقی ﷺ فرمائی ما ته نبی کریم ﷺ دَ چیلئی دَ اخستلودَپاره یودینارراکړو نو په هغه یو دیناربانډې هغه دوه چیلئی واخستې اوبیائی په هغې کښې یوه چیلئی په یودینارخرڅه کړه. بیائی دَ حضورپاك په خدمت کښې یودینار او یوه چیلئی حاضره کړه. حضورپاك دَهغه دَپاره دَ برکت دعا اوکړه اودَدې نه پس چه به هغه خاورې هم اخستې په هغې کښې به ئې نفع کوله. (۴)

حضرت حکیم بن حزام ﷺ دَ قربانئی دَ څاروی دَاخستلودَپاره وکیل جوړول:- حضرت حکیم ﷺ فرمائی نبی کریم ﷺ هغه ته یودینار دَ قربانئی دَ څاروی اخستلو ته پاره ورکړو. نوهغه دَ قربانئی څاروې واخستو او په یودینار ګټه ئې خرڅ کړو اوبیائی بل دَ قربانئی څاروې

---

(۱) حاشية ابن عابدين: ٤٠٠/٤ واللباب شرح الكتاب: ١٣٨/٢.

(۲) المغنی:٨٧/٥ تكملة فتح القدير: ٨/٣٠٤.

(۳) تفسير ابن كثير: ٤٩٣/١ مغنی المحتاج: ٢١٧/٨.

(۴) أخرجه البخاری فی المناقب باب سؤال المشركين أن يريهم النبی صلی الله تعالی عليه وسلم الخ رقم:٣٤٤٣.

واخستو دَ حضورپاك ﷺ په خدمت کښې حاضرشو اویودینارئې هم پیش کړو. رسول الله ﷺ حکم ورکړو چه څاروې قربانی کړئې او یو دینار صدقه کړئې.[1]

حضرت ابورافع ؓ دَ ام المؤمنین حضرت میمونه ؓ دَ نکاح په وخت وکیل جوړول:- حضرت ابورافع ؓ فرمائی رسول الله ﷺ حضرت میمونه ؓ سره نکاح اوکړه په داسې حال کښې چه حضورپاك په احرام کښې نه وو او زه په دغه نکاح کښې دَ دواړو هستیانو په مینځ کښې قاصدووم.[2]

دا پورتنې حدیث شریف هم دَ خاونددَ طرف نه دَ وکیل جوړیدو په جواز باندې دلالت کوی.[3]

اجماع:- بل دَ وکالت په جوازباندې دَ رسول الله ﷺ دَ زمانې نه ترننه پورې دَ امت دَ فقهاؤ اجماع هم ده.[4] اودَ عقل اوقیاس تقاضاهم داده چه وکالت جائزوی ځکه چه دَ هرسړی دَپاره دا ډیرگران کاردې چه هغه خپل ټول کار پخپله پوره کړې شی نولامحاله به ضرورت اوحاجت وی چه هغه خپل بعض کارونه پخپله سرته رسولونه عاجزکیږی. لکه چه حالت مرض وی یا بوډاوالې زیات شی یایومعزز او دشان شوکت شخصیت وی دَ څه دَ وجې نه چه خپل بعض کارونو پوره کولونه قاصر وی نو په دې ټولوصورتونوکښې ضروری دی چه هغه دَخپلو کارونودپاره څوك وکیل مقررکړی اوکه چرې وکالت ناجائزاوکرځولې شی نوبیا به حرج لازم راځی چه دَ نص په رڼاکښې ممنوع دې. ﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾ (الحج: ۷۸)[5] یعنی اونه دی کیخودې په تاسوباندې په دین کښې څه گران.

دَ وکالت اقسام:- یوسړې که بل څوك خپل نائب مقررکوی یاخوبه مطلقًا وی یعنی په هرڅیزکښې اویابه مقیداً وی په څه خاص څیزکښې لکه دَ محل په اعتبار دَ وکالت دوه قسمونه دی: ① وکالت خاصه یعنی دَ یومعین تصرف دَپاره بل کس وکیل جوړول مثلاً دَ یومعین سوداَ اخستلودَپاره څوك وکیل جوړکړی نو په دې صورت کښې دَ فقهاؤ اتفاق دې چه دَوکیل دَپاره دَدې نه علاوه تصرف کول جائزنه دی.[6]

② وکالت عامه یعنی چه یوسړې بل ته اووائی چه ته زمادَ طرف نه په هرڅیزکښې وکیل یئی ته چه څه غواړې کولې شې دَدې په جواز کښې دَ فقهاؤ اختلاف دې. دَ حنفیه اومالکیه په نیز جائزدې[7] اودشافعیه اوحنابله په نیزناجائزدی.[8] البته حافظ ابن حجر رحمه الله دَ وکالت تعریف

---

[1] أخرجه الامام الترمذی فی سننه: ۵۴۹/۳.

[2] أخرجه الامام الترمذی فی سننه: ۱۹۱/۳ وقال حدیث حسن.

[3] نیل الاوطار ص: ۳۱۶ المغنی:۸۷/۵.

[4] المغنی:۸۷/۵ تکلمة فتح القدیر:۳/۸.

[5] تکلمة فتح القدیر:۵/۸.

[6] الموسوعات الفقهیة: ۴۵/۲۶ — ۲۷.

[7] البحرالرائق:۱۴۰/۷ وفتح القدیر:۵۰۱/۷وابن عابدین:۳۹۹/۴ — ۴۰۰وبدایة المجتهد: ۷۷۲/۲.

[8] مهذب: ۳۵۰/۱ والمغنی:۲۱۱/۵ — ۲۱۲.

داسې کړې دي: إقامة الشخص غيره مقام نفسه مطلقًا أو مقيدًا.[1] دَدې نه معلومېږي چه دَ شوافع په نيز وکالت عامه جائزدې. اويا دا چه بعض صورتونوکښې هغه دَ دې دَ جواز قائل وی.

١-باب: وكالة الشريك في القسمة وغيرها

وَقَدْ أَشْرَكَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- عَلِيًّا فِي هَدْيِهِ ثُمَّ أَمَرَهُ بِقِسْمَتِهَا. [ر: ٢٣٧١، ١٦٣٠]

دَ تقسيم وغيره په کارکښې دَ يوشريك بل شريك وکيل جوړول اونبي کريم ﷺ حضرت على رضي الله عنه دَ خپل قربانئ په ځاروی کښې شريك کړو اوبيائې هغه ته دَدې دَتقسيم حکم ورکړو.

دَترجمة الباب مقصد:- دَامام بخارى رحمه الله مقصوددادې چه چرته دوه کسان يا زيات کسان په يوڅيزکښې شريك وی او يوشريك بل شريك ته دَتقسيم يا نورو معاملاتو کښې وکيل جوړکړی نوجوړولې شی اوحافظ ابن حجر رحمه الله دَعلامه ابن بطال رحمه الله نه نقل کړی دی چه په دې کښې هيڅ اختلاف نشته.[2]

بيا دااوګڼرئې چه حضرت امام بخارى رحمه الله په ترجمه کښې فى القسمة وغيرها الفاظ زيات کړی دی يعنى وکالت په تقسيم کښې هم کيږی اودَدې نه علاوه په نوروڅيزونوکښې هم کيږی.

وكالت فى القسمة خو امام بخارى رحمه الله په روايت سره ثابت کړې دې اووكالت فى غيرالقسمة ئې الحاقًا اواستدلالاً ثابت کړې دې.[3] مطلب دادې چه که چرې په حديث کښې دَ يوڅيزتذکره وی نوپه هغې سره دَباقى نفى نه کيږی بلکه په جزئيات کښې که چرې ثبوت ملاؤشى نودَ دغه نوع نور جزئيات کښې هم هغه حديث دليل جوړيدې شی.

قوله: وقدأشرك النبى صلى الله تعالى عليه وسلم عليا فى هديه ثم أمره بقسمتها:- دَ ترجمې دا جزء امام بخارى رحمه الله کتاب الحج او کتاب الكشركة کښې موصولاً ذکرکړې دې.[4]

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه دَترجمې داجزء په خپل روايت کړې شوې دوو احاديث ملاوولوسره ثابت کړې دې. يوپه کتاب الشركة کښې دَحضرت جابر بن عبدالله رضي الله عنه او حضرت ابن عباس رضي الله عنهما طويل روايت دَ کوم په آخرکښې چه حضرت على رضي الله عنه اووئيل لبيك بحجة رسول

---

[1] فتح البارى: ٦٠٣/٤

[2] فتح البارى: ٦٠٤/٤ يقول العبد الضعيف عفاالله تعالى عنه: ما وجدت قول ابن بطال رحمه الله تعالى فى النسخ المطبوعة لشرح ابن بطال رحمه الله تعالى راجع: شرح ابن بطال: ٣٥٧/٦ دارالكتب العلمية بيروت وشرح ابن بطال رحمه الله تعالى: ٤٣٢/٦ مكتبه الرشدرياض.

[3] فتح البارى ٦٠٤/٤وعمدة القارى:١٧٩/١٢.

[4] فتح البارى:٦٠٣/٤ صحيح البخارى: كتاب الحج باب لايعطى الجزامن الهدى شيئًا رقم: ١٧١٦ كتاب الشركة. باب الا شتراک فى الهدى والبدن الخ رقم: ٢٣٧١.

الله صلی الله تعالیٰ علیه وسلم نونبی کریم ﷺ هغه ته حکم ورکړو چه هغه دې په خپل احرام باندې قایم وی(لکه څنګه چه هنٔی ترلی دی) اوهغه ئی په خپله قربانئی کښې شریك کړو او دویم په کتاب الحج کښې دَ حضرت علی ﷛ روایت کوم کښې چه نبی کریم ﷺ زه «دَ قربانئی دَ څاروی دَ خصمانې دپاره» اولیګلم په دې وجه مادَهغې خصمانه کوله بیا حضورپاك ﷺ ماته حکم راکړو نومادهغې غوښه تقسیم کړه الخ. [1]

[حدیث ۲۱۷۷](2) حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ عَلِيٍّ - رضي الله عنه - قَالَ أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - أَنْ أَتَصَدَّقَ بِجِلاَلِ الْبُدْنِ الَّتِي نُحِرَتْ وَبِجُلُودِهَا. [ر: ۱۶۲۱]

ترجمه:- حضرت علی ﷛ فرمائی نبی کریم ﷺ ماته حکم راکړې ووچه دَهغوی دَ قربانئی دَ څاروی څرمن زه صدقه کړم کوم چه ما ذبح کړې وو.

رجال الحدیث

① **قبیصه**:- داقبیصه بن عقبه العامری الکوفی ﷫ دې. [3]

② **سفیان**:- دا سفیان بن سعید ثوری ﷫ دې. [4]

③ **ابن ابی نجیح**:- دا ابن ابی نجیح یعنی عبدالله بن یسار ﷫ دې. [5]

④ **مجاهد بن جبر**:- دامجاهدبن جبر ابوالحجاج مکی ﷫ دې. [6]

⑤ **عبدالرحمن**:- داعبدالرحمن بن ابی لیلی یسارانصاری ﷫ دې. [7]

⑥ **علی** ﷛:- دَحضرت علی ﷛ تذکره هم تیره شوې ده. [8]

حل اللغات:- **جلال**: دَجُلٌ جمع ده دَ څاروی څرمن. [9]

---

[1]) حواله مذکوره.

[2]) وأخرجه البخاری ﷫ أیضًا فی کتاب الحج باب الجلال للبدن رقم:۱۷۰۷ وباب لایعطی الجزار من الهدی شیئًا رقم: ۱۷۱۶ وباب یتصدق بجلود الهدی رقم:۱۷۱۷ وباب یتصدق بجلال البدن رقم:۱۷۱۸ وأخرجه مسلم فی کتاب الحج باب فی الصدقة بلحوم الهدی وجلودها وجلالها رقم: ۳۱۶۷، ۳۱۶۸، ۳۱۶۹، ۳۱۷۰ وأخرجه أبوداؤد فی کتاب المناسک باب کیف تنحر للبدن رقم: ۱۷۶۹ وأخرجه ابن ماجة فی کتاب المناسک باب من جلل البدنة رقم: ۳۰۹۹.

[3]) کشف الباری:۲۷۵/۲.

[4]) کشف الباری:۲۷۸/۲.

[5]) کشف الباری:۳۰۲/۳.

[6]) کشف الباری:۳۰۷/۳.

[7]) کشف الباری کتاب أبواب الاذان باب إستواء الظهر فی الرکوع .

[8]) کشف الباری:۱۵۰/۳.

[9]) مختارالصحاح ص: ۱۸٤.

البدن (بضم الدال وسكونها) د بدنة جمع ده. يعني هغه اوښه يا غوا د كومې چه په مكه مكرمه كښې قرباني اوكړې شي.([1])

د حديث ترجمة الباب سره مطابقت:- د حديث ترجمة الباب سره مطابقت په دې توګه دې چه حضرت علي رضي الله عنه داخبره پيژندله چه رسول الله ﷺ مبارك هغه دقربانئ په څاروى كښې شريك كړو.([2]) لكه چه كتاب الشركة كښې دحضرت جابر رضي الله عنه د روايت نه صفا معلومه ده.([3]) اود رسول الله ﷺ حضرت علي د څرمن وغيره په تقسيم باندې لګول دا دحضورپاك د طرف نه توكيل دې.

يواشكال اودهغې جواب:- په دې باندې بعض علماؤ دا اشكال كړې دې چه دلته خو د شركت څه صورت نه ښكارى بلكه داسې شوې چه حضورپاك د مدينې منورې نه د قربانئ څاروې راوستې وو او حضرت علي رضي الله عنه د يمن نه تلې وو.([4]) ليكن دا اشكال صحيح نه دې ځكه چه حضرت علي رضي الله عنه څه د قربانئ څاروى د يمن نه راوړې وو اوهغه د هغه ملك نه وو بلكه اصلاً هغه د حضورپاك ملك وو اوبيا رسول اكرم ﷺ حضرت علي رضي الله عنه په خپله قربانئ كښې شريك كړې وو اوبيائى هغه د تقسيم وغيره وكيل جوړ كړې وو.

[حديث ۲۱۷۸](۵) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ يَزِيدَ عَنْ أَبِي الْخَيْرِ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ -رضي الله عنه- أَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- أَعْطَاهُ غَنَمًا يَقْسِمُهَا عَلَى صَحَابَتِهِ، فَبَقِيَ عَتُودٌ فَذَكَرَهُ لِلنَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- فَقَالَ «ضَحِّ أَنْتَ». [۲۳۶۷، ۵۲۲۷، ۵۲۳۵]

ترجمه:- حضرت عقبه بن عامر رضي الله عنه فرمائى حضورپاك ځوچيلئ هغه ته حواله كړې وې دې د پاره چه هغه دا په صحابه كرامو رضي الله عنهم كښې تقسيم كړى. دچيلئ يوبچې د تقسيم نه پاتې شوګله چه دهغې ذكر هغه حضورپاك ﷺ ته اوكړو نوحضورپاك اوفرمائيل چه د دې ته قرباني اوكړه.

رجال الحديث

① **عمرو بن خالد:** دا عمروبن خالد بن فروخ بن سعيد التميمي، ابوالحسن حراني رحمه الله دې([6])

---

[1]) مختار الصحاح ص:۷۹.

[2]) عمدة القاري:۱۷۹/۱۲ إرشاد الساري: ۲۷۳/۵.

[3]) مرتخرجه انفًا.

[4]) الابواب والتراجم ص:۱۶۹.

[5]) وأخرجه البخاري أيضًا في كتاب الشركة باب قسمة الغنم والعدل فيها رقم:۲۵۰۰ وفي كتاب الضاحى باب قسمة الامام الاضاحى بين الناس رقم: ۵۵۴۷ وفي باب في أضحية النبي صلى الله تعالى عليه وسلم بكبشين اقرنين الخ رقم: ۵۵۵۵ وأخرجه مسلم في كتاب الاضاحى باب سن الضحية رقم ۱۹۶۵ وأخرجه النسائي في سننه في كتاب الضحايا باب المسنة والجذعة رقم: ۴۳۷۹ وأخرجه الترمذي في الاضاحى باب الجذع من الضان في الاضاحى رقم: ۱۵۰۰ وأخرجه الطحاوى في مشكل الاثار باب بيان مشكل ماروى عن عقبة بن عام رقم: ۵۰۰۳.

[6]) كشف الباري:۴۹۴/۱، ۳۶۶/۲.

⊙ **لیث:** - دا لیث بن سعد رحمه الله دي. ([1])
⊙ **یزید:** - دا یزیدبن ابی حبیب رحمه الله دي. ([2])
⊙ **ابوالخیر:** - دا ابوالخیر مرثدبن عبدالله رحمه الله دي. ([3])
⊙ **عقبه بن عامر:** - داحضرت عقبه بن عامر جهنی رضی الله عنه دي. دَدوی تذکره هم ماقبل کښې تیره شوې. ([4])

لغات: - عتود: دَ چیلئی هغه بچې چه طاقت کښې شی او په هغه کال تیرشې. دَدې جمع أعتدة راځی. ([5]) او بعض وائی عتودا هغې ته وائی چه په جفتی باندې قادرشی. ([6])

دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت: - بعض شراح فرمائی چه امام بخاری رحمه الله دَدې روایت نه خپله ترجمه داسې ثابته کړې چه حضرت عقبه بن عامر رضی الله عنه په دغه دَ قربانئی په څاروو کښې دَ نورو صحابه کرامو رضی الله عنهم سره شریك وو اوهم هغه حضورپاك دَتقسیم وکیل جوړکړو نولکه چه یوشریك حضرت عقبه رضی الله عنه نورو شریکانویعنی صحابه کرامو رضی الله عنهم کښې دَتقسیم وکیل جوړکړو. ([7])

لیکن دا تقریر صحیح نه دې ځکه چه امام بخاری خودا خودل غواړی چه یوشریك بل شریك خپل وکیل جوړه وی او په دې تقریر کښې یوشریك دَبل شریك وکیل جوړیدل نه ثابتیږی بلکه دَ غیرشریك دَ شرکاء نه بعض وکیل جوړول ثابتیږی. وکیل خو حضورپاك جوړکړو اوشرکاء صحابه کرام رضی الله عنهم وو هغوی وکیل نه دی جوړکړې. په دې وجه دې داسې تقریر اوکړی چه حضورپاك په هغه مال اوچیلوکښې پخپله شریك وو اوحضورپاك حضرت عقبه رضی الله عنه دَ هغې دَتقسیم کولووکیل جوړکړې وو دا به وکالة الشریك الشریك شی. ([8])

قوله: ضح أنت: ایا دادَ حضرت عقبه رضی الله عنه خصوصیت دې؟: - یعنی حبیب پاك صلی الله علیه وسلم حضرت عقبه رضی الله عنه ته اوفرمائیل چه ته دَدې قربانی اوکړه. دَدې نه معلومیږی چه دادَحضرت عقبه رضی الله عنه خصوصیت دې اودَدې تائیددَ امام بیهقی رحمه الله دَ یو روایت نه هم کیږی په کوم کښې چه دی: ولارخصة فیها لاحد بعدك یعنی ستانه پس به په دې سلسله کښې چاته رخصت نه وی. ([9]) خو په بعض روایات کښې دی چه حضورپاك دا جمله دَ حضرت ابوبردع بن نیار رضی الله عنه دَ پاره فرمائیلې

---

[1]) کشف الباری:۳۲٤/۱.
[2]) کشف الباری:٦٩٤/۱.
[3]) کشف الباری:٦٩٥/۱.
[4]) کشف الباری کتاب الصلاة باب من صلی فی فروج حریر ثم نزعه.
[5]) نهایة: ۱٥٦/۲.
[6]) عمدة القاری: ۱۸۰/۱۲.
[7]) عمدة القاری: ۱۸۰/۱۲وفتح الباری: ٦۰٤/٤.
[8]) إرشاد الساری:۲۷۳/٥.
[9]) فتح الباری:۱٤/۱۰.

وه. ولن تجزی من احد بعدك.[1]

اوس خو به هم دا وئیلی شی چه دیوخصوصیت د بل خصوصیت منسوخ کړو او یا به داوئیلی شی چه په یووخت حضورپاك ددواړو دپاره داخصوصیت بیان کړې وو.[2] لهٰذا روایات کښې دتتبع نه معلومیږی چه څلور یا پنځه سړی داسې دی د چادپاره چه ددې خصوصیت ثبوت ملاویږی.[3]

۲: باب: إذاوكل المسلم حربيًا في دار الحرب، أوفي دار الاسلام جاز

که څوك مسلمان د دارالحرب باشنده په دارالحرب یا دارالاسلام کښې وکیل جوړکړی نوجائزدی

دترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله په دې ترجمه کښې دوه خبرې ذکرکوی. یوه خبره خوداده چه د یومسلمان په دارالحرب کښې یوحربی وکیل جوړول جائزدی. اودا خبره د روایت الباب نه ښه ښکاره ثابته ده. چونکه حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه امیة بن خلف سره خط اوکتابت کړې وو چه زما کوم خواص او بال بچ په مکه کښې دې امیه به دهغې حفاظت کوی او په مدینه منوره کښې چه دهغه کوم خاص خاص څیزونه دی زه به دهغې حفاظت کوم. دا توکیل وو. امیه بن خلف په مکه کښې اوسیدو چه هغه وخت دارالحرب وو او حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه په مدینه منوره کښې مقیم وو کوم چه دارالاسلام وو. معلومه شوه چه مسلمان یوحربی چه په دارالحرب کښې مقیم وی دخپل طرف نه وکیل جوړولې شی. دویمه خبره امام صاحب دا خودلې چه که یومسلمان څوك حربی په دارالاسلام کښې وکیل جوړکړی نوداهم جائزدی. په دارالاسلام کښې به هغه حربی وکیل جوړولې شی څوك چه مستامن وی. علامه ابن المنذر رحمه الله فرمائی چه د مسلمان حربی مستامن وکیل جوړول اود حربی مستامن مسلمان وکیل جوړولو په مسئله کښې د چا اختلاف نشته.[4] مګر هغوی هغه مسئله ذکر نه کړه کومه چه امام بخاری رحمه الله اول ذکرکړې ده.

[حدیث باب ۲۱۷۹][5] حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي يُوسُفُ بْنُ الْمَاجِشُونِ عَنْ صَالِحِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ- رضی الله عنه- قَالَ كَاتَبْتُ أُمَيَّةَ بْنَ خَلَفٍ كِتَابًا بِأَنْ يَحْفَظَنِي فِي صَاغِيَتِي

---

[1] صحیح البخاری کتاب الاضاحی باب قول النبی صلی الله تعالی علیه وسلم لابی بردة ضح بالجذع ولن تجزی عن أحد بعدک رقم: ۵۵۵۶.

[2] فتح الباریک ۱۰/۱۷.

[3] فتح الباری: ۱۰/۱۷.

[4] شرح ابن بطال: ۶/۳۸۵وعمدة القاری: ۱۲/۱۸۰.

[5] وأخرجه البخاری أیضًا فی کتاب المغازی باب قتل أبی جهل رقم: ۳۷۵۳ ولم یخرجه احد من أصحاب السنة سوی البخاری رحمه الله تعالی انظر تحفة الاشرافک ۷/۲۰۵ رقم:۹۷۱.

بِمَكَّةَ، وَأَحْفَظَهُ فِي صَاغِيَتِهِ بِالْمَدِينَةِ، فَلَمَّا ذَكَرْتُ الرَّحْمٰنَ قَالَ لَا أَعْرِفُ الرَّحْمٰنَ، كَاتِبْنِي بِاسْمِكَ الَّذِي كَانَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ. فَكَاتَبْتُهُ عَبْدُ عَمْرٍو فَلَمَّا كَانَ فِي يَوْمِ بَدْرٍ خَرَجْتُ إِلَى جَبَلٍ لِأُحْرِزَهُ حِينَ نَامَ النَّاسُ فَأَبْصَرَهُ بِلَالٌ فَخَرَجَ حَتَّى وَقَفَ عَلَى مَجْلِسٍ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ أُمَيَّةُ بْنُ خَلَفٍ، لَا نَجَوْتُ إِنْ نَجَا أُمَيَّةُ. فَخَرَجَ مَعَهُ فَرِيقٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فِي آثَارِنَا، فَلَمَّا خَشِيتُ أَنْ يَلْحَقُونَا خَلَّفْتُ لَهُمُ ابْنَهُ، لِأَشْغَلَهُمْ فَقَتَلُوهُ ثُمَّ أَبَوْا حَتَّى يَتْبَعُونَا، وَكَانَ رَجُلًا ثَقِيلًا، فَلَمَّا أَدْرَكُونَا قُلْتُ لَهُ ابْرُكْ. فَبَرَكَ، فَأَلْقَيْتُ عَلَيْهِ نَفْسِي لِأَمْنَعَهُ، فَتَخَلَّلُوهُ بِالسُّيُوفِ مِنْ تَحْتِي، حَتَّى قَتَلُوهُ، وَأَصَابَ أَحَدُهُمْ رِجْلِي بِسَيْفِهِ، وَكَانَ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ عَوْفٍ يُرِينَا ذٰلِكَ الْأَثَرَ فِي ظَهْرِ قَدَمِهِ. [۳۷۵۳]

ترجمه:- حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه فرمائی چه ما امیه بن خلف (کافر) ته خط اولیکلو چه هغه په مکه کښې (هغه وخت دارالحرب وو) د بال بچ اومال اسباب حفاظت کوه اوزه به دهغه د مال اسباب چه مدینه کښې دې حفاظت کوم. کله چه ما خط کښې خپل نوم عبدالرحمن اولیکلو نوهغه اووئیل زه رحمن نه پیژنم. په خپل هغه نوم سره خط اوکتاب کوه کوم چه ستا د جاهلیت په زمانه کښې وو نو ما په خپل اصلی نوم عبدعمرو سره خط اولیکلو. بیا چه کله د بدر ورځ راغله نو زه د احرزۀ غرطرف ته اووتلم چه د امیه ځان بچ کړم اوخلق اوده شوی وو. حضرت بلال رضی الله عنه هغه اولیدلو نوهغه د انصارو یومجلس ته لاړو او وئې وئیل دا امیه دې که چرې هغه بچ شو نوزه به نه بچ کیږم دې اوریدو سره د انصارو څه خلق حضرت بلال رضی الله عنه سره شو مونږ پسې رااوتل. کله چه ماته اندیښنه شوه چه هغوی به مونږ اووینی ماد هغه ځوئی پریخودو چه هغه په دې کښې اوختو. هغوی دې قتل کړو اوهغه په هیڅ شان اونه منل او مونږ پسې لګیدلې وو او امیه یو وروکې سړې وو نوچه کله هغوی مونږ اولیدو ما امیه ته اووئیل چه کینه هغه کیناستو ما خپل ځان په هغه باندې ورواچولو دې دپاره چه هغه بچ کړم خو انصارو زما نه لاندې تورې ورخښې کړې او هغه ئې قتل کړو او په هغوی کښې د یوکس توره باندې زماخپه هم اولګیدله او حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه به مونږ ته دهغې نښه د خپلې خپې په شا خودله.

رجال الحدیث

⊙ **عبدالعزیز:-** داعبدالعزیزبن عبدالله بن یحیی رحمه الله دې. [۱]

⊙ **یوسف بن الماجشون:-** دا یوسف بن یعقوب بن ابی سلمه الماجشون رحمه الله دې. دَدوی کنیت ابوسلمه دې او هغوی مدنې دی په بنوتیم کښې آل منکدر مولی دې. [۲] هغوی د عبدالعزیزبن عبدالله بن ابی سلمه رحمه الله دتره ځوئی دې. [۳]

---

[۱]) کشف الباری: ٤/٤٨.

[۲]) تهذیب الکمال: ٣٢/٤٧٩.

[۳]) تهذیب الکمال: ٣٢/٤٨٠.

اساتذه:- هغوی رحمه الله د سعیدمقبری، صالح بن عبدالرحمن بن عوف، عبدالله بن عروة بن زبیر، عتبه بن مسلم مَدنی، عثمانی بن سلیمان بن ابی خیثمه، محمد بن عبدالله بن عمرو بن عثمان بن عفان، محمد بن مسلم بن شهاب زهری، محمدبن منکدر اودَخپل پلار یعقوب بن ابی سلمه ماجشون رَحمهم الله نه روایات نقل کوی.[1]

تلامذه:- ابراهیم بن حمزه زبیری، ابراهیم بن مهدی مصیصی، ابومصعب احمدبن ابی بکر زهری، احمدبن حاتم طویل، امام احمد بن حنبل، ابوابراهیم اسماعیل بن محمد معقب، بشربن ولیدکندی، حبان بن بلال، ابوعمر حفص بن عمر حوضی، داهربن نوح اهوازی، داؤدبن عمرو ضبی، ذؤیب بن عمامه سهمی، زکریا بن یحیی زحمویه، سریج بن یونس، ابوکثیر سعیدبن مطرف باهلی، سلیمان بن داؤدهاشمی، طالوت بن عباد صیرفی، عبدالله بن عبدالوهاب حجبی، عبدالله بن عون خزاز، عبدالحمید بن صبیح عدنی، عبدالعزیزبن عبدالله بن اویسی، عبدالملك بن عبدالعزیز بن ابی سلمه ماجشون، عبیدالله بن عمر قواریری، عفان بن مسلم، علی بن مدینی، علی بن مسلم طوسی، محمدبن حسان سمتی، محمدبن حسن بن زبالة مخزومی، محمدبن صباخ دولابی، محمدبن عبدالملك، محمدبن عیسیٰ، محمدبن فضل، محمدبن مقاتل، مسددبن مسرهد، مسلم بن ابراهیم، ابوسلمه موسیٰ بن اسماعیل، هشام بن عبدالملك طیالسی، یحییٰ بن ایوب مقابری، یحییٰ بن حسان تنیسی، یحییٰ بن یحییٰ نیسابوری، یعقوب بن حمیدبن کاسب.[2]

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی ثقة.[3] علامه ابن حبان هم دَدوی تذکره ثقات کښې کړې ده.[4]
یحییٰ بن معین رحمه الله فرمائی ثقة.[5] ابوداؤد رحمه الله فرمائی ثقة.[6] ابوحاتم رحمه الله فرمائی: شیخ.[7]
وفات:- دَهغوی انتقال ۱۸۳ یا ۱۸۴ یا ۱۸۵ هجری کښې شوې.[8]

⑥ **صالح بن ابراهیم:**- دا صالح بن ابراهیم بن عبدالرحمن بن عوف قرشی زهری مدنی رحمه الله دې. دَدوی کنیت ابوعمران دې او دوی دَ سعدبن ابراهیم رور دې.[9]

اساتذه:- هغوی دَخپل پلار ابراهیم بن عبدالرحمن بن عوف نه او حضرت انس بن مالك رضی الله عنه، خپل رورسعدبن ابراهیم، سعیدبن عبدالرحمن بن حسان بن ثابت، عبدالرحمن بن هرمز

---

[1] تهذیب الکمال: ۴۸۰/۳۲.
[2] تهذیب الکمال: ۴۸۰/۳۲ – ۴۸۱ والعبرفي خبر من غبراللذهبی رحمه الله: ۵۴/۱ مغانی الاخیار: ۳۰۷/۵.
[3] تقریب التهذیب: ۳۹۳/۲.
[4] الثقات لابن حبان: ۶۳۵/۷.
[5] الجرح والتعدیل: ۲۳٤/۹.
[6] مغانی الاخیار: ۳۰۷/۵.
[7] تهذیب الکمال للمزی: ۴۸۹/۳۲.
[8] تهذیب الکمال: ۴۸۹/۳۲ تقریب التقریب: ۳۹۳/۲ الکاشف: ۴۰۲/۲.
[9] تهذیب الکمال: ۶/۱۳.

اعرج، محمودبن لبید او یحیی بن عبدالله بن عبدالرحمن بن اسعدبن زرارة رحمهم الله[1] نه روایات نقل کوی.

تلامذه:- دوی نه ابراهیم بن جعفر بن محمود بن محمودبن محمد بن مسلمه انصاری اوددهغوی خوئی سالم بن صالح بن ابراهیم، عبدالله بن یزیدمولی المنبعث اودهغوی د تره خوئی عبدالمجیدبن سهیل بن عبدالرحمن بن عوف، عمرو بن دینار، محمدبن اسحاق بن یسار، محمدبن مسلم بن شهاب زهری، یوسف بن یعقوب ماجشون رحمهم الله روایات نقل کوی.[2]

علامه ابن حجر رحمه الله فرمائی ثقة.[3] ابن حبان رحمه الله په ثقات کښې ددوی تذکره کړې ده.[4]

وفات:- محمدبن سعد رحمه الله فرمائی هغوی قلیل الحدیث دی اودهشام بن عبدالملك دخلافت په زمانه کښې مدینه منوره کښې وفات شوې.[5] حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی د ۱۳۷هجری نه وړاندې دهغوی انتقال شوې.[6]

⑥ **ابراهیم بن عبدالرحمن:-** دا ابراهیم بن عبدالرحمن بن عوف رحمه الله دې.[7]

⑨ **عبدالرحمن بن عوف:-** د حضرت عبدالرحمن بن عوف زهری ابومحمدمدنی رضی الله عنه تذکره هم وړاندې تیره شوې ده.[8]

قوله: صاغیتي:- صاغیة الرجل خواص رجل ته وائی یعنی هغه خلق چه د یوسړی طرف ته خصوصی خیال ساتی. بعضوئیلی دی چه مال اواسباب ته هم صاغیة وئیلې شی. دغه شان په ماتحتانوباندې هم د صاغیة اطلاق کولې شی.[9]

دحدیث ترجمة الباب سره مناسبت:- دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: کاتبت امیة بن خلف کتابا بان یحفظنی الخ سره واضح دې. یعنی حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه فرمائی چه ما امیه بن خلف سره چه دهغه وخت دارالحرب مکه مکره وه خط وکتابت اوکړو اوهم دغه دترجمې مقصود هم دې.[10]

قوله: کاتبت: دلته کاتبت دې. اودا اسماعیلی رحمه الله په روایت کښې دی عاهدت امیة بن خلف

---

[1] تهذیب الکمال: ۶/۱۳.
[2] تهذیب الکمال: ۶/۱۳.
[3] تقریب: ۳۴۳/۱.
[4] الثقات: ۴۵٤/۶.
[5] تهذیب الکمال:۶/۱۳.
[6] تقریب: ۳۴۳/۱.
[7] کشف الباری کتاب الجنائز باب الکفن من جمیع المال
[8] کشف الباری کتاب الجنائز باب الکفن من جمیع المال
[9] النهایة: ۳٤/۲ عمدة القاری:۱۸۲/۱۲.
[10] عمدة القاری: ۱۸۱/۱۲.

وکاتبته یعنی ما امیه بن خلف سره معاهده اوکړه اوهغه سره مې خط اوکتابت اوکړو.[1]

قوله: لاأعرف الرحمن:- چه عبدالرحمن بن عو ﷺ خپل نوم عبدالرحمن اولیکلو نو امیه بن خلف ورته اوونیل چه زه رحمن نه پیژنم دا هم داسې ده لکه چه دَ صلح حدیبیه په موقع باندې رسول الله ﷺ بسم الله الرحمن الرحیم لیکل غوښتل نوکافرانو انکاراوکړو. دَحضرت عبدالرحمن بن عوف ﷺ نوم اول عبدعمرو وو او په دې کښې اضافت دَغیرالله طرف ته وو نوامیه اوونیل هم هغه نوم لیکه کوم چه دې اول وو نوهغه هم هغه نوم اولیکلو.[2]

دَهغه نومونوپه سلسله کښې چه غیرالله طرف ته مضاف وی، دَحضرت شاه صاحب اوحضرت گنگوهی رحمهماالله تحقیق:- دا حضرات فرمانی چه چرې عبد اضافت غیرالله طرف ته اوکړې شی نودَ غیرالله دوه صورتونه دی یاخوبه دَهغه عبادت کولې شی یا دَ عبادت ابهام کیدې شی. که چرې عبادت کیږی نو بیاخودَعبد اضافت دَ غیرالله طرف ته حرام دې. لکه عبدالعزی وغیره او که چرې دَ عبادت ابهام دې نوداسې نوم کیخودل مکروه دی لکه عبدالرسولو عبدالنبی او عبدالحسین وغیره اوکه چرې داسې لفظ وی چه نه دَهغې عبادت کیږی او نه دَعبادت ابهام نوهلته دا اضافت جائزدې. لکه عبدلمطلب وغیره دَمطلب نه عبادت کیږی اونه په دې کښې دَعبادت ابهام کیږی خو عبدمناف نوم کیخودل ناجائزدی ځکه چه مناف دَ یوبت نوم وو.[3]

دَ عبدالمطلب نوم خو شیبة الحمدوو[4]

دَهغوی دَ پلارهاشم دَوفات نه پس دَعبدالمطلب مور یوې مودې پورې په مدینه منوره کښې دَخپل پلارکور بنوخزرج کښې مقیم پاتې وه. کله چه عبدالمطلب لږ شان لوئی شو نودَهغوی تره مطلب دَهغوی دَ راوستلودپاره دَمکې نه مدینې ته راغلو. کله چه ئی هغوی واخستل واپس شو نو په مکه کښې داخلیدو وخت عبدالمطلب خپل تره مطلب پسې شاته په اوښ سوروو. دَشیبة الحمد کپړې سخا خیرنې او دَ دوړو وې اودمخ نه ئی یتیموالې ښکاریدو. خلقو دَ مطلب نه تپوس اوکړو دا څوک دې؟ مطلب دَ حیاء دَوجې نه داسې اوونیل چه دا زما غلام دې چه خلق داسې اونه وائی چه دا وراره ئی په داسې خیرنوکپړوکښې ولې دې په دې وجه دَ عبدالمطلب په نوم باندې مشهورشو. مطلب چه مکې ته اورسیدو ښکلې کپړې ئی ورته واغوستې اوهغه وخت ئی ښکاره کړه چه دا زما وراره دې.[5]

قوله: لانجوت أن نجاأمية:- دَحضرت بلال ﷺ وینا ده که چرې امیه بچ شو نوزه به نه بچ

---

[1]) فتح الباری: ٦٠٥/٤.

[2]) عمدة القاری: ١٨٢/١٢.

[3]) الکنزالمتواری: ٣٧٠/١٠.

[4]) سیرة المصطفیٰ صلی الله تعالی علیه وسلم: ٣٢/١ وفیه: هغوی ډیرښکلې اوښانسته وو یوشاعر وائی: علیٰ شیبة الحمد الذی کان وجهه یضیئ ظلام اللیل کالقمر البدری (زرقانی:٧١/١).

[5]) سیرة المصطفیٰ صلی الله تعالی علیه وسلم: ٣٣/١.

کیږم ددې وجې نه وه چه امیه بن خلف داسلام د سختو دښمنانونه وو او په مکه مکرمه کښې دحضرت بلال ﷺ د اسلام راوړلود وجې نه به ئې سخت تکلیفونه ورکول تردې چه دمکې په سخته ګرمه شګلنه زمکه باندې څملولو او دپاسه به ئې پرې غټ کاڼړې کیخودلو اوویل به ئې چه ته به هم په دې حال کښې پروت ئې. ترکومې چه ته د حضرت محمد ﷺ دین پرېنږدې اوحضرت بلال ﷺ \چه دهمت او استقلال یوغر وو په جواب کښې احد احد فرمائیل. [۱]

قوله: فألقیت علیه نفسي لامنعه: اشکال:- دلته لږ شان اشکال کیږی چه حضرت عبدالرحمن بن عوف ﷺ د هغه بدبخت دبچ کولو دومره کوشش ولې کولو؟

جواب:- جواب دادې چه دهغه خیال ووچه کله دې زما دومره شفقت اومهربانئی اووینی نوکیدې شی چه دده زړه نرم شی او اسلام راوړی نود هغه د اسلام په حرص کښې هغوی داسې کول. [۲]

قوله: قال ابوعبدالله سمع یوسف صالحًا الخ:- ابوعبدالله یعنی امام بخاری ﷺ فرمائی په سند کښې ذکرشوې یوسف ابن الماجشون ﷺ د صالح بن ابراهیم بن عبدالرحمن بن عوف نه سماعت کړ او ابراهیم دخپل پلار عبدالرحمن بنعوف ﷺ نه دحدیث سماع کړې ده. دامام بخاری ﷺ ددې قول فائده داده چه ددې دواړو حضراتو سماع محقق ده صرف دعنعنه د وجې نه امکان د سماع نه دې لکه چه بعض محدثین امام مسلم ﷺ وغیره په نیز امکان سماع هم د روایت د صحت دپاره کافی ده. [۳]

۳-باب: الوکالة فی الصرف والمیزان

وَقَدْ وَكَّلَ عُمَرُ وَابْنُ عُمَرَ فِي الصَّرْفِ.

صرافی اوناپ تول کښې وکیل کول اوحضرت عمر، وحضرت عبدالله بن عمر ﷺ صرافی کښې وکیل اوکړو.

دترجمة الباب مقصد:- امام بخاری ﷺ فرمائی چه بیع صرف کښې هم وکیل جوړولې شی. چه یوسړې بیع صرف کوی پخپله ئې په څه وجه نه شی کولې نوکه هغه بل څوک سړې وکیل جوړکړی نو صحیح ده اوپه دې کښې د هیڅ اختلاف نشته. علامه ابن المنذر ﷺ په دې باندې اجماع نقل کړې ده. [۴]

حضرت ګنګوهی ﷺ توجیه:- حضرت ګنګوهی ﷺ فرمائی امام بخاری ﷺ په خاص توګه خکه تنبیه فرمائی چه په بیع صرف کښې تقابض فی المجلس ضروری کیږی. شبه به دلته کیدله چه کیدې شی په دې کښې توکیل جائزنه وی. چونکه وکالت کښې مؤکل اصیل وی

---

[۱]) عمدة القاری:۱۸۳/۱۲.

[۲]) الکنزالمتواری: ۳۶۹/۱۰.

[۳]) إرشادالساری: ۲۷۵/۵ وعمدة القاری: ۱۸۴/۱۲.

[۴]) شرح ابن بطال: ۳۶۰/۶.

اوهغه په مجلس کښې حاضر نه وی نو دوکیل قبضه کول شاید د مؤکل قبضه شمایر نه وی. چادا وهم کولې شو په دې وجه مصنف رحمه الله اوخودل چه په عقد کښې حقوق دوکیل طرف ته عائد کیږی که وکیل قبضه کوی نو هغه به هم دمؤکل قبضه شمیرلې شی اودابه دتقابض فی المجلس خلاف نه شی گڼرلې.(۱)

قوله: والمیزان:- او والمیزان په دې وجه ذکرکړو چه په روایت کښې دکیلی څیز ثبوت ملاویږی د میزان لفظ لیکلوسره دا اوخودلې شو چه څنګه په کیلی څیز کښې توکیل جائزدې په وزنی څیزونوکښې هم توکیل جائزدې د ثمنین شمیر په وزنیات کښې کیږی هم د هغه خائی نه مصنف رحمه الله داخبره اخذ کړه چه بیع صرف د وکیل په ذریعه کیدې شی نومعلومه شوه چه په نورو وزنیاتو کښې به هم توکیل جائزوی.

قوله: وقدوکل عمروابن عمر فی الصرف:- دحضرت عمر او ابن عمر رضی الله عنهما تعلیقات سعیدبن منصور رحمه الله د موسی بن انس عن ابیه اوحسن بن سعد په طریق باندې موصولاً ذکرکړی دی.(۲)

[حدیث ۲۱۸۰](۳) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ عَبْدِ الْمَجِيدِ بْنِ سُهَيْلِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ وَأَبِي هُرَيْرَةَ رضى الله عنهما أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم اسْتَعْمَلَ رَجُلاً عَلَى خَيْبَرَ، فَجَاءَهُمْ بِتَمْرٍ جَنِيبٍ فَقَالَ «أَكُلُّ تَمْرِ خَيْبَرَ هَكَذَا» فَقَالَ إِنَّا لَنَأْخُذُ الصَّاعَ مِنْ هَذَا بِالصَّاعَيْنِ، وَالصَّاعَيْنِ بِالثَّلاَثَةِ. فَقَالَ «لاَ تَفْعَلْ، بِعِ الْجَمْعَ بِالدَّرَاهِمِ، ثُمَّ ابْتَعْ بِالدَّرَاهِمِ جَنِيبًا». وَقَالَ فِي الْمِيزَانِ مِثْلَ ذَلِكَ.[۲۰۸۹]

ترجمه:- (حضرت ابوسعید خدری اوحضرت ابوهریره رضی الله عنهما فرمائی) حضورپاک صلی الله علیه وسلم یوسړې د خیبر تحصیل دار (عامل) مقررکړو هغه دهغه خائی ښکلې کهجورې راوړې. حضورپاک تپوس اوکړو آیا په خیبرکښې ټولې هم داسې کهجورې وی؟ هغه وئیل نه مونږ ددې کهجورو یوصاع په نورو کهجورو دوه صاع اوددې دوه صاع اود نورو کهجورو درې صاع په بدل اخلو. حضورپاک اوفرمائیل داسې مه کوئی بلکه دا (مخلوط) کهجورې اول د درهم په بدله کښې

---

(۱) لامع الدراری: ۲۱۶/۶.

(۲) فتح الباری: ۶۰۶/۴.

(۳) وأخرجه البخاری أیضًا فی کتاب البیوع باب إذا أراد بیع تمربتمر خیرمنه رقم:۲۲۰۱، ۲۲۰۲ وفی المغازی باب إستعمال النبی صلی الله تعالی علیه وسلم علی أهل خیبر رقم: ۴۲۴۴، ۴۲۴۵، ۲۴۲۶ وفی الاعتصام بالکتاب والسنة باب إذا اجتهد العامل أو الحاکم فاخطا خلاف الرسول من غیر علم فحکمه مردود رقم: ۷۳۵۰، ۷۳۵۱ وأخرجه مسلم فی کتاب المساقاة باب بیع الطعام مثلاً رقم: ۴۰۵۷، ۴۰۵۸ وأخرجه النسائی فی کتاب البیوع،باب بیع التمربالتمر متفاضلاً رقم: ۴۵۶۷، ۴۵۶۸ وانظر تحفة الاشراف رقم: ۴۰۴۴

خرڅې کړئی بیا په دغه دراهموسره اعلی کهجورې واخلئی او د تول په څیزونوکښې هم دغه حکم ورکړو.

رجال الحدیث

① **عبدالله بن یوسف**:- دا عبدالله بن تنیسی رحمه الله دې.(۱)
② **امام مالک** رحمه الله:- دا امام مالك بن انس رحمه الله دې.(۲)
③ **عبدالمجید**:- داعبدالمجید بن سهیل بن عبدالرحمن بن عوف رحمه الله دې.(۳)
④ **سعیدبن مسیب**:- دوی معروف تابعی، سعیدبن مسیب رحمه الله دې.(۴)
⑤ **ابوسعیدخدری**:- دوی معروف صحابی سعدبن مالك بن سنان ابوسعید خدری رضی الله عنه دې.(۵)
⑥ **ابوهریره**:-دوی مشهورصحابی حضرت ابوهریره رضی الله عنه دې.(۶)

حل اللغات: **جنیب**:- یوښکلې قسم کهجورې.(۷) **الجمع**:-غیرمعروف کهجورې یا مختلف قسم جید او ردی کهجورې.(۸)

دحدیث ترجمة الباب سره مناسبت:- دَ حدیث ترجمة الباب سره مناسبت قوله: بع الجمع بالدراهم ثم ابتع بالدراهم جنیباً یعنی دَ رسول الله ﷺ دَخیبرعامل ته دا وینا چه تاسو دغه ګډې وډې کهجورې په دراهم باندې خرڅې کړئی او بیا په دغه دراهم سره اعلی قسم کهجورې واخلئی داد کهجورو د بیع اوشراء دپاره وکیل جوړول دی.(۹)

۴-باب: إذاأبصرالراعی أوالوکیل شاةً تموت،أوشیئًا یفسد ذبح وأصلح ما یخاف علیه الفساد

کله چه ګډبه اووکیل یوچیلئی مړه کیدونکې اووینی یا یوڅیزورانیدونکې اووینی نوهغه دې ذبح کړی اوخرابیدونکې څیزدې صحیح کړی.

دترجمة الباب مقصد:- ددې ترجمة الباب په غرض کښې دوه اقوال دی.

① **د علامه ابن المنیرمالکی** رحمه الله **قول**:- علامه ابن المنیر مالکی رحمه الله فرمائی چه امام بخاری رحمه الله په دې ترجمة الباب او په دې کښې پیش کړې روایت سره دَ ذبیحه په حلت اوحرمت باندې

---

(۱) کشف الباری:۱/۲۸۹، ٤/۱۱۳.
(۲) کشف الباری:۱/۲۰، ۲/۸۰.
(۳) کشف الباری کتاب البیوع باب إذا أراد بیع تمربتمر خیرمنه.
(۴) کشف الباری:۲/۱۵۹.
(۵) کشف الباری:۲/۸۲.
(۶) کشف الباری:۱/۶۵۹.
(۷) النهایة: ۱/۲۹۷.
(۸) النهایة: ۱/۲۹۷ وعمدة القاری: ۱۲/۱۸۵.
(۹) عمدة القاری: ۱۲/۱۸٤.

بحث نه کول غواړی بلکه امام بخاری رحمه الله داخودل غواړی چه راعی یا وکیل داسې څه تصرف اوکړی چه د مؤکل دمصلحت مطابق وی چه یوځیز ضائع کیدلو اوهغه د ضائع کیدونه د بچ کیدو دپاره داسې تصرف اوکړو مثلاً چیلئی دمړه کیدو اندیښنه پیداشوه هغه ذبح کړه نو په دې صورت کښې ښکاره خبره ده چه د مالك خيال نی اوساتلو ګنی هغه به مرداره شوې وه اوس به دلته په شپونړکی او وکیل باندې څه ضمان نه راځی. په روایت الباب کښې دادی چه د کعب بن مالك رضی الله عنه یوې وینځې به دهغه چیلئی څرولې. اتفاقی یوه چیلئی مړه کیدله نوهغې زر کانړې واخستلو اوهغه ئی ذبح کړه. حضرت کعب رضی الله عنه چه حضورپاك ته ددې ذکر اوکړو نو حضورپاك اوفرمائیل چه ټیك ده دهغې په خوړلو کښې هیڅ مضائقه نشته یعنی د وینځې ذبح صحیح ده اودهغې دا فعل دهیڅ نکیر مستحق نه دې. (۱)

⑤ **دعلامه ابن التین رحمه الله قول:-** علامه ابن التین رحمه الله فرمائی چه دا جاریة خود کعب بن مالك رضی الله عنه وینځه وه اود هغه په ملك کښې داخله وه ددې نه داچرته ثابت شو چه که وکیل یوداسې تصرف اوکړی په کوم کښې چه دهغه نیت د مؤکل ښیګړه وی نودهغه په ذمه به ضمان نه راځی. منشاداده چه د دې جاریه قصې سره د وکیل په قصه باندې استدلال کول به صحیح نه وی بلکه دامام بخاری رحمه الله په تفصیل سره خودامعلومیږی که چرې په داسې صورتحال کښې داسې تصرف یووکیل یا بل څوك سرې کوی نودا تصرف جائزدې اودا خبره دتضمین نه زیاته عام ده. (۲) مثلاً یوسړې چا په خپلو څاروو او چیلوباندې وکیل جوړکړو او ورته ئی اووئیل چه دا فلانکی ځائی ته اورسوه. اتفاقی په لارکښې داسې صورت پیداشو چه یوڅاروې یا چیلئی مړه کیدله اوس هغه سوچ اوکړو که دا مړه شی نو بالکل به ضایع شی نوهغه نی حلاله کړه اود مرداریدونه ئی بچ کړه. په داسې صورت کښې دوکیل په تصرف باندې دمالك دطرف نه رضامندی ښکاره کول پکاردی. امام بخاری رحمه الله دامذکوره صورت بیانول غواړی. حقیقت دادې چه دواړه غرضونه کوم بیان کړې شو هغه بهرحال په خپل ځائی صحیح دی.

[حدیث ۲۱۸۱] (۳) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ سَمِعَ الْمُعْتَمِرَ أَنْبَأَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ كَانَتْ لَهُمْ غَنَمٌ تَرْعَى بِسَلْعٍ، فَأَبْصَرَتْ جَارِيَةٌ لَنَا بِشَاةٍ مِنْ غَنَمِنَا مَوْتًا، فَكَسَرَتْ حَجَرًا فَذَبَحَتْهَا بِهِ، فَقَالَ لَهُمْ لاَ تَأْكُلُوا حَتَّى أَسْأَلَ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم-، أَوْ أُرْسِلَ إِلَى النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- مَنْ يَسْأَلُهُ. وَأَنَّهُ سَأَلَ النَّبِيَّ -صلى

---

(۱) المتوارى على تراجم البخارى ص:۲۵۹ وفتح البارى: ۶۰۷/۴.

(۲) فتح البارى: ۶۰۷/۴.

(۳) وأخرجه البخارى فى كتاب الذبائح والصيد باب ما أنهر الدم من القصب والمروة والحديد رقم: ۵۵۰۱، ۵۵۰۲ وفى باب ذبيحة المرأة والامة رقم: ۵۵۰۴، ۵۵۰۵ والطبرانى فى معجم الكبير باب الكاف كعب بن مالك الانصارى رضی الله عنه: ۷۳/۱۹ والحديث من أفراد البخارى رحمه الله تعالى كذا قال الحميدى رحمه الله تعالى فى الجمع بين الصحيحين: ۲۷۷/۱.

الله عليه وسلم - عَنْ ذَاكَ، أَوْ أَرْسَلَ، فَأَمَرَهُ بِأَكْلِهَا. قَالَ عُبَيْدُ اللّٰهِ فَيُعْجِبُنِي أَنَّهَا أَمَةٌ، وَأَنَّهَا ذَبَحَتْ. تَابَعَهُ عَبْدَةُ عَنْ عُبَيْدِ اللّٰهِ.[۵۱۸۲، ۵۱۸۳، ۵۱۸۵، ۵۱۸۶]

ترجمه:- دَحضرت کعب بن مالك رضی الله عنه نه روايت دې چه دَهغه چيلئی په سلع غربانديږ (کوم چه مدينه کښې دې) څريدلې. زمونږ يوې وينځې اوليدلې چه په هغې کښې يوه چيلئی مره کيدله نوهغې يوکانړې مات کړو او په هغې ئې چيلئی حلاله کړه. کعب رضی الله عنه خلقو ته اوونيل دَدې غوښه مه خورئی تردې چه زه دَ حضورپاك نه پښتله تپوس اوکړم. يائې داسې اوونيل چه دَ نبی کريم صلی الله عليه وسلم په خدمت کښې څوك اوليګم تپوس اوکړی. بيا هغوی پښتله دَحضورپاك نه تپوس اوکړو يائې څوك اوليګل تپوس ئې اوکړو حضورپاك دَهغې دَغوښې خوړلو حکم ورکړو. عبيدالله بن عمر رحمه الله فرمائی زمادا خبره خوښه شوه چه هغه وينځه وه اوهغې چيلئی حلاله کړه.

رجال الحديث

① **اسحاق بن ابراهيم**:- دا اسحاق بن ابراهيم حنظلی ابن راهويه رحمه الله دې. (۱)

② **معتمربن سليمان**:- دا معتمربن سليمان بن طرخان رحمه الله دې. (۲)

③ **عبيدالله**:- داعبيدالله بن عمر بن حفص بن عاصم بن عمربن الخطاب العمری رحمه الله دې. (۳)

④ **نافع**:- نافع مولی عبدالله بن عمر رضی الله عنه دې. کشف الباري: ۶۵۱/۴.

⑤ **ابن کعب بن مالک** رضی الله عنه:- ابن کعب بن مالك رضی الله عنه نه مراد څوك دې. علامه مزی په اطراف کښې تصريح کړې ده چه دې نه مراد عبدالله دې. (۴)

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه دې نه مراددَهغوی رور عبدالرحمن دې. اودَدې تائيدهم دَدې مضمون دې روايت نه هم کيږی کوم چه ابن وهب عن اسامه بن زيد عن ابن شهاب عن عبدالرحمن بن کعب بن مالك په طريق سره نقل کړې دې. (۵)

کعب بن مالک:- دَحضرت کعب بن مالك بن ابی کعب عمرو بن القيس انصاری مدنی رضی الله عنه احوال تيرشو. (۶)

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت دَ راعی په مسئله

---

۱) کشف الباری: ۴۲۸/۳.

۲) کشف الباری: ۵۹۵/۴.

۳) کشف الباری کتاب الوضوء باب التبرز فی البيوت.

۴) فتح الباری: ۶۰۱/۴ دَ دوی تفصيلی احوال دَ پاره اوګورئی کشف الباری کتاب الصلاة باب التراضی والملازمة فی المسجد.

۵) إرشاد الساری: ۲۷۷/۵ وفتح الباری: ۶۰۷/۴ دَوی دَتفصيلی احوال دَپاره اوګورئی کشف الباری کتاب الجنائز باب الصلاة علی الشهداء.

۶) کشف الباری کتاب الصلاة باب الصلاة إذا قدم من السفر.

كښې ښكاره دې ځكه چه هغه وينځې دڅپلو خصمانه كوله اوددې نه دوكالت مسئله هم په دې توګه ثابته شوه چه كه شپونړكې وى اوكه وكيل ددې دواړو قبضه قبضه امانت وى لهذا دوى په دې امانت كښې داسې تصرف كولې شى دكوم مصلحت چه ښكاره وى ګنى دتعدى ضمان به په دوى لازم راځى. (۱)

قوله: قال عبيدالله فيعجبني أنها أمة وأنها ذبحت:- عبيدالله بن عمر رحمه الله فرمائى ماته عجيبه ښكاره شوه چه يوه وينځه وه اوهغې دغه چيلئى حلاله كړه يعنى هغې دوينځې كيدوباوجود دخپل آقادمصلحت دومره خيال اوساتلو او دحسن فكر ثبوت ئى وركړو او په عام توګه باندې وينځې داسې نه كوى. (۲)

علامه ابن التين رحمه الله فرمائى ددې حديث نه معلومه شوه چه دښځې ذبيحه حلاله ده كه حره وى اوكه وينځه وى او دا مذهب جماهير علماء امام ابوحنيفه رحمه الله امام مالك، امام شافعى، امام احمد وغيرهم رحمهم الله اختيار كړې دې. بل ددې حديث نه امام ابوحنيفه مالك شافعى اوزاعى ثورى رحمهم الله د داسې ذبيحې استدلال كړې دې. كوم چه دمالك د اجازت نه بغير ذبح كړې شوې وى سره ددې چه داؤدظاهرى رحمه الله وغيره دې سره اختلاف كړې دې خودهغه قول شاذ دې. (۳)

قوله: تابعه عبدة عن عبيدالله:- يعنى دا روايت معتمربن سليمان سره عبدة بن سليمان كوفى هم د عبيدالله بن عمر نه روايت كړې دې. اوامام بخارى رحمه الله دا متابعت په كتاب الذبائح كښې موصولاً ذكر كړې دې. (۴)

رجال الحديث

عبدة:- عبده بن سليمان ابومحمد كلابى رحمه الله دې. (۵)

۵- باب: وكالة الشاهد والغائب جائزة

وَكَتَبَ عَبْدُاللهِ بْنِ عُمَرَوالى قَهْرَمَانِهِ وَهُوَغَائِبٌ عَنْهُ: اَنْ يُزَكِّيَ عَنْ اَهْلِهِ، الصَّغِيْرِوَالْكَبِيْرِ.

حاضر اوغائب هريو وكيل كول صحيح دى او عبدالله بن عمر رضي الله عنهما خپل وكيل ته اوليكل اوهغه دهغه نه غائب وو چه دهغه دكور د ټولو لويو اووړو د طرف نه صدقه فطرادا كړى.

دترجمة الباب مقصد اودعلماؤداختلاف بيان:- ددې ترجمة الباب غرض دادې چه د غائب او حاضر دواړو وكالت جائزدې يعنى كه مؤكل په ښاركښې موجود وى نوبياهم هغه دخپل طرف نه څوك وكيل جوړولې شى اوكه هغه چرته په سفرباندې تلې وى نوبيائى هم دخپل طرف نه

---

(۱) إرشادالسارى: ۲۶۸/۵.

(۲) لامع الدرارى: ۲۱۸/۶.

(۳) عمدة القارى: ۱۷۸/۱۲.

(۴) إرشادالسارى: ۲۷۸/۵.

(۵) كشف البارى: ۹٤/۲.

وکیل جوړولې شی.(۱) او امام بخاری رحمه الله پیش کړې شوې اثر دَمؤکل حاضر غائب وکیل جوړولو په سلسله کښې خو اضح دې اودَمؤکل غائب حاضر وکیل جوړول دَدې نه په طریقه اولی مستفاد کیږی دکوم تفصیل چه وړاندې دَحدیث په ضمن کښې راغی. په دې باندې دَټولو اتفاق دې چه دَ غائب دَ طرف نه توکیل جائزدې لیکن که مؤکل په ښارکښې موجود دې نوهغه څوك خپل وکیل جوړولې شی که نه؟ په دې کښې څه تفصیل دې. امام ابوحنیفه رحمه الله فرمائی چه دَعذر په صورت کښې خوئی جوړولې شی اوبغیردَ عذرنه ئی نه شی جوړولې مثلاً دې چرته په سفرروان دې یا دا چه هغه بیماردې او یوبل صورت دادې چه که چرې خصم راضی وی چه ستاسو دَ راتلوضرورت نشته دَحاکم دَپاره خپل څوك وکیل مقررکړه نو په دې صورت کښې هم جائزدې.(۲) امام مالك رحمه الله فرمائی که دَخصم اووکیل په مینځ کښې عداوت اودښمنی وی نوبیا داسې صورت کښې وکیل جوړول جائزنه دی.(۳)

دَعلامه ابن بطال رحمه الله اشکال:- علامه ابن بطال رحمه الله فرمائی چه حدیث باب دَ امام ابوحنیفه رحمه الله خلاف دې ځکه چه په دې کښې حضورپاك ﷺ صحابه کرامو رضي الله عنهم ته حکم ورکړو چه هغه حضرات دې قرض خواه له اوښ ورکړی اودادحضورپاك دَ طرف نه توکیل وو حالانکه حضورپاك نه غائب وو نه بیماروو اونه مسافروو.(۴)

دَعلامه عینی رحمه الله جواب:- علامه عینی رحمه الله فرمائی حدیث باب دَامام ابوحنیفه رحمه الله خلاف حجت نه دی ځکه چه امام صاحب دَ حاضربالبلددتوکیل منکرنه دې بلکه هغوی فرمائی توکیل خوجائزدې ولې لازم نه دې اودَ لازم نه کیدو مطلب دادې که بل فریق دا وائی چه زه ستاپه دې وکیل باندې راضی نه یم چه دې دې ستادَ طرف نه پیروی اوکړی تاسو پخپله کچهرو ته تشریف راوړئی نوبیابه دَمؤکل حاضریدل ضروری شی چونکه دا توکیل لازم نه دې اوکه چرې هغه فریق راضی شی نوبیاهیڅ بدیت نشته.(۵)

وَكَتَبَ عَبْدُ اللهِ بْنِ عَمْرٍو إِلَى قَهْرَمَانِهِ وَهُوَ غَائِبٌ عَنْهُ: أَنْ يُزَكِّيَ عَنْ أَهْلِهِ، الصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ.

علامه کرمانی رحمه الله فرمائی چه عبدالله بن عمر رضي الله عنهما بغیردَ واؤ نه دې اومراد عبدالله بن عمر بن الخطاب رضي الله عنهما دې.(۶)

علامه عینی رحمه الله فرمائی چه په دَدې کښې نسخې مختلف دی بعض کښې عبدالله بن عمرو (واؤسره) دې اوبعض کښې عبدالله بن عمر(بغیردَ واؤ) دې.(۷)

---

(۱) عمدة القاری:۱۸۹/۱۲وفتح الباری: ۶۰۸/٤ وشرح ابن بطال:۳٦۲/٦ – ۳٦۳ وإرشادالساری:۲۷۸/۵ - ۲۷۹.

(۲) عمدة القاری:۱۸۹/۱۲وفتح الباری: ۶۰۸/٤ وشرح ابن بطال:۳٦۲/٦ وإرشادالساری:۲۷۸/۵ - ۲۷۹.

(۳) عمدة القاری:۱۸۹/۱۲وفتح الباری: ۶۰۸/٤ وشرح ابن بطال:۳٦۲/٦ – ۳٦۳ وإرشادالساری:۲۷۸/۵ - ۲۷۹.

(۴) شرح ابن بطال:۳٦۳/٦.

(۵) عمدة القاری:۱۸۹/۱۲.

(۶) شرح الکرمانی:۱۳٤/۱۰.

(۷) عمدة القاری:۱۸۸/۱۲.

حل اللغات: قهرمان:- دَ فارسی ژبې لفظ دې په معنی خازن وکیل حافظ خادم.[1]

تشریح:- حضرت عبدالله بن عمرو ﷛ خپل قهرمان ته اولیکل چه هغه دَ ده تول کوروالا که واړه دی اوکه لوئی دټولو دَ طرف نه صدقه فطراداکړه لکه چه ده دغه قهرمان خپل وکیل جوړ کړو

[حدیث ۲۱۸۲][2] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ سَلَمَةَ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - قَالَ كَانَ لِرَجُلٍ عَلَى النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - سِنٌّ مِنَ الإِبِلِ فَجَاءَهُ يَتَقَاضَاهُ فَقَالَ « أَعْطُوهُ » . فَطَلَبُوا سِنَّهُ فَلَمْ يَجِدُوا لَهُ إِلاَّ سِنًّا فَوْقَهَا . فَقَالَ « أَعْطُوهُ » . فَقَالَ أَوْفَيْتَنِي أَوْفَى اللَّهُ بِكَ . قَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - « إِنَّ خِيَارَكُمْ أَحْسَنُكُمْ قَضَاءً ». [۲۱۸۳، ۲۲۶۰، ۲۲۶۲، ۲۲۶۳، ۲۲۷۱، ۲۴۶۵، ۲۴۶۷]

ترجمه:- حضرت ابوهریره ﷛ فرمائی په رسول الله ﷺ باندې دَ یوسړی یواوښ قرض وو. هغه دَ حضورپاك نه دَ تقاضا کولودپاره راغلو حضورپاك اوفرمائیل دَ ده اوښ ورکړه. صحابه کرامو ﷛ اولټولوخودهغه دعمر اوښ ملاؤنه شو بس هغه (اوښ) به ملاویدلوچه دَهغه دَ اوښ نه به ئی عمر زیات وو (یعنی ډیر قیمتی). حضورپاك اوفرمائیل هم دغه ورکړئی نوهغه اووئیل چه تاسو زماځنګه حق پوره پوره راکړو دغه شان دې الله تعالی هم تاسوته بنه درکړی. بیاپیغمبر ﷺ اوفرمائیل تاسو کښې هم هغه خلق ډیربنه دی چه قرض په بنه شان سره اداکړی.

رجال الحدیث

① **ابونعیم**:- دا ابونعیم فضل بن دکین ﷫ دې.[3]

② **سفیان ثوری**:- داسفیان بن سعیدثوری ﷫ دی.[4]

③ **سلمه بن کهیل**:- دا سلمه بن کهیل حضرمی ﷫ دې.[5]

---

[1]) فتح الباری: ۶۰۸/٤ وإرشادالساری: ۲۷۸/۵.

[2]) أخرجه البخاری أیضًا فی کتاب الوکالة باب الوکالة فی قضاوالدین رقم: ۲۳۰۶۱ وفی کتاب الاستقراض وأداء الدیون باب استقراض الابل رقم: ۲۳۹۰ وفی باب هل یعطی اکبرمن سنه رقم: ۲۳۹۲ وباب من القضاء رقم: ۲۳۹۳ و باب لصاحب الحق مقال رقم: ۲٤۱ وفی کتاب الهبة وفضلها باب الهبة المقبوضة وغیر المقبوضة الخ رقم: ۳۶۰۶ وباب من أهدی له هدیة وعنده جلساؤه فهوأحق رقم: ۲۶۰۹ وأخرجه مسلم فی کتاب المساقاة باب من استلف شیئًا فقضی خیراً منه الخ رقم: ٤۰۸٤ – ٤۰۸۸ وأخرجه مسلم فی کتاب البیوع باب ماجاء فی استقراض ابعیر الخ رقم: ۱۳۱۶ وأخرجه النسائی فی کتاب البیوع باب استلاف الحیوان واسقراضه رقم: ٤۶۳۲ وفی باب الترغیب فی حسن القضاء رقم: ٤۷۰۷.

[3]) کشف الباری: ۶۶۹/۲.

[4]) کشف الباری: ۲۷۸/۲.

[5]) کشف الباری کتاب الصوم باب من مات وعلیه الصوم.

⑥ **ابوسلمه**:- دا ابوسلمه بن عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه دي .[1]

⑤ **ابوهریره**:- دامشهورصحابی رسول حضرت ابوهریره رضي الله عنه دي .[2]

حل اللغات: **سناً**:- په معنی دَ غاښ، عمر داسې څناورته وائی دَ کوم چه غاښونه شوي وی دَدې جمع أسنان راځی .[3]

دَ حدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَ حدیث ترجمة الباب سره مطابقت دَوکالة حاضره په مسئله کښې خو **قوله: أعطوه** سره واضح دې چه حضورپاك ﷺ بعض صحابه کرامو رضي الله عنهم ته دَاوښ ورکولودَپاره وکیل جوړکړو .[4]اودَ وکالت غائبه په سلسله کښې حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه دا په دې حدیث سره په طریقه اولی ثابتیږی. ځکه چه کله مؤکل حاضریدوسره بل وکیل جوړولې شی اوهغه پخپله په دې عمل قدرت لری نودَغائب کیدو په صورت کښې خوداحتیاج اوضرورت دَوجې نه هغه زیات اهل دې چه دَ خپل طرف نه وکیل مقررکړی .[5] علامه کرمانی رحمه الله فرمائی چه قوله اعطوه لفظ دواړو صورتونوته شامل دې. دَدې دَپاره که چرې په دې سره خطاب حاضرینوته اوکړې شی ولې دَعرف اوقرائن حال په اعتبار دواړو صورتونوته متضمن دې .[6]

ایادَ حیوان استقراض جائزدې؟:- په دې مسئله کښې اختلاف دې چه دَ څناور استقراض جائز دې که نه؟ ړومبې مسلك دَ جمهورعلماؤ دې یعنی امام مالك امام احمد امام اوزاعی امام شافعی لیث او اسحاق وغیرهم رحمهم الله فرمائی دَ ټولو څیزونو په شان په حیوان کښې هم قرض جائزدې. حدیث باب نه دَدې تائیدکیږی .[7]اودا حضرات وینځه دَدې نه مستثنی ګرځوی چه دا په قرض ورکول جائزنه دی سوا دَهغه سړی نه چه دَ دغه وینځې محرم وی یا ښځه یا خنثی وی.[8] دویم مسلك دَ ابن جریر رحمه الله او داؤدظاهری دې دَدې حضراتو په نیز وینځه قرض ورکول هم جائزدی.[9] او دریم مسلك دَ امام ابوحنیفه رحمه الله امام ثوری حسن بن صالح وغیرهم رحمهم الله دې. داحضرات دَدې دَعدم جواز قائل دی.[10] دَدې حضراتو دلیل دَحضرت جابر رضي الله عنه روایت دې چه رسول الله ﷺ نسیئةً دَحیوان بیع په حیوان سره کولونه منع

---

[1]) کشف الباری:۳۲۳/۲.

[2]) کشف الباری:۶۵۹/۱.

[3]) المغرب: ۴۱۸/۱.

[4]) عمدة القاری:۱۸۸/۱۲ وفتح الباری: ۶۰۸/۴.

[5]) فتح الباری: ۶۰۸/۴.

[6]) شرح الکرمانی:۱۳۵/۱۰.

[7]) نیل الاوطار:۲۴۵/۵وعمدة القاری:۱۸۹/۱۲.

[8]) نیل الاوطار:۲۴۵/۵وعمدة القاری:۱۸۹/۱۲.

[9]) نیل الاوطار:۲۴۵/۵وعمدة القاری:۱۸۹/۱۲.

[10]) نیل الاوطار:۲۴۵/۵وعمدة القاری:۱۸۹/۱۲.

فرمائیلي ده.(۱) اوچه کله حضورپاك دَ بیع نه منع فرمائیلي ده نودَ قرض ممانعت خو به په طریقه اولی سره ثابت وی. ځکه چه په بیع کښې د قبیل مثلیات کیدل هم ضروری نه دی او په قرض کښې زمونږ په نیز ازقبیل مثلیات کیدل ضروری دی اودَ ذوات قیم استقراض جائزنه دې ځکه چه معروف کلیه ده **الاقراض تقضی بامثالها** لهذا دَ شمیردَ تفاوت په څیزونوکښې استقراض صحیح نه دې. ځکه چه په دې کښې مثل نه وی. (۲)اوداسې هم وئیلې شی چه کله حیوان قرض خرڅول ممنوع دی نوقرض به هم ممنوع وی ځکه چه ددواړو علت جامعه دهغې څیزونه عددیه متفاوته نه کیدل دی. (۳)

---

۱) أخرجه ابن ماجه فی سننه فی باب الحیوان بالحیوان نسیئةً رقم الحدیث : ۲۲۷۱،۲۲۷۰ وأخرجه ابن حبان فی صحیحه فی ذکر الزجر عن بیع الحیوان بالحیوان إلا یداً بید عن ابن عباس رضی الله عنهما رقم الحدیث :۵۰۲۸ وأبوداؤد فی باب الحیوان بالحیوان نسیئةً رقم الحدیث :۳۳۵۶، والترمذی فی باب ماجاء فی کراهیة بیع الحیوان بالحیوان نسیئةً عن سمرة رضی الله تعالی عنه رقم:۱۲۳۷.

۲) عمدة القاری:۶۴/۱۲

۳) عمدة القاری: ۶۴/۱۲.

دَ مولانا انورشاه کشمیری رحمه الله یوعجیبه توضیح:- لیکن حضرت انورشاه کشمیری رحمه الله فرمائی چه وأقول من عند نفسی إن الحیوانات،وإن لم تثبت فی الذمة فی القضاء، لکنه یصح الاستقراض به فیما بینهم، عند عدم المنازعة والمناقشة، وهذا اللذی قلت، ان الناس یعاملون فی أشیاء تکون حانزة فیما بینهم علی طریق المرأة والاغماض، فاذا رفع إلی القاضی یحکم علیه ا بعدم الجواز، فالاستقراض المذکور عند عدم المنازعة حجائزعندی، وذلک لان العقود علی نحوین: نحو یکون معصیة فی نفسه، واذا لایجوز مطلقًا، ونحوآخر لایکون معصیة، وإنتما یحم علیه بعدم الجواز لافضائه إلی المنازعة، فاذا لم تقع فیه منازعة حاز. واستقراض البعیرمن النحو الثانی، لان لیس بمعصیة فی نفسه،وإنما ینهی عنه، لان ذوات القیم لا تتعین إلا بالتعیین، والتعیین فیما لایجصل إلا بالاشارة، فلاتصلح للوجوب فی الذمة، فاذا لم تتعین افضی إلی المنازعة عندالقضاء لامحالة، فاذا کان النهی فیه لعلة المنازعة حاز عندانتفاء العلة، والحاصل الخ. (اوگورئی فیض الباری علی صحیح البخاری: ۲۸۹/۳، ۲۹۰)

یعنی استقراض حیوانات یعنی دهغې په ذمه کښې ثابتیدل سره ددې چه دَاحنافو په نیز قضاءً ناجائزدی لیکن دَخلقو دَخپل مینځ دَمعاملاتو په اعتبارسره که اوکتلې شی نود منازعت اوجګړې د احتمال نه کیدو په صورت کښې دا استقراض جائزکیدل پکاردی اودا خبره ځکه کوم چه خلق اکثر په خپل مینځ کښې دامعاملات کوی چه په اعتباردَ مروت اوسترګوپټولو دهغوی په مینځ کښې جائزاو رائج وی. اوچه کله دوی دَ یوقاضی طرف ته بوځې نوعدم جوازمعلومیږی. نودامذکوره استقراض هم دعدم منازعت په صورت کښې زما په نیزجائزدې اودا ځکه چه دَ شریعت مطهره منع کړې شوې عقود په دوو قسموباندې دی: ① داسې عقوق چه فی نفسه په معصیت باندې مبنی وی نودداسې امورو ارتکاب خو علی الطلاق جائزنه دې. ② داسې عقوق چه فی نفسه په معصیت باندې مبنی نه وی یعنی فی نفسه حرام نه دی لیکن دَ مفضی إلی المنازعت کیدو دوجې نه دا قضاءً جائزګرځولې شی. لهذا دَ منازعت احتمال نه کیدو په صورت کښې دا جائزکیدل پکاردی. اودا استقراض حیوان مسئله عقود دویم قسم نه ده. ځکه چه فی نفسه په دې کښې هیڅ ګناه نشته اوددې نه ځکه منع کړې شوې ده چه دا دَ ذوات قیم نه دی او... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه...]

۶- باب: الوکالة فی قضاء الدیون

قرضه اداکولودپاره وکیل کول

دترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله فرمائی چه د دین د ادائیګئی دپاره هم وکیل مقررول جائزدی

د حافظ ابن حجر رحمه الله قول:- حافظ ابن حجر عسقلانی رحمه الله فرمائی امام بخاری رحمه الله دې ترجمة الباب سره د یوتوهم دفعیه فرمائیلې ده اوهغه دادې چه قضاء دیون کښې توکیل په ظاهره جائزنه دی کیدل پکار. ځکه چه د دین قاعده داده چه کله هم دائن مطالبه اوکړی اومدیون په اداکولوباندې قادروی نوهغه له زر ورکول پکاردی اود توکیل په صورت کښې به وخت لګی. امام بخاری رحمه الله دا شبه لرې کړې اوونیلی دی چه د قضاء دیون دپاره په توکیل کولوکښې هیڅ بدیت نشته اودا په هغه روستوکولواو ټال متبول کښې داخل نه دی د کوم ممانعت چه په حدیث کښې فرمائیلې شوې دې. حافظ ابن حجر رحمه الله چه کوم د ترجمة الباب غرض بیان کړې دې دا دعلامه ناصرالدین ابن منیر رحمه الله نه ماخوذ دې.[1]

د حضرت شیخ الهند رحمه الله قول:- حضرت شیخ الحدیث رحمه الله فرمائی چونکه سنن ابی داؤد وغیره کښې حضرت سمرة بن جندب رضی الله عنه روایت دې. علی الید ما أخذت[2] یعنی چاچه یوڅیز واخستو دهغه په ذمه دی چه هغه دې اداکړی. په دې سره په ظاهره دا شبه کیدله چه قرض داری دې پخپله هغه دیون اداکړی او په دې کښې توکیل صحیح نه دې. نو امام بخاری رحمه الله اوخودل چه په قضاء دیون کښې په توکیل کښې هیڅ مضائقه نشته او علی الید ما أخذت مطلب صرف دادې چه مال قرض ورکونکی ته رسول ضروری دی که هغه پخپله اورسولې شی اوکه د وکیل په ذریعه. په دواړو صورتونوکښې مقصود حاصلیږی.[3] او دویمه خبره داهم ده چه علی الید ما اخذت تعلق خود باب غضب سره دې اودلته د غضب مسئله نه شی بیانولې بلکه دلته خو د دین مسئله بیانولې شی.

.....بقیه حاشیه دتیرمخ[ا] ذوات قیم څیزونه بغیرد تعیین نه متعیین کیدې نه شی. او ددې تعین په اشاره سره حاصلیږی لهذا دا څیزونه په ذمه کښې د صلاحیت نه لری نود متعین نه کیدو د وجې نه مفضی الی المنازعة شي او په اعتبار به قضاء ناجائزګرځولی شی. معلومه شوه چه په دې کښې نهی لذاته نه ده بلکه نهی لغیره ده اوددې علت منازعه دې نوددغه علت د انتفاء په صورت کښې دامعامله جائزکیدل پکاردی.

[1]) فتح الباری: ۶۰۹/۴.

[2]) أخرجه الامام أبوداؤد رحمه الله تعالی فی سننه فی کتاب الاجارة باب فی تضمین العاریة رقم: ۳۵۶۱ وأخرجه الامام الترمذی رحمه الله تعالی فی کتاب البیوع باب ماجاء فی أن العاریة مؤداة رقم: ۱۲۶۶ والامام ابن ماجة رحمه الله تعالی فی باب العاریة رقم: ۲۴۰۰.

[3]) الابواب والتراجم ص: ۱۷۰.

[حديث باب ۲۱۸۳ [1] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -رضي الله عنه- أَنَّ رَجُلاً أَتَى النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- يَتَقَاضَاهُ، فَأَغْلَظَ، فَهَمَّ بِهِ أَصْحَابُهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «دَعُوهُ فَإِنَّ لِصَاحِبِ الْحَقِّ مَقَالاً». ثُمَّ قَالَ «أَعْطُوهُ سِنًّا مِثْلَ سِنِّهِ». قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ لاَ نَجِدُ إِلاَّ أَمْثَلَ مِنْ سِنِّهِ. فَقَالَ «أَعْطُوهُ فَإِنَّ مِنْ خَيْرِكُمْ أَحْسَنَكُمْ قَضَاءً». [ر: ۲۱۸۲]

ترجمه:- يو سړي نبى كريم ﷺ له راغلو اوډهغوى نه ئى دخپل قرض غوښتنه اوكړه اوسخت الفاظ ئى اووئيل. د حضورپاك صحابه كرامو ﷺ هغه ته سزا وركول غوښتل ليكن حضورپاك اوفرمائيل دې پريږدئى چه وائى د چاچه حق وى هغه داسې خبرې كولې شى. بياحضورپاك اوفرمائيل ده ته هم د هغه عمر والا اوښ وركړئى. صحابه كرامو ﷺ عرض اوكړو دهغه عمر والاخونشته دهغې نه د بهترعمروالا اوښ موجود دې. حضورپاك اوفرمائيل هم دغه وركړئى په تاسوكښې بهترين خلق هم هغه دى چه په ښه طريقه سره قرض اداكړى.

رجال الحديث

① **سليمان بن حرب**:- دا سليمان بن حرب واثمى بصرى رحمه الله دې. [2]

② **شعبة**:- دا شعبة بن حجاج رحمه الله دې. [3]

③ **سلمة ب كهيل**:- دا سلمة بن كهيل حضرمى كوفى رحمه الله دې. [4]

④ **ابوسلمة**:-دا ابوسلمة بن عبدالرحمن بن عوف رحمه الله دې. [5]

⑤ **ابوهريره**:- دامشهورصحابى حضرت ابوهريره رضي الله عنه دې. [6]

دحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دحديث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: أعطوه سنا مثل سنه سره ښكاره دې. [7] يعنى رسول الله ﷺ صحابه كرام رضي الله عنهم دخپل دين داداكولودپاره وكيل جوړكړلو.

۷-باب: إذا وهب شيئاً لوكيل أو شفيع قوم جاز

لِقَوْلِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم لِوَفْدِ هَوَازِنَ حِينَ سَأَلُوهُ الْمَغَانِمَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم (نَصِيبِى لَكُمْ)

---

[1] مرتخريجه فى الباب السابق.
[2] كشف البارى: ۱۰۵/۲.
[3] كشف البارى: ۶۷۸/۱.
[4] كشف البارى كتاب الصوم باب من مات وعليه الصوم.
[5] كشف البارى: ۳۲۳/۲.
[6] كشف البارى: ۶۵۹/۱.
[7] إرشادالسارى: ۲۸۰/۵.

که دَیو قول وکیل یا سفارشی نه څه هبه کړې شي نوصحیح دی. څکه چه کوم وخت دَ هوازن دَ طرف نه څه خلق راغلي وو اوهغوی دَ نبی کریم ﷺ نه دَ مال غنیمت واپس کولو درخواست کړې وو نوحضورپاك اوفرمائیل کوم چه زما په حصه کښې راغلی دی هغه تاسو واخلئ.

دَترجمة الباب مقصد:- دَ امام بخاری رحمه الله مقصد دادې چه که یوسړې دَ یوقوم یا قبیلې دَ طرف نه څه هبه کول غواړی اودَهغه قوم دَ طرف نه څوك نمائنده وی نوهغه نمائنده دَقوم پورې دغه څیز رسولودَپاره وکیل جوړکړئی نودا جائزدی اودَ استدلال په توګه امام بخاری رحمه الله دَ بنی هوازن دَ وفد واقعه پیش کړې ده چه هلته عرفاء متعین کړې شوې وو اودَهغوی په ذریعه دَهغوی مالونه او قیدیان واپس کړې شوی وو. [1]

[حدیث باب ۲۱۸۴] [2] حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عُفَيْرٍ قَالَ حَدَّثَنِي اللَّيْثُ قَالَ حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ وَزَعَمَ عُرْوَةُ أَنَّ مَرْوَانَ بْنَ الْحَكَمِ وَالْمِسْوَرَ بْنَ مَخْرَمَةَ أَخْبَرَاهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَامَ حِينَ جَاءَهُ وَفْدُ هَوَازِنَ مُسْلِمِينَ، فَسَأَلُوهُ أَنْ يَرُدَّ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَسَبْيَهُمْ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «أَحَبُّ الْحَدِيثِ إِلَيَّ أَصْدَقُهُ. فَاخْتَارُوا إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ إِمَّا السَّبْيَ، وَإِمَّا الْمَالَ، وَقَدْ كُنْتُ اسْتَأْنَيْتُ بِهِمْ». وَقَدْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - انْتَظَرَهُمْ بِضْعَ عَشْرَةَ لَيْلَةً، حِينَ قَفَلَ مِنَ الطَّائِفِ، فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - غَيْرُ رَادٍّ إِلَيْهِمْ إِلاَّ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ قَالُوا فَإِنَّا نَخْتَارُ سَبْيَنَا. فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فِي الْمُسْلِمِينَ، فَأَثْنَى عَلَى اللَّهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ثُمَّ قَالَ «أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ إِخْوَانَكُمْ هَؤُلاَءِ قَدْ جَاءُونَا تَائِبِينَ، وَإِنِّي قَدْ رَأَيْتُ أَنْ أَرُدَّ إِلَيْهِمْ سَبْيَهُمْ، فَمَنْ أَحَبَّ مِنْكُمْ أَنْ يُطَيِّبَ بِذَلِكَ فَلْيَفْعَلْ، وَمَنْ أَحَبَّ مِنْكُمْ أَنْ يَكُونَ عَلَى حَظِّهِ حَتَّى نُعْطِيَهُ إِيَّاهُ مِنْ أَوَّلِ مَا يُفِيءُ اللَّهُ عَلَيْنَا فَلْيَفْعَلْ». فَقَالَ النَّاسُ قَدْ طَيَّبْنَا ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم -. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «إِنَّا لاَ نَدْرِي مَنْ أَذِنَ مِنْكُمْ فِي ذَلِكَ مِمَّنْ لَمْ يَأْذَنْ، فَارْجِعُوا حَتَّى يَرْفَعُوا إِلَيْنَا عُرَفَاؤُكُمْ أَمْرَكُمْ». فَرَجَعَ

---

[1]) عمدة القاری:۱۲/۱۶۱.

[2]) وأخرجه البخاری أيضًا فی كتاب العتق باب من ملك من العرب رقيقًا فوهب الخ رقم: ۲۵۳۶، ۲۵۴۰ وفی كتاب الهبة وفضيلها الخ باب من رأة الهبة الغائبة جائزة رقم:۲۵۸۲، ۲۵۸۴ وفی باب إذا وهب جماعة القوم رقم: ۳۱۳۱، ۳۱۳۲ وفی كتاب المغازی باب قول الله تعالى ﴿وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ﴾ الاية رقم:۴۳۱۸، ۴۳۱۶ وفی كتاب الاحكام باب عرفاء للناس رقم: ۷۱۷۶، ۷۱۷۷ وذكره الجامع بين الصحيحين فی أفراد البخاری: ۳/۳۸۲ رقم:۲۸۶۱ وأخرجه أبوداؤد رحمه الله تعالى فی سننه، فی كتاب الجهاد باب فداء الامير بالمال رقم:۲۶۹۳ والطحاوی رحمه الله تعالى فی شرح مشكل الاثار باب بيان مشكل ماروی عن رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم مماكان منع فی سبايا هوازن الخ رقم:۴۵۰۹.

النَّاسُ فَكَلَّمَهُمْ عُرَفَاؤُهُمْ، ثُمَّ رَجَعُوا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فَأَخْبَرُوهُ أَنَّهُمْ قَدْ طَيَّبُوا وَأَذِنُوا. [۲۴۰۲، ۲۴۴۴، ۲۹۶۳، ۴۰۶۴، ۶۷۵۵]

ترجمه:- (مروان بن حکم اومسوربن مخرمه دواړو بیان کړې دې چه دَغزوه حنین نه دَ واپسئی نه پس) کله چه دَ هوازن وفدمسلمان شو دَ رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضر شو نورسول الله ﷺ اودریدو. هغوی حضورپاك ته درخواست اوکړو چه زمونږ مال اوقیدیان واپس کړئی. حضورپاك اوفرمائیل رښتیاخبره زما ډیره خوښه ده تاسو په دوو خبروکښې یوه اختیارکړئی یاقیدیان واپس واخلئی یامال او ماخو(جعرانه) کښې دَهغوی انتظارکړې وو او رسول الله ﷺ چه دَ طائف نه واپس شو.نودَ لسوشپونه زیات انتظار(جعرانه) کښې کړې وو.
کله چه دَهوازن دَ وفدیقین اوشوچه رسول الله ﷺ به هغوی ته په دوو څیزونوکښې یوڅیز واپس کوی نوهغوی عرض اوکړو مونږ ته قیدیان واپس کړئی. نورسول الله ﷺ دَ مسلمانانومخې ته (دَخطبې دَپاره) اودریدو. اول ئی چه څنګه غوښتل دَ الله تعالی تعریف ئی بیان کړو بیائی اوفرمائیل امابعد! ستاسو دا رونړه (دَ هوازن خلقو) توبه کړې راغلی دی اوزه مناسب ګنړم چه دَدوی قیدیان واپس کړم اوس تاسو کښې چه څوك په خوشحالئی سره دا غواړی نو هم هغه دې اوکړی اوڅوك چه خپله حصه داسې قایم کول غواړی چه کوم مال غنیمت اول الله تعالی ورکړې دَهغې نه به مونږ دَ هغوی بدله ورکوو نوهغه دې داسې اوکړی.
په دې باندې خلقو عرض اوکړو یارسول الله! مونږ به ستاسو دَ خوشحالئی دَپاره دا قیدیان هم داسې ورکړو. حضورپاك اوفرمائیل چه مونږ ته نه ده معلومه چه په تاسوکښې څوم په دې خبره راضې دی اوڅوك نه دی نو(بهتر دادی چه) واپس شئی او ستاسو نقیب (سردار) دې ستاسو دَ طرف نه بیان اوکړی بیاخلق واپس شو اودَهغوی نقیبانو هغوی سره خبرې اترې اوکړې بیا حضورپاك له راغلل او عرض ئی اوکړو چه هغه خلق راضی دی اوهغوی دَخپلو قیدیانو دَ واپس کولو اجازت ورکړو.

رجال الحديث

۞ **سعیدبن کثیر**:- داسعیدبن کثیربن عفیر رحمه الله دې.[1]
۞ **لیث**:- دا لیث بن سعد رحمه الله دې.[2]
۞ **عقیل**:- دا عقیل بن خالد بن عقیل رحمه الله دې.[3]
۞ **محمد**:- دامحمدبن مسلم ابن شهاب زهری رحمه الله دې.[4]
۞ **عروة**:- داعروه بن زبیر رحمه الله دې.[5]

---

(۱) كشف البارى:۳/۲۷٤.
(۲) كشف البارى:۱/۳۲٤.
(۳) كشف البارى:۱/۳۲۵، ۳/٤۵۵.
(۴) كشف البارى:۱/۳۲۶.
(۵) كشف البارى:۱/۲۹۱.

⑥ **مروان** - دا مروان بن حکم رحمه الله دي.[1]

⑦ **مسور** - دامسوربن مخرمة رضی الله عنه دي.[2]

قوله: وزعم عروة - علامه کرمانی رحمه الله اوعلامه عینی رحمه الله فرمائی چه زعم په معنی دَ قال دي.[3]

حل لغات: - **الوفد:** دَ وافد جمع ده هغه خلق چه په یوخائی یوښارته لاړشی، یاهغه خلق چه دَ یو مشترکه غرض دَپاره حاکم له لاړشی. مجرد کښې دَضرب نه مستعمل دي. وَفَدَ يَفِدُ وفداً قاصد جوړیدو سره راتلل.[4]

عرفاؤکم: عرفاء دَ عریف جمع ده په معنی پیژندونکی، دَ قوم دَ معاملاتو خیال ساتونکی، دَخپلو ملګرو پیژندګلو کونکې. نقیب اودا په مرتبه کښې دَ رئیس نه کم وی.[5]

دَحدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت: - دَحدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: إني أردت أن أرد إليهم سبيهم الحديث** سره ظاهردي. دَ هوازن دَ وفد والا دَخپلو قیدیانو دَ واپس کولو په سلسله کښې وکیلان اوشفاعت کونکی وو.[6]

۸- باب: إذا وكل رجل أن يعطي شيئًا، ولم يبين كم يعطي، فأعطى على ما يتعارفه الناس

یوسړی بل سړی ته څه ورکولوسره وکیل کړو اودائې بیان نه کړه چه څومره ورکړی نوهغه د دستور مطابق ورکړه

دَترجمة الباب مقصد: - دَامام بخاری رحمه الله مقصددادي چه په توکیل کښې هم په عرف باندې اعتماد کولې شی. که چرې یوسړی خپل وکیل ته دا اووئیل چه فلانکی سړی ته څه ورکړه اوس هغه څه څیز هغه ته ورکړو نودا به کتلې شی چه دَ هغه دا ورکول دَعرف مطابق دی که خلاف. که چرې دعرف مطابق وی نو داسې کولوکښې هیڅ مضائقه نشته لکه چه په حدیث باب کښې دی چه حضورپاك حضرت بلال رضی الله عنه ته وئیلی ووچه ته جابرته دَهغه ثمن ورکړه او څه زیاتی ورکړه نوهغه د یوقیراط اضافه کړې وه اوس دا یوقیراط خو ښکاره خبره ده چه دَ عرف مطابق وو په دې کښې هیڅ اشکال نشته.[7]

---

[1]) كشف الباری كتاب الوضوء باب البصاق والمخاط ونحوه فی الثواب.

[2]) كشف الباری كتاب الوضوء باب استعمال فضل وضوء الناس.

[3]) عمدة القاری: ۱۹۳/۱۲.

[4]) النهاية: ۸۶۷/۲.

[5]) النهاية: ۱۹۰/۲.

[6]) إرشادالساری:۲۸۲/۵عمدة القاری:۱۹۳/۱۲.

[7]) عمدة القاری:۱۹۵/۱۲. إرشادالساری:۲۸۳/۵.

[حديث ٢١٨٥](١) حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ وَغَيْرِهِ، يَزِيدُ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ، وَلَمْ يُبَلِّغْهُ كُلُّهُمْ رَجُلٌ وَاحِدٌ مِنْهُمْ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ - رضى الله عنهما - قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - فِي سَفَرٍ، فَكُنْتُ عَلَى جَمَلٍ ثَفَالٍ، إِنَّمَا هُوَ فِي آخِرِ الْقَوْمِ، فَمَرَّ بِي النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - فَقَالَ «مَنْ هَذَا». قُلْتُ جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ. قَالَ «مَا لَكَ». قُلْتُ إِنِّي عَلَى جَمَلٍ ثَفَالٍ. قَالَ «أَمَعَكَ قَضِيبٌ». قُلْتُ نَعَمْ. قَالَ «أَعْطِنِيهِ». فَأَعْطَيْتُهُ فَضَرَبَهُ فَزَجَرَهُ، فَكَانَ مِنْ ذَلِكَ الْمَكَانِ مِنْ أَوَّلِ الْقَوْمِ قَالَ «بِعْنِيهِ». فَقُلْتُ بَلْ هُوَ لَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ «بِعْنِيهِ قَدْ أَخَذْتُهُ بِأَرْبَعَةِ دَنَانِيرَ، وَلَكَ ظَهْرُهُ إِلَى الْمَدِينَةِ». فَلَمَّا دَنَوْنَا مِنَ الْمَدِينَةِ أَخَذْتُ أَرْتَحِلُ. قَالَ «أَيْنَ تُرِيدُ». قُلْتُ تَزَوَّجْتُ امْرَأَةً قَدْ خَلاَ مِنْهَا. قَالَ «فَهَلاَّ جَارِيَةً تُلاَعِبُهَا وَتُلاَعِبُكَ». قُلْتُ إِنَّ أَبِي تُوُفِّيَ وَتَرَكَ بَنَاتٍ، فَأَرَدْتُ أَنْ أَنْكِحَ امْرَأَةً قَدْ جَرَّبَتْ خَلاَ مِنْهَا. قَالَ «فَذَلِكَ». فَلَمَّا قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ قَالَ «يَا بِلاَلُ اقْضِهِ وَزِدْهُ». فَأَعْطَاهُ أَرْبَعَةَ دَنَانِيرَ، وَزَادَهُ قِيرَاطًا. قَالَ جَابِرٌ لاَ تُفَارِقُنِي زِيَادَةُ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم -. فَلَمْ يَكُنِ الْقِيرَاطُ يُفَارِقُ جِرَابَ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ. [ر: ٤٣٢]

ترجمه:- حضرت جابربن عبدالله رضی الله عنهما فرمائی زه په یوسفرکښې حضورپاک سره ووم او زه په یوپه رو رفتار والا اوښ باندې سور ووم چه ډېولو شاته به وو. بیاحضورپاک ماسره تیرشو اوتپوس ئې اوکړو دا څوک دې؟ ما عرض اوکړو جابربن عبدالله. حضورپاک تپوس اوکړو په ته څه شوی دی؟ ما عرض اوکړو زما دااوښ بالکل په مزه دې. حضورپاک اوفرمائیل آیا تاسره لخته شوه؟ ماعرض اوکړو اوجی. حضورپاک اوفرمائیل ماته راکړه نوما ورکړه. پیغمبر علیه السلام هغه اووهلو او وئی رټلو اوس چه دَدغه ځائی نه روان شو نوډ ټولو نه وړاندې شو. حضورپاک

---

(١) وأخرجه البخارى أيضًا فى كتاب الصلاة باب الصلاة إذا قدم من سفر رقم: ٤٤٣ وفى كتاب البيوع باب شراء الدواب والحمير رقم: ٢٠٩٧ وفى كتاب الاستقراض باب من اشترى باالدين وليس عنده ثمنه أو ليس بحضرته رقم:٢٣٨٥ وباب حسن القضاء رقم:٢٣٩٤ وباب الشفاعة فى وضع الدين رقم:٢٤٠٦ وفى كتاب المظالم والغصب باب من عقل بعيره على البلاط أو باب المسجد رقم:٢٤٧٠ وكتاب الهبة وفضلها باب الهبة المقبوضة وغير المقبوضة الخ رقم:٢٦٠٣، ٢٦٠٤ وفى كتاب الشروط باب إذا اشترط البائع ظهر الدابة إلى مكان مسمى جاز رقم: ٢٧١٨ وفى كتاب الجهاد والسير باب من ضرب دابة غيره فى الغزو رقم: ٢٨٦١ وباب استئذان الرجل الامام لقوله عزوجل ﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ ﴾ الاية رقم:٢٩٦٧ وباب الصلاة إذا قدم من السفر رقم: ٣٠٨٧ وباب الطعام عندالقدوم رقم:٣٠٨٩، ٣٠٩٠ وفى كتاب المغازى باب ﴿ إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ ﴾ الاية رقم:٤٠٥٢ وفى كتاب النكاح باب تزويج الثيبات رقم: ٥٠٧٩، ٥٠٨٠ وباب لايطرق أهله ليلاً إذا أطال الغيبة مخافة أن يخونهم اويلتمس عثراتهم رقم: ٥٢٤٣، ٥٢٤٤ وباب طلب الولد رقم: ٥٢٤٥، ٥٢٤٦ وباب تستحد المغيبة وتمتشط الشعثة رقم: ٥٢٤٧ وأخرجه الترمذى فى سننه فى كتاب النكاح باب ماجاء فى تزويج الابكار رقم: ١١٠٠ والنسائى فى سننه فى كتاب النكاح باب نكاح الابكار رقم:٣٢١٩.

اوفرمائیل دا اوښ په ماخرځ کړه ماعرض اوکړویارسول الله هم ستاسو دې. حضورپاك اوفرمائیل نه خرځ نې کړه ما په څلوردیناربانديې واخستو اوته دمدینې پورې په دې باندې سورلاړشه. زه چه کله مدینې ته نیزدې اورسیدم نوزه بل طرف ته لاړم. حضورپاك اوفرمائیل چرته ځې؟ ماعرض اوکړو چه ما یوداسې ښځې سره نکاح کړې ده چه دهغې خاوند مړشوې (یعنی کونډه ده) حضورپاك اوفرمائیل چه پیغلې سره دې ولې نکاح نه کوله تابه هغې سره لوبې کولې اوهغې به تاسره لوبې کولې. ما وئیل زما پلار مړشو اوهغه ډیرې لونړه پریخودې نومااراده اوکړه چه داسې ښځې سره نکاح کوم چه تجربه کاره وی او کونډه وی حضورپاك اوفرمائیل چه که داخبره وی نو خیر دې. کله چه مونږ مدینې ته اورسیدو نوحضورپاك حضرت بلال ﷛ ته اووئیل اې بلال جابرته قیمت ورکړه او څه زیاتی ورکړه. هغه څلوردینار راکړل او یوقیراط سره زر نې راکړه.حضرت جابر ﷛ فرمائی چه رسول الله ﷺ کوم یوقیراط سره زر زیاتی راکړې وو (کله) زما نه جداکیږی نه همیشه به دا قیراط دحضرت جابر ﷛ په تیله کښې وو.

رجال الحدیث

① **مکی بن ابراهیم:**- دامکی بن ابراهیم بن بشرتمیمی بلخی ﷫ دې.[1]

② **عبدالملك:**- دا عبدالملك بن عبدالعزیزبن جریج ﷫ دې.[2]

③ **عطاء:**- دا عطاء بن ابی رباح ﷫ دې.[3]

④ **جابر بن عبدالله:**- داجابربن عبدالله بن عمرو بن حرام انصاری ﷛ دې.[4]

قوله: عن عطاءبن ابی رباح وغیره یزید بعضهم علی بعض الخ:- یعنی ابن جریج ﷫ دا روایت د عطاء بن ابی رباح په شان دنورو نه هم نقل کړې دې. اود بعض په حدیث کښې اضافه ده. وړاندې زمونږ په متداوله نسخوکښې دی چه **لم یبلغه کلهم رجل واحد منهم عن جابربن عبدالله.**[5] مطلب دادې چه مکمل حدیث ټولونه دې نقل کړې بلکه یوسړی مکمل حدیث نقل کړې دې او تقدیرعبارت به داشی **لم یبلغه ای لم یسقه کلهم بل بلغه وساقه بتمامه رجل واحد منهم** او په بله نسخه کښې دی لم یبلغه کله رجل منهم ددې مطلب به داوی چه حدیث مجموعه مشائخ کلام نه مرکب دې هریو پوره حدیث نه دې نقل کړې.[6] علامه کرمانی ﷫ فرمائی **قوله: یزیدبعضهم** کښې ضمیر غیرطرف ته راجع دې ځکه چه غیرپه اعتبار دمعنی د جمع دې او

---

[1] کشف الباری:۴۸۱/۳.

[2] کشف الباری کتاب الحیض باب غسل الحائض رأس زوجها وترجیله.

[3] کشف الباری:۳۹/٤.

[4] کشف الباری کتاب الوضوء باب من لم یرالوضوء إلا من المخرجین الخ.

[5] صحیح البخاری:۲۰۹/۱ قدیمی عمدة القاری:۱۹۷/۱۲ وفتح الباری:٦۱۱/٤.

[6] صحیح البخاری:۲۰۹/۱قدیمی عمدة القاری:۱۹۷/۱۲ وفتح الباری:٦۱۱/٤.

لم يبلغه كښې ضمير حديث يا رسول طرف ته راجع دې او رجل دا دکل سره بدل دې. حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه لم يبلغه كښې ضمير قطعي توګه باندې دَحديث طرف ته راجع دې ځکه چه حديث په سند متصل سره نقل کړې شوې دې.[1] وړاندې علامه کرماني رحمه الله فرمائي چه اکثر روايات غيره بالجر سره دی. دَدې اعراب خو واضح دی بعض نسخو کښې غيره بالرفع دې. دَ مبتداء کيدودَ وجې او يريد دَدې خبردې اوداهم احتمال دې چه رجل فعل مقدردَ ليبلغه فاعل دې بهرصورت داتراکيب دَتکلف اوتعسف نه خالي نه دی.[2]

دَ حافظ ابن حجر رحمه الله تنقيد:- حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه تکلف اوتعسف دَ عدم فهم تنيجه ده ګنی دَ دې کلام معنی داده چه ابن جريج رحمه الله داحديث دَعطاء بن ابی رباح رحمه الله او دهغه نه علاوه دَ نورو نه روايت کوی اوهغه ټول ئی دَ حضرت جابر رضی الله عنه نه نقل کوی. خوهريوځان له اوجدا پوره حديث نه دې نقل کړې دې بلکه هريو راوی دَحديث يو جزء نقل کړې دې. قوله لم يبلغه كله رجل مطلب دې لم يسقه بتمامه نودا ئی دَ ابن جريج رحمه الله دَ طرف نه دَ رواة دَ روايت نقل کولو طريقه بيان کړې ده اودا داسې ده لکه چه امام زهری رحمه الله حديث افك کښې فرمائی وکل حدثنی طائفة من حديثها لكنه زاد عليه لکه چه امام زهری رحمه الله فرمائيلی دی چه دَ مکمل حديث رواة نه چا هم نه دی نقل کړی. بلکه هريو يوه يوه قطعه بيان کړې ده نو اوس په دې کښې کوم يو تکلف اوتعسف دې اوعجيبه خبره دا ده چه شارح رحمه الله دا مشهور روايت پريخودو دَ کوم په ترکيب کښې چه دَهيڅ قسم څه تکلف نه کولې کيږی.[3]

حل اللغات:- **تغال**: دَ سست رفتار والا اوبن وغيره.[4]

جراب:- دَ څرمن لوښې يا تيله دکوهی ډولچه، دَتورې تيکې دَدې جمع أجربة، جُرُبٌ، جُرْبٌ راځی.[5]

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: يابلال اقضه وزده فاعطاه أربعة دنانير وزاده قيراط نه ښکاره دې چه حضورپاك حضرت بلال رضی الله عنه ته دَ ثمن نه څه زياتی ورکولوحکم اوکړودَ دغه زياتوالی مقدار او اندازه ئی بيان نه کړه اوحضرت بلال رضی الله عنه په عرف باندې اعتبارکولوسره هغه ته يوقيراط زيات ورکړو.[6]

---

[1]) فتح الباری: ٦١١/٤.

[2]) شرح الكرمانی: ١٣٨/١٠.

[3]) فتح الباری: ٦١٢/٤.

[4]) النهاية: ٢١٢/١.

[5]) معجم الصحاح ص: ١٦٣.

[6]) إرشادالساری: ٢٨٥/٥.

قوله: كنت مع النبى صلى الله تعالى عليه وسلم فى سفر:- دې نه مراد دَ فتح مكه سفردې (۱)

قوله: قال جابر لاتفارقنى زيادة رسول الله صلى الله عليه وسلم:- يعنى حضرت جابر رضي الله عنه به دحضورپاك سره د زيات عشق اومحبت د وجې نه د حضور پاك وركړې شوې دا قيراط كله هم دَ خان نه نه جداكولو تردې چه دَ حره والا مشهور واقعه په ورځ دهغه نه هغه قيراط دَ شام والا واخستلو لكه څنګه چه امام مسلم رحمه الله ددې حديث په آخره كښې دغه مذكوره زياتوالې نقل كړې دې.(۲)

۹-باب: وكالة المرأة الإمام فى النكاح

ديوې ښځې امام (حاكم) د نكاح وكيل جوړول

دَترجمة الباب مقصد:- دلته امام بخارى رحمه الله دابنائى چه ښځه امام دَ خپلې نكاح وكيل جوړولې شى. (۳)

[حديث باب ۲۱۸۶] (۴) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ أَبِى حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ جَاءَتِ امْرَأَةٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّى قَدْ وَهَبْتُ لَكَ مِنْ نَفْسِى . فَقَالَ رَجُلٌ زَوِّجْنِيهَا . قَالَ « قَدْ زَوَّجْنَاكَهَا بِمَا مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ» .[۴۷۴۱، ۴۷۴۲، ۴۷۹۹، ۴۸۲۹، ۴۸۳۳، ۴۸۳۹، ۴۸۴۲، ۴۸۴۷، ۴۸۵۴، ۴۸۵۵، ۵۵۳۳، ۶۹۸۱]

ترجمه:- حضرت سهل بن سعد رضي الله عنه فرمائى رسول الله صلى الله عليه وسلم له يوه ښځه راغله وئى وئيل يا

---

(۱) إرشادالسارى:۲۸٤/۵.

(۲) عمدة القارى: ۱۹۷/۱۲.

(۳) عمدة القارى:۱۹۷/۱۲.

(۴) وأخرجه البخارى رحمه الله تعالى أيضًا فى كتاب فضائل القرآن باب خيركم من تعلم القرآن وعلمه رقم:۵۰۲۹ وباب القراءة عن ظهر القلب رقم: ۵۰۳۰ وفى كتاب النكاح باب تزويج.......... قوله تعالى ﴿ إن يَكُونُوا فُقَرَآءَ يُغْنِهِمُ اللهُ مِنْ فَضْلِه ﴾ الاية رقم:۵۰۸۷ وباب إذا كان الولى هوالخاطب رقم: ۵۱۳۲ وباب السلطان ولى لقولَ النبى صلى الله تعالى عليه وسلم زوجتك بما معك من القرآن رقم: ۵۱۳۵ وباب إذا قال الخاطب للولى زوجنى فلانة فقال قد زوجتك بكذا الخ رقم: ۵۱٤۱ وباب التزوج على القرآن وبغيرصداق رقم: ۵۱٤۹ وباب المهر بالعروض وخاتم من حديد رقم: ۵۱۵۰ وفى كتاب اللباس باب خاتم الحديد رقم: ۵۸۷۱ وفى كتاب التوحيد باب قول النبى صلى الله تعالى عليه وسلم لا شخص غير من الله. رقم: ۷٤۱۷ وأخرجه مسلم فى صحيحه فى كتاب النكاح باب ندب النظر إلى وجه المرأة وكفيها رقم: ۱٤۲۵ والنسائى فى سننه فى كتاب النكاح باب عرض المرأة نفسها على من ترضى رقم: ۳۲٤۹ وأخرجه مالك رحمه الله فى مؤطئة رقم:۳۲۵۰ وأحمد رحمه الله فى مسنده: ۳۳۰/۵.

رسول الله ﷺ ماخپل ځان تاسوته هبه کړو. يوسړی اووئيل يارسول الله! ددې نکاح ماسره اوکړه. حضورپاك اوفرمائيل چه مونږ ،ډهغه قرآن په بدله کښې کوم چه تاته ياد دې ددې ښځې نکاح تاسره اوکړه.

رجال الحديث

① **عبدالله بن يوسف:** - داعبدالله بن يوسف تنيسى رحمه الله دې. (١)
② **مالك:** - دا امام دارالهجرة امام مالك رحمه الله دې. (٢)
③ **ابوحازم:** - دا ابوحازم سلمة بن دينار رحمه الله دې. (٣)
④ **سهل بن سعد:** - دا سهل بن سعد بن مالك ابوالعباس ساعدى رضي الله عنه دې. (٤)

دحديث ترجمة الباب سره مطابقت اود علامه داودى رحمه الله اشكال: - علامه داؤدى رحمه الله فرمائى چه په دې حديث کښې دتوکيل چرته ذکر هم نشته. نه حضورپاك ـ دغه ښځې نه اجازت غوښتې اونه دغه ښځې حضورپاك وکيل جوړکړې دې. حضورپاك دهغې نکاح دتوکيل د وجې نه نه ده کړې بلکه ﴿ اَلنَّبِيُّ اَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِيْنَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ ﴾ الاية.(٥) يعنى نبى سره ئې مينه ده ايمان والاته زيات دخپل ځان نه، د وجې نه کړې وه.(٦)

دعلامه عينى رحمه الله او حافظ ابن حجر رحمه الله جواب: - دا حضرات رحمهم الله فرمائى چه کله دغه ښځې اووئيل قد وهبت لك نفسى نوهغې خپله معامله حضورپاك ته حواله کړه نولکه ددې مطلب داشو چه هغې حضورپاك خپل وکيل جوړکړواو چه وکيل ئې جوړکړو نو حضورپاك دهغې دتوکيل نه پس دهغې نکاح اوکړه. داحضرات داهم فرمائى چه کله حضورپاك بل سړى سره دهغې نکاح اوکړه اوهغې په دې باندې څه اعتراض اونه کړو نولکه چه عملى توکيل دهغې د طرف نه موجود شو.(٧)

قوله: جاءت امرأة: - دا ښځه څوك وه دهغې په نوم کښې اختلاف دې. بعض حضرات وائى چه دا خولة بنت حکيم وه اوبعض فرمائى چه ام شريك ازديه وه.(٨)

يونحوى اشكال اودهغې جواب: - **قوله: وهبت لك من نفسى.** زمونږ په نسخه کښې وهبت لك نفسى دمن بغيردې.(٩) په دې صورت دا اشكال واقع کيږى چه من د زياتى دپاره نحويين درې

---

(١) كشف البارى:١/٢٨٩، ١١٣/٤.
(٢) كشف البارى:١/٢٩٠، ٨٠/٢.
(٣) كشف البارى كتاب الوضوء باب غسل المرأة أباها الدم عن وجهه.
(٤) كشف البارى كتاب الوضوء باب غسل المرأة أباها الدم عن وجهه.
(٥) احزاب:٦.
(٦) فتح البارى: ٦١٢/٤ وعمدة القارى: ١٩٨/٢.
(٧) فتح البارى: ٦١٢/٤، وعمدة القارى:١٩٨/١٢.
(٨) فتح البارى: ٦١٢/٤، وعمدة القارى:١٩٨/١٢.
(٩) صحيح البخارى: ٣١٠/١ قديمى.

شرائط بيان كوى. ① من: نه وړاندې نفى يا نهى يا هل په ذريعه استفهام كيدل ضرورى دى. لكه چه ﴿ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا ﴾ الاية او لايم من أحد او ﴿ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِن فُطُورٍ ﴾ الاية كښې دى. ② دَدې دَ مجرور نكره كيدل ضرورى دى لكه چه په مذكوره مثالونو كښې دى. ③ بل دَدې فاعل يا مفعول يا مبتداكيدل ضرورى دى. او دلته په صورت مذكوره كښې روميى دوه شرطونه مفقوددى. [1]

نوددې جواب به دا وركولې شى چه مذكوره شرائط دَ بصريين په نيزدى بلكه حضرات كوفيين او امام اخفش رحمه الله په نيز دَ من زياتوالى دَپاره دَ رومبو دوشرطونو موجودكيدل ضرورى نه دى لكه چه ﴿ وَلَقَدْ جَاءَكَ مِن نَّبَإِ الْمُرْسَلِينَ ﴾ او ﴿ يَغْفِرْ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ ﴾ او ﴿ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ ﴾ كښې دى. [2]

تشريح:- امام بخارى رحمه الله دا روايت څوځايونوكښې نقل كړې دې. لكه چه په تخريج كښې تيرشو. په كتاب النكاح كښې دا روايت په ډيرتفصيل سره دې. هم هلته دَدې حديث متعلق نو مباحث فقهيه هم ذكركړې شوى دى. [3]

۱۰ - باب: إذاوكل رجلا، فترك الوكيل شيئا فاجازة الموكل فهوجائزوإن أقرضه ألى أجل مسمى جاز

چه يوې سړې څوك وكيل جوړكړى يا وكيل يوڅيزپريږدى اوس كه چرې مؤكل ددې اجازت وركړى نوداسې كول صحيح دى او كه چرې د معين ميعادپورې قرض وركړى نوهم جائزدى

دَترجمة الباب مقصد:- امام بخارى رحمه الله اول يوه ترجمه قايم كړې وه باب إذا وهب شيئا لوكيل الخ په هغې كښې خودلى شوى وو چه وكيل دَمؤكل دَ طرف نه قبضه كولې شى اوس په دې ترجمة الباب كښې امام صاحب دا ښائى چه وكيل دَ خپل طرف نه څه پريږدى اومعاف كړى نوآيا دَ وكيل دا پريخودل اومعاف كول صحيح دى كه نه؟ امام بخارى رحمه الله ښائى چه داهم جائزدى. خو شرط په كښې دادې چه روستو مؤكل اجازت وركړى. مثلاً دَ يوسړى په چاباندې دين واجب وو مؤكل خپل وكيل ته اووئيل لاړشه هغه قرضه وصلو كړه. اوس كه مثلاً دَ پنځو زرو روپو قرضه ده وكيل دَقبضه كولودَپاره لاړو. مديون ورته قرض اداكوى نو په هغې كښې پنځوس روپئى كمې وې. وكيل كه اوس دا خيال اوكړى چه كه پريږدم ئى نو دَ دې ټول دَ ضايع

---

[1]) إرشادالسارى:۵/۲۸۶.

[2]) عمدة القارى:۱۲/۱۹۸وفتح البارى:٤/٦۱۳ وإرشادالسارى:۵/۲۸۶.

[3]) كشف البارى كتاب النكاح باب تزويج المعسر لقوله تعالى: ﴿ إِن يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ ﴾ (النور:۳۲) ص:۱٦٦.

کیدو خطره ده اوکه واخلم نو صرف پنځوس کمې دی اود پنځوسو نقصان دې. مصلحت هم دغه کنبې دې چه دا پنځوس پریږدم او باقی وصول کړم نوکه داسې وکیل اوکړی نو جائز دی.
اوښکاره خبره ده چه مؤکل به هم ددې اجازت ورکړی هغه ته هم دا پته ده که د پنځوسو د وجی نی دین نه وو وصول کړې نوټول په ټول به هلاکیدل اودغه شان که وکیل چاته د مقرر مودې پورې قرض ورکړی نوجائزدې په دې شرط چه مؤکل ددې اجازت ورکړی. (۱)
علامه مهلب رحمه الله فرمانی چه د ترجمة الباب نه داخبره هم مفهوم کیږی که چرې مؤکل د وکیل د مذکوره افعالو اجازت ورنه کړی نودا افعال به ناجائزوی. (۲)

[حدیث باب ۲۱۸۷] (۳) وَقَالَ عُثْمَانُ بْنُ الْهَيْثَمِ أَبُو عَمْرٍو حَدَّثَنَا عَوْفٌ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - قَالَ وَكَّلَنِي رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - بِحِفْظِ زَكَاةِ رَمَضَانَ، فَأَتَانِي آتٍ فَجَعَلَ يَحْثُو مِنَ الطَّعَامِ، فَأَخَذْتُهُ، وَقُلْتُ وَاللَّهِ لأَرْفَعَنَّكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم -. قَالَ إِنِّي مُحْتَاجٌ، وَعَلَىَّ عِيَالٌ، وَلِي حَاجَةٌ شَدِيدَةٌ. قَالَ فَخَلَّيْتُ عَنْهُ فَأَصْبَحْتُ فَقَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - « يَا أَبَا هُرَيْرَةَ مَا فَعَلَ أَسِيرُكَ الْبَارِحَةَ ». قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ شَكَا حَاجَةً شَدِيدَةً وَعِيَالاً فَرَحِمْتُهُ، فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ. قَالَ « أَمَا إِنَّهُ قَدْ كَذَبَكَ وَسَيَعُودُ ». فَعَرَفْتُ أَنَّهُ سَيَعُودُ لِقَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - إِنَّهُ سَيَعُودُ. فَرَصَدْتُهُ فَجَاءَ يَحْثُو مِنَ الطَّعَامِ فَأَخَذْتُهُ فَقُلْتُ لأَرْفَعَنَّكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم -. قَالَ دَعْنِي فَإِنِّي مُحْتَاجٌ، وَعَلَىَّ عِيَالٌ لاَ أَعُودُ، فَرَحِمْتُهُ، فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ فَأَصْبَحْتُ، فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - « يَا أَبَا هُرَيْرَةَ، مَا فَعَلَ أَسِيرُكَ ». قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ شَكَا حَاجَةً شَدِيدَةً وَعِيَالاً، فَرَحِمْتُهُ فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ. قَالَ « أَمَا إِنَّهُ قَدْ كَذَبَكَ وَسَيَعُودُ ». فَرَصَدْتُهُ الثَّالِثَةَ فَجَاءَ يَحْثُو مِنَ الطَّعَامِ، فَأَخَذْتُهُ فَقُلْتُ لأَرْفَعَنَّكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم -، وَهَذَا آخِرُ ثَلاَثِ مَرَّاتٍ أَنَّكَ تَزْعُمُ لاَ تَعُودُ ثُمَّ تَعُودُ. قَالَ دَعْنِي أُعَلِّمْكَ كَلِمَاتٍ يَنْفَعُكَ اللَّهُ بِهَا. قُلْتُ مَا هُوَ قَالَ إِذَا أَوَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ فَاقْرَأْ آيَةَ الْكُرْسِيِّ (اللَّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ الْحَىُّ الْقَيُّومُ) حَتَّى تَخْتِمَ الآيَةَ، فَإِنَّكَ لَنْ يَزَالَ عَلَيْكَ مِنَ اللَّهِ حَافِظٌ وَلاَ يَقْرَبَنَّكَ شَيْطَانٌ حَتَّى تُصْبِحَ. فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ فَأَصْبَحْتُ، فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - « مَا فَعَلَ أَسِيرُكَ الْبَارِحَةَ ». قُلْتُ يَا

---

(۱) عمدة القاری:۲۰۳/۱۲وفتح الباری ۶۱۴/۴ بتفصیل.
(۲) عمدة القاری:۲۰۳/۱۲وفتح الباری ۶۱۴/۴.
(۳) وأخرجه البخاری رحمه الله تعالی أیضًا فی کتاب بدء الخلق باب صفة ابلیس وجنوده رقم الحدیث: ۳۱۰۱ وفی کتاب فضائل القرآن باب فضل سورة البقرة رقم الحدیث: ۴۷۲۳ وذکره محمد بن فتوح الحمیدی فی الجمع بین الصحیحین البخاری ومسلم من أفراد البخاری:۱۹۵/۳ رقم الحدیث: ۲۵۶۸ وأخرجه النسائی فی عمل الیوم واللیلة: ۴/۲۷۰ وانظر تحفة الاشراف: ۱۰/۳۴۵ رقم: ۱۴۴۸۲.

رَسُولَ اللَّهِ زَعَمَ أَنَّهُ يُعَلِّمُنِي كَلِمَاتٍ، يَنْفَعُنِي اللَّهُ بِهَا، فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ. قَالَ «مَا هِيَ». قُلْتُ قَالَ لِي إِذَا أَوَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ فَاقْرَأْ آيَةَ الْكُرْسِيِّ مِنْ أَوَّلِهَا حَتَّى تَخْتِمَ (اللَّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ) وَقَالَ لِي لَنْ يَزَالَ عَلَيْكَ مِنَ اللَّهِ حَافِظٌ وَلاَ يَقْرَبُكَ شَيْطَانٌ حَتَّى تُصْبِحَ، وَكَانُوا أَحْرَصَ شَيْءٍ عَلَى الْخَيْرِ. فَقَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - «أَمَا إِنَّهُ قَدْ صَدَقَكَ وَهُوَ كَذُوبٌ، تَعْلَمُ مَنْ تُخَاطِبُ مُنْذُ ثَلاَثِ لَيَالٍ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ». قَالَ لاَ. قَالَ «ذَاكَ شَيْطَانٌ».[۱۰۱، ۳، ۴۷۲۳]

ترجمه:- حضرت ابوهریره ﷺ فرمائی رسول الله ﷺ زه دَ رمضان زکوة (یعنی دَ صدقه فطر) په حفاظت باندې مقررکړم. بیا یوسړې راغلو اولپې ډکولوسره ئی غله واخسته؟ ما هغه اونیولواو ماورته اووئیل چه په خدائی قسم زه به تا رسول الله ﷺ له بوځم. هغه وئیل زه محتاج یم بال بچه داریم او په ډیرسخت تکلیف کښې یم. (حضرت ابوهریره ﷺ وائی چه) ما (په هغه رحم کولوسره) هغه پریخودو. کله چه سحرشو حضورپاك تپوس اوکړو اې ابوهریره تیره شپه ستا هغه قیدی څه اوکړل؟ ما عرض اوکړو چه یارسول الله هغه ډیرسخت دَمحتاجئی او دَ بال بچ ګیله ئی اوکړه زما په هغه رحم راغلو اوهغه مې پریخودو. حضورپاك اوفرمائیل خبردار هغه تاته دروغ وئیلی اوهغه به بیا راځی نوماد حضورپاك په ارشاد باندې یقین کولوسره چه هغه به بیاراځی دَهغه په شیش کښې کیناستم (هم هغه شان اوشو) هغه راغلو اولپې ډکولوسره ئی غله واخسته. ماهغه اونیولواو ورته مې اووئیل اوس خو به تا ضرور دَ رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضروم. هغه وئیل زه محتاج یم بال بچه داریم بیابه نه راځم. بیاپرې زما رحم راغلو او پرې مې خودلو. سحر ماته حضورپاك اوفرمائیل اې ابوهریره ستا قیدی څه اوکړل؟ ما عرض اوکړو یارسول الله هغه دَ سختې محتاجئی او بال بچ ګیله اوکړه نومارحم اوکړو خلاص مې کړو. حضورپاك اوفرمائیل خبردار هغه دروغ وئیلی بیابه راځی. زه په دریم ځل دهغه په سارلوکښې شوم هغه راغلو اود غلې نه ئی لپې ډکې کړې ما هغه اونیولو ورته مې اووئیل اوس خو به دې ضرور رسول الله ﷺ ته بوځم. دا دریم ځل آخری موقع ده ته وئی چه زه به بیا نه راځم او بیا راځې هغه اووئیل ما پریږده زه به تاته داسې کلمات اوښایم په کوم سره چه به الله تعالی تاله فائده درکړی. ماتپوس اوکړو هغه کوم کلمات دی؟ هغه وئیل چه ته کله اوده کیدو دَپاره بسترې له ځې نو ایت الکرسی ﴿ اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ اَلْحَیُّ الْقَیُّوْمُ ﴾ نه تر آخره پورې لوله بیشکه ترسحرپورې به یو حفاظت کونکې دَ الله تعالی دَ طرف نه تاسره وی او ترسحره پورې به شیطان تاله نیزدې نه شی راتلې. (دې اوریدوسره) ما هغه پریخودو. کله چه سحر شو نوحضورپاك تپوس اوکړو ستا هغه دَ شپې قیدی څه اوکړه؟ ما عرض اوکړو یارسول الله هغه وئیل چه زه به تاته داسې کلمات اوښایم په کوم سره چه به الله تعالی تاته فائده درکړی نوما هغه پرې خودو. حضورپاك تپوس اوکړو هغه (کلمات) څه دی؟ ماعرض اوکړو یارسول الله هغه ماته اووئیل چه ته کله بسترې ته ځې نو آیت الکرسی ﴿ اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ اَلْحَیُّ الْقَیُّوْمُ ﴾ تر آخره پورې وایه. هغه اووئیل چه که تا داسې اوکړل نو دَالله تعالی دَ طرف نه به په تاباندې یو

حفاظت کونکې مقررشی او شیطان به ترسحره پورې تاله نیزدې رانه شی. او صحابه کرام خود خو خبرو د تولونه زیا حریص وو. په دې باندې نبی کریم ﷺ اوفرمائیل هغه رښتیا وئیلی حالانکه هغه ډیر غټ دروغژن دې. اې ابوهریره ته پوهیږې درې شپې تاله څوك راغلې وو؟ ماعرض اوکړو نه. حضورپاك اوفرمائیل هغه شیطان وو.

رجال الحدیث

① **عثمان بن الهیثم**:- دا عثمان بن الهیثم ابوعمرو المؤذن رحمه الله دې.[1]
② **عوف**:- داعوف بن ابی جمیله رحمه الله دې.[2]
③ **محمدبن سیرین**:- دامحمدبن سیرین انصاری بصری رحمه الله دې.[3]
④ **ابوهریره**:-دا مشهورصحابی رسول حضرت ابوهریره رضی الله عنه دې. دَدوی احوال هم ماقبل کښې تیرشوی دی.

قوله: قال عثمان بن الهیثم..........- دلته دَ حدیث دَ سیاق نه معلومیږی چه داحدیث معلق دې. امام بخاری رحمه الله هم دا حدیث مختصراً کتاب ابدء الخلق باب صفة أبلیس وجنوده کښې اوکتاب فضائل القرآن باب فضل سورة البقرة کښې هم بغیردَ تحدیث دَ صراحت نقل کړې دې. او امام نسائې اسماعیلی او ابونعیم رحمهم الله هم دَ عثمان بن هیثم رحمه الله په طریق باندې دا حدیث موصولاً ذکرکړې دې.[4]

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- امام بخاری رحمه الله دَحدیث باب نه ترجمة الباب داسې ثابته کړې ده چه حضرت ابوهریره رضی الله عنه دَ صدقه فطردَ حفاظت وکیل وو اوچه شیطان دَدې نه غله واخسته اوحضرت ابوهریره رضی الله عنه دَهغه دَ محتاجنی اوبې کسئی واؤریده نوهغه صدقه فطرئی دَهغه نه وانخستله اوهم هغه سره ئی پریخوده. اوبیا دحضورپاك دا قصه اوریدوسره خاموشی اختیارول په منزله دَاجازت دې اوهم دغه ترجمة الباب دې چه که وکیل څه پریږدی او مؤکل اجازت ورکړی نوداسې کول صحیح او جائزدی.[5]

اوس پاتې شو دَترجمة الباب دَ دویم جز اثبات یعنی دَ وکیل چاته قرض ورکول نوپه دې سلسله کښې علامه کرمانی رحمه الله فرمائی حضرت ابوهریره رضی الله عنه چه وکیل وو هغه دا غله اوچتونکې شیطان حضورپاك پورې دَدغه قضیه دَ رسولو کوم مهلت ورکړو په دې سره دَترجمة الباب دَدویم جز اثبات کیږی.[6]

---

[1]) کشف الباری: ۲/۵۳۵.
[2]) کشف الباری: ۲/۵۲۲.
[3]) کشف الباری: ۲/۵۲٤.
[4]) فتح الباری: ٤/٦١٤ وعمدة القاری: ۱۲/۲۰٤.
[5]) عمدة القاری: ۱۲/۲۰٤.
[6]) شرح الکرمانی: ۱۰/۱٤۱.

علامه مهلب رحمه الله فرمائی غله چه د صدقه فطر مجموعه وه کله چه شیطان د هغې نه واخسته اوحضرت ابوهریره رضي الله عنه ته ئی اوونیل چه ما پرېږده زه محتاج اومسکین یم اوهغه دې پرېخودو نو دهغه داسې پرېخودل داسې دی لکه چه د معلوم مودې پورې قرض ورکول وی اوهغه موده اونیته معلومه په مساکینو باندې د دغه صدقه فطر دتقسیم وخت دې. په دې وجه د دغه حضراتو عادت داووچه هغوی به صدقه فطرد اخترنه یوڅو ورځې وړاندې جمع کوله نولکه چه هغه هم د دغه اجل معلوم پورې هغه ته قرضه ورکړه.(۱)

یواشکال اودهغې جواب:- دلته اشکال کیږی چه حضورپاك مونځ کولو او یوعفریت من الجن راغلې وو نوحضور پاك خوهغه اونه نیولو چه هسې نه چه د حضرت سلیمان علیه السلام دعا ﴿رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَّا يَنبَغِي لِأَحَدٍ مِّن بَعْدِي﴾ خلاف اونه شی اوحضرت ابوهریره رضي الله عنه اونیولو اوهغه سره خوشامد هم اوکړو او بیائی پرېخودو. نوونیلې به شی چه په اصل کښې حضورپاك ته دحضرت رضي الله عنه سلیمان علیه السلام دعا یاده راغلې وه په دې وجه ادبا حضورپاك پرېخودو او حضرت ابوهریره رضي الله عنه ته یاده شوې نه وه په دې وجه هغه اونیولو.

دویمه خبره داهم کیدې شی چه دحضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم په مونځ کښې کوم جن راغلې وو هغه رأس الشیاطین ابلیس وو اودلته حضرت ابوهریره رضي الله عنه سره دهغه داولادنه څوك وړوکې شیطان وو په دې وجه حضرت ابوهریره رضي الله عنه هغه اونیولو اوحضورپاك دحضرت سلیمان علیه السلام د دعاخیال کولوسره هغه پرېخودو.(۲)

یوبل اشکال اودهغې جواب:- ددې نه پس وړاندې دا اشکال کیږی چه حضورپاك دا فرمائیلی وو چه هغه به بیا واپس راځی اوهغه تاته دروغ وائی نوحضرت ابوهریره رضي الله عنه بیا په دویمه ورځ او دریمه ورځ هغه ولې پرېخودو. ددې متعلق به وئیلې شی چه حضرت ابوهریره رضي الله عنه له واقعی هغه نه وو پرېخودل پکار خوهغه داګنړل چه دې ډیر مجبور دې او د مجبورئی د وجې نه هغه بار بار راځی په دې وجه دهغه رحم راغلو او پرې خودو یعنی هغه دروغ د مجبورئی د وجې نه وئیل اویا به داسې وئیلې شی چه هغه دخپل مصیبت او پریشانئی هنګانه داسې جوړه کړه چه د حضورپاك خبره هم حضرت ابوهریره رضي الله عنه ته یاده نه شوه چه حضورپاك دافرمائیلی وو.(۳)

قوله: آية الكرسي ﴿اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾:- دلته خو صرف د آیت الکرسی ذکر دې خود حضرت معاذ بن جبل رضي الله عنه په روایت کښې د آیت الکرسی او خاتمة سورة البقرة ﴿آمَنَ الرَّسُولُ﴾ [البقرة: ۲۸۵] (۴)یعنی آیت الکرسی او سورت بقره د آخیری آیاتونو دواړوذکردې.

د ایت الکرسی اوسورت بقره د اخری مختصر فضائل:- په احادیث مبارکه کښې د آیت الکرسی او سورت بقره د آخیری رکوع ډیر زیات فضائل راغلی دی اود دې آیاتونودتلاوت

---

۱) عمدة القاری:۱۲/ ۲۰٤ فتح الباری: ٤/ ٦١٤.

۲) إرشادالساری: ۵/ ۲۹۰.

۳) الکنز المتواری:۱۰/ ۳۸۵.

٤) عمدة القاری: ۱۲/ ۲۰٦وفتح الباری: ٤/ ٦١٥.

کولو دَ اهتمام حکم ورکړې شوې دې په کوم کښې بعض دادی: ① دَحضرت ابوهریره ﷺ نه روایت دې چه رسول الله ﷺ ارشاد فرمانیلې دې په سورت بقره کښې یو آیت دې چه دَ قرآن کریم دَ ټولو آیاتونوسردار دې هغه آیت چه څنګه په یو کور کښې اولوستلې شی اوهلته شیطان وی نو هغه زر اوځی هغه آیت الکرسی ده (۱)

② دَحضرت ابی بن کعب ﷺ نه روایت دې چه رسول الله ﷺ ماته ارشاد فرمانیلې ابوالمنذر! (دا دَ ابی بن کعب ﷺ کنیت دې) آیا ته پوهیږې چه دَ کتاب الله کوم آیت ستاسو په نیزدَ زیات عظمت والادې؟ ما عرض اوکړو الله اودَ هغه رسول ﷺ دَ ټولونه زیات پوهیږی. نبی کریم ﷺ دوه ځل تپوس اوکړو ابوالمنذر! آیا تاسو ته پته ده چه دکتاب الله دَ ټولو نه عظیم آیت کوم یودې؟ ما عرض اوکړو﴿ اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ اَلْحَیُّ الْقَیُّوْمُ ﴾ (آیت الکرسی) حضورپاك زما په سینه لاس اووهلو (لکه چه په دې جواب باندې شاباسې راکړې) او ارشاد نې اوفرمائیلو ابوالمنذر! ستادې مبارك شی. (۲)

③ په یو روایت کښې دی قسم دې په هغه ذات دَ چاپه قبضه کښې چه زما خان دې دَدې آیت (آیت الکرسی) یوه ژبه او دوه شونډې دی چه دَ عرش خپې سره دَ الله تعالی پاکی بیانوی. (۳)

④ حضرت ابوهریره ﷺ دَ رسول الله ﷺ ارشاد نقل کوی چه دَهریوخیز یوه څوکه وی (چه دَ ټولو نه اوچته وی) اودَ قرآن کریم څوکه سورت بقره ده او په دې کښې یوآیت دې چه دَ قرآن کریم دَټولو آیاتونوسردار دې اوهغه آیت الکرسی ده. (۴)

⑤ حضرت ابومسعود ﷺ دَ رسول اکرم ﷺ ارشاد نقل کوی چه کوم سړې دَ سورت بقره آخری دوه آیاتونه په شپه کښې اولولی نودا دواړه آیاتونه به دَده دَپاره کافی شی. (۵)

⑥ دَحضرت ابن عباس ﷺ نه روایت دې یوځل حضرت جبرائیل ﷺ رسول الله ﷺ سره ناست وو په دې کښې په آسمان کښې څه چرچر آوازونه اوشو هغه سراوچت کړو وئې وئیل دا دآسمان یوه دروازه کولاؤشوه چه دَ نن نه وړاندې کله هم نه ده کولاؤشوې هغه فرښته حاضره شوه او سلام ئې اوکړو او وئې وئیل چه په تاسو دې زیرې وی دَ هغه دوو انوارو چه تاسو ته درکړې شوی دی اودَ حضورپاك ﷺ نه اول یو نبی ته نه وو ورکړې شوی یو سورت فاتحه او

---

[1] أخرجه الحاكم فی مستدركه وقال: صحيح الاسناد كتاب التفسير من سورة البقرة رقم الحديث: ۳۰۲۶ وسكت عنه الذهبی رحمه الله تعالى فی التلخيص ونقله المنذری فی الترغيب: ۳۷۰/۲.

[2] أخرجه مسلم فی باب فضل رسوة الكهف وآية الكرسی رقم: ۱۸۸۵.

[3] أخرجه احمدرحمه الله تعالى فی مسنده ورجاله الصحيح كذا فی مجمع الزوائد:۳۹/۷.

[4] أخرجه الترمذی رحمه الله تعالى فی باب ماجاء فی سورت القبره وآية الكرسی رقم الحديث :۲۸۷۸ وقال الترمذی رحمه الله تعالى : هذا حديث غريب.

[5] أخرجه الترمذی فی باب ماجاء فی آخر سورة البقرة رقم الحديث: ۲۸۸۱ وقال الترمذی هذا حديث حسن صحيح.

بل دَ سورت بقره آخری دوه آیاتونه. تاسو چه په دي کښې کومه یوه جمله هم لولئی هغه به تاسو ته ملاویږی. (یعنی دَ هغې ثواب)[1]

۵ حضرت نعمان بن بشیر رضی الله عنه دَحضورپاك ارشاد نقل کوی دَ آسمان اوزمکې دَ پیداکیدو نه دوه زره کاله وړاندې الله تعالی یوکتاب اولیکلو په هغه کتاب کښې دوه آیاتونه نازل کړی په کوم چه الله تعالی سورة بقره ختمه کړې ده. دا آیاتونه چه په کوم کورکښې درې شپې اولوستلې شی شیطان هغې ته نیزدې هم نه شی راتلې.[2]

۱۱ - باب: إذا باع الوكيل شيئاً فاسداً، فبيعه مردود

که وکیل یوخیزدبیع فاسد په طریقه خرڅ کړی نوهغه بیع به مردود یعنی قابل رد وی.

دَترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله فرمائی که چرته یووکیل بائع وی اوبیع فاسد کړی نوآیا دَهغه دَ بیع اعتبار به وی اوکه نه؟ نوامام بخاری رحمه الله فرمائی چه ددې بیع هیڅ اعتبارنشته. ددې نه معلومه شوه چه وکیل دَتصرفات صحیحه مجازدې تصرفات فاسده اختیارهغه ته نشته.[3]

[حدیث ۲۱۸۸] [4] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ صَالِحٍ حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ - هُوَ ابْنُ سَلَّامٍ - عَنْ يَحْيَى قَالَ سَمِعْتُ عُقْبَةَ بْنَ عَبْدِ الْغَافِرِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ - رضى الله عنه - قَالَ جَاءَ بِلاَلٌ إِلَى النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - بِتَمْرٍ بَرْنِيٍّ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - «مِنْ أَيْنَ هَذَا». قَالَ بِلاَلٌ كَانَ عِنْدَنَا تَمْرٌ رَدِيٌّ، فَبِعْتُ مِنْهُ صَاعَيْنِ بِصَاعٍ، لِنُطْعِمَ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - فَقَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - عِنْدَ ذَلِكَ «أَوَّهْ أَوَّهْ عَيْنُ الرِّبَا عَيْنُ الرِّبَا، لاَ تَفْعَلْ، وَلَكِنْ إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَشْتَرِيَ فَبِعِ التَّمْرَ بِبَيْعٍ آخَرَ ثُمَّ اشْتَرِهِ».

ترجمه:- (حضرت سعیدخدری رضی الله عنه فرمائی چه) حضرت بلال رضی الله عنه رسول الله صلی الله علیه وسلم له برنی کهجورې (یواعلی قسم کهجورې) راوړلې راغلو. حضورپاك پښتنه اوکړه چه دا دې دَ چرته نه راوړې؟ حضرت بلال رضی الله عنه عرض اوکړو ماسره خرابې کهجورې وې مادَهغې دوه صاع ورکړې دا (ښکلې کهجورې) مې یوصاع واخستې دې دپاره چه په حضورپاك باندې اوخوروم حضورپاك چه دا واؤریده نو وئی فرمائیل افسوس اوافسوس دا خو بالکل سود دې بالکل

---

[1] أخرجه مسلم فی باب فضل الفاتحة....... رقم الحدیث: ۱۸۷۷.

[2] أخرجه الترمذی فی باب ماجاء فی آخر سورة البقرة رقم الحدیث: ۱۸۸۲ وقال الترمذی هذاحدیث حسن غریب.

[3] الکنزالمتواری: ۳۸۶/۱۰.

[4] أخرجه مسلم فی کتاب المساقاة باب بیع الطعام مثلاً بمثل رقم: ۱۵۹۴، ۱۵۹۵ وابن حبان فی صحیحه فی کتاب البیوع ذکر البیان بان بیع الصاع من التمر بالصاعین یکون ربا رقم: ۵۰۲۲ والنسائی فی کتاب البیوع باب بیع التمر بالتمر رقم: ۴۵۵۵.

سوددې داسې مه کوئی. که ته بیا کهجورې اخستل غواړې نوخپلې کهجورې خرڅې کړه بیا(بنکلې) کهجورې دهغې (د ثمن) بدله کښې واخله.

رجال الحدیث

⊙ **اسحاق**:- دَاسحاق نه مراد یاخو اسحاق بن ابراهیم حنظلی ابن راهویه دې.[1] لکه چه ابوهیثم رحمه الله تصریح کړې ده او یا اسحاق بن منصور بن بهرام الکوسج رحمه الله دې.[2] لکه چه ابوعلی جیانی رحمه الله فرمائیلی دی.[3]

⊙ **یحیی**:- دا یحییٰ بن صالح الوحاظی رحمه الله دې.[4]

⊙ **معاویه**:- دا معاویه بن سلام بن ابی سلام الحبشي رحمه الله دې.[5]

⊙ **یحیی**:- دا یحییٰ بن ابی کثیر الطائی رحمه الله دې.[6]

⊙ **عقبة بن عبدالغافر**:- داعقبه بن عبدالغافر اددی عوْذی رحمه الله دې. دَهغوی کنیت ابونهاردې او دا بصری دې.[7]

اساتذه کرام:- هغوی رحمه الله عبدالله بن مغفل مزنی، ابوامامه باهلی، ابوسعیدخدری او ابوعبیدة بن عبدالله بن مسعود رضی الله عنهم[8] نه روایات کړی دی.

تلامذه کرام:- دوی نه سلیمان تیمی، عبدالله بن عون، علی بن زید بن جدعان، قتاده، ابوهیثم طن بن کعب، محمد بن سیرین، ابومعدل مرة بن دباب، یحییٰ بن ابی اسحاق حضرمی او یحییٰ بن ابی کثیر[9] وغیره رحمهم الله روایات نقل کړی دی. علامه عجلی او امام نسائی رحمهماالله فرمائی ثقة.اوعلامه ابن حبان هم دَدوی ذکرپه ثقات کښې کړې دې.[10]

وفات:- امام احمدبن حنبل رحمه الله یحیی بن قطان نه نقل کوی چه هغوی رحمه الله د جماجم والا په معرکې په ورځ ۸۳هجری کښې شهیدشوې.[11]

⊙ **ابوسعیدخدری**:-حضرت ابوسعیدخدری سعدبن مالك بن سنان رضی الله عنه دې. دَدوی تذکره تیره شوې ده.[12]

---

[1]) کشف الباری:٤۲۸/۳.

[2]) کشف الباری:٤۲۰/۲.

[3]) کشف الباری:۲۹۱/۵.

[4]) کشف الباری کتاب الصلاة باب إذا کان الثوب ضیقا.

[5]) کشف الباری کتاب أبواب الکسوف باب النداء بالصلاة جامعة.

[6]) کشف الباری ۲٦۷/۲.

[7]) تهذیب الکمال:۲۸/۲۰.

[8]) تهذیب الکمال: ۲۸/۲۰.

[9]) تهذیب الکمال:۲۸/۲۰.

[10]) تهذیب الکمال:۲۸/۲۰.

[11]) تهذیب الکمال:۲۸/۲۰ والتاریخ الاوسط: ۱۸۷/۱.

[12]) کشف الباری:۸۲/۲

⊙ **بلال** رضی الله عنه:- دا حضرت بلال رضی الله عنه مؤذن رسول الله صلی الله علیه وسلم دي ددوی تذکره تیره شوې ده.[1]

دَ حدیث ترجمة الباب سره مطابقت باندې یواشکال اودَهغې جواب:- دلته دا اشکال کیږی چه امام بخاری رحمه الله چه کوم روایت ذکرکړې دې دَهغې نه داخبره نه ثابتیږی چه وکیل بالبیع الفاسد بیع مردود وی. ځکه چه حضرت بلال رضی الله عنه کله حضورپاك له کهجورې راوړې راغلو نوحضورپاك اوفرمائیل دَ چرته نه دې راوړې. حضرت بلال رضی الله عنه اووئیل ما سره ردی کهجورې وې اومادَهغې دَ دوو صاع په بدله کښې دا ښکلې کهجورې یوصاع واخستې چه حضورپاك ئې اوخورې. حضورپاك اوفرمائیل داسې نه دی کول پکار نودا حضورپاك چرته هم نه دی ذکر کړی چه دا رد کړه.[2]

ددې جواب دادې چه اصل کښې مسلم شریف کښې دَحضرت ابوسعیدخدری رضی الله عنه په طریق دا واقعه نقل کړې شوې ده او په هغې کښې دی چه هذا الربافردوه لهذا نبی کریم صلی الله علیه وسلم هلته صراحةً دَ رد کولوحکم ورکړې دې.[3] اولکه چه امام بخاری رحمه الله په دې ترجمة الباب سره دَحدیث باب بعض طرق طرف ته اشاره کړې ده.[4] او دویم جواب دا ورکولې شی چه هم دې روایت سره مدعی ثابتیږی داسې چه کله حضورپاك صلی الله علیه وسلم فرمائی اوه اوه! عین الربا الربا لاتفعل یعنی دا خوسوددې داسې مه کوه اوس ښکاره خبره ده چه دَدې مطلب دادې چه حضورپاك دا ردکړې دې اودا بیع مردود ده.[5]

۱۲- باب: الوكالة في الوقف ونفقته، وأن يطعم صديقًا له ويأكل بالمعروف

دَ وقف په مال کښې اودې په خرچه کښې دوکیل جوړولوحکم اود وکیل د دستور موافق په خپل دوست باندې خوراك کول اوپخپله خوړل

دَترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله مقصددادې چه وکالت څنګه په املاك کښې جائزدې اوقاف کښې هم جائزدې اودَ دې په نفقات کښې هم جائزدې. که چرې مؤکل وکیل ته دا اووائی چه ته دَ دې وقف وکیل ئې او خپل دوست ته هم خوراك ورکولې شې او پخپله هم دَعرف مطابق خوړلې شې نودا جائز اوصحیح دی.[6]

---

[1] کشف الباری کتاب العلم باب عظة الامام النساء وتعلیمهن، وکتاب الصلاة باب الصلاة فی الثوب الاحمر.

[2] عمدة القاری:۲۸/۱۲ وفتح الباری: ۶۱۷/۴.

[3] صحیح مسلم کتاب المساقاة باب بیع الطعام مثلاً بمثل رقم: ۱۵۹۴، ۱۵۹۵.

[4] عمدة القاری:۲۸/۱۲وفتح الباری: ۶۱۷/۴.

[5] عمدة القاری:۲۸/۱۲وفتح الباری: ۶۱۷/۴.

[6] عمدة القاری: ۲۱۱/۱۲ ولامع الدراری:۲۲۵/۶.

احدیث ۲۱۸۹](۱) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو قَالَ فِي صَدَقَةِ عُمَرَ - رضی الله عنه لَيْسَ عَلَى الْوَلِيِّ جُنَاحٌ أَنْ يَأْكُلَ وَيُؤْكِلَ صَدِيقًا {لَهُ} غَيْرَ مُتَأَثِّلٍ مَالاً، فَكَانَ ابْنُ عُمَرَ هُوَ يَلِي صَدَقَةَ عُمَرَ يُهْدِي لِلنَّاسِ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ، كَانَ يَنْزِلُ عَلَيْهِمْ.

ترجمه:- حضرت عمرو بن دینار رحمه الله دَحضرت عمر رضی الله عنه دَ صدقې باره کښې اوفرمائیل چه (حضرت عمر رضی الله عنه دَ صدقې په باب کښې کوم وقف نامه لیکلې وه په هغې کښې داسې دی چه) دَ صدقې په متولي باندې هیڅ ګناه نشته چه هغه دې نه خوری او خپل دوست باندې دې خوری لیکن هغه د خپل خان دپاره مال جمع نه کړی او حضرت ابن عمر رضی الله عنه دَحضرت عمر رضی الله عنه صدقه متولی وو اوهغوی به دَ اهل مکه نه هغه خلقو ته تحفې لیګلې چاسره چه به هغوی رضی الله عنه اوسیدل.

رجال الحدیث

① **قتیبه**:- داقتیبه بن سیعد رحمه الله دې. (۲)
② **سفیان**:- دا سفیان بن عیینه رحمه الله دې. (۳)
③ **عمرو**:- داعمرو بن دینارمکی رحمه الله دې. (۴)
④ **عمربن خطاب**:- دَ حضرت عمربن خطاب رضی الله عنه تذکره تیره شوې ده. (۵)
دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت بالکل واضح دې. (۶)

تشریح:- دلته امام بخاری رحمه الله مختصراً داحدیث پیش کولوسره دَحضرت عمر رضی الله عنه زمکه وقف کول اودَ حضوراکرم په مشوره سره یوه وقف نامه لیکلوتفصیلی واقعه طرف ته اشاره کړې ده. اودَ دې روایت تخریج امام بخاری رحمه الله په مختلفوځایونوکښې کړې دې. (۷)
دکتاب الشروط اووصایاپه روایت کښې دی چه حضرت عمر رضی الله عنه ته په خیبر کښې یوه زمکه ملاؤ شوه اودَ دغه جائیداد نوم ثمغ وو اویوباغ وونوحضرت عمر رضی الله عنه دَرسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښې دَ مشورې دپاره حاضرشو اوعرض ئې اوکړویا رسول الله ! ماته په خیبرکښې یوه

---

[۱] أخرجه البخاری أيضًا فی کتاب الشروط باب الشروط فی الوقف رقم:۲۷۳۷ وفی کتاب الوصايا باب وما لوصی أن يعمل فی مال اليتيم وما ياكل منه بقدر عمالته رقم: ۲۷۶۴ وفی باب الوقف كيف بكتب رقم: ۳۷۷۲ وباب الوقف للغنی والفقير والضيف رقم: ۲۷۷۳ وباب نفقة القيم للوقف رقم:۲۷۷۶ وانفرد به البخاری رحمه الله تعالى انظر تحفة الاشراف: ۴۰/۷ رقم الحديث: ۷۳۶۰.
[۲] كشف الباری: ۱۸۹/۲.
[۳] كشف الباری: ۲۲۸/۱، ۱۰۲/۳.
[۴] كشف الباری: ۳۰۹/۴.
[۵] كشف الباری: ۲۳۹/۱، لامع الدراری:۲۲۵/۶.
[۶] عمدة القاری: ۲۱۱/۱۲.
[۷] عمدة القاری:۲۱۱/۱۲ ولامع الدراری:۲۲۵/۶.

زمکه ملاؤ ده اوددې نه ماته کله هم بنکلي مال نه دې ملاؤ شوې. اوس تاسو ماته ددې باره کښې څه حکم کونې چه په کومه طریقه دا زه د ثواب ذریعه جوړه کړم. حضورپاك اوفرمائیل چه که غواړې نواصل خپل خان سره اوساته اوددې منافع صدقه کوه. حضرت عمر رضی الله عنه په دې شرط صدقه (وقف) اوکړه چه اصل زمکه مه خرڅونې اومه ئې هبه کونې اونه دې چاته په وراثت کښې ملاؤشي اوفقیران رشته داران غلامان آزادولو دالله تعالی دلارې مجاهدینو دمیلمنواومسافرو دپاره وقف ده. اوکوم سړې هم چه ددې متولي وی که هغه د عرف مطابق ددې نه خوراك کوی یا په خپل دوست باندې خوری نوهیڅ مضائقه نشته په دې شرط چه د ذخیره کولواراده ئې نه وی.

۱۳- باب: الوكالة في الحدود

د حد لګولودپاره څوك وکیل جوړول

دترجمة الباب مقصد او دعلماؤ د اختلاف بیان:- د امام بخاری رحمه الله دترجمې نه معلومیږی چه اقامة الحدود یعنی په حدقایم کولوکښې وکیل جوړول جائزدی. لهذا که امام څوك بل سړې د حد قایم کولودپاره مقررکوی اووکیل جوړه وی نوتیك دی. [۱] اوس پاتې شوه دامسئله چه پخپله امام له حاضر اوسیدل پکاردی که نه نوپه دې کښې اختلاف دې. بعض حنابله شافعیه او امام مالك رحمهم الله مسلك دادې چه دامام حاضریدل ضروری نه دی او امام ابوحنیفه او امام احمد اوبعض شوافع رحمهم الله په نیزدامام حاضریدل ضروری دی. [۲] امام بخاری رحمه الله دترجمة الباب نه په ظاهره د فریق اول والاحضراتو تائید کړې دې او په دلیل کښې ئې حدیث باب پیش کړې دې. رسول الله صلی الله علیه وسلم حضرت انس رضی الله عنه ته اوفرمائیل ته دهغه ښځې له ورشه که چرې هغې د زنا اعتراف اوکړو نوهغه رجم کړه اوحضورپاك پخپله تشریف یونه اوړلو. [۳]

د احنافود طرف نه ددې دا جواب ورکړې کیدې شی چه حضرت انس رضی الله عنه هسې وکیل وو حضورپاك خوهغه لکه چه د حاکم اوعامل په توګه ورلیګلې وو لهذا هغه پخپله ذمه وار وو. بعض حضراتو داهم ونیلی دی چه په اصل کښې دلته امام بخاری رحمه الله په اثبات حدود کښې د توکیل جواز بیانوی او په دې کښې هم د علماؤ حضراتو اختلاف دې.

اثبات حدوداستیفاء حدود (اقامت حدود) کښې د اختلاف نور تفصیل:- اوس دلته دوه خبرې دی یواثبات حدود او یو استیفاء حدود (اقامت حدود)، نو په دې کښې د علماء کرامو داختلاف تفصیل دادې چه حنابله په دې دواړو کښې دتوکیل د جواز قائل دی اودهغوی دلیل حدیث باب دی. قوله: واغديا انيس إلى امرأة هذا، فان اعترفت فارجمها الخ. نوحضورپاك حضرت انیس رضی الله عنه د اثبات حدود زنا او اقامت حد زنا د دواړو وکیل جوړ کړو لیکن د حنابله نه

---

[۱] الکنزالمتواری:۳۹۱/۲وشرح ابن بطال:۳۷۲/۶.

[۲] المغنی لابن قدامة مقدسی: ۱۱۰۱/۱.

[۳] المغنی لابن قدامة مقدسی: ۱۱۰۱/۱.

ابو الخطاب رحمه الله فرمائي چه د اثبات حدودد پاره وكالت صحيح نه دي.[1]
دَامام شافعي رحمه الله رائې داده چه اثبات حدود كښې سواد حد قذف نه توكيل جائزنه دې اودهغوى په نيزدَعدم جواز علت دادې چه اثبات حدود دَالله تعالى حق دې او مونږ د شبهاتو د وجې نه هم دَهغې دَ ساقط كولو مكلف جوړ كړې شوى يو او په جواز توكيل كښې خو هغه په هرحال كښې نافذ كول دى لهذا داسې كول جائزنه دى او تركومې چه په اثبات حد قذف كښې دَ توكيل دَ جواز تعلق دې نودا حضرات فرمائي چه دا دَ سړى حق دې نو په دې كښې دَ نورو مالي معاملاتو په شان توكيل جائزدې.[2]
او په استيفاء حدود كښې مالكيه شافعيه او حنابله خودَ توكيل دَجواز قائل دى هم دَدې حديث باب دَ وجې. بل دَحضرت بريده رضي الله عنه روايت چه حضورپاك ﷺ حضرت ماعز رضي الله عنه د رجم كولو حكم وركړو او صحابه رضي الله عنهم هغه سنګسار كړو.[3] دغه شان حضرت عثمان رضي الله عنه حضرت على رضي الله عنه په وليد بن عقبه باندې دَ شرابوڅكلو حد قائمولودَپاره وكيل جوړكړو اوهغه حضرت حسن رضي الله عنه وكيل جوړ كړو اودَ هغه په انكارباندې حضرت عبدالله بن جعفر رضي الله عنه وكيل جوړكړې شو بيا هغه په وليدبن عقبه باندې حدقايم كړو اوحضرت على رضي الله عنه هغه اوشميرلې.[4]
په دې سلسله كښې دَ احنافو رائې داده چه دمؤكل په عدم موجودګئ كښې حدود اوقصاص وصول كولودَپاره وكيل كول دَامام ابوحنيفه رحمه الله او امام ابويوسف رحمه الله دواړو په نيزناجائزدې ليكن ګواه پيش كولوسره دَ حدود او قصاص ثابتولودَپاره په وكيل كولوكښې اختلاف دې. يعنى دَامام ابوحنيفه رحمه الله په نيزباندې حدوداو قياس ثابتولو دَ پاره وكيل كول جائزدى او دَ امام ابويوسف رحمه الله په نيزناجائزدې اودَ امام محمد رحمه الله قول مضطرب دې. بعض حضرات فرمائي چه هغوى امام ابوحنيفه رحمه الله سره دى او بعض وئيلى دى چه ابويوسف رحمه الله سره يو اوبعض حضرات دا فرمائي چه دَ شيخين اختلاف په دې صورت كښې دې كله چه مؤكل په عدالت كښې موجودنه وى خوكه هغه په عدالت كښې موجود وى نو اثبات حدود قياسِ دپاره وكيل كول په اتفاق سره جائزدى. ځكه چه دَ مؤكل په موجودګئ كښې دَ وكيل كلام دَ مؤكل طرف ته منتقل كيږى لكه چه مؤكل پخپله خبرې اوكړې اوښكاره خبره ده چه كله مؤكل پخپله خبرې اوكړې نوبه اثبات حدودقصاص كښې هيڅ بديت نشته.
دَ امام ابويوسف رحمه الله دليل:- په مسئله مختلف فيها كښې دَامام ابويوسف رحمه الله دليل دادې چه دَمؤكل په غير موجودګئ كښې حدود اوقصاص ثابتولودَپاره وكيل او په حقيقت كښې دَخپل خان دَپاره نائب مقرركول دى او په نائب مقرركولوكښې دَ يوقسم شبه ده اوداخبره مسلم ده چه په حدود اوقصاص كښې دَ شبهاتونه هم احتراز كولې شى. لهذا دَ نيابت دَ شبې دَ وجې نه حدود اوقصاص ثابتولودَپاره وكيل كول جائزنه دى لكه چه دَ شبه بدليت دَ وجې نه

---

[1]) المغنى لابن قدامة مقدسى: ۱۱۰۱/۱.
[2]) الانصاف: ۲۶۰/۵ كشاف القناع: ۴۶۵/۳ مهذب: ۳۵۶/۱.
[3]) أخرجه مسلم: ۱۳۲۲/۳.
[4]) أخرجه مسلم: ۱۳۳۱/۳، ۱۳۳۲.

شهادت علی الشهادت، په حدود اوقصاص کښې نه شی قبلولې اولکه چه د معاف کولو د شبهې د وجې نه د مؤکل په غیرموجودګئ کښې قصاص وصول کول جائزه نه دی. دغه شان د شبه نیابت د وجې نه حدود اوقصاص ثابت کولو د پاره به وکیل کول ناجائزشی.

دامام ابوحنیفه رحمه الله دلیل:- د امام صاحب رحمه الله دلیل دادې چه خصومت یعنی مقدمه کول د ثبوت حدود اوقصاص د پاره محض یوشرط دې بغیرد خصومت نه حد اوقصاص ثابت کول ممکن نه دی او خصومت صرف شرط ځکه دې چه د حد نفس وجوب، نفس جنایت طرف ته منسوب کیږی اود جنایت ظهور د نفس شهادت طرف ته، اوخصومت یعنی مقدمه دائرکولو طرف ته نه وجوب حد منسوب کیږی او نه ظهور جنایت. لهذا خصومت د ثبوت حد د پاره محض یوشرط شو او شرط محض حقوق نه یوحق دې او په سابق کښې تیرشوی دی. چه په ټولو حقوقو کښې وکیل کول جائز دی لهذا خصومت یعنی حدود اوقصاص ثابتولو د پاره منډه تره کولو د پاره هم وکیل کول جائزشی. [1]

[حدیث ۲۱۹۰] [2] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ وَأَبِي هُرَيْرَةَ رضی الله عنهما عَنِ النَّبِيِّ -صلی الله علیه وسلم- قَالَ «وَاغْدُ يَا أُنَيْسُ إِلَى امْرَأَةِ هَذَا، فَإِنِ اعْتَرَفَتْ فَارْجُمْهَا». [۲۵۰۶، ۲۵٤۹، ۲۵۷۵، ٦۲۵۸، ٦٤٤۰، ٦٤٤۳، ٦٤٤٤، ٦٤٤٦، ٦٤۵۱]

---

[1] الهدایة شرح البدایة کتاب الوکالة: ۳/۱۸٦ بدائع الصنائع: ٦/۲۱ – ۲۲ البحرالرائق: ۷/۱٤۷ الفتاوی العالمکیریة: ۳/۵٦٤ الموسوعة الفقهیة: ٤۵/۳۵ – ۳٦.

[2] أخرجه البخاری فی کتاب الصلح باب أذا اصطلحوا علی صلح جور فالصلح مردود: رقم: ۲٦۹۵- ۲٦۹٦ وفی کتاب الشروط باب الشروط التی لاتحل فی الحدود رقم: ۲۷۲۲، ۲۷۲۵ وفی کتاب الایمان ولنذور باب کیف کانت یمین النبی صلی الله تعالی علیه وسلم رقم: ٦٦۳۳، ٦٦۳٤ وفی کتاب المحاربین من أهل الکفر والردة باب الاعتراف بالزنی رقم: ٦۸۲۷، ٦۸۲۸ وفی باب البکران یجلدان وینفیان رقم: ٦۸۳۱، ٦۸۳۳ وفی باب من أمر غیر الامام باقامة الحد غائبًا عنه رقم: ٦۸۳۵ – ٦۸۳٦ وفی باب إذا رمی امرأته أو أمرة غیره بالزنی عندالحاکم والناس الخ رقم: ٦۸٤۲ – ٦۸٤۳ وباب هل یامر الامام رجلاً فیضرب ا الحد غائبًا عنه رقم: ٦۸۵۹ – ٦۸٦۰ وفی کتاب الاحکام باب هل یجوز للحاکم ان یبعث رجلاً وحده للنظر فی الامور رقم: ۷۱۹۳ – ۷۱۹٤ وفی کتاب أخبارالاحاد باب ماجاء فی اجارة خبرالواحد الصدوق فی الاذان والصلاة والصوم والفرائض والاحکام رقم: ۷۲۷۸، ۷۲۵۹ وفی کتاب الاعتصام بالکتاب والسنة باب الاقتداء بسنن رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم الخ رقم: ۷۲۷۸ – ۷۲۷٦ وأخرجه النسائی فی سننه فی کتاب آداب القضاة باب صون النساء عن مجلس الحکم رقم: ۵٤۱۰ – ۵٤۱۱ وأخرجه الترمذی فی جامعه فی أبواب الحدود باب ماجاء فی درالحد عن المعترف إذا رجع رقم: (۱٤۲۹ مع قول الترمذی رحمه الله وأخرجه الطحاوی فی شرح معانی الاثار کتاب الحدود باب الاعتراف باللزنا الذی یجب به الحد ماهو (رقم: ٤٤۳۷) والبیهقی فی سننه الکبری کتاب الحدود باب مایستدل به علی شرائط الاحصان رقم: ۱٦۷۰۱ والامام عبدالرزاق فی مصنفه: ۷/۳۰۹ باب البکر رقم: ۱۳۳۰۹، ۱۳۳۱۰.

ترجمه:- حضرت زیدبن خالد جهنی او حضرت ابوهریره رضي الله عنهما دَنبی کریم ﷺ نه نقل کوی حضوراکرم حضرت انیس بن ضحاک اسلمی رضي الله عنه ته اوفرمائیل اې انیس! ته دَهغه ښځې ته ورشه که چرې هغه دَ زنا اقرار اوکړی نوهغه سنګسار کړه.

رجال الحدیث

⊙ **ابوولید**:- دا ابوولید هشام بن عبدالملک طیالسی رحمه الله دې. (١)
⊙ **لیث**:- دا لیث بن سعد الامام رحمه الله دې. (٢)
⊙ **ابن شهاب**:- دا ابن شهاب محمدبن مسلم الزهری رحمه الله دې. (٣)
⊙ **عبیدالله**:- داعبیدالله بن عبدالله بن عقبه رحمه الله دې. (٤)
⊙ **زیدبن خالد**:- داحضرت زیدبن خالد الجهنی رضي الله عنه دې. (٥)
⊙ **ابوهریرة**:- دا مشهورصحابی حضرت ابوهریره رضي الله عنه دې. (٦)

دَ حدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- علامه عینی رحمه الله فرمائی چه دَ حدیث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: واغدیاانیس إلی امرأة هذا فان اعترفت فارجمها په ذریعه سره واضح دې. دَدې دپاره دَحضوراکرم حضرت انیس رضي الله عنه ته دَدې خبرې حکم ورکول لکه چه دَحضورپاک دَ طرف نه اقامت حد اختیارته حواله کول وو.

تشریح:- دلته داحدیث شریف مختصردې او داحدیث امام بخاری رحمه الله په مختلفوځایونوکښې مختصر او په تفصیل سره نقل کړې دې. (٧)کتاب المحاربین منه أهل الکفر والردة په روایت کښې دی چه حضرت ابوهریره رضي الله عنه او حضرت زیدبن خالد رضي الله عنه فرمائی چه مونږ نبی کریم ﷺ سره وو یوصاحب اودریدو وئې وئیل چه زه تاسو ﷺ ته دَالله تعالی واسطه درکوم تاسو زمونږ په مینځ کښې دَالله تعالی دَ کتاب نه فیصله اوکړئی. په دې باندې دهغه خصم (مدمقابل) هم اودریدو اوهغه دَ دغه ړومبی نه زیات پوهه وو بیاهغه اووئیل چه واقعی تاسو زمونږ په مینځ کښې په کتاب الله فیصله اوکړئی اودَ خبرو اجازت راکړئی. حضوراکرم ﷺ اوفرمائیل وایه. هغه سړی اووئیل زما ځوئی به دغه سړی سره مزدورئی باندې کارکولو بیا هغه دَده ښځې سره زنااوکړه. ما ده ته دَ هغې په فدیه کښې سل چیلئی او یوخادم ورکړو. بیا ما دَبعض اهل علم حضراتو نه پښتنه اوکړه نوهغوی اووئیل چه زما ځوئی ته به سل کوړې او دَ یوکال دپاره دَ ښارنه دَ بهرکیدو حد واجب دې. حضوراکرم ﷺ په دې

---

١) کشف الباری: ٣٨/٢، ١٥٩/٤.
٢) کشف الباری: ٣٢٤/١.
٣) کشف الباری: ٣٢٦/١.
٤) کشف الباری: ٤٦٦/١، ٣٧٩/٣.
٥) کشف الباری: ٥٤٤/٣.
٦) کشف الباری: ٦٥٩/١.
٧) عمدة القاری: ٢١٢/١٢.

باندې اوفرمائیل په هغه ذات باندې قسم دَ چا په قبضه کښې چه زما ځان دې زه به ستاسو په مینځ کښې هم په کتاب الله سره فیصله کوم. سل چیلئی او یوخادم به تاته واپس کولې شی او ستاخوئی به سل کوړې وهلې شی او دَ یوکال دپاره به دَ ښار نه ویستلې شی. او اې انیس! سحر هغه ښځې له ورشه که چرې هغې دَ زنا اعتراف اوکړو نوهغه رجم کړه. نوهغه سحر هغې له ورغلو اوهغې اعتراف اوکړو او هغه دا رجم کړه. دَحدیث مبارک متعلقه مسائل باندې بحث دَ باب په شروع کښې تیرشوې.

[حدیث ۲۱۹۱](۱) حَدَّثَنَا ابْنُ سَلَامٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ الثَّقَفِي عَنْ أَيُّوبَ عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ جِيءَ بِالنُّعَيْمَانِ أَوِ ابْنِ النُّعَيْمَانِ شَارِبًا، فَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ- صلى الله عليه وسلم - مَنْ كَانَ فِي الْبَيْتِ أَنْ يَضْرِبُوا قَالَ فَكُنْتُ أَنَا فِيمَنْ ضَرَبَهُ، فَضَرَبْنَاهُ بِالنِّعَالِ وَالْجَرِيدِ. [۶۳۹۲، ۶۳۹۳]

ترجمه:- حضرت عقبه بن حارث رضی الله عنه فرمائی چه نعمان یا ابن نعیمان دَ نشې په حالت کښې راوستلې شو نورسول الله ﷺ هغه خلق کوم چه په کورکښې موجود وو حکم ورکړوچه دې اووهئ زه هم هغه خلقوکښې ووم کوموچه دې وهلو نوموږدې په څپلواو دکهجورو په لختو اووهلو.

رجال الحدیث

① **ابن سلام**:- دا محمدبن سلام بیکندی رحمه الله دې. (۲)

② **عبدالوهاب**:- دا عبدالوهاب ثقفی رحمه الله دې. (۳)

③ **ایوب**:- داایوب بن تیمه کیسان سختیانی رحمه الله دې. (۴)

④ **ابن ابی ملیکه**:- داابن ابی ملیکه عبدالله بن عبیدالله رحمه الله دې. (۵)

⑤ **عقبه**:- دا حضرت عقبه بن حارث رضی الله عنه دې. (۶)

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: فامر من كان في البيت أن يضربوه په ذریعه داسې ثابت دی چه حضوراکرم ﷺ پخپله حد قایم نه کړو بلکه

---

(۱) وأخرجه البخاری رحمه الله تعالی أیضًا فی کتاب الحدود وما یحذر من الحدود باب من أمر بضرب الحد فی البیت رقم: ۶۷۷۴ وباب الضرب بالجرید والنعال رقم: ۶۷۷۵ وأخرجه الحاکم رحمه الله تعالی فی مستدرکه فی کتاب الحدود رقم: ۸۲۳۸، ۸۲۳۹ والبیهقی فی سننه الکبری: ۳۹/۲ کتاب الاشربة والحدفیه باب ماجاء فی أقامة الحد فی حال السکر أو حتی یذهب سکره رقم الحدیث: ۱۷۹۷۳ وانظر تحفة الاشراف: ۲۳۶/۹ رقم الحدیث: ۹۹۰۷.

(۲) کشف الباری کتاب السلم باب ا لسلم فی کیل معلوم.

(۳) کشف الباری: ۲۹/۲.

(۴) کشف الباری: ۲۶/۲.

(۵) کشف الباری: ۵۴۸/۲.

(۶) کشف الباری: ۵۱۶/۳.

حاضرینوته ئی اوفرمائیل چه تاسو حد قایم کړئی. او حنفیه اوحنابله داوائی چه حضورپاك خو هلته موجود وو نوچه کله حضورپاك موجود وو اودَ امیر دَ موجودګئی په صورت کښې که نورو خلقو ته داسې حد قایمولودپاره اووئیلې شی نو په دې کښې څه بدیت نشته. دَ امیردپاره دا ضروری نه دی چه هغه دې هم وهل شروع کړی. (۱)

قوله: بالنعیمان، أوابن النعیمان:- یعنی دَ راوی شك دې چه په چاباندې حد قایم شو هغه حضرت نعیمان وو یا دهغه ځوئی ابن نعیمان وو. علامه عینی رحمه الله او علامه احمدبن اسماعیل کورانی وغیرهما اوعلامه ابن عبدالبر رحمه الله نه نقل کوې چه حضرت نعیمان رضی الله عنه خویونیك صالح سړې وو اوحد خمردَهغه په ځوئی لګولې شوې وو. (۲)

دَحضرت نعیمان بن عمرو بن رفاعه انصاری رضی الله عنه څه تذکره:- دَحضرت نعیمان بن عمرو رضی الله عنه علق بنومالك بن نجار نه وو. دَغزوه بدر په معرکه کښې دَ شرکت سعادت ابدی هم هغوی ته حاصل دې. بل په نورو غزواتوکښې هم رسول الله صلی الله علیه وسلم سره شریك شوې اوهغوی دَصحابه کرامو رضی الله عنهم په جماعت کښې دَخپلې خوش طبیعتئی او دل لګئی دَ وجې نه مشهور وو. (۳)

هم دَدې حکایات ظریفه نه داهم دی چه یوځل حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه په تجارتی سفرکښې بصرې ته تشریف یوړو. حضرت نعیمان رضی الله عنه اوحضرت سویبط بن حرمله رضی الله عنه هم هغوی سره وو اودا دواړه حضرات دَاهل بدر نه دی. حضرت سویبط دَ لارې په توښه باندې مشرو. حضرت نعیمان رضی الله عنه هغه ته درخواست اوکړو چه ماله دَخوراك دپاره څه راکړه هغه وئیل نه ترهغې چه حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه راشی. حضرت نعیمان رضی الله عنه ورته اووئیل چه ښه ته بیا زه تاته سبق ښایم. هغه بازارته لاړو چرته چه خلقو غلامان اخستل. ده اووئیل اې خلقو که تاسو غواړئی نو زما نه یو عربی النسل غلام واخلئی اودَهغه ژبه اوړده ده کیدې شی چه داسې اووائی چه زه خو آزاد یم نوکه تاسو دَهغه په دې وینا باندې هغه پرېخودونکې ئی نو زه په تاسو خپل غلام نه خرڅوم. خلقو اووئیل چه مونږ هغه په دومره مال باندې اخلو. هغه دغه خلقو سره سودا اوکړه او هغوی ئی خپلې قافلې طرف ته بوتلل اوحضرت سویبط رضی الله عنه طرف ته ئی اشاره اوکړه چه دا ستاسو مطلوب دې. داخلق حضرت سویبط رضی الله عنه ته راغلل او وئی وئیل مونږ تا اخستې ئی هغه اووئیل ده غلط بیانی کړې ده زه خو یوآزاد سړې یم هغه خلقو اووئیل ستا آقا مونږ ته ستا دَ دې عادت باره کښې خودلې وو او رسئی په کښې واچوله روان ئی کړو. په دې وخت کښې حضرت ابوبکر رضی الله عنه تشریف راوړو نودا ټوله قصه هغوی ته واؤرولې شوه نوهغوی دَ دغه خلقو ورکړې شوې مال واپس کړو هغه ئی راخلاص کړو. کله چه دا خلق واپس شو نودا قصه ئی حضورپاك ته واؤروله نوحضورپاك پخپله هم او صحابه کرامو رضی الله عنهم هم په دې واقعه باندې اوخندل (۴)

(۱) عمدة القاری:۱۲/۲۱۳ وإرشادالساری:۵/۲۹۵.
(۲) عمدة القاری: ۱۷/۲۱٤ والکنزالجاری:۵/۳٤.
(۳) تاریخ الاسلام: ٤/۱۲۷.
(٤) الوافی بالوفیات: ۲۷/۸۳ المعارف:۱/۳۲۸.

دَ هغوى طبعى ظرافت يوه قصه داهم نقل كړې شوې ده چه يوځل يوبدو رسول الله ﷺ سره ملاويذو له مدينې منورې ته راغلو او خپله اوښه ئې بهر اوتړله په جمات كښې داخل شو بعض صحابه كرامو ﷺ حضرت نعيمان ﷺ ته اووئيل چه ډيرې ورځې اوشوې غوښه مو نه ده خوړلې كه ته دا اوښه حلاله كړې نومونږ به دا اوخورو او رسول الله ﷺ خو به دَ اوښې قيمت دغه بدوته وركوى. نو حضرت نعيمان ﷺ هغه اوښه حلاله كړه او دَهغې غوښه ئې تقسيم كړه، بيا چه كله هغه بدو دَ جمات نه بهر راغلو نو هغه خپله سورلى اونه ليدله چغې جوړې كړې او دآثار نه هغه ته پته اولګيده چه دَ هغه اوښه ئې حلاله كړې ده. رسول الله ﷺ ته ئې شكايت اوكړو حضورپاك دَدې باره كښې معلومات كولوسره دا رضباعة ته اورسيدو چرته چه نعيمان ﷺ خپل ځان پټ كړې وو او په خپل ځان دَپاسه ئې دَ كهجورو پاڼړې او ښاخونه اچولې وو. نو يوسړى دَ هغه ځائى طرف ته اشاره كولوسره په اوچت آواز اووئيل چه ما هغه نه دې ليدلې يارسول الله! بيا رسول الله ﷺ دَهغه ډيرى نه حضرت نعيمان ﷺ راوايستلو او دَ هغه مخ د دې ډيرى په وښو او پاڼړو دوړو سره بدل شوې وو. حضورپاك دَهغه نه تپوس اوكړو تا ولې داسې اوكړه. حضرت نعيمان ﷺ اووئيل اې دَالله تعالى پاك او خوږ رسول ﷺ كومو خلقو چه تاسو ته زما ځائى خودلې دې هم هغوى ماته دَداسې كولوحكم راكړې وو او حضورپاك دَهغه دَ مخ نه واښه او ډكې وغيره لرې كول او وئې خندل او دغه بدو ته ئې دَ اوښې تاوان وركړو.[1]

۱۴- باب: الوكالة في البدن وتعاهدها

دَ قربانئ په اوښانوكښې اوددې دَ نګرانئ په سلسله كښې وكالت

دَترجمة الباب مقصد:- دَ امام بخارى رحمه الله مقصد دلته دادې كه چرې يوسړې دَ خپلوځناورودَ ساتنې دَپاره څوك سړې وكلې مقرركړى نو دا جائزدى او رسول الله ﷺ هم داسې كړى دى.[2]

[حديث ۲۱۹۲] [3] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرِ بْنِ حَزْمٍ عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهَا أَخْبَرَتْهُ قَالَتْ عَائِشَةُ -رضى الله عنها- أَنَا فَتَلْتُ

---

[1]) الوافى بالوفيات: ۸۳/۲۷.

[2]) عمدة القارى: ۲۱٤/۱۲.

[3]) وأخرجه البخارى رحمه الله تعالى أيضًا فى كتاب الحج باب قتل القلائد للبدن والبقر رقم:۲۱۹۲ وباب من أشعروقلدبذى الحليفة ثم أحرم رقم: ۱۶۹۶ وباب إشعارالبدن رقم:۱۶۹۹ وباب من قلد القلائد بيده رقم: ۱۷۰۰ وفى كتاب الضاحى باب إذا بعث ليذبح لم يحرم عليه شيئ رقم: ۵۵۶۶ وأخرجه مسلم فى كتاب الحج باب استحباب بعث الهدى إلى الحرم لمن لايريد الذهاب بنفسه واستحباب تقليده فضل القلائد الخ رقم: ۳۱۸۱ – ۳۱۸۷ وخرجه أبوداؤد فى كتاب المناسك باب من بعث هديه وأقام رقم: ۱۷۵۷ – ۱۷۵۹ وأخرجه النسائى فى كتاب مناسك الحج باب اشعار الهدى رقم ۲۷۷۵ وباب قتل القلائد رقم: ۲۷۷٤ وباب ما يفتل منه انقلائد رقم: ۳۷۷۹ وباب تقليدالابل رقم: ۲۷۸۲ وأخرجه ابن ماجه رحمه الله تعالى فى كتاب مناسک باب تقليد البدن رقم:۳۰۹٤وباب إشعار البدن.

قَلائِدَ هَدْیِ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - بِيَدَیَّ، ثُمَّ قَلَّدَهَا رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - بِيَدَيْهِ، ثُمَّ بَعَثَ بِهَا مَعَ أَبِي، فَلَمْ يَحْرُمْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - شَيْءٌ أَحَلَّهُ اللَّهُ لَهُ حَتَّى نُحِرَ الْهَدْيُ. [ر: ۱۶۰۹]

ترجمه:- (حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائی) ما دَحضورپاك دَ قربانئی دَ اوښانو هار په خپل لاس باندې جوړ کړی وو بیا رسول الله ﷺ په خپلو لاسونومبارکو هارونه ورواچول بیائی اوښان زما پلار سره مکې مکرمې ته روان کړل خوچه څومره څیزونه دَحضورپاك دپاره حلال وو په هغې کښې یو څیز (دَ دغه قربانئی لیګلو دَ وجې نه) په حضورپاك باندې حرام نه شو تردې چه هغه اوښان حلال کړې شو.

رجال الحدیث

① **اسماعیل بن عبدالله**:- دا اسماعیل بن عبدالله بن ابی اویس رحمه الله دې.(۱) اودا دَامام مالك رحمه الله خوریې دې.(۲)

② **مالک**:- دا مشهورامام مالك رحمه الله دې.(۳)

③ **عبدالله بن ابی بکر**:- دا عبدالله بن ابی بکربن محمد بنعمرو بن حزم انصاری رحمه الله دې.(۴)

④ **عمرة بنت عبدالرحمن**:- دا عمرة بنت عبدالرحمن بن سعیدیا سعدبن زرارة انصاریه مدنیه رحمها الله تعالی ده.(۵) اودادَعبدالله بن ابی بکر ترور ده.(۶)

⑤ **عائشه**:- اودَ ام المؤمنین حضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها تذکره هم تیره شوې ده.(۷)

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَ ترجمة الباب دواړو اجزاؤ سره دَحدیث مطابقت قوله: ثم بعث بها مع أبي سره ظاهردې. کله چه په ۹هجری کښې حضورپاك دَحج اراده اوکړه اوحضرت عائشه رضي الله عنها دَ حضورپاك دَ قربانئي دَ اوښانو دپاره هارونه جوړول شروع کړه لیکن روستو بیا حضورپاك حضرت ابوبکر رضي الله عنه دَ حج امیر جوړول او لیګلو فیصله اوکړه اوخپل خاروی دَحضرت ابوبکر رضي الله عنه په لاس روان کړل نو ښکاره خبره ده چه هغه دَ دې اوښانو په ساتنه او ددې په نحر کولو کښې دَرسول الله ﷺ وکیل وو او دویم جزء سره مطابقت داسې دې چه حضرت عائشه رضي الله عنها حضورپاك وکیله جوړه کړه او هغه دَ حضورپاك نمائنده کیدون سره دَ دغه اوښانو هارونه جوړول اوښکاره خبره ده چه دا خبره دَ اوښانو په تعاهد کښې داخله ده.(۸)

---

(۱) کشف الباری: ۱۱۳/۲.
(۲) إرشادالساری: ۲۹۵/۵.
(۳) کشف الباری: ۲۹۰/۱، ۸۰/۲.
(۴) کشف الباری کتاب الوضوء باب الوضوء مرتین مرتین.
(۵) کشف الباری کتاب الحیض باب عرق الاستحاضة.
(۶) إرشادالساری: ۲۹۵/۵.
(۷) کشف الباری: ۲۹۱/۱.
(۸) عمدة القاری: ۲۱٤/۱۲ وإرشادالساری: ۲۹۵/۵ وفتح الباری: ٦۲۱/٤.

١٥ - باب: إذا قال الرجل لوكيله: ضعه حيث أراك الله. وقال الوكيل: قد سمعت ما قلت.

كه چرته چاځيل وكيل ته داسې اووئيل چه ته په كوم كاركښې مناسب ګڼړې دا مال خرچ كړه او وكيل اووئيل چه تاسو څه اووئيل ما واؤريده

دترجمة الباب مقصد اودفقهاؤ داختلاف بيان:- امام بخارى رحمه الله د ترجمة الباب نه دا خودل غواړى چه دوكالت د صحيح كيدودپاره هم ايجاب اوقبول ضرورى دې. ليكن دتوكيل د ايجاب اوقبول دپاره څه معين لفظ ضرورى نه دې. بلكه ددې ذدې دارومدار په معنى باندې دې. يعنى د وكيل جوړولو دپاره وكلت (ما ته وكيل جوړكړې) او د جوړولو دپاره قبلت (ما وكيل جوړول قبول كړل) وينا كول ضرورى نه دى بلكه په هغه ټولو الفاظوسره توكيل صحيح دې كوم چه په اذن او قبوليت باندې دلالت كوى. [1] لكه چه ترجمة الباب كښې مؤكل چاته وائى ضعه حيث اراك الله نوڅه خاص صيغه د توكيل دلته مذكورنه ده مګر توكيل به اوشى. دغه شان وكيل وائى قدسمعت ماقلت نودلته هم دا الفاظ دعقدپاره مخصوص نه دى مګر مدعى چونكه حاصليږى لهذا دا جائزدى.

دې نه پس دا اوګڼړئى كه چرې داسې توكيل اوكړې شو اوداسې اووئيلې شو چه چرته غواړى خرچ كړه نووكيل ته ددې په په مصارف باندې د خرچ كولواختياردې. باقى دا چه هغه ئى په خپل ځان باندې هم خرچ كولې شى كه نه، نود مؤكل د اجازت نه بغيربه په خپل ځان باندې دخرچ كولوګنجائش نه وى. د بخارى شريف شراح دلته دا بحث هم فرمائيلې دې كه يوسړې چاته مال وركړې اووائى چه ته داځنګه مناسب ګڼړې خرچ كړه اوحال دادې چه هغه وكيل پخپله هم مسكين دې نوآيا هغه پخپله ددغه مال نه څه اخستې شى. امام مالك رحمه الله او امام احمد رحمه الله فرمائى چه هغه پخپله ددغه مال نه څه نه شى اخستې ځكه چه رب المال هغه دا مال نورو فقيرانو ته دوجوه خير په كارونو كښې د لګولووكيل جوړكړې دې او پخپله هغه ته د دغه مال نه داخستلو اجازت نشته اوكه چرته رب المالى غوښتل نو دې به ئى پخپله د مال مالك جوړكړې وې نه چه هغه به ده ته دخير په كاركښې د خرچ كولو حكم وركولو. [2]

اوجمهورفقهاء دا فرمائى چه وكيل ددغه مال نه په فقراء كښې د يوفقيرد حصې په اندازه اخستې شى ځكه چه رب المال هغه ته دا مال فقيرانوته دوركولواو دخيرپه كاركښې د لګولو حكم وركړې دې اوهغه پخپله هم فقيراومسكين دې نوكه هغه پخپله ددې مال نه څه اخستلى نوبيا هم هغه درب المال دحكم نه تجاوز اوتعدى نه كوى. [3]

---

[1]) المغنى:٢/١١٠٠ الابواب والتراجم ص:١٧١.

[2]) المغنى: ١١١٣/١ شرح ابن بطال: ٣٧٤/٦.

[3]) المغنى:١١١٣/١ شرح ابن بطال: ٣٧٤/٦.

حديث ٢١٩٣ [١] حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ - رضى الله عنه - يَقُولُ كَانَ أَبُو طَلْحَةَ أَكْثَرَ الأَنْصَارِ بِالْمَدِينَةِ مَالاً، وَكَانَ أَحَبَّ أَمْوَالِهِ إِلَيْهِ بِيْرُحَاءَ وَكَانَتْ مُسْتَقْبِلَةَ الْمَسْجِدِ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - يَدْخُلُهَا وَيَشْرَبُ مِنْ مَاءٍ فِيهَا طَيِّبٍ فَلَمَّا نَزَلَتْ (لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ) قَامَ أَبُو طَلْحَةَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ فِي كِتَابِهِ (لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ) وَإِنَّ أَحَبَّ أَمْوَالِي إِلَىَّ بِيْرُحَاءَ، وَإِنَّهَا صَدَقَةٌ لِلَّهِ أَرْجُو بِرَّهَا وَذُخْرَهَا عِنْدَ اللَّهِ فَضَعْهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ حَيْثُ شِئْتَ، فَقَالَ «بَخٍ، ذَلِكَ مَالٌ رَابِحٌ، ذَلِكَ مَالٌ رَابِحٌ. قَدْ سَمِعْتُ مَا قُلْتَ فِيهَا، وَأَرَى أَنْ تَجْعَلَهَا فِي الأَقْرَبِينَ». قَالَ أَفْعَلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَقَسَمَهَا أَبُو طَلْحَةَ فِي أَقَارِبِهِ وَبَنِي عَمِّهِ. تَابَعَهُ إِسْمَاعِيلُ عَنْ مَالِكٍ. وَقَالَ رَوْحٌ عَنْ مَالِكٍ رَابِحٌ. [ر: ١٣٩٢]

ترجمه:- حضرت انس بن مالك ﷺ اوفرمائيل چه حضرت ابوطلحه انصارى ﷺ دَمدينې په خلقوكښې دَټولونه مالدار وو اوهغه ته په خپلو ټولو مالونوكښې بيرتحاء (باغ) ډيرګران وو اوهغه دَجمات مخې ته وو. حضورپاك به دغه باغ ته تللو اودَهغه ځائى پاكې اوصفا اوبه به ئى څكلې. كله چه دَ سورت عمران دا آيت نازل شو ﴿ لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّىٰ تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ ۚ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ ﴾ الاية يعنى هيڅ كله به حاصل نه كړئ شئى په نيكئى كښې كمال تركومې چه خرچ نه كړئى خپل محبوب څيزنه څه حصه. نو حضرت ابوطلحه ﷺ پاسيدو اودَ حضورپاك په خدمت كښې حاضرشو عرض ئى اوكړو يارسول الله! الله تعالى په خپل كتاب كښې فرمائى چه هيڅ كله به حاصل نه كړې شئى په نيكئى كښې كمال تركومې چه خرچ نه كړئى خپل محبوب څيز نه څه حصه اوما ته په خپلو ټولو مالونوكښې بيرحاء ډير محبوب دې او دادَالله تعالى په لاركښې صدقه ده اوزه دَالله تعالى نه اميد لرم چه دَدې صدقې ثواب اودَالله تعالى په نيزددې دَذخيرې، چه تاسو په كوم كاركښې لګوئى دا اولګوئى. حضرت اوفرمائيل واه واه دامال خو تلونكې دې دا مال خوتلونكې دې اوځه چه تا اووئيل ما واؤريده زه دا مناسب ګڼړم چه ته دا

---

[١]) وأخرجه البخارى رحمه الله تعالى أيضًا فى كتاب الزكاة باب الزكاة على الاقارب رقم: ١٤٦١ وفى كتاب الوصايا باب إذا وقف أو أوصى لاقاربه ومن الاقارب؟ رقم: ٢٧٥٢١ وباب إذا وقف إرضًا ولم يبين الحدود فهوجائز وكذالک الصدقة رقم: ٢٧٦٩ وفى كتاب التفسير باب لن تنالوالبرحتى تنفقوا مما تحبون - إلى - قوله تعالى به عليم رقم: ٤٥٥٤ وفى كتاب الاشربة باب استعذاب الماء رقم: ٥٦١١ وأخرجه مسلم رحمه الله تعالى فى كتاب الزكاة باب فضل النفقة والصدقة على الاقربين والزوج والاولاد والوالدين ولوكانوا مشركين رقم: ٢٣١٢ – ٢٣١٣ وأخرجه أبوداؤد فى كتاب الزكاة باب فى صلة الرحم رقم:١٦٨٩ وأخرجه النسائى فى كتاب الحباس باب الاحباس كيف يكتب الحبس وذكر الاختلاف على ابن عون الخ رقم: ٣٦٠٤ وانظر تحفة الاشراف رقم:٢٠٤. ٣١٥.

په خپلو رشته دارنو کښې تقسيم کړې. حضرت ابوطلحه رضي الله عنه عرض اوکړو چه زه هم داسې کوم يارسول الله! نوحضرت ابوطلحه رضي الله عنه هغه باغ په خپلوانو کښې او دَخپل تره په ځامنوکښې تقسيم کړو.

رجال الحديث

① **يحيي:**- دا يحيي بن يحيي بن بکر بن عبدالرحمن بن يحيي حنظلى ابوزکريا نيسابورى رحمه الله دې. (١)

② **مالک:**- دا مشهور امام مالک رحمه الله دې. (٢)

③ **اسحاق بن عبدالله:**- دا اسحاق بن عبدالله بن ابى طلحه رحمه الله دې. (٣)

④ **انس:**- دا مشهور صحابى حضرت انس بن مالک رضي الله عنه دې. (٤)

دَ حديث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دَ حديث باب ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: انها صدقة يارسول الله حيث شئت** يعنى حضرت ابوطلحه رضي الله عنه حضورپاک دَدغه باب دَ صدقه کولو په سلسله کښې وکيل جوړ کړې وو چه چرته ئى غواړى خرچ دې کړى سره دَدې چه حضورپاک دا باغ پخپله تقسيم نه کړو بلکه هم هغه ته ئى حکم ورکړو چه دا په خپلو رشته دارانو کښې تقسيم کړه.(٥) اودَدې حديث نه دا هم معلوميږى چه وکالت بغيردَ قبوليت محقق کيږى نه لکه چه حضورپاک دَهغه خبره اوريدونه پس هغه ته اوفرمائيل **قد سمعت ما قلت فيها وأرى أن تجعلها فى الاقربين.** (٦)

قوله: تابعه إسماعيل عن مالك:- يعنى دا روايت امام مالک رحمه الله نه نقل کولو کښې اسماعيل بن ابى اويس دَ يحيي بن حنظلى رحمه الله متابعت کړې دې.(٧)

قوله: وقال روح عن مالك رابح: يعنى روح بن عباده رحمه الله دَ امام مالک رحمه الله په ځائى دَ **رائح رابح** په معنى دَ فائده مند اونفع ورکونکې نقل کړې دې. (٨)

---

(١) کشف البارى کتاب الزکاة باب أجر المرأة إذا تصدقت الخ.
(٢) کشف البارى:١/ ٢٩٠، ٢/ ٨٠.
(٣) کشف البارى:٣/٢١٣.
(٤) کشف البارى:٢/ ٤.
(٥) عمدة القارى:١٢/٢١٥.
(٦) عمدة القارى:١٢/٢١٥.
(٧) إرشادالسارى: ٥/٢٩٧.
(٨) إرشادالسارى:٥/٢٩٧.

١٦-باب: وكالة الامين فى الخزانة ونحوها

د خزانې وغيره باره كښې امين وكيل كول

دترجمة الباب مقصد:- امام بخارى رحمه الله دافرمائى چه د خزانې دپاره كله ته يوسړې وكيل مقرركړې نوهغه امين كيدل پكاردى. ځكه چه كه امين وى نوهغه به د خيانت نه احتراز كوى او خزانه به په موقع اومحل باندې خرچ كوى اوبې موقع اوبې محل به ئى نه خرچ كوى. (١)

[حديث ٢١٩٤] (٢) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ بُرَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى - رضى الله عنه - عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ « الْخَازِنُ الأَمِينُ الَّذِي يُنْفِقُ - وَرُبَّمَا قَالَ الَّذِي يُعْطِي - مَا أُمِرَ بِهِ كَامِلًا مُوَفَّرًا، طَيِّبٌ نَفْسُهُ، إِلَى الَّذِي أُمِرَ بِهِ، أَحَدُ الْمُتَصَدِّقَيْنِ ». [ر: ١٣٧١]

ترجمه:- (حضرت ابوموسى اشعرى رضى الله عنه د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه نقل كوى چه امانتدار خزانچى چه څه خرچ كوى او اكثر به حضورپاك فرمائيل چه څه وركوې دځپل مالك په حكم باندې پوره په خوشحاله زړه سره نوهغه هم صدقه كونكو كښې شريك دې.

رجال الحديث

① **محمدبن العلاء:-** دامحمدبن علاء همدانى كوفى ابوكريب رحمه الله دې. (٣)
② **أبواسامه:-** دا ابواسامه حمادبن اسامه ليثى رحمه الله دې. (٤)
③ **بريد بن عبدالله:-** دا بريدبن عبدالله ابوبردة رحمه الله دې. (٥)
④ **أبوبرده:-** دا ابوبرده بن ابى موسىٰ اشعرى رحمه الله دې. (٦) د ده نوم عامر يا حارث دې. (٧)
⑤ **أبوموسى اشعرى:-** د حضرت عبدالله بن قيس ابوموسىٰ اشعرى رضى الله عنه تذكره هم تيره شوې ده. (٨)

---

(١) عمدة القارى:١٢/٤١٥ بتفصيل.
(٢) أخرجه البخارى رحمه الله تعالى أيضًا فى كتاب الزكاة باب أجر الخادم إذا تصدق بامر صاحبه غير مفسدرقم: ١٤٣٨ وأخرجه أيضًا فى كتاب الاجارة باب استئجارالرجل الصالح رقم: ٢٢٦٠. وأخرجه أبوداؤد رحمه الله تعالى فى كتاب الزكاة باب أجرالخازن رقم: ١٦٨٤ وأخرجه النسائى فى كتاب الزكاة باب أجرالخازن إذا تصدق باذن مولاه رقم: ٢٥٥٩ وانظر تحفة الاشراف رقم: ٩٠٣٨.
(٣) كشف البارى:٣/٤١٣.
(٤) كشف البارى:٣/٤١٤.
(٥) كشف البارى : ١/ ٦٩٠، ٣/ ٤١٧.
(٦) كشف البارى:١/٦٩٠.
(٧) إرشاد السارى:٥/٦٩٧.
(٨) كشف البارى:١/٦٩٠.

دحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دحديث ترجمة الباب سره مطابقت ظاهردې ځكه چه امانتدار خزانچى هم هغه دې چه دخپل مالك دحكم مطابق خرچ كونكې اوورکونکې وی.[1]

براعت اختتام:- حضرت شيخ الحديث ﷫ فرمائى چه حافظ ابن حجر ﷫ براعت اختتام ذكر نه دې كړې ليكن د بنده په نيز چه د دقت نظر نه كار واخستې نو په ابو اسامه كښې براعت اختتام طرف ته اشاره كيدې شى ځكه چه په دې كښې دسام يعنى مرګ طرف ته اشاره ده.[2] يا داسې هم كيدې شى چه قوله: الذي يعطى منا أخر به الخ كښې دا اشاره موجود ده چه دا دخپل عموم په وجه ملك الموت ته هم شامل دې چه څوك الله تعالى د خلقو د روحونو قبض كولو د پاره مقرركړې دې.[3]

بسم الله الرحمن الرحيم

٤٢- كتاب المزارعة

زمينداري او مزارعة ابواب اوهغه روايات كوم چه په دې باره كښې واردشوى دى.

حرث وحراثة او زرع و زراعة لغوى معنى زميندارى كولو اويوې چلولوده. او دا بالترتيب باب نصر او فتح نه مستعمل دې.[4] لكه چه په قرآن كريم كښې دى ﴿ أَفَرَءَيْتُم مَّا تَحْرُثُونَ ۝ ءَأَنتُمْ تَزْرَعُونَهُۥٓ أَمْ نَحْنُ ٱلزَّٰرِعُونَ ۝ ﴾ (واقعه: ٦٣،٦٤) بنه ده ګورئى كوم څه چه تاسو كرئى آيا تاسو دا فصل كوئى يا مونږ يو دفصل كونكې.

اود شريعت په اصطلاح كښې هى عقد على الزرع ببعض الخارج[5] يعنى د پيداوار د څه حصې په عوض د كرمعامله ته مزارعت وائى. يادساتئى چه هم دغه معامله كه په باغونو يا ونوكښې اوكړې شى نوهغې ته مساقاة وئيلې شى اوكه د پيداوارنه علاوه په څه نقدوكښې اوكړې شى نو اجاره يا كراء الارض دې.

د فقهاؤ داختلاف بيان:- امام اوزاعى امام سفيان ثورى سعيدبن مسيب امام ابويوسف امام محمد بن حسن امام احمد بن حنبل داؤد ظاهرى طاؤس او ابن ابى ليلى رحمهم الله په نيز مزارعت اومساقات دواړه جائزدى.[6] اودې حضراتو اصل دليل هغه روايت دې كوم چه اصحاب صحاح نقل كړې دې چه رسول الله ﷺ اهل خيبرسره په نصف پيداوار باندې د مزارعت معامله كړې وه.[7] خو د امام ابوحنيفه ﷫ امام مالك، امام شافعى ابوثر او ليث

---

[1]) عمدة القارى:١٢/٢١٦وإرشاد السارى:٥/٢٩٨.

[2]) الكنز المتوارى:١٠/٣٩٦ والابواب والتراجم ص:١٧١.

[3]) الكنز المتوارى:١٠/٣٩٦ والابواب والتراجم ص:١٧١.

[4]) طلبة الطلبة لنسفى ص: ٣٠٤.

[5]) البحرالرائق: ٨/١٥٩.

[6]) بداية المجتهد: ٥/١٤٧والهداية مع نصب الراية: ٤/٤٥٥شرح ابن بطال:٦/٢١٤.

[7]) سياتى تخريجه فى باب المزارعة بالشطر ونحوه.

وغيرهم رحمهم الله دمزارعت دعدم جواز قائل دى (١) اودهغوى په نيزداسې كول عقلا او نقلا ممنوع دى

نقلا - نقلاً خو په دې وجه چه په حديث كښې د قفيزالطحان نه منع كړې شوې ده (٢) او مزارعت هم ددغه قبيل نه دې

عقلا - اوعقلاً په دې وجه چه د دې اجاره بدل مجهول دې اوتركومې پورې چه د حضورپاك ﷺ دخيبريهودو سره معامله كولو تعلق دې نو هغه دجزيه په توګه دې يا د احسان او صلح په طريق د خراج مقاسمه دې نه چه په توګه د مزارعت (٣)

ليكن صاحب هدايه رحمه الله فرمائي چه فتوى صاحبين رحمهما الله په قول باندې دې اودمزارعت طرف د خلقو احتياج او په دې باندې دامت تعامل د وجې نه قياس ترك كول مناسب دى لكه چه استصناع په مسئله كښې قياس پريخودې شوې دې (٤)

دمزارعت د صحت شرائط: - يادساتئ چه حضرات مجوزين په نيز هم دمزارعت صحت دپاره اته شرطونه دى:

① دزمكې دكرقابل كيدل ريګ منه يادا وبولاندې كيدو دوجې نه د كاشت قابل نه وى.

② عاقدين چه دعقد مزارعت اهل وى مجنون اوپاګل اوصبى لايعقل نه وى اودا شرط د دې عقد خصوصيت نه دې بلكه دهريوعقد دپاره ضرورى دى.

③ د مزارعت د مودې تعيين وى ځكه چه داعقد دزمكې يا عامل په منافع باندې دې اوهم موده د دې منافع دپاره معياردې دپاره چه د دې مودې په ذريعه منافع اوپيژنى.

④ چه دتخم اچونكى تعيين شوې وى دې دپاره چه جګړه نه وى اودا معلومه شى چه معقودعليه څه دې. منافع ارض دې يا منافع عامل كه تخم دعامل وى نومطلب به داوى چه هغه به دزمكې منافع حاصلوى اوكه تخم د زمكې دمالك وى نومطلب به دا وى چه هغه به د عامل منافع حاصلوى. بهرحال د معقود عليه د تعيين دپاره دتخم اچونكى صراحت كيدل پكاردى

⑤ دكوم عاقد چه تخم نه وى دهغه حصه معلوم اومتعين وى ځكه چه هغه دخپلې حصې مستحق هم د شرط د وجې نه وى نودهغه حصه معلوميدل ضرورى دى خوكه دهغه حصه معلومه نه وى نوبيا د شرط د وجې نه به استحقاق څنګه ثابت شى

⑥ په زمكه كښې د زمكې د مالك څه دخل پاتې نه شى اوهغه زميندارته حواله كړې شى او د زميندار دپاره په دې كښې د فصل نه هيڅ يوڅيز منع كونكې نه وى

---

(١) بداية المجتهد: ١٧٥/٥ والهداية مع شرحه البناية: ٤٧٤/١١.

(٢) قال الحافظ ابن حجر رحمه الله فى الدراية فى تخريج احاديث الهداية: ١٩٠/٢ رواه الدارقطنى وأبو يعلى والبيهقى رحمهم الله تعالى. وفى إسناده ضعف.

(٣) الهداية مع نصب الراية: ٤٥٤/٤ والبداية: ١٧٦/٥.

(٤) البناية شرح الهداية للمحدث العينى رحمه الله ٤٧٤/١١.

⑦ پيداوار كښې د دواړو حصه كيدل اوچه صرف هم د دغه دواړو وى د بل دريم كس نه وى نوچه كم شرط دا شرط ختم كړى هغه به هم د عقد مفسد كونكې وى.

⑧ د كوم ځيز فصل چه مطلوب وى هغه دې معلوم اومتعين وى يعنى چه دا معلومه وى چه په زمكه كښې به څه كرلې شى څكه چه دلته خو پيداوار اجرت دې اود اجرت جنس معلوميدل شرط دې. بل د دې دپاره هم چه بعض ځيزونه د زمكې د پاره نقصانى وى نود زمكې والاچه په يوځيزباندې راضى وى اود يوځيز په كرلوباندې راضى كيږى نه.[1]

١-باب: فضل الزرع واغرس إذاأكل منه

وَقَوْلِهِ تَعَالى: أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ. أَأَنْتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ. لَوْنَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا. / الواقعة: ٦٣ ـ ٦٥ /

فصل اود ونولګولو فضيلت كلهچه د هغې نه اوخوړلې شى اود الله تعالى فرمان ښه ده ګورئى نوچه كوم ځيز تاسو كرئى آيا تاسو دغه فصل كوئى يا مونږ د دغه فصل كونكې يو.

د ترجمة الباب مقصد: د امام بخارى رحمه الله عادت دې چه په شروع كښې فضائل بيانوى اود هغې نه پس مسائل ذكر فرمائى نوهغه رومبې باب قايم كړې دې. فضل الزرع والغرس يعنى زميندارى كول او ونې لګول هم د فضيلت والاعمل دې. ليكن دې سره امام صاحب رحمه الله دا هم فرمائيلى دى چه كله د دې نه خوراك اوكړې شى يعنى د زميندارئى نه او چه كومې ونې لګولى دى د هغې نه خلق خوراك اوكړى يا مرغئى وغيره ئى اوخورى نوهغه سړى چه د فصل كرلو والا دې او دونو لګولووالا دې د صدقه اجر اوثواب ملاويږى. اود حديث باب نه هم د دې تائيد كيږى.

علامه ابن منيرمالكى رحمه الله فرمائى چه امام بخارى رحمه الله د دې ترجمة الباب په ذريعه دې خبرې طرف ته اشاره كړې ده چه زميندارى كول مباح دى اوچرته چه د دې نه ممانعت واردشوې دې لاتتخذواضيعة فتركنوا إلى الدنيا. يعنى تاسو جائيداد او فصلونه مه جوړوئى د دې په وجه به تاسو د دنياطرف ته مائل شئى. نودا په مخصوص حالاتوكښې دى. كله چه يوسړې په زميندائى او كركيله كښې اخته شى اود جهاد اود دين د نورو ضرورتونونه غافل شى اود شريعت په مطالباتوكښې غفلت كوى نو په هغه صورت كښې منع كړې شوې ده. ګنى په زميندارئى كښې فى نفسه هيڅ خرابى نشته.[2]

او الله تعالى ارشاد فرمائيلې دې ﴿ أَفَرَءَيْتُم مَّا تَحْرُثُونَ ۝ ءَأَنتُمْ تَزْرَعُونَهُۥٓ أَمْ نَحْنُ ٱلزَّٰرِعُونَ ۝ ﴾ د دې آيت مبارك نه داخبره ثابته شوه چه په كركيله كښې هيڅ مضائقه نشته څكه چه كركيله كول په

---

[1] البناية شرح الهداية: ١١/٤٨٢ ـ ٤٨٤.
[2] فتح البارى: ٥/٥، الكوثر الجارى: ٣٧/٥.

شریعت کښې ګناه وه او ناوخوښه عمل وې نوالله تعالى به په مقام امتنان کښې دَدې تذکره نه فرمائيله (۱)

دَکسب دَټولونه غوره طريقه:- اوس پاتې شوه داخبره چه دَکسب مختلف طريقې دى لکه تجارت زراعت صنعت وحرفت وغيره نوددې نه کومه يوه طريقه ډيره بهترا وغوره ده.

قاضى ابوالحسن ماوردى رحمه الله فرمائى چه په مکاسب کښې اصل زراعت تجارت اوصنعت اوحرفت دى او په دې کښې دَ امام شافعى رحمه الله اصول ډير نيزدې او دَټولونه غوره تجارت دې. اوبيا هغه فرمائى چه زما په نيز راجح زميندارى ده اوددې علت هغه دا پيش کوى چه په دې کښې توکل زيات دې (۲) علامه نووى رحمه الله فرمائى چه دَټولونه غوره زراعت، صنعت اوحرفت دې اودَ هغوى دليل دَ حضرت مقدام رضي الله عنه روايت دې چه **ما اكل أحد طعامًا قط خيرًا من أن ياكل من عمل يده** (۳) يعنى دَيوسړى دَپاره دَ دې نه بهترخوراك نشته چه هغه په خپلو لاسونو محنت اوکړى او وئې خورى او وړاندې امام نووى رحمه الله فرمائى چه په دې دواړو کښې بهترزراعت دې چه د دې نفع متعدى ده انسانانو اوځناورو دواړوته شامل ده. (۴)

حضرات احناف فرمائى چه په مکاسب کښې دَټولونه غوره جهاددې ځکه چه په مدنى ژوند کښې هم دغه په عام توګه دَ رسول الله صلى الله عليه وسلم او صحابه کرامو رضي الله عنهم دَ کسب ذريعه پاتې ده بل په دې کښې اعلاء کلمة الله تعالى دې يعنى جهاد دَ دنياوى او اخروى منافع ته جامع دې اوددې نه پس افضليت تجارت ته حاصل دې او بيا زراعت صنعت اوحرفت دې. (۵) حضرت شيخ الحديث رحمه الله فرمائى چه جهاددَ مکاسب نه شميرل صحيح نه دى هغه خوصرف دَ اعلاء کلمة الله تعالى دَ پاره کولې شى. (۶)

[حديث ۲۱۹۵] (۷) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ ح وَحَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْمُبَارَكِ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ - رضى الله عنه - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَغْرِسُ غَرْسًا، أَوْ يَزْرَعُ زَرْعًا، فَيَأْكُلُ مِنْهُ طَيْرٌ أَوْ إِنْسَانٌ أَوْ بَهِيمَةٌ، إِلاَّ

---

(۱) إرشادالسارى:۵/۳۰۰.

(۲) لامع الدرارى: ۶/۲۳۲.

(۳) أخرجه البخارى فى كتاب البيوع، باب كسب الرجل وعمله بيده رقم:۲۰۷۳.

(۴) عمدة القارى:۱۱/۲۶۵.

(۵) لامع الدرارى:۶/۲۳۲وفتح البارى: ۴/۳۸۴.

(۶) لامع الدرارى: ۶/۲۳۷.

(۷) أخرجه البخارى أيضًا فى كتاب الدب باب رحمة الناس والبهائم رقم: ۶۰۱۲ وأخرجه مسلم فى كتاب المساقاة باب فضل اغرس والزرع رقم:۳۹۵۰ وأخرجه الترمذى رحمه الله تعالى فى كتاب الاحكام باب ماجاء فى فضل الغرس رقم:۱۳۸۷ انظر تحفة الاشراف:۱۴۳۱.

كَانَ لَهُ بِهِ صَدَقَةٌ». وَقَالَ لَنَا مُسْلِمٌ حَدَّثَنَا أَبَانُ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ حَدَّثَنَا أَنَسٌ عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - [٥٦٦٦]

ترجمه: رسول الله ﷺ ارشاد فرمائيلي دي چه كوم يو مسلمان څه ونه لګوي يا زمينداري كوي بيا په هغې كښې چرته مرغئ انسان څاروې خوراك كوي نو هغه ته به دَ صدقې ثواب ملاويږي.

رجال الحديث

① **قتيبه بن سعيد**:- دا قتيبه بن سعيد ثقفى رحمه الله دې.[1]

② **ابوعوانة**:- دا ابوعوانة الوضاح بن عبدالله اليشكرى رحمه الله دې.[2]

③ **عبدالرحمن**:- دا عبدالرحمن بن مبارك عيشى طفاوى بصرى رحمه الله دې.[3]

④ **قتادة**:- دا قتاده بن دعامة رحمه الله دې.[4]

⑤ **انس بن مالک**:- دا حضرت انس بن مالك رضي الله عنه دې.[5]

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت ظاهر دې.[6]

اياكافرانوته به هم دَ ثواب فائده رسى؟:- كه چرې دا اووئيلې شي چه په دې سلسله كښې بعض احاديثو كښې مطلق دَ رجل ذكر دې يعنى ما من رجل يغرس فرسا او دغه شان ما من عبدالخ او په دې كښې دَ مسلمان قيد نشته نو په ظاهره دَ مسلمان او كافر دواړو ته شامل دې.[7]

نو دَدې جواب دا وركړې شوې دې چه دا روايات مطلقه به په مقيده باندې محمول كولې شى لكه چه حديث باب اوكتب صحاح اكثر روايات په دې دلالت كوى.[8] بل په حديث كښې دَمسلم نه جنس مسلم مراد دې نو مسلمانه ښځه هم په دې كښې داخل ده.[9] ياد ساتئى چه ثواب دآخرت خو صرف مسلمان سره مخصوص دې او كافردَدې حقدار نه دى. خكه چه كه څوك كافر صدقه اوكړى يابل دَ څه خير كار اوكړى نو دَهغه دَپاره په آخرت كښې څه اجر نشته او په دنيا كښې دَهغه دَ دغه نيكئى اجر اوبدله وركولې شى.[10]

---

[1]) كشف البارى:٢/١٨٩.

[2]) كشف البارى:١/٤٣٤.

[3]) كشف البارى:٢/٢١٨.

[4]) كشف البارى:٢/٣.

[5]) كشف البارى:٢/٤.

[6]) عمدة القارى:١٢/٢١٨.

[7]) إرشادالسارى:٥/٣٠١ وعمدة القارى: ١٢/٢١٩.

[8]) إرشادالسارى:٥/٣٠١ وعمدة القارى: ١٢/٢١٩.

[9]) إرشادالسارى:٥/٣٠١.

[10]) إرشادالسارى:٥/٣٠١.

دَ تعليق مقصد - **قوله**: وَقَالَ لَنَا مُسْلِمٌ، حَدَّثَنَا أَبَانُ الخ.....دَ مسلم نه مراد ابن ابراهيم فراهيدى بصرى دې او دَ ابان نه مراد ابان بن يزيد عطار دې او دلته امام بخارى رحمه الله متن نه دې ذكر كړې ځكه چه دَدې سند په ذكر كولوسره دَ امام بخارى رحمه الله مقصود دَ حضرت قتاده دَ حضرت انس بن مالك رضي الله عنه نه دَ سماع صراحت كول دى.

دَحديث تشريح: - علامه ابن عربى رحمه الله فرمائى چه داد الله تعالى يو ډيرزيات رحم اوكرم دې چه هغه خپلو بنديګانوته داسې اعمال ورعطاكړى دى چه دَهغې ثواب دَمرګ نه پس هم جارى اوسارى وى لكه چه په ژوند كښې وو. مثلاً صدقه جاريه كول يا داسې علم نورو ته خودل دَ كوم نه چه روستوهم فائده حاصله شى يا نيك اولاد چه دَهغه دَپاره دعا اوكړى يا څه ونه لګول يا فصل كرل يا دَالله تعالى په لاركښې څوكئى وركول وغيره.[1]

علامه طيبى رحمه الله دَ محى السنة نه نقل كړى دى چه يوسړى حضرت ابوالدرداء رضي الله عنه سره خواكې تيريدو اوهغه دَ غوز ونه لګوله. هغه وئيل چه تاته به دَ دغه ونې لګولوڅه فائده وى ځكه چه ته خو يوبوډا سړې ئى اودا ونه خو په دومره دومره كالوكښې ميوه وركوى. حضرت ابوالدرداء رضي الله عنه په جواب كښې اوفرمائيل ماته به دَ دې ونې دَ لګولواجر ملاويږى اونور خلق به دَدې نه خوراك كوى داڅومره ښه سودا ده.[2]

ابوالوفاء بغدادى رحمه الله ذكركړى دى چه انوشروان (بادشاه) يوسړى سره تيريدو چه دَ زيتون ونه ئى لګوله. انوشروان هغه ته اووئيل چه داخوستاسودَ زيتون لګولوزمانه نه ده ځكه چه دا ونه خوهسې هم په ډيره موده كښې ميوه وركوى. هغه سړى اووئيل چه زمونږ نه وړاندې خلقو ونې كرلې وې نومونږ دَهغې ميوه اوخوړله اوس مونږ هم ونې لګوو دې دَپاره چه زمونږ نه پس راتلونكى خلق دَ هغې ميوه اوخورى. انوشروان دَهغه په جواب سره ډير خوشحاله شو او وئى وئيل "زه" يعنى ته ډيره ښه خبره اوكړه اوچاته چه به هغه"زه" وئيل نوهغه ته به څلور زره درهم وركولې شو. بيا هغه سړى اووئيل بادشاه سلامت تاسو څنګه زما په ونه لګولو اوبيادَ دې ميوه وركولوكښې دَ وخت لګيدو دَ وجې تعجب كوې. دې خو ډير زر ميوه اوكړله. انوشروان ته داخبره نوره هم زياته خوښه شوه او هغه اووئيل "زه" بيا هغه سړى ته څلور زره درهم وركړل هغه سړى عرض اوكړو بادشاه سلامت هره ونه په كال كښې يوځل ميوه وركوى او زما دې ونې خو ډير زر دوه ځل ميوه وركړه. انوشروان اووئيل "زه" هغه ته نور دومره دراهم وركړې شو. بيا انوشروان بادشاه دې وينا سره روان شو كه دې سړى سره مونږ نور اودريدو نوزمونږ خزانې به هم دَده دَپاره كافى نه شى.[3]

---

[1]) إرشادالسارى: ٣٠١/٥.

[2]) إرشادالسارى: ٣٠١/٥.

[3]) إرشادالسارى: ٣٠١/٥، ٣٠٢.

٢- باب: ما يحذر من عواقب الاشتغال بآلة الزرع، أو مجاوزة الحد الذي أمر به

څول چه ويرولې شوې دې د زمينداريئ په سامان کښې ډير مشغول پاتې کيدل يا د اجازت د حد نه تجاوز کولو انجام نه

د ترجمة الباب مقصد: امام بخاری رحمه الله په دې باب سره په دې رواياتو کښې تطبيق کوی چه په ظاهره متضاد معلوميږي. باب سابق کښې حضرت انس رضي الله عنه روايت کښې دا واردشوی دی چه په کرکولو کښې او باغ لګولو کښې هيڅ د حرج خبره نه ده. کوم څاروی او انسانان چه د دې نه خور هغه به د فصل کرلووالا او باغ لګولووالا د پاره صدقه جوړيږي. خو په دې باب کښې ذکرشوی د حضرت ابو امامه باهلی رضي الله عنه د روايت نه معلوميږي چه هغوی د چا په کور کښې ايوا او د زميندارئی آلات نه څه څيز اوليدلو نوو ئی فرمائيل چه د نبی اکرم صلى الله عليه وسلم نه ما اوريدلی دی چه په کوم کور کښې دا څيزونه داخل شی په هغه کور کښې به ذلت داخليږي. امام بخاری رحمه الله په دواړو روايتونو کښې تطبيق کولو سره فرمائی چه په اصل کښې په زميندارئی کولو کښې پخپله څه عيب نشته په دې کښې عيب د خارج يعنی بهر نه داخليږي او هغه داسې چه سړې د حد نه تجاوز اوکړی او په دې کښې ځان دومره مشغول کړی چه د حقوق شرعيه نه غافل شی. (١)

امام صاحب رحمه الله دويم صورت د جمع کولو دا پيش کړې دې چه د زميندارئی په آلاتو کښې د اشتغال انجام ذلت دې مطلب دادې چه د سړی په ذمه باندې سرکاری غوبتنې لګيدلې وی څه د حکامو د طرف نه خراج يا څوک د بل څه ټيکس اخستو د پاره راځی او څوک په کښې څه کوی په دې وجه زراعت ناخوښه شمير کړې شوې دې. (٢)

شمس الائمه امام سرخسی رحمه الله فرمائی چه زميندارى پخپله د ذلت سبب نه جوړيږي بلکه هغه وخت د ذلت سبب جوړيږي چه کله انسان بالکل په دې کښې ورډوب پاتې شی. په داسې صورت کښې داکيږي چه دښمن غالب راځی او خلق ذليل او مغلوب کيږي ګنی که په دې کښې داسې ورننوتل نه وی او سړی په شرعی حقوقو کښې هم مستعد اوتکړه وی نو زميندارى بالکل خراب څيزنه دې اوترکومې چه د خراج د اداکولو تعلق دې نو د خراج اداکول هيڅ د ذلت خبره نه ده. حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه حضرت حسن رحمه الله او قاضی شريح رحمه الله په خراجی زمکه کښې کرکيله کړې ده او خراج ئی اداکړې دې. که د خراج اداکول څه د ذلت خبره وه نو صحابه کرام تابعينو رضي الله عنهم به دا ولې اختيارول. (٣)

---

(١) لامع الدراری: ٦/٢٣٣ مع تفصيل.

(٢) لامع الدراری: ٦/٢٣٤.

(٣) لامع الدراری: ٦/٢٣٤.

[حدیث ۲۱۹۶] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ سَالِمٍ الْحِمْصِيُّ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ زِيَادٍ الْأَلْهَانِيُّ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ، قَالَ وَرَأَى سِكَّةً وَشَيْئًا مِنْ آلَةِ الْحَرْثِ، فَقَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ -صلی الله علیه وسلم- يَقُولُ «لَا يَدْخُلُ هَذَا بَيْتَ قَوْمٍ إِلَّا أَدْخَلَهُ اللّٰهُ الذُّلَّ».

ترجمه- حضرت ابوامامه باهلی ﷺ فرمائی چه کله هغه ایوا او د زمیندارنی څه سامان اولیدلو چه ما حضوریاك ﷺ داسې ارشاد فرمانیلوسره اوریدلې چه د کوم قوم په کورکښې دا داخل شی الله تعالی به هغه ذلیل اوخوارکړی

رجال الحدیث

○ **عبدالله بن یوسف**:- داعبدالله بن یوسف تنیسی رحمه الله دی (۲)

○ **عبدالله بن سالم**:- دا عبدالله بن سالم اشعری دحاظی یحصبی حمصی رحمه الله دی. ددوی کنیت ابویوسف دی. (۳)

شیوخ:- هغوی رحمه الله د ابراهیم بن سلیمان افطی، ابراهیم بنابی عبلة مقدسی، ازهربن عبدالله حرازی، عبدالملك بن جریج، علی بن ابی طلحة، عمر بن یزیدنصری، علاء بن عتبة یحصبی، محمد بن حمزة بن یوسف، محمدبن زیاد الهانی، محمد بن ولید زبیدی او خپل رور محمد بن سالم اشعری رحمهم الله نه روایات نقل کوی (۴)

تلامذه:- بقیة بن ولید، عبدالله بن یوسف تنیسی، ابوسمر عبدالاعلی بن مسهر غسانی، ابوتاقی عبدالحمیدبن ابراهیم حمصی، عبدالحمیدبن رافع، عبدالسلام بن محمد حضرمی حمصی، ابومغیرة عبدالقدوس بن حجاج خولانی، عمرو بن حارث حمصی، هیثم بن خارجه، یحیی بن حسان تنیسی رحمهم الله د هغوی رحمه الله نه روایات نقل کوی (۵)

یحیی بن حسان تنیسی رحمه الله فرمائی **ما رأیت بالشام مثله** (۶) یعنی ما په شام کښې د هغوی په شان (د اوچتې مرتبې) سړې نه دې لیدلې. عبدالله بن یوسف رحمه الله فرمائی چه ما په عقل او مروت کښې د ټولونه لوئی هغوی رحمه الله لیدلی دی. (۷) امام نسائی رحمه الله فرمائی **لیس به باس** (۸)

---

(۱) الحدیث المذکور من أفراد البخاری کما قال صاحب الجمع بین الصحیحین: ۴۶۲/۳ رقم الحدیث: ۳۰۰۱ وانظر فی جامع الاصول النوع الثامن رقم: ۹۴۶۶.

(۲) کشف الباری: ۲۸۹/۱، ۱۱۳/۴.

(۳) تهذیب الکمال: ۵۴۹/۱۴.

(۴) تهذیب الکمال: ۵۴۹/۱۴.

(۵) تهذیب الکمال: ۵۴۹/۱۴.

(۶) تهذیب الکمال: ۵۵۰/۱۴ تاریخ أبی زرعة دمشقی ص: ۴۴۶، ۷۱۷.

(۷) تهذیب الکمال: ۵۵۰/۱۴.

(۸) تهذیب الکمال: ۵۵۰/۱۴.

ابن حبان رحمه الله دَهغوی تذکره په ثقات کښې کړې ده.[1] حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی ثقة رمی بالنصب.[2]

وفات:- ابوداؤد رحمه الله فرمائی چه دَهغوی انتقال ۱۷۹هجری کښې شوې.[3]

◎ **محمدبن زیاد**:- دامحمدبن زیاد الهانی، ابوسفیان حمصی تذکره تیره شوه.[4]

◎ **حضرت ابوامامه باهلی** رضی الله عنه:- دا مشهور صحابی رسول ﷺ صدی بن عجلان بن وهب، ویقال: ابن عمرودې. دَدوی کنیت ابوامامه دې. دَهغوی تعلق باهله قبیلې سره دې چه پنومعن وسعدی ابنی مالك بن اعصر بن سعد بن قیس عیلان بن مضر دی.[5]

هغوی دَ نبی کریم ﷺ او عبادة بن صامت، عثمان بن عفان، علی بن ابی طالب، عمار بن یاسر، عمر بن خطاب، عمرو بن عبسة، معاذ بن جبل، ابوالدرداء اوابوعبیدة بن الجراح رضی الله عنهم نه روایات نقل کوی.[6]

تلامذه:- ازهربن سعیدحرازی، اسدبن ودعة، ایوب بن سلیمان شامی، حاتم بن حریث طائی، حسان بن عطیه شامی (ولم یسمع منه)[7] حصین بن اسود هلالی، خالدبن معدان، راشدبن سعد مقرائی، رجاء بن حیوة کندی، زید بن ارطاة فزاری، سالم بن ابی جعد، سلیم بن عامر خبائری، سلیمان بن حبیب محاربی، سیار شامی، مولی آل معاویه بنابی سفیان، شدادابوعماردمشقی، شرحبیل بن مسلم خولانی، شریح بن عبدالله حضرزی، شهر بن حوشب، صفوان طائی اصم، ضمرة بن حبیب بن صهیب زبیدی، عبدالله بن یزید بن آدم دمشقی، عبدالاعلی بن هلال سلمی، عبدالرحمن بن سابط جمحی مکی، عبدالرحمن بن میسرة حضرمی، عبدالواحد بن قیس، عبیدالله بن بسر حمصی، عمرو بنعبدالله حضرمی، غیلان بن مغشر، فضال بن جبیر، ویقال: ابن الزبیر، قاسم ابوعبدالرحمن مولی بن امیه، قحافة بن ربیعة، کهیل بن حرملة، لقمان بن عامر، محمدبن زیاد الهانی، محدبن سعد بن زرارة مدنی، مکحول شامی، ابوطلحه نعیم بن زیاد، هیثم بن یزد، ولید بنعبدالرحمن جرشی، یحیی بن ابی کثیر مرسل، یزیدبن حمیر، یزیدبن شریح حضرمی، ابوادریس خولانی، ابوحفص دمشقی، ابوسلام اسود، ابوصالح اشعری ویقال انصاری، ابوطیبة کلاعی، ابوعامرالهانی، ابوالعلاء شامی، ابوغالب راسبی او ابویمان هوزنی رحمهم الله تعالی

---

[1] الثقات لابن حبان: ۳۶/۷ تهذیب الکمال: ۵۵۱/۱٤.

[2] تقریب التهذیب: ۳۹۵/۱.

[3] تهذیب الکمال: ۵۵۱/۱٤.

[4] کشف الباری کتاب الزکاة باب قوالله تعالی ﴿لَا یَسْئَلُوْنَ النَّاسَ اِلْحَافًا﴾ الخ.

[5] تهذیب الکمال: ۱۵۸/۱۳التاریخ الکبیر: ۳۲۶/٤.

[6] تهذیب الکمال: ۱۵۹/۱٤.

[7] تهذیب الکمال: ۱۵۹/۱۳.

دَهغوی رضی الله عنه نه روایات نقل کوی.(١)

هم دَ سلیم بن عامر رحمه الله نه روایت دې چه یوسړي حضرت ابوامامه رضی الله عنه له راغلو او وئې وئیل ای ابوامامه! ما په خوب کښې اولیدل چه کله هم ته داخلیږې نو اوځې پاسې کینې نو فرښتې په تاسو باندې رحمتونه رالیګی. حضرت ابوامامه رضی الله عنه اوفرمائیل ای الله ته زمونږ بخښنه اوکړې. او ای روره ته مونږ په خپل حال باندې پریږده او که ته غواړې نو فرښتې به په تا باندې هم رحمتونه راؤلیګی اوبیائی دَ قرآن کریم دا آیت تلاوت کړو ﴿ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا اللّٰهَ ذِكْرًا كَثِيْرًا ۝ وَّسَبِّحُوْهُ بُكْرَةً وَّاَصِيْلًا ۝ هُوَ الَّذِيْ يُصَلِّيْ عَلَيْكُمْ وَمَلٰٓئِكَتُهٗ لِيُخْرِجَكُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ۭ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِيْنَ رَحِيْمًا ۝ ﴾الاية.(٢) یعنی ای ایمان والویادوئی الله تعالی په ډیرویادولوسره پاکی بیانوئی سحر اوماښام هم دَهغه ښوك چه رحمت رالیګی په تاسو باندې اودَهغه فرښتې الخ

محمدبن زیات الهانی رحمه الله فرمائی چه ما دَ حضرت ابوامامه رضی الله عنه لاس نیولې دَهغه کورته روان وو نوهغه به هریو مسلمان که هغه به لوئی وو که وړوکې سلام کولوسره به تیریدو اوچه کله دَهغه کورراغلو نوهغه ارشاد اوفرمائیلو ای وراره حضورپاك مونږ ته دَ سلام خورولو حکم راکړې دې.(٣)

هم ددې محمدبن زیاد رحمه الله نه روایت دې چه ما اوکتل حضرت ابوامامه رضی الله عنه به جمات کښې یوسړی له لاړو هغه سجده کولو کښې ژړا کوله اودَالله تعالی نه ئې دعاکوله. حضرت ابوامامه رضی الله عنه هغه سړی ته اووئیل انت انت لوکان هذا في بیتك یعنی ته خو هم ته ئې (یعنی ستا لوئی شان دې) که چرې تا دا عمل په خپل کور کښې کولو.(٤)

وفات:- حضرت حسن رحمه الله او نصربن مغیره رحمه الله فرمائی چه دَ شام په علاقه کښې دَ رسول الله ﷺ په صحابه کرامو رضی الله عنهم کښې حضرت ابوامامه رضی الله عنه دَ ټولو نه په آخره کښې انتقال شوې.(٥)

اسماعیل بن عیاش رحمه الله او ابوالیمان رحمه الله فرمائی چه دَهغوی انتقال ٨١هجری کښې په دنوه نومې کلی کښې شوې چه دَ حمص نه لس میله فاصله باندې واقع دې.(٦) خو ابوالحسن مدائنی، یحیی بن بکیر، عمرو بن علی، خلیفه بن خیاط، ابوعبیده قاسم بن سلام وغیره رحمهم الله فرمائی چه دَ هغوی رضی الله عنه انتقال ٨٦هجری کښې شوې.(٧)

حل لغات:- سكة: دَ یوې سسپار.(٨)

---

(١) تهذیب الکمال: ١٥٩/١٣، ١٦٠.

(٢) الاحزاب: ٤١ – ٤٣.

(٣) تهذیب الکمال: ١٦١/١٣.

(٤) تهذیب الکمال:١٦٢/١٣.

(٥) تهذیب الکمال: ١٦٢/١٣.

(٦) تهذیب الکمال:١٣ /١٦٢ – ١٦٣ تاریخ ابی زرعة دمشقی ص:٢٣٨، ٢٩٢.

(٧) تهذیب الکمال:١٦٣/١٣.

(٨) معجم الصحاح ص: ٥٠٢.

ترجمة الباب سره مطابقت:- علامه عینی رحمه الله فرمائی چه د حدیث ترجمة الباب سره مطابقت قوله لایدخل هذا بیت قوم إلا أدخله الذل سره دې چه کله په یوې او پټې وغیره کښې (زیات) مشغول کیدو په نتیجه کښې ذلت اوخواری ده نوسړی له پکاردی چه هغه دې په دې څیزونو کښې (زیات) خان غورزولونه ډډه اوکړی. (۱)

قوله: قال محمد اسم أبی أمامة صدی بن عجلان:- دلته د محمد نه مراد. محمد بن زیات دې چه د حضرت ابوامامه رضی الله عنه نه روایت نقل کوی (۲) او د مستملی په نسخه کښې دی وقال ابوعبدالله – هو البخاري نفسه خو په بله یوه نسخه کښې دا عبارت موجودنه دې (۳)

۳– باب: اقتناء الکلب للحرث

دپټې دحفاظت دپاره سپې ساتل

دترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله فرمائی چه د فصل دحفاظت دپاره سپې ساتل جائزدی. په حقیقت کښې هغه دا خبره ثابتول غواړی چه زمینداری کول جائزدی ځکه چه سپې ساتل چه یوممنوع څیزدې شریعت مطهره د دې اجازت زمیندار ته ورکړې دې نودې نه معلومه شوه چه زمینداری کول هم په درجه اولی جائز اوې صحیح ده. (۴)

د علماؤ داختلاف بیان:- په احادیث مبارکه کښې د فصل د حفاظت، ښکار او دغه شان د څاروو دحفاظت دپاره هم د سپی ساتلو ذکردې او په دې کښې د چاهم اختلاف نشته حنفیه شوافع مالکیه اوحنابله ټول د جواز قائل دی. (۵) البته د کوردحفاظت دپاره د سپی ساتلو څه حکم دې د شوافع په نیز په دې کښې دوه وجې دی یوه اصح الوجهین د جواز ده ځکه چه کله د زمیندارئې او څناورو د حفاظت دپاره د سپی ساتلو اجازت دې اومقصود د دې د مال حفاظت دې نو د کورونو حفاظت هم د مال حفاظت دې په دې کښې به هم اجازت وی (۶) او حنابله دعدم جواز قائل دی. (۷) امام مالك رحمه الله فرمائی چه زما داخبره خوښه نه ده چه دحفاظت دپاره سپې اوساتلې شی.

[حدیث ۲۱۹۷] (۸) حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ فَضَالَةَ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي

---

۱) عمدة القاری:۲۲۱/۱۲.
۲) عمدة القاری:۲۲۲/۱۲ وأرشادالساری:۳۰۳/۵.
۳) عمدة القاری:۲۲۲/۱۲ وأرشادالساری:۳۰۳/۵.
۴) فتح الباری:۸/۵.
۵) المغنی لابن قدامة :۹۲۱/۱.
۶) المغنی لابن قدامة مقدسی :۹۲۱/۱.
۷) المغنی لابن قدامة مقدسی:۹۲۱/۱.
۸) أخرجه البخاری أیضًا فی کتاب بدء الخلق باب إذا وقع الذباب فی شراب احدکم الخ رقم:۳۱٤٦ ومسلم فی صحیحه فی کتاب المساقاة باب الامر بقتل الکلاب وبیان نسخه وبیان تحریم اقتضائها إلا لصید رقم:۱۵۷۵ والنسائی فی سننه فی کتاب الصید والذبائح باب الرخصة فی إمساك الکلب للحرث رقم: ۳٤۰۰ واخرجه الترمذی فی الاحکام والفوائد. باب من إمسك کلبا ما ینقص من أجره رقم:۱٤۹۰.

سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -رضي الله عنه- قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «مَنْ أَمْسَكَ كَلْبًا فَإِنَّهُ يَنْقُصُ كُلَّ يَوْمٍ مِنْ عَمَلِهِ قِيرَاطٌ، إِلاَّ كَلْبَ حَرْثٍ أَوْ مَاشِيَةٍ».

ترجمه:- حضرت ابوهريره رضي الله عنه فرمائى چه حضورپاك ارشاد فرمائيلي دي چاچه سپي اوساتلو دهغه د نيكواعمالو ثواب روزانه يو قيراط كميږي. البته فصل يا رمې د حفاظت دپاره سپي ساتلي شى

رجال الحديث

① **معاذبن فضالة**:- دا معاذ بن فضاله ابوزيد بصرى رحمه الله دي.[1]

② **هشام**:- داهشام بن ابى عبدالله دستوائى رحمه الله دي.[2]

③ **يحيىٰ بن ابى كثير**:- دا يحيىٰ بن ابى كثيرطائى رحمه الله دي.[3]

④ **ابوسلمه**:- داابوسلمه بن عبدالترحمن بن عوف رحمه الله دي.[4]

⑤ **ابوهريره**:- دامشهورصحابى رسول صلى الله عليه وسلم حضرت ابوهريره رضي الله عنه دي.[5]

دَحديث ترجمة الباب سره مناسبت:- دَحديث ترجمة الباب سره مناسبت **قوله: إلا كلب حرث** نه ظاهردي.

قَالَ ابْنُ سِيرِينَ وَأَبُو صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- «إِلاَّ كَلْبَ غَنَمٍ أَوْ حَرْثٍ أَوْ صَيْدٍ». وَقَالَ أَبُو حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- «كَلْبَ صَيْدٍ أَوْ مَاشِيَةٍ». [٣١٤٦]

يعنى ابن سيرين رحمه الله او ابوصالح رحمه الله دَحضرت ابوهريره رضي الله عنه نه اوهغوى دَ رسول الله صلى الله عليه وسلم نه روايت كړي دي چه مګر دَ چيلو يادَ فصل يا دَ ښكاردپاره سپي ساتلي شى او ابوحازم رحمه الله، ابوهريره رضي الله عنه نه اوهغه دَ حضورپاك نه داسې نقل كوى چه مګرد ښكار يا څارووديپاره سپي.

دَتعليقاتو تفصيل:- تركومې چه دَابن سيرين رحمه الله دَ روايت تعلق دي نوحافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه **أما رواية ابن سيرين فلم أقف عليها بعد التتبع الطويل.**[6] يعنى زه دَ ډير لټون اوتحقيق نه پس هم په دې باندې خبر نه شوم. اودَ ابوصالح روايت ابوالشيخ عبدالله بن محمد اصبهانى په خپل كتاب الترغيب كنبې **أعمش عن أبي صالح** او **سهيل بن أبي صالح عن أبيه عن أبي هريرة** په طرق

---

[1] كشف البارى: كتاب الوضوء باب النهى من الاتنجاء باليمين.

[2] كشف البارى: ٤٥٦/٢.

[3] كشف البارى: ٢٦٧/٤.

[4] كشف البارى: ٣٢٣/٢.

[5] كشف البارى: ٦٥٩/١.

[6] فتح البارى: ٩/٥.

سره موصولاً نقل کړې دې ليکن دَ سهيل په روايت کښې اَوحث نشته.[1]
اودَ ابوحازم روايت هم ابوالشيخ زيد بن أبي أنيسه عن عدی بن ثابت عن أبي حازم په طريق سره موصولاً ذکر کړې دې.[2]

دَ يوقيراط اودوو قيراطو والا روايات کښې تطبيق:- په حديث باب کښې په نيکوکښې دَ يوقيراط دکمې ذکردې او بعض رواياتوکښې واردشوی دی فانه ينقص من أجره کل يوم قيراطان.[3] يعنی دَهغه دَ اعمال نامې نه به دوه قيراط نيکيانې روزانه کمولې شی

اشکال:- که چرې اووئيلې شی چه په دې دواړو روايتونوکښې دَ تطبيق څه صورت دې نودَدې مختلف جوابونه ورکړې شوی دی: ① دَ مدينې منورې دَ فضيلت دَ وجې نه هلته دوه قيراط کميږی او په نورو خايونوکښې يو.[4] ② دا په دوه قسمه سپوباندې محمول دی چه په دوی کښې کوم تکليف ورکولوپه اعتبارسره زيات سخت دی دَهغې په ساتلوسره په ثواب کښې زيات کمې کولې شی يعنی که کلب عقور وی نو دوه قيراط به کميږی گنی يو.[5] ③ دوه قيراط دَ ښارونوپه اعتبارسره دی او يوقيراط دَ کلو په اعتبارسره.[6]
④ دا دَ دوو مختلفو زمانو په اعتبارسره دی چه اول ئی دَ يوقيراط ثواب دکمی باره کښې ارشاد فرمائيلې اوبيا تغليظًا او تشديداً دوه قيراط ثواب دَ کمی ارشاد فرمائيلې دې او بعضو ددې عکس وئيلې دې.[7]

دويم اشکال اودهغې جواب:- دَ سپی ساتلو په عمل سره چه په اجر کښې کوم کمې کيږی دهغې په مطلب کښې اختلاف دې چه دا په حقيقت باندې محمول دی که دا کنايه ده. بعض حضرات خووائی چه واقعةً په عمل کښې کمې کولې شی اوبعض حضرات فرمائی چه دا دَعدم توفيقِ عمل نه کنايه ده اوبعض حضرات داهم فرمائی چه دَ هغه گناه نه کنايه ده چه دَ سپی ساتلودَ وجې نه هغه ساتونکی ته لاحق کيږی.[8]

په سپی ساتلوسره په اجرکښې دکمی سبب: يوبل سوال:- دلته دا سوال پيداکيږی که حقيقتاً په دې سره دَعمل په اجر کښې کمې او نقصان مراد دې نودَ سپی ساتلودَ وجې نه دانقصان

---

[1] فتح البارى:۵/۹تغليق التعليق: ۲۹۹/۳.
[2] عمدة القارى:۲۲٤/۱۲ تغليق التعليق: ۲۹۹/۳.
[3] صحيح بخارى كتاب الذبائح والصيد باب من اقتنى كلباليس بكلب صيد أو ماشية الخ رقم:٥١٦٤ سنن النسائى كتاب الصيد والذبائح باب الرخصة فى إمساک الكلب للماشية رقم:٤٢٨٤ جامع الترمذى الاحكام والفوائد باب من أمسک كلبا ما ينقص من أجره رقم:١٤٩٠.
[4] فتح البارى:۲/۵.
[5] عمدة القارى:۲۲۳/۱۲.
[6] عمدة القارى:۲۲۳/۱۲.
[7] عمدة القارى:۲۲۳/۱۲.
[8] فتح البارى:۱۰/۵.

اوکمې ولې کیږی اوکه چرې مجازی معنی مراد دې نوسوال به داکیږی چه دَ سپی ساتلود وجې نه دَعمل توفیق نه ملاویدلوڅه وجه ده؟

علماء کرامو دَخپل خپل فهم او دانش مطابق دَدې جوابات ارشاد فرمائیلی دی ځکه چه حقیقی وجه هم الله تعالی ته معلومه ده: ① بعض حضرات وائی چه په اصل کښې دَ سپی ساتلو دَ وجې نه په کورکښې فرښتې نه راځی او برکت ختمیږی په دې وجه اووئیلې شو چه په اجرکښې کمې واقع کیږی یادا چه دَدې وجې نه دَعمل توفیق نه ملاویږی.[1] ② بعض حضراتو وئیلی دی په اصل کښې سپې تیریدونکی خلق خوری غاپی په دې وجه داسې کیږی.[2] ③ بعض حضراتو دا وئیلی دی چه هغه پلیتې خوری نوکیدې شی چه چرته په لوښی کښې خوله ورکړی او لوښې ناپاك شی اودې په وجه دَ سړی عبادات متاثرشی اوهغه ته پته هم اونه لګی.[3] ④ بعض حضرات فرمائی چه دا په دې وجه دی چه په دې کښې بعض سپی شیطانان وی.[4]

دا یویا دوه قیراط دَکوم یوعمل نه کمیږی؟:- دَدې نه پس بیا دا سوال پیداکیږی چه دا یو یادوه قیراط کوم یو عمل کښې کمیږی. دَ اعمال ماضیه نه که دَ اعمال مستقبله نه. نوددې په جواب کښې بعض حضرات فرمائی چه دَ مستقبل دَ اعمالونه داکمې کیږی او بعض وائی یوقیراط دَماضی نه او یودَ مستقبل نه کمولې شی.[5]

دَ قیراط مقدار اودَ الله تعالی وفوررحمت:- یوه خبره داده چه په دې روایتونوکښې دَ یویا دوو قیراطودَ اجر او ثواب دَ کمیدلو ذکردې اودَ جنازې په روایت کښې تیرشوی دی چه څوك دَ جنازې اتباع کوی او جنازه هم کوی هغه ته دوه قیراط ثواب ملاویږی اوهلته دَ قیراط تفصیل داحد دَغربرابر کړې شوې وو نوآیا دلته هم هغه مقدار مراد دې؟

بعض حضرات فرمائې چه هم هغه دَ جنازې دَباب والا قیراط مراد دې.[6] اونور حضرات فرمائی چه هلته خودَ قیراط نه مراد جبل احد اخستې شوې دې ځکه چه هغه دَ من باب الفضل دې اودلته چونکه صورت حال دَ فضیلت نه دې بلکه دا من باب العقاب دې په دې وجه به دلته دَ قیراط نه مراد جبل احد نه وی بلکه هم هغه قیراط به مراد وی کوم چه دَ نصف دانق وی دَالله رب العزت کرم اوعنایات چه کله دَ ثواب او اجر ورکولوپه صورت کښې ښکاره کیږی نوبیاهلته زیاتوالې او اضافه کیږی اوکله چه سزا ورکوی اودَ عتاب صورت وی نوبیا هلته زیاتې نه کیږی.[7] ﴿ مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهٗ عَشْرُ اَمْثَالِهَا ﴾[8] یعنی چه څوك راوړی یوه نیکی

---

[1] إرشادالساری:۵/۳۰٤.
[2] إرشادالساری:۵/۳۰٤.
[3] إرشادالساری:۵/۳۰٤.
[4] إرشادالساری:۵/۳۰٤.
[5] عمدة القاری:۱۲/۲۲۳ وفتح الباری:۵/۱۰.
[6] فتح الباری:۵/۱۰.
[7] فتح الباری:۵/۱۰.
[8] الانعام:۱۶۰.

نویوه نیکی خوډهغه ډپاره لس چنده ده او څوك چه راوړی یوه بدی نو سزا به خوری ډهغې برابر او په هغوی به ظلم نه کیږی. ډ دې آیت په تفسیر کښې حضرت عثمانی رحمه الله فرمائی چه دلته ډهریونیك اوبد عمل مجازاتو عام قانون اوخودلې شو چه ډ نیکئی بدله کم نه کم لس چنده او ډ بدئی ډ زیات نه زیات ډهغې برابر یعنی چاچه یوه نیکی اوکړله نو کم نه کم داسې ډ لسو نیکو ثواب به ورته ملاویږی اوډ زیات حد نشته. ﴿وَاللّٰهُ يُضٰعِفُ لِمَنْ يَّشَآءُ﴾ او څوك چه ډ یوې بدئی مرتکب شو نو هم هغه شان ډ یوې بدئی چه څومره سزا مقررده ډهغې نه به زیاتیږی نه. که کمې اوکړی یائی بالکل معاف کړی دا اختیاردې نو بیا چه چرته ډ وفور رحمت دا حالت وی هلته ډ ظلم څه امکان دی.[1]

[حدیث ۲۱۹۸.] [2] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ يَزِيدَ بْنِ خُصَيْفَةَ أَنَّ السَّائِبَ بْنَ يَزِيدَ حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ سُفْيَانَ بْنَ أَبِي زُهَيْرٍ - رَجُلاً مِنْ أَزْدِ شَنُوءَةَ - وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - يَقُولُ «مَنِ اقْتَنَى كَلْبًا لاَ يُغْنِي عَنْهُ زَرْعًا وَلاَ ضَرْعًا، نَقَصَ كُلَّ يَوْمٍ مِنْ عَمَلِهِ قِيرَاطٌ». قُلْتُ أَنْتَ سَمِعْتَ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ إِي وَرَبِّ هَذَا الْمَسْجِدِ. [۳۱۴۷]

ترجمه:- حضرت سفیان بن ابی زهیر رضی الله عنه فرمائی ماډ رسول الله صلی الله علیه وسلم نه اوریدلی حضورپاك فرمائیل چه څوك (بې ضرورته) سپې اوساتی نه ډ پټی دکارډپاره وی اونه ډ چیلو ډحفاظت ډپاره وی نوډهغه ډعمل ثواب به هره ورځ یوقیراط کمیږی. صائب رحمه الله اووئیل چه ما ډ سفیان رضی الله عنه نه تپوس اوکړو آیا تا دا تا په خپله ډ رسول الله صلی الله علیه وسلم نه اوریدلی دی هغه اووئیل او ډدې جمات په رب قسم.

رجال الحدیث

① **عبدالله بن یوسف:-** دا عبدالله بن یوسف تنیسی رحمه الله دې.[3]

② **امام مالک:-** دا امام مالك بن انس رحمه الله دې.[4]

③ **یزید:-** دا یزید بن عبدالله بنخصیفه رحمه الله دې.[5]

---

[1]) تفسیرعثمانی ص:۱۹۹.

[2]) أخرجه البخاری رحمه الله تعالى أيضًا فى كتاب بدء الخلق باب إذا وقع الذباب فى شراب أحدكم فليغمسه الخ:رقم: ۳۳۲۵ وأخرجه مسلم فى كتاب المساقاة باب الامر بقتل الكلاب وبيان نسخه وبيان تحريم اقتنائها إلا الصيدأو ماشية ونحو ذلک رقم: ۴۰۱۲، ۴۰۱۳ وأخرجه النسائى فى كتاب الصيد والذبائح باب الرخصة فى إمساک الكلب للماشية رقم:۴۲۹۶ وأخرجه ابن ماجه فى كتاب الصيد باب النهى عن اقتناء الكلب إلا كلب أو حرث أو ماشية: ۳۲۰۶ تحفة الاشراف: ۴۴۷۶.

[3]) کشف الباری:۲۸۹/۱، ۱۱۳/۴.

[4]) کشف الباری:۲۹۰/۱، ۸۰/۲.

[5]) کشف الباری کتاب الصلاة باب رفع الصوت فى المسجد.

⑤ **سائب** - دا سائب بن یزید کندی ﷺ دې (۱)
⑥ **سفیان** - دا سفیان بن ابی زهیر ﷺ دې (۲)

دَ حدیث ترجمة الباب سره مطابقت: - دَ حدیث ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: لایغنی عنه زرعًا الخ** سره ظاهر دې (۳)

۴- باب: استعمال البقر للحراثة

دَ زمیندارئی دپاره دَ غوا غوئی نه کار اخستل

دَترجمة الباب مقصد: - امام بخاری رحمه الله فرمائی چه دَ بقر اصل وضع دَحراثت دپاره دې لهذا دا په کرکښې استعمالول پکاردی. په روایت کښې دِی چه یوسړی په غوا باندې سور روان وو. غوا دَهغه طرف ته متوجې شوه او وئې وئیل زه څه دَ سورلئی دپاره خو نه یم پیدا زه خو دَ کر دپاره پیداکړې شوې یم نو اصل وضع دَ غوا سوریدل نه دی بلکه حراثت دې په خلاف دَ اس چه اصل مقصدئی سوریدل دی او هغه دحراثت دپاره نه دې پیداکړې شوې. (۴)

اوس پاتې شوه داخبره چه کوم څناورد حراثت دپاره پیداکړې شوې وی هغه په بل کارکښې استعمالول صحیح دی که نه؟ نو په درمختارکښې دی چه په غوئی باندې سوریدل جائزدی. بل حدیث باب په دوو خبروباندې دلالت کوی: ① په غوئی باندې سوریدل جائزکیدل، ځکه چه حضوپاك ﷺ په راکب باندې څه نکیرنه دې فرمائیلې. ② دَ غوئی اصل وضع دَحراثت دپاره دې. (۵) یعنې غوا چه څه اووئیل انما خلقت للحراثة نودَدې مطلب دادې چه دَدې لویه فائده داده چه دا دکردپاره استعمال کړې شی.

[حدیث ۲۱۹۹] (۶) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سَعْدٍ سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ « بَيْنَمَا رَجُلٌ رَاكِبٌ

---

(۱) کشف الباری کتاب الوضوء باب استعمال فضل وضوء الناس الخ.
(۲) کشف الباری کتاب الفضائل المدینة باب من رغب عن المدینة.
(۳) عمدة القاری:۱۲/۲۲٤.
(٤) لامع الدراری:۶/۲۳٤.
(۵) لامع الدراری:۶/۲۳٤.
(۶) أخرجه البخاری أیضًا فی کتاب فضائل الصحابة باب قول النبی صلی الله تعالی علیه وسلم: لوکنت متخذاً خلیلاً رقم: ۳٤۶۳ وأخرجه مسلم فی کتاب فضائل الصحابة رضی الله عنهم باب من فضائل أبی بکر رضی الله تعالی عنه رقم:۲۳۸۸وأخرجه ابن حبان فی صحیحه:۱۳/٤۰۵ فی باب المعجزات رقم:۶٤۸۶ وأخرجه الترمذی رحمه الله تعالی فی سننه بعد باب فی مناقب ابی بکرالصدیق رضی الله تعالی عنه.باب رقم: ۳۶۷۶ وأخرجه الامام أحمد رحمه الله تعالی فی مسنده: ۲/۳۸۲ فی مسند أبی هریرة رضی الله تعالی عنه رقم:۸۹۵۰.

عَلٰى بَقَرَةٍ اِلْتَفَتَتْ إِلَيْهِ. فَقَالَتْ لَمْ أُخْلَقْ لِهٰذَا، خُلِقْتُ لِلْحِرَاثَةِ، قَالَ آمَنْتُ بِهِ أَنَا وَأَبُوبَكْرٍ وَعُمَرُ، وَأَخَذَ الذِّئْبُ شَاةً فَتَبِعَهَا الرَّاعِي، فَقَالَ الذِّئْبُ مَنْ لَهَا يَوْمَ السَّبُعِ، يَوْمَ لَا رَاعِيَ لَهَا غَيْرِي قَالَ آمَنْتُ بِهِ أَنَا وَأَبُوبَكْرٍ وَعُمَرُ» قَالَ أَبُوسَلَمَةَ مَا هُمَا يَوْمَئِذٍ فِي الْقَوْمِ[۳۲۸۴، ۳۴۶۳، ۳۴۸۷]

ترجمه:- «دَحضرت ابوهريره ﷺ نه روايت دي چه» نبی کريم ﷺ فرمائيلي يوسړي په غوئي سور وونو غوئي ورته مخ راواړولو وئی وئيل زه ددې دپاره نه يم پيداکړې شوې «يعنی دَ سورلئی دپاره» زه خودَ زميندارئي دپاره پيداکړې شوې يم نو رسول الله ﷺ اوفرمائيل ما په دې ايمان راوړو او ابوبکر اوعمر ﷺ هم په دې ايمان راوړو.

او يوشرمخ يو چيلئی اونيوله نو ګډه ورپسې شو نو شرمخ هغه ته اووئيل «چه نن خوته دا بچ کوې» په کومه ورځ «چه مدينه اورانه شی» شرمخان او ماتونکی خناور به پاتې شی په هغه ورځ به څوك زما نه سوا دَ چيلوپتولووالاوی. حضورپاك اوفرمائيل ما په دې ايمان راوړو او ابوبکر اوعمر ﷺ هم په دې ايمان راوړو. حضرت ابوسلمه ﷺ وائی چه حال دادې هغه دواړه حضرات په هغه ورځ په مجلس کښې هم موجودنه وو.

رجال الحديث

① **محمدبن بشار**:- دا محمدبن بشار عبدی بصری بندار ﷫ دې.[1]

② **غندر**:- دا غندرمحمد بن جعفر بصری ﷫ دې.[2]

③ **شعبه**:- دا شعبة بن الحجاج ﷫ دې.[3]

④ **سعدبن ابراهيم**:- دا سعدبن ابراهيم بن عبدالرحمن بن عوف زهری ﷫ دې.[4]

⑤ **ابوسلمة**:- دا ابوسلمة بن عبدالرحمن بن عوف زهری ﷫ دې.[5]

⑥ **ابوهريرة**:- دا مشهور صحابی رسول ﷺ حضرت ابوهريره ﷺ دې.[6]

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: خلقت للحراثة سره ښکاره دې.[7]

دَ حضرات شيخين ﷺ فضيلت اوتعلق:- قوله امنت به انا وأبوبكر وعمر: اوس دلته سوال پيداکيږی چه کله حضرت ابوبکر ﷺ او حضرت عمر ﷺ موجودنه وو نورسول الله ﷺ دا جمله ولې ارشاد اوفرمائيله. بعض شراح کرام فرمائی چه دَهغوی په قوت ايمان او کمال

---

[1]) كشف البارى: ۲۵۸/۳.

[2]) كشف البارى: ۲۵۰/۲.

[3]) كشف البارى: ۶۷۸/۱.

[4]) كشف البارى كتاب الوضوء باب الرجل يوضئ صاحبه.

[5]) كشف البارى: ۳۲۳/۲.

[6]) كشف البارى: ۶۵۹/۱.

[7]) عمدة القارى: ۲۲۶/۱۲.

ايمان باندې اعتماد كولوسره حضورپاك اوفرمائيل چه زه دكومې خبرې تصديق كوم يقينا به هغه حضرات هم دهغې تصديق كونكى وى.(۱)

حضرت گنگوهى رحمه الله فرمائى په اصل كښې دحضرات شيخين رضى الله عنهما تگ راتگ او يوځائى كيدل حضورپاك سره دومره زيات وو چه د رسول الله ﷺ په ژبه مباركه باندې دهغوى حضراتو نومو ورختلې وو اوبې اختياره د حضورپاك دخلې مباركې نه دلته دحضرت ابوبكر اوحضرت عمر رضى الله عنهما نوم اووتلو.(۲)

قوله: من لها يوم السبع الخ:- علامه ابن جوزى رحمه الله فرمائى چه اكثرمحدثينو السبع د سين فتحه او باء ضمه سره ضبط كړې دې.(۳) او مطلب دادې چه يو زمانه به داسې راځى چه ددې چيلو د ټپولوولا به زمانه بغير بل څوك نه وى. اوهم زه به دوى ته دټولونه زيات نيزدې يم بيابه ئى زمانه څوك واخستې شى.

علامه قرطبى رحمه الله فرمائى چه ابن جوزى رحمه الله دحضرت ابوهريره رضى الله عنه مرفوع حديث طرف ته اشاره كول غواړى. كوم چه ابواب فضائل مدينه باب من رغب عن المدينة كښې امام بخارى رحمه الله نقل كړې دې. تتركون المدينة على خير ما كانت لايغشاها إلا العوافى - يريد عوافى السباع والطير - الخ يعنى حضورپاك اوفرمائيل چه تاسو به مدينه منوره په ښه حال كښې پريږدئ (بيا به داسې ورانه شى) چه هلته به وحشى ځناور شلونكى او ځيرونكى اوسيږى الخ.(۴)

قاضى ابوبكر بن العربى رحمه الله فرمائى چه د سين فتحه او باء ضمه سره تصحيف دې او صحيح د سين فتحه او باء جزم سره دې. او السَبع وائى مهمل پريخودو ته اومطلب دادې چه كله دفتنود وجې خلق دا ځناور مهمل پريږدى نو هغه وخت به څوك هم ددوى خيال ساتونكى نه وى او هم زه به متصرف يم اوچه څه غواړم كوم به.(۵)

۵: باب: إذا قال: اكفنى مؤونة النخل أوغيره، وتشركنى فى الثمر

كله چه (يوباغ والا) چاته اووائى چه ته زما دكهجورو د ونو وغيره خيال ساته اوته به ماسره په ميوو كښې شريك ئې

دترجمة الباب مقصد:- كله چه يوسړى چاته دا اووائى چه ته زمادكهجورو د ونوخيال اوساتنه كوه اودنورو ځيزونو خيال هم ساته يعنى انگور يا نور باغونه وغيره زه به تا په ميووكښې شريك كړم. امام بخارى رحمه الله فرمائى چه دې كښې هيڅ بديت نشته.(۶)

---

۱) الكوثر الجارى:۵/۴۰،إرشادالسارى:۵/۳۰۸.

۲) لامع الدرارى: ۶/۲۳۵.

۳) عمدة القارى:۱۲/۲۲۶.

۴) عمدة القارى: ۱۲/۲۲۶.

۵) عمدة القارى:۱۲/۲۲۶.

۶) عمدة القارى:۱۲/۲۲۷.

اوس پاتې شوه داخبره چه ددې ترجمة الباب مقصودڅه دې؟ نوحضرت شيخ الحديث رحمه الله فرمائى په اصل كښې امام بخارى رحمه الله اول دا ثابت كړې وو چه مزارعت جائزدې بلكه په بعض صورتونوكښې هغه د فضيلت څيز جوړيږى. مثلاً كه ددې نه څناورو او مرغووغيره ته فائده اورسى او ددې نه پس ئى دا فرمائيلى وو ددې چه دا كوم مذمت شوې دې هغه په مخصوص حالاتوكښې كړې شوې دې. بيا د دې نه پس امام بخارى رحمه الله دا غوخودل چه د پټى د حفاظت دپاره سپې ساتلې شى. دهغې نه پس ئى اوفرمائيل چه غوا وغيره هم په دې كښې استعمالولې شى چه هغه مخلوق للحراثه دى. اوس ترقى كولوسره وائى چه سرې هم د زميندارئى دپاره استعمالولې شى.[1]

حضرت شيخ الحديث رحمه الله فرمائى چه ددې نه علاوه داهم وئيلى شى چه امام بخارى رحمه الله دا خودل غواړى چه د مزارعت دپاره څه خاص صيغه ضرورى نه ده كه چرته داسې لفظ اووئيلې شى مثلاً داچه اكفنى امؤونة النخل وتشركنى فى الثمر نوپه دې سره به هم د مزارعت عقد اوشى.[2] ددې نه پس دا اوګڼړئى چه ددې ترجمې تعلق د مساقاة سره نه دې سره ددې چه مصنف د نخل تصريح كړې ده اودا تصريح ئى د روايت باب د وجې نه كړې ده. ګنى امام بخارى رحمه الله دلته هم دغه خودنه كول غوښتل چه په مزارعت كښې سړى هم استعمالولې شى. يا دا ئى خودل غوښتل چه ددې دپاره څه صيغه مخصوص نه ده لكه چه ذكرشو ځكه چه د مساقاة دپاره امام بخارى رحمه الله وړاندې مستقل ابواب ذكركوى.

[حديث ٢٢٠٠] (٣) حَدَّثَنَا الْحَكَمُ بْنُ نَافِعٍ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ حَدَّثَنَا أَبُو الزِّنَادِ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -رضي الله عنه- قَالَ:

قَالَتِ الْأَنْصَارُ لِلنَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- اقْسِمْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ إِخْوَانِنَا النَّخِيلَ. قَالَ «لَا». فَقَالُوا تَكْفُونَا الْمَئُونَةَ وَنُشْرِكُكُمْ فِي الثَّمَرَةِ. قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا. [٢٥٧٠، ٣٥٧١]

ترجمه:- حضرت ابوهريره رضي الله عنه فرمائى چه انصارو دحضورپاك په خدمت كښې عرض اوكړو چه تاسو داسې اوكړئى چه د كهجورو ونې په مونږ كښې او زمونږ (مهاجرين) رونړوكښې تقسيم كړئى. حضورپاك اوفرمائيل نه! نوبيا انصارو مهاجرينوته اووئيل چه داسې اوكړئى چه تاسو په ونوكښې محنت خوارى كوئى مونږ به تاسو په ميوو كښې شريك كړو هغوى اووئيل مونږ واؤريده او قبول مو كړل.

---

[1]) الابواب والتراجم ص: ١٧١ بتفصيل.

[2]) الابواب والتراجم ص: ١٧١ بتفصيل.

[3]) أخرجه البخارى أيضاً فى فضائل أصحاب النبى صلى الله تعالى عليه وسلم باب إخاء النبى صلى الله تعالى عليه وسلم بين المهاجرين والانصار. وأخرجه النسائى فى سننه. فى المزارعة: ٥٣/٧ ولم يخرجه أحد من أصحاب الكتب السنة سوى البخارى والنسائى انظر جامع الاصول: ٢٨/١١ رقم الحديث: ٨٤٩٩ وتحفة الاشراف: ١٣٧٣٨/١٠.

رجال الحديث

① **حكم بن نافع**:- داحكم بن نافع اليمان حمصى رحمه الله دى.[١]
② **شعيب بن دينار**:- دا شعيب بن دينار ابوحمزه حمصى رحمه الله دې.[٢]
③ **ابوالزناد**:- دا ابوالزناد عبدالله بن ذكوان رحمه الله دې.[٣]
④ **أعرج**:- دا اعرج عبدالرحمن بن هرمز رحمه الله دې.[٤]
⑤ **ابوهريره**:- دا ابوهريره رضي الله عنه دې.[٥]

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: تكفونا المؤنة ونشر ككم في الثمره سره ظاهردې.[٦]

قوله: اقسم بيننا وبين إخواننا النخيل الخ:- حضرات انصار رضي الله عنهم داخبره خكه كړې وه چه دَهجرت په موقع هغوى دا ذمه وارى اخستې وه چه كوم صحابه كرام رضي الله عنهم دَمكې مكرمې نه راځى مونږ به هغوى سره پوره پوره رعايت كوو اودَ هغوى به ډير خيال او لحاظ كوو. اوبيا خو حضورپاك دَهغوى په مينځ كښې مواخاة هم كړې وو نودَدغه مواخاة يعنى وروړلئى هم دا تقاضا وه چه هغوى دوى سره ښه سلوك اوكړى.[٧]

بهرحال حضرات انصارو رضي الله عنهم ته رسول الله ﷺ مبارك اوفرمائيل چه نه زه داسې تقسيم نه كوم اودَ حضورپاك مقصد دا وو چه دَهغوى مال محفوظ پاتې شي. بل حضورپاك ته معلومه وه چه ډير زر به فتوحات اوشى او په مهاجرينو باندې به هم دَ بركتونو دروازې كولاؤ شى. نو حضورپاك په انصارو باندې شفقت فرمائيلو سره داخبره مناسب اونه ګڼړله چه دَهغوى دَ كهجوروَ باغونونه څه څيزدَهغوى دَملكيت نه اوځى ځكه چه دَهغوى معيشت هم په دې ولاړوو. كله چه انصار په دې خبره پوهه شو نوهغوى دواړه مصلحتونه جمع كول غوښتل يعنى چه دَ حضورپاك دَ حكم امتثال هم اوشى اودَ حضرات مهاجرينو دَ مواخات حق هم اداشى. نوانصار اووئيل چه ښه ده بيا دې حضرات مهاجرين داسې اوكړى چه زمونږ دَ باغونو خيال ساتى باغ له دې اوبه وغيره وركوى دَهغې صفائى دې كوى نو مونږ به هغوى په ميووكښې هغوى سره شريك شو. حضرات مهاجرين اووئيل چه سمعناواطعنا يعنى مونږ منظوركړل.[٨]

---

[١] كشف البارى: ٤٧٩/١.
[٢] كشف البارى: ٤٨٠/١.
[٣] كشف البارى: ١٠/٢.
[٤] كشف البارى: ١١/٢.
[٥] كشف البارى: ٦٥٩/١.
[٦] عمدة القاريک ٢٢٨/١٢.
[٧] إرشادالسارى:٣٠٨/٥وعمدة القارى:٢٢٨/١٢.
[٨] إرشاد السارى: ٣٠٨/٥ وعمدة القارى: ٢٢٨/١٢.

دلته په ترجمه او تشريح كښې چه كوم تفصيل ذكر كړې شوې دې هغې سره د ضميرونو مراجع معلوم شو. چه تكفونا المؤونة او نشركم في الثمرة ويونكي حضرات انصار دى اودَدې نه پس سمعنا واطعنا دَحضرات مهاجرين مقوله ده خكه چه دَ زمكې او باغ والاهم انصار وو.

دَحضرت گنگوهى رحمه الله او علامه احمدبن اسماعيل كوراني يوه عجيبه اوحيرانونكې توجيه:-

حضرت گنگوهى رحمه الله او صاحب الكوثر الجارى علامه كورانى رحمه الله دلته يوعجيبه او حيرانونكې توجيه كړې ده فرمائى چه تكفونا المؤونة او نشركم في الثمرة ويونكي مهاجرين دى او سمعنا واطعنا ويونكي انصاردى. نولكه چه اول انصار دَ خپلو زمكو او باغونو مالك مهاجرين دَ جوړولواراده اوكړه نودَدې په جواب كښې حضرات مهاجرين اووئيل مونږ ستاسو دا احسان اومهربانى قبلوو مگر دا چه تاسو دَدې باغونو خيال اوساتنه كوئى نودا حضرات انصار قبول كړل. لكه چه دَ باغونو مالكان مهاجرين جوړشوې وو اودَهغې نه پس هغوى انصارو سره دَ مزارعت معامله اوكړه.[1]

٦- باب: قطع الشجر والنخل

دكهجورو يا هرقسم ونې پرې كول اوحضرت انس رضي الله عنه فرمائى چه حضورپاك دكهجورو دَونو كټ كولوحكم وركړو نوهغه ونې پرې كړې شوې.

دَترجمة الباب مقصد:- حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه دَدې ترجمة الباب نه دَ امام بخارى رحمه الله غرض دادې چه كه څه ضرورت يا مصلحت مخې ته شى نو ونې اوكهجورې پرې كولې شى.[2] مثلاً كه چرې داسې موقع راشى چه دښمن ښكته كول اويرولو دَپاره دَدې نه علاوه بل څه صورت نه وى نودهغوى باغونه دې كټ كړى نوكټ كولې شى. يا دغه شان كه په مينځ كښې باغونه حائل كيږى اودهغې دوجې په دښمن باندې حمله نه شى كيدې نوبيا هم دا باغونه كټ كولوكښې څه بديت نشته يا كه دغه شان څه بل څه مصلحت پيښ شى نود جمهورو دغه مسلك دې.

امام ليث بن سعد امام اوزاعى او ابوثور رحمهم الله فرمائى چه دَ ميوو ونې كټ كول بهرحال ممنوع دى او په روايت كښې چه دَ كومو ونو دَ كټ كولو ذكرراغلې دې دَهغې دوه محمل دى يا خو هغه ونې په غيرميوه دارو ونوبانې محمول دى او يا دا چه هغه ونې دَ دښمن او اسلامى لښكر په مينځ كښې حائل وې اودَهغې دَ وجې اسلامى لښكر دښمن ته نه شو رسيدلې په دې وجه هغه كټ كړې شوې.[3]

حافظ ابن حجر رحمه الله چه كوم جوابات ارشاد فرمائيلى وو هغه صحيح او ټيك دې. په اصل كښې دَ امام بخارى رحمه الله غرض دوه خبرې دى. اول غرض خو په تفصيل سره تيرشو اودويم

---

[1]) لامع الدرارى: ٢٣١/٦ والكوثر الجارى:٤١/٥.

[2]) فتح البارى:١٣/٥.

[3]) فتح البارى: ١٣/٥.

غرض دادې که زمیندار ته ضرورت پیښ شی نو هغه خپل ونې او کهجورې پرې کولې شی په سنت کښې د دې اصل موجود دې بعض وخت داسې کیږی چه د باغ والا ته دا ضرورت پیښیږی چه هغه زړې ونې کټ کوی په کومو چه ډیره میوه نه راځی او دهغې په ځائی نورې ونې لګوی د دې د پاره چه میوه هم زیاته اونیسی.

یو اشکال اودهغې جواب:- په دې توجیه سره د بعض علماؤ د دې اشکال جواب هم اوشو چه دا ترجمة الباب ابواب المزارعة کښې ذکرکول مناسب نه وو ځکه چه ابواب المزارعة سره د ونو پرې کولو څه تعلق دې.(¹) لیکن ظاهره خبره ده چه کله دا اووئیلې شو چه بعض اوقات داسې کیږی چه سړې مصلحتاً زړې ونې کټ کوی او دهغې په ځائی نوې ونې کری نو په دې صورت کښې ابواب المزارعة سره تعلق بالکل واضح کیږی.

وَقَالَ أَنَسٌ أَمَرَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- بِالنَّخْلِ فَقُطِعَ. [ر: ۴۱۸]

د تعلیق تفصیل:- دا د حضرت انس رضی الله عنه د یو اوږدحدیث جز دې او امام بخاری رحمه الله په کتاب المناقب (²)کتاب الوصایا (³)اوکتاب الصلاة (⁴)کښې دا موصولاً ذکرکړې دې اودلته مقصوددادې چه کله د مسجد نبوی تعمیر شروع شو نو هلته د کهجورو ونې وې حضورپاک هغه کټ کړې او د جمات په تعمیرکولوکښې ئې استعمال کړې نودا کټ کول هم د ضرورت د خاطره وو. اوترجمة الباب سره د دې تعلیق مطابقت ډیر واضحه دې.

[حدیث ۲۲۰۱](⁵) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ -رضى الله عنه- عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- أَنَّهُ حَرَّقَ نَخْلَ بَنِي النَّضِيرِ وَقَطَعَ، وَهِيَ الْبُوَيْرَةُ، وَلَهَا يَقُولُ حَسَّانُ وَهَانَ عَلَى سَرَاةِ بَنِي لُؤَىٍّ حَرِيقٌ بِالْبُوَيْرَةِ مُسْتَطِيرٌ. [۲۸۵۸، ۳۸۰۷، ۳۸۰۸، ۴۶۰۲]

ترجمه:- حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه نقل کوی چه حضورپاک د بنی نضیر (یهودیانو) د کهجورو ونې اوسوزولې او پرې ئې کړې او دا ونې بویرة کښې وې اوهم د دې باره کښې حضرت حسان بن ثابت رضی الله عنه وئیلی چه بنی لؤی د سردارانو دپاره د بویره خورشوی اور فتح آسانه کړه.

(¹) الابواب والتراجم ص: ۱۷۱.

(²) کتاب المناقب الانصار، باب مقدم النبی صلی الله تعالی علیه وسلم واصحابه المدینة رقم: ۳۹۳۲.

(³) کتاب الوصایا باب إذا أوقف جماعة أرضا مشاعا فهوجائز رقم: ۲۷۷۱.

(⁴) کتاب الصلاة باب هل تنبش قبور مشرکی الجاهلیة ویتخذ مکانها مساجد رقم: ۴۲۸.

(⁵) أخرجه البخاری أیضاً فی تفسیر سورة الحشر باب قوله تعالی:﴿ مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ ﴾ الایة رقم: ۴۶۰۲ وفی کتاب الجهاد باب حرق الدور والنخیل رقم: ۲۸۵۷ وفی المغازی باب حدیث بنی النضیر ومخرج رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم فی دیة الرجلین رقم: ۳۸۰۴ وأخرجه مسلم فی کتاب الجهاد باب جواز قطع أشجار الکفار وتحریقها رقم: ۷۴۶ وأخرجه الترمذی فی کتاب التفسیر باب من سورة الحشر رقم: ۳۲۹۸ وأخرجه ابوداؤد رحمه الله تعالی فی کتاب الجهاد باب الحرق فی بلاد العدو رقم: ۲۶۱۵.

رجال الحدیث

① **موسی بن اسماعیل**:- دا موسی بن اسماعیل تبوذکي بصري رحمه الله دې.[1]
② **جویریة**:- دا جویریة بنت اسماء بنت عبید بصري رحمه الله ده.[2]
③ **نافع**:- دا نافع مولی عبدالله بن عمر رضي الله عنه دې.[3]
④ **عبدالله بن عمر**:- دا حضرت عبدالله بن عمر بن خطاب رضي الله عنهما دې.[4]

حل اللغات: **هان**: یَهُوْنُ هَوْنًا، هَانَ علیه الشيء ای خَفَّ یعنی دَ یو معاملې نرم کیدل او آسان کیدل.[5]

سراة: ج السَّرِيّ په معنی سردار، صاحب شرف و مروت، سخی. علامه ابن اثیر رحمه الله فرمائی چه سَرِيّ جمع سَرَاة دَ سین فتحه سره خلاف قیاس دې او کله دَ سین په ضمه سره هم لوستلې شی او دَ سَرَاة جمع سَرَوَات راځی.[6]

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت ښکاره دې.

تشریح:- دا شعر نورو شعرونو سره حافظ ابن حجر رحمه الله نقل کړې دې او دغه شان په دیوان حسان رضي الله عنه کښې هم نقل دې.[7] په دې اشعارو کښې شاعر رسول ﷺ حضرت حسان رضي الله عنه په قریش مکه باندې طنز کړې دې او دَ بنو نضیر او بنو قریظه دَ یهودیانو بدحالی ئې بیان کړې ده چه هغوی دَ قریش مکه په غولولو کښې راغلل او دَ رسول الله ﷺ سره کړې عهد و پیمان ئې مات کړل او دَ اسلام خلاف کاروایانو کښې مشرکانو سره شو او بیا چه کله په هغوی باندې مصیبت راغلو نو قریش مکه دَ خپلو وعدو باوجود دَ هغوی هیڅ امداد اونه کړو.[8]

---

[1] کشف الباری: ۱/ ۴۳۳، ۳/ ۴۷۷.
[2] کشف الباری کتاب الغسل باب الجنب یتوضا ثم ینام.
[3] کشف الباری: ۴/ ۶۵۱.
[4] کشف الباری: ۱/ ۶۳۷.
[5] معجم الصحاح ص: ۱۱۱۳.
[6] النهایة: ۱/ ۸۸۴.
[7] فتح الباری: ۷/ ۴۱۶ دیوان حسان رضي الله عنه ص: ۲۶۸.
[8] هغه څلور واړه شعرونه سره دَ ترجمې دلته درج کولې شي:

تَفَاقَدَ مَعشرٌ نَصَروا قریشاً — ولیس لهم ببَلْدَ تهم نصیر

ترجمه:- کوم خلقو چه دَ قریشو امداد اوکړو هغه تولو یو بل ورك کړل یعنی ټول هلاك او گډوډ شول او هغوی په ښاریو کښې دَ هغوی څوك امدادیان پاتې نه شو.

هُمْ اُوْتُوا الکتبَ فضیَّعُوْهُ — فَهُمْ عُمْیٌ مِنَ التَّوْرٰ بُوْرُ

ترجمه:- هغه خلقو ته کتاب ورکړې شو بیا هغوی هغه ضایع کړو نو دا خلق دَ تورات باره کښې رانده دی او هلاك شوی خلق دی.

کَفَرْتُمْ بِالْقُرْاٰنِ وَقَدْ اُتِیْتُمْ — بِتَصْدِیْقِ الَّذِی قَالَ النَّذِیْرُ .... [بقیه حاشیه برصفحه آئنده...

باب

دترجمة الباب مقصد:- دلته امام بخاری رحمه الله بغیرد ترجمې باب قایم کړې دې اوبیائی د حضرت رافع بن خدیج رضی الله عنه روایت نقل کړې دې چه مونږ په اهل مدینه کښې دټولو نه زیات دکهجورو باغونو والا وو. او دا روایت قطع الشجر والنخل سره هم څه مناسبت نه لری کوم چه د رومبی باب ترجمه وه.

دعلامه مهلب بنابی صفرة رحمه الله رائې:- دعلامه ابن بطال رحمه الله په پوهه کښې چه کله مناسبت رانغلو نوهغه دخپل استاذ مهلب بن ابی صفرة مالکی رحمه الله نه سوال اوکړو. هغه ددې دا جواب ورکړو چه په اصل کښې په دې روایت کښې د مزارعت ذکردې اوقاعده داده چه مزارعت د یومقرر نیټې پورې کیږی اود اجل معین تیریدونه پس صاحب دزمکې ته دا اختیاروی چه هغه زارع اوزمیندار ته دا اووائی خپلې ونې دې زمونږ د زمکې نه اوچتې کړه نودغه شان دا روایت دترجمې مطابق کیږی.[1]

دعلامه ابن المنیرمالکی رحمه الله رائې:- دعلامه ابن منیر مالکی رحمه الله رائې داده چه امام بخاری رحمه الله خو اول داخودلی ووچه ونې اوکهجورې پرې کولې شی. اوس په دې باب بلاترجمه کښې دحضرت رافع بن خدیج رضی الله عنه روایت ذکرکولوسره په دې خبره باندې تنبیه فرمائی چه ونې خو په ضرورت کښې پرې کولې شی بغیرضرورت نه نشی پرې کولې. ځکه چه حضورپاك دغه شان مزارعت کولونه په کوم کښې چه خطره وی یعنی یوه حصه د زمکې خاوند دخپل ځان دپاره مقررکړی اودویمه حصه د زمیندار دپاره معین کړی ددې نه ئې منع فرمائیلې ده. په دې کښې داسې کیږی چه کله یو طرف ته پیداوار کیږی اوکله بل طرف ته پیداوارکیږی بهرحال په دې کښې مخاطره وی اوکله د یو اوکله د بل د نقصانی کیدو اندیښنه وی. په دې وجه حضور پاك ددې صورت نه منع کړې ده او په دې کښې منفعت موهوم دې نوچه په کوموځیزونوکښې منفعت محقق وی یعنی په ونوکښې نوهغه بغیرد ضرورت نه ځنګه پرې کولې شی.[2]

دحضرت شیخ الحدیث رحمه الله رائې:- حضرت شیخ الحدیث رحمه الله فرمائی چه دا باب رجوع الی الاصل دقبیل نه دې یعنی ددې طرف ته رجوع کولودپاره دا باب راوړلې شوې دې.[3]

اشکال:- په دې باندې دا اشکال کیږی چه دا من باب الرجوع الی الاصل دا ځنګه کرځولې شی اول چه څومره ابواب تیرشوی دی په ټولوسره دمزارعت تعلق بالکل ښکاره او واضحه دې او

.....بقیه حاشیه ازصفحه گذشته] **ترجمه:-** تاسو قران سره کفراوکړو حالانکه تاسوددې څیز تصدیق درکړې شوې دې کوم چه د الله تعالی نذیر یعنی محمدرسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیلې.

وَهَانَ عَلَى سَرَبَنِي لُؤَيٍّ   حَرِيْقٌ بِالْبُوَيْرَةِ مُسْتَطِيْرُ

ترجمه:- اود بنی لؤی په سردارانو باندې آسان شودمقام بویره سوزول د کوم بخرې چه به الوتل.

[1] شرح ابن بطال:۶/۳۸۳.

[2] فتح البارى:۵/۱۳.

[3] الابواب والتراجم ص: ۱۷۲.

درجوع الی الاصل ضرورت خو هله پیښیږی چه اول څه داسې باب راغلې وی دکوم چه مزارعت سره څه تعلق نه وی اودلته داسې صورت نشته. ددې دپاره هغه ته من باب الرجوع الی الاصل ګرځول مناسب نه دی ځکه چه په ماقبل کښې کوم باب بیان کړې شوی دې هغه ټول دمزارعت په تمهید کښې دی اومطلب دا وو چه داځیزونه د زمیندارنی دپاره استعمالولې شی.

احدیث ۲۲۰۲ [۱] حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ حَنْظَلَةَ بْنِ قَيْسٍ الأَنْصَارِيِّ سَمِعَ رَافِعَ بْنَ خَدِيجٍ قَالَ كُنَّا أَكْثَرَ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مُزْدَرَعًا، كُنَّا نُكْرِي الأَرْضَ بِالنَّاحِيَةِ مِنْهَا مُسَمًّى لِسَيِّدِ الأَرْضِ، قَالَ فَمِمَّا يُصَابُ ذَلِكَ وَتَسْلَمُ الأَرْضُ، وَمِمَّا يُصَابُ الأَرْضُ وَيَسْلَمُ ذَلِكَ، فَنُهِينَا، وَأَمَّا الذَّهَبُ وَالْوَرِقُ فَلَمْ يَكُنْ يَوْمَئِذٍ.

[۲۲۰۷، ۲۲۱۴، ۲۲۱۸، ۲۲۲۰، ۲۵۷۳، ۳۷۸۹]

ترجمه:- حضرت رافع بن خدیج رضی الله عنه اوفرمائیل چه مونږ خلق په اهل مدینه کښې د زیاتو پټو یعنی زمکوو الاوو مونږ به زمکه په مزارعت ورکوله. حضرت رافع رضی الله عنه اوفرمائیل چه کله کله خوبه داسې کیدل چه دزمکې دهغه حصې پیداوار به خراب کیدلو اود باقی حصې به ښه کیدلو اوکله به دټولې زمکې پیداوار خراب کیدلو دهغه حصې به محفوظ پاتې کیدلو په دې وجه مونږ ددې نه منع کړې شو اوترکومې چه د سرو زرو اوسپینو زرو تعلق دې (په بدله کښې تیکه ورکولو) نوهغه وخت ددغې رواج نه وو.

رجال الحدیث

① **محمد**:- دا محمدبن مقاتل مروزی بغدادی ابوالحسن رحمه الله دې. [۲]

② **عبدالله**:- دا عبدالله بن مبارک رحمه الله دې. [۳]

③ **یحیی**:- دا یحیی بن سعید انصاری رحمه الله دې. [۴]

④ **حنظله بن قیس**:- دا حنظله بن قیس بن عمرو بن حصن بن خلدة بن مخلد بن عامر بن زریق الانصاری الزرقی المدنی رحمه الله دې. [۵]

---

[۱] أخرجه البخاری أيضًا فی باب مايكره من الشروط فی المزارعة الحديث: ۲۳۳۲ مختصراً وأخرجه أيضًا فی كتاب الشروط باب الشروط فی المزارعة الحديث: ۲۷۲۲ مختصراً وأخرجه مسلم فی كتاب البيوع والاجارات باب فی المزارعة الحديث: ۳۳۹۲، ۳۳۹۳ وأخرجه أبوداؤد فی كتاب البيوع باب ذكر الاحاديث المختلفة فی النهی عن كراء الارض بالثلث والربع واختلاف ألفاظ الناقلين للخبر الحديث: ۳۹۰۸ – ۳۹۱۱ وأخرجه ابن ماجه فی كتاب الرهون باب الرخصة فی كراء الارض البيضاء بالذهب والفضة الحديث: ۲۴۵۸ وانظر تحفة الاشراف: ۳۵۵۳.

[۲] كشف الباری: ۳/ ۲۰۶.

[۳] كشف الباری: ۱/ ۴۶۲.

[۴] كشف الباری: ۱/ ۲۳۸، ۲/ ۳۲۱.

[۵] تهذيب الكمال: ۷/ ۴۵۳ طبقات ابن سعد: ۵/ ۷۳ تاريخ الكبير: ۳/ الترجمة: ۱۵۵.

اساتذہ کرام: - هغوی رحمه الله د حضرت رافع بن خدیج، حضرت عبدالله بن زبیر، حضرت عبدالله بن عامر بن کریز قرشی، حضرت عثمان بن عفان، حضرت عمر بن خطاب، حضرت ابوهریره اوحضرت ابوالیسر انصاری رضی الله عنهم نه روایت نقل کوی.[1]

تلامذه کرام: - حضرت ربیعة بن ابی عبدالرحمن، ابوحویرث عبدالرحمن بن معاویه زُرقی، عثمان بن محمد اخنسی، محمدبن مسلم شهاب زهری، مصعب بن ثابت، عبدالله بن زبیر، یحیی بن سعیدانصاری او شجبیل بن ابی عون پلار ابوعون رحمهم الله دهغوی رحمه الله نه روایات نقل کوی.[2]

محمدبن سعد رحمه الله د واقدی رحمه الله نه نقل کوی چه هغوی رحمه الله ثقه او قلیل الحدیث دی.[3] امام زهری رحمه الله فرمائی چه ما په انصارکښې دحنظله بن قیس نه زیات پرهیزګاره او بهترین رائې والاسړې نه دې لیدلې لکه چه هغه یوقریشی ځوان وو.[4] علامه ابن حبان رحمه الله هم دهغوی رحمه الله تذکره په ثقات کښې کړې ده.[5]

⊙ **رافع بن خدیج:** حضرت رافع بن خدیج بن رافع پن عدی اوسی رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده[6]

حل اللغات: **مزدرع:** دزمیندارئی ځائی، کشت زار، زَرَعَ(ف) زَرْعًا وازْدَرَعَ، کرل تخم اچول، پټې اړول.[7]

ترجمة الباب سره مطابقت: - بعض حضرات وائی چه دا باب بلاترجمه دې اوکیدې شی چه کاتب دغلطئی نه دا حدیث دلته لیکلې وی.[8] او باب سابق سره ددې د مناسبت تذکره دترجمة الباب دمقصد په ضمن کښې تیره شوه.

۷- باب: المزارعة بالشطر ونحوه

په نیمه یا کم وزیات باندې دزمیندارئی حکم

دترجمة الباب مقصد: -د امام بخاری رحمه الله مقصوددادې که مزارعت د یوجزء معین په بدله کښې اوکړې شی نو ددې څه حکم دې او په ترجمة الباب کښې شطر قید د روایت مرفوعه رعایت کولوسره لګولې شوې دې.[9]

---

[1]) تهذیب الکمال:۷/۴۵۳ طبقات ابن سعد:۵/۷۳تاریخ الکبیر:۳/ الترجمة: ۱۵۵.

[2]) تهذیب الکمال:۷/۴۵۳، ۴۵٤.

[3]) طبقات ابن سعد:۵/۷۵.

[4]) تهذیب الکمال:۷/٤٥٤.

[5]) الثقات: ٤/۱۶۶.

[6]) کشف الباری کتاب مواقیت الصلاة باب وقت المغرب.

[7]) معجم الصحاح ص:٤٤٩.

[8]) عمدة القاری:۱۲/۱۳.

[9]) عمدة القاری:۱۲/۲۳۲.

دفقهاؤ اختلاف:- په مزارعت باندې چه کله زمکه کر له ورکولې شی نودې په جواز اوعدم جواز کښې دفقهاء کرامو اختلاف دې. امام اوزاعی سفیان سعیدبن مسیب طاؤس ابن ابی لیلی امام ابویوسف امام محمد اوامام احمد بن حنبل وغیرهم رحمهم الله داحضرات فرمائی چه جائزدې.[1]

امام ابوحنیفه امام مالك امام شافعي ابوثور او لیث وغیرهم رحمهم الله دعدم جواز قائل دی.[2] ددې حضراتو څه قدرې تفصیل ابواب حرث او مزارعت په شروع کښې تیر شو.

قول راجح:- لیکن واقعه داده چه په دې مسئله کښې دمجوزین قول ارجح او اقوی دې او داحنافو په نیز هم په دې فتوی ده.[3] او امام بخاری رحمه الله هم دا ثابتوی.

دعلامه انور شاه کشمیری رحمه الله رائې:- حضرت مولانا انورشاه کشمیری رحمه الله هم د جواز قول اختیارکړې دې.[4]

دعلامه شرنبالی رحمه الله قول:- اوعلامه شرنبالی رحمه الله چه د خلاصه نه نقل کړی دی چه امام ابوحنیفه رحمه الله د مزارعت په مسائلوکښې کوم تفریعات پیش کړی دی هغه د مجوزینو په قول باندې مبنی دی. ددې دپاره امام اعظم رحمه الله ته دا معلومه وه چه خلق به دهغوی نه پس داخبره نه منی په دې وجه هغوی په تفریعاتوکښې دمجوزینو د مسلك رعایت اوکړو.[5]

لیکن داخبره بهرحال نه شی صحیح کیدې چه امام صاحب رحمه الله خودې مسئله یوه بیانوی او تفریع دې په دویمه مسئله کوی اوهغه هم صرف په دې چه هغه پخپله پیژندلو چه دهغوی خبره به څوك اونه منی.

د علامه شامی رحمه الله رائې:- علامه شامی رحمه الله فرمائی چه امام ابوحنیفه رحمه الله خود مزارعت د فساد فیصله اوکړه لیکن دا چه هغوی به د دې ممانعت په سختنئی سره نه فرمائیلو او په دې کښې دهغوی په نیز شدت نه وو. دلیل ددې دا دې چه امام ابوحنیفه رحمه الله د مزارعت کوم فروعی مسائل بیان کړی دی په هغې کښې ډیر مسائل داسې دی چه دامام ابویوسف رحمه الله او امام محمد رحمه الله په قول باندې منطبق کیږی.[6]

دا تعلیل درومبی تعلیل په مقابله کښې زیات بهتردې.

وَقَالَ قَيْسُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ قَالَ مَا بِالْمَدِينَةِ أَهْلُ بَيْتِ هِجْرَةٍ إِلَّا يَزْرَعُونَ عَلَى الثُّلُثِ وَالرُّبُعِ. وَزَارَعَ عَلِيٌّ وَسَعْدُ بْنُ مَالِكٍ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ وَعُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ وَالْقَاسِمُ وَعُرْوَةُ وَآلُ أَبِي بَكْرٍ وَآلُ عُمَرَ وَآلُ عَلِيٍّ وَابْنُ سِيرِينَ.

---

[1]) البناية شرح الهداية للمحدث المغنى:۱۱/٤٧٤ وشرح ابن بطال رحمه الله ٦/٣٧٤.

[2]) البناية شرح الهداية للمحدث المغنى:۱۱/٤٧٤ وشرح ابن بطال رحمه الله ٦/٣٧٤.

[3]) الهداية مع نصب الراية:٤/٤٥٦.

[4]) العرف الشذى:٣/١٠٢.

[5]) حاشية ردالمحتار كتاب المزارعة:٦/٥٨٣.

[6]) حاشية ردالمحتار كتاب المزارعة:٦/٥٨٣.

ابوجعفر رحمه الله فرمائی چه په مدینه کښې دیو مهاجر کوره نشی داسې نه وه چه په دریمه یا څلورمه حصه باندې مزارعت نه کوی اوحضرت علی سعدبن مالك عبدالله بن مسعود عمر بن عبدالعزیز قاسم، عروة بن زبیر، دحضرت ابوبکر رضی الله عنه خاندان والا اود حضرت عمر رضی الله عنه خاندان والا اودحضرت علی رضی الله عنه خاندان والا اوابن سیرین ټولو به مزارعت کولو

دتعلیقات تفصیل: د قیس بن مسلم رحمه الله دا تعلیق علامه عبدالرزاق رحمه الله ثوری اخبرنی قیس بن مسلم عن ابی جعفر په طریق سره موصولاً نقل کړې دې (۱) اود تعلیق مقصود مزارعة بالشطر وغیره اثبات دې.

دحضرت علی رضی الله عنه تعلیق ابن ابی شیبه رحمه الله موصولاً نقل کړې دې: حدثنا وکیع عن سفیان عن الحارث بن حصیرة عن صخر بن الولید عن عمرو بن صُلیع عن علی رضی الله تعالی عنه أنه لم یر بأسًا بالمزارعة علی النصف. (۲) اودحضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه او سعدبن مالك رضی الله عنه اثر هم ابن ابی شیبه رحمه الله موصولاً نقل کړې دې: حدثنا أبو الأحوص عن إبراهیم بن مهاجر عن موسیٰ بن طلحة قال: کان سعد وابن مسعود یزارعان الثلث والربع. (۳)

دغه شان سعدبن منصور رحمه الله (۴) او بیهقی رحمه الله (۵) هم دا اثر موصولاً نقل کړې دې. دحضرت عمر بن عبدالعزیز رحمه الله اثر ابن ابی شیبه رحمه الله موصولاً نقل کړې دې: حدثنا حفص ابن غیاث عن یحیی بن سعید أن عمر بن عبدالعزیز کان أمر بإعطاء الارض بالثلث الربع. (۶)

دقاسم بن محمدبن ابی بکر رضی الله عنه اثر عبدالرزاق موصولاً نقل کړې دې: سمعت هشاماً یحدث أرسلنی محمد بن سیرین إلی القاسم بن محمد أساله عن رجل قال لآخر: اعمل فی حائطی هذا ولك الثلث أو الربع، قال لابأس به الخ. (۷) دعروة بن زبیر رحمه الله اثر ابن ابی شیبه رحمه الله موصولاً نقل کړې دې: حدثنا ابواسامة عن هشام بن عروة قال کان أبی لایری بکراء الارض بأساً. (۸)

دآل ابی بکر آل عمر او آل علی رضی الله عنهم اثر عبدالرزاق رحمه الله موصولاً نقل کړې دې: حدثنا ابواسامة

---

۱) مصنف عبدالرزاق کتاب المساقاة باب المزارعة علی الربع والثلث رقم:۸/۱۰۰:۱۴۴۷۶.
۲) فتح الباری:۵/۱۱ وعمدة القاری:۱/۱۶۷.
۳) فتح الباری:۵/۱۱.
۴) فتح الباری:۵/۱۱.
۵) سنن البیهقی کتاب احیاء الموات باب اقطاع الحددات:۶/۴۵.
۶) فتح الباری:۵/۱۱ وعمدة القاری:۱۰/۱۶۷.
۷) مصنف عبدالرازق:۸/۱۰۰.
۸) فتح الباری:۵/۱۱ وعمدة القاری:۱۰/۱۶۷.

وكيع عن عمرو بن عثمان عن أبى جعفر قال سألته عن المزارعة بالثلث والربع قال: أن نظرت فى آل أبى بكر وآل عمرو آل على رضي الله عنهم وجدتهم يفعلون ذلك (١)

اود ابن سيرين رحمه الله اثر سعيدبن منصور رحمه الله موصولاً نقل كړې دې (٢) اوددې ټولو تعليقاتو مقصد هم المزارعة بالشطر اونحوه اثبات دې.

وَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ الأَسْوَدِ كُنْتُ أُشَارِكُ عَبْدَ الرَّحْمٰنِ بْنَ يَزِيدَ فِي الزَّرْعِ. وَعَامَلَ عُمَرُ النَّاسَ عَلَى إِنْ جَاءَ عُمَرُ بِالْبَذْرِ مِنْ عِنْدِهِ فَلَهُ الشَّطْرُ، وَإِنْ جَاءُوا بِالْبَذْرِ فَلَهُمْ كَذَا. وَقَالَ الْحَسَنُ لاَ بَأْسَ أَنْ تَكُونَ الأَرْضُ لأَحَدِهِمَا فَيُنْفِقَانِ جَمِيعًا فَمَا خَرَجَ فَهُوَ بَيْنَهُمَا، وَرَأَى ذٰلِكَ الزُّهْرِيُّ. وَقَالَ الْحَسَنُ لاَ بَأْسَ أَنْ يُجْتَنَى الْقُطْنُ عَلَى النِّصْفِ. وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ وَابْنُ سِيرِينَ وَعَطَاءٌ وَالْحَكَمُ وَالزُّهْرِيُّ وَقَتَادَةُ لاَ بَأْسَ أَنْ يُعْطِيَ الثَّوْبَ بِالثُّلُثِ أَوِ الرُّبُعِ وَنَحْوِهِ. وَقَالَ مَعْمَرٌ لاَ بَأْسَ أَنْ تَكُونَ الْمَاشِيَةُ عَلَى الثُّلُثِ وَالرُّبُعِ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى.

عبدالرحمن بن اسود رحمه الله فرمائى چه زه به د عبدالرحمن بن يزيد رحمه الله په فصل كښې شريك ووم او حضرت عمر رضي الله عنه په خلقو باندې په دې شرط مزارعت كولو چه كه چرې تخم به دهغوى وو نوهغه به نيم پيداوار اخلى اوكه چرې تخم دخلق وى نو هغه به دومره اخلى اوحضرت حسن رحمه الله اوفرمائيل چه په دې كښې هيڅ حرج نشته چه ډيوسړى زمكه وى (د بل محنت) دواړه په دې كښې خرچ اوكړى او پيداوار نيم په نيم تقسيم كړى. او زهرى رحمه الله هم دغه اختيار كړى او حسن بصرى رحمه الله فرمائيلى كه څوك دنصف په شرط باندې مالوچ راغوند كړى په دې كښې هيڅ حرج نشته او ابراهيم نخعى ابن سيرين عطاء حكم زهرى او قتاده رحمهم الله فرمائي چه په دې كښې هيڅ حرج نشته چه په دريمه يا څلورمه وغيره شرط باندې كپړه د جوړولو دپاره وركړې شى اومعمر رحمه الله فرمائى چه په دې كښې هيڅ قباحت نشته چه څاروې ديومعين مودې پورې په دريمه يا څلورمه حصه كښه باندې وركړې شى.

دتعليقاتوتفصيل:- دعبدالرحمن بن اسود رحمه الله اثر ابوبكر ابن ابى شيبه رحمه الله موصولاً نقل كړې دې. (٣) د حضرت عمر رضي الله عنه اثر امام بيهقى رحمه الله په خپل كبير كښې موصولاً نقل كړې دې (٤) اودغه شان ابوبكر ابن ابى شيبه رحمه الله هم دا اثر نقل كړې دې. (٥)

---

(١) فتح البارى:١١/٥ وعمدة القارى:١٦٧/١ ورواية عبدالرزاق فى مصنفه، كتاب المساقاة باب المزارعة على الربع والثلث..... رقم:١٤٤٧٧:١٠٠/٨، اخبرنا عبدالرزاق قال أخبرنا ابوسفيان قال أخبرنى عمرو بن عثمان بن موهب قال سمعت ابا جعفر محمدبن على يقول: آل أبوبكر وآل عمرو آل على يدفعون اراضيهم، بالثلث والربع، انتهى.

(٢) فتح البارى:١١/٥، ١٢.

(٣) فتح البارى:١٢/٥ وعمدة القارى:١٦٧/١٠.

(٤) الكبير للبيهقى كتب المزارعة باب من أباح المزارعة بجزء معلوم مشاع:١٣٥/٦.

(٥) فتح البارى:١٢/٥ وعمدة القارى:٢٦٧/١٠.

یواشکال اودهغې جواب:- حضرت عمر رضی الله عنه زمیندارانوسره معامله داسې فیصله کړه که چرې تخم حضرت عمر رضی الله عنه درکوی نوبیاخوبه نصف اخلی اوکه چرې تخم زمیندار ورکوی نوبیابه مثلاً اثلاثا تقسیم کیږی دلته دا اشکال کیږی چه کوم صورت دلته بیان کړې شوې دې دا خو دَمخاطره شکل دې او په حدیث کښې دَدې نه منع کړې شوې ده. [1]
دَدې جواب دادې چه دا کوم تخییربین العقدین دې دابه په شروع کښې کیدلو دَدې نه پس به بیا په یوصورت باندې اتفاق کیدلو مخاطره خو به هله وی چه ترآخره پورې فیصله نه شی. [2]
دَحسن بصری رحمه الله قول سعیدبن منصور رحمه الله موصولاً نقل کړې دې. [3] دَ امام زهری رحمه الله رائې عبدالرزاق او ابن ابی شیبه رحمهماالله موصولاً نقل کړې ده. [4] دَحسن بصری رحمه الله دا تعلیق سعیدبن منصور رحمه الله موصولاً ذکر کړې دې. [5]

قوله: وقال الحسن: لابأس أن یجتنی القطن علی النصف: تشریح:- یعنی دَ یوسړی د پومبې پټې دې اوس هغه خلقو ته وائی چه تاسو مالوچ راغونډکړئی اوچه څومره مالوچ راجمع شی نیم تاسو واخلئی او نیم به زه واخلم. امام احمد رحمه الله دَدې صورت دَ جواز قائل دې اوائمه ثلاثه امام ابوحنیفه، امام مالك او امام شافعی رحمهم الله دَعدم جواز قائل دی اوداحضرات فرمائی په دې صورت کښې اجرت مثل واجب کیږی ځکه چه اجرت مجهول دې بل دا دَ قفیز الطحان په معنې کښې دې کوم منع دې. او حنابله دا په قراض باندې قیاس کوی ځکه چه دا دَ مال په عوض دَ یومعلوم جزء عوض اجاره ده. بس صرف دَ دې مقدار معلوم نه دې. [6] مګر دَ بلخ مشائخودَ ضرورت په وجه دَ جواز فتویٰ ورکړې ده او علامه ابن التین رحمه الله هم دَ امام مالك رحمه الله هم دَجواز فتویٰ نقل کوی. [7]
دَابراهیم نخعی رحمه الله قول ابوبکر اثرم رحمه الله موصولاً نقل کړې دې. [8] ابن دَسیرین عطاء حکم او زهری رحمهم الله اقوال ابن ابی شیبه رحمه الله موصولاً نقل کړی دی. [9] دغه شان دَقتاده رحمه الله قول هغوی بل اثرم رحمه الله هم موصولاً نقل کړې دې. [10]

---

[1]) فتح الباری:۱۶/۵.
[2]) فتح الباری:۱۶/۵.
[3]) فتح الباری:۱۲/۵ وعمدة القاری:۱۶۸/۱۰.
[4]) مصنف عبدالرزاق کتاب المساقاة باب المزارعة علی الثلث والربع رقم:۱٤٤۷۳: ۱۰۰/۸ وفتح الباری:۱۲/۵ وعمدة القاری:۱۶۸/۱۰.
[5]) عمدة القاری:۲۳٤/۱۲.
[6]) إرشادالساری:۵/۳۱۳ وفتح الباری:۱۷/۵ وعمدة القاری:۲۳٤/۱۲.
[7]) فتح الباری:۱۷/۵ وعمدة القاری:۲۳۵/۱۲ ولامع الدراری:۲٤۱/۶.
[8]) فتح الباری:۱۲/۵ وعمدة القاری:۱۶۸/۱۰.
[9]) فتح الباری:۵/۱۲ - ۱۳ وعمدة القاری:۱۶۸/۱۰.
[10]) فتح الباری:۱۳/۵ وعمدة القاری:۱۶۸/۱۰.

قوله: وقال ابراهيم وابن سيرين وعطاء والحكم والزهري وقتادة: لا بأس أن يعطي الثوب بالثلث، أو الربع ونحوه، **تشريح** - اوددوی دقول مطلب دادې چه يوجولا ته سپنرسی ورکړې شو او ورته ئې اووئيل چه ته دې نه کپړه جوړه کړه په دې کښې دريمه يا څلورمه حصه ستا شوه او باقی به مونږ واخلو په دې کښې هم امام احمد رحمه الله دجواز قائل دې او ائمه ثلاثه منع کوی او فرمائي چه دلته به هم مثل اجرت عامل ته ورکولې شی اوکپړا به ټوله دمالك وی.[1]

دمعمر رحمه الله دا قول عبدالرزاق رحمه الله مصنف کښې موصولاً نقل کړې دې.[2]

تشريح: - يوسړې خپله سورلی چاته ورکوی دا واخله او دومره موده ئې په کرايه باندې چلوه او چه کومه ګټه کيږی هغه به زما او ستا په مينځ کښې تقسيميږی دلته هم امام احمد جواز قائل دې اوائمه ثلاثه وائی عامل ته به اجرت مثل ورکولې شی او باقی ګټه به ټوله دمالك وی.[3]

[حديث ۲۲۰۳]([4]) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ - رضي الله عنهما - أَخْبَرَهُ أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - عَامَلَ خَيْبَرَ بِشَطْرِ مَا يَخْرُجُ مِنْهَا مِنْ ثَمَرٍ أَوْ زَرْعٍ، فَكَانَ يُعْطِي أَزْوَاجَهُ مِائَةَ وَسْقٍ ثَمَانُونَ وَسْقَ تَمْرٍ وَعِشْرُونَ وَسْقَ شَعِيرٍ، فَقَسَمَ عُمَرُ خَيْبَرَ، فَخَيَّرَ أَزْوَاجَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - أَنْ يُقْطِعَ لَهُنَّ مِنَ الْمَاءِ وَالأَرْضِ، أَوْ يُمْضِيَ لَهُنَّ، فَمِنْهُنَّ مَنِ اخْتَارَ الأَرْضَ وَمِنْهُنَّ مَنِ اخْتَارَ الْوَسْقَ، وَكَانَتْ عَائِشَةُ اخْتَارَتِ الأَرْضَ. [ر: ۲۱۶۵]

ترجمه: - حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما د رسول الله ﷺ نه نقل کوی چه رسول الله ﷺ د خيبر يهوديانو سره نيم په نيمه په پيداوار دمزارعت معامله اوکړه. څومره چه ميوه يا غله په هغه زمکه کښې پيدا کيدله حضور پاك به دهغې نه خپلو بيبيانو ته سل وسق ورکوله اتيا وسق د کهجورو او شل وسق د اوربشو اوبيا حضرت عمر رضي الله عنه (دخپل خلافت په زمانه کښې يهوديان جلاوطن کړل) دخيبر زمکه ئې تقسيم کړه اود نبی کريم ﷺ ازواج مطهرات ته ئې اختيار ورکړو که غواړی نوخپله حصه اوبه او زمکه دې جدا کړې واديخلی يا رومبې والا عمل باقی اوساتی نو په هغوی کښې بعضو زمکه اخستل خوښ کړل او بعضو وسق اوحضرت عائشه رضي الله عنها زمکه اخستل خوښ کړې وو.

---

[1]) عمدة القاری:۱۲/۲۳۵.

[2]) فتح الباری:۵/۱۷.

[3]) لامع الدراری:۶/۲۳۹.

[4]) انفردبه الامام بخاری رحمه الله انظر تحفة الاشراف:۶/۱۲۳ رقم:۷۸۰۸.

رجال الحدیث

①ابراهیم بن منذر:- دا ابراهیم بن منذر حزامی رحمه الله دی.[۱]
②أنس:- دا انس بن عیاض لیثی رحمه الله دی [۲]
③عبیدالله:- دا عبیدالله بن عمر بن حفص بن عاصم بن عمر بن خطاب العمری رحمه الله دی.[۳]
④نافع:- دا نافع مولی عبدالله بن عمر رضی الله عنهما دی.[۴]
⑤ عبدالله بن عمر:-دوی حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما دی.[۵]

حل لغات:- الوسق: (بالفتح) دَدې اصل معنی خو بوج ده دَدې جمع اوساق او اوسق راځی. دَ ۶۰ صاع دَمقدارډپاره مستعمل دې اودَ اهل حجاز په نیز ۳۲۰ رطل او اهل عراق په نیز ۴۸۰ رطل برابردې.[۶] حضرت مفتی محمدشفیع رحمه الله فرمائي چه وسق په حساب دَمثقال ۵ من یونیم سیردَ ۸۰تولې سیر په حساب سره دې او په حساب دَ درهم ۵من پاؤکم ۵ سیره دَ ۸۰تولو سیر په حساب سره دې.[۷]

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: عامل خیبر بشطر ما یخرج منها من تمر أو زرع په ذریعه سره واضح دې.[۸] داحدیث شریف دَ مزارعت اومساقاة دَمجوزین مستدل دې او احنافو اونورو حضراتو دَطرف نه دَدې جوابات ابواب الحرث والمزارعة په شروع کښې تیرشوی.

قوله: (عامل خیبر):- دلته مضاف محذوف دې یعنی اهل خیبر دې. قوله تعالی: ﴿وَاسْئَلِ الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا فِيهَا وَالْعِيرَ الَّتِي أَقْبَلْنَا فِيهَا ۖ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ﴾ (یوسف: ۸۲) په شان دې.[۹]

۸- باب: إذا لم یشترط السنین فی المزارعة

که په مزارعت کښې دَ کالونو دمقدار شرط اونه کړی (نوخه حکم دې؟)

دَترجمة الباب مقصد اودَفقهاؤ اختلاف:- امام بخاری رحمه الله فرمائی که چرې دَمزارعت معامله اوکړې شی اوهلته دَمودې څه ذکرنه وی نه نفیاً اونه اثباتاً نوآیا دامزارعت به صحیح شی؟

---

[۱]) کشف الباری:۳/۵۸.
[۲]) کشف الباری کتاب الوضوء باب التبرز فی البیوت.
[۳]) کشف الباری کتاب الوضوء باب التبرز فی البیوت.
[۴]) کشف الباری:۴/۶۵۱.
[۵]) کشف الباری:۱/۶۳۷.
[۶]) النهایة:۲/۸۴۹.
[۷]) اوزان شرعیة ص:۴۲.
[۸]) عمدة القاری: ۱۲/۲۳۵.
[۹]) عمدة القاری:۱۲/۲۳۵.

داؤد ظاهری او امام احمد بن حنبل رحمهما الله دَخپل مشهور قول مطابق فرمائی چه داسی کول جائزدی او په دې کښې هیڅ خرابي نشته. دَهغوی په نیز مزارعة دَعقود جائزه نه دې ترکومې پورې چه رِوان وی نو رواندې وی او کله چه زړه غواړی نوختم دې کړی (۱) لیکن دَجمهور فقهاؤ په نیزدا دَعقودلازمه نه دی په دې کښې دَمیعاد تعیین ضروری دې اودَ هغه مودې پورې دا چلول لازمی دی امام مالك امام شافعی او امام ثوری رحمهم الله ددې قائل دی. (۲) حضرات احناف فرمائی که میعاد بیان نه کړې شو نودَ یو کرنه پس به معامله ختمه شی. (۳)
اګرچه دَقیاس تقاضاهم دغه ده چه دا صحیح نه دی ځکه چه دادَ بعض خارج په بدله کښې په اجاره باندې اخستل دی اوبیا مجهول میعادسره اجاره صحیح نه وی لهذا دا هم جائزکیدې نه دِی پکار لیکن استحساناً دَخلقو دَتعامل دَوجې دا جائزګرځولې شوې ده او دا معامله به دړومبی کر پورې وی. (۴)
ابوثور رحمه الله فرمائی که میعاد مقررنه کړې شو نوتریوکال پورې به دا معامله روانه وی دې نه پس به ختمه شی. (۵)
په دوو تراجم کښې په فرق باندې تنبیه:-امام بخاری رحمه الله خو یوه ترجمه دا منعقدکړې ده او یوه ترجمه ئی وړاندې منعقدکړې ده . باب إذا قال رب الارض أقرك ما أقرك الله ولم يذكر اجلا معلومافهماعلى تراضيهما، په دې دواړو ترجموکښې څه فرق دې؟
دَدې جواب ادې چه امام بخاری رحمه الله خودَدې ترجمې نه داخودل غواړی چه مزارعت من غير ذكر الاجل جائزدې او په راتلونکې ترجمه کښې امام بخاری داخودل غواړی چه که په مزارعت خودَاجل ذکر اوکړې شی اوهغه اجل غیرمعلوم اومجهول وی نو په دې صورت کښې به مزارعت جائز وی. أقرك ماأقرك الله ترکومې چه الله تبارك وتعالى تا قایم ساتی مونږ به هم قایم یو. په دې کښې دَ اجل یعنی میعاد ذکر راغلو ولې دَدې څه تحدید اوتعیین اونه شو نوامام بخاری رحمه الله هلته ښائی که چرې مزارعة من غيرذكر الاجل المعلوم وی نوهغه هم صحیح وی اودلته دا ښائی چه دَ مزارعة من غيرذكر الاجل څه حکم دې. (۶)

-----

(۱) المغنی:۵۶۸/۵ كتاب المساقاة فصل المساقاة والمزارعة من العقود الجائزة نيل الاوطار:۹/۶ كتاب المساقاة والمزارعة. عمدة القاری:۱۶۸/۱۲.
(۲) حواله بالا.
(۳) بدائع الصنائع:۲۶۲/۵ كتاب المزارعة باب مايرجع إلى مدة المزارعة.
(۴) حواله بالا.
(۵) عمدة القاری:۲۳۱/۱۲.
(۶) فتح الباری:۱۴/۵مع تفصيل.

[حدیث ۲۲۰۴] (۱) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ حَدَّثَنِي نَافِعٌ عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رضي الله عنهما - قَالَ عَامَلَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - خَيْبَرَ بِشَطْرِ مَا يَخْرُجُ مِنْهَا مِنْ ثَمَرٍ أَوْ زَرْعٍ.

ترجمه:- حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما فرمائی چه رسول الله ﷺ دَ خیبر یهودیانوسره په نیم پیداوار که هغه به میوه وه او که غله مزارعت اوکړو.

رجال الحدیث

مسدد:- دا مسدد بن مسرهد رحمه الله دی. (۲)

یحیی بن سعید:- دا یحیی بن سعید القطان رحمه الله دی. (۳)

عبیدالله:- دا عبیدالله بن عمر بن حفص بن عاصم بن عمر بن خطاب العمری رحمه الله دی. (۴)

نافع:- دا نافع رحمه الله مولی عبدالله بن عمر رضی الله عنهما دی. (۵)

ابن عمر:- اودَ حضرت عبدالله ابن عمر رضی الله عنهما تذکره هم تیره شوې ده. (۶)

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت واضح دی. خکه چه په دې کښې دَمیعاد مقررولو څه قید نشته. علامه قسطلانی رحمه الله فرمائی دَدې حدیث په یوطریق کښې هم دَمعلوم مودې څه قید نه دې وارد شوې. (۷)

باب

دَباب مقصد:- دلته امام بخاری رحمه الله داباب بغیردَترجمې ذکرکړې دې. دَدې تیرشوی باب سره دَمناسبت باره کښې حافظ ابن حجر رحمه الله اوعلامه عینی رحمه الله فرمائی چه داد تیرباب دَپاره په منزله دَ فصل دې ځکه چه کله دَمزارعت دا شکل جائزدې چه دَزمکې والابه دَزمکې دَپیداوار نه یومعین جزء دَ زارع نه اخستې شی نوزمکه دَ دراهم دنانیر اونقود په عوض کښې په کرایه ورکول به په طریقه اولی جائزوی. (۸)

---

(۱) وأخرجه مسلم فی کتاب المساقاة باب المساقاة والمعاملة بجزء من الثمر والزروع رقم:۱۵۵ والترمذی فی باب ما ذکر فی المزارعة رقم:۱۳۸۳ والطحاوی فی شرح معانی الاثار کتاب المزارعة والمساقاة رقم:۵۵۰۶ وأبوداؤد فی باب فی المساقاة رقم:۳۴۱۰ والدارمی فی سننه فی باب ان النبی صلی الله تعالی علیه وسلم عامل خیبر رقم:۲۶۱۴ واحمد فی مسنده:۲۸۹/۸ رقم:۴۶۶۳ و۲۵۶/۸ رقم:۴۷۳۲.

(۲) کشف الباری:۲/۲، ۵۸۸/۴.

(۳) کشف الباری:۲/۲.

(۴) کشف الباری کتاب الوضوء باب التبرز فی البیوت.

(۵) کشف الباری:۶۵۱/۴.

(۶) کشف الباری:۶۳۷/۱.

(۷) إرشادالساری:۳۱۵/۵.

(۸) فتح الباری:۱۹/۵وعمدة القاری:۲۳۸/۱۲ وإرشاد الساری:۳۱۵/۵.

[حديث ۲۲۰۵] (۱) حَدَّثَنَا عَلِي بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ عَمْرٌو قُلْتُ لِطَاوُسٍ لَوْ تَرَكْتَ الْمُخَابَرَةَ فَإِنَّهُمْ يَزْعُمُونَ أَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- نَهَى عَنْهُ. قَالَ أَيْ عَمْرُو، إِنِّي أُعْطِيهِمْ وَأُغْنِيهِمْ، وَإِنَّ أَعْلَمَهُمْ أَخْبَرَنِي -يَعْنِي ابْنَ عَبَّاسٍ -رضي الله عنهما- أَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- لَمْ يَنْهَ عَنْهُ، وَلَكِنْ قَالَ «أَنْ يَمْنَحَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَأْخُذَ عَلَيْهِ خَرْجًا مَعْلُومًا». [۲۲۱۷، ۲۲۲۰، ۲۴۹۱]

ترجمه:-حضرت عمرو بن دينار رحمه الله فرمائى چه ما طاؤس رحمه الله ته اووئيل ته زمكه په تقسيم وركول پريږده (نوبهترده) ځكه چه خلق وائى حضورپاك د تقسيم نه منع فرمائيلې. طاؤس رحمه الله اووئيل اې عمرو! زه خلقو ته زمكه وركوم اوهغوى سره امدادكوم او په صحابه كرامو كښې چه لوئى عالمان وو يعنى حضرت ابن عباس رضي الله عنهما ماته وئيلى ووچه حضورپاك د تقسيم نه منع نه ده فرمائيلې البته دائې فرمائيلى چه په تاسو كښې څوك خپل رور ته مفت زمكه وركړى نودا دَهغې نه بهترده چه دهغې محصول واخلى.

رجال الحديث

① **على بن عبدالله**:- داعلى بن عبدالله بن جعفرابن المدينى رحمه الله دې.(٢)

② **سفيان**:- داسفيان بن عيينه رحمه الله دې. (٣)

③ **عمرو**:-دا عمرو بن دينارمكى رحمه الله دې. (٤)

④ **طاؤس**:- داطاؤس بن كيسان بن اليمانى الجندى الحميرى رحمه الله دې. (٥)

⑤ **ابن عباس** :- اودحضرت ابن عباس رضي الله عنهما تذكره هم تيره شوې ده. (٦)

---

(١) وأخرجه الامام مسلم رحمه الله تعالى فى صحيحه فى كتاب البيوع باب الارض تمنح رقم:١٥١ والامام أبوجعفر الحطاوى رحمه الله تعالى فى شرح معانى الاثار فى كتاب المزارعة والمساقاة رقم:٥٩٣٨ وأبوعوانة فى مسنده:٣٢٧/٣ باب ذكر الاخبار المسحة مؤاجرة الارض البيضاء بالذهب والفضة الخ رقم:٥١٧٦ والبيهقى رحمه الله تعالى فى سننه الكبرىٰ فى كتاب المزارعة باب من أباح المزارة بجزء رقم:١٢٧٣، والبغوى رحمه الله تعالى فى شرح السنة: ٢٥٦/٨ رقم:٢١٨٠ وأبوداوٗد فى سننه فى كتاب البيوع باب فى المزارعة رقم:٣٣٨٩ والترمذى رحمه الله تعالى فى جامعه فى كتاب الاحكام من رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم باب من المزارعة رقم:١٣٨٥ والنسائى رحمه الله تعالى فى سننه فى كتاب الايمان والنذور باب ذكر الاجارت المختلفة فى النهى عن كراه الارض رقم: ٣٨٧٣ وابن ماجه رحمه الله تعالى فى سننه فى كتاب الاحكام باب الرخصة فى كراه الارض البيضاء رقم:٣٤٥٦.

(٢) كشف البارى:٢٩٧/١.

(٣) كشف البارى:١٠٢/٣، ٢٣٨/١.

(٤) كشف البارى: ٣٠٩/٤.

(٥) كشف البارى كتاب الوضوء باب من لم يرالوضوء إلا من المخرجين الخ..

(٦) كشف البارى:٤٣٥/١، ٢٠٥/٢.

حل لغات: المخابرة: بعض حضرات فرمائی چه دا دَخیبرنه ماخوذ دې ځکه چه حضورپاك دَخیبروالا سره دَمزارعت معامله کړې وه په دې وجه مزارعت ته مخابرة اوونیلې شو.(۱) او بعض حضرات فرمائی چه دا دَ خبار یعنی نرمه زمکې نه ماخوذ دې چونکه دَمزارعت دَمعاملې تعلق زمکې سره دې په دې وجه دې ته مخابرة وئیلې شوی دی.(۲)

مزارعة او مخابرة کښې فرق:- دَ بعض خلقو رائې ده چه په دې دواړو کښې هیڅ فرق نشته خوبعض حضرات وائی چه په مزارعت کښې تخم دَمالك دَطرف نه وی اومخابرة کښې تخم دَعامل اوزمیندار دَ طرف نه وی.(۳)

دَ فقهاؤ دَ اختلاف بیان:- اوس چه دا دواړه صورتونه جائزدی که نه یا یوجائزدې اوبل ناجائز. امام احمدبن حنبل رحمه الله فرمائی چه دواړه جائزدی یعنی که تخم دَ زمکې دَ مالك دَ طرف نه وی نو هم جائزدی ځکه چه دا یوداسې عقددې چه عامل اومالك دزمکې دواړه دَدې نماء یعنی دَ دې پیداوار کښې شریك دی. لهذا ضروری دی چه هغه دَدې دواړونه دَ یوکس دَ طرف نه وی لکه چه عقد مساقاة اوعقدمضاربت کښې کیږی. اوهم دغه مسلك دَامام شافعی ابن سیرین رحمه الله اواسحاق رحمه الله دې.(۴)

اوکه چرې تخم دَ عامل دَ طرف نه وی نوهم جائزدی ځکه چه حضورپاك دَ خیبر والاته زمکه په دې توګه ورکړې وه. نو لکه چه حضورپاك زمکه دَ زمیندارډپاره ورکړې وه بغیردَ هغې دَ تفصیل چه تخم به څوك اچوی. نو اوس چه عامل یا رب الارض کوم هم تخم واچوی نو جائزبه وی. اوهم دغه مسلك دَامام ابویوسف رحمه الله او دَ محدثینودَ یوجماعت دې.(۵) اوبعض حضرات فرمائی چه نه مخابرة جائزده اونه مزارعة اوس سوال دادې چه په کومو آثاروکښې دَ تقسیم ذکرراغلې دې اودَ مزارعت جواز معلومیږی نودَ هغې محمل به څه وی؟

نودَدې جوابات دَ ابواب الحرث والمزارعة په شروع کښې تیرشوی. البته دَ شوافع په نیز چونکه مساقاة جائزدې او دَ دې په ضمن کښې مزارعت هم جائزدې نوهغوی دا روایات په مساقاة باندې محمول کوی. البته په شوافع کښې امام نووی رحمه الله رائې داده چه مزارعت اومساقاة مستقلاً دواړه جائزدی.(۶)

---

(۱) النهایة:۱/۴۶۶.

(۲) حواله بالا.

(۳) عمدة القاری: ۲۳۹/۱۲.

(۴) المغنی لابن قدامة: ۲۴۴/۵.

(۵) المغنی لابن قدامة:۲۴۵/۵.

(۶) الصحیح لمسلم مع شرحه الکامل للنووی:۱۴/۲قدیمی.

دَ ګرانوطالبانودَ نورې فائدې دَپاره اودَ آسانتیا دَپاره دَعقد مزارعت مختلف صورتونوکښې دَ احنافو مذهب (مفتی به) تفصیل درج کولې شي. مزارعت په بنیادی توګه باندې په څلورو عناصروباندې مشتمل دې. ① زمکه ② تخم ③ دَ کرآله که مشین وی اوکه څناور ④ دَتقسیم کونکی عمل. ددې څلورو وارو په لحاظ دَ مزارعت مختلف صورتونه وی... ابقیه حاشیه برصفحه آئنده...

دامام بيهقى رحمه الله په شان امام نووى رحمه الله هم په ډيرومسائلوكښې دامام شافعى رحمه الله مخالفت كوى
دحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دا باب چونكه دباب سابق دپاره په منزله د فصل دې نوحديث باب سابق سره مطابقت قوله: (خيرله من أن ياخذ عليه خرجا معلوما) نه ښكاره دې دغه شان په هغه باب يكښې د عامل دپاره يوه معلومه حصه متعين كولوتذكره وه اودلته دى چه كه دزمكې مالك پيدااوارد عامل دپاره پريږدى نودا دهغه په حق كښې ډيره بهتره ده.[1]

۹-باب: المزارعة مع اليهود

يهوديانوسره مزارعة معامله كول

دترجمة الباب مقصد:- دلته امام بخارى رحمه الله دا ښائى چه كه چرې يهوديانوسره يا نورو ذميانوسره هم د مزارعت معامله اوكړې شى نو جائزدى. په دې معامله كښې اتحادملل ضرورى نه دې چه مسلمان دې مسلمان سره د مزارعت معامله كوى.[2]

......بقيه ازصفحه گذشته] په كوم كښې چه بعض جائز دى او بعض ناجائز. صاحب بدائع الصنائع علامه كاسانى رحمه الله دا صورتونه په تفصيل سره بيان كړې دى. دا صورتونه مختصراً د ذيل جدول كښې بيان كړې شوى دى:

نمبرشمار	دزمكې دمالك د طرف نه	د تقسيم كونكى طرف نه	حكم
۱	زمكه، تخم، دكرآله	عمل	جائزدى
۲	زمكه	دكرآله تخم عمل	جائزدى
۳	زمكه تخم	عمل دكر آله	جائزدى
۴	زمكه د كرآله	تخم عمل	په ظاهرروايت كښې ناجائزدى اود امام ابويوسف رحمه الله په نيزجائزدى.
۵	زمكه عمل	تخم د كر آله	په ظاهرروايت كښې ناجائزدى اود امام ابويوسف رحمه الله په نيزجائزدى.
۶	زمكه عمل دكر آله	تخم	په ظاهرروايت كښې ناجائزدى اود امام ابويوسف رحمه الله په نيزجائزدى.

دتفصيل دپاره اوگورئى بدائع الصنائع:۸/۲۷۱. ۲۷۲القاموس الفقهى:۸٤/۵.

[1] عمدة القارى:۲۳۸/۱۲.

[2] إرشادالسارى:۳۱۷/۵.

احديث ۲۲۰۶](۱) حَدَّثَنَا ابْنُ مُقَاتِلٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رضى الله عنهما - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - أَعْطَى خَيْبَرَ الْيَهُودَ عَلَى أَنْ يَعْمَلُوهَا وَيَزْرَعُوهَا، وَلَهُمْ شَطْرُ مَا خَرَجَ مِنْهَا. ار: ۲۱۶۵]

ترجمه:- دَحضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه روايت دې چه حضورپاك دَ خيبر (زمكه) يهوديانوته حواله كړه په دې شرط چه هلته زمكه اړونى اوكركونى اوچه كوم پيداواروى دَهغې نيم اخلئ.

رجال الحديث

ابن مقاتل:- دا محمد بن مقاتل مزوزى بغدادى ابوالحسن رحمه الله دې.(۲)

عبدالله:- دا عبدالله بن مبارك رحمه الله دې.(۳)

عبيدالله:- داعبيدالله بن عمر بن حفص بن عاصم بن عمربن خطاب العمرى رحمه الله دې.(۴)

نافع:- دا نافع مولى عبدالله بن عمر رضی الله عنه دې.(۵)

ابن عمر:- حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه احوال هم تيرشوى دى.(۶)

دَحديث ترجمة الباب سره مناسبت:- دَحديث ترجمة الباب سره مناسبت ښكاره دې.

۱۰ - باب: مايكره من الشروط فى المزارعة

په مزارعت كښې كوم شرطونه لګول مكروه دى.

دَترجمة الباب مقصد:- امام بخارى رحمه الله په دې ترجمة الباب سره داخودل غواړى چه دَحضرت رافع رضی الله عنه وغيره په روايت كښې چه دَ كوم مزارعت نه منع كړې شوې ده هغه يومخصوص صورت وو او په هغې كښې به مخاطره وه. داسې چه عقدبه په داسې شرط باندې مشتمل وه په كوم كښې چه به جهالت وو اوهغه به مودى الى الغرر وو. په دې وجه هغه ناجائز اوكرخولې

---

(۱) وأخرجه البخارى رحمه الله تعالى أيضًا فى باب المزارعة بالشطر ونحوه رقم:۲۳۲۸ وباب إذا لم يشترط السنين فى المزارعة رقم:۲۳۲۹ وفى الاجارة باب إستاجر ارضًا فمات احدهما رقم:۲۲۸۵ وفى الشركة باب مشاركة الذى والمشركين فى المزارعة رقم:۲۴۹۹ وفى الشروط فى المعاملة رقم:۲۸۲۰ وأخرجه مسلم فى كتاب المساقاة والمزارعة رقم:۳۹۳۶، ۳۹۳۷ وأبوداؤد رحمه الله تعالى فى البيوع رقم:۳۴۰۸، ۳۴۰۹ والترمذى رحمه الله تعالى فى الاحكام باب ماذكرفى المزارعة رقم:۱۳۸۳ والنسائى فى المزارعة باب اختلاف الالفاظ المائورة فى المزارعة رقم:۹۳۹

(۲) كشف البارى:۲۰۶/۳.

(۳) كشف البارى:۴۶۲/۱.

(۴) كشف البارى كتاب الوضوء باب التبرز فى البيوت.

(۵) كشف البارى:۶۵۱/۴.

(۶) كشف البارى:۶۳۷/۱.

شو دمزارعت هرصورت ناجائزنه دي.[1]

[حديث ۲۲۰۷][2] حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ الْفَضْلِ أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ يَحْيَى سَمِعَ حَنْظَلَةَ الزُّرَقِيَّ عَنْ رَافِعٍ -رضى الله عنه- قَالَ كُنَّا أَكْثَرَ أَهْلِ الْمَدِينَةِ حَقْلاً، وَكَانَ أَحَدُنَا يُكْرِي أَرْضَهُ، فَيَقُولُ هَذِهِ الْقِطْعَةُ لِي وَهَذِهِ لَكَ، فَرُبَّمَا أَخْرَجَتْ ذِهِ وَلَمْ تُخْرِجْ ذِهِ، فَنَهَاهُمُ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم-. [ر: ۲۲۰۲]

ترجمه:- حضرت رافع بن خديج ﷺ فرمائى چه مونږ ټولوبه دمدينې والانه ډيره زميندارى كوله او په مونږ كښې به چاڅپله زمكه په كرايه وركوله او وئيل به ئې چه دزمكې دا حصه به زه اخلم اودابه ته اخلې. بيابه كله داسې كيدله چه په هغه حصه كښې به پيداوار وو او په هغه حصه كښې به پيداوارنه وو په دې وجه حضورپاك ﷺ ددې نه منع اوفرمائيله.

رجال الحديث

صدقة بن الفضل:-داصدقة بن الفضل، ابوالفضل مروزى رحمه الله دې.[3]
ابن عيينه:- دا سفيان ابن عيينه رحمه الله دې.[4]
يحيى:- دايحيى بن سعيد انصارى رحمه الله دې.[5]
حنظلة:- دا حنظلة بن قيس الزرقى رحمه الله دې. ددوى تفصيلى احوال باب قطع الشجر والنخل الخ نه پس والاباب (بدون الترجمة) كښې تيرشوى دى.
رافع:- دا رافع بن خديج ﷺ دې.[6]

حل لغات:- **حقلا**: أى الزرع فصل، دكرقابله زمكه، كولاؤ ميدان جمع حقول راځى. د باب ضرب نه مستعمل دې په معنى د كر، زميندارى كول اوهم ددې نه محاقلة ده.[7]

---

[1] فتح البارى:۱۹/۵.

[2] وأخرجه مسلم فى البيوع باب كراء الارض بالذهب الورق رقم:٤٠٣٥ وأبوعوانة فى مستخرجه باب ذكر الاخيار المبيحة مؤاجرة الارض البيضاء بالذهب والفضة رقم:٤٠٢٤، ٤٢٠٦ والبيهقى رحمه الله تعالى فى سننه الكبرى كتاب المزارعة باب بيان المنهى عنه وأنه مقصور على كراء الارض الخ رقم:١١٥٠٢ والطحاوى فى شرح معانى الاثار كتاب المزارعة والمساقاة رقم:٥٩٣٥.

[3] كشف البارى كتاب السلم باب السلم فى وزن معلوم.

[4] كشف البارى:۲۳۸/۱، ۱۰۲/۳.

[5] كشف البارى:۲۳۸/۱، ۳۲۱/۲.

[6] كشف البارى كتاب مواقيت الصلاة باب وقت المغرب.

[7] النهاية لابن الاثير رحمه الله تعالى:۴۰۷/۱.

دَحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت قوله: (فيقول: هذه القطعة لى وهذه لك) سره واضح دې. دا يقينًا داسې شرط دې چه مفضى الى النزاع دې.(١)

١١ - باب: إذا زرع بمال قوم بغير إذنهم، وكان فى ذلك صلاح لهم

كه دَ يوقوم مال بغيرد تپوس نه په زميندارئى كښې اولګولې شى او په هغې كښې د دغه قوم فلاح اوفائده وى

دَترجمة الباب مقصد:-

دَعلامه ابن المنير المالكى رحمه الله قول: علامه ابن منير رحمه الله فرمائي چه دَ امام بخارى رحمه الله مقصود دَدې ترجمة الباب نه دادې كه يوسړې دَچامال يا غله وغيره دَدې دَپاره كرى چه ضايع نه شى نودَدې كركونكى والادَ نيت دَ اخلاص دَ وجې به په ده باندې ګناه نه راځى اودَ هغه دا كرل به جائزګرځولې شى. اوس پاتې شوه داخبره چه په ده به ضمان راځى كه نه نوابن منير رحمه الله فرمائى چه سره دَده دَ نيك نيتئى دَبل غله بغيردَ اجازت نه كرل رافع للضمان به نه وى بلكه په ده به ضمان راځى.(٢)

مګرپه دې كښې اشكل دادې چه امام بخارى رحمه الله هم دَدې دريوحضراتو حديث دلته نقل كړې دې چه غاركښې بند شوى وو اوبيا دَخپل نيك اعمالو واسطه وركولوسره دَالله تعالى نه دعاكړې وه . دلته بغيردَ اجازت نه كر كونكى باندې دَ ضمان هيڅ تذكره نشته په دې وجه دَ ابن منير رحمه الله دابيان مشكوك كيږى.

دَ حافظ ابن حجر رحمه الله قول:- حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى امام بخارى رحمه الله په دې ترجمة الباب سره دا خودل غواړى كه يوسړى دَ چاغله بغيردَ اجازت نه دَ اصلاح په نيت اوكرله نوهغه به دَ

---

(١) عمدة القارى:١٢/٢٤٠.

دَ مزارعت دَ بعض مزيدشروط فائده بيان:- ① هرهغه شرط كوم چه شيوع ختم كړى مفسدمزارعت به وى. مثلاً تخم والا اووئيل چه زه به په پومبى پيداواركښې دَخپل تخم په اندازه باندې اخلم اوباقى پيداواربه په دواړو كښې برابر تقسيميږى نودا شرط مفسدمزارعت دې. ځكه چه كه پيداوار دَتخم نه زيات اوشو نو دتخم په اندازه شركت ختم شو چه مفسد دې او كه چرې دَتخم نه زيات پيداوار اونه شى نوشركت به بالكل ختم شى اوداهم مفسدمزارعت دې. (البداية مع شرحه البناية: ١١/٤٩٠) ② دغه شان كه چرې دا شرط اولګولې شى چه يوته به غله اوبل ته به بوس ملاويږى نو په دې صورت كښې هم شركت ثابت نه دې لهذا مزارعت فاسد دې. (حواله بالا) ③ دغه شان كه دواړو داشرط اوكړو چه بوس به نيم نيم اوغله به په دې دوو كښې دَ يو وى نوداشرط هم فاسد دې او عقدمزارعت به فاسد كړى ځكه چه اصل مقصودخو غله ده نه چه بوس او په صورت مذكوره كښې په غله كښې شركت ثابت نه دې (حواله بالا).

(٢) المتوارى ص:٢٦١.

چاوې ددې زميندارنى نه حاصليدونكى دغه غله د زارع وى ياچه كوم مالك وو دهغه به وى.(١)

د فقهاؤ د اختلاف بيان:- په دې مذكوره مسئله كښې د فقهاؤ اختلاف دې د كوم تفصيل چه كتاب الاجارة، باب من استاجر اجيراً فترك أجرة فعمل فيه المستاجرفزاد الخ كښې تيرشوې

[حديث ۲۲۰۸](٢) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ حَدَّثَنَا أَبُو ضَمْرَةَ حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ -رضى الله عنهما- عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «بَيْنَمَا ثَلاَثَةُ نَفَرٍ يَمْشُونَ أَخَذَهُمُ الْمَطَرُ، فَأَوَوْا إِلَى غَارٍ فِي جَبَلٍ، فَانْحَطَّتْ عَلَى فَمِ غَارِهِمْ صَخْرَةٌ مِنَ الْجَبَلِ فَانْطَبَقَتْ عَلَيْهِمْ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ انْظُرُوا أَعْمَالاً عَمِلْتُمُوهَا صَالِحَةً لِلَّهِ فَادْعُوا اللَّهَ بِهَا لَعَلَّهُ يُفَرِّجُهَا عَنْكُمْ. قَالَ أَحَدُهُمُ اللَّهُمَّ إِنَّهُ كَانَ لِي وَالِدَانِ شَيْخَانِ كَبِيرَانِ، وَلِي صِبْيَةٌ صِغَارٌ كُنْتُ أَرْعَى عَلَيْهِمْ، فَإِذَا رُحْتُ عَلَيْهِمْ حَلَبْتُ، فَبَدَأْتُ بِوَالِدَىَّ أَسْقِيهِمَا قَبْلَ بَنِيَّ، وَإِنِّي اسْتَأْخَرْتُ ذَاتَ يَوْمٍ فَلَمْ آتِ حَتَّى أَمْسَيْتُ، فَوَجَدْتُهُمَا نَامَا، فَحَلَبْتُ كَمَا كُنْتُ أَحْلُبُ، فَقُمْتُ عِنْدَ رُءُوسِهِمَا، أَكْرَهُ أَنْ أُوقِظَهُمَا، وَأَكْرَهُ أَنْ أَسْقِيَ الصِّبْيَةَ، وَالصِّبْيَةُ يَتَضَاغَوْنَ عِنْدَ قَدَمَيَّ، حَتَّى طَلَعَ الْفَجْرُ، فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي فَعَلْتُهُ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ لَنَا فَرْجَةً نَرَى مِنْهَا السَّمَاءَ. فَفَرَجَ اللَّهُ فَرَأَوُا السَّمَاءَ. وَقَالَ الآخَرُ اللَّهُمَّ إِنَّهَا كَانَتْ لِي بِنْتُ عَمٍّ أَحْبَبْتُهَا كَأَشَدِّ مَا يُحِبُّ الرِّجَالُ النِّسَاءَ، فَطَلَبْتُ مِنْهَا فَأَبَتْ حَتَّى أَتَيْتُهَا بِمِائَةِ دِينَارٍ، فَبَغَيْتُ حَتَّى جَمَعْتُهَا، فَلَمَّا وَقَعْتُ بَيْنَ رِجْلَيْهَا قَالَتْ يَا عَبْدَ اللَّهِ اتَّقِ اللَّهَ، وَلاَ تَفْتَحِ الْخَاتَمَ إِلاَّ بِحَقِّهِ، فَقُمْتُ، فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي فَعَلْتُهُ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ عَنَّا فَرْجَةً. فَفَرَجَ. وَقَالَ الثَّالِثُ اللَّهُمَّ إِنِّي اسْتَأْجَرْتُ أَجِيرًا بِفَرَقِ أَرُزٍّ، فَلَمَّا قَضَى عَمَلَهُ قَالَ أَعْطِنِي حَقِّي. فَعَرَضْتُ عَلَيْهِ، فَرَغِبَ عَنْهُ، فَلَمْ أَزَلْ أَزْرَعُهُ حَتَّى جَمَعْتُ مِنْهُ بَقَرًا وَرَاعِيَهَا فَجَاءَنِي فَقَالَ اتَّقِ اللَّهَ. فَقُلْتُ اذْهَبْ إِلَى ذَلِكَ الْبَقَرِ وَرُعَاتِهَا فَخُذْ. فَقَالَ اتَّقِ اللَّهَ وَلاَ تَسْتَهْزِئْ بِي فَقُلْتُ إِنِّي لاَ أَسْتَهْزِئُ بِكَ فَخُذْ. فَأَخَذَهُ، فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ مَا بَقِيَ، فَفَرَجَ اللَّهُ».

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ وَقَالَ ابْنُ عُقْبَةَ عَنْ نَافِعٍ فَسَعَيْتُ. [ر: ۲۱۰۲]

ترجمه:- حضرت ابن عمر ﷺ د رسول الله ﷺ ارشاد نقل كوى چه يوځل درې كسان په سفر

---

(١) فتح البارى:۵/۲۰.

(٢) وأخرجه البخارى أيضًا فى باب إذا اشترى شيئًا لغيره بغيرإذنه فرض رقم:۲۱۰۲ وفى باب إجابة دعاء من بروالديه رقم:۵۵۱۷ وأخرجه مسلم فى كتاب الذكر والدعاء التوبة والا ستغفار باب قصة اصحاب الغار رقم:۲۷۴۳ وأبوعوانة فى مسنده باب ذكرالخبرالدال على الاباحة لمتولى الخ رقم:۵۵۴۹ وبزارفى مسنده: ۲۳۹/۲ رقم:۵۶۷۱ والبيهقى رحمه الله تعالى فى شعب الايمان فى الوالدين رقم:۷۴۶۸

روان وو باران هغوی راګیرکړل نو هغوی د یوغر په ډډکښې ورننوتل. دهغوی داخلیدوسره یولوئی کانړي دغرنه راؤخوئیدو او د غار غله ئې بنده کړه. هغوی یوبل ته اووئیل چه خپل خپل نیك اعمال یادکړئی چه تاسو دالله تعالی د پاره کړی وی اودالله تعالی نه دهغې په ذریعه دعااوکړئی کیدې شی چه الله تعالی دا آفت تاسو نه اخواکړی.

په دوی کښې یواووئیل زما مورپلاربوډاګان وو اوزما بچی هم واړه واړه وو. ما دهغوی د پاره ځاروی څرول کله چه به ماښام کورته راتلم نو پئې به مې لشل اودخپلو بچونه وړاندې به مې مور پلارته ورکول. یوه ورځ په ما ناوخته شو زه دشپې کورته رانغلم کله چه راغلم اومې کتل چه مور پلار مې اوده دی. ماپئې اولشل لکه څنګه چه به مې لشل او پئې په لاس دهغوی سر ته ولاړ ووم. ما هغوی راپاسول خوښ نه کړل او اول مې په خپلو بچویاندې څکل هم مناسب نه ګنړل. هغوی زما خپو کښې شور کولو ترسحرپورې هم دغه حال وو. یا الله تاته پته ده چه دا کار ما ستاد رضادپاره کړې وی نو داکانړې لږ شان اخواکړې چه مونږ آسمان اولیدې شو هغه کانړې لږ شان اخوا شواوهغوی ته آسمان ښکاره شو.

هغه بل کس اووئیل یا الله زما یوه دتره لور وه هغې سره ما ډیرمحبت کولو لکه څومره چه دسړو ښخوسره وی. ما دهغې نه (دخراب کار) مطالبه اوکړه هغې اونه منل.تردې چه ماهغې ته سل دیناره ورکول. مادهغې فکرکولواوسل دیناره مې راجمع کړل. کله چه زه (دخراب کار دپاره) دهغې دخپو په مینځ کښې کیناستم نوهغې اووئیل اې دالله بنده دالله تعالی نه اوویرېږه اوزما پیغلتوب ناحقه مه ضایع کوه زه (اوویریدم) پاسیدم تاته پته ده چه دغه کارما ستاد رضا دپاره اوکړو نوته داکانړې لږشان نور هم اخواکړه نو هغه نور هم اخواشو.

دریم اووئیل یا الله ما یوسړې په مزدورئی ساتلې وود یوفرق اوریژو په بدله کښې. کله چه هغه خپل کارختم کړو مزدوری اوغوښتله ما ورکوله نوهغه وانخستله. ما په هغې زمینداری اوکړه او په هغې مې غواګانې غویان او څرونکی راجمع کړل بیا هغه مزدور راغلو وئې وئیل دالله تعالی نه اوویرېږه ماوئیل چه ورځه دغه غواګانې غویان او څرونکی ټول ستا دی اوړه. هغه وئیل دالله تعالی نه اوویرېږه ماسره ټوقې مه کوه ما اووئیل زه تاسره ټوقې نه کوم دغه ټول واخله هغه واخستل. تاته پته ده چه ما داکارستاد رضادپاره کړې دې نودا باقی کانړې هم اخواکړه نوالله تعالی هغه اخواکړو.

امام بخاری رحمه الله فرمائی چه عقبه رحمه الله نه د نافع رحمه الله نه (په ځائی د فَبَغَيْتُ) فَسَعَيْتُ روایت کړې دې.

رجال الحدیث

ابراهیم بن منذر:- دا ابراهیم بن منذر حماسي رحمه الله دې.[1]

ابوضمرة:- دا انس بن عیاض لیثی رحمه الله دې.[2]

موسیٰ بن عقبة:- داموسیٰ بن عقبه اسدی مدنی رحمه الله دې.[3]

---

[1] کشف الباری:۵۸/۳.
[2] کشف الباری کتاب الوضوء باب التبرز فی البیوت.
[3] کشف الباری کتاب الوضوء باب إسباغ الوضوء.

نافع:- انافع رحمه الله مولی عبدالله بن عمر رضی الله عنهما دی.[1]
عبدالله بن عمر:- اودحضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما احوال هم تیرشوی دی.[2]

حل لغات:- **فرق**: دمدینې منورې د معروف اندازې نوم وو د دې جمع أفراق راځی.[3] بعض حضرات فرمائی چه یو فرق د ۳۶ رطل وی.[4] اود بعض حضراتو په نیزد دریو صاع برابردې.[5] او علامه قتبی رحمه الله اوعلامه قسطلانی رحمه الله فرمائی چه یوفرق هغه مکیال دې چه په کوم چه ۱۶ رطل راځائی شی.[6]

أرُز: اوریژې (دهمزه او راء په ضمه سره) او یولغت رُز د راء په ضمه سره بغیردهمزه نه دې.
دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت په دې توګه باندې دې چه مستاجر داجیرد پاره یواجرت متعین کړې وو خوچه کله اجیر اعراض اوکړو نو مستاجردهغه په اجرت کښې داسې تصرف اوکړو چه داجیر په فلاح او صلاح باندې مشتمل وو نوکه دهغه تصرف کول ناجائزوې نودابه معصیت شمیرلې شو اوهغه مستاجر به د دغه عمل په توګه وسیله دالله تعالی په مخکښې نه پیش کوله.[7]

قوله: (بفرق أرز) **باندې یواشکال اودهغې جواب**:- دلته یواشکال دا پیداکیږی چه حدیث باب کښې فرق أرز ذکر دې. او په کتاب البیوع باب إذا اشترى شيئًا لغيره بغير إذنه فرضى کښې کوم روایت تیرشوې دې په هغې کښې فرق ذرة ذکردې.
جواب:- په دې دواړو روایتونوکښې د تطبیق وجه داده چه اجرت په دغه دواړو صنفونوباندې مشتمل وو.[8] یا دوه اجیران وو د یواجرت په أرز باندې مشتمل وو اودوبم په ذرة باندې.[9] یا خو ارز او ذرة دواړه د غلې اقسام متقاربه نه دی لهذا د یوبه بل باندې اطلاق اوکړې شو.[10]

---

[1]) کشف الباری: ٤/ ٦٥١.
[2]) کشف الباری: ١/ ٦٣٧.
[3]) طلبة الطلبة للنسفی ص: ٩٦، عمدة القاری: ١٢/ ٢٤٢.
[4]) حواله بالا.
[5]) إرشادالساری: ٥/ ٣٢٠.
[6]) طلبة الطلبة للنسفی ص: ٩٦، عمدة القاری: ١٢/ ٣٢٠.
[7]) طلبة الطلبة للنسفی ص: ٢١٨.
[8]) عمدة القاری: ١٢/ ٢٤٢.
[9]) حواله بالا.
[10]) فتح الباری: ٥/ ٢٠.

قوله: (قال ابوعبدالله الخ) - دَاسماعیل بن عقبة رحمه الله دا تعلیق امام بخاری رحمه الله کتاب الادب باب إجارة دعاء من بروالدیه کښې موصولاً ذکر کړې دې. [1]

دَدې حدیث په فوائد باندې تفصیلی بحث کتاب الاجارة باب من استاجر اجیراً فترک أجره فعمل فیه المستاجر فزاد الخ کښې تیر شوې دې.

۱۲ - باب: أوقاف أصحاب النبي ﷺ، وأرض الخراج، ومزارعتهم ومعاملتهم

وَقَالَ النَّبِيُّ لِعُمَرَ: (تَصَدَّقْ بِأَصْلِهِ لَا يُبَاعُ، وَلٰكِنْ يُنْفَقُ ثَمَرُهُ) فَتَصَدَّقَ بِهِ [ر: ۲۶۱۳]

دَ صحابه کرام رضی الله عنهم اوقاف اوخراج زمکې اودهغې دَمزارعت او معاملاتو بیان اوحضور پاک حضرت عمر رضی الله عنه ته فرمائیلي وو چه اصل زمکه وقف کړه چه دا څوک خرڅه نه کړې شی البته دَدې میوې دې خورې حضرت عمر رضی الله عنه هم داسې اوکړه.

دَترجمة الباب مقصد: - په دې ترجمة الباب سره دَامام بخاری رحمه الله مقصد دادې چه څنګه املاک خاصه په مزارعت باندې ورکولې شی دغه شان وقف شوې زمکې او دَخراج زمکې هم په مزارعت ورکولې شی. [2]

او مؤلف رحمه الله دَاوقاف اصحاب نبی رضی الله عنهم تصریح څکه کړې ده چه دَ ټولونه وړاندې حضرات صحابه کرام رضی الله عنهم وقف کړې وو یعنی حضرت عمر رضی الله عنه وقف کړې وو نوچه کوم حکم دَهغوی دَوقف دې هم هغه حکم دَټولو صحابه کرامو رضی الله عنهم دَ اوقاف دې. [3]

امام بخاری رحمه الله دَ اوقاف دَ زمکې مزارعت مسئله دَحضرت عمر رضی الله عنه متعلقه روایت سره ثابته کړې ده او دَ خراج زمکه په مزارعت باندې ورکولو مسئله **قوله:** (لولا آخر المسلمین ما فتحت قریة الخ) سره ثابته کړې ده. [4]

رسول الله ﷺ حضرت عمر رضی الله عنه ته اوفرمائیل تصدق باصله لایباع مطلب دادې چه ته دغه زمکه صدقه کړه یعنی وقف ئی کړه بیابه داخرڅولې نه شی اودَ دې میوې به خرچ کولې شی لیکن دَ اول نه تر آخره پورې په دې کښې دا تصریح نشته چه کر به وقف کونکې کوی یا په بل باندې به کولې شی. لهذا دَدې په عموم کښې هغه صورت هم داخل دې چه کله واقف پخپله کراوکړی اوهغه صورت هم داخل دې چه په بل باندې کر اوکړې شی

---

[1] إرشادالساری:۳۲۱/۵.

[2] عمدة القاری:۲۴۳/۱۲.

[3] حواله بالا.

[4] عمدة القاری:۲۴۳/۱۲ فتح الباری:۲۱/۵.

قوله: (وقال النبى صلى الله تعالى عليه وسلم لعمر رضى الله تعالى عنه: تصدق بأصله لايباع ولكن ينفق ثمره فتصدق به) :- دا تعليق امام بخارى رحمه الله كتاب الوصايا باب قول الله تعالى ﴿ وَابْتَلُوا الْيَتٰمٰى ﴾ (النساء: ۶) كښې موصولاً ذكر كړې دې. [1]

[حديث ۲۲۰۹] [2] حَدَّثَنَا صَدَقَةُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ عَنْ مَالِكٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ عُمَرُ -رضى الله عنه- لَوْلاَ آخِرُ الْمُسْلِمِينَ مَا فَتَحْتُ قَرْيَةً إِلاَّ قَسَمْتُهَا بَيْنَ أَهْلِهَا كَمَا قَسَمَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- خَيْبَرَ. [۲۹۵۷، ۳۹۹۴، ۳۹۹۵]

ترجمه:- حضرت عمر رضي الله عنه فرمائى كه ماته دآخرې زمانې دَدې مسلمانانو خيال نه وو نوچه كوم كلې مې هم فتح كولو هغه به مې په فتح كونكوكښې تقسيم كولولكه چه حضورپاك خيبر تقسيم كړې وو.

رجال الحديث

صدقة:- دا صدقه بن فضل مروزى رحمه الله دې. [3]

عبدالرحمن:-دا عبدالرحمن بن مهدى بن حسان، ابوسعيد ازدى بصرى رحمه الله دې. [4]

مالک:- دا معروف امام مالك بن انس بن مالك بن ابى عامر، ابوعبدالله مدنى رحمه الله دې. [5]

زيدبن اسلم:-دا زيدبن اسلم قرشى مدنى رحمه الله دې. [6]

عن أبيه:- دا اسلم عدوى مولى عمر بن خطاب رحمه الله دې. [7]

عمر رضي الله عنه:- داحضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه دې. دَدوى تذكره وړاندې تيره شوې ده. [8]

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- علامه عينى رحمه الله فرمائى دَحديث ترجمة الباب سره مناسبت داسې دې چه حضرت عمر رضي الله عنه فتح شوې زمكې نه وې تقسيم كړې بلكه هلته

---

[1]) حواله بالا.

[2]) أخرجه البخارى رحمه الله تعالى أيضًا فى كتاب الجهاد باب الغنيمة لمن شهدالوقعة رقم:۳۱۲۵ وفى باب غزوة خيبر رقم:۴۲۳۶ وأخرجه أبوداود فى سننه فى كتاب الجهاد باب ماجاء فى حكم أرض خيبر رقم:۳۰۲۲ والامام أحمدفى مسنده: ۴۰/۱ فى مندعمر بن خطاب رضى الله تعالى عنه رقم: ۲۸۴ والبيهقى فى معرفة السنن والاثار:۲۳۹/۹ رقم:۴۲۲۳.

[3]) كشف البارى كتاب السلم باب السلم فى وزن معلوم.

[4]) كشف البارى كتاب الصلاة بب فضل استقيال القبلة يستقبل باطراف رجله الخ.

[5]) كشف البارى: ۲۹۰/۱، ۸۰/۲.

[6]) كشف البارى: ۲۰۳/۲.

[7]) كشف البارى كتاب الزكاة باب هل يشترى الرجل صدقته الخ..

[8]) كشف البارى:۲۳۹/۱، ۴۷۴/۲.

اوسیدونکوذمیانو باندې خراج مقرر کولوسره هغوی سره دمزارعت معامله کړې وه. (۱)

تشریح:- حضرت عمر رضی الله عنه داخبره هغه وخت اوفرمائیله چه کله شام فتح شوې وو اوفاتحین شام دحضرت عمر رضی الله عنه نه مطالبه کړې وه چه دنورو غنائمو په شان تاسو داهم تقسیم کړئی. نوحضرت عمر رضی الله عنه دامطالبه اونه منله. په دې مطالبه کونکوکښې حضرت بلال رضی الله عنه هم شامل وو دحضرت عمر رضی الله عنه رائې داوه چه صرف غنائم منقوله تقسیم کړئی اوکوم غنائم چه غیرمنقوله دی هغه مه تقسیم کوئی بلکه په خپل حال ئې پریږدئی. چه کله حضرت بلال وغیره رضی الله عنهم ډیر اصراراوکړو نوحضرت عمر رضی الله عنه ارشاد اوفرمائیلو: **اللهم! اکفنی بلالاً وأصحاب بلال** دَ دې واقعه راوی نافع مولی ابن عمر رضی الله عنه فرمائی چه **فما حال الحول علیهم حتی ماتوا جمیعًا** یعنی اوس لا یوکال هم تیرشوې نه ووچه حضرت بلال رضی الله عنه اودهغه ملګری وفات شو. (۲)

علامه بیهقي رحمه الله فرمائی چه حضرت عمر رضی الله عنه دا دعا ځکه فرمائیلې وه چه دهغوی دَ زمکې دَ تقسیم نه دَ انکار سبب مصلحت عامه وو اودهغوې مخې ته دعوامو فلاح اوبهبود وو اوهغه حضراتو دَ خپلو مستدلاتو پیش نظر دَدې مخالفت کولو اودَ حضرت عمر رضی الله عنه خیال وو که چرې داحضرات هم دهغوی دمصلحت رائې باندې پوهه شی اودهغه موافقت اوکړی نودهغوی نور ملګری به هم دهغوی متابعت اوکړی. (۳)

قوله: (کما قسم النبی صلی الله تعالی علیه وسلم خیبر):- یادساتئی رسول الله صلی الله علیه وسلم ځه زمکې خو تقسیم کړې وې خو ځه ئې باقی پاتې کړې وې اویهودیانوته ئې هغه زمکې دخراج په وجه ورکړې وې. اویهودیانوبه په دغه خراجی زمکوکښې کرکیله کوله اودهغوی نه به ئې دغه خراج نیم پیداوار په شکل کښې وصول کولو. دکوم تفصیل چه په روستوابواب کښې تیرشو.

په مفتوحه زمکوکښې دَ فقهاؤ اختلاف:- اوس دلته یوه مسئله ده چه په مفتوحه زمکوکښې ځه حکم دې؟ آیا هغه به تقسیم کولې شی که هغه موقوف وی؟ امام مالک رحمه الله فرمائی چه فتح کیدو سره زمکه وقف کیږی لهذا دَدې تقسیم به نه کیږی اودَ دې زمکو امدن به دَمسلمانانو په مصالح کښې خرچ کولې شی. مثلاً دَ فوج وظائف دَ پولونو جوړول دَ جماتونوجوړول وغیره.

خوکه امام یووخت دَ دغه زمکوپه تقسیم کښې مصلحت ګڼړی نوتقسیم کولې به شی. (۴) امام شافعی رحمه الله فرمائی که دنورو غنائمو په شان دَدې تقسیم هم لازمی وی (۳) اوکه چرې غانمین دهغې په وقف باندې راضی شی نوبیابه تقسیم کولې نه شی اوزمکه به وقف شی. (۵) حافظ

(۱) عمدة القاری:۱۲/۲٤٤.

(۲) مختصر تاریخ دمشق:۱/۸۵ ذکرحکم الارضین وما جاء فیه.

(۳) حواله بالا وشرح البخاری لابن بطال رحمه الله ٥/۲۸۰.

(٤) فتح الباری:٥/۲۲ بدایة المجتهد ص:۳٦٦ الفصل الخامس.

(٥) حواله بالا.

ابن حجر رحمه الله او قسطلانی رحمه الله او امام ابوحنیفه رحمه الله صاحبین او سفیان ثوری رحمهم الله مسلك دا نقل کړې دې چه امام ته اختیاردې که غواړی نو تقسیم دې کړی اوکه غواړی وقف دې کړی.[1]

علامه احمدبن اسماعیل کورانی رحمه الله او امام ابوحنیفه او امام احمدبن حنبل رحمهما الله مسلك دانقل کړې دې چه دا زمکې فتح کیدو سره وقف شی اوبیا دامام اختیاردې چه هغه دا په غانمین کښې تقسیم کړی یا په دې باندې خراج مقررکړی.[2]

۱۳-باب: من أحيا أرضا مواتا

وَرَأَى ذَلِكَ عَلِيٌّ فِي أَرْضِ الْخَرَابِ بِالْكُوفَةِ مَوَاتٌ. وَقَالَ عُمَرُ مَنْ أَحْيَا أَرْضًا مَيِّتَةً فَهِيَ لَهُ. وَيُرْوَى عَنْ عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- وَقَالَ «فِي غَيْرِ حَقِّ مُسْلِمٍ، وَلَيْسَ لِعِرْقٍ ظَالِمٍ فِيهِ حَقٌّ. أَوَيُرْوَى فِيهِ عَنْ جَابِرٍ عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم-.

غیرآباد (شاړه) زمکه چه څوك آباده کړی او حضرت علی رضی الله عنه دکوفې په شاړه زمکه کښې دا حکم ورکړو اوحضرت عمر رضی الله عنه اوفرمائیل څوك چه شاړې زمکې آبادې کړی هغه دهغه کیږی. اود حضرت عمرو بن عوف رضی الله عنه نه هم دغه شان مروی دی هغوی اوفرمائیل چه دَ حضورپاك نه دومره (مضمون) زیاتی (نقل) دې په دې شرط چه هغه دَ یو مسلمان ملك نه وی اودَ یوظالم په زمکه کښې هیڅ حق نشته. اودحضرت حابر رضی الله عنه په روایت کښې هم دَ رسول الله صلی الله علیه وسلم نه هم دغه شان روایت دې.

حل لغات: موات: هغه غیرآباد اوشاړه زمکه په کومه کښې چه کله هم یا په ډیره موده کښې زمینداری نه وی شوې او په څه بل عمارت باندې آباده شوې نه وی اودَهغې څوك مالك نه وی.[3]

دَترجمة الباب مقصداودَ فقهاؤ اختلاف: امام بخاری رحمه الله دَدې ځائی نه دَ احیاء او موات مسئله بیانوی. موات هغه زمکې ته وائی چه شاړه وی اودَهغې آبادئی ته په حیات سره تشبیه ورکړې شوه ځکه چه ترك عمارت دَ فقدحیات مشابه دې.[4]

امام بخاری رحمه الله دَحضرت علی رضی الله عنه چه کوم اثرنقل کړې دې دَهغې نه معلومیږی چه موات هغه زمکې ته وائی چه خرابه او شاړه وی. امام طحاوی رحمه الله فرمائی چه موات هغه زمکه ده چه دَ چا ملکیت نه وی اودې سره دَعوام الناس مرافق تړلې نه وی.[5] یعنی دَښاروالا دَانتفاع دې سره تعلق نه وی هلته دَهغوی دَ څرن ځایونه عیدګاه وغیره نه وی.

---

[1]) إرشادالساری:۳۶/۷ فتح الباری:۲۲/۵.

[2]) الکوثر الجاری:۴۸/۵.

[3]) النهایة:۶۸۸/۲طلبة الطلبة:۳۱۳.

[4]) فتح الباری:۲۲/۶.

[5]) عمدة القاری:۲۴۴/۱۲.

احياء موات دادې چه يوسړې لاړشي دغه زمکه راګيره کړي او بيا هغه اوبه کړي او په کښې کر اوکړي. په احياء موات سره به دا سړې دَدغه زمکې مالك شي يابه په دې کښې دَامام دَ اجازت ضرور وی په دې کښې دَ فقهاء کرامو درې اقوال دی. امام شافعی، امام احمد امام ابويوسف او امام محمد رحمهم الله فرمائی چه صرف په احياء موات سره به هغه مالك شي دَامام دَاجازت ضرورت نشته (١) امام ابو حنيفه رحمه الله فرمائی چه بغيردَ امام دَاجازت نه به هغه مالك نه شي. (٢) امام مالك رحمه الله فرمائی که چرې هغه زمکه ښاريې سره نيزدې وی نودَامام اجازت ضروری دې اوکه چرې لرې وی نو دَامام دَاجازت ضرورت نشته په نيزدې اولرې کښې هغه دا فرق کړې دې چه کومې زمکې دَ عيدګاه او چراګاه په توګه يادَ بل څه مصلحت دَ وجې نه په کار راويستې شي نوهغه نيزدې دی اوکوم ځائی کښې چه دَهغوی څناور وغيره نه شي تللې او هغوی ته ددې زمکې دَ استعمال يووخت هم ضرورت نه وی نوهغې ته لرې وائی (٣)
امام بخاری رحمه الله چه کوم آثار او روايات پيش کړی دی دَهغې نه معلوميږی چه هغه په دې مسئله کښې دَامام شافعی امام احمد اوصاحبين رحمهم الله دَ قول موافقت کړې دې. دَ فريق اول يعنې جمهور مستدل دَ رسول الله ﷺ ارشاد دې. من أحيا أرضاميتة فهى له (٤) څوك چه شاړه زمکه آباده کړی هغه هم دَهغه کيږی دغه شان دَ باب مذکور نور روايات هم دَهغوی مستدلات کښې شامل دی.
اودَ فريق ثانی مستدل دَحضرت صعب بن جثامه رضی الله عنه نه نقل شوې دَحضور پاك دا ارشاد مبارك دې. لاحمى (٥) إلا لله ولرسوله (٦) يعنې حمى دَالله تعالى اودَهغه دَ رسول ﷺ حق دې لهذا که يوسړې دَ يوې زمکې حمى واحياء کول غواړی نوهغه له دَامام نه اجازت اخستل پکاردی. بل دَامام صاحب رحمه الله دليل داهم دې چه دا زمکه هم دَ نور مال غنيمت په شان ده او

---

١) شرح ابن بطال:٦/٣٩٠عمدة القارى:١٢/٢٤٥ فتح البارى:٥/٢٢.
٢) حواله مذکوره.
٣) حواله مذکوره.
٤) أخرجه البيهقى فى سننه بلفظ عادى الارض الحديث ورواه ابن حجررحمه الله تعالى فى تلخيص الخبير:٣/٦٣ وسياتى تخرجه تفصيلاً.
٥) حمى: دَحمى اصل په عربوکښې دا وو چه کله به دَهغوی څوك لوئى سردار په يوځائی کښې ډيره اچوله نودَهغوی يوسپې به جرته اوچت ځائی ته اوختلو او خپاربه ئى اوکړو نوچه ترکوم ځائی پورې به دَهغه آواز رسيدلو هغه زمکه سره دَ ټولو طرفونو دهغه حمى يادېدله او په هغې کښې به دهغه نه علاوه دَ بل چا څاروی نه شو څريدلې. (نيل الاوطار:٥/٣٣١)
٦) أخرجه البخارى رحمه الله تعالى فى كتاب الجهاد باب أهل الدار يبيتون فيصاب الولدان والدرارى رقم:١٧٤٥ ومسلم رحمه الله تعالى فى الجهاد باب جواز قتل النساء فى البيات من غير تعمد رقم:١٥٧٠ والترمذى رحمه الله تعالى فى السير باب ماجاء فى النهى عن قتل النساء والصبيان رقم:١٥٧٠ وأبوداؤد رحمه الله تعالى فى الجهاد باب فى قتل النساء رقم:٢٦٧٢ وانظر جامع الاصول:٢/٧٣٢، ٧٣٣ رقم:١٢٣٢.

په مال غنيمت كښې هيڅا ته داحق حاصل نه وى چه هغه دې سره بغيرد امام داجازت نه مختص شى لكه چه په ټولو غنيمتونو كښې كيږى. لانه مغنوم، لوصوله إلى يد المسلمين بإيجاف الخيل والركاب، فليس لاحد أن يختص به بدون إذن الامام كما فى سائر الغنائم. [1]

يوبل روايت بعغض فقهاء د احنافو پيش كوى چه ليس للمرء إلا ماطابت نفس إمامه به امام طبرانى رحمه الله د حضرت معاذ بن جبل رضى الله عنه نه ددې تخريج كړې دې ليكن ددې سند ډيرزيات كمزورې دې. [2]

اوكوموحضراتو چه تفصيل كړې دې لكه امام مالك رحمه الله نودهغوى مخې ته غالبًا داخبره ده چه احاديث مذكوره په اراضى قريبه باندې محمول دى او په كومورواياتوكښې چه على الاطلاق من أحيا أرضا ميتة فهى له فرمائيلې شوى دى هغه په إراضى بعيدباندې محمول دى.

احناف حضرات دا وئيلى شى چه روايات دواړه قسم دى بعض مطلق او په بعض كښې دامام د اجازت قيد وارد شوې دې نودواړه به جمع كولې شى او وئيلې به شى چه كه څو په اجازت د امام احياء موات كوى نوهغه به د دغه زمكې مالك شى اوڅوك چه بغيرد اذن امام احياء موات كوى هغه به مالك نه وى.

دتعليقاتو تفصيل:- د حضرت على رضى الله عنه د قول ماخوذ شراح حديث نه دې ذكركړې. [3] د حضرت عمر رضى الله عنه قول امام مالك رحمه الله عن ابن شهاب عن سالم عن أبيه په طريق سره موصولاً ذكركړې دې. [4] اودغه شاه عبيدبن سلام هم كتاب الاموال كښې په خپل سندسره موصولاً ذكركړې دې. [5]

حضرت عمرو بن عوف مزنى رضى الله عنه حديث اسحاق بن راهويه طبرانى ابن عدى او بيهقى رحمهم الله د كثير بن عبدالله عن أبيه عن جده په طريق سره موصولاً ذكركړې دې. [6]

---

[1]) الهداية شرح بداية المبتدى:٢٥٣/٧.

[2]) ذكره الزيلعى رحمه الله تعالى فى نصب الراية:٢٩٠/٤ وقال: رواه الطبرانى وفيه ضعف من حديث معاذ وفى البناية:٣٣١/١١ الاولى أن يستدل لابى حنيفه رحمه الله تعالى بما أخرجه أبويوسف رحمه الله تعالى فى كتابه المسمى بالخراج عن ليث عن طاؤس قال: قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم عادى الارض لله ولرسوله ثم لكم من بعدى، فمن أحيا أرضًا فهى له وليس للمتحجر حق بعد ثلاث سنين.

[3]) فتح البارى:٢٢/٥ عمدة القارى: ٢٤٥/١٢ إرشاالسارى:٣٢٣/٥ لامع الدرارى:٢٤٩/٦.

[4]) تغليق التعليق:٣٠٨/٣ فتح البارى:٢٣/٥ عمدة القارى:٢٤٥/١٢.

[5]) عمدة القارى:٢٤٥/١٢.

[6]) تغليق التعليق:٣٠٩/٣ السنن لكبير:٤٧/٦ كتاب إحياء الموات باب مايكون إحياء ما يرجى فيه من الاجر. عمدةالقارى:٢٤٥/١٢.

قوله: ویروی عن عمرو ابن عوف رضی الله تعالی عنه عن النبی صلی الله تعالی علیه وسلم: - زمونږ په متداول نسخو کښې خوداعبارت داسې دې (۱) دغه شان حافظ ابن حجر رحمه الله اوعلامه ابن بطال رحمه الله په نسخه کښې هم دې (۲) یعنی په دې کښې دحضرت عمر رضي الله عنه د روایت څه تذکره نشته دې. لیکن د نورو شراح په نسخوکښې دا عبارت داسې دې چه ویروی عن عمر وابن عوف عن النبی صلی الله تعالی علیه وسلم (۳) یعنی په دې کښې دحضرت عمر رضي الله عنه دروایت تذکره هم ده. او وابن عوف کښې واوعاطفه دې. (۴)

علامه کرمانی رحمه الله فرمائی چه بعض نسخوکښې عمرو بن عوف دې یعنی د عین فتحه اومیم په سکون سره اوبعض نسخوکښې عمر دې یعنی عمربن خطاب رضي الله عنه او وابن عوف نه مراد عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه دې. نوکه اووئیلې شی چه دحضرت عمر رضي الله عنه د روایت تذکره خو په دې ترجمة الباب کښې تیره شوې نواوس د مکرر ذکرکولوڅه فائده؟ نو جواب به ورکولې شی چه په دې کښې بعض فوائددی مثلاً هغه تعلیق دتصحیح په صیغه سره وو او تمریض صیغې سره دې او هغه تعلیق بغیرد زیاتی وو اودا زیاتوالې الفاظ سره دې. بل تعلیق سابق غیرمرفوع وو او تعلیق مذکوره مرفوع دې لیکن ددې ټولو فوائدو باوجود اول قول صحیح دې. (۵) (یعنی عمرو، دعین فتحه او میم سکون سره). علامه عینی رحمه الله فرمائی چه مراد عمر بن خطاب رضي الله عنه دې (بغیرواو نه). (۶) هم عمروبن عوف دې اوچه کومو بعضو نسخوکښې عمر وابن عوف راغلې دې دا تصحیف دې. (۷)

اوعلامه قسطلانی رحمه الله فرمائی چه صحیح عمرو بن عوف دې دعین فتحه اومیم سکون سره او حافظ ابن حجر رحمه الله هم دغه فرمائی اوددوی دخبرې تائید دامام ترمذی رحمه الله په قول سره هم کیږی. وفی الباب عن جابرو عمرو بن عوف المزنی جد کثیر وسمرة. (۸) اود ابن عوف نه عبدالرحمن بن عوف مراد اخستل صحیح نه دی لکه چه علامه عینی رحمه الله هم وئیلی دی. (۹) یاد ساتئی چه دلته د ابن عوف نه مراد عمرو ابن عوف مزنی دې نه چه عمرو بن عوف انصاری بدری رضي الله عنه

---

(۱) صحیح البخاری: ۳۱۴/۱ قدیمی.

(۲) فتح الباری: ۲۳/۵ دارالکتب العلمیة، شرح ابن بطال رحمه الله ۳۹۰/۱ دارالکتب العلمیة بیروت.

(۳) إرشادالساری: ۳۲۳/۵ عمدة القاری: ۲۴۶/۱۲ شرح الکرمانی: ۱۵۹/۱۰.

(۴) المصدرالسابق.

(۵) شرح الکرمانی رحمه الله ۱۵۹/۱۰.

(۶) عمدة القاری: ۲۴۶/۱۲.

(۷) فتح الباری: ۲۳/۵.

(۸) إرشادالساری: ۳۲۳/۵.

(۹) المصدرالسابق.

دچاروايت چه به وړاندې په جزيه وغيره كښې راځي.[1] او دَ هغوی هم دا يوروايت امام بخاری رحمه الله په خپل صحيح كښې نقل كړې دې.[2]

حضرت عمرو بن عوف مزنى رضي الله عنه نوم اونسب:- عمرو بن عوف بن زيد بن ولجة ابن عمرو بن بكر بن أغرك بن عثمان بن عمرو بن أد بن طابخة المزنى.[3]

كنيت اونسب:- دهغوى كنيت ابوعبدالله دې مزنى مزينة طرف ته دَ نسبت دَ وجې نه دې كوم چه عثمان بن عمرو ام ولد وو.[4] هغوى رضي الله عنه قديم الاسلام دې.[5] هغوى رضي الله عنه دَ مدينې منورې اوسيدل اختيار كړې او دَحضرت امير معاويه رضي الله عنه زمانه ئې ليدلې ده اوهم دَهغوى دَولايت په زمانه كښې وفات شوې.[6]

روايات:- دوى دَحضورپاك صلى الله عليه وسلم نه روايات نقل كوى اوبعض روايتونه ئې دَحضرت بلال بن حارث رضي الله عنه نه هم نقل كړى دى.[7]

اودَهغوى روايات كثير بن عبدالله، عن ابيه عن جده په طريق سره نقل كوى اوكثير رحمه الله ضعيف الحديث دې.[8] امام بخارى رحمه الله په صحيح بخارى كښې دكثيربن عبدالله روايت استشهاداً نقل كړې دې اوامام ابوداؤد رحمه الله امام ترمذى اوامام ابن ماجه رحمه الله هم دَهغوى روايات نقل كړى دى.[9] دَحضرت جابر بن عبدالله تعليق امام احمد رحمه الله اوامام ترمذى رحمه الله موصولاً ذكر كړى دى.[10]

قوله: وقال: فى غيرحق سلم الخ:- يعنى حضرت عمروبن عوف مزنى رضي الله عنه په دې روايت كښې دا زياتې نقل كړې دې په دې شرط چه هغه دَ يومسلمان ملك نه وى اودَيوظالم په دې زمكه كښې څه حق نه وى. عرق ظالم موصوف صفت او اضافت دواړه شان لوستلې شوې دې.[11] دَ موصوف صفت سره لوستلو كښې دوه صورتونه دى: ړومبې صورت داچه عرق نه وړاندې ذى مضاف محذوف اومنلې شى او اوونيلې شى ليس لذى عرقٍ ظالمٍ فيه حق يعنى دَ

---

[1]) فتح البارى:۲۳/۵.

[2]) المصدر السابق.

[3]) تهذيب ا لكمال:۱۷٤/۲۲.

[4]) المصدرالسابق.

[5]) المصدرالسابق.

[6]) معرفة الصحابة: ٤٠٢/۳.

[7]) تهذيب الكمال:۱۷۵/۲۲.

[8]) المصدرالسابق.

[9]) المصدرالسابق.

[10]) تغليق العليق:۳۰۸/۳فتح البارى:۲۳/۵ – ۲٤ عمدة القارى:۲٤۶/۱۲.

[11]) إرشادالسارى:۳۲٤/۵ فتح البارى:۲۳/۵عمدة القارى:۲٤۶/۱۲.

يوې داوني چه دَ ظالم وى په دې كښې هيڅ حق نشته [1] او دويم صورت داكيدې شى چه ليس لعرقٍ ذى ظلمٍ حق يعنى دَ داسې ونې څه حق نشته چه دَ ظلم والاوى يعنى چه هغه په ظالمانه توګه سره هلته لګولې شوى وى [2] اضافت سره دَلوستلو صورت دادې چه ليس لعرقٍ ظالمٍ فيه حق دې وخت كښې به دَ عرق نه مراد زمكه وى اومطلب دادې چه دَظالم دَ زمكې په دې كښې هيڅ حق نشته [3] امام مالك امام شافعى زهرى او ابن فارس وغيره رحمهم الله قول اول اختياركړې دې. [4]

[حديث ۲۲۱۰] [5] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِى جَعْفَرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ -رضى الله عنها- عَنِ النَّبِىِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «مَنْ أَعْمَرَ أَرْضًا لَيْسَتْ لأَحَدٍ فَهْوَ أَحَقُّ».

قَالَ عُرْوَةُ قَضَى بِهِ عُمَرُ -رضى الله عنه- فِى خِلاَفَتِهِ.

ترجمه:- دَحضرت عائشه صديقه رضي الله عنها نه روايت دې چه حضورپاك ﷺ فرمائيلى چه كوم سړې يوه داسې زمكه آباده كړى چه دَ چاملكيت نه وى هغه دَهغې زيات حقداردې. عروه رحمه الله وائى چه حضرت عمر رضي الله عنه په خپل دورخلافت كښې هم دَدې مطابق فيصله كړې وه.

رجال الحديث

يحيى بن بكير:- دايحيى بن عبدالله بن بكير مخزومى مصرى رحمه الله دې. [6]

الليث:- دا امام ليث بن سعد رحمه الله دې. [7]

عبيدالله بن أبى جعفر:- دا عبيدالله بن ابى جعفر يسار اموى قرشى مصرى رحمه الله دې. [8]

محمدبن عبدالرحمن:- دامحمدبن عبدالرحمن بن نوفل ابوالاسود رحمه الله دې. [9]

عروة:- دا عروة بن زبيربن العوام رحمه الله دې. [10]

عائشة:- اودَ ام المؤمنين حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها تذكره هم تيره شوې ده. [11]

---

[1]) المصدرالسابق.
[2]) المصدرالسابق.
[3]) المصدرالسابق.
[4]) المصدرالسابق.
[5]) انفردبه البخارى رحمه الله انظر جامع الاصول: ۳۴۷/۱ الكتاب السادس فى أحياء الموات رقم الحديث: ۱۳۰.
[6]) كشف البارى: ۳۲۳/۱.
[7]) كشف البارى: ۳۲٤/۱.
[8]) كشف البارى كتاب الغسل باب الجنب يتوضا ثم ينام..
[9]) كشف البارى كتاب الغسل باب الجنب يتوضا ثم ينام.
[10]) كشف البارى: ۲۹۱/۱.
[11]) كشف البارى: ۲۹۱/۱.

قوله: من أعمر أرضا:- دا لفظ أعمر د باب افعال ثلاثی مزیدفیه نه دی. په معنی آبادول. قاضی عیاض رحمه الله فرمائی چه دا لفظ رواة بخاری داسې ضبط کړې دې لیکن صواب عَمَر دې یعنی ثلاثی مجرد دې لکه چه د الله تعالی ارشاد دې. ﴿وَعَمَرُوْهَآ اَکْثَرَ مِمَّا عَمَرُوْهَا﴾ (الروم:۹) (۱)
ابن بطال رحمه الله فرمائی چه رواة بخاری أعمر نقل کړې دې لیکن ماته د لغت په کتابونو کښې داسې نه دې ملاؤ شوې لهذا داهم احتمال دې چه په اصل کښې من اعتمر أرضا وی او تائې افتعال د اصل نه پریوتلې وی. (۲) علامه عینی رحمه الله فرمائی چه ددې کلام هیڅ حاجت نشته بیاپخپله په دې کښې د غلطئی احتمال دې ځکه چه صاحب العین یعنی علامه خلیل ابن احمد رحمه الله ذکر کړې دې چه أعمرت الارض په کلام عرب کښې مستعمل دې اوداسې وئیلې شی أعمرالله بك منزلك نومعلومه شوه چه د رواة بخاری نقل کول صحیح دی او من أعمر أرضاً نه مراد د زمکې احیاء ده. (۳)

قوله: قال عروة: قضی به عمر رضی الله عنه فی خلافته:- یعنی عروة بن زبیر بن العوام رحمه الله هم په دغه مذکوره سندسره فرمائی چه حضرت عمر رضی الله عنه به د خپل خلافت په زمانه کښې هم د دې مطابق فیصله کوله اودا اثر مرسل دې چه حضرت عروه هم د حضرت عمر رضی الله عنه د خلافت په زمانه کښې پیدا شوې وو. (۴)

دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- د حدیث مبارك ترجمة الباب سره مطابقت ظاهر دې. دا حدیث د فریق اول یعنی امام شافعی امام ابویوسف او امام محمد رحمهم الله مستدل دې چه د زمکې د احیاء یعنی آبادولو د پاره د امام د اجازت ضرورت نشته که زمکه لرې وی او که نیزدې. (۵) د نورو حضراتو په دلائل باندې بحث په شروع کښې تیرشوې دې.

باب

د ترجمة الباب مقصد:- دا باب بغیر د ترجمې دې اودا باب د سابق د پاره د فصل په شان دې. (۶)

[حدیث ۲۲۱۱] (۷) حَدَّثَنَا قُتَیْبَةُ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِیلُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ مُوسَی بْنِ عُقْبَةَ عَنْ سَالِمٍ

---

(۱) عمدة القاری:۲۴۷/۱۲ إرشادالساری:۳۲۵/۵.
(۲) شرح ابن بطال:۳۹۲/۶.
(۳) عمدة القاری:۲۴۷/۱۲.
(۴) إرشادالساری:۳۲۵/۵.
(۵) عمدة القاری:۲۴۷/۱۲.
(۶) إرشادالساری:۳۲۶/۵.
(۷) أخرجه البخاری رحمه الله تعالی أیضًا فی الحج باب قول النبی صلی الله تعالی علیه وسلم العقیق واد مبارک رقم:۱۵۳۵ وفی الاعتصام باب ماذکرالنبی صلی الله تعالی علیه وسلم وحض علی اتفاق أهل العلم الخ رقم:۷۳۴۳ ومسلم رحمه الله تعالی فی الحج باب التعریس بذی الحلیفة الخ رقم:۱۳۴۶ والنسائی: ۱۲۶/۵ فی الحج باب التعریس بذی الحلیفة وانظر جامع الاصول: ۳۳۹/۹ رقم: ۶۹۷.

بْنِ عَبْدِاللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِيهِ -رضي الله عنه- أَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- أُرِيَ وَهُوَ فِي مُعَرَّسِهِ مِنْ ذِي الْحُلَيْفَةِ فِي بَطْنِ الْوَادِي، فَقِيلَ لَهُ إِنَّكَ بِبَطْحَاءَ مُبَارَكَةٍ. فَقَالَ مُوسَى وَقَدْ أَنَاخَ بِنَا سَالِمٌ بِالْمُنَاخِ الَّذِي كَانَ عَبْدُاللَّهِ يُنِيخُ بِهِ، يَتَحَرَّى مُعَرَّسَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم وَهُوَ أَسْفَلُ مِنَ الْمَسْجِدِ الَّذِي بِبَطْنِ الْوَادِي بَيْنَهُ وَبَيْنَ الطَّرِيقِ وَسَطٌ مِنْ ذَلِكَ. [: ۱۴۶۲]

ترجمه:- دَحضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما نه روایت دې چه حضورپاك کله دَ شپې (مکې مکرمې ته دَتلو په وخت) په ذوالحلیفه کښې یوه ناله کښې ورکوزشوې وو نورسول الله ﷺ ته په خوب کښې اووئیلې شو چه تاسو دَ برکت والا په میدان کښې ئی. حضرت موسی بن عقبه رحمه الله اووئیل چه حضرت سالم رحمه الله مونږ سره هم هلته اوښ کینولو کوم ځائې چه به حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما اوښ کینولو. هغه به هم دَدغه ځائې اراده کوله کوم ځائې چه رسول الله ﷺ مبارك کوزشوې وو. دَهغه جمات لاندې کوم چه ښکته په ناله کښې وو په هغې کښې اودَ لارې په مینځ کښې.

رجال الحدیث

قتیبة:- داقتیبه بن سعید ثقفی رحمه الله دې.[1]

اسماعیل بن جعفر:- دااسماعیل بن جعفر انصاری زرقی مدینی رحمه الله دې.[2]

موسیٰ بن عقبه:- داموسیٰ بن عقبه اسدی مدینی رحمه الله دې.[3]

سالم بن عبدالله:- داحضرت سالم بن عبدالله بن عمر بن خطاب رحمه الله دې.[4]

عن أبیه:- دا مشهورصحابی حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما دې.[5]

حل لغات:- **معرسه**: بضم المیم وفتح العین المهملة وتشدید الراء المفتوحة عرس تعریسًا نه مفعول دې. په معنی په سفرکښې آخره شپه کښې دآرام دَ پاره کوزیدل. او معرس: موضع التعریس[6] وقال صاحب النهایة رحمه الله تعالیٰ: وبه سمی معرس ذی الحلیفة، عرس بن النبی صلی الله تعالیٰ علیه وسلم فیه الصبح ثم رحل.[7]

---

[1] کشف الباری:۲/۱۸۹.

[2] کشف الباری:۱/۲۷۱.

[3] کشف الباری کتاب الوضوء باب إسباغ الوضوء.

[4] کشف الباری:۲/۱۲۸.

[5] کشف الباری:۱/۶۳۷.

[6] النهایة:۲/۱۸۱.

[7] المصدر السابق

بالمناخ: بضم المیم، أناخ إناخۃً نه مفعول دې په معنی دَاوښ کینولوځائی.[1]

تشریح:- دَدې حدیث مبارك تشریح کتاب الحج باب قول النبی صلی الله تعالی علیه وسلم العقیق وادمبارك کښې تیره شوې ده.

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دا باب خو بغیردَترجمې دې اوس پاتې شوه دَ باب سابق سره دَحدیث مذکوره سره مطابقت نو په دې سلسله کښې علامه مهلب بن صفرة رحمه الله فرمائی دَامام بخاری رحمه الله مقصد دادې لکه څنګه چه ارض موات دَهغه سړی ملکیت جوړیږی څوك چه هغه آباده کړې. دغه شان نبی کریم ﷺ ذوالحلیفه کښې بطن وادئی کښې قیام اوفرمائیلو اوهغه زمکه دَ چا مملوك نه وه. نو د رسول الله ﷺ هلته قیام کولو اومونځ اَداکولوسره هغه دَ حضورپاك دَپاره معرس اومناخ جوړه شوه دغه شان که څوك دَغیرمملوك زمکې احیاء کوی نوهغه به دَ دغې مالك جوړشی.[2]

بیاپخپله هم هغه اعتراض کړې دې په اصل کښې خو به حضورپاك بعض وخت دَنورو خلقو په زمکه کښې هم ورکوزیدو اوهلته به ئی مونځ هم کولو لکه چه دَحضرت انس بن مالك رضی الله عنه او حضرت عتبان بن مالك رضی الله عنه وغیره کورته حضورپاك تشریف اوړلې وو او هلته ئی مونځ هم کړې وو. بیا دَحضورپاك دَ نزول کولو اومونځ کولوسره دَ هغوی منزل اومناخ جوړیدل به څنګه صحیح وی؟[3]

دَدې یوسیدا ساده جواب دادې چه منزل اومناخ هله جوړیږی کله چه څه مانع نه وی اودَ بل چاملك کیدل دامانع دی لهذا هلته به دا معرس او منزل نه شی تسلیم کولې. اودلته بطن وادی ذی الحلیفة کښې چونکه دازکه دَچاملك نه وو په دې وجه دلته څوك مانع نه وو.

دعلامه ابن المنیرمالکی رحمه الله اوحافظ ابن حجر رحمه الله قول:- علامه ابن المنیر مالکی رحمه الله فرمائی چه امام بخاری رحمه الله دَدې حدیث مبارك په ذریعه داخودل غواړی چه صرف په یوځائی کښې کوزیدلواو هلته شپه تیرولوسره هغه زمکه مملوك نه جوړیږی او په یوځائی کښې کوزیدل او شپه تیرول دَاحیاء موات په باب کښې داخل نه دی احیاء موات خو به هله کیږی چه کله څوك ددې زمکې احاطه اوکړی.[4]

داهم کیدې شی چه امام بخاری رحمه الله په دې خبره باندې تنبیه ورکوی چه نبی کریم ﷺ چرته نزول فرمائیلې سره دَدې چه هغه دَ احیاء موات په حکم کښې داخله ده لیکن دَحضورپاك دَ تعریس دَ وجې نه هغه زمکې سره دَ رسول الله ﷺ سره خصوصیت اوشو او اوس هغه دَ عامة المسلمین منافع او حقوق سره متعلق شوه لهذا اوس یوسړی ته به دَاحیاء حق حاصل نه وی

---

[1]) معجم الصحاح:۱۰۷۶.
[2]) فتح الباری:۲۵/۵.
[3]) المصدرالسابق.
[4]) المتواری علی تراجم البخاری رحمه الله ۲۶۳ بتفصیل. فتح الباری:۲۵/۵.

لکه چه دمنی زمکه ده رسول الله ﷺ هلته قیام فرمائیلې دې اومناسك حج ئی اداکړی دی نوهغه زمکه سره ددې چه موات هم وی نوکه یوسړې دهغې احیاء اوکړی نودهغې مالك نه شی جوړیدې.[1]

دعلامه عینی رحمه الله رائې:-علامه عینی رحمه الله د دې حضراتو رائې ردکړې ده اوهغه فرمائی چه د مذکوره حدیث په ذریعه امام بخاری رحمه الله ددې خبرې طرف ته اشاره فرمائیلې ده چه ذوالحلیفه سره ددې چه غیرآباد ځائی دې لیکن څوك د احیاء د وجې نه ددې ځائی مالك نه شی جوړیدې ځکه چه دې سره دعامو خلقو منافع متعلق دی او هرسړې ددې نه نفع حاصلولې شی او دلته کوزیدې شی لهذا د احیاء موات په ذریعه محی عام خلق دَدغه زمکې نه نه شی بندولې

وجه دخول هذا الحديث في هذا الباب من حيث أنه أشاربه إلى أن ذاالحليفة لايملك بالاحياء لما فيه من منع الناس النزول فيه، وأن الموات يجوز الانتفاع به، وأنه غيرمملوك لاحد، وهذاالمقدار كاف في وجه المطابقة، وقد تكلم المهلب فيه بما لا يجدي، ورد عليه ابن بطال بما لا ينفع، وجاء آخر نصر المهلب في ذلك، والكل لايشفي العليل ولايروي الغليل، فلذلك تركناه.[2]

[حديث ۲۲۱۲][3] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا شُعَيْبُ بْنُ إِسْحَاقَ عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي يَحْيَى عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ عُمَرَ-رضي الله عنه-عَنِ النَّبِيِّ-صلى الله عليه وسلم- قَالَ «اللَّيْلَةَ أَتَانِي آتٍ مِنْ رَبِّي وَهُوَ بِالْعَقِيقِ أَنْ صَلِّ فِي هَذَا الْوَادِي الْمُبَارَكِ وَقُلْ عُمْرَةٌ فِي حَجَّةٍ». [ر: ۱۴۶۱]

ترجمه:- دحضرت عمر رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه نن شپه یو راتلونکې (فرښته) زما د پروردګارد طرف نه ماله راغله. هغه وخت رسو ل الله ﷺ په عقیق کښې وو. دغه (فرښتې) اووئیل تاسو په دې مبارکه وادئی کښې مونځ اوکړئی او اوفرمایئی چه په حج اوعمره کښې شریك شو.

رجال الحديث

اسحاق بن ابراهیم:- دا اسحاق بن ابراهیم راهویه حنظلی رحمه الله دې.[4]

---

[1] المصدر السابق.

[2] عمدة القاري:۱۲/۲۵۰.

[3] أخرجه البخاري أيضًا في الحج، باب قول النبي صلى الله تعالى عليه وسلم: العقيق واد مبارك، رقم: ۱۵۳۴ وفي الاعتصام باب ما ذكر النبي صلى الله تعالى عليه وسلم وحض على اتفاق أهل العلم الخ رقم: ۷۳۴۳ وأبوداؤد رحمه الله تعالى في المناسك باب في الاقران. وانظر جامع الاصول:۹/۳۴۰ رقم:۶۹۷۲

[4] كشف الباري:۳/۴۲۸.

شعیب بن اسحاق: - دا شعیب بن اسحاق اموی بصری دمشقی رحمه الله دي.[۱]
أوزاعی: - دا امام عبدالرحمن بن عمرو اوزاعی رحمه الله دي.[۲]
یحیی: - دا یحیی بن ابی کثیرطائی رحمه الله دي.[۳]
عکرمه: - داعکرمه مولی ابن عباس رضی الله عنهما دي.[۴]
ابن عباس: - دا حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما دي.[۵]
عمر: - دا دویم خلیفه حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه دي.[۶]
دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت: - دَدې حدیث ترجمة الباب سره مطابقت دَ سابقه حدیث په شان دې څکه چه دَ وادی عقیق زمکه هم غیرآباده ده اودَ چاملك هم نه دې مگر هرسړې دَهغې نه نفع اوچتولې شی اوپه دې کښې ورکوزیدې شی.[۷]

قوله: وقال عمرة في حجة: - زمونږ په متداول نسخوکښې داعبارت داسې دې یعنی قال فعل ماضی سره[۸] خود شراح بخاری په نسخوکښې قل یعنی دَامر صیغې سره دې.

مولاناخلیل احمدسهارنپوری رحمه الله **قول ابی داؤد رحمه الله تعالی، رواه الولیدبن مسلم وعمربن عبدالواحدفی هذا الحدیث عن الاوزاعی، وقال: عمرة فی حجة، وکذا رواه علی بن المبارك عن یحیی بن أبی کثیرفی هذاالحدیث قال: وقل: عمرة فی حجة** [۹]شرح کولوسره فرمائی چه دَامام ابوداؤد رحمه الله غرض دَدې اختلاف طرف ته اشاره کول دی چه دَامام اوزاعی رحمه الله په شاگردانوکښې واقع شوې دې. لکه چه **مسکین عن اوازعی** په روایت کښې **قال** صیغه دَماضی واقع شوې ده او **ولیدبن مسلم اوعمرو بن عبدالواحدعن الاوزاعی** په روایت کښې **قل** صیغه دَامر سره واردشوې ده. بل علی بن مبارك کوم چه امام اوزاعی رحمه الله سره دا روایت دَ یحیی بن ابی کثیر رحمه الله نه نقل کونکې دې دَهغه په روایت کښې هم دَقل صیغه دَ امر واقع شوې ده.[۱۰]

---

۱) کشف الباری:۴۰۸/۳.
۲) کشف الباری:۲۶۷/۴.
۳) کشف الباری:۲۶۳/۳.
۴) کشف الباری کتاب الزکاة باب ما أدی زکونه فلیس بکنزالخ.
۵) کشف الباری:۴۳۵/۱، ۲۰۵/۲.
۶) کشف الباری:۲۳۹/۱، ۴۷۴/۲.
۷) فتح الباری:۲۵/۵ المتواری علی تراجم الابواب البخاری:۲۶۳/۱.
۸) صحیح البخاری قدیمی
۹) فتح الباری:۲۵/۵۶عمدة القاری:۲۵۰/۱۱ إرشادالساری:۳۲۶/۵.
۱۰) بذل المجهود:۱۴۳/۷.

دَ حج قران فضيلت:- بل دَ قوله، قل : عمرة في حجة متبادر معنى داده چه تاسو حضورپاك ﷺ دَحج او عمره دواړو احرام اوتړنی لکه چه حضورپاك ﷺ دَالله تعالی دَ طرف نه په حج قران باندې مامور وو اودې حديث نه دَ حج قران فضيلت معلومیږی.(١)

يواشكال اودَهغې جواب:- دالته دا اشكال كيږی چه حضورپاك په حج قران باندې مامور وو نوبيا حضورپاك ﷺ **لواستقبلت من أمري ما استدبرت، لجعلتها عمرة** كښې دَحج تمتع دَخواهش اظهار ولې كولو؟

دَدې جواب دا وركړې شوې دې چه **عمرة في حجة** نه مقصود **جمع بين الحج والعمرة** دې. اوداجمع څنګه چه په حج قران كښې ده هغه شان حج تمتع كښې هم كيږی لهذا په دې حيثيت سره حج تمتع دَحج قران منافی نه دې.(٢) داحديث مبارك هم **كتاب الحج باب قول النبی صلی الله تعالی عليه وسلم العقيق واد مبارك** كښې تيرشوې دې.

١۴-باب: إذا قال رب الارض: أقرك ما أقرك الله. ولم يذكر أجلاً معلومًا فهما على تراضيهما

كله چه دَ زمكې مالك چاته داسې اووائی چه زه به تا ترهغه وخته پورې ساتم تركومې چه الله سبحانه وتعالى تاساتی اوڅه معين موده ذكرنه كړی نودامعامله به دَدغه دواړو دَ رضامندئی پورې وی.

دَ ترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله په دې ترجمة الباب سره داخودل غواړی كه چرې دَزمكې مالك چاسره معامله بغيردَ مودې خودلو اوكړه او وئی وئيل **أقرك ما أقرك الله** دَدې څه حكم دې نوامام بخاری رحمه الله فرمائی **فهما على تراضيهما** يعنی تركومې چه فريقين رضامند دی ترهغه وخته پورې به دامعامله په ځائی وی او چه كله ئې ختمول غواړی نودابه ختمه شی.(٣)

دَ فقهاوُ دَاختلاف بيان:- په دې كښې اختلاف دې چه آيا دَ عقدمزارعت دَپاره دَاجل معلوم تعيين ضروری دې كه نه؟ په فقهاء كرامو كښې امام احمد رحمه الله او اصحاب ظواهر فرمائی چه دَمودې تعيين ضروری نه دې. خودَ جمهور علماؤ په نيزدَاجل تعيين ضروری دې.(۴)

دَ فريق اول دليل حديث باب دې يعنی **قوله صلی الله تعالی عليه وسلم: نقركم بها على ذلك ما شئنا**

---

(١) بذل المجهود:٧/١٤١ – ١٤٢ الدرالمنضود:٢٠٣/٣.(✿)يادساتئی چه دَاحنافو په نيز حج قران دَټولونه غوره دې بيا تمتع او بيا افراد خودَامام مالك رحمه الله او امام شافعی رحمه الله په نيز دَ يوقول مطابق دَټولو نه غوره حج افراد بيا تمتع او بيا قران اودَ دويم قول مطابق دَټولونه غوره حج تمتع اوبيا افراد او بياقران.(اختلاف الائمة العلماء: ٢٧١/١.

(٢) الدر المنضود:٢٠٣/٣ بذل المجهود:١٤٢/٧.

(٣) عمدة القار:٢٥٠/١٢ إرشادالساری:٣٦٧/٥.

(۴) عمدة القاری:٢٥٢/١٢ شرح ابن بطال:٣٩٤/٦ بداية المجتهد:٦٤١/١.

اود جمهورو د طرف نه دا جواب ورکړې شوې دې چه داجمله حضورپاك ديهوديانو په جواب کښې هغه وخت فرمائيلې چه حضور پاك دهغوى د اخراج اراده کړې وه. نوهغوى اووئيل چه مونږ به دې زمکه کښې زميندارى کوو او نيم پيداوار به تاسو ته درکوو نوحضورپاك مصلحتًا هغوى په خائى پريخودل اودهغوى موده ئى دالله سبحانه وتعالى حواله کړه اودې نه پس ئى هغوى سره دمساقاة معامله اوکړه. اوبيا دحضرت عمر رضي الله عنه قول عامل رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم أهل خيبر على شطر ما يخرج منها هم په دې دلالت کوى.(١) يادساتنى چه دا اختلاف په اصل کښې مبنى دې په هغه اختلاف چه مزارعت دعقود مباحة نه دې يا دعقود لازمه نه. دکوم تفصيل چه باب إذا لم يشترط السنين في المزارعة په شروع کښې تير شوې دې.

[حديث ٢٢١٣](٢) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْمِقْدَامِ حَدَّثَنَا فُضَيْلُ بْنُ سُلَيْمَانَ حَدَّثَنَا مُوسَى أَخْبَرَنَا نَافِعٌ عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رضى الله عنهما - قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم -. وَقَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ - رضى الله عنهما - أَجْلَى الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى مِنْ أَرْضِ الْحِجَازِ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - لَمَّا ظَهَرَ عَلَى خَيْبَرَ أَرَادَ إِخْرَاجَ الْيَهُودِ مِنْهَا، وَكَانَتِ الأَرْضُ حِينَ ظَهَرَ عَلَيْهَا لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ - صلى الله عليه وسلم - وَلِلْمُسْلِمِينَ، وَأَرَادَ إِخْرَاجَ الْيَهُودِ مِنْهَا فَسَأَلَتِ الْيَهُودُ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - لِيُقِرَّهُمْ بِهَا أَنْ يَكْفُوا عَمَلَهَا وَلَهُمْ نِصْفُ الثَّمَرِ، فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «نُقِرُّكُمْ بِهَا عَلَى ذَلِكَ مَا شِئْنَا». فَقَرُّوا بِهَا حَتَّى أَجْلاَهُمْ عُمَرُ إِلَى تَيْمَاءَ وَأَرِيحَاءَ. [٢٩٨٣]

ترجمه: - حضرت ابن عمر رضي الله عنهما فرمائى چه حضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه يهوداونصارىٰ د ملك حجازنه بهر اوويستل. او رسول الله کله چه هغوى په خيبروالابانديې غالب شول نويهوديان ئى دهغه خائى نه ويستل غوښتل ځکه چه کله رسول الله ﷺ په خيبربانديې غالب شول نود هغه خائى ټولې زمکې دالله تعالى اودهغه د رسول ﷺ اود مسلمانانو شوې. نوحضورپاك غوښتل چه يهوديان ددغه خائى نه اوباسى خودغه يهوديانورسول الله ﷺ ته دا درخواست اوکړو چه حضورپاك دې هغوى هلته پريږدى نوحضورپاك هغوى هلته پريخودل خو په دې شرط چه هغوى به په دې زمکوکښې ټول کار کوى اوهغوى ته به د پيداوار نيمه حصه ملاويږى. حضورپاك هغوى ته اوفرمائيل چه ترکومې پورې مونږ غواړو په دې باندې به موسا تو. نويهوديان هلته پاتې شو. تردې چه حضرت عمر رضي الله عنه د خپل خلافت په زمانه کښې، هغوى دتيما او اريحاء طرف ته جلاوطن کړل.

---

(١) عمدة القارى:٢٥٢/١٢.

(٢) مرتخريجه في الاجارة باب إذا استاجر أرضافمات أحدهما رقم الحديث:٢٢٨٥، ٢٢٨٦.

رجال الحدیث

أحمدبن مقدام:- دا احمد بن مقدام بن سلیمان بن الاشعث بصری رحمه الله دي.[1]

فضیل بن سلیمان:- دا فضیل بن سلیمان نمیری، ابوسلیمان بصری رحمه الله دي.[2]

موسی:- دا موسی بن عقبه اسدی مدنی رحمه الله دي.[3]

نافع:- دا حضرت نافع مولی حضرت ابن عمر رحمه الله دي.[4]

ابن عمر:- دا حضرت عبدالله بن عمر بن خطاب رضی الله عنهما دي.[5]

عبدالرزاق:- دا عبدالرزاق بن همام حمیری صنعانی رحمه الله دي.[6]

ابن جریج:- دا عبدالملک بن عبدالعزیزبن جریج ابوالولید رحمه الله دي.[7]

دتعلیق تفصیل:- **وَقَالَ عَبْدُالرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ** یعنی امام بخاری رحمه الله دَ فضیل بن سلیمان په طریق باندې موصولاً او دَ ابن جریج په طریق معلقاً ذکرکړې دي.[8] او امام بخاری رحمه الله دا روایت معلقه په کتاب الخمس کښې **حدثنا أحمدبن مقدام حدثنا الفضیل بن سلیمان حدثنا موسی بن عقبة أخبرنی نافع** په طریق سره مسنداً ذکرکړې دي.[9] اودَ ابن جریج په طریق مذکورسره دا روایت امام مسلم رحمه الله او امام احمد رحمه الله موصولاً ذکرکړې دي.[10]

قوله: أجلی الیهود والنصاری من أرض الحجاز:- یعنی حضرت عمر رضی الله عنه یهود اونصاری دَحجاز دَزمکې نه جلاوطن کړې ووځکه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم هغوی دَحجاز په زمکه کښې دَهمیشه دَپاره دَ پریخودو هیڅ څه عهدوغیره نه ووکړی بلکه هغوی ئې په مشیت باندې موقوف ساتلې وو.[11]

---

[1]) کشف الباری کتاب البیوع باب من لم یر الوساوس ونحوها من الشبهات.

[2]) کشف الباری کتاب الصلاة باب سترة الامام من خلفه.

[3]) کشف الباری کتاب الوضوء باب إسباغ الوضوء.

[4]) کشف الباری:۶۵۱/۴.

[5]) کشف الباری:۶۳۷/۱.

[6]) کشف الباری:۴۲۱/۲.

[7]) کشف الباری کتاب الحیض باب غسل الحائض رإس زوجهاوترجیله.

[8]) عمدة القاری:۲۵۱/۱۲ فتح الباری:۲۶/۵.

[9]) المصدرالسابق.

[10]) أخرجه مسلم رحمه الله تعالی فی صحیحه:۱۸۷/۳ کتاب المساقاة باب المساقاة بجزء من الثمر والزرع رقم:۶ واحمدرحمه الله تعالی فی مسنده:۱۴۹/۵.

[11]) إرشادالساری:۳۲۷/۵.

ارض حجاز:- علامه واقدی رحمه الله فرمائی چه د مدینې منورې نه تبوك اود طریق کوفې پورې علاقه د حجاز په نوم یادیږی.(۱) علامه عینی رحمه الله فرمائی چه علامه کرمانی رحمه الله نقل کړی دی چه حجاز نه مراد مکه مدینه اود یمن علاقې دی اودا د هغه تسامح دې ځکه چه یمن په حجاز کښې داخل نه دې او داده چه په جزیره عرب کښې داخل دې.(۲) لیکن د شراح کرمانی په متداول نسخه کښې دی چه **والحجاز، هومکة والمدینة والیمامة**(۳). یعنی په دې کښې د یمن تذکره نشته.

قوله: حین ظهرعلیها لله ولرسوله صلی الله علیه وسلم وللمسلمین:- دا په دې وجه اوونیلې شو چه د خیبر بعض حصه صلحا د مسلمانانو په حصه کښې راغلې وه او بعض قهراً او عنوة (د جنګ په توګه) نوچه کومه حصه عنوة په حصه کښې راغله هغه ټول په ټوله د الله تعالی، د هغه د رسول صلی الله علیه وسلم اود ټولو مسلمانانو شوه اوکومه چه صلحًا ملاؤ شوه هغه اول د یهودو وه اود عقدصلح نه پس هغه د مسلمانانو شوه.(۴)

د حدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- د حدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت **قوله نقرکم بها علی ذلك ماشئنا** سره ظاهردې.(۵)

۱۵-باب: ماکان أصحاب النبی صلی الله علیه وسلم یواسی بعضهم بعضًا فی الزراعة والثمرة

د رسول الله صلی الله علیه وسلم صحابه کرامو رضی الله عنهم به په زمینداری او میوو په معامله کښې یوبل سره همدردی کوله.

د ترجمة الباب مقصد:- دلته امام بخاری رحمه الله دا خودل غواړی چه په کومو روایاتو کښې د مزارعت ممانعت راغلې دې لکه چه په حدیث باب کښې حضرت رافع بن خدیج رضی الله عنه نقل کوی چه حضورپاك په کریاندې زمکه ورکولونه منع فرمائیلې ده.نو حضورپاك دا ممانعت علی وجه التحریم نه دې فرمائیلې بلکه دا ممانعت ئی علی وجه الاولویت والافضیلت فرمائیلې دې. یعنی بهتره داده چه سړې خپله زمکه د مزارعت په ځائی خپل رور ته هم داسې د کر د پاره ورکړی کله چه دې صاحب د زمکې سره په دغه زمکه باندې د کرکیلې کولو ګنجائش نه وی یادادده د ضرورت نه زیاتی وی.

---

۱) عمدة القاری:۲۵۱/۱۲ إرشادالساری:۳۲۷/۵.
۲) عمدة القاری:۲۵۱/۱۲.
۳) شرح الکرمانی:۱۶۲/۱۰.
۴) إرشادالساری:۳۲۸/۵.
۵) المصدرالسابق

لکه چه دحضورپاك مقصد ددې شرعي حرمت بيانول نه وو بلکه ددې خبرې ترغيب ئې ورکولو چه تاسو روزولی او غمخواری کوئی او خپلو رونړوته ئې هم داسې مفت ورکوئی.[1]
دا هم وئیلې شی چه ممانعت په هغه خاص صورتونو کښې وی په کوم کښې چه مخاطره لیدلې شی چه په لختوکوم پیداوار وی هغه به د مالك وی او دنورې حصې پیداوار به د زمیندار وی یا دښکته حصې پیداوار به دمالك وی او د اوچتې علاقې پیداوار به د زمیندار وی. په دې کښې چونکه اندیښنه وی چه یوه حصه دزمکې به پیداوار ورکوی اوبله حصه به نه ورکوی په دې وجه حضورپاك ددې نه منع اوفرمائیله.[2]

[حديث ۲۲۱۴] (۳) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا الأَوْزَاعِيُّ عَنْ أَبِي النَّجَاشِيِّ مَوْلَى رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ سَمِعْتُ رَافِعَ بْنَ خَدِيجِ بْنِ رَافِعٍ عَنْ عَمِّهِ ظُهَيْرِ بْنِ رَافِعٍ قَالَ ظُهَيْرٌ لَقَدْ نَهَانَا رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - عَنْ أَمْرٍ كَانَ بِنَا رَافِقًا. قُلْتُ مَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فَهُوَ حَقٌّ. قَالَ دَعَانِي رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «مَا تَصْنَعُونَ بِمَحَاقِلِكُمْ». قُلْتُ نُؤَاجِرُهَا عَلَى الرُّبُعِ وَعَلَى الأَوْسُقِ مِنَ التَّمْرِ وَالشَّعِيرِ. قَالَ «لاَ تَفْعَلُوا ازْرَعُوهَا أَوْ أَزْرِعُوهَا أَوْ أَمْسِكُوهَا».
قَالَ رَافِعٌ قُلْتُ سَمْعًا وَطَاعَةً. [ر: ۲۲۰۲]

ترجمه:- حضرت رافع بن خدیج بن رافع دخپل تره حضرت ظهیربن رافع ﷺ نه روایت نقل کوی چه رسول الله ﷺ مونږ دیوداسې کار نه منع کړې وو په کوم کښې چه زمونږ فائده وه. حضرت رافع اووئیل چه رسول الله ﷺ څه فرمائیلی هغه حق دی. حضرت ظهیر اووئیل رسول الله ﷺ زه راوغوښتم اوتپوس ئې اوکړو چه تاسو په خپلو پټو باندې څه کوئی. ما اووئیل چه په لختو باندې چه کوم پیداوار وی په هغې او کهجورو او اوربشوباندې یوڅو وسق باندې کرایه ورکوو. حضورپاك اوفرمائیل داسې مه کوئی تاسو پخپله زمینداری کوئی یا په بل زمینداری کوئی (یعنی بغیرعوض) یائی خالی پریږدئی. رافع وائی چه ما عرض اوکړو ما ارشاد مبارك واوریدو اوامې منلو.

---

[1] الابواب والتراجم:۱۷۳/۳ وفتح الباری:۲۸/۵.

[2] المصدرالسابق.

[3] أخرجه البخاری أیضًا فی کتاب الحرث والزارعة باب کراء الارض بالذهب والفضة رقم:۲۳۴۶، ۲۳۴۷ وفی کتاب المغازی عن الزهری باب بعد باب شهودالملائکة بدراً رقم:۴۰۱۲، ۴۰۱۳ وأخرجه مسلم فی صحیحه کتاب البیوع باب کراء الارض بالطعام رقم:۳۹۴۹ والنسائی فی سننه کتاب المزارعة ذکر الاحادیث المختلفة فی النهی عن کراء الارض بالثلث والربع الخ رقم:۳۹۵۵، ۳۹۵۴ وابن اجه فی سننه کتاب الرهون باب مایکره من المزارعة رقم:۲۴۵۹ وانظر مع الاصول فی الکتاب الثانی فی المزارعة الفصل الثانی فی المنع من ذلک:۳۰/۱۱ رقم:۸۵۰۴ وتحفة الاشراف فی مسند ظهیر بن رافع الانصاری رقم:۳۲۹/۵

رجال الحديث

محمدبن مقاتل:-دابوالحسن، محمدبن مقاتل مروزى بغدادى مجاور مكه رحمه الله دي.[1]
عبدالله:- دا امام عبدالله بن مبارك رحمه الله دي.[2]
أوزاعي:- امام عبدالرحمن بن عمرو اوزاعى رحمه الله دي.[3]

أبى النجاشي مولى رافع بن خديج:-عطاء بن صهيب ابوالنجاشى رحمه الله دي.[4]

رافع بن خديج:- دا رافع بن خديج انصارى رحمه الله دي.[5]

ظهيربن رافع:نوم اونسب:- ظهيربن رافع بن عدى بن زيد بن جشم بن حارثه بن الحارث بن عمرو بن مالك بن الاوس الانصارى الاوسى، الحارثى المدنى.[6]دوى دَ مشهور صحابى حضرت رافع بن خديج رضي الله عنه دَ تره خوئى دي.[7] هغوى په بيعت عقبه ثانيه كښې شريك وو.[8] په غزوه بدركښې دَ هغوى رضي الله عنه شركت مختلف فيه دې محمدبن اسحاق رحمه الله فرمائى چه دوى په غزوه بدركښې شريك نه وو. [9]او نورو حضرات فرمائى چه هغوى رضي الله عنه په غزوه بدركښې دَ شركت سعادت عظمىٰ حاصل كړې دې.[10]

لكه چه حافظ ابن حجر رحمه الله نقل كړى دى من كبار الصحابة شهدبدراً.[11] هغوى رضي الله عنه دَ رسول اكرم صلى الله عليه وسلم نه روايت نقل كوى. اودهغوى رضي الله عنه نه دَهغوى وراره رافع بن خديج روايت نقل كوى.[12]امام بخارى امام مسلم امام نسائى اوامام ابن ماجه رحمهم الله ددوى رضي الله عنه نه يوحديث نقل كړې دې.[13] هغوى رضي الله عنه په كوفه كښې سكونت اختياركړې دې.[14]

---

[1]) كشف البارى:٣/٢٠٦إرشادالسارى:٥/٣٢٩.
[2]) كشف البارى:١/٤٦٢.
[3]) كشف البارى:٣/٤٠٨.
[4]) كشف البارى كتاب مواقيت الصلاة باب الابراد بالظهر فى شدة الحر.
[5]) كشف البارى كتاب مواقيت الصلاة باب وقت المغرب.
[6]) تهذيب الكمال:١٣/٢٦٩.
[7]) المصدرالسابق.
[8]) المصدرالسابق.
[9]) المصدرالسابق.
[10]) التاريخ الكبير للبخارى رحمه الله ٤/الترجمة:٣١٧٣ الجرح والتعديل: ٤/الترجمة: ٢٢١١.
[11]) تقريب التهذيب: ٢٧٤.
[12]) تهذيب الكمال:١٣/٤٧٠.
[13]) المصدر السابق.
[14]) معرفة الصحابة للاصبهانى: ٣/٩٣.

قوله: أو أزرعوها أو أمسكوها:- علامه عینی رحمه الله اونور شراح بخاری فرمائي چه دلته أو تخییردپاره دې نه چه د شك دپاره، یعنی رسول الله ﷺ په دریو کارونوکښې د یواختیارولو تخییرورکړو چه یا خودې پخپله په دغه زمکه باندې کرکوې یابل مسلمان رور له د مزارعت دپاره بغیرد څه معاوضې دې ورکړې او یادې شاړه پریږدی (۱)

قوله: سمعًا وطاعة:- دا په نصب او رفع دواړه شان لوستلې شي دنصب په صورت کښې د فعل محذوف دپاره به مصدروی یعنی أسمع كلامك سمعًا وأطيعك طاعةً او د رفع په صورت کښې دا به د مبتداء محذوف خبرجوړیږی یعنی كلامك أو أمرك سمع یعنی مسموع مصدر بمعنی المفعول مبالغه په توګه وی او دغه شان أمرك طاعةٌ کښې به وی په معنی د مطام (۲)

د حدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- د حدیث ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: ازرعوها أو ازرعوها الخ** سره ظاهردې

[حدیث ۲۲۱۵] (۳) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا الأَوْزَاعِي عَنْ عَطَاءٍ عَنْ جَابِرٍ-رضى الله عنه- قَالَ كَانُوا يَزْرَعُونَهَا بِالثُّلُثِ وَالرُّبُعِ وَالنِّصْفِ فَقَالَ النَّبِي -صلى الله عليه وسلم- «مَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَلْيَزْرَعْهَا أَوْ لِيَمْنَحْهَا، فَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ فَلْيُمْسِكْ أَرْضَهُ». [۲۴۸۹]

ترجمه:- د حضرت جابر رضی الله عنه نه روایت دې چه صحابه کرامو رضی الله عنهم به په دریمه څلورمه او نیمه باندې مزارعت کولو. بیا حضورپاك اوفرمائیل چه چاسره زمکه وی هغه دې پخپله زمینداری کوی یا دې دا (مفت) مسلمان رور له ورکړې که نه وی نو خالی دې پریږدی.

رجال الحدیث

عبیدالله بن موسی:- دا عبیدالله بن موسی بن باذام عبسی کوفی رحمه الله دې. (۴)

أوزاعی:- دا امام عبدالرحمن بنعمرو اوزاعی رحمه الله دې. (۵)

عطاء:- دا عطاء بن ابی رباح رحمه الله دې. (۶)

---

(۱) عمدة القاری:۱۲/۲۵۴ إرشادالساری:۵/۳۲۹.

(۲) کشف الباری:۱/۲۳۶.

(۳) أخرجه مسلم فی صحیحه کتاب البیوع باب کراء الارض رقم:۸۹، ۱۵۳۶ وابن ماجه فی سننه کتاب الرهون باب المزارعة بالثلث والربع رقم:۲۴۵۱ والنسائی فی النهی عن کراء الارض رقم:۳۸۷۶ وانظر جامع الاصول حرف المیم الکتاب الثانی فی المزارعة. الفصل الثانی فی المنع من ذلک رقم:۸۵۰۶

(۴) کشف الباری:۱/۲۳۶.

(۵) کشف الباری:۳/۴۰۸.

(۶) کشف الباری:۴/۳۹.

جابر:- دحضرت جابربن عبدالله انصارى ﷺ تذکره هم تیره شوې ده.[1]

دحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت **قوله أوليمنحها** سره واضح دې.

[حديث ۲۲۱۶] **وَقَالَ الرَّبِيعُ بْنُ نَافِعٍ أَبُو تَوْبَةَ حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ عَنْ يَحْيَى عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ-رضي الله عنه-قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ-صلى الله عليه وسلم-«مَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَلْيَزْرَعْهَا أَوْ لِيَمْنَحْهَا أَخَاهُ، فَإِنْ أَبَى فَلْيُمْسِكْ أَرْضَهُ»**.

ترجمه:- دحضرت ابوهريره ﷺ نه روايت دې چه رسول الله ﷺ ارشاد اوفرمائيلو چاسره چه زمكه وى هغه دې خپله په دې كښې فصل كرى يادې دا خپل مسلمان رور ته (عارية) وركړى كه نه وى زمكه دې خالى پريږدى.

رجال الحديث

الربيع بن نافع: نوم اونسب:- دا ربيع بن نافع ابوتوبة حلبى رحمه الله دې.[2] هغوى رحمه الله په طرسوس كښې اوسيدلو.[3]

شيوخ:- هغوى رحمه الله ابراهيم بن سعد، ابواسحاق ابراهيم بن محمد فزارى، اسماعيل بن عياش، بشير بن طلحة خشنى، ابوالمليح حسن بن عمرقى، حسين بن طلحة، حكم بن ظهير، ابوأسامه حماد بن اسامه، ربيع بن بدر سعدى، سعيدبن عبدالرحمن جمحى، سفيان بن عيينه، سليمان بن حبان، ابوالاحوص سلام بن سليم، شريك بن عبدالله، شهاب بن خراش، عبدالله بن بكير غنوى، عبدالله بن مبارك، عبدالعزيز بن عبدالملك قرشى، عبيد الله بن عمرو، عطاء بن مسلم حلبى، على بن حوشب، على بن سليمان، عيسىٰ بن يوسف، محمدبن عمر طائى، محمدبن فرات، محمدبن مهاجر، مسلمة بن على، مصعب بن ماهان، معوية بن سلام، معتمربن سليمان، هشام بن يحيىٰ، هيثم بن حميد، وليدبن مسلم، يحيىٰ بن حمزة، يزيدبن ربيعة، او يزيدبن مقدام بن شريح رحمهم الله نه روايات نقل كوى.[4]

تلامذه:- ابوداؤد، ابراهيم بن سعد، ابراهيم بن يعقوب، احمدبن ابراهيم، احمدبن اسحاق، احمدبن خلد، احمدبن محمد، ابوبكر محخدبن أثرم، اسماعيل بن مسعدة، حسن بن صباح، حسن بن على خلوانى، زهيربن محمد، عبدالله بن عبدالرحمن دارمى، عبدالله بن أبى مسلم، عبدالسلام بن عتيق، ابوالدر داء عبدالعزيزبن منيب، عبدالكريم بن هيثم، على بن زيد

---

[1] كشف البارى كتاب العلم باب الخروج فى طلب العلم.

[2] تهذيب الكمال: ۱۰۳/۹.

[3] المصدرالسابق.

[4] المصدرالسابق.

فرائضی، ابوحاتم محمد بن ادریس ابوعمر محمدبن عامر، محمدبن یحیی، یعقوب بن سفیان فارسی وغیرهم رحمهم الله ذهغوی نه روایات نقل کوی.[1]
امام نسائی رحمه الله فرمائی چه امام احمد رحمه الله به فرمائیل چه دابوتوبة نه په روایت نقل کولوکښې هیڅ حرج نشته او هغه به ماله راتللو.[2] امام حاتم رحمه الله فرمائی ثقة صدوق حجة.[3]
یعقوب بن شیبة رحمه الله فرمائی ثقة صدوق.[4] وکان یقال: إنه من الابدال.[5] د امام ترمذی رحمه الله نه علاوه ټولو ائمه حضرات ددوی رحمه الله نه روایات نقل کړی دی.[6]
انتقال:- یعقوب بن سفیان رحمه الله فرمائی چه دهغوی رحمه الله انتقال ۲۴۱ هجری کښې شوې.[7]
معاویة:- دا معاویة بن سلام حبشی رحمه الله دې.[8]
یحیی:- دا یحیی بن کثیر طائی رحمه الله دې.[9]
أبی سلمة:- دا ابوسلمة بن عبدالرحمن بن عوف رحمه الله دې.[10]
ابوهریرة:- حضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده.[11]

امام بخاری رحمه الله دا روایت تعلیقاً ذکرکړې دې اوامام مسلم حسن بن علی حلوانی عن أبی توبة په طریق سره دا روایت موصولاً نقل کړې دې.[12]

دتعلیق تفصیل: امام مسلم اوامام ابن ماجه رحمهما الله تعلیق مذکور موصولاً ذکرکړې دې.[13]
د تعلیق ترجمة الباب سره مطابقت:- اودتعلیق مذکور ترجمة الباب سره مطابقت حدیث سابق په شان دې.[14]

---

[1] المصدرالسابق.
[2] تهذیب الکمال:۱۰۵/۹، تهذیب تاریخ دمشق:۳۱۱/۵.
[3] تهذیب الکمال:۱۰۶/۹ الجرح والتعدیل:۳/الترجمة: ۲۱۰۵.
[4] تهذیب تاریخ دمشق:۳۱۱/۵.
[5] تهذیب الکمال:۱۰۶/۹.
[6] المصدرالسابق.
[7] المصدرالسابق.
[8] کشف الباری: أبواب الکسوف باب النداء بالصلاة جامعة.
[9] کشف الباری: ۲۶۷/۴.
[10] کشف الباری:۳۳۳/۲.
[11] کشف الباری:۶۵۹/۱.
[12] صحیح مسلم:۱۱۷۸/۳ کتاب البیوع باب کراء الارض رقم:۱۰۲.
[13] أخرجه مسلم فی صحیحه کتاب البیوع باب کراء الارض رقم:۱۰۲ وابن ماجه فی سننه کتاب الرهون باب المزارعة بالثلث والربع رقم:۲٤۵۲.
[14] عمدة القاری:۲۵۵/۱۲.

[حدیث ۲۲۱۷] [1] حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو قَالَ ذَكَرْتُهُ لِطَاوُسٍ فَقَالَ يُزْرِعُ، قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ - رضى الله عنهما - إِنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - لَمْ يَنْهَ عَنْهُ وَلَكِنْ قَالَ «أَنْ يَمْنَحَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَأْخُذَ شَيْئًا مَعْلُومًا». [ر: ۲۲۰۵]

ترجمه:- حضرت عمروبن دینار رحمه الله فرمائی چه ما دَ «رافع بن خدیج رضی الله عنه» روایت دَ طاؤس رحمه الله په وړاندې ذکرکړو نو طاؤس رحمه الله اوونیل په مزارعت باندې زمکه ورکولې شي. حضرت ابن عباس رضی الله عنهما فرمائی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم دې نه منع نه ده فرمائیلې بلکه حضورپاك فرمائیلی وو چه په تاسو کښې خپل رور ته هم داسې مفت «دَ زمیندارئی دَپاره» زمکه ورکول بهتردی دَدې خبرې نه چه دَهغه نه څه متعین څیز واخلی.

رجال الحدیث

قبیصة:- دا قبصة بن عقبة کوفی رحمه الله دې.[2]

سفیان:- داسفیان بن سعید الثوری رحمه الله دې.[3]

عمرو:- دا عمرو بن دینارمکی رحمه الله دې.[4]

طاؤس:-دا طاؤس بن کیسان یمانی حمیری رحمه الله دې.[5]

ابن عباس:-دَحضرت ابن عباس رضی الله عنهما تذکره هم تیره شوې ده.[6]

قوله: إن النبی صلی الله تعالی علیه وسلم لم ینه عنه:- یعنی رسول الله صلی الله علیه وسلم مزارعت حرام نه وو ګرځولې لکه چه دَ امام ترمذی رحمه الله په روایت صراحت راغلې دې. **عن ابن عباس رضی الله تعالی عنهما ان رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم لم یحرم المزارعة ولکن أمر أن یرفق بعضهم ببعض.**

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: إن النبی صلی الله تعالی علیه وسلم لم ینه عنه ولکن قال: أن یمنح أحدکم أخاه خیرله الخ** سره ظاهردې.

---

[1] مرتخریجه فی باب بدون الترجمة بعد باب إذا لم یشترط السنین فی المزارعة

[2] کشف الباری:۲/۲۷۵.

[3] کشف الباری:۲/۲۷۸.

[4] کشف الباری:۴/۳۰۹.

[5] کشف الباری:۱/۴۳۵، 2052.

[6] الجامع للترمذی:۱/۲۵۸ أبواب الاحکام باب ماجاء فی المزارعة.

[حديث ۲۲۱۸ / ۲۲۱۹ / ۲۲۲۱] (۱) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ نَافِعٍ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ -رضي الله عنهما- كَانَ يُكْرِي مَزَارِعَهُ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- وَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ وَعُثْمَانَ وَصَدْرًا مِنْ إِمَارَةِ مُعَاوِيَةَ.

ثُمَّ حُدِّثَ عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ أَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- نَهَى عَنْ كِرَاءِ الْمَزَارِعِ، فَذَهَبَ ابْنُ عُمَرَ إِلَى رَافِعٍ فَذَهَبْتُ مَعَهُ، فَسَأَلَهُ فَقَالَ نَهَى النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- عَنْ كِرَاءِ الْمَزَارِعِ. فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ قَدْ عَلِمْتَ أَنَّا كُنَّا نُكْرِي مَزَارِعَنَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- بِمَا عَلَى الأَرْبِعَاءِ وَبِشَيْءٍ مِنَ التِّبْنِ.

ترجمه:- دَحضرت نافع رحمه الله نه روایت دې چه حضرت ابن عمر رضي الله عنهما دَ نبی کریم ﷺ حضرت ابوبکر، حضرت عمر، حضرت عثمان او حضرت معاویه رضي الله عنه دَخلافت په شروع کښې په مزارعت باندې ورکړی وو. بیا هغه ته دَ حضرت رافع بن خدیج رضي الله عنه داحدیث بیان کړې شو چه نبی کریم ﷺ پټی په مزارعت باندې ورکولونه منع فرمائیلې ده. حضرت ابن عمر رضي الله عنهما حضرت رافع رضي الله عنه له لاړو اوزه هم هغه سره لاړم نوحضرت ابن عمر رضي الله عنهما دَحضرت رافع رضي الله عنه نه تپوس اوکړو هغه اووئیل چه نبی کریم ﷺ پټی په مزارعت باندې ورکولونه منع فرمائیلې ده.په دې باندې حضرت ابن عمر رضي الله عنهما اووئیل چه تاته معلومه ده چه مونږ به د رسول الله ﷺ په زمانه کښې خپل پټی دَهغه پیداوارپه بدله کښې کوم چه په لختوباندې وی اوڅه بوسو په بدله به په مزارعت باندې ورکول.

حل لغات:- **الاربعاء**: دا دَ ربیع جمع ده معنی واړه نهرونه لختی لکه چه یعقوب لغوی رحمه الله فرمائی چه ویجمع ربیع الکلاء أربعة، وربیع الجدوال أربعاء.(۲)

تشریح حدیث:- دَحدیث شریف حاصل دادې چه دلته حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما په حضرت رافع بن خدیج رضي الله عنه باندې دَهغه نهی عن المزارعت والا روایت مطلق ګنړلوباندې ردکوی او فرمائی چه رسول الله ﷺ کوم په مزارعت باندې پټی ورکولونه منع فرمائیلې وه نوهغه د یوشرط فاسددَ وجې نه وه چه هغه دَ زمکې دَ یوخاص حصې دَ پیداوار په شرط یا بوسو په څه مقدار مجهول شرط به ئی لګولو اوداسې کیدو شو چه د زمکې دَدغه حصې پیداوار وی اوباقې زمکه کښې هیڅ نه وی یادې برعکس وی چه مزارع یا رب الارض ته هیڅ ملاؤنه شی ګنی ددې نه علاوه صورتونو کښې مزارعت جائزدې.(۳)

---

(۱) وأخرجه مسلم فی کتاب البیوع باب کرء الارض رقم:۱۰۹، ۱۵۴۷ والنسائی فی سننه فی کتاب کتاب المزارعت ذکر الاحادیث المختلفة فی النهی عن کراء الارض بالثلث والربع رقم: ۳۹۱۱ وانظر جامع الاصول حرف المیم الکتاب الثانی فی المزارعة الفصل الثانی فی المنع من ذلک رقم:۸۵۰۵.

(۲) معجم الصحاح:۳۸۷.

(۳) إرشادالساری:۳۳۱/۵عمدة القاری:۲۵۷/۱۲.

دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- علامه قسطلانی رحمه الله فرمائي چه دحدیث مبارك ترجمة الباب سره مطابقت دحضرت رافع بن خدیج رضی الله عنه بیان کړې شوې د نهی والا روایت سره داسې مستفاد کیږی چه ددې نه معلومیږی چه د صحابه کرامو رضی الله عنهم عام عادت داوو چه هغوی به په زمکه کښې پخپله زمینداری کوله یانورو رونړوته به ئی بغیرد څه معاوضه نه په مزارعت باندې ورکوله.[1]

[حدیث ۲۲۱۹][2] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي سَالِمٌ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ-رضی الله عنهما- قَالَ كُنْتُ أَعْلَمُ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ-صلی الله علیه وسلم- أَنَّ الأَرْضَ تُكْرَى.

ثُمَّ خَشِيَ عَبْدُ اللَّهِ أَنْ يَكُونَ النَّبِيُّ - صلی الله علیه وسلم - قَدْ أَحْدَثَ فِي ذَلِكَ شَيْئًا لَمْ يَكُنْ يَعْلَمُهُ، فَتَرَكَ كِرَاءَ الأَرْضِ. [ر: ۲۲۰۲]

ترجمه:- حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما اوفرمائیل چه ماته معلومه وه چه دَ رسول الله صلی الله علیه وسلم په زمانه کښې به زمکه په مزارعت باندې ورکولې شوه. بیا عبدالله بن عمر رضی الله عنهما ته اندیښنه پیدا شوه چه داسې نه وی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په دې معامله کښې څه داسې حکم ارشاد فرمائیلې وی چه هغه ته معلوم نه وی. په دې وجه هغه په مزارعت باندې زمکه ورکول پریخودل.

رجال الحدیث

یحیی بن بکیر:- دا یحیی بن عبدالله بن بکیر رحمه الله دې.[3]

اللیث:-دا امام لیث بن سعد رحمه الله دې.[4]

عقیل:- دا عقیل بن خالد بن عقیل أیلی رحمه الله دې.[5]

ابن شهاب:- دا محمدبن مسلم بن عبیدالله بن شهاب الزهری رحمه الله دې.[6]

سالم:- دا سالم بن عبدالله بن عمر رحمه الله دې.[7]

عبدالله بن عمر:- اودحضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما تذکره هم تیره شوې ده.[8]

داحدیث شریف دلته مختصر دې اوامام مسلم رحمه الله او امام نسائی رحمه الله شعیب بن لیث عن أبیه په

---

[1]) إرشادالساری:۳۳۱/۵.

[2]) مر تخریحه انفًا

[3]) کشف الباری:۳۲۳/۱.

[4]) کشف الباری:۳۲٤/۱.

[5]) کشف الباری:۳۲۵/۱. ۳ /٤۵۵.

[6]) کشف الباری:۳۲۶/۱.

[7]) کشف الباری:۱۲۸/۱.

[8]) کشف الباری:۶۳۷/۱.

طریق سره دا موصولاً ذکرکړې دې.[1] په دې کښې دی چه حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما به زمکه په مزارعت باندې ورکوله تردې چه هغه ته داخبرملاؤشو چه حضرت رافع رضي الله عنه زمکه په مزارعت باندې ورکول منع کوی نوهغوی حضرت رافع رضي الله عنه سره ملاقات اوکړو اودَهغوی نه نی تپوس اوکړو چه تاسو داسې ولې کونې؟ نوحضرت رافع رضي الله عنه اوونیل زما نه زما تره دا ورایت نقل کړې دې چه رسول الله ﷺ به زمکه په مزارعت باندې ورکولونه منع فرمائیله. نوحضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما په جواب کښې هم هغه اوفرمائیل دکوم تذکره چه په ماقبل کښې تیره شوه چه قدکنت اعلم الحدیث.[2]

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت هم واضح شو.

۱۶-باب: کراءالارض بالذهب والفضة

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ إِنَّ أَمْثَلَ مَا أَنْتُمْ صَانِعُونَ
أَنْ تَسْتَأْجِرُوا الْأَرْضَ الْبَيْضَاءَ مِنَ السَّنَةِ إِلَى السَّنَةِ.

دَ سرو زرو او سپینو زرو په بدله باندې زمکه په کرایه ورکول اوحضرت ابن عباس رضي الله عنهما فرمائی دَ ټولو بهترکارچه تاسو ئی کول غواړئی دادې چه خپله خالی زمکه دَ یوکال دَپاره په کرایه ورکړئی.

دَ ترجمة الباب مقصد او دَ فقهاؤ اختلاف:- په دې ترجمة الباب سره امام بخاری رحمه الله دافرمائی که زمکه په سرو زرو او سپینوزرو بدله باندې په کرایه ورکړې شی نودا جائزدی که نه؟
امام طاؤس، حسن بصری، ابومحمد بن حزم ظاهری رحمهم الله فرمائی چه زمکه په مزارعت ورکول جائزنه دی نه ددرهم اودنانیر په بدله کښې او نه دَ غلې په بدله کښې.[3] اودَدې حضراتودلیل هغه روایات دی کوم چه د مزارعت په نهی باندې مشتمل دی. او په شاته باب کښې تیرشو. خو جمهور علماء فی الجملة ددې د جوازقائل دی اوعلامه ابن منذر رحمه الله خو ددې په جواز باندې دَ صحابه کرامو رضي الله عنهم اجماع نقل کړې ده.[4]
اوکه دَ مخاطرې څه صورت وی نودا حضرات هم دَعدم جواز قائل دی. دا حضرات فرمائی لکه څنګه چه زمکه دَ غلې په بدله کښې په کرایه ورکولې شی دغه شان په درجه اولی دَنقدو په بدله کښې هم په کرایه باندې ورکولې شی. دَدې حضراتو جمهورو مستدلات هم په شاته باب کښې ذکرشو. امام ربیعه الرائې رحمه الله فرمائی چه صرف په دراهم او دنانیر باندې زمکه په کرایه باندې ورکول جائزدی اوکه دَغلې وغیره په عوض په کرایه ورکړې شی نودا جائزنه دی. امام ابوحنیفه رحمه الله او امام شافعی رحمه الله فرمائی په نقدو او غلې په بدله کښې زمکه په کرایه باندې

---

[1]) مرتخریجه انفًا.
[2]) عمدة القاری:۲۵۸/۱۲ إرشادالساری:۳۳۲/۵.
[3]) بدایة المجتهد:۶۳۲ شرح ابن بطال:۳۹۸/۶فتح الباری: ۳۱/۵ عمدة القاری:۲۵۸/۱۲.
[4]) المصدرالسابق.

وركولي شي خوچه د مزارعت معامله نه وى ددې حضراتو د دلائلو تفصيل هم تيرشو. دامام مالك رحمه الله نه په دې سلسله كښې دوه اقوال نقل دى. اشهب رحمه الله دعدم جواز قول نقل كړې دې او ابن قاسم رحمه الله دجواز (١)

بهر حال دجمهور علماؤ په نيز مطلقاً زمكه په كربانديې وركول جائز دى كه دنقدو په شكل كښې وى اوكه د زميندارئى په شكل كښې وى هم دې ته مزارعت وائى. او داحضرات فرمائى چه كوم خائى د رسول اكرم ﷺ نه ممانعت راغلې دې هغه دمخاطرې په صورت باندې محمول دې يا په هغه صورت باندې محمول دې چرته چه أجل مجهول وى. امام بخارى رحمه الله په دې مسئله كښې د جمهورو طرف ته مائل دې. لكه چه په ترجمة الباب او حديث باب باندې دال دې (٢)

دتعليق تفصيل: **قوله**: وقال ابن عباس إن أمثل الخ:- دحضرت ابن عباس رضي الله عنه دا تعليق سفيان ثورى رحمه الله په خپل جامع كښې عبدالكريم جزرى عن سعيدبن جبير په طريق سره موصولاً ذكركړې دې (٣) اوهم دغه شان بيهقى رحمه الله هم عبدالله بن وليد عدنى عن سفيان په طريق باندې موصولاً ذكركړې دې (٤)

[حديث ٢٢٢٠] (٥) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ حَنْظَلَةَ بْنِ قَيْسٍ عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ حَدَّثَنِي عَمَّايَ أَنَّهُمْ كَانُوا يُكْرُونَ الأَرْضَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - بِمَا يَنْبُتُ عَلَى الأَرْبِعَاءِ أَوْ شَيْءٍ يَسْتَثْنِيهِ صَاحِبُ الأَرْضِ فَنَهَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - عَنْ ذَلِكَ فَقُلْتُ لِرَافِعٍ فَكَيْفَ هِيَ بِالدِّينَارِ وَالدِّرْهَمِ فَقَالَ رَافِعٌ لَيْسَ بِهَا بَأْسٌ بِالدِّينَارِ وَالدِّرْهَمِ.

---

(١) المصدرالسابق.

(٢) المصدرالسابق.

(٣) فتح البارى:٥/٣٢ وتغليق التعليق: ٣/٣١٢.

(٤) المصدرالسابق وأخرجه البيهقى فى سننه الكبير، كتاب المزارعة باب بيان المنهى عنه وأنه مقصود على كراء الارض ببعض مايخرج الخ:٦/١٣٢.

(٥) إخرجه البخارى أيضًا فى كتاب الحرث والمزارعة باب ماكان من أصحاب النبى صلى الله عليه وسلم يواسى بعضهم بعضا فى ازراعة والثمر رقم:٢٣٣٩ وفى المغازى باب بعد باب شهودالملائكة رقم:٤٠١٢ – ٤٠١٣ ومسلم فى كتاب البيوع باب كراء الارض بالذهب والورق رقم:٣٩٥١ وأبوداؤد فى كتاب البيوع باب كراء الارض بالذهب والورق رقم:٣٩٢٩. والنسائى فى كتاب المزارعة ذكر الا حاديث المختلفة فى النهى عن كراء الارض بالثلث والربع الخ رقم:٣٩٢٩، ٣٩٣٠،٣٩٣١ وابن ماجه فى كتاب الرهون باب الرخصة فى كراء الارض البيضاء بالذهب والفضة رقم:٢٤٥٨ وانظرجامع الاصول والكتاب الثانى فى المزارعة الفصل الثانى فى المنع من ذلك:١١/٣١ رقم:٨٥٠٤ وتحفة الاشراف:٣٥٥٣

وَقَالَ اللَّيْثُ وَكَانَ الَّذِي نُهِيَ عَنْ ذٰلِكَ مَا لَوْ نَظَرَ فِيهِ ذَوُو الْفَهْمِ بِالْحَلَالِ وَالْحَرَامِ لَمْ يُجِيزُوهُ، لِمَا فِيهِ مِنَ الْمُخَاطَرَةِ. [ر: ۲۲۰۲]

ترجمه:- حضرت رافع بن خدیج رضی الله عنه فرمائی مانه زما دوو ترونو بیان کړې دي چه هغه خلقو به د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په زمانه کښې زمکه په مزارعت ورکوله. د هغه پیداوار په بدله کښې چه کوم به نهرونوته نیزدې وو یا هغه پیداوار کوم چه د زمکې مالك مستثنیٰ کړې نونبی کریم صلی الله علیه وسلم به د دې نه منع فرمائیله. حنظله رحمه الله وائی چه ما د رافع رضی الله عنه نه معلومات اوکړل چه په دینا او درهم باندې زمکه په مزارعت ورکولو څه حکم دې؟ نوحضرت رافع رضی الله عنه اوونیل چه د دینار اودرهم په بدله کښې زمکه په مزارعت باندې ورکولوکښې هیڅ حرج نشته. اوهغه مزارعت د کوم نه چه منع کړې شوې ده که په حرام اوحلال باندې پوهیدونکې په دې باندې غور اوکړی نودذې اجازت به نه ورکوی ځکه چه په دې کښې مخاطره ده.

رجال الحدیث

عمرو بن خالد:- داعمرو بن خالد بن فروخ حرانی مصری رحمه الله دې.[1]

اللیث:- دا امام لیث بن سعد رحمه الله دې.[2]

ربیعة:- دا فروخ، ربیعة الرائی بن عبدالرحمن رحمه الله دې.[3]

حنظلة:- داحنظلة بن قیس الزرقی رحمه الله دې. د دوی تذکره کتاب المزارعة باب بدون الترجمة کښې تیره شوې.

رافع بن خدیج:- داحضرت رافع بن خدیج بن رافع بن عدی اوسی رحمه الله دې.[4]

عمای:- د حضرت رافع رضی الله عنه دوه ترونه دی یو حضرت ظهیر رحمه الله دې د کوم تذکره چه په روستوباب کښې تیره شوه د دویم تره په نوم کښې ئی اختلاف دې علامه عبدالغنی رحمه الله او ابن ماکولاوائی چه د هغوی نوم مظهردې.[5] او بعض حضرات وائی د هغه نوم مهیر دې.[6] خو علامه کلابازی رحمه الله فرمائی لم أقف علی اسمه.[7]

قوله: لیس بها بأس بالدینار والدهم:- د حضرت رافع په دې قول کښې دوه احتمال دی یاخوهغوی داسې علی طریق الاجتهاد اووئیل او یا علی طریق التنصیص هغه د دې د

[1]) کشف الباری:۱/ ۴۹۴، ۲/۳۲۶.
[2]) کشف الباری:۱/ ۳۲۴.
[3]) کشف الباری:۳/ ۴۳۴.
[4]) کشف الباری کتاب مواقیت الصلاة باب وقت المغرب.
[5]) عمدة القاری:۱۲/ ۲۵۹ إرشادالساری:۵/ ۳۳۳ فتح الباری:۵/ ۳۲.
[6]) المصدر السابق.
[7]) المصدرالسابق.

جوازقائل شو.(۱) یعنی هغه سره په دې سلسله کښې نور نصوص موجود وو.
دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت: - دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت واضح دې.

دَ امام بخاری رحمه الله قول اودَ شراح مشکوة تشویش: - **قوله: قال ابوعبدالله من هھنا قول اللیث: وکان الذی نهی عن ذلك.....:** زمونږ په متداوله نسخوکښې داعبارت داسې دې.(۲) او دَ شراح بخاری په نسخوکښې دې: **وقال اللیث الخ.**(۳) اودا حضرات فرمائی چه دا قول هم دې اسناد اول سره موصول دې.(۴) یعنی امام بخاری رحمه الله فرمائی چه **کان الذی نهی الخ.** دَامام لیث رحمه الله قول دې چه دَ مذکوره سندیوراوی دې. داعبارت دلته نقل کړې شوې دې اوصاحب مشکوة هم مذکوره عبارت نقل کړې دې.(۵) لیکن دَامام بخاری رحمه الله قول من هھنا قول اللیث الخ هغه نه دې نقل کړې. شراح مشکوة ته په دې کښې تشویش پیداشو. شارح مصابیح علامه توربشتی رحمه الله فرمائی چه ماته خوپته اونه لګیده چه دا قول دچادې. دبخاری رحمه الله دې که دَ بل راوی دې.(۶) امام بیضاوی رحمه الله فرمائی چه دا په ظاهره دَ حضرت رافع بن خدیج رضی الله عنه کلام معلومیږی.(۷) لیکن حافظ ابن حجر رحمه الله او علامه عینی رحمه الله فرمائی چه دَاکثرطریق نه دامعلومیږی چه دا دَ لیث بن سعد رحمه الله کلام دې.(۸) او دلته زمونږ په متداول نسخوکښې خوتصریح ده چه امام بخاری رحمه الله پخپله فرمائی چه دا دَ لیث قول دې.

باب

دَترجمة الباب مقصد: - امام بخاری رحمه الله بغیرترجمې دَباب ذکراوفرمائیلو او روایت ئی نقل کړې دې چه جنتی خلق به په جنت کښې داخلیږی په دوی کښې به بعض خلق دَالله سبحانه وتعالی نه دَ زمیندارئی اجازت اوغواړی الله سبحانه وتعالی به ورته اوفرمائی چه دومره نعمتونه تاسوته ملاؤدی داستاسودپاره کافی نه دی چه اوس ستاسو دکرکیلې شوق پیداشو. هغوی به وائی بیشکه بیشمیره نعمتونه دی خو مونږ زمینداری کول غواړو. بیابه هغوی تخم اچوی اودَغرونوپه شان به دَهغې ډیری هم اولګی. بهرحال دَهغوی داخواهش به پوره کولې شی ځکه چه هلته خو به دَچا خواهش هم نه شی ردکولې. امام بخاری رحمه الله دا روایت نقل کولوسره دا اوخودل چه مزارعت دَخپل ذات په اعتبارسره جائزدې. اوحضورپاك چه دَدې کوم ممانعت

---

(۱) المصدرالسابق.
(۲) صحیح البخاری:۱/۳۱۵قدیمی.
(۳) عمدة القاری:۱۲/۲۶۰فتح الباری:۵/۳۲إرشادالساری:۵/۲۳۲.
(۴) المصدرالسابق.
(۵) مشکوة المصابیح:۲/۵۴۸ رقم:۲۹۷٤.
(۶) إرشادالساری: ۵/۲۳۲عمدة القاری:۱۲/۲۶۰فتح الباری:۵/۳۲.
(۷) المصدرالسابق.
(۸) المصدرالسابق.

فرمائیلې دي هغه علی وجه التحریم نه دي. که رسول الله ﷺ هغه ممانعت علی وجه التحریم فرمائیلې وي نود جنتی په زړه کښې به د زمیندارنی شوق څنګه پیداکیدو هغوی په د معصیت او ګناه خواهش هلته څنګه کولې شی.(۱)

[حدیث ۲۲۲۱](۲) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ حَدَّثَنَا فُلَيْحٌ حَدَّثَنَا هِلَالٌ وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ حَدَّثَنَا فُلَيْحٌ عَنْ هِلَالِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضي الله عنه - أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - كَانَ يَوْمًا يُحَدِّثُ وَعِنْدَهُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْبَادِيَةِ «أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ اسْتَأْذَنَ رَبَّهُ فِي الزَّرْعِ فَقَالَ لَهُ أَلَسْتَ فِيمَا شِئْتَ قَالَ بَلَى وَلَكِنِّي أُحِبُّ أَنْ أَزْرَعَ. قَالَ فَبَذَرَ فَبَادَرَ الطَّرْفَ نَبَاتُهُ وَاسْتِوَاؤُهُ وَاسْتِحْصَادُهُ، فَكَانَ أَمْثَالَ الْجِبَالِ فَيَقُولُ اللَّهُ دُونَكَ يَا ابْنَ آدَمَ، فَإِنَّهُ لَا يُشْبِعُكَ شَيْءٌ». فَقَالَ الْأَعْرَابِيُّ وَاللَّهِ لَا تَجِدُهُ إِلَّا قُرَشِيًّا أَوْ أَنْصَارِيًّا، فَإِنَّهُمْ أَصْحَابُ زَرْعٍ، وَأَمَّا نَحْنُ فَلَسْنَا بِأَصْحَابِ زَرْعٍ. فَضَحِكَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم -. [۷۰۸۱]

ترجمه:- د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چه نبی کریم ﷺ دا بیان فرمائیلو اوهغوی ﷺ سره یوکلی وال سړې وو. چه یوجنتی سړې به د پروردګانه د زمیندارئی کولواجازت طلب کوی الله سبحانه وتعالی به اوفرمائی چه آیا ته په داسې حال کښې نه ئې څنګه چه تا غوښتل؟ هغه به عرض کوی چه رلې نه لیکن زه زمینداری کول غواړم. حضور پاك اوفرمائیل چه هغه به تخم واچوی او دسترګوپه رپ کښې به راؤتوکیږی او نیغ به شی او ریبلې به شی اود هغې پیداوار به د غرونوپه شان شی. الله تعالی به فرمائی اې د آدم څویه! دا واخله ستا خیټه څه څیز نه شی ډکولې او هغه کلی وال (چه داحدیث واوریدو) وئی وئیل والله تاسو به (دغه جنتی سړې) قریشی یا انصاری وینئی ځکه چه هم دغه خلق زمینداران دی او بهرحال مونږ زمینداری کونکی نه یو په دې باندې نبی کریم ﷺ مسکې شو.

رجال الحدیث

محمدبن سنان:- دامحمدبن سنان باهلی بصری رحمه الله دي.(۳)

فلیح:- دا فلیح بن سلیمان اسلمی رحمه الله دي. (۴)

هلال بن علی:- دا هلال بن علی بن اسامة مدینی قریشی رحمه الله دي. (۵)

---

(۱) الابوب والتراجم ص:۱۷۳.

(۲) أخرجه البخاری أیضًا فی کتاب التوحید باب کلام الرب مع أهل الجنة رقم:۷۵۱۹ ولم یخرجه احد من أصحاب السنة سوی البخاری رحمه الله تعالی انظر: جامع الاصول حرف القاف الکتاب التاسع. الباب الثالث. الفصل الثانی. النوع العاشر رقم:۸۰۹۸.

(۳) کشف الباری:۵۳/۳.

(۴) کشف الباری:۵۵/۳.

(۵) کشف الباری:۶۲/۳.

عطاء بن یسار:- داعطاء بن یسار هلالی مدنی رحمه الله دی. (۱)
ابوهریره-اودَحضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده. (۲)

قوله: وعنده رجل من أهل البادیة- حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی لم أقف علی اسمه. (۳)
دَ حدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دا باب بغیرترجمې دې لکه چه دَ ماقبل دَ باب دَپاره دَ فصل په شان دې. (۴) نو دَ حدیث ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: فانهم أصحاب زرع** سره واضح دې. (۵)

علامه عینی رحمه الله فرمائی چه دَدې حدیث نه یوڅوفائدې مستنبط کیږی. ① په جنت کښې چه نفس انسان دَ کوم کوم دنیاوی خوند طلب ګاروی هغه ته به ورکولې شی لکه چه الله سبحانه وتعالی ارشاد فرمائی ﴿ وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ ﴾ (الزخرف: ۷۱)

② او په دې حدیث کښې دَدې خبرې بیان دې چه بنیادم څنګه خلقةً او جبلةً دَدنیا متاع او اسباب څنګه طالب جوړ کړې دې چه دې جنت ته لاړشی نوبیابه هم داسې آرزوګانې کوی او مګر الله سبحانه وتعالی به دې جنتیانوته دَدوی ټول خواهشات بغیردَ څه محنت اومشقت پوره کوی.

③ په دې حدیث کښې دَقناعت ترغیب او حرص ممانعت دې اوهم په دې دَ آخرت دَ نه ختمیدونکی ژوندامبارك ثمرات مرتب کیږی. (۶)

۱۷-باب: ماجاء فی الغرس

د ونو کرلو بیان

دَ ترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله خودل غواړی چه دَونوکرلوباره کښې هم روایات راغلی دی که داسې ونه وی چه پیره او دَتنې والاوی اویا داسې ونه وی چه دَ هغې تنه وغیره نه وی په زمکه کښې دننه وی لکه چقندر ګاځرې وغیره دَدې ټولو ونو لګول جائزدی او په احادیث باب کښې دَدې نه دَ بعض تذکره موجودده. (۷)

---

۱) کشف الباری:۲/۲۰٤.
۲) کشف الباری:۱/۶۵۹.
۳) فتح الباری:۵/۳٤.
٤) المصدرالسائق.
۵) المصدر السابق.
۶) عمدة القاری:۱۲/۲۶۲.
۷) التراجم والابواب:۱۷۳.

[حديث ٢٢٢٢] (١) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ - رضی الله عنه - أَنَّهُ قَالَ إِنَّا كُنَّا نَفْرَحُ بِيَوْمِ الْجُمُعَةِ، كَانَتْ لَنَا عَجُوزٌ تَأْخُذُ مِنْ أُصُولِ سِلْقٍ لَنَا كُنَّا نَغْرِسُهُ فِي أَرْبِعَائِنَا فَتَجْعَلُهُ فِي قِدْرٍ لَهَا فَتَجْعَلُ فِيهِ حَبَّاتٍ مِنْ شَعِيرٍ لاَ أَعْلَمُ إِلاَّ أَنَّهُ قَالَ لَيْسَ فِيهِ شَحْمٌ وَلاَ وَدَكٌ، فَإِذَا صَلَّيْنَا الْجُمُعَةَ زُرْنَاهَا فَقَرَّبَتْهُ إِلَيْنَا فَكُنَّا نَفْرَحُ بِيَوْمِ الْجُمُعَةِ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ وَمَا كُنَّا نَتَغَدَّى وَلاَ نَقِيلُ إِلاَّ بَعْدَ الْجُمُعَةِ. [ر: ٨٩٦]

ترجمه:- دَ حضرت سهل بن سعد رضی الله عنه نه روايت دې چه مونږ به دَ جمعې په ورځ خوشحالى كوله يوې بوډئى دَ چقندر جرړې اخستې كوم چه به مونږ په خپل باغ كښې په پولوباندې كرل هغې به دا په يوه كټوئى كښې پخولې بيابه ئى په هغې كښې لږې شان دَاوربشو دانې اچولې ابوحازم رحمه الله وائى چه زه دا پيژنم چه سهل رضی الله عنه اوفرمائيل نه به په هغې كښې چربى وه او غوړوالې مونږ به دَ جمعې مونځ كولو اودَهغې ملاقات له به تللو هغې به زمونږ مخې ته دغه خوراك راوړلو مونږ به دَ جمعې په ورځ هم په دې وجه خوشحالى كوله او مونږ به دَ جمعې په ورځ دَ جمعې مونځ كولو نه پس خوراك كولو اوقيلوله به مو كوله.

رجال الحديث

قتيبة بن سعيد:- دا قتيبه بن سعيد بن جميل ثقفى رحمه الله دې. (٢)

يعقوب:-دا يعقوب بن عبدالرحمن بن محمد بن عبدالله القارى المدنى رحمه الله دې. (٣)

أبي حازم:- داسلمة بن دينار مدنى رحمه الله دې. (٤)

سهل بن سعد:-دا حضرت سهل بن سعد بن مالك الساعدى رضی الله عنه دې. (٥)

قوله: كَانَتْ لَنَا عَجُوزٌ:- علامه عينى رحمه الله او حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه دَدغه ښځې نوم معلوم نه شو. (٦)

---

(١) وأخرجه البخارى أيضًا فى كتاب الجمة باب قول الله تعالى: ﴿ فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَوٰةُ ﴾ الاية. (الجمعة: ١٠) رقم: ٩٣٨ وباب القائلة بع دالجمعة رقم: ٩٤١ وكتاب الاطعمة باَب السَلقَ والشعبر رقم: ٥٤٠٣ وكتاب الاستذان باب تسليم الرجال على النساء الخ رقم: ٦٢٤٨٠ وأخرجه مسلم فى الجمعة باب صلاة الجمعة حين نزول الشمس رقم: ١٩٩١ وأخرجه أبوداؤد فى الصلاة باب وقت الجمعة رقم: ١٠٨٦ وأخرجه الترمذى فى الجمعة باب ماجاء فى القائلة يوم الجمعة رقم: ٥٤٥.

(٢) كشف البارى: ١٨٩/٢.

(٣) كشف البارى كتاب الجمعة باب الخطبة على المنبر.

(٤) كشف البارى كتاب الوضوء باب غسل المرأة أباها الدم عن وجهه.

(٥) كشف البارى كتاب الوضوء باب غسل المرأة أباها الدم عن وجهه.

(٦) عمدة القارى: ٣٦٤/٦ فتح البارى: ٥٤٣/٣.

دحدیث مبارک ترجمة الباب سره مطابقت:- دحدیث مبارک ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: کنا نغرسه فی أربعائنا** سره ښکاره دې.[1]

دا حدیث مبارک ابواب جمعه باب قول الله تعالی ﴿ فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَوٰةُ فَانتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِن فَضْلِ اللَّهِ ﴾ (الجمعة: ١٠) کښې تیرشوې دې.

[حدیث ٢٢٢٣] (٢) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنِ الأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - قَالَ يَقُولُونَ إِنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ يُكْثِرُ الْحَدِيثَ. وَاللَّهُ الْمَوْعِدُ، وَيَقُولُونَ مَا لِلْمُهَاجِرِينَ وَالأَنْصَارِ لاَ يُحَدِّثُونَ مِثْلَ أَحَادِيثِهِ وَإِنَّ إِخْوَتِي مِنَ الْمُهَاجِرِينَ كَانَ يَشْغَلُهُمُ الصَّفْقُ بِالأَسْوَاقِ، وَإِنَّ إِخْوَتِي مِنَ الأَنْصَارِ كَانَ يَشْغَلُهُمْ عَمَلُ أَمْوَالِهِمْ، وَكُنْتُ امْرَأً مِسْكِينًا أَلْزَمُ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - عَلَى مِلْءِ بَطْنِي، فَأَحْضُرُ حِينَ يَغِيبُونَ وَأَعِي حِينَ يَنْسَوْنَ، وَقَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - يَوْمًا «لَنْ يَبْسُطَ أَحَدٌ مِنْكُمْ ثَوْبَهُ حَتَّى أَقْضِيَ مَقَالَتِي هَذِهِ، ثُمَّ يَجْمَعَهُ إِلَى صَدْرِهِ، فَيَنْسَى مِنْ مَقَالَتِي شَيْئًا أَبَدًا». فَبَسَطْتُ نَمِرَةً لَيْسَ عَلَيَّ ثَوْبٌ غَيْرُهَا، حَتَّى قَضَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - مَقَالَتَهُ، ثُمَّ جَمَعْتُهَا إِلَى صَدْرِي، فَوَالَّذِي بَعَثَهُ بِالْحَقِّ مَا نَسِيتُ مِنْ مَقَالَتِهِ تِلْكَ إِلَى يَوْمِي هَذَا، وَاللَّهِ لَوْلاَ آيَتَانِ فِي كِتَابِ اللَّهِ مَا حَدَّثْتُكُمْ شَيْئًا أَبَدًا (إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ) إِلَى قَوْلِهِ (الرَّحِيمُ) [ر: ١١٨]

ترجمه:- حضرت ابوهریره ﷺ فرمائی چه خلق وائی ابوهریره ډیر احادیث بیانوی. آخر الله تعالی سره زماملاویدل دی یعنی چه زه دروغ وایم نوسزا به کیږی اوداخلق وائی چه نور مهاجرین او انصار دَابوهریره په شان احادیث نه شی بیانولې. او (اصل) خبره داده چه زما مهاجرین رونړه دَ بازار معاملات (یعنی اخستلو اوخرڅولو) کښې مشغول وی او زما انصاری رونړه دَخپلو مالونو (باغونو) په کارکښې مشغول وی اوزه خو یومسکین سړې یم چه دَ خیټې مړیدو په اندازه خوراك ملاؤ شو نو بس رسول الله ﷺ سره به ووم هغه وخت به موجود ووم کله چه به داخلق غائب وو او ما به یادساتل. دې خلقو (دَ خپلو کارونود وجې نه)هیرول. (او یوه وجه داهم وه) چه نبی کریم ﷺ یوه ورځ اوفرمائیل چه څوك خپله کپړه دَهغه وخته پورې خوره اوساتی ترکومې چه زه خبرې اترې ختمې نه کړم بیا دې راغونډه کړی اوخپلې سینې سره دې اولګوی هغه به زما خبره کله هم هیره نه کړی. دې اوریدو سره ما خپل څادر خورکړو اوهم هغه څادر ماسره وو بل څه کپړه نه وه ترڅو چه حضورپاك خپلې خبرې اترې ختمې کړې بیا مې راغونډکړو او خپلې سینې سره مې اولګولو. قسم دې په هغه ذات چه تاسو ئې په حقه سره

---

[1] عمدة القاري:٢٦٢/١٢.

[2] مرتخریجه فی کتاب العلم باب حفظ العلم رقم:١١٨.

رالیکلې ئی ما د حضورپاك د دغه خبرو اترو نه تر نن پورې یوه خبره هم نه ده هیره کړې. په الله تعالی قسم که د قرآن مجید دوه آیاتونه نه وې ﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِن بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ ۙ أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ ۞ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُوا فَأُولَٰئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ ۚ وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ۞ ﴾ نو ما به تاسو ته کله هم حدیث نه بیانولو.

رجال الحدیث

موسی بن اسماعیل:- دا موسی بن اسماعیل تبوذکی منقری بصری رحمه الله دی.[1]

ابراهیم بن سعد:-دا ابراهیم بن سعد بن ابراهیم بن عبدالرحمن بن عوف زهری رحمه الله دی.[2]

ابن شهاب:- دامحمدبن شهاب بن عبیدالله بن عبدالله بن شهاب زهری رحمه الله دی.[3]

اعرج:- دا عبدالرحمن بن هرمزالاعرج رحمه الله دی.[4]

ابوهریرة:- او د حضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده.[5]

دَدې حدیث تشریح کشف الباري **کتاب العلم باب حفظ العلم** رقم: ۱۱۸ کښې تیره شوې ده.

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: ان إخواني من الانصار کان یشغلهم عمل اموالهم** نه مستفادکیږی چه انصار رضی الله عنهم دَخپلو باغونو او دَغرس په کارکښې مشغول اوسیدل.[6]

قوله: مانسیت من مقالته تلك إلی یومی هذا او براعت اختتام:- او دَحضرت ابوهریره رضی الله عنه په دې قول سره د دې کتاب د براعت اختتام طرف ته اشاره هم اوشوه. ځکه چه دَدې مطلب دادې چه دَ رسول الله صلی الله علیه وسلم په ارشاداتو او فرموداتو کښې ترننه پورې چه زما آخری ورځ ده دَهغه وخت نه ما هیڅ نه دی هیرکړی. نودلته دَ آخری ورځ ذکرراغلو په دې واسطه براعت اختتام حاصل شو. آخری ورځ په دې معنی نه ده چه په هغه ورځ دَهغه مرګ راغلو بلکه آخری ورځ په هغه معنی کښې ده هغه چه خبرې اترې کوی هغه په دغه ورځ کښې فرمائی او هم دغه دَهغه دَ ژوند تر اوسه پورې آخری ورځ ده باقی د راتلونکو ورځونه احتراز مقصود نه دې.[7] اودا هم وئیلی شوی دی چه براعت اختتام قوله: والله الموعد نه مستفاد کیږی.[8]

---

[1]) کشف الباری:۱/۴۳، ۳/ ۴۷۷.

[2]) کشف الباری:۲/ ۱۲۰، ۳/ ۳۲۳.

[3]) کشف الباری:۱/ ۳۲۶.

[4]) کشف الباری:۲/ ۱۱.

[5]) کشف الباری:۱/ ۶۵۹.

[6]) عمدة القاری: ۱۲/ ۳۶۳.

[7]) الابواب والتراجم:۱۵۳.

[8]) المصدرالسابق

بسم الله الرحمن الرحيم

٤٧-كتاب المساقاة، الشرب

دَدې ځائى نه امام بخارى رحمه الله كتاب المساقاة شروع كوى. زمونږ په مستداوله نسخوكښې عبارت هم په دغه پورته ترتيب سره دې. [1] اودَ علامه عينى رحمه الله په نسخه كښې كتاب المساقاة وقول الله تعالى: الخ.[2] اودَ علامه قسطلانى رحمه الله په نسخه كښې دى كتاب الشرب والمساقاة، باب فى الشرب، وقول الله تعالى الخ.[3] دَعلامه ابن بطال رحمه الله په نسخه كښې دى كتاب المياه باب ماجاء فى الشرب الخ.[4] دَ حافظ ابن حجر رحمه الله په نسخه كښې عبارت هم زمونږ دَمستداوله نسخو په شان دې.[5]

دَ حافظ ابن حجر رحمه الله اشكال:-حافظ ابن حجر رحمه الله دلته اشكال كړې دې چه امام بخارى رحمه الله دكتاب المساقاة ترجمه قايم كړه حالانكه وړاندې چه كوم ابواب راځى دَهغې تعلق خو احياء او اموات سره دې يعنى هغه ابواب دَ مزارعت په ذيل كښې راځى لهذا مساقاة ترجمه قايم كول مناسب نه دى.[6]

جواب:-ليكن كه په ابواب باندې يونظر واچولې شى نومساقاة سره دَدې په مطابقت كښې هم څه شك او اشكال نه پيښيږى دَدې دپاره دَ حافظ ابن حجر رحمه الله اشكال هيڅ وقيع نه دې.

دَمساقاة لغوى اوشرعى تحقيق:- مساقاة لغةً السقى معنى څكل، خړوب كولو نه ماخوذ دې په مجرد كښې دَضرب نه مستعمل دې.[7]

او دَ شريعت په اصطلاح كښې **هومعاقدة دفع الاشجار إلى من يعمل فيها على أن الثمرة بينهما** [8] يعنى مساقاة ونې يوعامل ته دَحواله كولونوم دې په دې شرط چه ميوه به په دواړوكښې تقسيميږى.

يواشكال اودَهغې جواب:- كه چرې دااعتراض اوكړې شى چه باب مفاعله دواړو طرفوته دَعمل تقاضاكوى اودلته په باب مساقاة كښې داسې نه ده.[9] نووئيلې به شى چه داسې كيدل لازمى

---

[1] صحيح البخارى:١/٣١٦ قديمى.
[2] عمدة القارى:١٢/٣٦٥.
[3] إرشاد السارى:٥/٣٣٨.
[4] شرح ابن بطال:٦/٤٠٢.
[5] فتح البارى:٥/٣٧.
[6] فتح البارى:٥/٣٧.
[7] المعجم الصحاح ص:٥٠٠ – ٥٠١.
[8] البحر الرائق مع شرح كنزالدقائق:٨/٣٩٨..
[9] لامع الدرارى مع تعليقات شيخ الحديث محمدزكريا كاندهلوى رحمه الله ٦/٢٦١.

نه دی لکه چه وئیلی شی قاتله الله او مراد وی قتله الله یا داسې وائی سافرفلان په معنی سفردَ فلانکی.[1]
داسې هم وئیلی شي چه دَ مساقاة عقد خودَ مالك او عامل دواړونه صادرېږی.[2] یا داسې اووئیلې شی چه داد باب تغلیب نه دي.[3] بهرحال مساقاة یومخصوص معامله ده اودَ اهل مدینه په نیزخودَدې نوم هم معامله ده.[4] دغه شان دَاهل مدینه نور هم مخصوص لغات دی لکه چه هغه **مزارعة** ته **مخابرة** او **اجارة** ته **بیع** او **مضاربة** ته **مقارضة** وائی.[5]
پس مساقاة کښې باغات او نخیل یعنی کهجورې په تقسیم باندې ورکولې شی اووئیلی شی چه دا زمونږ باغ دې ته دَدې خیال ساته اوساتنه ئې کوه دې ته اوبه ورکوه صفائي کوه کله چه دَدې میوه پیدا کیږی نیمه ته واخله اونیمه به مونږ واخلو یا اثلاثا یا ارباعا دَدې میوو دَتقسیم فیصله کولې شی.
دَ فقهاؤ اختلاف:- جمهورعلماء امام مالك امام شافعی امام ابویوسف امام محمد امام احمدوغیرهم رحمهم الله په نیزمساقاة جائزدی. او امام ابوحنیفه رحمه الله او دَامام زفر رحمه الله په نیز جائزنه دی.[6] یادساتئی چه دَمساقاة دَ جواز شرائط اوهغه شرائط په کوم سره چه عقد مساقاة فاسد کیږی. دغه شان دَدې متعلق نور احکام هم هغه دی کوم چه په کتاب مزارعة کښې مذکورشوی دی. دغه شان دَ فریقین دَمستدلات څه قدرې تفصیل هم په شاته ابواب کښې تیرشوې دې.
دَ فریق ثانی دلیل اول هغه روایات دی کوم چه دَمخابره په ممانعت کښې واردشوی دی. او مخابرة هم مزارعة ته وئیلې شی. لکه چه دَحضورپاك ارشاد مبارك دې **من لم یدع المخابرة فلیوذن بحرب من الله ورسوله.**[7] یعنی کوم سړې چه مخابرة (مزارعة) ترك نه کړی نوهغه دې دَالله سبحانه وتعالی اودَهغه دَ رسول ﷺ دَ طرف نه دې اعلان جنګ واوری.
بل دَعدم جواز دویمه وجه داهم ده چه داعقد(که مزارعت وی یا مساقات) دَعمل نه حاصله شوې ګټې بعض حصه باندې عامل په کرایه باندې دَاخستلو مترادف دې. نودا به دَ قفیز الطحان په معنی کښې وی.[8] چه په اتفاق ناجائزدی. مثلاً یوجرندې والاته شل منه غنم دَاوړه

---

[1] المصدرالسابق.
[2] المصدرالسابق.
[3] المصدرالسابق.
[4] عمدة القاری:۱۲/ ۲۶٤.
[5] المصدر السابق.
[6] بدایة المجتهد:٦٣٧ المبسوط للسرخسی:۲۳/۹۸ لامع الدراری:٦/۲۷۱.
[7] أخرجه أبوداؤد فی سننه فی کتاب البیوع باب فی المخابرة والامام الحاکم فی مستدرکه:۲/۲۸٦.
[8] وفی إعلاء السنن: ۱٦/۱۷٥ عن هشام أبی کلیب عن ابن أبی نعم البجلی ......[بقیه برصفحه آئنده...

كولو دپاره ورکړل اوورته اووايه چه د اوړه کولوپه عوض هم ددې نه شل سيره غنم يا اوړه واخله نودا ناجائزدی.[1]

د عدم جواز دريم دليل داهم دې چه دلته اجرت ياخو مجهول دې يامعدوم او په دې کښې هره يوه خبره عقد فاسد کونکې ده.[2] د فريق اول يعنی حضرات مجوزين د دلائلوتفصيل هم شاته بابونوکښې تيرشوې دې اوددې حضراتو مستدل هغه احاديث چه د مزارعت او مساقاة په جواز او ثبوت کښې راغلی دی.

بله داخبره چه داعقد مال اوعمل په مينځ کښې عقدشرکت دې. په اصل کښې دلته فی الحال عمل کيږی اود عمل نه چه کومې فائدې حاصليږی په هغې کښې د فريقينو اشتراك وی اوهغه ميوې په دوی کښې تقسيميږی لکه چه په مضاربت کښې کيږی. لهذا په مضاربت باندې قياس کولوسره به داعقدهم جائزوی اود صحت قياس دپاره د دواړو عقودو په مينځ کښې علت جامعه د حاجت او ضرورت پوره کول دی. ځکه چه اکثروختونوکښې د باغ مالك يا زمکه په ذاتی توګه د عمل زراعت د اهليت نه عاری ده. اوکله دا اهم کيږی چه په کوم سړی کښې د عمل اوکارقدرت او مهارت وی هغه سره باغ اوزمکه موجودنه وی نوددې امر سخت ضرورت پيښيږی چه ددې دواړو په مينځ کښې چه داسې قسم عقد انعقاد اوکړې شی.[3] اولکه څنګه چه دمزارعت په ابواب کښې دا خبره تيره شوې ده چه د متاخرين احناف فتوی هم په جواز باندې ده. دغه شان په مساقاة کښې هم داسې ده.

داخبره هم په ذهن کښې ساتئی چه په حضرات مجوزين کښې هم بعض په جزوی تفصيلات کښې اختلاف رائې موجود ده. مثلاً مطلقًا مساقاة جائز دی يا په بعض مخصوص ونوکښې جائزدې. داؤد ظاهری رحمه الله وائی که چرې نخيل مخصوص وی نوجائز ده او امام شافعی رحمه الله په جديدقول کښې ارشاد فرمائی چه په نخيل اوکرم کښې خو مساقاة جائزدی ددې نه علاوه په نورو ونوکښې جائزنه دی. په دې وجه د هغې باره کښې احاديث او آثار راغلی دی[4] او نور حضرات د تعميم طرف ته مائل دی چه که هرڅيز باغ وی په هغې کښې مساقاة کول جائز دی

.....بقيه ازصفحه گذشته] عن أبی سعيدالخدری رضی الله تعالی عنه قال: نهی عن عسب الفحل وعن قفيز الطحان. أخرجه الدارقطنی ص: ۳۰۸، من طريق عبدالله بن موسی عن سفيان عن هشام وسكت عليه. وقال الذهبی رحمه الله فی الميزان: هذامنكر ورروايه (هشام)لايعرف. وقال ابن حجر رحمه الله فی اللسان: ذكره ابنحبان فی الثقات. وقال فی الدراية بعد إخراج الحديث: فی إسناده ضعف. وقال مغلطانی رحمه الله : هشام ثقة (نيل الوطار:۱۶۹/۵) وفی التلخيص: ۲۵۵/۲ قال مغلطانی رحمه الله هوثقة فينظر فيمن وثقه. ثم وجدته فی ثقات ابن حبان . وقال صاحب إعلاء السنن فی تحقيق هذا الحديث ولم ينفرد به هشام بل تابعه عطاء من السائب عند الطحاوی فی مشكله. قال: حدثنا سليمان..... وهذا سندجيد.إعلاء السنن:۱۶۱۷۵/ – ۱۷۶.

[1] الهداية شرح بداية المبتدی:۱۰۰/۷ المبسوط للسرخسی: ۹۸/۲۳.

[2] المصدرالسابق.

[3] الهداية شرح بداية المبتدی:۹۹/۷ بتفصيل.

[4] بداية المجتهد: ۶۳۸ لامع الدراری:۲۶۲/۶.

د کهجورو اوانګورو تخصیص نشته.[1]

١ – باب: فی الشرب

وَقَوْلِ اللهِ تَعَالٰی: ﴿وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَآءِ كُلَّ شَیْءٍ حَیٍّ أَفَلَا یُؤْمِنُوْنَ﴾/الانبیاء: ٣٠/
وَقَوْلُهُ جَلَّ ذِكْرُهُ: ﴿أَفَرَءَیْتُمُ الْمَآءَ الَّذِیْ تَشْرَبُوْنَ ءَأَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوْهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنْزِلُوْنَ لَوْنَشَآءُ جَعَلْنٰهُ أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُوْنَ﴾/الواقعة: ٦٨ – ٧٠ /الْأُجَاجُ: الْمُرُّ، اَلْمُزْنُ: السَّحَابُ.

په اوبو کښې د حصې اخستلو بیان او د الله تعالی ارشاد او مونږ هرساه والاځیز د اوبو نه جوړ کړو آیا هغوی ددې یقین نه کوی.(انبیاء: ٣٠) او د الله تعالی ارشاد ښه اوښایئی چه کومې اوبه څکئی دا د اوریځونه تاسو راکوزې کړی یا مونږ دَدې راکوزونکی یو که مونږ اوغواړو نو دا به ترخې کړو بیا تاسو شکر ولې نه کوئی. (واقعة: ٦٨، ٦٩، ٧٠) او څوک چه وائی د اوبو حصه صدقه کول هبه کول او ددې وصیت کول جائزدی. که هغه تقسیم شوې وی اوکه نه وی تقسیم شوی. او حضرت عثمان رضی الله عنه د رسول الله ﷺ ارشاد نقل کوی چه حضور پاک فرمائی څوک دې چه د رومه کوهیان واخلی او په هغې کښې خپله ډولچه د مسلمانانو د ډولچې په شان کړی (یعنی وقف ئی کړی) نو هغه حضرت عثمان رضی الله عنه واخستل (او په مسلمانانو باندې ئی وقف کړل).

حل لغات:- **شرب**: په کسره د شین، د اوبو حصه، د څکلووخت، ددې جمع أشراب راځی. د باب سمع نه مصدردې او په ضمه او فتحه سره هم لوستلې شوې دې. صاحب مغرب وائی چه

الشرب: النصیب من الماء، بکسر الشین، وفی الشریعة: عبارة عن نوبة الانتفاع بالماء سقیًا للمزارع أوالدواب.[2] یعنی شرب لغةً د شین کسره سره دې. د اوبو حصې ته وائی او شرعًا خپل پټی خړوب کول ایا خپلو څاروو د اوبو څکلو د پاره د خپلې حصې د اوبو نمبر ته وائی.

المزن: د جمع صیغه ده په معنی د اوریځ، سپینه اوریځ، د اوبو نه ډکه اوریځ ددې واحد **مزنة** دې.[3]

أجاجا: **بالضم: الماء الملح الشدید الملوحة**، ډیرې ترخې اوبه.[4]

زمونږ په متداوله نسخو کښې دا باب هم دغه شان دې.[5] خو د شراح بخاری په نسخو کښې دا دوه ابواب دی. ① **باب من الشرب، وقول الله تعالی: وجعلنا الایة.** ② **باب من رأی صدقة الماء الخ.**[6]

د ترجمة الباب مقصد:- **علامه ابن المنیر مالکی** رحمه الله د امام بخاری رحمه الله مراد دابیان کړې دې چه په اوبو باندې د انسان ملکیت جاری کیدې شی او دا مملوک جوړول جائزدی. ددې د پاره

---

[1]) المصدر السابق.
[2]) المغرب: ١/٤٣٦.
[3]) النهایة: ٢/٦٥٥.
[4]) النهایة: ١/٤٠.
[5]) صحیح البخاری: ١/٣١٦ طبع: قدیمی.
[6]) فتح الباری: ٥/٣٧ – ٣٨ إرشادالساری: ٥/٣٣٨ – ٣٣٩ الكوثر الجاری: ٥/٥٨.

حديث باب كښې حضورپاك ﷺ د بعض شركاء نه د دې د تقسيم دپاره اجازت اوغوښتو اودې تقسيم نې په ښې اوګس طرف باندې مرتب كړو كه چرې هغه په خپل اباحت باندې قايم پاتې كيدو نونه به په يوملك كښې داخل كيدې اونه به د اجازت او د تقسيم د ترتيب حاجت پيښيدو.(١) نولكه چه امام بخاري رحمه الله په دې ترجمة الباب سره دهغه خلقو رد كړې دې چه داوائى چه اوبه مملوك كيدې نه شى اودې تعلق حقوق عامه سره دې.(٢)

قوله: قال عثمان قال النبي صلى الله تعالى عليه وسلم من يشتري بئر رومة الخ:- امام بخاري رحمه الله دا تعليق كتاب الوصايا باب إذا وقف أرضًا أو اشترط لنفسه مثل دلاء المسلمين رقم: ٢٧٧٨. بغيردې الفاظونه ذكركړې دې. اود حضرت عثمان غني رضي الله عنه داتعليق نې هم دې الفاظوسره امام ترمذي رحمه الله اوامام دارقطني رحمه الله ذكركړې دې.(٣) اوپه روايت كښې دادى چه بئررومه چه د يويهودى وود حضوراكرم په ترغيب وركولوباندې حضرت عثمان بن عفان رضي الله عنه ٣٥ زره درهم باندې واخستو اود مسلمانانودپاره وقف كړې وو.

قوله: فاشتراها عثمان رضي الله عنه باندې يواشكال او دهغې جواب:- دلته فاشتراها عثمان رضي الله عنه الفاظ راغلى دى. او په كتاب الوصايا كښې دا روايت چه امام بخاري رحمه الله ذكركړې دې.(٤) په دې كښې دى ألستم تعلمون أن رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم قال من حفر رومة فله الجنة فحفرتها هلته دحفر الفاظ راغلى دى په ظاهره په دواړو روايتونوكښې تعارض دې.

علامه ابن بطال رحمه الله فرمائى چه حفر الفاظ د بعض راويانو وهم دې ګنى معروف روايت خوهم دغه دې چه حضرت عثمان رضي الله عنه دغه كوهې اخستې وو.(٥) دا هم جواب وركړې شوې دې چه هلته حفر عنوان مجازاً استعمال كړې شوې دې. مطلب دادې چه لكه حافر حفر بير د وجې نه دكوهى مالك وى دغه شان ما هم پيسې وركړې وې په دې وجه ئى مالك شوې ووم. اوداهم كيدې شى چه څه وخت په كوهى كښې د مرمت وغيره د پاره څه كنستل وغيره ئى كړې وى اود دې حضرت عثمان رضي الله عنه هلته ذكرفرمائيلې وى.(٦)

بهرحال د دې روايت نه د كوهى وغيره دخپل ځان د پاره اوعامو مسلمانانودپاره وقف كولوجواز معلوميږى اوكه چرته صرف د فقيرانو مسلمانانودپاره ئى وقف كړو اوپخپله وقف

---

(١) المتواري: ٢٦٤ فتح الباري: ٣٩/٥.

(٢) المصدر السابق.

(٣) سنن الترمذي كتاب المناقب باب في مناقب عثمان بن عفان رضي الله عنه رقم: ٣٧٠٣ وسنن للدارقطني: ١٩٦/٤ كتاب الاحباس باب وقف المساجد والسقايات رقم: ٢.

(٤) مرتخريجه أيضًا.

(٥) فتح الباري: ٥١١/٥.

(٦) فتح الباري: ٥١١/٥ إرشادالساري: ٢٦٩/٦ عمدة القاري: ١٠٠/١٤.

کونکې هم فقیرشو نو دهغه دپاره به هم ددې استعمالول جائزوی.[1]

[حدیث ۲۲۲۴] [2] حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ - رضي الله عنه - قَالَ أُتِيَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - بِقَدَحٍ فَشَرِبَ مِنْهُ، وَعَنْ يَمِينِهِ غُلاَمٌ أَصْغَرُ الْقَوْمِ، وَالأَشْيَاخُ عَنْ يَسَارِهِ فَقَالَ « يَا غُلاَمُ أَتَأْذَنُ لِي أَنْ أُعْطِيَهُ الأَشْيَاخَ ». قَالَ مَا كُنْتُ لأُوثِرَ بِفَضْلِي مِنْكَ أَحَدًا يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَأَعْطَاهُ إِيَّاهُ.

[۲۲۳۷، ۲۳۱۹، ۲۴۶۲، ۲۴۶۴، ۵۲۹۷]

ترجمه:- حضرت سهل بن سعد رضی الله عنه فرمائی دَ نبی کریم ﷺ په خدمت کښې یوه پیاله پیش کړې شوه. حضورپاك دهغې نه اوڅکل اودحضورپاك ښی طرف ته په حاضرینوکښې دَ ټولونه وړوکې هلك وو اودحضورپاك ګس طرف ته مشران سړی وو. رسول الله ﷺ اوفرمائیل اې هلکه آیا ته ماته اجازت راکوې چه ددې مشرانوسړو ته ئې ورکړم؟ هغه عرض اوکړو زه ستاسو ﷺ نه (باقی پاتې) تبرك باره کښې په خپل ځان باندې هیچاته ترجیح نه شم ورکولې. نو رسول الله ﷺ هغه پیاله هم هغه وړوکی هلك ته ورکړه.

رجال الحدیث

سعیدبن ابي مریم:- داسعیدبن محمدبن الحکم بن ابی مریم جمحی رحمه الله دې.[3]

ابوغسان:- دا ابوغسان محمدبن مطرف بن داؤد بن مطرف تیمی مدنی رحمه الله دې.[4]

ابوحازم:- دا ابوحازم سلمة بن دینار اعرج مدنی رحمه الله دې.[5]

سهل بن سعد:- دوی سهل بن سعد بن مالك ابوعباس ساعدی رضی الله عنه دې.[6]

قوله: عن یمینه غلام أصغر القوم:- دې نه څوك مرادې؟ ابن بطال رحمه الله نه نقل دی چه دې نه مراد فضل بن عباس رضی الله عنهما دې.[7] اوداِبن التین رحمه الله نه نقل دی چه حضرت عبدالله بن عباس

---

[1]) عمدة القاری:۱۲/۲۶۸.

[2]) وأخرجه البخاری أیضًا فی کتاب المظالم باب إذا أذن له وأحله ولم یبین کم هو رقم:۲۳۱۹ وفی کتاب الهبة وفضلها باب الهبة المقبوضة رقم:۲۴۶۴ وفی باب هبة الواحد للجماعة رقم:۲۴۶۲ وأخرجه مسلم فی کتاب الاشربة باب استحباب إدارة الماء واللبن ونحوه ما عن یمین المبتدی رقم:۵۴۱ وأخرجه أحمد رحمه الله فی مسنده مسند حدیث أبی مالک سهل بن سعد رقم:۲۲۸۷۵ وانظر جامع الاصول الفصل الرابع فی ترتیب الشاربین: ۵/۸۴ حرف الشین الکتاب الول فی الشرب الباب الاول فی آداب الشراب.

[3]) کشف الباری:۴/۱۰۶.

[4]) کشف الباری کتاب أبواب الاذان باب فضل من غدالىالمسجدالخ.

[5]) کشف الباری کتاب الوضوء باب غسل المرأة أباها الدم عن وجهه.

[6]) المصدرالسابق.

[7]) عمدة القاری: ۱۲/۲۶۸ فتح الباری:۵/۳۹.

رضی الله عنهما مراد دی.[1] اوعلامه قسطلانی رحمه الله فرمائی چه هم دغه قول متعین دې لکه چه مسند ابن ابی شیبه رحمه الله په روایت کښې دَدې خبرې صراحت کړې شوې دې.[2]

قوله: والاشياخ عن يساره-علامه نووی رحمه الله مسند ابن ابی شیبه رحمه الله نه نقل کړی دی چه دَهلك نه مراد عبدالله بن عباس رضی الله عنهما دې. او اشیاخ کښې حضرت خالدبن ولید رضی الله عنه هم داخل وو[3] اوبعض حضراتو دَ ابن التین رحمه الله نه نقل کړی دی چه په وړاندې روایت کښې کوم قوله: عن يمينه أعربی دې دې نه مراد هم خالدبن ولید رضی الله عنه دې.[4] او په دغه قول اخیرباندې تعقب کړې شوې دې چه حضرت خالد بن ولید رضی الله عنه ته اعرابی وئیل مناسب نه دی.[5] بل داهم وئیلې شوی دی چه حضرت خالدبن ولید رضی الله عنه دغه وخت دَمشائخوعمر ته نه وورسیدلې.[6]

په اصل کښې اشتباه او التباس دَدې قصې نه پیداشو کوم چه امام احمد رحمه الله[7] امام ترمذی رحمه الله[8] دَحضرت ابن عباس رضی الله عنهما نه نقل کړې ده دکوم خلاصه چه داده هغوی فرمائی چه زه اوخالدبن ولید رضی الله عنه رسول الله صلی الله علیه وسلم سره دَ حضرت میمونه بنت الحارث رضی الله عنها کورته لاړو نوهغې زمونږ دَپاره په یولوښی کښې پئی راوړل نو حضورپاك دَهغې نه اوڅکل اوزه دَحضورپاك ښی طرف ته ووم اوحضرت خالد رضی الله عنه کس طرف ته وو. حضورپاك اوفرمائیل چه حق خو ستا دې چه که چرې ته غواړې نوزه به خالدته ترجیح ورکوم ما عرض اوکړو چه زه ستاسو په تبرك باندې بل چاته ترجیح نه شم ورکولې الخ.

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی بعض خلقو دا ګمان کړې دې چه دَحضرت انس رضی الله عنه او حضرت ابن عباس رضی الله عنهما والا روایت تعلق هم یوې قصې سره دې نوهغه دَ اعرابی نه حضرت خالدبن ولید رضی الله عنه مراد واخستو حالانکه معامله داسې نه ده څکه چه داقصه خو دَحضرت میمونه بن الحارث رضی الله عنها په کورکښې پیښه شوې ده اوهغه قصه دَحضرت انس رضی الله عنه په کورکښې پیښه شوې وه.[9]

اوترکومې چه په مذکوره روایت کښې په اشیاخ کښې دَحضرت خالدبن ولید رضی الله عنه دَشمولیت مسئله ده نوکه چرې دا قصه اودَحضرت ابن عباس رضی الله عنهما والا دَ روایت قصه یوه وی نو په دې کښې دَحضرت خالدبن ولید رضی الله عنه دَ شمولیت هیڅ اشکال نشته اوهغه داسې چه دَحضرت ابن

---

1) المصدرالسابق.
2) إرشادالساری:۳٤۱/۵.
3) إرشادالساری:۳٤۱/۵تکملة فتح المهم: ۱۵/٤.
4) عمدة القاری:۲٦۹/۱۲ فتح الباری:۳۹/۵.
5) المصدرالسابق.
6) الكوثر الجاری:۵۹/۵.
7) أخرجه احمد فی مسنده:۲۲۵/۱.
8) أخرجه الترمذی فی کتاب الدعوات باب مایقول إذا أکل طعامًا رقم:۳٤۵۵.
9) فتح الباری:۳۹/۵.

عباس رضی الله عنهما په روايت كښې د دې خبرې هيڅ ممانعت نشته چه د حضرت خالدبن وليد رضی الله عنه نه علاوه هلته بل څوك نه وو (١)

د حديث ترجمة الباب سره مطابقت:- امام بخارى رحمه الله په دې حديث سره خپله مدعى داسې ثابته كړې ده چه د نبى طرف ته كيناسود وجې نه د هغه استحقاق ثابت شوې وو كه چرې د هغه حق نه وو نو حضورپاك به د هغه نه ولې اجازت طلب كولو. نوكه چرې څوك اوبه په خپل تصرف كښې راولى او په خپله مشكيزه وغيره كښې ئې كيږدى نو په طريقه اولى به د هغه استحقاق په دغه اوبو باندې ثابت شى اوهغه اوبه به د هغه ملك شى.(٢)

يوشك اودهغې ختمول:- علامه عينى رحمه الله دلته يواشكال ذكر كړې دې چه په دې حديث كښې خودې خبرې هيڅ ذكرنشته چه هغه پياله د اوبووه نوپه دې حديث سره د اوبودملكيت د استحقاق مدعى څنګه ثابته شوه؟(٣)

بيا پخپله هم هغوى د دې دا جواب وركړې دې چه كتاب الاشربة كښې تفصيلاً د دې خبرې تذكره شته چه كانه كان شرابًا او د شرابونه مراد هم اوبه وى اويا داسې پئى مراد دى په كوم كښې چه اوبه ملاؤشوې وى. (٤)

[حديث ٢٢٢٥](٥) حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ - رضى الله عنه - أَنَّهَا حُلِبَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - شَاةٌ دَاجِنٌ وَهْيَ فِي دَارِ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، وَشِيبَ لَبَنُهَا بِمَاءٍ مِنَ الْبِئْرِ الَّتِي فِي دَارِ أَنَسٍ، فَأَعْطَى رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - الْقَدَحَ فَشَرِبَ مِنْهُ، حَتَّى إِذَا نَزَعَ الْقَدَحَ مِنْ فِيهِ، وَعَلَى يَسَارِهِ أَبُو بَكْرٍ وَعَنْ يَمِينِهِ أَعْرَابِيٌّ فَقَالَ عُمَرُ وَخَافَ أَنْ يُعْطِيَهُ الأَعْرَابِيَّ أَعْطِ أَبَا بَكْرٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ عِنْدَكَ. فَأَعْطَاهُ الأَعْرَابِيَّ الَّذِي عَلَى يَمِينِهِ، ثُمَّ قَالَ «الأَيْمَنَ فَالأَيْمَنَ». [٢٤٣٢، ٥٢٨٩، ٥٢٩٦]

ترجمه:- حضرت انس بن مالك رضی الله عنه فرمائى چه د حضرت انس بن مالك رضی الله عنه په كوركښې يوه چيلئى لويه شوې وه د هغې پئى د حضورپاك د پاره اولشلې شو او په هغې كښې ئى د هغه

---

(١) فتح البارى:٣٩/٥ — ٤٠ تكلمة فتح الملهم: ١٥/٤.

(٢) فتح البارى:٣٩/٥ عمدة القارى:٢٦٨/١٢ إرشادالسارى:٣٤١/٥.

(٣) عمدة القارى:٢٦٨/١٢.

(٤) المصدرالسابق.

(٥) وأخرجه البخارى أيضًا فى كتاب الاشربة باب شرب اللبن بالماء رقم:٥٢٨٩ وفى كتاب الهبة وفضلها باب من استسقى رقم:٢٤٣٢وأخرجه مسلم فى كتاب الاشربة باب استحباب إدارة الماء واللبن ونحوهما رقم:٥٤٠٩ وأخرجه الترمذى فى كتاب الاشربة باب أن الايمنين أحق بالشراب رقم:١٨٩٣ وأخرجه ابن ماجه فى كتاب الاشربة باب إذا شرب فاعطى الايمن فالايمن رقم:٣٤٢٥ وأخرجه أبوداؤد رحمه الله فى كتاب الاشربة باب فى الساقى حتى يشرب رقم:٣٧٢٨ وانظر جامع الاصول حرف السين الكتاب الاول فى الشراب الباب الاول فى آداب الشرب الفصل الرابع فى ترتيب الشاربين رقم: ٣١٠٢.

كوهى اوبه ملاؤكړې كوم چه دحضرت انس رضي الله عنه په كوركښې وو. بيا حضورپاك ته هغه پياله وړاندې كړې شوه حضورپاك دهغې نه اوڅكل كله چه حضورپاك هغه پياله دخلې نه جداكړه نوچه وئى كتل حضرت ابوبكر رضي الله عنه دحضورپاك ګس طرف ته دې اود حضورپاك ښى طرف ته يو كلى وال دې. حضرت عمر رضي الله عنه په فكركښې شوه چه هسې نه حضورپاك هغه پياله دغه اعرابى ته ورنه كړى نوهغه عرض اوكړو يارسول الله اول حضرت ابوبكر رضي الله عنه ته وركړئى چه تاسو سره ناست دې خوحضورپاك هغه پيالئى هغه كلى وال ته وركړه كوم چه ښى طرف ته ووا و وئى فرمائيل دښى طرف والا زيات حقدار دې بيا چه دهغه ښى طرف ته وى.

حل للغات:- داجن: ساتلې شوې چيلئى جمع دواجن راځى كومې چيلئى ته چه هم په كوركښې ګيا وغيره وركولې شى او كله ددې اطلاق په هرساتلې شوى څناورباندې كيږى.[1]

شيب:- د باب نصر نه د مجهول صيغه ده معنى يوځائى كول ګډوډ كول.[2]

رجال الحديث

أبواليمان:- دا ابواليمان حكم بن نافع حمصى رحمه الله دې.[3]

شعيب:- دا شعيب بن ابى حمزة حمصى رحمه الله دې.[4]

الزهرى:- دا محمد بن مسلم بن عبيدالله بن عبدالله بن شهاب زهرى رحمه الله دې.[5]

أنس بن مالك:- دحضرت انس بن مالك رضي الله عنه تذكره هم تيره شوې ده.[6]

قوله: فقال عمر رضي الله عنه: وخاف أن يعطيه الخ:- دزهرى رحمه الله ټول ملګرى داسې نقل كوى چه ددې جملې قائل حضرت عمر رضي الله عنه وو بغيرد معمر رحمه الله اووهب رحمه الله دهغوى نه نقل كړى دى چه قائل حضرت عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه وو.[7] حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى معمر رحمه الله چه كله په بصرى كښې حديث بيان كړو نوهغه ته په بعض څيزونوكښې وهم اوشو اوداهم دهغې نه دې.[8] اوبيا هغه فرمائى چه داهم احتمال دې چه دواړه شان محفوظ وى يعنى د دواړو حضراتو د طرف نه دا وئيلې شوى وى.[9] اوعلامه عينى رحمه الله وائى چه د امام معمر رحمه الله د طرف نه شذوذ او وهم منسوب كولوپه مقابله كښې هم دغه قول ډير احسن او انسب دې.[10]

---

[1]) النهاية:۱/٥٥٤.

[2]) النهاية:۱/٥٥٤.

[3]) كشف البارى:۱/٤٧٩.

[4]) كشف البارى:۱/٤٨٠.

[5]) كشف البارى:۱/٣٢٦.

[6]) كشف البارى:٢/٤.

[7]) عمدة القارى: ١٢/٢٦٩فتح البارى:٥/٤٠.

[8]) المصدرالسابق.

[9]) المصدرالسابق.

[10]) المصدرالسابق.

مذکوره جمله په دې خبره باندې دلالت کوی چه صحابه کرامو ﷺ به د حضرت ابوبکر صدیق ﷺ څنګه تعظیم کولو.[1]

قوله: الایمن فالایمن:- علامه کرمانی ﷫ فرمائی الایمن فالایمن منصوب هم لوستلې شی یعنی أعط الایمن او مرفوع هم لوستلې شی یعنی الایمن أحق.[2] علامه عینی ﷫ فرمائی چه په رفع سره لوستل روایت زیات راجح دې اودې تائید هم ددې روایت په بعض طرق سره کیږی په کوم کښې چه الایمن فالایمنون الفاظ واردشوی دی.[3]

یواشکال اودهغې جواب:- دلته لږ شان اشکال داپیداکیږی چه سابقه روایت کښې رسول الله ﷺ دغلام نه اجازت غوښتې وو اودلته په روایت مذکوره کښې دهغه اعرابی نه اجازت نه غوښتې ددې څه وجه ده؟ علامه قسطلانی فرمائی دلته دا اعرابی چونکه نوې مسلمان شوې وو نوځکه دهغه دزړه دتسلئي دپاره په هغه باندې شفقت اوکړو دهغه نه اجازت اونه غوښتلو چه الله تعالی دې نه کړی دهغه په زړه کښې څه داسې خبره رانه شی په کوم سره چه دهغه دهلاکت اندیښنه وی او سابقه روایت کښې هغه غلام چونکه دهغوی داهل قرابت نه وو اود هغه نه هیڅ قسم څه اندیښنه نه وه اود هغه عمر د نورو بزرګانونه کم وو نو حضورپاک د هغه نه تادباً اجازت اوغوښتو. بل هلته موجود نورو حاضرینوته دا خبره په ګوته کول مطلوب وو چه که څه څیز د ښی طرف ته ناست په ځائی بل چاته ورکول وی نودهغه ښی طرف والا اجازت اخستل ضروری دی.[4]

دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دحدیث مبارك ترجمة الباب سره مطابقت د سابقه حدیث په شان دې.

فوائد:- شراح بخاری فرمائی چه ددې روایاتونه د یمین یعنی ښې طرف او شمال یعنی ګس طرف باندې فضیلت مستفاد کیږی.[5]

قاضی عیاض او علامه نووی رحمهما الله فرمائی چه د ښی طرف والاحق مقدم دې اوداسنت واضحه دی او په دې کښې اختلاف نشته.[6] اوابن حزم ﷫ فرمائی په صورت مذکوره کښې د ګس طرف والامقدم کول جائزنه دی.[7]

---

[1]) المصدر السابق.
[2]) شرح الکرمانی: ۱۷۱/۱۰.
[3]) عمدة القاری: ۲۲۹/۱۲.
[4]) إرشاد الساری: ۳٤۲/۵.
[5]) عمدة القاری: ۲۶۸/۱۲ إرشاد الساری: ۲٤۲/۵.
[6]) المصدر السابق.
[7]) المصدر السابق. (✿) (اضافه ازمرتب)

په شریعت کښې د ښی طرف اهمیت:- که په احکام شریعت کښې لږ شان خیال اوکړې شئ نومعلومیږی چه په شریعت مطهره کښې ښی طرف ته ډیر اهمیت حاصل دې لکه چه په..... ابقیه برصفحه آئنده....

۳ - باب: من قال: إن صاحب الماء أحق بالماء حتى يروى، لقول النبي ﷺ (لايمنع فضل الماء)

چاچه دا اووئيل چه د اوبو مالك د اوبو زيات حقدار دې ترڅو چه هغه خړوب شي ځکه چه د رسول الله ﷺ ارشاد دې فاضل اوبه مه بندوئي

بقيه ازصفحه گذشته] حديث حضرت حفصه رضي الله عنها كښې دي :ان رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم كان يجعل يمينه الطعامه ورابه وثيابه، ويجعل يساره لما سوى ذلك (اخرجه أبوداؤد ۱۳۲ ۱) اوپه حديث عائشه صديقه رضي الله عنها كښې دي. كانت يد رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم اليمنى لطهوره، وطعامه، وكانت يده اليسرى لخلائه وما كان من أذى (أخرجه أبوداؤد: ۱۳۲ ۱) ددې نه علاوه نور احاديث مبارك هم كوم چه په دې خبره كښې وارد شوى دى دلالت كوى چه شرع هر يو قابل تكريم او احترام والاعمل كښې ښې طرف لازم گرځولې دې اوهر يو قابل اهانت واذى عمل كښې گس طرف لازم گرځولو حكم كړې دې. مثلاً: ① په اودس او غسل كښې د ښى طرف تقديم مستحب دې (الفتاوى الهندية ۱/۵۰) ② امتخاط (پوزه صفاكول) اواستنجاء كښې د گس لاس د استعمال حكم دې (الفتاوى الهندية ۱/۸ البحرالرائق: ۲۹ ۱) ③ دغه شان د قضاحاجت نه د راوتلو وخت ښې په ښي خپه سره وتل مستحب دى لكه چه په دې كښې د داخليدو په وخت گسه خپه داخلول مستحب دى (حاشيه ابن عابدين: ۲۳۰) ④ دغه شان په تيمم كښې اول په ښى لاس باندې گس لاس مسح كول مستحب دى (الموسوعة الفقهية الكويتية: ۲۹۳ ۴۵) ⑤ دغه شان جمهور فقهاء حنفيه شافعيه حنابله او د يوقول مطابق مالكيه په نيز په مونځ كښې هم ښې لاس په گس لاس كيخودل مسنون دى (المصدر السابق) ⑥ د جمهور فقهاء حنفيه شافعيه حنابله په نيزد جمات د داخليدو په وخت ښي خپه داخلول سنت دى او د مالكيه په نيز دا مندوب دى (المصدر السابق) ⑦ دغه شان خوراك هم په ښى لاس كول مسنون دى اوبغيرد عذرنه په گس لاس خوراك كول مكروه دى (فتح الباري ۵۲۱ ۹ مغنى المحتاج: ۳/۳۵۰) ⑧ اوښى لاس د ښى مخ نه لاندې كيخودل او په ښى اړخ اوده كيدل سنت دى (أخرجه النسائي في محل اليسوم والليلة: ۴۴۹ الرسالة) ⑨ دغه شان د فقهاؤ په نيز نوكونو پرې كولووخت كښې د ښى طرف نه شروع كول مستحب دى (الموسوعة الفقهية الكويتية: ۲۹۴ ۴۵) ⑩ په غلاكولو كښې د ښى لاس په پرې كولو د فقهاؤ اتفاق دې (المصدر السابق) ⑪ دغه شان دجمهورفقهاؤ اتفاق دې چه د نوى پيدا شوى ماشوم په ښى غوږ اذان او گس غوږ كښې اقامت مسنون دى (المصدر السابق) ⑫ او مسواك كولوسره په خله كښې دښى طرف نه شروع كول سنت دى (الفتاوى الهندية: ۱/۷ المغني: ۱/۹۶) ⑬ دغه شان په اذان كښې حتى الصلاة اوحى على الفلاح ونيلو وخت كښې اول ښى طرف ته اوبيا گس طرف ته مخ تاوولو هم مندوب دى (الموسوعة الفقهية: ۲۹۵ ۴۵) ⑭ اود مړى د غسل په وخت دښى طرف نه شروع كول مسنون دى (فتح الباري ۳/۱۳۰ مسلم: ۲/۶۴۸) ⑮ دغه شان دسر په خرولو كښې هم دښى طرف نه شروع كول مستحب دى سره د دې چه په دې خبره كښې د فقهاؤ اختلاف پيداشوې دې چه ښي طرف د حالق معتبردې كه د محلوق (الموسوعة الفقهية: ۴۵/۲۹۶) ⑯ اود اوبويا بل څيز دتقسيم په وخت د ښى طرف مسنون كيدلوتذكره خو په حديث باب كښې ده اودغه شان دعالم آخرت ابدى كاميابى اوسرفرازى هم د اصحاب يمني دپاره خاص كړې شوې ده.

اللهم ارزقنا اتباع سنن سيدالمرسلين واجعلنا فى الدارين من أصحاب اليمنى آمين يارب العالمين. مرتب: محد مزمل سلاوټ عفى عنه.

د ترجمة الباب مقصد:- علامه ابن بطال رحمه الله فرمائى چه امام بخارى رحمه الله داكومه خبره ذكر كړې ده په دې كښې د چا هم اختلاف نشته.[1] حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه نفى اختلاف د جمهورعلماؤ په قول باندې خو صحيح ده ځوك چه د اوبو د مملوك كيدو قائل دى ليكن كوم خلق داوائى چه اوبو د چا ملك نه وى د حقوق عامة د قبيل نه دې اوكوم سړې چه غواړې په هغې كښې تصرف كولې شى د هغوى په لحاظ به دا نفى صحيح نه وى.[2]

او د امام بخارى رحمه الله مقصد دادې چه كوم سړې د اوبو مالك دې هغه زيات حقدار دې او د خپل ځاروو د خړوب كولو نه پس چه كومې بچ شى د هغه زياتى اوبو نه به بيشكه د خلقو د انتفاع اجازت وركولې شى. باقى داچه پخپله دې ځان مؤخر كړى اونوردې مقدم كړى دا صحيح نه ده. چونكه حضورپاك د فضل ماء د منع كولو نه بنديز كړې دې نو معلومه شوه كه اوبه زياتى نه وى نو به هغې كښې سړى ته د بل د منع كولو حق شته او په فضل ماء كښې د منع كولو حق نشته.

[حديث ۲۲۲۷/۲۲۲۶][3] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «لاَ يُمْنَعُ فَضْلُ الْمَاءِ لِيُمْنَعَ بِهِ الْكَلأُ».

ترجمه:- د حضرت ابوهريره رضى الله عنه نه روايت دې چه رسول الله صلى الله عليه وسلم ارشاد فرمائيلې دې چه فاضل يعنى زياتى اوبه مه منع كوئى چه د هغې په نتيجه كښې واښه منع شى.

رجال الحديث

عبدالله بن يوسف:- داعبدالله بن يوسف تنيسى رحمه الله دې.[4]

مالك:-دوى امام مالك بن انس بن مالك بن ابى عامر، ابوعبدالله مدنى رحمه الله دى.[5]

أبى الزناد:- دا ابوالزناد عبدالله بن ذكوان رحمه الله دې.[6]

الاعرج:- دا اعرج، عبدالرحمن بن هرمز رحمه الله دې.[7]

---

[1]) شرح ابن بطال:۶/۴۰۵.

[2]) فتح البارى:۵/۴۰.

[3]) أخرجه مسلم رحمه الله تعالى فى كتاب المساقاة باب تحريم بيع فضل الماء الذى يكون بالفلاة رقم:۴۰۸۹، ۴۰۹۰، ۴۰۹۱ واخرجه أبوداؤد رحمه الله تعالى فى كتاب الاجارة باب فى منع الماء رقم: ۳۴۷۵ والترمذى رحمه الله تعالى فى كتاب البيوع باب بيع فضل الماء رقم:۱۲۷۲ وابن ماجه فى كتاب الرهون رقم: ۲۴۷۸ وأحمد فى مسنده فى مسندأبى هريرة رضى الله تعالىعنه رقم:۷۳۲۰، ۹۹۷۶ ۸۷۱۰ ۱۰۲۵۷ وانظرجامع الصول حرف المياء الكتاب الثانى الباب الثانى الفصل الرابع الماء ولاملح رقم:۳۱۰.

[4]) كشف البارى:۱/۲۸۹، ۴/۱۱۲.

[5]) كشف البارى: ۱/۲۹۰ ۲/۸۰.

[6]) كشف البارى:۲/۱۰.

[7]) كشف البارى:۲/۱۱.

ابی هریره:- اودَ حضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده. [1]

تشریح:- په دې روایت مذکوره کښې داونیلی شوی دی چه داوبو کومه زیاتی حصه ده دَهغې نه څوك په دې وجه مه منع کوئی دِې دَپاره چه دَهغې په ذریعه واښه بچ کړې شی اومنع کړې شی. په عربو کښې به داکیدل چه دَ یوسړی به یوځائی کښې کوهې وو یاچینه وه اوهغې سره به واښه راټوکیدل نودَ څاروو والا به هلته راتلل اوخپل څاروی به ئی څرول اودَ وښو خوړلونه پس به دَ اوبوضرورت وو نودَدې پاره به ئی اوبه هم په هغه ځائی کښې پرې څکولې. اوس که دَ اوبو مالك به هلته دَاوبو څکولونه منع کوی نوښکاره خبره ده چه ددې نتیجه به دا شی چه خلق به هلته خپل څاروی دَ وښود څرن دپاره هم نه راولی. چه دَوښوڅرن دې دلته کوی او اوبه دې بل ځائی ورکوی نودا خوډیره ګګه او سخته مسئله ده. په دې وجه حضور پاك اوفرمائیل چه تاسودَزیاتی اوبونه په دې وجه منع کوئی چه دَ وښونه منع شی اوواښه بچ کړې شئی دا صحیح نه دی. ددې نه معلومه شوه چه واښه په حقوق عامه کښې داخل دی اوددې نه دَ منع کولو اجازت نشته اوکوموخلقو چه دَاوبونه منع اوکړه اودَ وښودَ بچ کولودَپاره ئی بهانه جوړه کړه په هغوی باندې رسول الله نکیر اوفرمائیلو. [2]

دَ فقهاء اختلاف بیان:- اوس پاتې شوه داخبره چه واښه په حقوق عامه کښې داخل دی اوددې نه منع کول صحیح نه دی. دامنع کول تحریمی دی که تنزیهی په دې کښې دَعلماؤ دوه اقوال دی. راجح هم دغه دې چه داممانعت تحریمی دې او امام مالك امام ابوحنیفه اوامام شافعی رحمهم الله هم دغه مسلك دې. [3]

دا ممانعت صرف دَ څاروو په حق کښې دې که دَ فصل متعلق هم دې. شوافع او احناف وائې چه صرف دَ څاروو باره کښې دې که څوك خپل څاروی باندې اوبه څکوی نوپه دې سره دَ اوبودَمالك دَمنع کولوحق نشته. پاتې شوه داخبره که یوسړې خپل پټې اوبه کول غواړې نودَهغې دَمنع کولوحق شته. [4] اودا په دې وجه چه څاروې خودَ ذی روح دَقبیل نه دې اودَ تندې دَ وجې نه دَهغې دَ هلاکت اندیښنه ده او په زمکه او فصل کښې داسې نه ده. [5]

دَ مالکیه په نیز په فصل کښې هم دغه حکم دې که چاسره دَ ضرورت نه زیاتی اوبه وی اوڅوك خپل پټې اوبه کول غواړی نوهغه ته دَ منع کولوحق نشته. [6] اودَ حنابله نه دواړه روایتونه نقل دی. [7]

---

[1] کشف الباری: ۶۵۹/۱.

[2] عمدة القاری: ۲۷۱/۱- ۲۷۲، فتح الباری: ۴۰/۵ – ۴۱.

[3] ردالمحتار: ۲۸۳/۵ المغنی: ۵۸۰/۵ شرح الزرقانی: ۷۴/۷ عمدة القاری: ۲۷۲/۲ إرشادالساری: ۳۴۳/۵ فتح الباری: ۴۱/۵ اختلاف الائمة العلماء: ۴۴/۲.

[4] المصدرالسابق.

[5] المصدرالسابق.

[6] المصدرالسابق.

[7] إختلاف الائمة العلماء: ۴۴/۲ – ۴۵.

وابنه د حقوق عامه نه دی:- ددې حدیث اونورو احادیثونه دامعلومیږی چه وابنه دحقوق عامه نه دی اوددې نه منع کولې نه شی. ددې تفصیل دادې چه هغه وابنه کوم چه په غیرمملوکه او مباحه زمکوکښې راټوکیږی لکه ځنګل، وادیانې غرونه اوداسې زمکې دکومې چه څوك مالك نه وی هغه دټولوخلقودپاره مشترك دی اودهغه ځائی د وښونه اوپه هغه ځائی کښې څاروی څرولونه څوك منع کولې نه شی اوهم دغه دَاحنافو او ټولوفقهاؤ مسلك دې.(۱) لکه چه دَحضورپاك ارشاد دې المسلمون شرکاء فی ثلاث: الماء والنار والکلاء (۲) یعنی ټول مسلمانان په دریو څیزونو کښې شریك دی ① اوبه ② اور ③ وابنه. دغه شان دَحضورپاك ارشاد دې ثلاث لایمنعن: الماءُ والکلاء والنار.(۳) یعنی دَ دریوڅیزونونه به څوك نه منع کوې: ① اوبه ② اور ③ وابنه. په دې خبره خو اجماعتع ده چه په دغه مذکوره زمکوکښې راټونکیدونکی وابنه دټولو دَپاره شریك دی.(۴) اودَ یوکس دَپاره دا اختیارنشته چه دَ دغه وښونه څوك منع کړی اودَخپل ځان دَپاره ئی خاص کړی.

علامه شامی رحمه الله وائی که دَچا په مملوکه زمکه کښې هم داسې اوبنه راوَځیږی اودَهغې مالك دا کرلې نه دی نودهغې هم دغه حکم دې کوم چه دَکرشو یعنی څوك به دَ دغه وښوداوړلونه اوهلته خپل څاروی څرولونه نه شې منع کولې. خودَزمکې مالك ته داحق ضرور حاصل دې چه هغه څوك دَخپلې مملوکه زمکې دَ راتلونه منع کړی.(۵)

علامه کاسانی رحمه الله فرمائی که څوك دَ دغه وښودپاره دَ چا په مملوکه زمکه کښې داخلیدل غواړی نوکتلې به شی چه بل ځائی کښې دغه وابنه موجوددی که نه که چرته بل ځائی ملاویږی نودَزمکې مالك هغه منع کولې شی اوکه بل ځائی نه ملاویږی نودَزمکې مالك ته به ونیلې شی چه ته یا ده ته دَداخلیدو اجازت ورکړه اویاپخپله دله وابنه ورکړه.(۶)

او علامه شامی رحمه الله فرمائی که دَزمکې مالك دَخپلې زمکې وابنه راجمع کړل یا هغه پخپله په خپله زمکه کښې دَ وښو کراوکړو نودا دَ هغه ملکیت دې اوس چاته دَ دغه وښو اوړلو اختیارنشته ځکه چه دغه وابنه دَزمکې مالك ته دَخپل محنت اوکسب سره حاصل شوی دی.(۷)

علامه ابن هبیرة رحمه الله فرمائی چه کوم وابنه دَ چا په مملوکه زمکه کښې اوشې نو دَزمکې مالك به دَهغې مالك جوړ شی؟ په دې کښې دَ فقهاؤ اختلاف دې امام ابوحنیفه رحمه الله فرمائی صاحب

---

(۱) شامیة: ۲۸۳/۵ المغنی: ۵۸۰/۵ شرح الزرقانی: ۷۴/۷.

(۲) أخرجه أبوداؤد فی سننه: ۷۵۱/۳ باب فی منع الماء رقم: ۳۴۷۷.

(۳) أخرجه ابن ماجه فی سننه: ۸۲۶/۲ من حدیث أبی هریره رضی الله تعالی عنه وصحح اسناده ابن حجر رحمه الله تعالی فی التلخیص: ۶۵/۳.

(۴) الموسوعة الفقهیة الکویتیة: ۱۰۷/۳۵.

(۵) شامیة: ۲۷۳/۵.

(۶) بدئع الصنائع: ۱۹۳/۶.

(۷) شامیة: ۲۸۳/۵.

دَ زمکې به مالك نه وی بلکه چه څوك هم دغه وابنه حاصل کړی هغه به مالك وی. اامام شافعی رحمه الله فرمائی چه مالك زمین به دَ دغه وښوهم مالك وی دَ امام احمدبن حنبل نه دواړه روایتونه دی او راجح روایت هم دغه دې کوم چه دَ امام مالك رحمه الله دَمذهب موافق دې. امام مالك رحمه الله فرمائی که مالك دَ دغه زمکې احاطه او احراز کړی وی نومالك دَ زمکې به هم دَ دغه وښوهم مالك وی گنی مالك به نه وی.(١)

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث مبارك ترجمة الباب سره مطابقت داسې دې چه قوله: لایمنع فضل الماء په دې خبره دلالت کوی که چرې اوبه زیاتی او فاضل نه وی نودَ اوبو مالك دَدې زیات حقداردې.(٢)

[حدیث ٢٢٢٧](٣) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ وَأَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضي الله عنه - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «لاَ تَمْنَعُوا فَضْلَ الْمَاءِ لِتَمْنَعُوا بِهِ فَضْلَ الْكَلإِ».

ترجمه:- دَحضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیلی چه فاضل اوبه مه منع کوه چه دَهغې په ذریعه فاضل وابنه منع کړئی.

رجال الحدیث

یحیی بن بکیر:- دا یحیی بن عبدالله بن بکیر رحمه الله دې.(٤)

اللیث:- دا امام لیث بن سعد رحمه الله دې.(٥)

عقیل:- دا عقیل بن خالد بن عقیل ایلی رحمه الله دې.(٦)

ابن شهاب:- دا محمدبن مسلم بن عبیدالله بن شهاب زهری رحمه الله دې.(٧)

ابوهریره:- اودَحضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده.(٨)

دَحدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت دَحدیث سابق په شان دې.

(١) إختلاف الائمة العلماء: ٢/٤٣ – ٤٤.

(٢) عمدةالقاری: ١٢/٢٧١.

(٣) مرتخریجه انفًا.

(٤) کشف الباری: ١/٣٢٣.

(٥) کشف الباری: ١/٣٢٤.

(٦) کشف الباری: ١/٣٢٥، ٣/٤٥٥.

(٧) کشف الباری: ١/٣٢٦.

(٨) کشف الباری: ١/٦٥٩.

۴-باب: من حفر بئرًا في ملكه لم يضمن

که يوسړي په خپله زمکه کښې کوهې اوباسي (اوپه هغې کښې څوك پريوځي مړشي) نو په هغه به څه تاوان نه وي

دترجمة الباب مقصد: - امام بخاري رحمه الله فرمائي چه په مملوکه زمکه کښې چاکوهې اوويستلو اوڅوك په اتفاقي توګه په هغې کښې مړشو نودکوهي په مالك به څه ضمان وغيره نه راځي. دَدې مفهوم دا راوځي که په غيرمملوك زمکه کښې چاکوهې اوويستلو اوپه هغې کښې څوك پريوتلومړشو نوضمان به پرې وي.[1]

يواشکال: - يواشکال داشوې دې چه دا باب خو په کتاب الديات کښې کيدل پکاروو په کتاب مذکورکښې دَدې ذکر په ظاهره مناسب نه معلوميږي؟

دَعلامه ګنګوهي رحمه الله جواب: - حضرت علامه ګنګوهي رحمه الله فرمائي چه دَدې باب کتاب مذکوره سره مناسبت داې دې چه کله دَ زمکې مالك په خپله مملوکه زمکه کښې په کوهي کښې دَپريوتونکي سړي ضامن نه دې نودَهغه په خپله زمکه کښې اوبوسره اختصاص په درجه اولی ثابتيږي. ځکه چه دغه اوبوهغه ته دَ خپل کوشش اوسعي سره په خپله مملوکه زمکه کښې حاصلې شوې دې نوکه اوبه دَهغه دَخپل ضرورت نه زياتې نه وي نوچاته به دَ دغه اوبو حاصلولو حق نه وي او دغه شان به هغه ته هم داحق حاصل وي چه هغه څوك په خپل ملك کښې دَداخليدونه منع کړي.[2]

دَ فقهاوُ دَ اختلاف بيان: - حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه جمهور هم دَدې تفريق قائل دې چه که چاپه خپله مملوکه زمکه کښې کوهې اوويستلو اوڅوك اتفاقي په دې کښې پريوتلومړشو نو دکوهي په مالك به هيڅ ضمان نه راځي. اوکه په غيرمملوکه زمکه کښې ئې کوهې جوړکړو اوپه هغې کښې څوك پريوتلوهلاك شو نوضمان به راځي. اواحنافو په دې مسئله کښې دَ جمهورو مخالفت کړې دې.[3] يعنې هغه په دواړو صورتونوکښې دَ ضمان قائل نه دې. اوامام بخاري رحمه الله دَ جمهورو هم خيال دې.[4]

دَ حافظ ابن حجر رحمه الله تسامح: - ليکن دا دَ حافظ ابن حجر رحمه الله تسامح دې ځکه چه په قدوري کښې دې من حفر بئرًا في طريق المسلمين أو وضع حجرا فتلف بذلك انسان فديته على عاقلته.[5] يعنې چه کوم سړي کوهې اوکنستلو دَمسلمانانو په لارکښې يائې څه کاڼړې کيخودو اودَهغې دَ وجې نه يوانسان هلاك شو نودَهغه ديت به په هغه عاقله باندې وي. او وړاندې صاحب قدوري رحمه الله

---

[1]) عمدة القاري: ۷۳/۱۲ إرشاد الساري: ۳۴۵/۵.

[2]) لامع الدراري: ۲۶۴/۶ – ۲۶۵.

[3]) فتح الباري: ۴۲/۶.

[4]) المصدر السابق.

[5]) مختصر القدوري: ۶۰۹ إدارة القرآن.

فرمائى چه ومن حفر بئرا في ملكه، فعطب بها انسان لم يضمن. (١) يعنى كه چا په خپله مملوكه زمكه كښې كوهې اوكنستلو او يوانسان په هغې كښې پريوتلو هلاك شونو هغه به ضامن نه وى. او كه چا د مسلمانانو په لاركښې كوهې اوكنستلو اوڅوك انسان په كښې پريوتلو د اولګې يا غم د وجې نه مړشو نو په دې مسئله كښې په احنافو كښې اختلاف دې امام ابوحنيفه رحمه الله په نيزد اولګې اوغم د وجې نه هلاكيدو په صورت كښې په حافرباندې ضمان نه راځى. لانه مات لمعنى في نفسه والضمان إنما يجب إذا مات من الوقوع. داځكه چه هغه په داسې سبب مړشوې دې چه په خپله د هغه مړكيدونكى په نفس كښې موجود دې يعنى د اولګې اوغم د وجې نه لكه چه دا مړكيدونكې داسې شو چه پخپله مړشوې وى او په كوهى والاباندې به ضمان په هغه صورت كښې راځى چه هغه صرف د پريوتلو د وجې نه هلاك شوې وى دې د پاره چه حافر په كوهى كښې ديكه وركونكې شمير كړې شى. (٢)
اوامام ابويوسف په اولګه اوغم كښې فرق كوى چه په اولګه كښې د حافر هيڅ عمل دخل نشته ليكن په غم او دهشت كښې د هغه عمل دخل شته ځكه چه په ساقط كوم خوف اوهراس راغلو د هغې سبب صرف هم په كوهى كښې پريوتل دى نو د اولګې په صورت كښې به په حافرباندې ضمان نه وى البته د غم او ويرې په صورت كښې به حافر ضامن وى. (٣)
امام محمد رحمه الله فرمائى چه په دواړو صورتونو كښې به حافر ضامن وى ځكه چه اولګه هم د پريوتول په سبب پيدا شوې ده اوكه دا پر يوتل نه وې نو خوراك به هغه ته نيزدې وو. (٤)

[حديث ٢٢٢٨] (٥) حَدَّثَنَا مَحْمُودٌ أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ إِسْرَائِيلَ عَنْ أَبِي حَصِينٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «الْمَعْدِنُ جُبَارٌ، وَالْبِئْرُ جُبَارٌ، وَالْعَجْمَاءُ جُبَارٌ، وَفِى الرِّكَازِ الْخُمُسُ». [ر: ١٤٢٨]

ترجمه:- د حضرت ابوهريره رضى الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ فرمائيلى په كان سره چه كوم نقصان وى هغه به بې ځايه (معاف) وى اود كوهى نه چه كوم نقصان وى هغه به بې ځايه (معاف) وى او په څناورسره چه كوم نقصان وى هغه به بې ځايه (معاف) وى او په خښ شوى مال كښې خمس دې.

(١) مختصر القدورى: ٦٠٩ إدارة القرآن.
(٢) الهداية شرح بداية المبتدى: ١٢۶/٨.
(٣) المصدر السابق.
(٤) المصدر السابق.
(٥) أخرجه البخارى أيضًا فى كتاب الزكاة باب فى الركاز الخمس رقم: ١٤٢٨ وفى كتاب الديات باب المعدن جبار والبئر جبار رقم: ۶٥١٤ وفى باب العجماء جبار رقم: ۶٥١٤ ومسلم رحمه الله تعالى فى كتاب الحدود باب جرح العجماء والمعدن والبئر جبار رقم: ٤٥۶٢، ٤٥۶٥ وابوداؤد رحمه الله تعالى فى كتاب الخراج باب ماجاء فى الزكاة وما فيه: ١٤٧/٣ وانظر جامع الصول حرف الزاء الكتاب الاول فى الزكاة الباب الثانى فى أحكام الزكاة المالية وأنواعها الفصل الخامس: فى زكاة المعدن والركاز.

رجال الحدیث

محمود:- دا محمود بن غیلان ابواحمد عدوی مروزی رحمه الله دی.[1]
عبیدالله:- دا عبیدالله بن موسیٰ بن باذام عبسی رحمه الله دی.[2] او هغوی رحمه الله دَامام بخاری رحمه الله نیغ په نیغه شیوخ نه دی. لکه چه کتاب الایمان په شروع کښې دَدوی روایت تیرشوې دې اولکه امام بخاری رحمه الله په واسطه سره روایت نقل کوی لکه چه په مذکوره حدیث کښې ئی کړې دی.[3]
اسرائیل:- دا اسرائیل بن یونس بن ابی اسحاق سبیعي رحمه الله دې.[4]
أبي حصین:- داابوحصین عثمان بن عاصم رحمه الله دې.[5]
أبي صالح:-دا ابوصالح زکوان زیات رحمه الله دې.[6]
ابوهریره:- اودَ حضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده.[7]

حل لغات:المعدن: دَسرو اوسپینوزرو کان دَهرڅیزاصل اومرکزته وائی.دَدې جمع معادن راځی.[8] **جبار:**- بیکاره بې ځایه، بې قیمت هدر وئیلې شی. ذهب دمه جباراً دَهغه وینه بې ځایه شوه یعنی دَ هغه دَ وینې بدله وانخستې شوه.[9]
العجماء: دَ أعجم مؤنث دې یعنې ځاروی.[10]
الرکاز: دَاهل حجاز سره نیزدې دجاهلیت په زمانه کښې خښنو شوو خزانوته وئیلی شی اواهل عراق په نیز معادن ته وئیلې شی او په اصل لغت کښې دَ دواړو قولواحتمال دې ځکه چه دا دواړه په زمکه کښې خښ شوی مال دپاره مستعمل دی.[11]
دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- علامه عینی رحمه الله فرمائی چه دَ حدیث مبارک ترجمة الباب سره مطابقت قوله:والبئر جبار په ذریعه واضح دې.[12]

---

[1]) کشف الباری کتاب الذان باب نده الاذان.
[2]) کشف الباری:۶۳۶/۱.
[3]) فتح الباری: ۴۶/۵ إرشادالساری:۳۴٤/۵.
[4]) کشف الباری:٥٤۶/٤.
[5]) کشف الباری:۱۸۹/٤.
[6]) کشف الباری:۶۵۸/۱.
[7]) کشف الباری: ۶۵۹/۱.
[8]) النهایة:۱۶۹/۲.
[9]) النهایة: ۲۳۲/۲.
[10]) النهایة: ۱۶۵/۲.
[11]) النهایة: ۶۸۵/۲.
[12]) عمدة القاری:۲۷۳/۱۲.

ترجمة الباب سره مطابقت باندې اشکال اوددغې جواب:- دلته دا اشکال کړې شوې دې چه په ظاهره مذکوره مطابقت صحیح نه معلومیږی ځکه چه ترجمة الباب ملك سره مقیددې اوحدیث مبارك مطلق دې.[1]

دَ علامه ابن منیرمالکی رحمه الله جواب:- علامه ابن منیرمالکي رحمه الله فرمائی چه دَ حدیث ترجمة الباب سره مطابقت صحیح دې. هغه داسې چه حدیث دَ مطلق کیدو دَوجه نه خپلوټولو صورتونو ته متضمن دې په دې کښې دَملك والا صورت امام بخاری رحمه الله په ترجمة الباب کښې بیان کړو اوددې ثبوت به ددې حدیث مبارك دَ مطلقه کیدوسره داسې شی چه کله هغه سړې کوم چه غیرمملوکه زمکه مثلاً صحراء واغیره کښې کوهې کنی هغه ضامن نه دې. نوچه کوم سړې په خپل مملوکه زمکه کښې کوهې وغیره جوړکړی نوهغه دَدې خبرې زیات مستحق دې چه هغه دې ضامن نه وی.[2]

تشریح:- قوله: المعدن جبار الخ..... یعني که یوسړی په خپله مملوکه زمکه کښې یا ارضی موات کښې دَسرو سپینو زروحاصلولودپاره کان اوکنی او په دې کښې څوك سړې پریوتلو مړشو یادغه کان څه دیوال په هغه راپریوتلو نودَهغه وینه هدرده اوحافربه ضامن نه وی.[3] دغه شان که یوځناور څوك انسان هلاك یازخمی کړی یادَچامال هلاك کړی نوبیابه هم مالك ضامن نه وی اودا عدم ضمان په هغه صورت کښې دې چه کله دې ځناورسره دَ ده مالك یا سائق اوقائد نه وی اوکه چرې مالك وغیره ورسره وی نوضمان به واجب وی.[4]

قوله: وفی الرکاز الخمس:-دَجمهورفقهاؤ مالکیه شافعیه اوحنابله په نیز رکاز هغه خښې شوې خزانې ته وائی کومه چه دَ جاهلیت په زمانه کښې خښه کړې شوې وی.[5] اودَ حنفیه په نیزد رکاز اطلاق په هغه خزانوباندې هم کیږی چه دَخالق کائنات دَطرف نه په زمکه کښې خښې دی اوپه هغه خزانو باندې هم کیږی چه دَمخلوق دَ طرف نه په زمکه کښې خښې شوې وی. نولکه چه دَ حنفیه په نیز دَ رکاز لفظ اطلاق معدن او کنوز دواړو باندې کړې شوې دې.[6] په دې خبره دَ فقهاء کرامو اتفاق دې چه دا حدیث مبارك دَ جاهلیت دَ زمانې خښ شوی سره اوسپین زرو خزانوته شامل دې. که هغه خښتې شوې وی اوکه نه.[7] لیکن دَ سرو اوسپینوزرو نه علاوه په خښوشوو څیزونوکښې دَ فقهاء کرامو اختلاف واقع شوې دې. حنفیه مالکیه حنابله اوامام شافعی رحمهم الله قول قدیم هم دغه دې چه لفظ رکاز هرخښ شوی مال ته

---

[1]) فتح الباری: ٤٢/٥ إرشادالساری:٣٤٥/٥.

[2]) المصدرالسابق.

[3]) عمدة القاری: ٢٧٣/١٢إرشادالساری:٣٤٤/٥.

[4]) المصدرالسابق.

[5]) الموسوعة الفقهیة: ٩٨/٢٣ردالمحتار: ٤٣/٢- ٤٤ المجموع:٣٨/٦ المغنی:١٨/٢.

[6]) المصدرالسابق.

[7]) المصدرالسابق.

شامل دي. لكه اوسپنه تانبه سيسه پيتل سنګ مرمر وغيره اودغه شان ددې څيزونو جوړ شوى سامان لوښى وغيره.
خويادساتنى حنفيه چه ركاز ته مطلق ونيلى دي اودى اطلاق خلقى معدنيات باندې هم كړې دې هغه عام نه دې بلكه دې نه خلقى معدنيات مراد دى كوم چه فى الحال جامد وى مګرد اور په ذريعه هغه ويلى كولې شى لكه سره زر سپين زر اوسپنه تانبه وغيره دى. (١) بهرحال په دې خبره باندې دَ فقهاؤ اتفاق دې چه په ركاز كښې خمس واجب دې. اوباقى څلور اخماس به دَ دغه ركاز موندونكى په ملكيت كښې وى. (٢)

٥ـ باب: الخصومة فى البئر والقضاء فيها

په كوهى كښې خصومت اودهغې فيصله كول

دَترجمة الباب مقصد:- امام بخارى رحمه الله فرمائى چه بشريعنى كوهى مملوك وى لهذا كه په دې كښې څه اختلاف پيداشى نوقاضى سره مقدمه كولې شى اود شرعى قواعدو مطابق به قاضى فيصله كولې شى.

[حديث ٢٢٢٩] (٣) حَدَّثَنَا عَبْدَانُ عَنْ أَبِى حَمْزَةَ عَنِ الأَعْمَشِ عَنْ شَقِيقٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ - رضى الله عنه - عَنِ النَّبِىِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ يَقْتَطِعُ بِهَا مَالَ امْرِءٍ، هُوَ عَلَيْهَا فَاجِرٌ، لَقِىَ اللَّهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلاً) الآيَةَ.

---

١) المصدرالسابق.

٢) المصدرالسابق.

٣) أخرجه البخارى أيضًا فى كتاب الخصومات باب كلام الخصوم بعضهم فى بعض رقم:٢٢٨٥ وفى كتب الرهن باب إذا اختلف الراهن والمرتهن ونحوه فالبينة على المدعى واليمين على المدعى عليه رقم:٢٣٨٠ وفى كتاب الشهادات باب سؤال الحاكم المدعى هل لک بينة؟ قبل اليمين رقم:٢٥٢٣ وفى باب اليمين على المدعى عليه فى الاموال والحدود رقم:٢٥٥ وفى باب يحلف الخدعى عليه حيثما وجبت عليه اليمين ولا يصرف من موضع إلى غيره رقم: ٢٥٢٨ وفى باب قو الله تعالى: ﴿ انَّ الَّذِيْنَ يَشْتَرُوْنَ ﴾الاية رقم: ٢٥٣١ وفى كتاب التفسيرسورة آل عمران رقم:٤٢٧٥ وفى كتاب الايمان والنذور باب عهدالله عزوجل رقم:٢٤٥٢ وفى باب قول الله تعالى﴿ انَّ الَّذِيْنَ يَشْتَرُوْنَ بعَهد الله وَاَيْمَانهمْ ثَمَنًا قَلِيْلًا ﴾ رقم: ٦٢٦٩ وفى كتاب الاحكام باب الحكم فى البير ونحوها رقم: ٦٧٦١ وفى كتاب التوحيد باب قول الله تعالى ﴿ وُجُوْهٌ يَّوْمَئذ نَّاضرَةٌ ﴾ رقم: ٧٠٠٧ وأخرجه مسلم فى كتاب الايمان باب وعيدمن اقتطع حق مسلم بيمين فاجرة بالنار رقم: ٣٧٢، ٣٧٣ والترمذى فى كتاب البيوع باب ماجاء فى اليمين الفاجرة يقتطع بها مال المسلم رقم: ١٢٦٩ وفى التفسير سورة آل عمران رقم:٢٩٩٦ وأبوداؤد رحمه الله تعالى فى كتاب الايمان والنذور باب فيمن خلف يمينا ليقتطع بها ملا لاحد رقم:٣٢٤٥وابن ماجه رحمه الله تعالى فى كتاب الاحكام باب من حلف على يمين فاجرة ليقتطع بها مالا رقم: ٢٣٢٣.

فَجَاءَ الأَشْعَثُ فَقَالَ مَا حَدَّثَكُمْ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ فِي أُنْزِلَتْ هَذِهِ الآيَةُ، كَانَتْ لِي بِئْرٌ فِي أَرْضِ ابْنِ عَمٍّ لِي فَقَالَ لِي «شُهُودَكَ». قُلْتُ مَا لِي شُهُودٌ. قَالَ «فَيَمِينُهُ». قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِذًا يَحْلِفَ. فَذَكَرَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم -هَذَا الْحَدِيثَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ ذَلِكَ تَصْدِيقًا لَهُ.[۲۲۸۵، ۲۳۸۰، ۲۵۲۳، ۲۵۲۵، ۲۵۲۸، ۲۵۳۱، ۴۲۷۵، ۶۲۸۳، ۶۲۹۹، ۶۷۶۱، ۷۰۰۷]

ترجمه:- دَحضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه نه روایت دې چه نبی کریم ﷺ ارشاد فرمائیلې کوم سړې چه داسې قسم اوخوری اوپه دغه قسم سره دَمسلمان مال واخلی اوهغه سړې په دغه قسم کښې دروغژن وی نوهغه به الله تعالی سره په داسې حال کښې ملاویږی چه الله سبحانه وتعالی به په هغه باندې غضب ناك وی په دې باندې الله تعالی دا آیت نازل کړې. ترجمه: کوم خلق چه دَالله تعالی دَعهد اودَ خپلو قسمونو په عوض لږه شان پونجی یعنی مال اخلی الخ. (آل عمران: ۷۷) بیا اشعث رضی الله عنه راغلو وئی وئیل ابوعبدالرحمن تاسو ته کوم حدیث بیانوی؟ دا آیت زماباره کښې نازل شوې زما یو کوهې زما دَتره دَځوئی په زمکه کښې وو (زمونږ په مینځ کښې جګړه اوشه زه دَحضورپاك په خدمت کښې حاضرشوم) رسول الله ﷺ ماته اوفرمائیل خپل ګواهان حاضرکړه ماعرض اوکړو ماسره ګواه نشته. حضورپاك اوفرمائیل بیا دَهغه نه قسم واخلئی ما عرض اوکړو یا رسول الله! هغه خو قسم خوری نو نبی کریم ﷺ داحدیث بیان کړواوالله تعالی دَهغوی دَتصدیق دَپاره دا آیت مبارك نازل کړو.

رجال الحدیث

عبدان:- داعبدالله بن عثمان بن جبلة مروزی رحمه الله دې.[1]

أبي حمزه:- دامحمدبن میمون مروزی رحمه الله دې.[2]

أعمش:- دا سلیمان بن مهران اعمش رحمه الله دې.[3]

شقیق:- دا ابووائل، شقیق بن سلمة ازدی کوفی رحمه الله دې.[4]

عبدالله:- اودحضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه تذکره تیره شوې ده.[5]

أشعث:- دااشعث بن قیس الکندی رضی الله عنه دې.[6]

دَحدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دَدې حدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت ښکاره دې حضورپاك دَهغه کوهی دَخصومت باره کښې فیصله اوفرمائیله اوهغه داسې چه اول

---

[1]) کشف الباری:۱/۴۶۱.

[2]) کشف الباری:کتاب الغسل باب نقض الیدین من الغسل عن الجنابة.

[3]) کشف الباری:۲/۲۵۱.

[4]) کشف الباری:۲/۵۵۹.

[5]) کشف الباری: ۲/۲۵۷.

[6]) کشف الباری کتاب الکفالة باب الکفالة فی القرض والدیون بالابدان وغیرها.

حضورپاك دمدعی نه ګواه اوغوښتلو اوبیا د مدعی د ګواه پیش کولونه دعاجزکیدو په صورت کښې دمدعی علیه نه ئې قسم اوغوښتو (۱)

تشریح:- داړومبې ځائې دې چه امام بخاری رحمه الله داحدیث ذکرکړو. ددې نه علاوه امام بخاری رحمه الله وړاندې په ۱۳ ځایونوکښې داحدیث مبارك ذکرکړې دې (۲) اوچرته هم چه مؤلف رحمه الله دا روایت نقل کوی هلته دحضرت عبدالله ابن مسعود رضی الله عنه روایت سره دحضرت اشعث رضی الله عنه قصه هم ضرور بیانوی.

قوله: شهودك وفیمینه:- دا مرفوع اومنصوب دواړه شان لوستلې شوې دې. دمرفوع لوستلوپه صورت کښې تقدیر عبارت داسې شی: **المطلوب على دعواك شهودك یا المثبت لحقك شهودك** (۳) اود منصوب لوستلو په صورت کښې به تقدیر عبارت داسې شی. **هات شهودك یا أقم شهودك** (۴) اوهم دغه دواړه صورتونه فیمینه کښې جاری کیږی یعنی د نصب په صورت کښې به تقدیرعبارت وی **فاطلب یمینه** اود رفع په صورت کښې تقدیرعبارت داسې شی **فالحجة القاطعة بینکما یمینه.** (۵)

قوله: كانت لی بئر فی أرض:- علامه کرمانی رحمه الله فرمائی په حدیث باب کښې خود کوهی دخصومت ذکردې خو په بعض نورو روایاتوکښې صرف أرض ذکردې. ولې په دواړو کښې څه تعارض نشته په دې وجه ددې خبرې احتمال شته چه نزاع په دواړوکښې وی اوددې دپاره هم چه په کوهی کښې خصومت دزمکې خصومت ته مستلزم دې. اوهغه په دې وجه چه بئرسره دهغې حریم وی. (۶)

قوله: ابن عم لی:- حضرت اشعث بن قیس بن معدی کرب دتره دځوئی نوم معدان بن اسودبن سعدبن معدی کرب وو. اود هغوی لقب جفشیشوو فعلیل په وزن باندې اوقیس او اسود دواړه رونړه وو(۷) اوداهم وئیلې شوی دی چه د هغه نوم جریر بن معدان وو. (۸)
علامه کرمانی رحمه الله فرمائی (۹) چه دا صحیح دی چه هغه سړې څوك یهودی وو لکه څنګه چه

---

(۱) عمدة القاری:۱۲/۲۷٤.
(۲) انظر فی تخریج الحدیث المذکور.
(۳) الکوثر الجاری:۵/۶۲إرشادالساری:۵/۳٤۶ عمدة لقاری:۱۲/۲۷۹.
(۴) المصدرالسابق.
(۵) المصدرالسابق.
(۶) الکوثر الجاری:۵/۶۲.
(۷) عمدة القاری:۱۲/۲۸۹ فتح الباری:۵/٤۳.
(۸) الکوثر الجاری:۵/۶۲.
(۹) الکوثر الجاری: ۵/۶۲.

پخپله امام بخارى رحمه الله دَ بعض طرق كښې نقل كړې دي. خاصم بعض اليهود فى أرض.(١)

قوله: إذاً يحلف- علامه كرمانى رحمه الله فرمائى چه إذاً يحلف صرف منصوب لوستلې شى.(٢) او دغه شان علامه سهيلى رحمه الله هم وئيلى دى. (٣)علامه عينى رحمه الله اوعلامه قسطلانى رحمه الله فرمائى چه كلمه إذا دَ حروف جوب نه دې دكوم په جزاء كښې فعل مستقبل منصوب واقع كيږى لكه چه وئيلې شى انا آتيك اودَې په جواب كښې وئيلې كيږى إذا أكرمك ليكن دا په هغه صورت كښې دى كله چه په دې كښې ټول شرائط موجودشى مثلاً تصدر استقبال اوعدم فصل وغيره. نوپه داسې صورت كښې به فعل هم منصوب لوستلې شى.(٤) ليكن علامه زركشى رحمه الله احكام عمدة الاحكام كښې او ابن خروف په شرح سيبويه كښې وضاحت كړې دې چه بعض عرب دَ دغه ټولو شرائطوباوجود فعل مرفوع لولى نه چه منصوب. (٥)

اوعلامه كرمانې رحمه الله فرمائى چه اكثر شراح دا په نصب سره ضبط كړې دې. دَاذن ناصبه دَ وجې نه ليكن ددې مرفوع كيدل زيا صحيح دى ځكه چه اذن منصوب كيدو دوه شرائط دى اوهغه دلته مفقود دى ① چه دَفعل اعتماد په ماقبل باندې نه وى. ② هغه دَ مستقبل په معنى كښې وى اوپه دې خبره كښې هيڅ شك نشته چه دلته يحلف سره زمانه حال مراددې. ځكه چه دغه سړى هم ددې حكم په حالت كښې قسم اوچتول دلته مراد دې نه چه په زمانه دَ مستقبل كښې قسم اوچتول.(٦)

علامه عينى رحمه الله فرمائى دَدې حديث نه يوڅوفوائدحاصل شوى. ① ګواه دَمدعى په ذمه دې او قسم دَ مدعى عليه په ذمه دې كله چه هغه انكاراوكړى. ② داهم معلومه شوه چه حاكم ته داحق حاصل دې چه هغه مدعى سره ګواه نه كيدو په صورت كښې دَمدعى عليه نه قسم خوړل طلب كړې سره دَدې چه صاحب حق داسې نه غواړى. ③ بل په دې مسئله كښې دَ ظفرهم رد دې. (٧)ځكه چه نبى كريم ﷺ دَدې خصومت دَ فيصلې دَ پاره دَمدعى نه ګواه او دَ

---

(١) مرتخرجه انفًا.

(٢) شرح الكرمانى:١٠/١٧٣.

(٣) فتح البارى:٥/٤٣ إرشادالسارى:٥/٣٤٦ عمدة القارى:١٢/٢٧٩.

(٤) عمدة القارى: ١٢/٢٨٩ إرشادالسارى:٥/٣٤٦.

(٥) فتح البارى:٥/٤٣ إرشادالسارى:٥/٣٤٦.

(٦) الكوثر الجارى: ٥/٦٢.

(٧) دلته علامه عينى رحمه الله دَ يوې مشهورې مسئلې طرف ته اشاره كوى چه دَاحنافو او جمهورعلماؤ په مينځ كښې مختلف فيهاده اوددې مسئلې خلاصه داده چه احناف اوديوقول مطابق حنابله په نيز په يومدعى به په هيڅ حال كښې قسم نه شى راګرځولې اوداسې به نه كيږى چه صرف دَمدعى په قسم خوړلوسره به قاضى دهغه په حق كښې فيصله كوى.
اودَ شوافع أو مالكيه او دَ يوقول مطابق حنابله مسلك دادى كه چرې مدعى سره ګواه نه وى اوقاضى دَمدعى عليه نه قسم طلب كړى نودهغه دَ قسم خوړلونه دَانكارنه پس..... ابقيه برصفحه آئنده

ګواه نه موجود کیدو په صورت کښې مدعی علیه نه قسم طلب کړې نومعلومه شوه چه دلته د بل څه خبرې عمل دخل نشته اوددې نه هم زیات وضاحت دامام مسلم رحمه الله تخریج کړې شوې دحضرت وائل بن حجر رضی الله عنه روایت کښې دی چه په دې کښې صراحت سره د رسول الله ﷺ دا قول نقل کړې شوې دې. لیس لك منه إلاذلك (۱)

د ایت مبارک تشریح اوددې شان نزول کښې داختلاف بیان:- ﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَٰئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَلَا يَنظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾

(آل عمران ۷۷) یعنی کوم خلق چه اخستل کوی د الله تعالی په اقرارباندې هغوی ته به الله تعالی نظرنه کوی د قیامت په ورځ اونه به ښائسته کوی هغوی اودهغوی دپاره دردناك عذاب دې حضرت شیخ الهند رحمه الله ددې آیت مبارك په فوائدکښې فرمائی یعنی کوم خلق چه د دنیا لپ

...بقیه ازصفحه گذشته] به هغه قسم په مدعی باندې راګرځوی اود هغه د قسم خوړلو په صورت کښې به دهغه په حق کښې فیصله کوي. دغه شان که مدعی یوګواه پیش کړې شو اودویم ګواه پیش کولونه عاجزشو نوبیابه هم قسم هم دهغه طرف ته راګرځی اوکه چرې دغه مدعی قسم اوخوری نود یوګواه او قسم په وجه به دهغه په حق کښې فیصله کولې شی.(شرح الوقایة: ۵۰/۲ الهدایة: ۲۷٤/۱۰ إعلاء السنن: ۳٤۲/۱۵ المغنی:۱۲٤/۱۲ المحلی:۳۷۷/۷)

بیاد فریق ثانی په بعض جزئیاتوکښې اختلاف دې مثلاً دامام مالك رحمه الله په نیز داموالو په مسائلو کښې به قسم په مدعی باندې وی لیکن د نکاح طلاق اوعتاق په مسائلوکښې به په مدعی نه راګرځی. (المصدرالسابق) خود امام شافعی رحمه الله او امام ابوداؤد رحمه الله په نیز په ټولو مسائلوکښې به قسم په مدعی باندې راګرځی. (المصدرالسابق).

د فریق ثانی یودلیل د دارقطنی رحمه الله یوروایت دې چه حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما دحضورپاك نه نقل کوی چه حضورپاك قسم په طالب حق باندې راګرځولې وو. (سنن دارقطنی:۵۱۵/۲)

لیکن صاحب دإعلاء السنن فرمائی چه داحدیث زمونږ خلاف حجت نه شی جوړیدې خکه چه دا د محمدبن مسروق عن اسحاق بن فرات په طریق سره مروی دې اومحمدبن مسروق غیرمعروف دې او اسحاق بن فرات مختلف فیه دې. (إعلاء السنن:۳٤۳/۱۵). دغه شان نور روایات کوم چه په دې باب کښې نقل دی هغه د ضعف نه خالی نه دی. (المصدرالسابق).

خود فریق اول دلیل مشهورحدیث البینة علی المدعی والیمین علی من انکر. داحدیث صاحب إعلاء السنن په ډیرو طرق سره نقل کړې دې اوداحدیث سره ددې چه د احاد په طرق سره مروی دې خوامت دتلقی قبول او استعمال دوجې نه د متواترحدته رسیدلې دې. (المصدرالسابق).

نورسول الله ﷺ دمدعی اومدعی علیه په مینځ کښې دوه څیزونه تقسیم کړي یعنی ګواه ئې په مدعی باندې کړو او قسم په مدعی علیه باندې اوښکاره خبره ده چه تقسیم دشرکت منافی دې. (الهدایة: ۲۷٤/۱۰ المغنی:۱۲٤/۱۲). بل رسول الله ﷺ الیمین او البینة الف لام جنس سره ذکر فرمائیلې دی لکه چه جنس یمین دمدعی علیه دپاره او جنس بینه د مدعی دپاره مقررکړو. لهذا اوس دجنس یمین څه حصه داسې باقی پاتې نه شوه چه دمدعی دپاره وی. (المصدرالسابق). بل دا چه اخباراحاد د اخبارمشهورمعارض نه شی جوړیدې (حاشیة شرح الوقایة ۲۰۵/۲) او بیا قسم خود خصومت د لرې کولودپاره وضع کړې شوې دې نه چه د اثبات خصومت دپاره. بیامدعی د یمین نه څنګه استفاده کولې شی. (المصدرالسابق).

(۱)عمدة القاری:۲۸۹/۱۲وأخرجه مسلم فی کتاب الایمان باب وعیدمن اقتطع حق مسلم بیمین فاجرة بالنار رقم:۲۲۳

شان مال واخلی دَالله تعالی عهداوخپل مینځ کښې قسمونه مات کړی نه دَخپل مینځ معاملات صحیح ساتی اونه چه الله تعالی سره نی کوم قول اوقرار کړې وو په هغې قایم پاتې کیږی دَهغوی انجام وړاندې ذکر دې. حضرت شاه عبدالقادر رحمه الله فرمائی دا په یهودوکښې صفت ووچه الله تعالی دَهغوی نه اقرار اخستې وو اوقسمونه ئی ورکړی وو چه دَهرنبی امدادیان اوسئی بیا دَدنیادَغرض دَپاره اوګرځیدل اوځوك چه دَدروغو قسم اوخوری دَدنیا دَاخستلودَپاره دَهغوی هم داحال دې. (۱)

اودَدې په شان یوبل آیت کښې حضرت رحمه الله فرمائی یعنی دَالله تعالی نافرمانی اودَ خلق الله په ګمراهئی نی بس اونه کړو بلکه دَدغه حق دَ پټولوپه عوض کوم چه به ګمراه کیدل دَهغوی به نی البته په رشوت کښې مال هم اخستلو اودکوم نوم چه نی هدیه نذرانه او شکرانه کیخودې وو. حالانکه داحرام خوری مردار اودَ خنزیرخوړلونه هم بدتردی. اوس ښکاره خبره داچه داسې خراب حرکتونباندې به سزاهم سخته وی. وړاندې فرمائی چه په ظاهری نظرکښې هغوی ته دغه مال خوندناك اوښکلې معلومیدلو مګر په حقیقت کښې خو هغه اور دې کوم چه په خوشحالئی سره په خپلوخیټوکښې وړدکوی. لکه چه په خوندناك خوراك کښې زهرقاتل ملاؤ شوې وی چه دَخوراك په وخت مزیدار معلومیږی او خیټې ته په رسیدوباندې اور اولګوی. (۲)

یوه شبه اودَهغې جواب:- په دې قسم آیاتونوکښې دَچاداشبه کیدې شی چه دَنورو آیاتونونه خومعلومیږی چه الله تعالی به هغوی ته خطاب فرمائی اودَ سوکلام نه کولومطلب دادې چه لطف اورحمت سره به هغوی سره کلام نه کوی او دَتخویف اوتذلیل اوتهدیداو وعید په توګه به الله تعالی هغوی سره کلام کوی په کوم سره چه به هغوی ته سخت خفګان اوغم وی. یاداسې اووایئی چه بلاواسطه به هغوی سره کلام نه کوی اودکلام کولوچه کوم ذکردې هغه به دَعذاب دَملائکوپه ذریه سره وی. (۳)

دَدې آیت مبارك یوشان نزول خوهم هغه دې کوم چه امام بخاری رحمه الله بیان کړې دې. او دویم قول کوم چه حضرت عکرمه مقاتل رحمهماالله بیان کړې دې چه دا آیت دَیهودیانوباره کښې نازل شوې دې دَ چانه چه الله سبحانه وتعالی عهداخستې وو چه هغوی به دَتورات نه دَرسول الله ﷺ صفات دَخلقو په وړاندې بیانوی لیکن هغوی دَدې مخالفت اوکړو اودَ دنیاخسیس

څیزونه نی اختیارکړل.(۴)

اودریم قول کوم چه حضرت مجاهد اوشعبی رحمهماالله بیان کړې دې چه یوسړې سحروختی بازارته لاړشی اوڅه څیز خرڅوی چه ماښام شو نویوخریدارهغه له راغلو اوبیع وغیره ئی ورسره اوکړه نوهغه سړی قسم اوخوړلوچه په دومره پیسوباندې ما دا سودا دسحر نه نه ده

(۱) تفسیرعثمانی. آل عمران:۷۷ ص:۷۶.
(۲) تفسیرعثمانی البقرة:۱۷۴ ص:۳۹.
(۳) المصدرالسابق.
(۴) زادالمسیر لابن الجوزی:۲۹۷/۱ اللباللسیوطی رحمه الله ۵۸ أسباب النزول للواحدی رحمه الله ۲۲۰.

ورکړې اوکه مابنام شوې نه وې نو مابه په دومره روپو کښې هیڅ کله نه وه ورکړې نو په دې سلسله کښې مذکوره آیت نازل شو.[1]

٦- باب: إثم من منع ابن السبیل من الماء

کوم سړې چه مسافر داوبو (داستعمال) نه منع کړی دهغې ګناه بیان

دترجمة الباب مقصد:- دامام بخاری رحمه الله مقصود دادې چه دخپل حاجت اوضرورت نه زیاتې اوبه په مسافر باندې خرچ کول پکار دی.[2] حافظ ابن حجر رحمه الله او علامه عینی رحمه الله فرمائی د **من الماء الفاضل عن حاجته** قید ضروری دې لکه چه په حدیث باب کښې ددې صراحت موجود دې.[3] او علامه ابن بطال رحمه الله فرمائی ددې نه معلومه شوه چه کله چرې داوبو صاحب ته ددې اوبو حاجت او ضرورت وی نو دده حق د مسافر د حق نه مقدم دې اوچه کله هغه خپل ضرورت پوره کړی نو بیا دهغه دپاره مسافر ته اوبه ورکولو نه منع کول جائز نه دی.[4]

[حدیث ۲۲۳۰] [5] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ عَنِ الأَعْمَشِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا صَالِحٍ يَقُولُ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ -رضى الله عنه- يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « ثَلاَثَةٌ لاَ يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، وَلاَ يُزَكِّيهِمْ ، وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ رَجُلٌ كَانَ لَهُ فَضْلُ مَاءٍ بِالطَّرِيقِ ، فَمَنَعَهُ مِنِ ابْنِ السَّبِيلِ ، وَرَجُلٌ بَايَعَ إِمَامًا لاَ يُبَايِعُهُ إِلاَّ لِدُنْيَا ، فَإِنْ أَعْطَاهُ مِنْهَا رَضِيَ ، وَإِنْ لَمْ يُعْطِهِ مِنْهَا سَخِطَ ، وَرَجُلٌ أَقَامَ سِلْعَتَهُ بَعْدَ الْعَصْرِ ، فَقَالَ وَاللَّهِ الَّذِى لاَ إِلَهَ غَيْرُهُ لَقَدْ أَعْطَيْتُ بِهَا كَذَا وَكَذَا ، فَصَدَّقَهُ رَجُلٌ ، ثُمَّ قَرَأَ هَذِهِ الآيَةَ (إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلاً . [۲۲٤۰، ۲۵۲۷، ٦۷۸٦، ۷۰۰۷]

دحضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چه حضور پاک ارشاد فرمائیلې چه دریو کسانو ته به الله تعالی دقیامت په ورځ نظر نه کوی نه به هغوی پاکوی اودهغوی دپاره به دردناک عذاب وی. یوهغه سړې چه هغه سره په لار کښې زیاتې اوبه وی اوهغه دااوبه د مسافر نه منع کړې اوبل

---

[1] زادالمسیر لابن الجوزی:۲۹۷/۱ أسباب النزول للواحدی رحمه الله ۲۱۹.

[2] إرشادالساری:۳٤۷/۵ عمدة القاری:۲۸۹/۱۲.

[3] فتح الباری: ٤٤/٦ عمدة القاری:۲۸۹/۱۲.

[4] شرح ابن بطال:۲۸۹/۱۲.

[5] أخرجه البخاری أیضًا فی کتاب المساقاة باب من رأی أن صاحب الحوض والقبة أحق بمائه رقم:۲۲٤۰ وفی کتاب الشهادات باب الیمین بعد العصر رقم:۲۵۲۷ وفی کتاب التوحید بب قول الله تعالی ﴿ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ ﴾ رقم: ۷۰۰۸ وأخرجه مسلم رحمه الله تعالی فی کتاب الایمان باب بیان غلظ تحریم إسبال الا زار والمن بالعطیة رقم: ۳۱۰ وأبوداؤد رحمه الله تعالی فی کتاب الاجارة باب فی منع الحاء رقم: ۳٤۷۵ وابن ماجه رحمه الله تعالی فی کتاب التجارات باب کراهة الایمان فی الشراء والبیع رقم: ۲۳۰۷ وانظر جامع الاصول حرب الیاء الفصل اثانی فی الاحادیث المشترکة بین آفات النفس . النوع الاول ص: ٦۳۵۹.

هغه سړي چه دیوحاکم نه ئی ددنیاپه خاطر بیعت اوکړو اوس که هغه ده ته څه ورکړی نو راضی او که څه ورنه کړی نو ناراض. اوبل هغه سړي چه مازیګرنه ئي خپله سودا اولګوله او ونی ونیل چه په الله تعالی قسم دچانه سواچه بل معبودنشته ماته ددې سودا دومره دومره قیمت ملاویدلو (خوما نه ده ورکړې) بیاچاهغه رښتوني اوګڼړلو یعنی دهغه نه ئی سامان واخستلو) بیاحضورپاك دا آیت مبارك تلاوت کړو ﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا ﴾ (آل عمران: ۷۷) یعنی چه کوم خلق دالله تعالی په عهد اوخپلو قسمونویه عوض لږ شان ددنیاسامان اخلی الخ

رجال الحدیث

موسیٰ بن إسماعیل:- دا موسیٰ بن اسماعیل تمیمی منقری تبوذکی بصری رحمه الله دي.[1]

عبدالواحدبن زیاد:- داعبدالواحدبن زیاد بصری رحمه الله دي.[2]

أعمش:- داسلیمان بن مهران اعمش رحمه الله دي.[3]

أباصالح:- دا ابوصالح ذکوان مدنی رحمه الله دي.[4]

ابوهریره:- دحضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده.[5]

دحدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دحدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت قوله: رجل کان له فضل ماء بالطریق فمنعه من ابن السبیل سره واضح دي. ځکه چه دا زیاتی اوبه مسافر ته دورکولونه منع کونکې هم دهغه دریو نه یودې دچاباره کښې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارك داوعید بیان کړې دې که چرته زیاتی اوبه د مسافرنه منع کونکې ګناه ګارنه وونوهغه به ددغه وعیدهم مستحق نه وو.[6]

۷- باب: سکر الانهار

په نهرونوکښې بندیزلګول

حل لغات:- سکر: دنصرنه مصدردې. **یقال:** سکرالنهر أی: سده، یعنی په نهریادریاب کښې بندلګول، منع کول.[7]

دترجمة الباب مقصد:- دامام بخاری رحمه الله مقصودپه دې خبره باندې تنبیه کول دی چه په نهرونو کښې بندیزلګولې شی اود دې تنبیه ضرورت ځکه پیښیږی چه په ظاهره معلومیږی چه دا

---

[1]) کشف الباری: ۱/۴۳۰، ۴۴۳، ۳/۴۷۷.

[2]) کشف الباری: ۲/۳۰۱.

[3]) کشف الباری: ۲/۲۵۱.

[4]) کشف الباری: ۱/۶۵۸.

[5]) کشف الباری: ۱/۶۵۹.

[6]) عمدة القاری: ۱۲/۶۸۰.

[7]) مختار الصحاح: ۱۶۴.

صورت به مکروه وی. چونکه نهرونه خو د عامو خلقو د فائدې ځیز دې او د عامو انسانانو حق هغې سره متعلق وی نوبیابه یوسړی ته دهغې دبندولوڅنګه حق وی؟ نوامام بخاری رحمه الله فرمائی که په نهرونوکښې ددې دپاره بندیزاولګولې شی چه اوبه دسړی پټی ته اورسی نوپه دې کښې هیڅ مضائقه نشته. دکوم ځائی نه چه نهرشروع کیږی دهغې ځائی نه پټی ته اوبه نه رسی په دې وجه اوبه تیزې بهیږی اوداوړاندې تلودپاره مخکښې ځی هلته بندیز لګولې کیږی دې دپاره چه هغه پټوته هم اوبه اورسی اودا جائزدی په دې کښې هیڅ بدیت نشته. باقی دا چه کله دې پټی ته اوبه اورسی نوچه هغه بند ختم کړې شی دې دپاره چه اوبه مخکښې لاړې شی.[1]

[حدیث ۲۲۳۱] [2] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ رضی الله عنهما - أَنَّهُ حَدَّثَهُ أَنَّ رَجُلاً مِنَ الأَنْصَارِ خَاصَمَ الزُّبَيْرَ عِنْدَ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم فِي شِرَاجِ الْحَرَّةِ الَّتِي يَسْقُونَ بِهَا النَّخْلَ فَقَالَ الأَنْصَارِيُّ سَرِّحِ الْمَاءَ يَمُرُّ فَأَبَى عَلَيْهِ، فَاخْتَصَمَا عِنْدَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - لِلزُّبَيْرِ «اسْقِ يَا زُبَيْرُ، ثُمَّ أَرْسِلِ الْمَاءَ إِلَى جَارِكَ». فَغَضِبَ الأَنْصَارِيُّ، فَقَالَ أَنْ كَانَ ابْنَ عَمَّتِكَ. فَتَلَوَّنَ وَجْهُ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم ثُمَّ قَالَ «اسْقِ يَا زُبَيْرُ، ثُمَّ احْبِسِ الْمَاءَ، حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى الْجَدْرِ». فَقَالَ الزُّبَيْرُ وَاللَّهِ إِنِّي لأَحْسِبُ هَذِهِ الآيَةَ نَزَلَتْ فِي ذَلِكَ (فَلاَ وَرَبِّكَ لاَ يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ). [۲۲۳۲، ۲۲۳۳، ۲۵۶۱، ۴۳۰۹]

ترجمه:- دحضرت عبدالله بن زبیر رضی الله عنه نه روایت دې چه یوانصاری سړی د حضورپاک په وړاندې حضرت زبیر رضی الله عنه سره جګړه اوکړه د حره دهغه لختی باره کښې په کوم سره چه (دمدینې خلقو) د کهجورو ونوته اوبه ورکولې. انصاری حضرت زبیر رضی الله عنه ته اووئیل اوبه راپریږده، حضرت زبیر رضی الله عنه انکاراوکړو نو دواړو د حضورپاک په وړاندې خپله مقدمه پیش کړه .رسول الله صلی الله علیه وسلم حضرت زبیر رضی الله عنه ته اوفرمائیل اې زبیر خپلو ونوته اوبه ورکړه بیاخپل ګاونډی ته اوبه ورپریږده دې اوریدو سره انصاری غصه شو او وئې وئیل (ددې فیصلې وجه داده چه) دا ستاسودترور ځوئی دې نود رسول الله صلی الله علیه وسلم د مخ مبارک رنګ بدل شو او وئې فرمائیل اې زبیر خپلو ونوته اوبه ورکړه بیا اوبه بند کړه تردې چه هغه پاس پولوته اورسی.

---

[1]) الابواب والتراجم:۱۷۳.

[2]) أخرجه البخاری أیضًا فی کتاب المذکور باب شب الاعلی قبل الاسفل رقم: ۲۳۶۱ وفی کتاب الصلح باب إذا أشار الامام بالصلح فابی حکم علیه الخ رقم: ۲۷۰۸ وأخرجه مسلم رحمه الله تعالی فی تاب الفضائل باب وحوب اتباعه رقم: ۲۳۵۷ وأبوداؤد رحمه الله تعالی فی کتاب الفضیة باب من القضاء رقم:۳۶۳۷ والترمذی رحمه الله تعالی فی کتاب الاحکام عن رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم باب ماجاء فی الرجلین یکون أحدهما أسفل من الاخر فی الماء رقم:۱۳۶۳ وفی کتاب التفسیر باب من سورة النساء رقم:۳۲۷۶ والنسائی رحمه الله تعالی کتاب آداب القضاء باب الرخصة للحاکم الامین أن یحکم وهو غضبان رقم: ۵۴۰۷.

حضرت زبير رضي الله عنه اوفرمائيل په الله تعالى قسم چه زه پوهيږم دا آيت ﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ﴾ الاية (النساء:۶۵) دَدې واقعه باره کښې نازل شوې دې.

حل لغات:- سرح الماء: دَباب تفعيل نه دَامر صيغه ده په معنى اوبه پريخودل. **سرح المواشى:** څاروى دَځرن دَپاره پريخودل. **سرح القوم:** آزادول، پريخودل. **سرح الشعر:** ګمنزکول. (۱) **الجدر:** ديوال، بنديره. دَدې جمع جدوان ده. اودغه شان الجدرا هم صيغه واحد ده اودَدې جمع جدر راځى. (۲) **شراج:** شرج اوشرجة جمع ده دَ کانړى ژنې علاقې نه دَ نرمې زمکې طرف ته دَ اوبو بهيدو خائى اودَدې يوه جمع شروج هم راځى. (۳)

رجال الحديث

عبدالله بن يوسف:- داعبدالله بن يوسف تنيسى مصرى رحمه الله دې. (۴)

الليث:- دا امام ليث بن سعد رحمه الله دې. (۵)

ابن شهاب:- دامحمد بن شهاب بن عبيد الله بن عبدالله بن شهاب زهرى رحمه الله دې. (۶)

عروة:- دا عروة بن زبير بن العوام رضي الله عنه دې. (۷)

عبدالله بن زبير:- دا حضرت عبدالله بن زبير بن عوام رضي الله عنه دې. (۸)

زبير:- دا صحابى رسول حضرت زبيربن العوام رضي الله عنه دې. (۹)

دَحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: سرح الماء يمرفابى عليه نه ماخوذدې حضرت زبير بن عوام رضي الله عنه دَ انصارى خبره منلونه انکاراوکړو اوپه نهر کښې بنديز اولګولو چه خپلو ونوته اوبه ورکړى. (۱۰)

قوله: أن رجلاً من الانصار خاصم الزبير:- دا انصارى څوك وو؟ په دې کښې دَشراح بخارى په مينځ کښې اختلاف واقع شوې دې. بعض حضرات لکه امام داؤدى رحمه الله اوابواسحاق زجاج رحمه الله وغيره وائى چه هغه منافق وو. (۱۱)

---

(۱) معجم الصحاح: ص:۴۸۶.
(۲) معجم الصحاح ص:۱۵۸.
(۳) النهاية:۱/۸۵۲.
(۴) كشف البارى:۱/۲۸۹، ۴/۱۱۳.
(۵) كشف البارى:۱/۳۲۴.
(۶) كشف البارى:۱/۳۲۶.
(۷) كشف البارى:۱/۲۹۱.
(۸) كشف البارى: ۴/۱۶۴.
(۹) كشف البارى: ۴/۱۶۹.
(۱۰) عمدة القارى:۱۲/۲۸۱.
(۱۱) عمدة القارى:۱۲/۲۸۲ فتح البارى:۵/۴۶ إرشادالسارى:۵/۳۴.

خوامام بخاری رحمه الله په کتاب الصلح کښې چه دَدې روایت تخریج کړې دې په هغې کښې أنه من الانصار قد شهد بدراً الفاظ دی دغه شان دَترمذی په روایت کښې هم دَدې مضمون تائید کیږی په هغې کښې دی فغضب الانصاری، فقال: یارسول الله! ځکه چه غیرمسلمینو به حضور پاك په یارسول الله سره نه مخاطب کولو بلکه یامحمد به نی ووئیل (١) خودامام داؤدی وغیره دَطرف نه داجواب ورکړې شوې دې چه دا واقعه په بدرکښې دحاضریدو نه وړاندې راغلې وه. (٢) اوترکومې چه هغه ته د انصاری ونیلوتعلق دې نوهغه دَ لغوی معنې په اعتبارسره دې یعنی چاچه دَرسول الله ﷺ امداد کړې نه دَدې معنی مشهورمراد دې چه هغه دَانصارو مدینه نه وو (٣) اوداهم وئیلی شوی دی چه دلته نسبًا انصاری وئیل مراد دی نه چه دینًا (٤) لیکن صحیح خبره داده چه دَدې حضراتو دغه انصای ته منافق وئیل صحیح نه دی لکه چه پخپله دَ امام بخاری رحمه الله دَ کتاب الصلح دَ روایت نه معلومیږی چه هغه انصاری بدری وو او په غزوه بدرکښې شرکت کونکې سړې منافق کیدې نه شی لکه چه علامه عینی رحمه الله اوحافظ ابن حجر رحمه الله دَ شارح مصابیح علامه توربشتی رحمه الله نه نقل کړی دی چه سلف صالحین کله هم دَیومنافق دَانصاری غوندې لوئی صفت سره مدح اوتعریف نه شی کولې سره دَدې چه هغه منافق نسبًا دَانصارو شریك ولې نه وی. (٥)

بهرحال که هغه سړې منافق وو نودَهغه نه دَدې کلماتو صادرکیدل څنګه اوشو؟ دَدې په جواب کښې علامه توربشتی رحمه الله فرمائی چه دَبشریت په وجه دَغصې په وخت دَهغه په ژبه دا الفاظ په ناپوهئی کښې راغلی وو اوعصمت خو صرف دَانبیاء کرامو علیهم الصلوة والسلام دَپاره ثابت دې. (٦)

علامه نووی رحمه الله فرمائی که داقسم خبره اوس څوك اوکړی نو په هغه قائل باندې به دَ ارتداد احکام جاری کیږی او تر کومې چه دَ نبی کریم ﷺ دَدغه انصاری سړی دَ پریخودو تعلق دې داځکه دی چه دَاسلام دَ شروع حصه ده او په هغه زمانه کښې خلق بلدولې شو اودَ نوی مسلمانانو تالیف قلب هم مقصود وو نوځکه دکافرانو مشرکانو اومنافقانو یو لوئی لوئی سختواوتکلیفونوپه جواب کښې دَصبر اوتحمل نه کاراخستې شو. (٧)

ترکومې چه دَدغه انصاری دَنومتعلق دې نوبعض شراح په دې باره کښې تفصیلی بحث کړې دې خوپه ظاهره دلته هغه خبره بهتر او مناسب معلومیږی کومه چه علامه عینی رحمه الله دَخپل

---

(١) مرتخریجه انفًا.
(٢) مرتخریجه انفًا.
(٣) المصدرالسابق.
(٤) المصدرالسابق.
(٥) المصدرالسابق.
(٦) المصدرالسابق.
(٧) عمدة القاری:١٢/٢٨٢.

مشایخ نه نقل کړې ده فرمائی ماته ددې حدیث د یوطریق نه هم دهغه نوم معلوم نه شو اوکیدې شی چه حضرت زبیر رضی الله عنه او نورو حضراتو دَدغه سړی نوم د پردې ساتلودَ وجې نه نه وی ظاهرکړې.[1]

قوله: أن کان ابن عمتك - أن دَهمزه دَ فتحه سره دې اودا په اصل کښې لان وو بیا لام حذف کړې شو اودغه شان دَعربو په کلام کښې شایع دې اوتقدیرکلام به داسې شی حکمت له **بالتقدیم لاجل انه ابن عمتك**.[2] علامه قرطبی رحمه الله اوقاضی عیاض رحمه الله فرمائی چه دلته همزه ممدوده دې ځکه چه دا دَاستفهام انکاری په معنیٰ کښې دې.[3] حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی موږ په یوروایت کښې داسې نه دې لیدلې سره ددې چه دَهمزه استفهام حذف جائزدی.[4] علامه کرمانی رحمه الله فرمائی بعض روایاتوکښې همزه مکسوره دې.[5] حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی دَ کرمانی رحمه الله داقول په بعض روایاتوکښې همزه مکسوره سره دې یعنی دا شرطیه دې اوددې جواب محذوف دې. موږ ته ملاؤنه شو اودَ عبدالرحمن بن اسحاق رحمه الله په روایت کښې دې چه **فقال: اعدل یارسول الله! وإن کان ابن عمتك** اوظاهره ده چه دلته همزه په کسرې سره دې. او ابن دَدې خبرکیدودَ وجې منصوب دې.[6]

دَ ایت مبارک تشریح اوشان نزول بیان: - امام بخاری رحمه الله ایتٔ مبارك ﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ﴾ الاية (النساء:۶۵) ذکرفرمائیلې پس قسم دې ستا دَ رب دوی به ایمان نه راوړی ترکومې چه هم تامنصف اونه ګنړی کومه جګړه چه راوچته شی په خپل مینځ کښې. بیا دې کوی خفګان په خپل زړه کښې ستاسو په فیصله باندې او اودې منی اوقبوله دې کړی.

حضرت مفتی محمدشفیع رحمه الله فرمائی په دې آیت کښې دَرسول الله عظمت اوداوچتې مرتبې اظهارسره دَحضورپاك او اطاعت کوم چه دَ بې شمیره قرآنی آیاتونونه ثابت دی دَهغې واضحه تشریح بیان کړې ده. په دې آیت کښې قسم خوړلوسره حق تعالیٰ شانه فرمائی یوکس ترهغه وخت ته پورې مؤمن اومسلمان کیدې نه شی ترکومې چه هغه دَ حضورپاك فیصله په یخ زړه سره په پوره شان سره اونه منی چه دَ ده په زړه کښې هم دغه فیصلې سره څه تنګی رانه شی. رسول الله خو دَ رسول په حیثیت سره پخپله دَامت حاکم او دَهرې پیښیدونکې جګړې فیصله کولوذمه واردې. حضورپاك اودَهغوی فیصله دَچاپه حکم جوړولوباندې موقوف نه دې.[7]

---

[1] عمدة القاری:۱۲/۲۸۱.

[2] عمدة القاری: ۱۲/۲۸۳ إرشادالساری:۵/۲۳۹.

[3] فتح الباری:۵/۴۷.

[4] المصدرالسابق.

[5] شرح الکرمانی:۱/۱۷۵.

[6] فتح الباری:۵/۴۷.

[7] معارف القرآن:۲/۴۶۰ – ۴۶۱.

اوعلامه ادريس كاندهلوى رحمه الله د تفسير قرطبى نه نقل كړى دى چه په مدينه منوره كښې يوخل د بشر نومې يومنافق يو يهودى سره جګړه اوشوه. يهودى په دې خيال چه هغه په حقه وو چه د دې مقدمې فيصله په حضورپاك باندې اوكړې شى چه هغوى به بغيرد چا د رعايت كولو حق فيصله اوكړى. منافق اووئيل چه كعب بن اشرف يهودى باندې فيصله كولو خويهودى كعب بن اشرف له د تللونه انكاراوكړو اوبغيرد رسول الله ﷺ په فيصله كولو باندې نه راضى كيدو آخر داخبره اوشوه چه فيصله به حضورپاك كوى. حضورپاك د يهودى په حق كښې فيصله وركړه يهودى په حقه باندې وو. هغه منافق راضى نه شو كله چه هغوى دواړه د حضورپاك نه بهر راووتل نويهودى منافق پورې اونختلو او وئى وئيل حضرت عمر رضى الله عنه له ځو هغه به تيك فيصله اوكړى. د منافق غالبا داګمان وو چه حضرت عمر رضى الله عنه دص كافرانو په حق كښې سخت دې اوزه كلمه وايم په دې وجه به حضرت عمر رضى الله عنه د يهودى په خائى باندې زما رعايت اوكړى. يهودى په دې خبره باندې تيارشو اودائى ګنړل چه زه حضرت عمر رضى الله عنه خودكافرانو په حق كښې سخت دې ليكن حق پرست خودې. دواړه حضرت عمر رضى الله عنه له لاړل اود هغه نه ئى فيصله اوغوښته. يهودى ټوله قصه حضرت عمر رضى الله عنه ته بيان كړه حضرت عمر رضى الله عنه كورته تشريف يوړو وئيل صبر اوكړئى زه اوس راځم اوستاسو فيصله كوم. دې ويناسره كورته لاړو اوتوره ئى رااويسته اوراتلوسره ئى منافق قتل كړو او وئى فرمائيل چه كوم سړې د الله اود هغه د رسول په فيصله باندې راضى نه وى د هغه فيصله حضرت عمر رضى الله عنه داسې كوى. د منافق خپلوان رسول الله ﷺ له راغلل اود قتل دعوىٰ ئى اوكړه اوقسمونه ئى خوړل چه حضرت عمر رضى الله عنه له صرف د دې د پاره تلى وو چه شايد حضرت عمر رضى الله عنه به صلح اوكړى. داسې وجه نه وه چه مونږ د حضورپاك په فيصله باندې راضى نه وو په دې باندې دا آياتونه نازل شول په كوم كښې چه اصل حقيقت ښكاره كړې شو.[1]

قوله: قال محمدبن العباس قال أبوعبدالله: ليس احدالخ: - قال محمدبن العباس قائل فربرى رحمه الله دې اومحمدبن عباس سلمى اصبهانى د امام بخارى رحمه الله د معاصرينونه دې اود هغوى انتقال د امام بخارى رحمه الله نه پس شوې[2] اود ابوعبدالله نه پخپله امام بخارى رحمه الله مراد دې يعنى امام بخارى رحمه الله صراحت كړې دې چه عروة بن زبير عن عبدالله بن زبير په طريق كښې امام ليث رحمه الله متفرددې.

ليكن علامه عينى رحمه الله اوعلامه قسطلانى رحمه الله فرمائى چه د امام بخارى رحمه الله داقول محل نظردې په دې وجه امام نسائى ابن جارود اسماعيلى رحمه الله **ابن وهب عن الليث ويونس جميعا عن ابن شهاب أن عروة حدثه عن أخيه عبدالله بن زبير بن العوام** په طريق سره د دې تخريج كړې دې.[3]

---

[1] معارف القرآن للشيخ كاندهلوى رحمه الله ۲/ ۲۴۸.

[2] إرشادالسارى:۵/ ۳۵۰ عمدة القارى:۱۲/ ۲۸۷.

[3] المصدرالسابق.

٨-باب: شرب الاعلى قبل الاسفل

د چاپتې چه اوچت وی هغه دې دښکته زمکې والا نه مخکښې اوبه اولرى

د ترجمة الباب مقصد:- د امام بخارى رحمه الله مقصود واضح دې چه د كوم سړى پټې په اوچته وى هغه دې دښكته زمكې
والانه وړاندې خپل پټې اوبه كړى اونهرچه دكوم ځائى نه شروع وى هغې سره نيزدې به اعلى وى او اسفل څوك چه ددې نه پس وى اودامسئله متفق عليه ده.[1]

[حديث ٢٢٣٢][2] حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ قَالَ خَاصَمَ الزُّبَيْرَ رَجُلٌ مِنَ الأَنْصَارِ، فَقَالَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- «يَا زُبَيْرُ اسْقِ ثُمَّ أَرْسِلْ». فَقَالَ الأَنْصَارِيُّ إِنَّهُ ابْنُ عَمَّتِكَ. فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ «اسْقِ يَا زُبَيْرُ، ثُمَّ يَبْلُغُ الْمَاءُ الْجَدْرَ، ثُمَّ أَمْسِكْ». فَقَالَ الزُّبَيْرُ فَأَحْسِبُ هَذِهِ الآيَةَ نَزَلَتْ فِي ذَلِكَ (فَلاَ وَرَبِّكَ لاَ يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ).

ترجمه:- دحضرت عروه بن زبير رحمه الله نه روايت دې چه يوانصارى سړى حضرت زبير رضى الله عنه سره جګړه اوكړه نورسول الله صلى الله عليه وسلم اوفرمائيل اې زبيرخپلې ونې اوبه كړه بيا اوبو (دخپل ګاونډى طرف ته) پريږده. انصارى اووئيل (دا په دې وجه ده چه) زبير رضى الله عنه ستاسو د ترور ځوئې دې نوحضورپاك اوفرمائيل اې زبير خپلې ونې اوبه كړه بيا اوبه رابندې كړه تردې چه هغه د پټې د پولو پورې راشى اوبيا اوبه پريږده. حضرت زبير رضى الله عنه فرمائيل زمادا خيال دې چه داآيت ﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ﴾ الاية (النساء:٦٥) هم په دې باره كښې نازل شوې دې.

رجال الحديث

عبدان:- دا عبدالله بن عثمان بن جبله مروزى رحمه الله دې.[3]

عبدالله:- دا عبدالله بن مبارك رحمه الله دې.[4]

معمر:- دامعمربن راشدازدى مصرى رحمه الله دې.[5]

الزهري:- دامحمدبن مسلم بن عبيدالله بن عبدالله بن شهاب زهرى رحمه الله دې.[6]

عروة:- دا عروة بن زبير رحمه الله دې.[7]

---

[1] عمدة القارى:٢٨٨/١٢.
[2] مرتخريجه فى باب السابق.
[3] كشف البارى:٤٦١/١.
[4] كشف البارى:٤٦٢/١.
[5] كشف البارى:٤٦٥/١. ٣٢١/٤.
[6] كشف البارى:٣٢٦/١.
[7] كشف البارى:٢٩١/١.

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: يازبير! اسقه ثم أرسل** سره دې. داسې چه حضورپاك حضرت زبير ﷺ ته اوفرمائيل چه اې زبير خپلې ونې اوبه كړه اوبيااوبه پريږده. نودا ارسال الماء اوبو دَ كاونډى طرف ته پريخودل هم دَاوچتې نه كيدې شى.[1] په حديث مبارك باندې تفصيلى بحث وړاندينى باب كښې تيرشوې دې.

٩-باب: شرب الاعلى إلى الكعبين

اوچت پټى والا دې ترګيټوپورې ډك كړى

دَترجمة الباب مقصد:- امام بخارى رحمه الله اول داخودلى وو چه كوم خلق اعلى طرف ته دى هغه دې خپل پټى اول اوبه كړى اوس دابنائى چه هغوى له څومره اوبه خپلو پټوله وركول پكاردى نوامام صاحب فرمائى چه ترګيټوپورې خپلو پټوته اوبه اورسوئى.[2]

دَ فقهاؤ دَاختلاف بيان:- ابن التين رحمه الله فرمائى چه دَجمهورعلماؤ رائې هم دغه ده چه ترګيټو پورې به هغوى اوبه خپلو پټوته رسوى.[3] ليكن بعض حضرات لكه ابن كنانه رحمه الله رائې داده چه دا حكم دَ كهجورو او نورو ونودې.دَ فصلونوداحكم نه دې څكه چه په زمينداركى اوباغونوكښې فرق وى.[4]

علامه ابن جرير طبرى رحمه الله فرمائى چه زمكې مختلف وى چه څنګه زمكه وى هم هغه شان به هغې له اوبه هم پكار وى. حضورپاك چه دَجدر اوكعبين پورې فرمائيلى وو هغه نى دَهغه ځائى دَ زمكو په اعتبارسره فرمائيلى وو اوس كه په يوځائى كښې زمكه دَدې نه مختلف وى اوهغې ته دَ ډيرو اوبوضرورت وى نوهلته به دَ زياتو اوبوور كولوهم اجازت وى.[5]

دَ اوبوۮ تقسيم نور تفصيل:- فقهاء كرام فرمائى چه كه څوك دَ عام او مباح غټو نهرونو نه خپلې زمكې اوبه كول غواړې نوكه دَنهراوبوټولوته پوره كيدې شى نوچه څه غواړى كله ئى غواړى او څومره غواړى اوبه دَ هغه ځائى نه حاصلولې شى.[6]

اوكه چرې نهر وړوكې وى اوبه كمې وى اولختې تنګ دې نودَټولونه اول دې دَ اوچت پټى والا اونيزدې زمكې والاخپله زمكه خړوب كړى بيا دې دَ نورودَ پاره پريږدى اوبيادې دغه شان دَ دريم دَپاره اوبه پريخودې شى. خودا په هغه صورت كښې دى چه دَاوچتې زمكې والا په خپل احياء كښې دَښكته زمكې والا نه مقدم وى يادواړه په احياء كښې برابروى اوكه دَښكته

---

[1] إرشادالسارى:٣٥١/٥.

[2] عمدة القارى:٢٨٨/١٢.

[3] فتح البارى:٥١/٥ عمدةالقارى:٢٨٩/١٢.

[4] المصدرالسابق.

[5] المصدرالسابق.

[6] ردالمحتار: ٢٨٢/٥حاشية الدسوقى:٧٤/٤روضة الطالبين:٣٠٥/٥ الموسوعة الفقهية:٣٨٢/٢٥.

زمكې والا مقدم وی نو دا وبولرلو كښې به هم هغه مقدم وی.(١) او كه چرې د اوچتې زمكې والا څه څيز په اوبو كښې باقى پاتې نه شى نو بيا دَ نورو هيڅ حصه نشته ځكه چه دهغوى د پاره خولكه دزياتى اوبوې اودلته زياتى اوبه پاتې نه شوې اودا هم داسې ده لكه چه په ميراث كښې عصبه محروم پاتې كيږى.(٢)
اوكه چرې دوكسان اول نهرسره نيزديوالى كښې برابر وى نوتركومې پورې چه ممكن وى اوبه دې په دغه دواړو كښې تقسيم كړې شى اوكه ممكن نه وى نود دواړو په مينځ كښې دې خسنړې واچولوې شى اودَ چاپه حق كښې چه خسنړې راووتلو هغه به وړاندې كولې شى. اوداخبره ده چه هغه ته به دټولو اوبوداستعمال اجازت نه وى ځكه چه هغه بل هم دَ اوبوپه استحقاق كښې ده سره برابردې. خسنړې دَ وړانديوالى دپاره دې نه چه دَ اوبوداصل حق دپاره. اودا دهغه صورت برخلاف دې چه كلّه په اوچته حصه كښې اول نهرسره نيزدې وى اودويم دهغه نه په ښكته حصه كښې.(٣)
اوكه دَ يوكس زمكه دَبل نه زياته وى نواوبه به دَ زمكو په اعتبارتقسيم كولې شى. ددې دپاره چه دَ چازمكه زياته وى هغه په اعتباردَ قرب دَ كمې زمكې والا مساوى دې لهذا دې به دَ اوبودپوره حصې حقداروى لكه كه هغوى سره څوك دريم سړې هم وې نوهغه ته به هم حصه وركولې شى.(٤)

[حديث ٢٢٣٣](٥) حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا مَخْلَدٌ قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ أَنَّهُ حَدَّثَهُ أَنَّ رَجُلاً مِنَ الأَنْصَارِ خَاصَمَ الزُّبَيْرَ فِي شِرَاجٍ مِنَ الْحَرَّةِ يَسْقِي بِهَا النَّخْلَ . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - « اسْقِ يَا زُبَيْرُ - فَأَمَرَهُ بِالْمَعْرُوفِ - ثُمَّ أَرْسِلْ إِلَى جَارِكَ » . فَقَالَ الأَنْصَارِيُّ أَنْ كَانَ ابْنَ عَمَّتِكَ . فَتَلَوَّنَ وَجْهُ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - ثُمَّ قَالَ « اسْقِ ثُمَّ احْبِسْ حَتَّى يَرْجِعَ الْمَاءُ إِلَى الْجُدُرِ » . وَاسْتَوْعَى لَهُ حَقَّهُ . فَقَالَ الزُّبَيْرُ وَاللَّهِ إِنَّ هَذِهِ الآيَةَ أُنْزِلَتْ فِي ذَلِكَ (فَلاَ وَرَبِّكَ لاَ يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ) . قَالَ لِي ابْنُ شِهَابٍ فَقَدَّرَتِ الأَنْصَارُ وَالنَّاسُ قَوْلَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - « اسْقِ ثُمَّ احْبِسْ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى الْجُدُرِ » . وَكَانَ ذَلِكَ إِلَى الْكَعْبَيْنِ . [ر: ٢٢٣١]

ترجمه:- حضرت عروه بن زبير رضى الله عنه بيان كوى يوانصارى سړى دَحره په واله كښې په كومې به چه ئى دَ كهجورو ونې اوبه كولې حضرت زبير رضى الله عنه سره جګړه اوكړه نورسول الله ﷺ اوفرمائيل اې زبير! خپلې ونې اوبه كړه اوحضورپاك هغه ته دَ حسن سلوك حكم وركړو اوونى

(١) المصدر السابق.
(٢) المصدر السابق.
(٣) المصدر السابق.
(٤) المصدر السابق.
(٥) مرتخريجه فى باب سكرالانهار.

فرمائیل چه بیا اوبه خپل ګاونډی ته وریږیږده انصاری اوونیل دا په دې وجه چه حضرت زبیر ﷛ ستاسو د ترور خوئی دی. دې اوریدوسره د رسول الله ﷺ د مخ مبارک رنګ بدل شو بیا حضورپاك اوفرمائیل زبیر خپلې ونې اوبه کړه اوبیا اوبه رابندې کړه تردې چه د پټی تړپولوپورې راشی. د حضرت زبیر ﷛ چه کوم واجبی حق ووهغه حضورپاك پوره کړو. حضرت زبیربه فرمائیل چه والله! دا آیت ﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ﴾ الایة (النساء: ۶۵) هم په دې باره کښې نازل شوې دی.

ابن جریج فرمائی چه ابن شهاب ماته اووئیل انصار اونوروخلقو د نبی کریم ﷺ د ارشاد اسق ثم حبس یعنی اوبه راګیرې کړه تردې چه د پټی تړپولو پورې اورسی دا اندازه ئی اوکړه چه اوبه ترګیټو پورې. د کې شی امام بخاری ﷫ فرمائی چه هم پولې اصل دی.

رجال الحدیث

محمد:- دامحمدبن سلام بیکندی ﷫ دی. [1]

مخلد:- دامخلدبن یزید قرشی حرانی ﷫ دی. [2]

ابن جریج:- عبدالملك بن عبدالعزیز بن جریج ﷫ دی. [3]

ابن شهاب:- دامحمدبن مسلم بن عبیدالله بن عبدالله بن شهاب زهری ﷫ دی. [4]

عروة:- دا عروة بن زبیربن العوام ﷛ دی. [5]

حل لغات:- **استوعی**: باب استفعال نه په معنی پوره اخستل، ټول اخستل، مجردکښې د ضرب نه مستعمل دی وعىٰ یعی وعیًا په معنی جمع کول. [6]

دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- د حدیث باب سره مطابقت قوله: وکان ذلك إلى الكعبين سره واضح دی. [7]

قوله: قال لی ابن شهاب رحمه الله تعالی فقدرت الانصار الخ:- دا د محمدبن مسلم بن شهاب زهری مقوله ده چه د هغوی نه عبدالملك بن عبدالعزیز ابن جریج ﷫ نقل کوی. [8]

---

[1]) کشف الباری: ۹۳/۲.

[2]) کشف الباری کتاب أبواب الاذان باب ماجاء فی الثوم النی والبصل الخ.

[3]) کشف الباریکتاب الحیض باب غسل الحائض رأس زوجها وترجیله.

[4]) کشف الباری: ۳۲۶/۱.

[5]) کشف الباری: ۲۹۱/۱.

[6]) کشف الباری: ۸۶۶/۲.

[7]) عمدة القاری: ۲۸۸/۱۲.

[8]) المصدرالسابق.

قوله: الجدر هوالاصل - داد امام بخاری رحمه الله د طرف نه لفظ جدر تفسیردې اودلته دا صرف دمستملی نسخه کښې دې. (۱)
صاحب دالنهایة فرمای چه دلته جدر نه مراد بلنې یعنې پوله ده کوم چه دپټې نه چاپیره قایم کولې شی اوداهم وئیلې شوی دی چه دا جدار دیوال کښې یولغت دې اوداهم وئیلې شوی دی چه دا دديوال جرړې ته وئیلې شی. (۲) اوپه بعض روایاتوکښې جُدر هم ضبط کړې شوې دې کوم چه د جدار جمع ده. (۳)

۱۰ - باب: فضل سقي الماء

د اوبو ورکولو فضیلت

دترجمة الباب مقصد: - دامام بخاری رحمه الله مقصددادې چه اوبوورکولوکښې لوئی فضیلت دې اودې فضیلت دپاره هغوی دعبدالله بن یوسف رحمه الله دارروایت نقل کړې دې. او په دې کښې دی في كل كبد رطبة أجر یعنې هرساوالاچه ژوندې دې په هغوی باندې اوبوڅکلوکښې ثواب دې. که دهغې ساتل جائزوی که ناجائز او نور ډیر احادیث په دې باندې دلالت کوی. (۴) امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې دواړه قسم څناورو باندې رحم کولوباره کښې روایات نقل کړی دی.

[حدث ۲۲۳۴] (۵) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ سُمَيٍّ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ « بَيْنَا رَجُلٌ يَمْشِي فَاشْتَدَّ عَلَيْهِ الْعَطَشُ، فَنَزَلَ بِئْرًا فَشَرِبَ مِنْهَا، ثُمَّ خَرَجَ فَإِذَا هُوَ بِكَلْبٍ يَلْهَثُ، يَأْكُلُ الثَّرَى مِنَ الْعَطَشِ، فَقَالَ لَقَدْ بَلَغَ هَذَا مِثْلُ الَّذِي بَلَغَ بِي. فَمَلأَ خُفَّهُ ثُمَّ أَمْسَكَهُ بِفِيهِ، ثُمَّ رَقِيَ، فَسَقَى الْكَلْبَ فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ، فَغَفَرَ لَهُ ». قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَإِنَّ لَنَا فِي الْبَهَائِمِ أَجْرًا قَالَ « فِي كُلِّ كَبِدٍ رَطْبَةٍ أَجْرٌ ». تَابَعَهُ حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ وَالرَّبِيعُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ. [ر: ۱۷۱]

---

(۱) إرشادالساری:۵/۳۵۴.
(۲) النهایه: ۱/۲۴.
(۳) المصدرالسابق.
(۴) عمدة القاری:۱۲/۲۸۹ الابواب والتراجم: ۱۷۴.
(۵) أخرجه البخاری رحمه الله أيضًا كتاب الوضوء باب إذا شرب الكلب فى إناء احدكم الخ رقم:۱۷۳ وفى كتاب الاذان باب فضل التهجير إلى الظهر رقم: ۶۵۲ وفى كتاب الادب رحمة الناس والنهائم رقم: ۶۰۰۹ ومسلم رحمه الله تعالى فى كتاب السلام باب فضل سقى البهائمالمحترمة وإطعامها رقم:۲۲۴۴ وأبوداؤد رحمه الله تعالى فى كتاب الجهاد باب مايؤمر به من القيام فى الدواب والبهائم رقم:۲۵۵۰ومالک رحمه الله تعالى فى مؤطنه فى كتاب صفة النبى صلى الله تعالى عليه وسلم باب حجامع ماجاء فى الطعام والشراب الخ رقم: ۱۶۶۶ وأحمدرحمه الله تعالى فى مسنده رقم:۸۶۸۶، ۱۰۵۲۶.

ترجمه:- دَحضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ ارشادفرمائيلى دې يوسړې په لاړ روان وو سخت تګې شو هغه كوهى ته وركوزشو اوبه ئى اوڅكلې اوبيا راأووتلو چه وئى كتل نويوسپې رچيرې اود تندې د وجې نه ختې څټى. نوهغه (په خپل زړه كښې) اووئيل بيشكه ده ته هم هغه تكليف رسيدلې دې كوم چه ماته رسيدلې وو. بيا دې كوهى ته وركوزشو اوخپله موزه ئى داوبونه راډكه كړه بيائې هغه په خله كښې اونيوله راؤختلو او په سپى باندې ئى اوبه اوڅكلې. نوالله سبحانه وتعالى دهغه ددې عمل قدراوكړو اود هغه بخښنه اوكړه. دې اوريدوسره صحابه كرامو رضي الله عنهم عرض اوكړويارسول الله ! آيا په خناورو باندې اوبوڅكولوسره به هم مونږ ته ثواب ملاويږى؟ حضورپاك اوفرمائيل په تازه څيګروالاكښې ثواب دې.

رجال الحديث

عبدالله بن يوسف:- دا عبدالله بن يوسف تنيسى مصرى رحمه الله دې. (1)

مالك:- دا امام مالك بن انس رحمه الله دې. (2)

سمي:- دا ابوبكربن عبدالرحمن بن دَحارث بن هشام مولى دې. (3)

ابى صالح:- داابوصالح ذكوان مدنى رحمه الله دې. (4)

ابوهريره:- دَحضرت ابوهريره رضي الله عنه تذكره هم تيره شوې ده. (5)

ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت ښكاره دې.

فوائد:- علامه عينى رحمه الله اوعلامه قسطلانى رحمه الله فرمائى په دې حديث كښې دَ مخلوق سره احسان اواكرام كولو ترغيب دې اوداهم چه په تګوباندې اوبه څكول دَ غټو نيكونه دى. تردې چه دَبعض تابعينونه نقل دى دَچاګناه چه زياته شى هغه دې خلقو باندې داوبوڅكولواهتمام كوى ځكه چه كله دَغه سړى ګناه اوبخښلې شوه چه په تګى سپى باندې ئى اوبه اوڅكلې نوستاسو څه ګمان دې دَ هغه سړى دَ ګناهونودَ بخښنې په سلسله كښې چه څوك په مسلمان باندې اوبه اوڅكى. (6)

قوله: تابعه حمادبن سلمة والربيع بن سلم عن محمدبن زياد:- دا متابعت په بعض نسخوكښې نشته لكه چه زمونږ په متداوله نسخوپه متن كښې موجود نه دې. (7) شراح بخارى هم په دې كلام نه دې كړې. (8)

---

(1) كشف البارى: ۱/۲۸۹، ۱۱۳/٤.
(2) كشف البارى: ۱/۲۹۰، ۸۰/۲.
(3) كشف البارى: كتاب أبواب الاذان باب الاستهام فى الاذان.
(4) كشف البارى: ۶۵۸/۱.
(5) كشف البارى: ۶۵۹/۱.
(6) عمدة القارى: ۲۹۲/۱۲، إرشادالسارى: ۳۵۶/۵.
(7) صحيح البخارى: ۳۱۸/۱ قديمى.
(8) فتح البارى: ۵٤ عمدة القارى: ۲۰۳/۱۲ إرشادالسارى: ۳۵۶/۵.

دحمادبن سلمة رحمه الله د متابعت ذکر خو دحدیث په کتابونوکښې ملاؤنه شو اوربیع بن مسلم متابعت ته حافظ ابوعوتة يعقوب بن اسحاق اسفرائینی رحمه الله المستخرج على صحيح مسلم کښې خپل سندسره موصولاً ذکرکړې دې.[1]

[حدیث ۲۲۳۵] [2] حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا نَافِعُ بْنُ عُمَرَ عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ - رضي الله عنهما - أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - صَلَّى صَلاَةَ الْكُسُوفِ، فَقَالَ «دَنَتْ مِنِّي النَّارُ حَتَّى قُلْتُ أَىْ رَبِّ، وَأَنَا مَعَهُمْ فَإِذَا امْرَأَةٌ - حَسِبْتُ أَنَّهُ قَالَ - تَخْدِشُهَا هِرَّةٌ قَالَ مَا شَأْنُ هَذِهِ قَالُوا حَبَسَتْهَا حَتَّى مَاتَتْ جُوعًا». [ر: ۷۱۲]

ترجمه:- دَ حضرت اسماء بنت ابی بکر رضی الله عنهما نه روایت دې چه نبی کریم ﷺ دَ نمرتندر نیولو مونځ اوکړو بیا (دَمونځ نه پس) ئې اوفرمائیل چه دوزخ ماسره دومره نیزدې شو چه ماوئیل اې پروردګاره آیا زه هم د دوزخ والانه یم، اومې کتل چه یوه ښځه ده حضرت اسماء رضی الله عنها وائی چه زما خیال دې چه حضورپاک اوفرمائیل چه پیشو دغه ښځه شوکوله رسول الله ﷺ تپوس اوکړو ددې ښځې څه معامله ده؟ فرښتو اووئیل چه دې ښځې (دنیا کښې) دا پیشو تړلې وه تردې چه د اولګې نه مړه شوه.

رجال الحديث

ابن أبي مريم:- داسعیدبن حکم بن ابی مریم جمحی مصری رحمه الله دې.[3]
نافع:- دا نافع بن عمربن عبدالله جمحی قرشی رحمه الله دې.[4]
ابن أبي مليكه:- دې نه مراد عبدالله بن عبیدالله بن ابی ملیکه رحمه الله دې.[5]
دعلامه عینی رحمه الله اوعلامه قسطلانی تسامح:- دې حضراتو دابن ابی ملیکه باره کښې لیکلی دی چه دې نه مراد عبدالله بن عبدالرحمن بن ابی ملیکه رحمه الله دې.[6] حالانکه حافظ ابن حجر رحمه الله تقريب التهذيب کښې اوعلامه مزی رحمه الله تهذيب الكمال کښې[7] کښې صراحت کړې دې

---

[1]) تغليق التعليق: ۳۱۵/۳.
[2]) وأخرجه البخاري رحمه الله تعالى أيضًا في كتاب الاذان باب مايقول بعد التكبير رقم:۷۴۵ وفي الادب المفرد رقم: ۳۷۴ ومسلم رحمه الله تعالى في كتاب الكسوف باب ماعرض على النبي صلى الله تعالى عليه وسلمفي صلاة الكسوف من أمر الجنة الخ رقم: ۹۰۴ والنسائي رحمه الله تعالى في سننه الكبرىكتاب كسوف الشمس والقمر رقم:۱۸۴۸ والدارمي رحمه الله تعالى في سننه في كتاب الصلاة أبواب العيدين رقم: ۲۷۲۴ وابن ماجه رحمه الله تعالى في سننه رقم:۱۰۵۲.
[3]) كشف الباري: ۱۰۶/٤.
[4]) كشف الباري: ۱۰۷/٤.
[5]) كشف الباري: ٥٤٨/٤.
[6]) عمدة القاري: ۲۹۳/۱۲ إرشادالساري: ۳۵۶.
[7]) تقريب التهذيب: ٤٨٤/۲ تهذيب الكمال: ۲۵۶/۱۵.

چه ابن ابی ملیکه رحمه الله نه مراد عبدالله بن عبیدالله بن ابی ملیکه رحمه الله دي.
أسماء بنت أبي بكر:- دوی ذات النطاقین حضرت اسماء بنت ابی بکر رضي الله عنها ده.[1]
دحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دحدیث مبارك ترجمة الباب سره مطابقت په دې توګه دې چه دې ښځې ته عذاب ځکه ورکړې شو چه هغې پیشو تګې ساتلې وه نو ددې حدیث مقتضی هم دا ثابت شو که هغې په دې باندې اوبه څکلې وې نو هغې ته به عذاب نه ورکړې کیدو.[2]

قوله: فاذا امرأة:- دلته دا بحث شوې دې چه دا ښځه مسلمانه وه که کافره. په روایت باب کښې په دې باندې هیڅ تصریح نشته. قاضی عیاض رحمه الله فرمائی دا ښځه کافره وه او هغې ته دخپل کفرد وجې عذاب ورکولې شو. او په دې عذاب کښې زیاتوالی د پیشود اولګې تندې نه د وژلود وجې وو. او هغه مؤمنه نه کیدو د وجې هم د دغه زیاتی عذاب هم مستحق شوې وه. که چرې هغه مؤمنه وه نو دهغې صغائر به د کبائرونه په اجتناب کولود وجې نه هم داسې معاف کولې شو.[3]
علامه نووی رحمه الله فرمائی دغه ښځه مسلمانه وه او هغې ته عذاب د هغه پیشو دوجې نه ورکړې کیدو لکه چه دحدیث شریف ظاهر په دې دلالت کوی او دا ګناه د صغائرنه نه وه بلکه دهغې د اصرارد وجې نه کبیره جوړه شوې وه. او بیا په حدیث کښې هم ددې خبرې څه تصریح نشته چه هغه ښځه په اور کښې داخله وه.[4] لیکن مجمع الزوائد کښې علامه هیثمی رحمه الله دحضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها نه روایت نقل کړې دې[5] په کوم کښې چه هغې صراحت کړې دې چه هغه ښځه کافره وه.

[۲۲۳۶] (۱) حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رضى الله عنهما - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «عُذِّبَتِ امْرَأَةٌ فِي هِرَّةٍ حَبَسَتْهَا، حَتَّى مَاتَتْ جُوعًا، فَدَخَلَتْ فِيهَا النَّارَ - قَالَ فَقَالَ وَاللَّهُ أَعْلَمُ - لاَ أَنْتِ أَطْعَمْتِهَا وَلاَ سَقَيْتِهَا حِينَ حَبَسْتِيهَا، وَلاَ أَنْتِ أَرْسَلْتِيهَا فَأَكَلَتْ مِنْ خَشَاشِ الأَرْضِ». [۳۱۴۰، ۳۲۹۵]

ترجمه:- دحضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما نه روایت دې چه حضورپاك ارشاد اوفرمائیلو یوې ښځې ته د یوې پیشود وجې نه عذاب ورکړې شو هغې هغه پیشو تړلې وه تردې چه دا ولګې تندې نه مړه شوه. د دغه پیشو د وجې هغه ښځه په دوزخ کښې داخله شوه او وئی فرمائیل (بیا الله تعالی یا د دوزخ داروغه ملائك) هغې ته او وئیل الله تعالی ته ښه پته ده چه نه تا په هغې

[1] کشف الباری:۳/۴۸۷.
[2] فتح الباری:۵/۵۴.
[3] المنهاج شرح صحیح مسلم:۱۴/۴۶۰.
[4] المصدرالسابق.
[5] مجمع الزوائد:۱/۱۲۱، ۱۰/۱۹۳.
[6] مرتخریجه فی الحدیث السابق.

خوراك كولواونه دي پرې څښناك كولوكله چه تاهغه اوترله اونه تاهغه پريخوده چه په زمكه چرته چينجي وغيره اوخوري.

حل لغات:- خشاش: چينجي وغيره يا زنده سردې واحد خَشاشَةٌ راځي.[1]

رجال الحديث

إسماعيل:- دااسماعيل بن ابى اويس رحمه الله دې.[2]

مالک:- دا امام مالك بن انس بن مالك پن ابى عامر، ابوعبدالله مدنى رحمه الله دې.[3]

نافع:- دا نافع مولى حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما دې.[4]

دَحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت دَ حديث سابق په شان دې.

۱۱-باب: من رأى إن صاحب الحوض والقربه أحق بمائه

د حوض يا مشكيزې مالك د خپلو اوبو زيات حقداردې

دَترجمة الباب مقصد:- دَترجمة الباب غرض خوښكاره دې كوم سړې چه دَ يوحوض يا مشكيزې مالك دې هغه دَ خپلو اوبوزيات حق لرى او په هغې كښې دَ نورو حق نشته.[5]

صاحب بدائع علامه كاساني رحمه الله فرمائى چه اوبه څلورقسمه دى:[6] ① هغه اوبه چه په لوښووغيره كښې محفوظ كړې شى نوهغه اوبه دَ لوښى دَ خاوند مملوك دې اودَ هغه په دې كښې دَمالكانه تصرف مكمل اختياردې اوبل چا په دغه اوبوكښې هيڅ حق نشته.

② هغه اوبه چه په حوض يا چينه كښې وى چه هغې حكم دادې چه اول به ئى په خپلو ضرورتونوكښې خرچ كوى اوكومې چه دَ هغه دَ ضرورت نه زياتى اوبه دى دَ هغې نه څوك منع كول دَهغه دَپاره جائزنه دى. ③ دَ انهارصغيره اوبه دى.

④ دَانهاركبيره اوبه دى لكه دجلة فرات چه دى. په دې كښې دَ ټولو خلقو يوشان حكم دې هيچاته دَ منع كولوحق نشته. نولكه چه امام بخارى رحمه الله دلته دَ دغه مذكوره صورتونونه دړومبى صورت بيان كړې دې.

---

[1] إرشادالسارى:۱/۴۹۲.

[2] كشف البارى:۲/۱۱۳.

[3] كشف البارى:۲/۱،۸۰/۲۹۰.

[4] كشف البارى:۴/۶۵۱.

[5] عمدة القارى:۱۲/۲۹۴.

[6] بدائع الصنائع:۸/۲۹۳باختصار.

[حديث ٢٢٣٧] (١) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ - رضى الله عنه - قَالَ أُتِيَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - بِقَدَحٍ فَشَرِبَ وَعَنْ يَمِينِهِ غُلاَمٌ، هُوَ أَحْدَثُ الْقَوْمِ، وَالأَشْيَاخُ عَنْ يَسَارِهِ قَالَ «يَا غُلاَمُ أَتَأْذَنُ لِي أَنْ أُعْطِيَ الأَشْيَاخَ». فَقَالَ مَا كُنْتُ لأُوثِرَ بِنَصِيبِي مِنْكَ أَحَدًا يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَأَعْطَاهُ إِيَّاهُ. [ر: ٢٢٢٤]

ترجمه:- دَحضرت سهل بن سعد رضی الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ له يوه پيالئى راوړلې شوې رسول الله ﷺ اوڅکله. دَحضورپاك ښى طرف ته يوهلك وو چه په خلقوكښې دَټولونه كم عمر ووا‌و دَ حضورپاك ګس طرف ته مشران حضرات وو. حضورپاك ارشاد اوفرمائيلو اې هلكه ته ماته اجازت راكوې چه اول په بوډاګانو باندې اوڅكوم نوهغه اووئيل چه زه ستاسو جوټه (تبر) خپله حصه هيڅاته وركونكې نه يم نوحضورپاك هغه پيالئى هم دغه هلك ته وركړه.

رجال الحديث

قتيبة:- دا قتيبه بن سعيد ثقفى رحمه الله دې. (٢)

عبدالعزيز:- داعبدالعزيزبن ابى حازم سلمة بن دينار مخزومى مدنى رحمه الله دې. (٣)

ابوحازم:-دا سلمة بن دينارمدنى رحمه الله دې. (٤)

سهل بن سعد: دَحضرت سهل بن سعدساعدى انصارى خزرجى رضی الله عنه تذكره هم تيره شوې ده. (٥)

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت باندې اشكال:- علامه مهلب رحمه الله فرمائى چه په حديث شريف اوترجمة الباب كښې هيڅ مناسبت نشته. څكه چه په حديث كښې خوصرف دَدې تذكره ده چه ښى طرف ته كيناستونكې دَ پيالئى يا بل څه څيززيات حقداردې او په دې كښې دَدې خبرې هيڅ ذكرنشته چه صاحب ماء دَخپلو اوبوزيات حقداردې. (٦)

دَعلامه ابن المنيرمالكى رحمه الله جواب:- علامه ابن منير مالكى رحمه الله فرمائى چه حديث باب اوترجمة الباب كښې مطابقت موجود دې اوهغه په دې وجه چه صرف په ښى طرف كيناستو دَوجې يوسړې دَ اوبودَ پيالئى مستحق كيدې شى رسول الله ﷺ دَهغه نه بل چاته دَ وركولواجازت طلب كوى نوچه كوم سړې په لوښى كښې اوبه واخلى نو په درجه اولى باندې به په هغه اوبو كښې دَده استحقاق ثابت شى. (٧)

---

١) مرتخريجه فى باب فى الشرب وقول الله تعالى ﴿وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ﴾ الاية.

٢) كشف البارى: ١٨٩/٢.

٣) كشف البارى كتاب الصلاة باب نوم الرجال فى المسجد.

٤) كشف البارى كتاب الوضوء باب غسل المرأة أباهاالدم عن وجهه.

٥) المصدرالسابق.

٦) عمدة القارى: ١٢/ ٢٩٤ إرشادالسارى: ٣٥٨/٥.

٧) المتوارى على تراجم بخارى ص: ٢٦٥.

دعلامه عینی رحمه الله رد:- علامه عینی رحمه الله فرمائی چه داقیاس مع الفارق دې لکه چه مونږبیان کړو.[1] بیا فرمائی چه که ډیر تکلف اوکړې شی.نودَحدیث مبارك ترجمة الباب سره مناسبت داسې ثابتیدې شی چه دَ استحقاق لزوم یا عدم لزوم نه قطع تعلق کولوسره صاحب حوض مجرد استحقاق کښې دَ صاحب پیاله په شان دې.[2]

[حدیث ۲۲۳۸](3) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ -رضى الله عنه- عَنِ النَّبِىِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لأَذُودَنَّ رِجَالاً عَنْ حَوْضِى كَمَا تُذَادُ الْغَرِيبَةُ مِنَ الإِبِلِ عَنِ الْحَوْضِ».

ترجمه:- دَ حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ارشاد اوفرمائیلو زمادې قسم وی په هغه ذات دَچا په قبضه کښې چه زما ځان دې زه خوبه (دَ قیامت په ورځ) څه خلق دَخپل حوض نه داسې اخواکوم لکه چه پرې اوبښ دَحوض نه اخواکولې شی.

حل لغات: لأذودن: دَ باب نصرنه دَواحدمتکلم صیغه ده ذَادَ ذَوْداً وذِياداً په معنی لرې کول، اخواکول شړل.[4]

رجال الحدیث

محمد بن بشار:- دابندارابوبکر محمدبن بشار رحمه الله دې.[5]

غندر:- دا غندر محمدبن جعفر بصری رحمه الله دې.[6]

شعبة:- داشعبه بن حجاج رحمه الله دې.[7]

محمدبن زیاد:- دا ابوحارث محمد بن زیاد جمحی مدنی رحمه الله دې.[8]

ابوهریره:- د حضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده.[9]

دَ حدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دَ حدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: کما**

---

1) عمدة القاری:۱۲/۲۹۵.

2) المصدرالسابق.

3) وأخرجه مسلم فی الفضائل باب إثبات حوض نبیناصلی الله تعالی علیه وسلم وصفاته رقم:۵۹۹۳ ولم یخرج أحد سوی البخاری ومسلم من أصحاب السنة. وانظرجامع الاصول الکتاب التاسع فی القیامة، الباب الثانی، الفصل الرابع النوع الثانی رقم:۸۰۰۳.

4) النهایة: ۱/۶۱٤.

5) کشف الباری:۳/۲۵۸.

6) کشف الباری:۲/۲۵۰.

7) کشف الباری:۱/۶۷۸.

8) کشف الباری:کتاب الوضوء باب غسل الاعقاب.

9) کشف الباری:۱/۶۵۹.

تذاد الغریبة من الابل عن الحوض سره دي. یعنی حضورپاك تذکره اوفرمائیله چه زه به بعض خلق دَخپل حوض نه داپاره کوم لکه چه صاحب حوض یوپردی اوبنان پاره کوی. او حضورپاك په دي باندي هیڅ نکیرهم اونه فرمائیلو. په کوم سره چه دَ صاحب حوض دَ خپل حوض په اوبو باندي زیات استحقاق ثابتیږی.(1)

دَ علامه عینی اوعلامه مهلب رحمهما الله قول:- داحضرات فرمائی چه دَحدیث ترجمة الباب سره مناسبت **قوله: لاذودن رجالاً عن حوض** دَوجي نه دي. یعنی چونکه دَ حوض نسبت رسول الله ﷺ طرف ته شوي دي نومعلومه شوه چه حضورپاك دَخپل دي حوض دَاوبوزیات حقداردي دغه شان په څکلوکښي هم صاحب حوض دَ خپلو اوبوزیات حق لري.(2)

دَعلامه ابن المنیر مالکی رحمه الله دَ دغه حضراتو په جواب باندي رد:- علامه ابن المنیر مالکی رحمه الله فرمائی چه دَدغه حضراتو قول صحیح نه دي ځکه چه دَ دنیااحکام دَ آخرت په احکامو قیاس کولي نه شی(3) لهذا صحیح دادی چه دَحدیث ترجمة الباب سره مناسبت **قوله کما تذاد الغریبة من الابل** سره ثابتیږی لکه چه ذکرشو.

تشریح:- علامه عینی رحمه الله فرمائی چه مذکوره حدیث دَخپلي معني په اعتبارسره دَتواترحدته رسیدلي دي په دي وجه په حوض کوثر باندي ایمان راوړل دَاهل سنت والجماعت دَمعتقداتو یولازمی جزء دي.(4) ددي دَپاره اهل عقائداوکلام په خپل متون کښي دَدي خبري تصریح فرمائیلي ده چه **والحوض الذی أکرمه الله تعالی به غیاثاً لامته حق (العقیدة الطحاویة) والحوض حق لقوله تعالی: ﴿إِنَّآ أَعْطَيْنَٰكَ ٱلْكَوْثَرَ﴾ (العقیدة النسفیة)**

دَ صحابه کرام رضی الله عنهم یولوئی جماعت دَ دي مضمون احادیث دَ رسول الله ﷺ نه نقل کړی دی:
حضرت عبدالله بن مسعود، حضرت عبدالله بن عمر، حضرت جابربن سمرة حضرت جندب بن عبدالله، حمضرت زیدبن ارقم، حضرت عبدالله بن عمرو، حضرت انس بن مالك، حضرت حذیفه، حضرت ثوبان، حضرت ابوبردة، حضرت جابربن عبدالله، حضرت ابوسعیدخدری، حضرت بریده، حضرت عتبة بن عامر، حضرت حارثة بن وهب، حضرت مستور، حضرت ابوبرزة، حضرت ابوامامه، حضرت عبدالله بن زید، حضرت سهل بن سعد ، حضرت سویدبن جبلة، حضرت براء، حضرت ابوبکرة، حضرت خولة بن قیس حضرت ابوذر، حضرت صنابحی، حضرت اسماء، حضرت عائشه، حضرت عمرفاروق اوحضرت ابوبکرالصدیق وغیرهم رضی الله عنهم.(5)

---

(1) فتح الباری:۵/۵۶.
(2) عمدة القاری:۱۲/۲۹۵ فتح الباری:۵/۵۶.
(3) المتواری علی تراجم البخاری:۲۶۵.
(4) عمدة القاری:۱۲/۲۹۵ – ۲۹۶.
(5) عمدة القاری:۱۲/۲۹۶ إرشادالساری:۵/۳۵۹.

قوله: لاذودن رجالاعنت حوضي - هغه خلق کوم چه به رسول الله ﷺ دَحشر په ورځ دَحوض کوثر نه اخواکوی هغوی نه څوك مراددی؟ په دې کښې دَعلماؤ مختلف اقوال دی. ابن التين رحمه الله فرمائی چه هغه منافقان دی.(١) ابن الجوزی رحمه الله فرمائی دې نه مراد اهل بدعت دی.(٢) او بعض حضرات فرمائی دې نه مرتدين مراددی.(٣)

يوه شبهه اودهغې ازاله: - امام ابن الجوزی رحمه الله فرمائی که دا اعتراض اوکړې شی چه دَدغه خلقو حال دَ رسول الله ﷺ نه څنګه پټ اوساتلې شو حالانکه په حديث کښې راغلی دی زما په وړاندې زمادامت اعمال پيش کولې شی. نودَدې جواب دادې چه دَ حضورپاك ﷺ په وړاندې دَ مؤمنينو مؤحدينو اعمال پيش کولې شی نه چه دَمنافقانواوکافرانو.(٤)

[حديث ٢٢٣٩](٥) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ أَيُّوبَ وَكَثِيرِ بْنِ كَثِيرٍ - يَزِيدُ أَحَدُهُمَا عَلَى الآخَرِ - عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ - رضى الله عنهما - قَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - «يَرْحَمُ اللَّهُ أُمَّ إِسْمَاعِيلَ ، لَوْ تَرَكَتْ زَمْزَمَ - أَوْ قَالَ لَوْ لَمْ تَغْرِفْ مِنَ الْمَاءِ - لَكَانَتْ عَيْنًا مَعِينًا ، وَأَقْبَلَ جُرْهُمُ فَقَالُوا أَتَأْذَنِينَ أَنْ نَنْزِلَ عِنْدَكِ قَالَتْ نَعَمْ وَلاَ حَقَّ لَكُمْ فِي الْمَاءِ. قَالُوا نَعَمْ». [٣١٨٣، ٣١٨٥]

ترجمه: - دَ حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما نه روايت دې چه رسول الله ﷺ ارشاد فرمائيلې الله تعالی دې دَحضرت اسماعيل عليه السلام په موربانديې رحم اوکړی که چرې هغې زمزم پريخودې وې يائی داسې اوفرمائيل چه هغې دَزمزم نه چونګ چونګ نه ډکولو اواخستلو نوهغه به يوه جاری چينه وه اودَقبيله جرهم خلق هغې له راغلل ورته ئی اووئيل آيا ته مونږ خپل ځان سره دَ کوزيدلو اجازت راکوې؟ هغې وئيل او ليکن په اوبوبه ستاسو هيڅ حق نه وی هغوی اووئيل تيك ده.

رجال الحديث

عبدالله بن محمد: - دا ابوجعفر عبدالله بن محمدبن عبدالله جعفی مسندی رحمه الله دې.(٦) يادساتئی چه دَامام بخاری په شيوخ کښې عبدالله بن محمد نومې شيوخ شميراته دې.(٧)

---

(١) المصدر السابق.

(٢) المصدر السابق.

(٣) عمدة القاری:١٢/٢٩٦.

(٤) المصدرالسابق.

(٥) أخرجه البخاری رحمه الله تعالى أيضًا فی أحاديث الانبياء باب يزفون رقم:٣٣٦٢، ٣٣٦٤، ٣٣٦٥ ولم يخرجه أحد من أصحاب السنةسوی البخاری رحمه الله تعالى انظر جامع الاصول: ١٠/٢٩٧ الكتاب الثامن قصة ابراهيم واسماعيل وأمه عليهم السلام رقم:٧٨١٩.

(٦) کشف الباری:١/٦٥٧.

(٧) مفتاح صحيح البخاری:٩٤ — ٩٥.

عبدالرزاق:- دا عبدالرزاق بن همام صنعانی رحمه الله دي.[1]
معمر:-دا معمر بن راشد ازدی بصری رحمه الله دي.[2]
ایوب:- دا ایوب بن ابی تیمیه کیسان سختیانی رحمه الله دي.[3]
کثیربن کثیر:- دا کثیر بن کثیر بن مطلب بن أبي وداعة بن صبیرة بن سعید بن سعد بن سهم قرشي سهمي مکی رحمه الله دي.[4] دوی د جعفربن کثیر او عبدالله بن کثیر رحمه الله روردي.[5]
اساتذه:- هغوی د سعیدبن جبیر، علي بن عبدالله ازدی باقي او خپل والد محترم کثیر بن مطلب بن ابی وداعة وغیرهم رحمهم الله نه روایات نقل کوی.[6]
تلامذه:- ابراهیم بن نافع مکی، سالم خیاط، سفیان بن عیینه، عبدالملك بن جریج، معمر بن راشداو هشام بن حسان د هغوی رحمه الله نه روایات نقل کوی.[7]
امام احمدبن حنبل رحمه الله فرمائی **ثقة**.[8] یحیی بن معین رحمه الله فرمائی **ثقة**.[9] محمدبن سعد رحمه الله فرمائی **کان شاعراً، قلیل الحدیث**.[10] امام نسائی رحمه الله فرمائی **لاباس به**.[11] ابن حبان رحمه الله د هغوی تذکره ثقات کښې کړې ده.[12] حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی **ثقة، من السادسة**.[13]
سعیدبن جبیر:- دوی سعید بن جبیر کوفی رحمه الله دي.[14]
عبدالله بن عباس:- او د حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنهما تذکره هم تیره شوې ده.[15]
د حدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- علامه عینی رحمه الله فرمائی چه د حدیث ترجمة الباب سره مطابقت قولها لجرهم ولاحق لکم في الماء نه ماخوذ دي. یعنی د حضرت هاجره بی بی د

---

[1]) کشف الباری:۴۲۱/۲.
[2]) کشف الباری:۴۶۵/۱، ۳۲۱/۴.
[3]) کشف الباری:۲۶/۲.
[4]) تهذیب الکمال:۱۵۱/۲۴.
[5]) المصدرالسابق.
[6]) تهذیب الکمال:۲۴/۱۵۱ – ۱۵۲.
[7]) المصدرالسابق.
[8]) العلل ومعرفة الرجال:۱۲۹/۱.
[9]) الجرح والتعدیل:۷، رقم الترجمة:۸۶۷.
[10]) طبقات لابن سعد رحمه الله ۴۸۵/۵.
[11]) تهذیب الکمال:۱۵۲/۲۴.
[12]) الثقات: ۳۴۹/۷.
[13]) تقریب التهذیب: ۱۴۲/۲.
[14]) کشف الباری:۴۳۵/۱، ۴۱۸/۴.
[15]) کشف الباری:۴۳۵/۱، ۲۰۵/۲.

قبيله جرهم خلقو ته دا وينا چه په اوبوبه ستاسوڅه حق نه وی. دا قول په دې خبره باندې دلالت كوی چه هغه د نورو خلقو نه زياته د دغه چينې حقداره وه. او حضورپاك په دې قصه باندې څه انكارهم نه دې فرمائيلې. اوكه شرائع ماقبلنا بغيرد نكير نه بيان كړې شی نوزمونږ په حق كښې هم حجت دې.(١)

قوله: يزيد أحدهما على الاخر:- يعنی ايوب سختيانی رحمه الله او كثير بن كثير رحمه الله دواړو په دې روايت كښې څه مضمون زياتی نقل كړې دې لكه چه علامه قسطلانی رحمه الله صاحب كواكب په حواله سره نقل كړی دی چه په دې دواړو كښې د هريوروايت په دوو اعتباروسره مزيد اومزيد عليه دواړو حيثيت لری.(٢)

قوله: يرحم الله أم اسماعيل:-علامه عينی رحمه الله فرمائی (٣)كله چه په شام كښې قط راغلونو ابراهيم عليه السلام خپل ځان سره حضرت ساره او حضرت لوط عليهم السلام واخستلو اومصرته لاړل. په هغه وخت كښې په مصركښې د فراعنه مصر د رومبی فرعون حكومت وو. او بيا حضرت ابراهيم اوحضرت ساره عليهم السلام ته د مصرد فروعون نه كوم تكليف اورسيدو د هغې قصه اهل تاريخ وسير كښې مشهوره ده. بهرحال آخری خبره دا اوشوه چه الله تعالی حضرت ساره ته د هغه فرعون نه خلاصې وركړو او په هغه باندې د هغې داسې رعب راغلو چه د هغې د خدمت د پاره حضرت هاجره بی بی هغې وركړه. مقاتل رحمه الله فرمائی چه حضرت هاجره دحضرت هود عليه السلام د اولاد نه وه. اوحضرت ضحاك رحمه الله فرمائی د مصرد بادشاه لوروه اوبياچه كله په مصرباندې يوبل بادشاه حمله اوكړه او غلبه ئې حاصله كړه نود هغې پلارئی قتل كړو اودائی وينځه جوړه كړه . او بياهم دا دې بادشاه د حضرت ساره په خدمت كښې پيش كړه. اوحضرت ساره داحضرت ابراهيم عليه السلام ته هبه كړه اوبياهم د دې نه حضرت اسماعيل عليه السلام پيدا شو. بياحضرت ابراهيم عليه السلام حضرت اسماعيل اوحضرت هاجره عليهما السلام د الله تعالی په حكم باندې د مكې په آب وګيا ميدان كښې پريخودل د كومې چه اوږده قصه مشهوره ده. مختصردا چه حضرت هاجره سره هغه وخت داوبويووړوكې مشك وو هغه ختم شو اوكله چه تنده زياته شوه نوحضرت جبرائيل عليه السلام نازل شو اوهغوی روان كړل د زمزم ځائی ته ئی راؤرسول اوهلته ئی خپله پونده اووهله نوهلته يوه چينه روانه شو دې زمزم ته ركضة جبرائيل هم وئيلې شی. كله چه چينه راؤخوټكيدله نوحضرت هاجره د اوبونه خپله مشكيزه ډكه كړه او په دې كښې اوبه راجمع كړې. نوحضورپاك هم د دې قصې طرف ته اشاره اوفرمائيله **يرحم الله ام إسماعيل لوتركت زمزم لكانت عينًا معينًا** او بياحضرت جبرائيل عليه السلام هغوی ته اووئيل اوس ته په دې ښاروالاباندې د تندې ويره مه كوه بيشكه دا داسې چينه ده چه دې نه به د الله تعالی سبحانه وتعالی ميلمانه اوبه څكی. بيا په دې ځائی كښې د قبيله جرهم څه خلق د

---

١) عمدة القاري:١٢/٢٩٦ بتفصيل.

٢) إرشادالساري:١٠/٣٥٩.

٣) عمدة القاري:١٢/٢٩٧.

شام د تللو د پاره په دې ځائې تیریدل هغوی د مکې مکرمې د وادئی لاندې طرف ته ډیره واچوله نو هغوی په غربانډې مارغان اولوتونکی اولیدل هغوی اوونیل چه دا مرغئی خو په اوبو الوزی او مونږ په دې وادئی باندې تیریږو راتیریږو. دلته خو چرته د اوبو نوم اونښه نه وه نو دغه شان هغوی دې اوبو طرف ته راغلل. بیا هغوی حضرت هاجره ته دې خلقو عرض اوکړو که تاسو اجازت راکوئی نو مونږ به دلته اووسیږو اواوبه به هم ستاسو وی. هغې اجازت ورکړو نو دغه شان دا اولین خلق ووچه هلته ئی استوګنه اختیارکړه اوهغوی هم هلته پاتې شو تردې چه حضرت اسماعیل علیه السلام خوان شو او هم د دوی نه ئې فصیح اوبلیغ عربی زده کړه اوبیا د حضرت هاجره انتقال اوشو. حضرت اسماعیل علیه السلام هم د دوی یوې ښځې سره واده اوکړو د کومې نوم چه جداء بنت سعد عملاً وو اود دوی په قصه کښې ډیر زیات تفاصیل دی چه په تاریخ والسیرکښې کتلې شئی.[1]

د بنوجرهم څه تفصیل:- بنوجرهم په دوو قسمونو باندې دی اول هغه جرهم چه د قوم عاد د زمانې نه وو هغوی خو هلاك شو اود غوی نښې نښانې هم ختمې شوې اوهغوی ته به ئې عرب بائده وئیل او دویم هغه جرهم بن قحطان د اولاد نه دی. دا جرهم بن قحطان د یعرب بن قحطان رور وو. یعرب د یمن د علاقې حکمران وو اوجرهم د حجاز د دوی نسب بعض اهل تاریخ داسې نقل کړې دې چه جرهم بن قحطان بن عامر بن شالح بن ارفحشذ بن سام بن نوح علیه السلام.[2]

[حدیث ۲۲۴۰][3] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو عَنْ أَبِي صَالِحٍ السَّمَّانِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ-رضی الله عنه-عَنِ النَّبِيِّ-صلى الله عليه وسلم-قَالَ «ثَلاَثَةٌ لاَ يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَلاَ يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ رَجُلٌ حَلَفَ عَلَى سِلْعَةٍ لَقَدْ أَعْطَى بِهَا أَكْثَرَ مِمَّا أَعْطَى وَهْوَ كَاذِبٌ، وَرَجُلٌ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ كَاذِبَةٍ بَعْدَ الْعَصْرِ لِيَقْتَطِعَ بِهَا مَالَ رَجُلٍ مُسْلِمٍ، وَرَجُلٌ مَنَعَ فَضْلَ مَاءٍ، فَيَقُولُ اللَّهُ الْيَوْمَ أَمْنَعُكَ فَضْلِي، كَمَا مَنَعْتَ فَضْلَ مَا لَمْ تَعْمَلْ يَدَاكَ». قَالَ عَلِيٌّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ غَيْرَ مَرَّةٍ عَنْ عَمْرٍو سَمِعَ أَبَا صَالِحٍ يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيَّ-صلى الله عليه وسلم-.[ر: ۲۲۳۰]

---

[1]) عمدة القاری:۲۹۷/۱۲.

[2]) المصدرالسابق.

[3]) أخرجه البخاری رحمه الله تعالى أيضًا فی المساقاة باب أثم من منع ابن السبيل من الماء رقم:۲۳۵۸وفی الشهادات باب اليمين بعدالعصررقم:۲۶۷۲وفی الاحكام باب من بائع رجلا لايبائعه إلا للدينا رقم:۷۲۱۲وفی التوحيد باب قول الله تعالى ﴿وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ﴾ رقم:۷۴۴۶وأخرجه مسلم رحمه الله تعالى فی الايمان باب بيان غلظ تحريم إسبال الازار والمن بالعطية الخ رقم:۲۹۷ وأبوداؤد رحمه الله تعالى فی البيوع باب فی منع الماء رقم: ۳۴۷۴، ۳۴۷۵ والنسائی رحمه الله تعالى فی البيوع باب الحلف الواجب للخديعة فی البيع رقم:۴۴۶۷.

ترجمه:- دَ حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چه نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه درې کسان داسې دی چاسره چه به الله سبحانه وتعالی خبرې نه وی اونه به دهغوی طرف ته نظرکرم کوی. یوهغه سړې چه په خپل مال قسم خوری چه ما ته ددې سامان دومره روپئی ملاویدلې اودروغ وائی. بل هغه کس چه دَ مازیگرنه پس ئی قسم اوخوړلودې دَ پاره چه دَ یومسلمان مال اووهی اودریم هغه سړې چه زیاتی اوبه ئی بندې کړې. الله تعالی به هغه ته فرمائی چه څنګه تا (دنیا کښې) زیاتی اوبه بندې کړې وې چه تا نه وې جوړې کړې نن زه ستانه خپل فضل بندوم.

رجال الحدیث

عبدالله بن محمد:- دا عبدالله بن محمدبن عبدالله جعفی مسندی رحمه الله دې.[1]

سفیان:- دا سفیان بن عیینه رحمه الله دې.[2]

عمرو:- دا عمرو بن دینار مکی رحمه الله دې.[3]

أبی صالح:- دا ابوصالح ذکوان مدنی رحمه الله دې.[4]

ابوهریره:- اودَ حضرت ابوهریره رضی الله عنه چه مشهورصحابی دې تذکره هم تیره شوې ده.[5]

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: ورجل منع فضل ماء** نه ماخوذدې. په دې وجه چه هغه سړی زیاتی اوفاضل اوبه دَ خلقونه دَمنع کولودَ وجې دَ عذاب مستحق شو نوداخبره په دې باندې دلالت کوی چه هغه دَخپل اصل اوضرورت اوبه کومې چه دَ هغه په حوض یا مشکیزه کښې موجود دی دَ نورو نه زیات حقداردې.[6]

قوله: قال علی حدثنا سفیان الخ:- یعنی علی بن مدینی رحمه الله فرمائی چه سفیان بن عیینه رحمه الله داحدیث زمونږ په وړاندې څوځل عمرو بن دینار رحمه الله نه بیان کړو اوهغه داحدیث دَ ابوصالح ذکوان رحمه الله نه اوریدلې اوابوصالح دَدې حدیث سند حضورپاك ﷺ ته رسولې دې.

دَتعلیق مقصد:- مقصددادې چه سفیان بن عیینه رحمه الله به چونکه داحدیث اکثرمرسل بیانولو نو په دې وجه دَدې دَمرسل کیدو وهم نه دی کول پکار بلکه صحیح هم دغه دی چه دا حدیث موصول دې او هغوی دا دَحفاظ حدیث نه موصولاً اوریدلې دې لکه چه په حدیث باب کښې دی او عمرو ناقد رحمه الله هم دا موصولاً ذکرکړې دې. دغه شان امام مسلم رحمه الله هم سفیان عن عمرو عن ابی صالح عن ابی هریرة رضی الله عنه په طریق سره دا موصولاً ذکرکړې دې[7] اوعلامه

---

[1] کشف الباری:۱/۶۵۷.

[2] کشف الباری:۱/۲۳۸، ۳/۱۰۲.

[3] کشف الباری:٤/۳۰۹.

[4] کشف الباری:۱/۶۵۸.

[5] کشف الباری:۱/۶۵۹.

[6] عمدة القاری:۱۲/۲۶۸ إرشادالساری:۵/۳۶۱.

[7] إرشاد الساری:۵/۳۶۱ عمدة القاری:۱۲/۲۹۸.

اسماعيلى رحمه الله فرمائى چه سعيدبن عبدالرحمن مخزومى عبدالله بن يونس محمدابن ابى الوزير اومحمدبن يونس وغيره رحمهم الله دَ سفيان بن عيينه رحمه الله متابعت كړې دې او مذكوره روايت ئې موصولاً بيان كړې دې.[1]

۱۲ – باب: لاحمى إلا الله ولرسوله صلى الله عليه وسلم

محفوظ دځرن ځايونه د الله تعالى اودهغه د رسول صلى الله عليه وسلم دپاره دى

حل لغات: حمى: - دَ ځرن ځائى په كوم كښې چه دَنورو خلقو دَ ځاروودَ ځرولوممانعت وى، هرهغه څيزچه حفاظت ئې اوكړې شى.[2]

دَترجمة الباب مقصد: - دَ عربودَ أميرانوطريقه داوه چه هغوى به په ځنګلوكښې يودَ ځرن ځائې دَخپل ځان دَپاره مخصوص كولو دَهغوى ځاروى به په هغې كښې ځريدل اونورو خلقوته به دَ ځاروو ځرولو اجازت نه وو نوحضورپاك دې نه منع اوفرمائيله چه الله تعالى يا دَهغه رسول صلى الله عليه وسلم يادَهغوى په ځائى خليف نه علاوه بل دَ هيچاحق نشته چه هغه دَ خپل ذات دَپاره دَ جاهليت دَ زمانې په شان نور خلق منع كړى اودَخپل ځان دَپاره څه ځائى مخصوص كړى.[3]

[حديث ۲۲۴۱][4] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ يُونُسَ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رضى الله عنهما - أَنَّ الصَّعْبَ بْنَ جَثَّامَةَ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «لاَ حِمَى إِلاَّ لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ». وَقَالَ بَلَغَنَا أَنَّ النَّبِىَّ - صلى الله عليه وسلم - حَمَى النَّقِيعَ، وَأَنَّ عُمَرَ حَمَى السَّرَفَ وَالرَّبَذَةَ. [۲۸۵۰]

ترجمه: - حضرت ابن عباس رضى الله عنهما دَحضرت جثمامه رضى الله عنه نه نقل كوى چه رسول الله صلى الله عليه وسلم ارشاد فرمائيلې مخصوص دَ ځرن ځائى صرف دَالله تعالى اودَهغه دَ رسول صلى الله عليه وسلم دَپاره دى.

رجال الحديث

يحيى بن بكير: - دا يحيى بن عبداللهبن بكير مخزومى مصرى رحمه الله دې.[5]
ليث: - داامام ليث بن يزيدايلى رحمه الله دې.[6]

---

[1] فتح البارى:۵/۴۴.
[2] النهاية:۱/۴۳۸ – ۴۳۹.
[3] إراشادالسارى:۵/۳۶۳ عمدة القارى:۱۲/۲۹۹.
[4] أخرجه البخارى رحمه الله تعالى أيضًا فى الجهاد باب أهل الدار يبيتون فيصاب الولدان والذرارى رقم:۳۰۱۲ وأبوداؤد رحمه الله تعالى فى الخراج والامارة باب فى الارض يحميها الامام الخ رقم:۳۰۸۳، ۳۰۸۴ وانظر جامع الاصول: ۲/۷۳۵الكتاب الاول فى الجهاد الباب الثانى فى فروع الجهاد الفصل الثالث فى الغنائم والفرء. القرع السادس فى أحاديث متفرقة الخ رقم:۱۲۳۲.
[5] كشف البارى:۱/۳۲۳.
[6] كشف البارى:۱/۳۲۴.

یونس:- دا یونس بن یزید ایلی رحمه الله دي. (۱)
ابن شهاب:- دا محمدبن مسلم بن عبیدالله بن عبدالله بن شهاب رحمه الله دي. (۲)
عبدالله:- دا عبیدالله بن عبدالله بن عتبة بن مسعود رحمه الله دي. (۳)
ابن عباس:- دا مشهور صحابی عبدالله بن عباس بن عبدالمطلب رضي الله عنهما دي. (۴)

صعب بن جثامة:-داحضرت صعب بن جثامة لیثی حجازی رضي الله عنه دي. (۵)
دحدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت:-علامه عینی رحمه الله فرمائی چه حدیث مبارك خوعین ترجمه ده اودَدې نه دَ قوی مطابقت تصور نه شی کیدې. (۶)
تشریح:- مطلب داچه په مسلمانانوکښې چاته هم داحق حاصل نه دې چه هغوی ځنګلاتو کښې یودَ څرن ځائی دَځپل ځان دَپاره مخصوص کړي اونورخلق دَ هغې نه منع کړي.اوصرف الله سبحانه وتعالی اودَهغه رسول ﷺ اوځوك چه دَ هغوی په ځائی خلیفه دوخت وی. اودَ عامومسلمانانودَمصلحت دَپاره هغه دا ضروری ګنړی نوهغوی ته داحق حاصل دې چه هغه یودَ څرن ځائی مخصوص کړی. (۷)اوامام هم یوداسې دَ څرن ځائی مخصوص کولې شی چه دَچا مملوك نه وی لکه وادیانې ځنګلې او دَ مرو زمکې وغیره.(۸)
لکه څنګه چه حضرت ابوبکرصدیق، حضرت عمر فاروق اوحضرت عثمان غنی رضي الله عنهم نه داسې کول ثابت دی. اوچه کله په حضرت عمر رضي الله عنه باندې یوسړی دا اعتراض اوکړو نوهغه په جواب کښې اوفرمائیل چه دا دَالله تعالی سبحانه وتعالی زمکه ده اوهم دَالله تعالی دَ مال دَ حفاظت دَپاره دا مخصوص کړې شوې ده.(۹)

قوله: وقال بلغنا أن النبي صلى الله تعالى عليه وسلم الخ:- دلته دَ بخاری شریف تقریبًادَټولو راویانوپه نسخو کښې داسې دی چه وقال بلغنا الخ بغیردَابوذر رحمه الله دَ نسخې نه په هغې کښې دی وقال أبوعبدالله . حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی هم په دې وجه بعض شراح ته دا وهم شوې دې چه دا دَمصنف یعنی امام بخاری رحمه الله کلام دې حالانکه داسې نه ده دا کلام دَ ابن شهاب زهری رحمه الله دې اودا روایت مرسل یا معطل دې. اوهم دَدې حدیث باب په

---

(۱) کشف الباری:۱/۳۶۳، ۳/۲۸۲.
(۲) کشف الباری:۱/۳۲۶.
(۳) کشف الباری:۱/۳۲۶.
(۴) کشف الباری:۱/۴۳۵ ، ۲/۲۰۵.
(۵) کشف الباری کتاب جزاء الصید باب إذا أهدی للمحرم حمارا وحشیا حیا الخ..
(۶) عمدة القاری: ۱۲/۳۰۰ إرشادالساری:۵/۳۶۲.
(۷) عمدة القاری: ۱۲/۳۰۰إرشادالساری:۵/۳۶۲.
(۸) إرشادالساری:۵/۳۶۲.
(۹) عمدة القاری:۱۲/۳۰۰.

اسنادسره موصولاً هم نقل کړې شوې دې (۱) لکه څنګه چه امام ابوداؤد په خپل سنن کښې دَدې خبرې تصریح کړې ده (۲) دغه شان ابن سعد رحمه الله دَحضرت عمر رضي الله عنه اثر موصولاً نقل کړې دې (۳) اودَدې تعلیق مطلب دادې چه امام ابن شهاب زهری رحمه الله فرمائی چه مونږ ته داخبر رسیدلې دې چه نبی کریم ﷺ نقیع محفوظ کړو اوحضرت عمر رضي الله عنه سرف او ربذة محفوظ کړل.

قوله: النقیع:- **نقیع**: دَنون فتحه سره او قاف په کسره سره دې. دادَمدینې منورې نه شل فرسخ فاصله باندې ځائی دې او په اصل کښې نقیع هرهغه ځائی ته وئیلې شی چرته چه اوبه جمع وی اوهلته وابنه راؤټوکیږی. (۴)

قوله: الشرف:- دادَ شین او راء فتحه سره دې زمونږ په متداول نسخوکښې اودَبخاری شریف دَ بعض شراح په نسخو کښې دا هم دغه شان دې. (۵) دا دَ مدینې منورې نه دَ یوځومیله فاصله باندې یوځائی دې هغې ته وائی. (۶) اودَ بعض شراح په نسخو کښې دا سین سره دې. (۷) علامه میاطی رحمه الله فرمائی چه دا خطاء ده او صحیح هم شرف دې.لکه چه دَ بخاری بعض راویانوذکرکړې دې او په موطاء ابن وهب کښې هم دغه شان دې. اوتر کومې چه دَ سرف تعلق دې نوهغه دَمکې مکرمې نه تقریباً شپږ میله لرې دَ یوځائې نوم دې. (۸) او په دې لفظ باندې الف اولام هم نه شی داخلیدې. (۹)

قوله: الربذة:- دا دَ راء او باء فتحې سره دې اوذات عرق سره نیزدې دَ یوکلی نوم دې اودَمدینې منورې نه تقریباً درې میله فاصله باندې دې. (۱۰)

....

---

(۱) فتح الباری:۵/۵۷إرشادالساری:۵/۳۶۲عمدة القاری:۱۲/۳۰۱.

(۲) سنن ابوداؤد کتاب الخراج والامارة والفئ باب فی الارض یحسبها الامام أوالرجل رقم:۳۰۸۳ وقال بعده: قال ابن شهاب رحمه الله تعالی:وبلغنی أن رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم حمی النقیع.

(۳) الطبقات لابن سعد رحمه الله ۳/۳۰۵ ترجمة عمر. رضي الله عنه

(۴) إرشاد الساری:۵/۳۶۲.

(۵) صحیح بخاری:۱۱/۳۱۶قدیمی. فتح الباری:۵/۵۸عمدة القاری:۱۲/۳۰۱.

(۶) عمدة القاری:۱۲/۳۰۱.

(۷) إرشادالساری:۵/۲۶۲ عمدة القاری:۱۲/۳۰۱.

(۸) المصدرالسابق.

(۹) فتح الباری:۵/۵۸.

(۱۰) عمدة القاری:۱۲/۳۰۱.

١٣- باب: شرب الناس والدواب من الانهار

د نهرونو نه انسانان او حیوانان اوبه څکلی شی

دترجمة الباب مقصد:- امام بخاري رحمه الله فرمائي چه په عامونهرونوکښې یوسړی ته داحق حاصل نه دی هغه نور خلق د اوبوڅکلونه یا څناور د اوبوڅکلونه منع کړی اودامسئله متفق علیه ده (١)دکومې تفصیل چه په شاته ابواب کښې تیرشوې دې.

[حدیث ٢٢٤٢](٢) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ أَبِي صَالِحٍ السَّمَّانِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ-رضی الله عنه-أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ-صلی الله علیه وسلم- قَالَ «الْخَيْلُ لِرَجُلٍ أَجْرٌ، وَلِرَجُلٍ سِتْرٌ، وَعَلَى رَجُلٍ وِزْرٌ، فَأَمَّا الَّذِي لَهُ أَجْرٌ فَرَجُلٌ رَبَطَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، فَأَطَالَ بِهَا فِي مَرْجٍ أَوْ رَوْضَةٍ، فَمَا أَصَابَتْ فِي طِيَلِهَا ذَلِكَ مِنَ الْمَرْجِ أَوِ الرَّوْضَةِ كَانَتْ لَهُ حَسَنَاتٍ، وَلَوْ أَنَّهُ انْقَطَعَ طِيَلُهَا فَاسْتَنَّتْ شَرَفًا أَوْ شَرَفَيْنِ كَانَتْ آثَارُهَا وَأَرْوَاثُهَا حَسَنَاتٍ لَهُ، وَلَوْ أَنَّهَا مَرَّتْ بِنَهَرٍ فَشَرِبَتْ مِنْهُ وَلَمْ يُرِدْ أَنْ يَسْقِيَ كَانَ ذَلِكَ حَسَنَاتٍ لَهُ، فَهِيَ لِذَلِكَ أَجْرٌ، وَرَجُلٌ رَبَطَهَا تَغَنِّيًا وَتَعَفُّفًا ثُمَّ لَمْ يَنْسَ حَقَّ اللَّهِ فِي رِقَابِهَا وَلاَ ظُهُورِهَا، فَهِيَ لِذَلِكَ سِتْرٌ، وَرَجُلٌ رَبَطَهَا فَخْرًا وَرِيَاءً وَنِوَاءً لأَهْلِ الإِسْلاَمِ، فَهِيَ عَلَى ذَلِكَ وِزْرٌ». وَسُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ-صلی الله علیه وسلم- عَنِ الْحُمُرِ فَقَالَ «مَا أُنْزِلَ عَلَيَّ فِيهَا شَىْءٌ إِلاَّ هَذِهِ الآيَةُ الْجَامِعَةُ الْفَاذَّةُ (فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ * وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ)[٢٧٠٥، ٣٤٤٦، ٤٦٧٨، ٤٦٧٩، ٦٩٢٣]

ترجمه:- حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ فرمائيلي اس د یوسړی دپاره (سبب) داجر اوثواب دې اود یوسړی دپاره پرده (بچاؤ) دې اود یوسړی دپاره وبال دې بهرحال دهغه سړی دپاره چه (سبب) داجر اوثواب دې نوهغه هغه سړی دې چه دالله تعالی سبحانه وتعالی دپاره ئی دا اس تړلې دې. د څرن په ځائی کښې یا باغ کښې دهغه رسئی اوږده کړی نوهغه اس دڅرن په ځائی کښې یا د باغ کښې دڅپلې رسئی د اوږدوالی په اندازه خوری څکی نودده دپاره نیکئی لیکلې کیږی. اوکه چرې دهغه رسئی پرې شی اوهغه د یواوچتوالی یا دوو اوچتوالو برابر اوتختی منډه کړی نودهغه د خپو نښې اود خرانشه ټول به دهغه د پاره نیکئی شمیرلې شی. اوکه هغه چرته په واله باندې تیرشی اودهغې نه اوبه اوڅکی سره ددې چه مالك

---

(١) عمدة القاري:١٢/٣٠١.

(٢) أخرجه البخاری رحمه الله تعالی أیضًا فی الجهاد باب الخیل ثلاثة الخ رقم:٢٨٦٠ و فی المناقب باب رقم:٣٦٤٦ وفی التفسیر سورة إذا لزلت رقم:٤٩٦٢، ٤٩٦٣ وفی الاعتصام باب الاحکام التی تصرف بالدلائل الخ رقم: ٧٣٥٦ وأخرجه النسائی رحمه الله تعالی فی کتاب الخیل والسیف والرمی باب الخیل معقود فی نواصیها الخیر إلی یوم القیمة رقم:٣٥٩٣ ومسلم رحمه الله تعالی فی الزکاة باب إثم مانع الزکاة رقم:٢٢٩٠ وانظر: جامع الاصول الکتاب الاول فی الزکاة الباب الاول فی وجوبها وإثم تارکها رقم:٢٦٥٧.

ئى دَ اوبوځکلو اراده نه وى کړې نوبيابه هم دَهغه دَپاره نيکئى ليکلې کيږى دَداسې سړى دَپاره خو اس ثواب اوهم ثواب دې. اويوهغه سړې دې چه اس ئى تړلې دې روپو ګټلو او دَ سوال نه دَ بچ کيدلودَپاره بيا دَهغه په سټ او پټوکښې چه کوم دَ الله تعالى حق دې هغه هيرنه کړى نودَ داسې سړى دَپاره (اس) پرده (يعنى بچاؤ) دې اوکوم سړې چه اس اوتړى فخر اوکبر ښائى اودَ اهل اسلام دَ نقصان رسولودَپاره نودَداسې سړى دَپاره دا اسونه وبال اوعذاب دې.

دَ رسول الله ﷺ نه دَ خرو باره کښې تپوس اوشو نوحضورپاك اوفرمائيل چه الله سبحانه وتعالى دَدې متعلق(څه خاص) حکم په ماباندې نه دې نازل کړې مګر دَ سورت إذازلزلت دا يوآيت کوم چه جامع دې ﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۝ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ۝﴾ الاية يعنى چه څوك يو ذره برابر نيکى کوى هغه وينى او څوك چه يوذره برابر بدى کوى هغه به هم وينى.

رجال الحديث

عبدالله بن يوسف:- داعبدالله بن يوسف تنيسى مصرى رحمه الله دې. (١)

مالك بن انس:-دا امام دارلهجرة مالك بن انس بن مالك بن ابى عامر، ابوعبدالله مدنى رحمه الله دې. (٢)

زيدبن اسلم:- دا زيدبن اسلم عدوى مدنى رحمه الله دې. (٣)

أبى صالح السمان:- دا ابوصالح ذكوان مدنى رحمه الله دې. (٤)

ابوهريره:- اوحضرت ابوهريره رضي الله عنه تذكره هم تيره شوې ده. (٥)

حل اللغات:- المرج: دَ څرن ځائى ارت اوكولاؤ دَ وښوالازمكه، دَدې جمع مروج راځى. (٦)

الطيل والطول: هغه اوږده رسئى چه يوسرئى موګى وغيره پورې وى او بل سردَ اس خپه کښې تړلې وى دې دَپاره چه ګرځيدې شى څرن کولې شى ليکن چرته تختيدې نه شى. (٧)

استنان: دَاس بغيردَ سورنه په مستئى سره يوځوابل خوامندې وهل. (٨)

نواء: دَمفاعله نه مصدردې ناواه مناواة نونواء فخر كول دښمنى كول مقابله كول. (٩)

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: أنها مرت بنهرفشربت منه الخ سره دې. اودَدې توضيح داده که چرې دَ نهرونواوبه دَچا دَپاره مخصوص

---

(١) كشف البارى:١/٢٨٩، ٤/١١٣.
(٢) كشف البارى:١/٢٩٠، ٢/٨٠.
(٣) كشف البارى:٢/٢٠٣.
(٤) كشف البارى:١/٦٥٨.
(٥) كشف البارى:١/٦٥٩.
(٦) النهاية: ٢/٦٤٨.
(٧) النهاية:٢/١٢٨.
(٨) النهاية: ١/٨١٤.
(٩) النهاية:٢/٨٠٠.

وې نوخامخابه د اذن اواجازت ضرورت وو لیکن شارع ﷺ چه مطلقا ذکر کړې نومعلومه شوه چه د نهرونواوبه د چاد پاره مخصوص نه دی.[1]

قوله: ثم لم ينس حق الله في رقابها ولاظهورها۔ بیاد هغوی په ستبونو او شاګانو کښې د الله سبحانه وتعالی چه کوم حق دې هغه مه هیره وئی یعنی ددې په تجارت کښې زکوة اداکوئی.[2] او بعض حضرات فرمائی چه ولاظهورها نه مراد دادې چه په هغې باندې د الله سبحانه وتعالی په لار کښې سورلی کوئی اوامام ابوحنیفه رحمه الله د خیل سانمه په سلسله کښې ددې روایت نه استدلال کوی د کوم تفصیل چه کتاب الزکوة کښې تیرشو.[3] اویاددې نه مراد دادې په دې باندې د ده د طاقت نه زیات بوج مه اچوئی.[4] داهم وئیلې شوی دی چه دې نه مراد دادې چه د دې په ذریعه د ضرورت مندو اومحتاجانو امدادکوئی.[5]

قوله: وسئل رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم عن الخمر۔ یعنی د رسول الله ﷺ نه د خرو د حکم باره کښې پښتنه اوشوه. علامه قسطلانی رحمه الله فرمائې چه دا سائل صعصعة بن ناجیة رضی الله عنه وو چه د مشهورشاعر فرزوق نیکه دې.[6] او سوال د خرو د زکوة اوصدقه باره کښې وو لکه چه علامه خطابی رحمه الله نه نقل کړې شوې دی.[7] نورسول الله ﷺ آیت مبارک ﴿فَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۝ وَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ۝﴾ (الزلزال: ۷،۸) په عموم سره جواب طرف ته اشاره اوفرمائیله یعنی چه کوم سړې ذره برابرهم نیکی کوی (ضرور) به هغه اووینی (که هغه نیکی اوعمل هرڅومره معمولی وی او وړوکې وی بیشکه هغه ته به د کړې نیکئی بدله ملاویږی) اوکوم سړې چه یوه ذره برابربدی کوی (یقیناً) به هغه وینی (اودهغې نتیجه زغمی).[8]

بعض حضرات فرمائی چه دا آیت مبارک ډیر جامع او بې مثاله دې او لږ شان الفاظوسره ډیره زیات معانی ته جامع کیدو کښې بل یوآیت ددې په شان نشته. ځکه چه دا د خیراوشر هرې یوې معنې ته شامل دې.[9] لکه څنګه چه پخپله رسول الله ﷺ ارشادفرمائیلې دې. إلا هذه الآية الجامعة الفاذة او په یوروایت کښې کعب احبار رحمه الله د نبی کریم ﷺ ارشاد نقل کړې دې

---

[1]) عمدة القاری: ۱۲/۳۰۶.

[2]) إرشادالساری: ۵/۳۶۴ عمدةالقاری: ۱۲/۳۰۳.

[3]) المصدرالسابق.

[4]) المصدرالسابق.

[5]) المصدرالسابق.

[6]) إرشادالساری: ۵/۳۶۴.

[7]) إرشادالساری: ۵/۳۶۴ عمدة القاری: ۱۲/۳۰۴.

[8]) معارف القرآن للشیخ الکاندهلوی رحمه الله ۸/۵۱۹.

[9]) عمدةالقاری: ۱۲/۳۰۴ الکوثر الجاری: ۵/۶۸.

چه دا دوه آیاتونه داسې نازل شوی چه د تورات اوانجیل خلاصه او حاصل دې او په یوروایت کښې دی سورة إذا زلزلت الارض د تلاوت ثواب دنصف قرآن د ثواب برابردې.(١)

علامه ابن العربی رحمه الله فرمائی چه ددې آیاتونو په عموم باندې دټولو علماؤ اتفاق دې.(٢)علامه عینی رحمه الله فرمائی ددې آیت مبارك په ذریعه دجواب تفصیل دادې لکه چه دهغوی سوال دا وو چه آیا دخرو هم هغه حکم دې کوم چه د اسونودې؟ نودآیت مبارك په ذریعه جواب ورکړې شو که چرې دغه خره د خیر په کارونوکښې وی نوضرور به د هغې بدله اوثواب ورکولې شي اوکه چرې د شرپه کارونوکښې وی نو یقینا دهغې بدله اوعذاب نه خوری.(٣)

یوه شبه اودهغې جواب: اوس یوسوال داکیږی چه هغوی د بغال قچرو باره کښې سوال ولې اونه کړو؟ ددې جواب بعض علماؤ دا ورکړې دی چه دقچرباره کښې سوال ځکه اونه کړې شو چه هغه هم د خرو په شان دی اوهم دهغې په حکم کښې داخل دی.(٤)

یوبل جواب دا علامه ابن العربی رحمه الله نقل کړې دې چه هغه وخت د عربو په زمکه باندې د قچرو وجودنه وو اوړومبی قچر چه هلته اورسیدو هغه دلدل نومې قچر وو کوم چه مقوقس حضوریاك ته هدیه رالیګلې وه.(٥)

[حدیث ٢٢٤٣] (٦)حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ حَدَّثَنَا مَالِكٌ عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ يَزِيدَ مَوْلَى الْمُنْبَعِثِ عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ-رضي الله عنه-قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ-صلى الله عليه وسلم-فَسَأَلَهُ عَنِ اللُّقَطَةِ، فَقَالَ «اعْرِفْ عِفَاصَهَا وَوِكَاءَهَا، ثُمَّ عَرِّفْهَا سَنَةً، فَإِنْ جَاءَ صَاحِبُهَا وَإِلاَّ فَشَأْنَكَ بِهَا». قَالَ فَضَالَّةُ الْغَنَمِ قَالَ «هِيَ لَكَ أَوْ لأَخِيكَ أَوْ لِلذِّئْبِ». قَالَ

---

(١) معارف القرآن للشیخ کاندهلوی:٥١٩/٨.

(٢) حکام القرآن لابن العربی رحمه الله ٤٤٠/٤.

(٣) عمدة القاری:٣٠٤/١٢.

(٤) احکام القرآن لابن العربی رحمه الله ٤٤٠/٤.

(٥) المصدرالسابق.

(٦) أخرجه البخاری رحمه الله تعالی أیضًا فی صحیحه کتاب العلم باب الغضب فی الموعظة والتعلیم الخ رقم:٩١ وکتاب اللقطة باب ضالة الابل الخ رقم:٢٤٢٧ وباب إذا لم یوجد صاحب اللقطة الخ رقم:٢٤٢٩ وباب إذا جاء صاحب اللقطة بعدسنة الخ رقم:٢٤٣٦ وباب من عرف اللقطة ولم یدفعهاإلی السلطان رقم:٢٤٣٨ وکتاب الطلاق باب حکم المفقود فی أهله وماله رقم:٥٢٩٢ وکتاب الادب باب مایجوز من الغضب والشدة لامرالله تعالی رقم:٦١١٢ ومسلم رحمه الله تعالی فی صحیحه کتاب اللقطة باب معرفة العفاص والوکاء وحکم ضالة الغنم والابل رقم: ٤٤٩٨- ٤٥٠٥ وأبوداؤد رحمه الله تعالی فی سننه کتاب اللقطة باب التعریف باللقطة رقم: ١٧٠٤ – ١٧٠٨ والترمذی رحمه الله تعالی فی حامعه کتاب الاحکام باب ماجاء فی اللقطة وضالة الابل والغنم رقم:١٣٧٢ – ١٣٧٣ وابن ماجة رحمه الله تعالی فی سننه کتاب القطة باب ضالة الابل والبقر والغنم رقم:٢٥٠٤ وباب اللقطة رقم:٢٥٠٧.

فَضَالَّةُ الإِبِلِ قَالَ «مَالَكَ وَلَهَا مَعَهَا سِقَاؤُهَا وَحِذَاؤُهَا، تَرِدُ الْمَاءَ وَتَأْكُلُ الشَّجَرَ، حَتَّى يَلْقَاهَا رَبُّهَا». [ر: ٩١]

ترجمه:- حضرت زيدبن خالد ﷺفرمائيلى چه يوسړى رسول الله ﷺ له راغلواو لقطه (پريوتلى څيز)باره كښې سوال اوكړو. حضورپاك ارشاد اوفرمائيلو دَهغه ظرف (تيله) اودَدې دَتړلوڅيزاوپيژنه بيا دَيوكال پورې ددې اعلان اوكړه اوس كه دَهغې مالك راغلو (نووړئى كړه) گنى چه څه غواړې كوه. هغه وئيل وركه شوې چيلئى؟ حضورپاك اوفرمائيل هغه ستا ده يا ستاد رور ده يا د شرمخ. هغه وئيل ورك شوې اوښ؟ حضورپاك اوفرمائيل چه اوښ سره ستا څه غرض دې هغې سره دَ هغې مشك او موزه هرڅه موجود دى په اوبوكښې وركوزيږى يعنى پخپله اوبه څكى، اودَ ونوپانړې خورى تردې چه دَهغې مالك راشى اوهغه واخلى.

حل اللغات: **اللقطة**: هغه څيزچه تاته په لاركښې پروت ملاؤشى. اوهغه ته اوچت كړې ياهغه متروك څيز دكوم مالك چه معلوم نه وى.

القيط: اوچت كړې شوې ماشوم اوهغه وړوكي ماشوم چه اوغورزولې شى. **من لقط لقطاً** (ن): دَ زمكې نه اوچتول.

والتقط الشئ: بغيردَ قصد او طلب نه په يوڅيز خبريدل، **اللقطة سيت بها لانها تلتقط غالبًا**: او پريوتلې څيز ته **لقطة** څكه وئيلې شى چه بلا قصد او طلب په زمكه ملاويږى او اوچت كړې شى.([1])

عفاص: كاك، دَ بوتل سر، دَ څرمن وغيره نه جوړشوې تيلئى په كوم كښې چه سامان كيخودې شى.([2]) **وكاء**: دَمشك وغيره دَتړلومزې، لوښې وغيره دكوم سرچه تړلې شوى وى. دَدې جمع اوكية راځى.([3])

رجال الحديث

إسماعيل:-دا اسماعيل بن ابى اويس رحمه الله دې.([4])
مالك:- دا امام مالك بن انس رحمه الله دې. ([5])
ربيعة بن ابى عبدالرحمن:-دا ربيعه بن ابى عبدالرحمن فروخ رحمه الله دې. دَ ربيعة الرائې په نوم سره مشهوردې. ([6])

---

[1]) النهاية:٦٠٩/٢ طلبة الطلبة للنسفى:٢٠٨.
[2]) النهاية: ٢٢٧/٢.
[3]) النهاية:٨٧٧/٢.
[4]) كشف البارى:١١٣/٢.
[5]) كشف البارى:٢٩٠/١، ٨٠/٢.
[6]) كشف البارى:٤٣٤/٣.

یزیدمولی المنبعث:-دا یزید مولی المنبعث مدنی رحمه الله دې.[1]
زیدبن خالد جهنی رضي الله عنه:- دا ابوعبدالرحمن زید بن خالد جهنی رضي الله عنه دې.[2]
دحدیث ترجمة الباب سره مناسبت:- دحدیث ترجمة الباب سره مناسبت قوله: تردالماء سره دې یعنې حضورپاك د یو ورك شوی اوښ د اخستلو نه منع فرمائیلې ځکه چه دا ولګې اوتندې د وجې نه دهغه د مرګیدو اندیښنه نشته ځکه چه هغه پخپله داوبود چینې نه اوبه څکی اوهغه څوك منع کولې نه شی اوداددې دپاره دې چه الله تعالی دا چینې او نهرونه دټولو خلقو او ځناورو د فائدې دپاره جوړکړی دی اوددې دالله تعالی نه سوا بل هیڅوك مالك نشته[3] د حدیث مبارك متعلقه مسائلوباندې تفصیلی بحث کشف الباری کتاب العلم باب الغضب فی الموعظة والتعلیم إذا رأی مایکره کښې تیرشوې دې.

۱۴-باب: بیع الحطب والکلاء
دلرګی اود وښود بیع بیان

دترجمة الباب مقصد:- دا باب د لرګی او وښود خرڅ په بیان کښې دې اودامام بخاری رحمه الله مقصد دادې چه ددې دواړو خرڅول جائزدی که یوسړی ددې احراز کړې وی او په خپل تحویل کښې ئې اخستې وی نوهغه ددې مالك شو اوس هغه دا خرڅولې شی.[4]
حافظ ابن حجر رحمه الله اوعلامه عینی رحمه الله دعلامه ابن بطال رحمه الله قول نقل کړې دې چه مباح لرګی او واښه راغونډول دمتفق علیها مسائلونه دې او په دې کښې دچاهم اختلاف نشته تردې چه هغه لرګی او واښه څوك په خپل مملوکه زمکه کښې اولګوی نوبیاددې دهریودپاره اباحت مرتفع کیږی.[5] خو مونږ ته د شارح ابن بطال رحمه الله په متداوله نسخوکښې دمتفق علیه الفاظ نه دی ملاؤشوی.[6]
یوسوال اودهغې جواب:-دلته یوسوال داپیداکیږی چه امام بخاری رحمه الله دا باب په ابواب الشرب کښې ولې ذکر کړو نوددې دوه جوابات ورکړې شوی دی: ① په اصل کښې دړې څیزونه داسې دی چه د حقوق عامه نه شمیرلې شوی دی حطب کلاء اوماء هرسړی ته ددې نه فائده حاصلیږی ددې دپاره چه کوم ځائی امام بخاری رحمه الله داوبوذکر کړې دې هلته ئی د دې دواړو څیزونوهم ذکرکړې دې. چونکه امام بخاری رحمه الله دې نه وړاندې دا خودلی راروان دې چه صاحب الحوض اودغه شان صاحب القریة أحق بمائه چه داخلق دځپلو اوبوډیر حقداردی

---

[1]) کشف الباری:۳/۵٤۳.
[2]) کشف الباری:۳/۵٤٤.
[3]) إرشاد الساری:۵/۳۶۵عمدة القاری:۱۲/۳۰٤.
[4]) عمده القاری:۱۲/۳۰۵ فتح الباری:۵/۶۰.
[5]) المصدرالسابق.
[6]) شرح ابن بطال:۶/٤۱۸ طبع: دارالکتب العلمیة.

نواوس ددې نه پس ضمناً د کلاء اوحطب تذکره هم اوفرمائیله که څوك سړې لرګی راغونډوی يا وابنه راجمع کوی نوهغه ددې مالك دې.(۱)

② او دويم جواب دادې چه امام بخاری رحمه الله په اصل کښې داخودل غوارې چه سړې کله د احتطاب او احتشاش د وجې نه مالك جوړشی نوهغه ته په دې کښې د مالکانه تصرف کولو اختيارحاصليږي. نود احياء موات د وجې نه خو په طريق اولی به هغه د زمکې مالك شی نولکه چه دې نه هغه د احياء موات مسئله ثابتوی.(۲)

[حديث ۲۲۴۴](۳) حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ -رضي الله عنه- عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «لأَنْ يَأْخُذَ أَحَدُكُمْ أَحْبُلاً، فَيَأْخُذَ حُزْمَةً مِنْ حَطَبٍ فَيَبِيعَ، فَيَكُفَّ اللَّهُ بِهِ وَجْهَهُ، خَيْرٌ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ النَّاسَ أُعْطِيَ أَمْ مُنِعَ». [ر: ۱۴۰۲]

ترجمه:- دحضرت زبير بن عوام رضی الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ ارشاد فرمائيلې دې که په تاسو کښې څوك رسئی واخلی اود لرګو ګیډۍ راوړی خرڅ ئې کړی او الله سبحانه وتعالی دهغې (د ثمن په ذريعه) دهغه عزت بچ کړی نودادهغې نه بهترده چه د خلقو نه سوال اوکړی اوبيا هغه ته ورکړې شی يا منع کړې شی.

حل اللغات: أحبل: دا دحبل جمع ده رسئی دتړلوڅه څيز، ددې جمع حبال حبول احبال هم راځی.(۴)

رجال الحديث

معلى بن أسد:- داابوالهيثم معلى بن اسد العمی البصری رحمه الله دې.(۵)

وهيب:- دا وهيب بن خالد بن عجلان الباهلي رحمه الله دې.(۶)

هشام:- دا هشام بن عروة بن زبير رحمه الله دې.(۷)

عن أبيه:- دا عروة بن زبير بن العوام رحمه الله دې.(۸)

---

(۱) عمدة القاری:۳۰۵/۱۲ بتفصيل.

(۲) فتح الباری:۶۰/۵ بتفصيل.

(۳) أخرجهالبخاری رحمه الله تعالی أيضًا فی الزكاةباب الاستعفاف عن المسئلة رقم:۱۴۷۱ وفی البيوع باب كسب الرجل وعمله بيده رقم:۲۰۷۵ وقد تفردبه الامام البخاری رحمه الله تعالیوانظر جامع الاصول: ۱۴۶/۱۰ رقم:۷۶۲۶.

(۴) النهاية:۳۲۵/۱، ۳۲۶.

(۵) كشف الباری كتاب الحيض باب المرأة تحيض بعد الافاضة.

(۶) كشف الباری:۱۱۸/۲.

(۷) كشف الباری:۴۳۲/۲،۱۲۹/۱.

(۸) كشف الباری:۲۹۱/۱.

زبیربن العوام:- دا مشهورصحابی حضرت زبیر بن العوام بن خویلدبن اسدبن عبدالعزی بن قصی بن کلاب ابوعبدالله القرشی الاسدی رضی الله عنه دې.[1]

دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: فیاخذ حزمة من حطب فیبیع سره واضح دی.[2]

حدیث ۲۲۴۵ [۳] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي عُبَيْدٍ مَوْلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ - رضی الله عنه - يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «لأَنْ يَحْتَطِبَ أَحَدُكُمْ حُزْمَةً عَلَى ظَهْرِهِ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ أَحَدًا فَيُعْطِيَهُ أَوْ يَمْنَعَهُ». [ر: ۱۴۰۱]

ترجمه:- حضرت ابوهریره رضی الله عنه فرمائی چه رسول الله ﷺ فرمائیلی دی که په تاسو کښې څوک په خپله شاباندې د لرګو ګیډې راوړی راشی نودا دهغې نه بهتردی چه دچانه سوال اوکړی بیا هغه ده ته ورکړی یا ورنه کړی.

رجال الحدیث

یحیی بن بکیر:- دا یحیی بن عبدالله بن بکیرمخزومی مصری رحمه الله دې.[4]

لیث:- دا امام لیث بن سعد رحمه الله دی.[5]

عقیل:- داعقیل بن خالد بن عقیل رحمه الله دی.[6]

ابن شهاب:- دا محمدبن مسلم بن عبیدالله بن عبدالله بن شهاب الزهری رحمه الله دې.[7]

أبی عبیدمولی عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه:- دا سعدبن عبید ابوعبیدمولی عبدالرحمن بن عوف رحمه الله دې اوهغوی ته مولی ابن ازهرهم وئیلې شی.[8]

---

[1] کشف الباری: ۱۶۹/۴.

[2] کشف الباری: ۳۰۵/۱۲.

[3] أخرجه البخاری رحمه الله تعالی أیضًا فی الزکاة باب الاستعفاف عن المسالة رقم: ۱۴۷۰ وفی باب قول الله عزوجل: ﴿لَا يَسْـَٔلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا﴾ رقم: ۱۴۸۰ وفی البیوع باب کسب الرجل وعمله بیده رقم: ۲۰۷۴ ومسلم رحمه الله تعالی فی الزکاة باب کراهیة المسالة للناس رقم: ۲۴۰۰ والترمذی رحمه الله تعالی فی الزکوة باب ماجاء فی النهی عن المسالة رقم: ۶۸۰ والنسائی رحمه الله تعالی فی الزکاة باب الاستعفاف عن المسئلة رقم: ۲۵۹۰.

[4] کشف الباری: ۳۲۳/۱.

[5] کشف الباری: ۳۲۴/۱.

[6] کشف الباری: ۳۲۵/۱،۴۵۵/۳.

[7] کشف الباری: ۳۲۶/۱.

[8] کشف الباری کتاب البیوع باب کسب الرجل وعمله بیده.

دحديث باب ترجمة الباب سره مناسبت:- دحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت دحديث سابق په شان دے

[حديث ۲۲۴۶](۱) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا هِشَامٌ أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ أَخْبَرَهُمْ قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ شِهَابٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ حُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ - رضى الله عنهم - أَنَّهُ قَالَ أَصَبْتُ شَارِفًا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فِي مَغْنَمٍ يَوْمَ بَدْرٍ قَالَ وَأَعْطَانِي رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - شَارِفًا أُخْرَى، فَأَنَخْتُهُمَا يَوْمًا عِنْدَ بَابِ رَجُلٍ مِنَ الأَنْصَارِ، وَأَنَا أُرِيدُ أَنْ أَحْمِلَ عَلَيْهِمَا إِذْخِرًا لأَبِيعَهُ، وَمَعِي صَائِغٌ مِنْ بَنِي قَيْنُقَاعَ فَأَسْتَعِينَ بِهِ عَلَى وَلِيمَةِ فَاطِمَةَ، وَحَمْزَةُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ يَشْرَبُ فِي ذَلِكَ الْبَيْتِ مَعَهُ قَيْنَةٌ، فَقَالَتْ أَلاَ يَا حَمْزَ لِلشُّرُفِ النِّوَاءِ. فَثَارَ إِلَيْهِمَا حَمْزَةُ بِالسَّيْفِ، فَجَبَّ أَسْنِمَتَهُمَا، وَبَقَرَ خَوَاصِرَهُمَا، ثُمَّ أَخَذَ مِنْ أَكْبَادِهِمَا. قُلْتُ لاِبْنِ شِهَابٍ وَمِنَ السَّنَامِ قَالَ قَدْ جَبَّ أَسْنِمَتَهُمَا فَذَهَبَ بِهَا. قَالَ ابْنُ شِهَابٍ قَالَ عَلِيٌّ - رضى الله عنه - فَنَظَرْتُ إِلَى مَنْظَرٍ أَفْظَعَنِي فَأَتَيْتُ نَبِيَّ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - وَعِنْدَهُ زَيْدُ بْنُ حَارِثَةَ فَأَخْبَرْتُهُ الْخَبَرَ فَخَرَجَ وَمَعَهُ زَيْدٌ، فَانْطَلَقْتُ مَعَهُ، فَدَخَلَ عَلَى حَمْزَةَ فَتَغَيَّظَ عَلَيْهِ فَرَفَعَ حَمْزَةُ بَصَرَهُ وَقَالَ هَلْ أَنْتُمْ إِلاَّ عَبِيدٌ لآبَائِي فَرَجَعَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - يُقَهْقِرُ حَتَّى خَرَجَ عَنْهُمْ، وَذَلِكَ قَبْلَ تَحْرِيمِ الْخَمْرِ. [ر: ۱۹۸۳]

ترجمه:- حضرت على بن ابى طالب ﷺ فرمائى چه د غزوه بدر په مال غنيمت كښې يوه ځوانه اوښه مارسول الله ﷺ سره اوليدله او يوه بله اوښه رسول الله ﷺ ماته (خمس د مال نه) راكړه. يوورځ ما دا دواړه اوښې د يوانصارى سړى په دروازه كې كينولې او ما اراده كوله چه په دې دواړو اوښوباندې اذخربارکړم او راوړم چه خرڅ ئى كړم اوما سره د قنقاع يو زرګرهم وو اود هغه (اذخرپه پيسو)سره دحضرت فاطمه ﷺ په وليمه كښې امدادواخلم اوحضرت حمزه ﷺ بن عبدالمطلب(هغه وخت) هم هغه كوركښې شراب څكل اوحضرت حمزه ﷺ سره يوه سندر غاړې هم وه. هغې په خپله سندره كښې دامصرع اووئيله پاسه اې حمزه د چاقوچاقو اوښو طرف ته دې اوريدوسره حضرت حمزه ﷺ توره واخسته اوحمله ئى اوكړه اودهغه اوښوقبونه ئى پرې كړل اودهغوى خيټې ئى اوشلولې اودهغوى اينې ئى راوويستې(ابن جريج ﷺ وائى چه) ما ابن شهاب ﷺ ته اووئيل اوقبونه؟ نوهغه وئيل چه قبونه ئى هم پرې كړل يوړل. ابن شهاب ﷺ وائى چه حضرت على ﷺ فرمائى ماداسې نظاره اوليدله چه هغې سره اوويريدم

۱) أخرجه البخارى رحمه الله تعالى أيضًا فى البيوع باب ماقبل فى الصواغ:۲۰۸۹ وفى الجهاد باب فرض الخمس رقم:۳۰۹۱ وفى المغازى باب رقم:۴۰۰۳ وفى اللباس باب الادوية رقم:۵۷۹۳ ومسلم رحمه الله تعالى فى الاشربة باب تحريم الخمر الخ رقم:۵۱۲۷ وأبوداؤد رحمه الله تعالى فى الخراج باب بيان مواضع قسم الخمر رقم: ۱۹۸۶ وانظر فى جامع الاصول، الفصل الثالث فى الخمر وتحريمها، ومن أى شئ هى؟ رقم:۳۱۴۴.

اونبی کریم ﷺ په خدمت کښې حاضرشوم اوحضورپاك سره حضرت زیدبن حارثه رضی الله عنه هم وو ما هغوی ته ټوله قصه واؤروله نو حضورپاك دهغه خائی نه لاړو اوحضورپاك سره حضرت زید بن حارثه رضی الله عنه هم وو اوزه هم لاړم. رسول الله ﷺ حضرت حمزه رضی الله عنه اورسیدو او په هغه باندې غصه شو په دې باندې حضرت حمزه رضی الله عنه (چه نشه کښې وو) سترګې اوچتې کړې او ونې وئیل ته خوزما د پلارنیکه غلام نې (دې کتوسره) حضورپاك اولته خپې (یعنی رجعت قهقری) واپس شو اودا واقعه د شرابود حراموالی نه وړاندې ده.

حل لغات: شرفا: د زیات عمر ښځه اوښه ددې جمع شُرُوف وشُرَّف وشُرُوف راځی.(١)

اذخر: شنه واښه دیوقسم خوشبوداروابښه لکه چه فارسی کښې کوم ته وائی جمع أذاخر راځی.(٢) **قینة:** وینځه، سندرغاړې ګمنزه کونکې ددې جمع قیان وقینات راځی.(٣)

یقهقر: قَهْقَرَ او تَقَهْقَرَ روستنئی خپې واپس کول، وکذا یقال رجع القهقری هغه واپس لاړو.(٤)

رجال الحدیث

ابراهیم بن موسی:- دا ابراهیم بن موسیٰ بن یزدی الرازی الفراء رحمه الله دې.(٥)
هشام:- دا ابوعبدالرحمن بن هشام بن یوسف الصنعانی رحمه الله دې.(٦)
ابن جریج:- دا ابن جریج عبدالملك بن عبدالعزیز بن جریج رحمه الله دې.(٧)
ابن شهاب:- دامحمدبن مسلم بن غبیدالله بن شهاب الزهری رحمه الله دې.(٨)
علی بنحسین رحمه الله:- دا علی بن حسین بن علی بن ابی طالب الهاشمی زین العابدین رحمه الله دې.(٩)
حسین بن علی رضی الله عنه:- داحسین بن علی بن ابی طالب رضی الله عنهما دې.(١٠)
علی بن ابی طالب رضی الله عنه:- ددوی تذکره هم تیره شوې ده.(١١)

---

(١) النهایة:٨٥٨/١.
(٢) النهایة ٤٦/١ طلبة البطلة للنسفی رحمه الله تعالی:١٨١/١.
(٣) النهایة:٥١١/٢.
(٤) النهایة:٥٠٦/٢.
(٥) کشف الباری کتاب الحیض باب غسل الحائض رأس زوجهاوترجیله.
(٦) کشف الباری کتاب الحیض باب غسل الحائض رأس زوجها وترجیله.
(٧) کشف الباری کتاب الحیض باب غسل الحائض رأس زوجها وترجیله.
(٨) کشف الباری:٣٢٦/١.
(٩) کشف الباری کتاب الغسل باب الغسل بالصاع ونحوه.
(١٠) کشف الباری کتاب التهجد باب تحریض صلی الله تعالی علیه وسلم علی قیام اللیل.
(١١) کشف الباری:١٥٠/٤.

دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: وأنا أرید أن أحمل علیهما إذخر لابیعه سره واضح دې چه ترجمة الباب هم د لرګی اووښو د بیع د جواز باره کښې دې اوحدیث کښې هم صراحت دې.[1]

قوله: ألا یا حمز للشرف النواء:- د شعردې مصرع سره نور هم مصرعې دی لیکن په بخاری شریف کښې صرف دغه یوه مذکوره ده. شراح بخاری ددې قصیدې یوڅو نور اشعار ذکرکړې دی:

الایاحمز للشرف النواء وهن معقلات بالفناء

ترجمه:- اې حمزه پاسه دچاقو اوښوطرف ته منډه کړه کومې چه تړلې دی دکورنه بهرمیدان کښې.

ضع السکین فی اللبات منها وضجهن حمزة بالدماء

ترجمه:- دهغوی په مرئی چاړه کیږده اوای حمزه اوهغه په وینوکښې لړپړ کړه.

وعجل من أطائبها لشرب قدیداً من طبخ أو شواء

ترجمه:- اود هغوی بهترین غوښه د شرابوڅکونکودپاره زر راوړه چه بوټئی پخې شوې وی اوکه وریتې شوی وی.[2]

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه معجم الشعراء کښې مرزبانی لیکلی دی چه دا اشعار عبدالله بن السائب بن ابی السائب المخزومی دی. بیا حافظ رحمه الله دا اشکال اوکړو چه په روایت کښې تصریح ده چه هغه وخت کوم خلق شراب څکونکی وو هغه انصاروو او عبدالله بن السائب انصاری نه دې. بیا حافظ ابن حجر رحمه الله دا جواب ورکړې دې چه ممکن ده په ټولو حاضرینو باندې د انصار اطلاق بالمعنی الاعم یعنی دتغلیب په توګه کړې شوې وی.[3]ددې نه پس فرمائی چاچه دا شعر منظوم کړې او په سندرغاړې وینځې باندې ئې اوئیل ددې مقصود داوو چه په حضرت حمزه رضی الله عنه کښې د اوښو پرې کولو جوش راپیداشی اوټول حاضرین دهغې غوښې اوخوری څکه چه دحضرت حمزه رضی الله عنه سخاوت داول نه مشهور وو هغه ته په شعرونوکښې خطاب کولوسره هغې طرف ته متوجه کړې شو چه اوښې پرې کړه.[4]

قوله: وذلك قبل تحریم الخمر:- یعنی دا ټوله قصه دهغه وخت ده کوم وخت چه شراب حرام شوی نه وو څکه چه حضرت حمزه رضی الله عنه په احد کښې شهید شو او غزوه احد دهجرت په دریم کال نصف شوال کښې پیښه شوې اود شرابو حرمت ددې نه پس نازل شوې. په دې وجه

---

[1]) الکوثر الجاری:٧١/٥ عمدة القاری:٣٠٦/١٢ إرشادالساری:٣٦٩/٥.

[2]) فتح الباری:٢٣٦/٧ عمدة القاری:٣٠٧/١٢ إرشادالساری:٣٦٨/٥ انعام الباری فی شرح أشعار البخاری:٤٨.

[3]) فتح الباری:٢٤٦/٧ انعام الباری فی شرح أشعار البخاری:٤٩.

[4]) المصدرالسابق.

حضورپاك هغه معذور اوګرځولو اومواخذه ئې اونه فرمائيله.[1] لهذا په دې باره کښې کوم سوال او جواب پيداکيږی دهغې ټولو هم دغه جواب دې. چه هغه وخت دغه احکام نه وو نازل شوی د سندرغاړې نه ګانه بجانا اوريدل هم په دغه ذيل کښې دی. کله چه روستو احکامات نازل شو نود پردې حکم هم نازل شو اوبنځوسره ګډوډوالې او ګانې بجانې حرام اوګرځيدې.

السلم: (Predecessor, Anticipation)

سَلَم:- بيع آجل بعاجل يعنی د داسې څيز بيع دکوم قيمت چه فوری اداکړې شی اوهغه څيز (مسلم فيه) دمخصوص صفت سره د چا په ذمه واجب الادا وی. ددې ارکان ايجاب اوقبول دی. خريدار ته رب السلم (Hanower) خرڅونکی ته مسلم اليه (Predecessor) اوقيمت ته رأس المال (Capital) اوسامان ته مسلم فيه (Salam Asset) وئيلی شی.

د سلم متعلق شرطونه هم درې دی: ① نفس معامله سره متعلق دې ② کوم چه قيمت (رأس المال) سره متعلق وی. ③ سامان (مسلم فيه) سره متعلق وی. مسلم فيه به په هغه څيزونو کښې صحيح وی د کوم دمقدار او صفات تعيين چه کيدې شی دې دپاره چه دادائيګئی په وخت د سامان په بابت په فريقينو کښې د جګړې انديښنه نه وی په موجوده زمانه کښې د سلم يواستعمال امپورټ اوايکسپورټ دسائټ بل ډسکاؤنټنګ متبادل په توګه دې.

كتـاب الشفعه (Pre-emption Priorty)

:- يو اختستې شوې زمکه يا عمارت د حق شفعه په ذريعه هم په هغه قيمت جبراً حاصلولونوم دې. حق شفعه به په هغه څيزونو کښې حاصليږی چه د جائيدادغيرمنقوله د قبيل نه وی لکه زمکه اومکان وغيره.

حق شفعه بالترتيب په درې شانه حاصليدې شی: ① چه په نفس مبيع کښې شريك وی.
② په حق مبيع کښې شريك وی. ③ چه ګاونډی وی.

كتـاب الاجـاره (Lease)

:- اجاره يعنی په کرايه باندې ورکول هغه معامله ته وئيلې شی په کوم کښې چه يوفريق يعنی اجير (Lessor) د طرف نه دمنفعت پيش کش وی او دويم مستاجر (Lesee) طرف نه معاوضه او اجرت وی. د اجارې د صحيح کيدوشرط دادې چه د يو فريق دطرف نه منفعت او استفاده نوعيت اود دويم فريق دطرف نه د اجرت اومعاوضه مقدار متعيين شی. په موجوده زمانه کښې د اجارې يواستعمال د ليزنګ د متبادل په توګه دې

كتـاب الحوالات (Transference of a debt to third Assignment)

:- حواله د يوسړی ذمه د بل سړی په ذمه کښې دين منتقل کولونوم دې ددې ارکان ايجاب وقبول دې.يعنی مديون (Transferer) دخپل طرف نه ايجاب کوی چه قرض ورکونکې دفلانکی سړی نه خپل واجبات وصول کړی اوصاحب دين اوهغه سړې څوك چه دورکولو ذمه وارجوړ کړې شوې دې دواړه داقبول کړی. مقروض ته فقهاء محيل اوصاحب دين ته محال يامحتال وائی اوکوم سړې

---

[1]) المصدر السابق.

چه دَ اداکولوذمه واری واخلی هغه ته محال علیه یا محتال علیه اوچاچه دَ دین دَ ادا کولو ذمه واری قبوله کړې هغه ته به محتال ونیلې شی. دَحواله دَشرائطونه دی چه محیل محال اومحال علیه په دې رضا وی.
په موجوده زمانه کښې صك یعنی (Cheque) په توګه استعمالیږی. دغه شان السکات الصباحیة یعنی (Traveller's Cheque) دَ ټریولر چیك په توګه ألکمبیاله یعنی بل آف ایکسچینج په توګه هم مستعمل دې.

کتاب الکفاله (Guarantee):- لغةً یوځائی کولوته وائی او دَ شریعت په اصطلاح کښې دَ یوذمه دَ بل ذمه سره په مطالبه کښې ملاوولوته وائی. فقهاء کفالت کونکی ته کفیل (Guarantor) اودَ چادَ طرف نه چه کفالت اوکړې شی هغه ته مکفول عنه او دَ کوم څیز کفالت چه اوکړې شی هغه ته مکفول به او دَ چادَپاره چه کفالت اوکړې شی هغه ته مکفول له وائی. په موجوده زمانه کښې Guarantees یعنی دَ ضمانت په توګه استعمالیږی.

وکالة (Agency Aggrement):- دَوکالة لغوی معنی ده حواله کول اودَ شریعت په اصطلاح کښې یوبل سړې په جائز اومعلوم تصرف کښې په خپل ځائی اودرولوته وائی. دَدې دوه قسمونه دی: ① وکالت خاص (Restricted Agency) یعنی دَ معین تصرف دَپاره بل سړې وکیل جوړول. ② وکالت مطلقه (Un-resticted Agency) یعنی چه یوسړې بل ته اووائی چه په هرڅیز کښې ته زمادَ طرف نه وکیل ئی.

مزارعة (Share-Cropping) :- لغةً زمینداری کول اواصطلاحًا دَ پیداواردَڅه حصې په عوض دَتقسیم معامله کول. په دې کښې یوعاقد رب الارض (Honour of Land) دې او دویم عاقد، عامل (Former) دې.

علواسناد اوثلاثیات مقام اومرتبه اود صحیح بخاری فوقیت

دَعلم صحیح بنیادی منبع دوه بنیادی څیزونه دی: اول قرآن کریم چه دَالله تعالی دَ طرف نه نازل شوې اودَ الله تعالی په فضل ترننه پورې په دې کښې دَ یوحرف کمې بیشې نه دې شوې اونه به دَقیامته پورې اوشی. ځکه چه دَدې دَ حفاظت ذمه قادرمطلق اخستې ده اودویم حدیث شریف دې. دَالله تعالی په فضل اوکرم سره امت مسلمه دَ خپل محبوب آقا ﷺ قول فعل اوحدیث اوسنت داسې حفاظت کړې دې دکوم چه په دنیاکښې هیڅ نظیراومثال موجودنه دې.
اودَ حدیث اوسنت دَ حفاظت په ذرائع کښې دَ ټولو نه مضبوط ذریعه علم اسناددې. اسناد دَ دې امت دَهغه خصوصیات نه دې په کوم سره چه الله تعالی دې امت ته شرف ورعطاکړې دې. داخصوصیات الله تعالی وړاندینو امتونوکښې چاته هم نه ورکړې چه دَخپل نبی څه خبره متصل سندسره نقل کړی.
دَ احادیث دَصحت او سقم مدار په سندباندې دې که سندصحیح دې نوحدیث هم صحیح دې. ځکه محدثینوحضراتو دې طرف ته ډیره زیاته توجو ورکړې ده او په ډیر زیات اهتمام سره ئی دامحفوظ ساتلې اودَدې اهمیت ئی هم په ډیر تاکیدسره بیان کړې.

چنانچه دمشهور محدث عبدالله ابن مبارک رحمه الله قول امام مسلم رحمه الله په خپل مشهور کتاب الجامع الصحیح په مقدمه کښې نقل کړې دې. **الاسناد من الدین لولا الاسناد لقال من شاء ماشاء.**[1] ترجمه: اسناد دَ دین حصه ده که چرې اسناد ضروری اونه ګرځولې شی نوهریوسړې هره یوه خبره دَ دین په نوم باندې وئیلې شی. اوهم دَدوی نه دا هم نقل دی **ومثل الذی یطلب أمر دینه بلا إسناد کمثل الذی یرتقی السطح بلاسطح.**[2] ترجمه: دَهغه سړی مثال چه دَدین یوه خبره بغیردَ سندنه اخستل غواړی دَهغه سړی په شان دې چه بغیرپاؤړې چت ته ختل غواړی (لکه څنګه چه بغیردَ پاؤړې سړې چت ته نه شی ختلې دغه شان بغیردَ اسنادنه خبره کونکی رسائی صحیح دین ته نه شی رسیدې) اومشهورمحدث سفیان ثوری رحمه الله دَ اسناد دَ اهمیت باره کښې فرمائی: **الاسناد سلاح المؤمن فان لم یکن معه سلاح فبأی شیئ یقاتل.**[3] ترجمه: اسناددَ مؤمن وسله ده که چرې هغه سره وسله نه وی نوهغه به په څه څیزسره جنګیږی. (لکه دَ اسناد نه بغیرحدیث بیانول هم داسې دی لکه بغیردَ وسله جنګ کول).

چونکه دَاحادیث دَصحت اَو سقم دارومدار په سندباندې دې نو په سند کښې چه څومره کمې واسطې وی هم هغه هومره به هغه حدیث دَ خلل او خطا واقع کیدونه زیات محفوظ وی. اودَ کمو واسطوو الا سند به دَهغه سند په مقابله کښې په کوم کښې چه واسطې زیاتې وی سندعالی یادیږی. چونکه په دې کښې دَ خلل اوخطا واقع کیدو احتمال کم وی ددې دَپاره دَدې په فن حدیث کښې ډیرزیات اهمیت دی.

دَ مشکوة شارح ملاعلی قاری الحنفی رحمه الله المتوفی ۱۰۱۴هجری دَسندعالی اهمیت بیانولوسره لیکی: **اعلم أن أصل الاسناد خصیصة فاضلة من خصائص هذه الامة وسنة بالغة من السنن المؤکدة، بل من فروض الکفایة.... ثم طلب العلم أمر مطلوب، وشان مرغوب.**[4] یعنی ته پوهه شه چه اصل اسناد دَدې امت خصائص نه یولوئی خصوصیت دې اودَ سنن مؤکده نه دې بلکه دَ فرض کفایه نه دې..... اوبیاپه دې کښې سندعالی طلب کول یومطلوب امردې اودَدې دَ حاصلولوکوشش کول امرمرغوب دې.

امام احمدبن حنبل رحمه الله المتوفی ۲۴۱هجری فرمائی: **طلب الاسناد العالی سنة عمن سلف.**[5] یعنی طلب علو اسناد دَ سلف صالحین سنت دی. اودَ جرح او تعدیل امام یحییٰ بن معین رحمه الله نه دَهغوی دَ ژوند په آخری ورځوکښې تپوس اوکړې شو: **ماتشتهی؟ قال: بیت خال، وإسناد عال.**[6]

---

[1]) مقدمه صحیح مسلم:۱۵/۱.
[2]) الاجوبة الفاضلة للاسئله العشرة الکاملة ص:۲۱ – ۲۲.
[3]) الاجوبة الفاضلة للاسئله العشرة الکاملة ص:۲۳.
[4]) شرح شرح نخبة الفکر. ملاعلی قاری ص: ۶۱۷ قدیمی.
[5]) ایضا.
[6]) ایضاً.

يعنى ستاخواهش او غوښتنه څه ده؟ وئى فرمائيل چه كورخالى وى خو چه سند عالى وى.
اواحمدبن اسلم رحمه الله فرمائى: قرب الاسناد قرب إلى الله عزوجل، فان القرب من الرسول بلاشك قرب إلى الله.(١) يعنى قرب اسناد قرب بارى تعالى دى. خكه چه دَ رسول قربت حاصلول دَالله تعالى قربت حاصلول دى اودَ رسول ﷺ قربت دَعلوسند په ذريعه سره حاصليږى.
دَ علواسناد اهميت دَحديث نبوى نه هم ثابت دى. مشهورحديث دې په كوم كښې چه ضمام ابن ثعلبه رضي الله عنه واقعه ده چه په صحيح بخارى كښې هم موجود دې اوطويل حديث دې خودلته صرف دَعلوسند اهميت خودل مقصود دى. هغوى له دَ رسول الله ﷺ قاصد راغلو دَ دين دَاهم اموروباره كښې ئى ورته اوخودل حالانكه داقاصد صحابى رسول ﷺ وو اودَ صحابى په ثقه كيدوكښې او رښتونى كيدوكښې هيڅ شك شبه نه ى خوضمام ابن ثعلبه رضي الله عنه دَ رسول الله ﷺ دَ قاصدخبر حق اوسچ منلوباوجود صرف په دغه سماعت باندې اكتفاء اونه كړه بلكه پخپله دَ رسول الله ﷺ په خدمت كښې حاضرشو اونيغ په نيغه اوريدلودپاره (لكه چه په علواسناد كښې كيږى) حاضرشو.
داحديث أمام حاكم رحمه الله په خپل سندسره معرفت علوم حديث كښې هم نقل كړې دې او دَنقل كولونه پس په آخره كښې ليكى: ولوكان طلب العلوفى الاسناد غيرمستحب لانكرعليه سؤاله عما أخبره رسوله عنه لامره بالاقتصار على ما أخبره الرسول عنه.(٢) يعنى كه چرې طلب دَعلو اسناد مستحب نه وى نورسول الله ﷺ به په دې باندې انكارفرمائيلو اوهم دَ قاصد په خبرباندې به ئى دَ اكتفاء كولوحكم وركولو(حالانكه داسې نه دى شوى) نومعلومه شوه چه طلب علواسناد مستحب امردې.
حافظ سخاوى رحمه الله فرمائى فتح المغيث شرح ألفية الحديث كښې دَ يوڅو نورو احاديث نبويه سره دَعلو سند په اهميت باندې استدلال كړې دې. موصوف ليكى: قد استدل له بقول النبى صلى الله تعالى عليه وسلم لتميم الدارى رضى الله عنه لما رواه فى بعض طرق حديثه فى الجسامة يا تيميم! حدث الناس بما حدثنى، وبقوله أيضا خيرالناس قرنى...... الحديث، فان العلو يقربه من القرون الفاضلة....(٣)
چونكه دا واقعه تميم درى رضي الله عنه په خپلو سترګو ليدلې وه او نبى كريم ﷺ پخپله دَدې مشاهده نه وه كړې په دې وجه به دلته دَ علوسند صورت داسې وى چه خلق دَ تميم دارى رضي الله عنه نه واورى دَدې نه علاوه ئى هم ډير احاديث ذكركړى دى دكوم تفصيل چه فتح المغيث كښې كتلې شى.
بل دَنورو صحابه كرامو رضي الله عنهم دَطرز عمل نه هم معلوميږى چه دَ علواسناد ډير لوئى اهميت دې.
دَحضرت جابر رضي الله عنه يوه مشهوره واقعه ده كومه چه دَ حديث په مختلف كتابونوكښې موجود ده

---

(١) فتح المغيث شرح ألفية الحديث للسخاوى رحمه الله ٨٧/٣، بحث العالى والنازل.
(٢) معرفة علوم الحديث للحاكم ص:٥، سيدمعظم حسين رحمه الله، دارالكتب العلمية بيروت.
(٣) فتح المغيث ألفية الحديث:٨/٣ دارالكتب العلمية بيروت.

او صحيح بخارى كښې هم تعليقًا ذكرده چه حضرت جابر رضي الله عنه فرمائى: **بلغني حديث عن رسول الله صلى الله تعالى عليه لم أسمعه، فابتعت بعيراً، فشددت عليه رحلي، وسرت شهراً حتى قدمت الشام، فأتيت عبدالله بن أنيس (الحديث)** يعنى حضرت جابر رضي الله عنه په خپل سند سره يوواسطه كمولودپاره يوه مياشت مسلسل سفراوكړو.

دا واقعه نقل كولونه پس علامه الشيخ طاهر الجزائرى الدمشقى رحمه الله المتوفى ۱۲۳۸هجرى توجيه النظر كښې ليكى چه: دا واقعه دَعلواسناد دَپاره بنيادى حيثيت لرى.[1]

دغه شان حضرت ابوايوب انصارى رضي الله عنه هم دعلوحديث دَپاره سفركړې دې او په دې باندې دَنورو صحابه كرامو رضي الله عنهم واقعات حاكم ابوعبدالله نيشاپورى رحمه الله كتاب معرفة الحديث كښې كتلې شى.[2]

دَ كلام خلاصه دا ده چه دَ سندعالى ډيرې زياتې فائدې دى چه دَ حديث او علوم حديث شوق لرونكى دَپاره دَ نشاط اوافتخار محمود سبب دې. دَټولونه اهم فائده داده چه هم دَدې په وجه زمونږ اورسول الله صلى الله عليه وسلم په مينځ كښې واسطې كميږى اودَ محب اومحبوب په مينځ كښې چه څومره فاصلې كمې وى نومحب صادق ته هم دومره خوشى محسوس كيږى. يوه بله اهمه فائده داده چه دَسندعالى دَوجې په اكابر اواصاغركښې فرق واضح كيږى دچاسند چه څومره عالى وى هغه ته په هم هغه هومره مقام وركولې شى او هم په دې اعتبارسره هغوى دَ اكابر او اصاغر په طبقات كښې شميرلې شى. بيا دَعلو اسناد څلورقسمونه دى اودَ هريوتعريف او اقسام اوګورئى:

① **علومطلق:- القرب من رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم من حيث العدد باسناد نظيف غيرضعيف.**[3]

ترجمه: علو مطلق دَعدد رواة په لحاظ سره صحيح سندسره رسول الله صلى الله عليه وسلم ته نيزدې كيدل دى اوچه داقربت په ضعيف سندسره نه وى. دا ړومبې قسم دَ ټولو نه زيات دَعظمت او لوئى شان والا دې. چنانچه حافظ احمدبن على بن محمد العسقلانى رحمه الله المتوفى ۸۵۲هجرى فرمائى:

فان اتفق أن يكون سنده صحيحًا كان الغاية القصوى.[4]

② **علونسبى:- وهومايقل العدد فيه إلى ذلك الامام ولوكان لعدد من ذلك الامام إلى منتهاه كثيراً.**[5]

ترجمه: كه چرته داسې امام حديث پورې (په كوم كښې چه فقاهت عدالت ضبط وغيره صفات مرجحه موجودوى لكه امام بخارى شعبه مالك وغيره رحمهم الله) دَ رواة حديث تعداد كم وى

---

[1] توجيه النظرإلى اصول الاثر:۷۲۰۰/۲ المطبوعات الاسلامى.
[2] معرفة علوم الحديث للحاكم ص:۷.
[3] شرح التبصرة والتذكرة للعراقى:۶۱/۲ ماهر ياسين الفحد، دارالكتب العلمية بيروت.
[4] نزهة النظر فى توضيح نخبة الفكر ص:۱۱۲ الرحيم اكيدمى.
[5] نزهة النظر فى توضيح نخبة الفكر ص:۱۱۴ الرحيم اكيدمى.

سره ددې چه دهغې نه پس رسول الله ﷺ پورې درواة تعداد زيات وى نودې ته علونسبى وئيلې شى.

دعلونسبى دويم صورت:- القرب من كتاب من كتب الحديث المعتمدة كالكتب السنة والموطاء ونحوذلك، حديث رواه البخارى مثلاً فيتتانى أحد الرواة فيرويه باسناد إلى شيخ البخارى أو شيخ شيخه وهكذا، ويكون رجال الرواى في الحديث أقل عدداً مما لو رواه من طرق البخارى. [1]

ترجمه:- دحديث معتمد كتابونو لكه كتب سته اوموطاء وغيرها نه دچاد سند په اعتبارسره قريب كيدل مثلاً يوسړې يوحديث د امام بخارى رحمه الله نه يا دهغوى د شيخ الشيخ نه روايت كوى اوپه دې طريق كښې دامام بخارى رحمه الله د طريق په نسبت د راويانوتعداد كم وى.

بيا دعلو نسبى څلورقسمونه دى: ① الموافقة ② الابدال ③ المساواة ④ المصافحة.

⑥ **لعوبوجه قدم وفاة الشيخ:-** ددې صورت دادې چه يوسړې د دوو شيوخ نه يوحديث روايت كوى دهغې سندونو تعداد او رجال كښې برابر وى ليكن په دغه دواړو كښې د يوانتقال ړومبې كيږى نود اول مړكيدونكى شيخ سند د دويم شيخ د سندپه مقابله كښې عالى ګڼړلې شى. علامه نووى رحمه الله په خپل كتاب تقريب النواوى كښې ليكى: **فما أرويه عن ثلاثة عن البيهقى عن الحاكم أعلى مما أروية عن ثلاثة عن أبي بكر بن خلف عن الحاكم لتقدم وفاة البيهقى عن ابن الخلف.**

ترجمه:-فرمائى چه هغه حديث په كوم كښې چه زه په دريو واسطوسره امام بيهقى رحمه الله بيا امام حاكم رحمه الله نه روايت كوم نودا سندعالى دې دهغه نه كوم چه زه په دريو واسطوسره ابوبكر ابنخلف رحمه الله نه بيا دحاكم رحمه الله نه روايت كوم. ځكه چه دامام بيهقى رحمه الله انتقال د ابن خلف رحمه الله نه وړاندې شوې دې. [2]

⑥ **علوبوجه قديم الاستفادة:-** ددې صورت داوى چه يوسړى د يوشيخ نه يوحديث اوريدلې وى دويم سړى دهغه نه پس هم دهغه شيخ نه هغه حديث واؤريدو نود ړومبى سماع كونكى سړى سندبه عالى ګڼړلې شى. مثلاً دووكسانو د يوشيخ نه هم يوحديث واؤريدو يوشپيته كاله وړاندې اوريدلې او بل څلويښت كاله وړاندې اوريدلې نودړومبى سړى سندبه د دويم سړى په مقابله كښې عالى ګڼړلې شى. لكه زمونږ حضرت صاحب كشف البارى استاذ المحدثين زيد مجدهم تلامذه كښې داسې ډيرمثالونه موجود دى **فلله الحمدو الفضل ونسئل تعالى ان يحفظه من جميع الشرور والفتن آمين.**

علامه سيوطى رحمه الله فرمائى چه ددې ثمره به هغه وخت ښكاره كيږى چه كله په شيخ باندې داختلاط زمانه راغلى وى په هغه صورت كښې به ړومبې سماع كونكى سړى حديث أصح او

---

[1]) الثلاثيات فى الحديث النبوى ص:۲۷ دارالكتب العلمية.
[2]) تذريب الراوى فى شرح تقريب النواوى:۲/۹۸قديمى.

ارجح گڼرلې شی.(١)

په علو سند کښې دَ طبقې اعتبار کېږی دَ تابعین په طبقه کښې وحدان دَ تبع تابعین په طبقه کښې ثنائیات یعنی په هره طبقه کښې کوم سند دکمو واسطووالا وی دَهغې طبقې سندبه عالی شمېرلې شی. دغه شان په کتب سته کښې چه دَټولونه عالی سند دې هغه ثلاثیاتودې او په دوی کښې دَټولو نه فائق امام بخاری رحمه الله دې خکه چه دَټولونه زیات ثلاثیات هم دَامام بخاری رحمه الله دی. په سنن ترمذی اوسنن ابن ماجه کښې هم دی خو په ترمذی کښې یو او سنن ابن ماجه کښې ټول پنځه دی. لیکن دَ امام بخاری رحمه الله ٢٢ثلاثیات دی او په نورو ډیرو حیثیتونوسره اوپه دې اعتبار سره هم دَامام بخاری رحمه الله کتاب ته دَنورو کتابوپه مقابله کښې فوقیت حاصل دې.

حدیث ثلاثی هغه حدیث ته وائی په کوم کښې چه دَ راوی اوحضورپاک ﷺ په مینځ کښې درې واسطې وی. چنانچه علامه محمدبن عبدالدائم البرماوی الشافعی رحمه الله المتوفی ٨٣١هجری شرح ثلاثیات البخاری لیکی: وهومایکون بین البخاری وبین النبی (علیه الصلوة والسلام) فیه ثلاثة.(٢)

او کشف الظنون کښې حاجی خلیفه رحمه الله لیکی: ما اتصل إلى رسول الله من الحديث بثلاثة رواة.(٣)

دَ کتب سته نه الجامع الصحیح المسلم کښې اوسنن ابی داؤد اوسنن النسائی کښې یو ثلاثی حدیث نشته. او په سنن الترمذی کښې یوثلاثی حدیث شته.حافظ ابن حجر العسقلانی رحمه الله تهذیب التهذیب کښې دَعمر بن شاکرالبصری په ترجمه کښې لیکی: روى له الترمذي حديث واحداً، ياتي على الناس زمان ، الصابر فيه على دينه كالقابض على الجمر. وقال: غريب من هذا الوجه وليس في جامع الترمذي حمديث ثلاثي سواه.(٤)

او په سنن ابن ماجه کښې پنځه ثلاثی حدیث دی. ډاکټراشرف بن عبدالرحیم ، الثلاثیات فی الحدیث النبوی کښې لیکی: سنن الامام ابن ماجة بها خمسة أحاديث ثلاثية الاسناد كلهامن طريق جبارة ب المغلس عن كثيربن سليم عن أنس رضي الله عنه.(٥)

او جامع الصحیح البخاری کښې ٢٢ ثلاثی احادیث دی. حافظ ابن حجر فتح الباری کښې اوعلامه عینی رحمه الله عمدة القاري کښې لیکی: ويبلغ جميعها أكثرمن عشرين حديثًا.(٦)

اوشیخ الحدیث مولانازکریا رحمه الله په لامع الدراری اوحاجی خلیفه صاحب رحمه الله کشف الظنون کښې او محمدبن عبدالدائم البرماوی الشافعی رحمه الله شرح ثلاثیات البخاری کښې

(١) تدریب الرواوی فی شرح تقریب النواوی:٢/٩٩قدیمی.
(٢) ثلاثیات مصطفی مخدوم ص:٢٠ غیرمطبوعه.
(٣) ١/٥٣٢.
(٤) ٢١/٣٨٥ بشار عواد معروف، مؤسسة الرسالة.
(٥) ص:١١٧دارالکتب العلمية بیروت.
(٦) فتح الباری:١/٢٠٢ دارالفکر عمدة القاری:٢/٢٢١ رشیدیه.

اوعبدالرحمن مبارك پوری رحمه الله په تحفة الحوذی کښې لیکی چه بخاری کښې ټول ۲۲ ثلاثی احادیث دی.(۱) په دې کښې ۱۷ احادیث دَ سلمة بن اکوع رضی الله عنه نه څلوراحادیث دَحضرت انس بن مالك رضی الله عنه نه اویوحدیث دَ حضرت عبدالله بن بصر رضی الله عنه نه مروی دې.(۲) او امام بخاری رحمه الله ددې ۲۲ ثلاثیات نه شل روایتونه دَ امام ابوحنیفه رحمه الله شاګردانونه یا دَ شاګردانودَ شاګردانوه اخستی دی. شیخ الحدیث مولانا زکریا رحمه الله لامع الدراری کښې لیکی:

ولایدرون أن العشرین منها عن تلامذة الامام أبی حنیفة أو تلامذة، فانه أخرج منها إحدی عشرة روایة عن مکی بن إبراهیم... وأخرجه البخاری الستة عن أبی عاصم النبیل ضحاك بن مخلد.... وأخرج ثلثة عن محمد بن عبدالله الانصاری.

دَ کلام خلاصه داشوه چه ثلاثیات دَعلم حدیث یوه ډیر لوئی نوع شمیرلې کیږی ځکه چه دَ راوی حدیث او رسول الله صلی الله علیه وسلم په مینځ کښې صرف درې واسطې وی په دوی کښې صحابه کرام خو ټول عدول دی او تابعین او تبع تابعین دا ټول دَ خیرالقرون حضرات دی. علماءکرامو په ثلاثیات باندې مستقل کتابونه او شروحات لیکلی دی. دا ثلاثیات دَ محدثین حضرات مابه الافتخار سرمایه ده او په بخاری شریف کښې لکه څنګه چه تیرشو ۲۲ احادیث دَ ثلاثیات نه دی دکومو چه په عام توګه زمونږ په متداوله نسخوکښې په جلی حروف کښې خودنه کړې شوې ده.

نورحضرت شیخ الحدیث حضرت مولانامکریا کاندهلوی رحمه الله خپل مقبول عام تصنیف تقریربخاری شریف کښې فرمائی: داخبره هم په ذهن کښې ساتئی چه فقه حنفی خودې نه هم مهتم بالشان ده ځکه چه هغه خو ثنائی ده یعنی په هغې کښې صرف یوه واسطه دَتابعی رحمه الله ده اودویمه دَ صحابی رضی الله عنه ځکه چه امام ابوحنیفه رحمه الله په مسلمه توګه باندې رویة تابعی دې او دَ احنافو په نیز خو روایةً هم تابعی دې. بعض روایاتوکښې څه زیاتې واسطې هم راځی لیکن هغه جزوی دی ګنی په کلی توګه ثنائی دې. لهذا که دَامام بخاری رحمه الله یا نورو حضراتو په زمانه کښې راتلو سره یوروایت ضعیف کیږی هم نو په دې سره دا لازم نه راځی چه دَحضرت امام اعظم رحمه الله په زمانه کښې به هم هغه روایت ضعیف پاتې وی. بیاهم که څوك په یوتابعی یا تبع تابعی باندې څه اشکال اوکړی نودَاحنافو جواب دَ یوکلیه په شکل کښې دادې چه حضرت امام صاحب رحمه الله یقیناً خپل استاذ زیات پیژندلو. بیا داخبره هم یاد ساتئی چه دَ بخاری شریف ۲۲ ثلاثیات کښې دَ شلو استاذ خو حنفی دې اودَ دوو متعلق په کتب رجال کښې معلومات ملاؤنه شو چه حنفی دی که شافعی. ان شاء الله هم حنفی به وی.

....

۱) لامع الدراری:۲۹/۱کشف الظنون:۴۳۰/۱ شرح ثلاثیات البخاری ص:۲۰.
۲) الثلاثیات فی الحدیث النبوی ص:۵۸ مکتبه حنفیه.

مصادر و مراجع

۱۔ القرآن الکریم
۲۔ الآحاد و المثانی ، الامام الحافظ ابو بکر احمد بن عمرو بن ابی عاصم الشیبانی ، رحمه الله ، المتوفی ۲۸۷ھ ، دار الکتب العلمیة ، بیروت۔
۳۔ الابواب والتراجم لصحیح البخاری ، شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا الکاندھلوی ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفیٰ ۱۴۰۲ھ / ۱۹۸۲م ، ایچ ایم سعید کمپنی ، کراچی۔
۴۔ الاحسان بترتیب صحیح ابن حبان ، امام ابو حاتم محمد بن حبان ، بستی رحمه الله تعالیٰ ، متوفیٰ ۳۵۴ ، مؤسسة الرسالة بیروت۔
۵۔ احکام القرآن ، امام ابو بکر احمد بن علی رازی جصاص ، رحمه الله ، متوفیٰ ۳۷۰ ، دار الکتاب العربی بیروت ، و دار الکتب العلمیة بیروت ، الطبعة الثانیة ۱۴۲۴ھ۔
۶۔ احکام القرآن ، الامام ابو بکر محمد بن عبدالله المعروف بابن العربی ، رحمه الله ، المتوفیٰ ۵۴۳ھ ، دار الکتب العلمیة بیروت ، الطبعة الثانیة ۱۴۲۴ھ۔
۷۔ احکام القرآن ، تالیف جماعة من العلماء الربانیین ، علی ضوء ما افادہ حکیم الامة اشرف علی التھانوی ، رحمه الله ، ادارۃ القرآن والعلوم الاسلامیة ، کراتشی ، الطبعة الاولیٰ ۱۴۱۳ھ۔
۸۔ احیاء علوم الدین امام محمد بن محمد الغزالی رحمه الله تعالیٰ متوفیٰ ۵۰۵ھ دار احیاء التراث العربی بیروت
۹۔ اخبار المدینة ، الامام ابو زید عمر بن شبة النمیری البصری ، رحمه الله ، المتوفی ۲۶۳ھ ، دار الکتب العلمیة ، بیروت ، ۱۴۱۷ھ۔
۱۰۔ اخبار مکة فی قدیم الدھر و حدیثه ، الامام ابو عبد الله محمد بن اسحاق المکی الفاکھی ، رحمه الله ، المتوفی ۲۷۲ھ ، دار خضر ، بیروت ۱۴۱۴ ، الطبعة الثانیة۔
۱۱۔ ارشاد الساری شرح صحیح البخاری ، ابو العباس شھاب الدین احمد القسطلانی ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفیٰ ۹۲۳ھ ، المطبعة الکبریٰ الامیریة ، مصر ، طبع سادس ۱۳۰۴ھ۔
۱۲۔ الاسامی و الکنی ، الامام ابو عبد الله احمد بن حنبل الشیبانی ، رحمه الله ، المتوفی ۲۴۱ھ ، مکتبة دار الاقصی ، الکویت ، الطبعة الاولیٰ ۱۴۰۶ھ۔
۱۳۔ الاستذکار الجامع لمذاھب فقھاء الامصار و علماء الاقطار ـــ ، ابو عمر یوسف بن عبد الله بن محمد بن عبد البر ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفیٰ ۴۶۳ھ ، دار احیاء التراث العربی بیروت ، الطبعة الاولیٰ ۱۴۲۱ھ۔
۱۴۔ الاستیعاب فی اسماء الاصحاب (بھامش الاصابة) ، ابو عمر یوسف بن عبدالله بن محمد بن عبد البر ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفیٰ ۴۶۳ھ ، دار الفکر بیروت ، و مطبوع فی مجلدین ، الطبعة الاولیٰ ، ۱۴۲۳ھ
۱۵۔ اسد الغابة فی معرفة الصحابة ، عز الدین ابو الحسین علی بن محمد الجزری المعروف بابن الاثیر ، رحمه الله تعالیٰ ، المتوفیٰ ۶۳۰ھ ، دار الکتب العلمیة بیروت۔
۱۶۔ الاشباہ والنظائر مع شرحه للحموی ، العلامة زین الدین بن ابراھیم المعروف بابن نجیم الحنفی ، رحمه الله ، المتوفی ۹۷۰ھ ، ادارۃ القرآن و العلوم الاسلامیة ، کراتشی۔
۱۷۔ اشعة اللمعات۔

۱۸۔ اعلام الحدیث ۔ امام ابو سلیمان حمد بن محمد الخطابی ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفیٰ ۳۸۸ ھ ، مرکز احیاء التراث الاسلامی ، جامعۃ ام القریٰ ، مکۃ مکرمۃ ۔

۱۹۔ اعلاء السنن ۔ علامہ ظفر احمد عثمانی ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفیٰ ۱۳۹۴ ھ ، ادارۃ القرآن کراچی ۔

۲۰۔ اکمال تہذیب الکمال ۔ العلامۃ الہمام علاء الدین مغلطای بن قلیج الحنفی ، رحمہ اللہ ، المتوفی ۷۶۲ ھ ، الفاروق الحدیثۃ للطباعۃ و النشر ، الطبعۃ الاولی ۱۴۲۲ ھ ۔

۲۱ ۔ الاکمال فی رفع الارتیاب عن المؤتلف و المختلف فی الاسماء والکنی و الانساب ، الامیر الحافظ ابن ماکولا ، رحمہ اللہ ، المتوفی ۴۷۵ ھ ، دائرۃ المعارف العثمانیۃ ، الھند ۔

۲۲۔ اکمال المعلم شرح صحیح المسلم ، العلامۃ القاضی ابو الفضل عیاض الیحصبی ، رحمہ اللہ ، المتوفی ۵۴۴ ھ

۲۳ ۔ اکمال اکمال المعلم شرح صحیح المسلم ، ابو عبد اللہ محمد بن خلفۃ الوشتانی الابی المالکی ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، المتوفی ۸۲۷ ھ ، او ۸۲۸ ، دار الکتب العلمیۃ ، بیروت ۔

۲۴ ۔ الام (انظر کتاب الام) ۔

۲۵۔ الانساب ، ابو سعد عبد الکریم بن محمد بن منصور السمعانی ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفیٰ ۵۶۲ ھ ، دار الجنان ، بیروت ، طبع اول ۱۴۰۸ ھ / ۱۹۸۸ م ۔

۲۶۔ اوجز المسالک الیٰ مؤطا مالک ، شیخ الحدیث حضرت مولانا زکریا کاندھلوی ، رحمہ اللہ ، متوفی ۱۴۰۲ ھ ، مطابق ۱۹۸۲ م ، دار القلم ، دمشق ، الطبعۃ الاولیٰ ۱۴۲۴ ھ ۔

۲۷۔ اوزان شرعیہ ، مفتی محمد شفیع صاحب رحمہ اللہ تعالیٰ ۔

۲۸۔ البحر الرائق شرح کنز الدقائق ، العلامہ بن نجیم المصری الحنفی ، رحمہ اللہ ، المتوفیٰ ۹۷۰ ھ ، دار الکتب العلمیۃ ، بیروت ۔

۲۹۔ بدائع الصنائع فی ترتیب الشرائع ، ملک العلماء علاء الدین ابو بکر بن مسعود الکاسانی ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفیٰ ۵۸۷ ھ ، دار الکتب العلمیۃ ، بیروت ۔

۲۹۔ بدایۃ المجتھد ، علامہ قاضی ابو الولید محمد بن احمد بن رشد القرطبی ، متوفیٰ ۵۹۵ ھ ، مصر طبع خاص ، ودار الکتب العلمیۃ ، بیروت ، الطبعۃ الثانیۃ ۱۴۲۴ ھ ۔

۳۰۔ البدایۃ و النہایۃ ، حافظ عماد الدین ابو الفداء اسماعیل بن عمر المعروف بابن کثیر ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفیٰ ۷۷۴ ھ ، مکتبۃ المعارف بیروت ، طبع ثانی ۱۹۷۷ م ۔

۳۱۔ البدر الساری حاشیۃ فیض الباری ، حضرت مولانا بدر عالم میرٹھی صاحب ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفیٰ ۱۳۸۵ ھ ، ربانی بکڈپو دھلی ، ۱۹۸۰ م ۔

۳۲۔ بذل المجھود فی حل ابو داؤد ، علامہ خلیل احمد سہارنپوری ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفیٰ ۱۳۴۶ ھ ، مطبعۃ ندوۃ العلماء لکھنؤ ۱۳۹۳ ھ / ۱۹۷۳ م و مرکز الشیخ ابی الحسن الندوی ، یو پی ، الھند ، الطبعۃ الاولیٰ ۱۴۲۷ ھ ۔

۳۳۔ البنایۃ شرح الھدایۃ ، العلامۃ بدر الدین عینی محمود بن احمد ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفیٰ ۸۵۵ ھ ، دار الکتب العلمیۃ ، بیروت ، الطبعۃ الاولیٰ ۱۴۲۰ ھ و مکتبہ حقانیہ ملتان ۔

۳۴۔ تاج العروس من جواھر القاموس ، ابو الفیض سید محمد بن محمد المعروف بالمرتضیٰ الزبیدی ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفیٰ ۱۲۰۵ ھ ، دار مکتبۃ الحیاۃ ، بیروت و دار الھدایۃ ۔

۳۵۔ تاریخ الاسلام اردو ، مولانا اکبر شاہ نجیب آبادی ، نفیس اکیڈمی ، اردو بازار کراچی ۔

٣٦- تاريخ الامم و الملوک (تاریخ الطبری)، الامام ابو جعفر محمد بن جریر الطبری، رحمه الله، المتوفی ٣١٠ھ، دار الکتب العلمیة، بیروت، الطبعة الثالثة، ١٤٢٦ھ۔
تاریخ الاسلام ووفیات المشاهیر والاعلام، حافظ ابو عبد الله شمس الدین محمد بن احمد الذهبی رحمة الله علیه، متوفی ٧٤٨ھ، دار الکتب العلمیة۔
٣٧- تاریخ بغداد او مدینة السلام، حافظ احمد بن علی المعروف بالخطیب البغدادی، رحمه الله تعالیٰ، متوفیٰ ٤٦٣ھ، دار الکتاب العربی بیروت۔
تاریخ الطبری، انظر (تاریخ الامم و الملوک)۔
٣٨- تاریخ عثمان بن سعید الدارمی، المتوفی ٢٨٠ھ، عن ابی زکریا یحیی بن معین، المتوفی ٢٣٣ھ، دار المامون للتراث، ١٤٠٠ھ۔
٣٩- التاریخ الصغیر، امیر المؤمنین فی الحدیث محمد بن اسماعیل البخاری، رحمه الله تعالیٰ، متوفیٰ ٢٥٦ھ، دار المعرفة بیروت۔
٤٠- التاریخ الکبیر، امیر المؤمنین فی الحدیث محمد بن اسماعیل البخاری، رحمه الله تعالیٰ، متوفیٰ ٢٥٦ھ، دار الکتب العلمیة بیروت۔
تاریخ مدینة دمشق و ذکر فضلها و تسمیة من حلها من الاماثل، ابو القاسم علی بن الحسن ابن هبة الله الشافعی، رحمه الله، المتوفی ٥٧١ھ، دار الفکر، بیروت ١٩٩٥م۔
٤٢- تحفه اثنا عشریه (فارسی)، شاه عبدالعزیز محدث دہلوی، رحمه الله، متوفی ١٢٣٩ھ، سهیل اکیڈمی، لاهور، پاکستان۔
٤٣- تحفة الاشراف بمعرفة الاطراف، ابو الحجاج جمال الدین یوسف بن عبد الرحمن المزی، رحمه الله تعالیٰ، متوفی ٧٤٢ھ، المکتب الاسلامی بیروت، طبع دوم ١٤٠٣ھ۔
٤٤- تحفة الباری بشرح صحیح البخاری، شیخ الحدیث زکریا بن محمد الانصاری، رحمه الله تعالیٰ، المتوفیٰ ٩٢٦ھ، دار الکتب العلمیة بیروت، الطبعة الاولیٰ ١٤٢٥ھ۔
٤٥- تدریب الراوی بشرح تقریب النواوی، حافظ جلال الدین عبد الرحمن سیوطی رحمه الله تعالیٰ، متوفیٰ ٩١١ھ، المکتبة العلمیة مدینه منوره۔
٤٦- تذکرة الحفاظ، حافظ ابو عبد الله شمس الدین محمد بن عثمان الذهبی، رحمه الله تعالیٰ، متوفی ٩١١ھ، دائرة المعارف العثمانیة، الهند۔
٤٧- التصریح بما تواتر فی نزول المسیح، امام العصر، المحدث الکبیر محمد انور شاه الکشمیری،، رحمه الله تعالیٰ، المتوفی ١٣٥٢ھ، مکتبه دار العلوم کراتشی۔
٤٨- التعلیق الممجد المطبوع مع المؤطا لمحمد، ابو الحسنات محمد عبد الحی اللکنوی، رحمه الله تعالیٰ، المتوفی ١٣٠٤ھ، قدیمی کتب خانه کراتشی۔
٥٠- تعلیقات علی بذل المجهود، شیخ الحدیث محمد زکریا کاندهلوی، رحمه الله تعالیٰ، المتوفی ١٤٠٢ھ، المکتبة التجاریة ندوة العلماء لکهنؤ الطبعة الثالثة ١٣٩٣ھ/ ١٩٧٣م و مرکز الشیخ ابی الحسن الندوی، الهند
٥١- تعلیقات علی تحریر تقریب التهذیب الدکتور بشار عواد معروف و الشیخ شعیب ارنؤوط، حفظهما الله، مؤسسة الرسالة، بیروت، الطبعة الاولیٰ ١٤١٧ھ۔

۵۳۔ تعلیقات علی تهذیب التهذیب ، المطبوع بذیل تهذیب التهذیب۔
۵۴۔ تعلیقات علی الکاشف للذهبی ، شیخ محمد عوامة / شیخ احمد محمد نمر الخطیب حفظهما الله ، مؤسسة دار القبلة / مؤسسة علوم القرآن ، الطبعة الاولیٰ ۱۴۲۳ھ۔
۵۵۔ تعلیقات علی کوکب الدری ، مولانا شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا الکاندهلوی ، رحمه الله تعالیٰ ، المتوفیٰ ۱۴۰۲ھ۔
۵۶۔ تعلیقات علی لامع الدراری ، شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا الکاندهلوی ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفیٰ ۱۴۰۲ ھ / ۱۹۸۲م ، مکتبه امدادیه ، مکه مکرمه۔
۵۷۔ تعلیقات علی المصنف ، الشیخ محمد عوامه ، حفظه الله ورعاه ، ادارة القرآن والعلوم الاسلامیة ، کراتشی ، الطبعة الثانیة ، ۱۴۲۸ھ۔
۵۹۔ تغلیق التعلیق ، حافظ احمد بن علی المعروف بابن حجر رحمه الله تعالیٰ ، متوفیٰ ۸۵۲ھ ، المکتب الاسلامی ، ودار عمار ، والمکتبة الاثریة ، لاهور ، باکستان۔
۶۰۔ تفسیر آیات الاحکام من القرآن ، الشیخ محمد علی الصابونی ، حفظه الله و رعاه ، دار الکتب العلمیة ، بیروت ، الطبعة الاولیٰ ، ۱۴۲۵ھ۔
۶۱۔ تفسیر البغوی المسمی بمعالم التنزیل ، الامام ابو محمد الحسین بن مسعود البغوی ، رحمه الله ، المتوفی ۵۱۶ھ ، دار المعرفة ، بیروت۔
۶۳۔ تفسیر الطبری (جامع البیان) ، امام محمد بن جریر الطبری ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفی ۳۱۰ ھ ، دار المعرفة ، بیروت۔
تفسیر عثمانی ، لشیخ الاسلام علامه شبیر احمد عثمانی رحمة الله علیه۔
۶۵۔ تفسیر القرآن العظیم ، حافظ ابو الفداء عماد الدین اسماعیل بن عمر ابن کثیر دمشق ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفیٰ ۷۷۴ھ ، دار احیاء الکتب العربیة۔
۶۶۔ تفسیر القرطبی (الجامع لاحکام القرآن) ، امام ابو عبد الله محمد بن احمد الانصاری القرطبی ، رحمه الله تعالیٰ متوفی ۶۷۱ھ ، دار الفکر ، بیروت۔
۶۷۔ التفسیر الکبیر ، (تفسیر الرازی او مفاتیح الغیب) ، الامام ابو عبدالله فخر الدین محمد بن عمر الرازی ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفی ۶۰۶ھ ، مکتب الاعلام الاسلامی ، ایران۔
۶۹۔ تفسیر النسفی (مدارک التنزیل و حقائق التاویل) ، ابو البرکات عبد الله بن احمد النسفی ، رحمه الله ، المتوفی ۷۱۰ھ ، المکتبة العلمیة ، لاهور ، باکستان۔
۷۰۔ تقریب التهذیب ، حافظ ابن حجر عسقلانی ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفیٰ ۸۵۲ھ ، دار الکتب العلمیة ، بیروت ، الطبعة الاولیٰ ۱۴۲۳ھ۔
۷۱۔ تقریرات الرافعی المسماة : التحریر المختار لرد المحتار ، الامام العلامة عبد القادر بن مصطفی البیساری الرافعی الحنفی ، رحمه الله ، المتوفی ۱۳۲۳ھ ، مکتبه رشیدیه ، کوئٹه۔
۷۲۔ التقریر و التحریر فی علم الاصول ، الجامع بین اصطلاحی الحنفیة و الشافعیة ، ابن امیر الحاج ، رحمه الله ، المتوفی ۸۷۹ھ ، دار الفکر ، بیروت ، الطبعة الاولیٰ ۱۴۱۷ھ۔
۷۳۔ تکملة فتح الملهم ، مولانا محمد تقی عثمانی صاحب مدظلهم ، مکتبه دار العلوم کراچی و دار احیاء التراث العربی ، بیروت ، الطبعة الاولیٰ ۱۴۲۶ھ۔

۷۴- التلخيص الحبير فى تخريج احاديث الرافعى الكبير، حافظ ابن حجر عسقلانى رحمه الله، متوفى ۸۵۲ھ، دار نشر الكتب الاسلامية لاهور، و دار الكتب العلمية، بيروت ۱۳۱۹ھ۔

۷۵- تلخيص المستدرك (مع المستدرك)، حافظ شمس الدين محمد بن احمد عثمان ذهبى رحمه الله تعالىٰ، متوفى ۷۴۸ھ، دار الفكر بيروت۔

۷۶- التمهيد لما فى المؤطا من المعانى و الاسانيد، حافظ ابو عمر يوسف بن عبد الله بن محمد عبد البر مالكى، رحمه الله تعالىٰ، متوفى ۴۶۳ھ، المكتبة التجارية، مكة المكرمة۔

۷۷- تنزيه الشريعة المرفوعة عن الاحاديث الشنيعة الموضوعة، الامام ابو الحسن على بن محمد ابن عراق الكنانى، رحمه الله تعالىٰ، المتوفى ۹۶۳ھ، دار الكتب العلمية بيروت، الطبعة الثانية ۱۴۰۱ھ۔

۸۰- تهذيب الاسماء و اللغات، امام محى الدين ابو زكريا يحيى بن شرف النووى، رحمه الله تعالىٰ، متوفى ۶۷۶ھ، ادارة الطباعة المنيرية۔

۸۱- تهذيب تاريخ دمشق الكبير، الامام الحافظ ابو القاسم على المعروف بابن عساكر الشافعى، رحمه الله، المتوفى ۵۷۱ھ، دار المسيرة، بيروت، الطبعة الثانية ۱۳۹۹ھ۔

۸۲- تهذيب التهذيب، حافظ ابن حجر عسقلانى، رحمه الله تعالىٰ، متوفى ۸۵۲ھ، دائرة المعارف النظامية، حيدر آباد دكن ۱۳۲۵ھ۔

۸۳- تهذيب سنن ابى داود، الامام ابن قيم الجوزية، رحمه الله، المتوفى ۷۵۱ھ، مطبعة انصار السنة المحمدية، ۱۳۶۷ھ۔

۸۴- تهذيب الكمال، حافظ جمال الدين ابو الحجاج يوسف بن عبد الرحمن مزى، رحمه الله تعالىٰ، متوفى ۷۴۲ھ، مؤسسة الرسالة، طبع اول، ۱۴۱۳ھ۔

۸۵- الثقات (كتاب الثقات)، حافظ ابو حاتم محمد بن حبان بستى، رحمه الله، متوفى ۳۵۴ھ، دائرة المعارف العثمانية، حيدر آباد، ۱۳۹۳ھ۔

۸۶- جامع الاصول من حديث الرسول، علامه مجد الدين ابو السعادات المبارك بن محمد بن الاثير الجزرى، رحمه الله، متوفى ۶۰۶ھ، دار الفكر، بيروت۔

۸۷- جامع الترمذى، (سنن ترمذى)، امام ابو عيسىٰ محمد بن عيسىٰ بن سورة الترمذى، رحمه الله تعالىٰ، متوفى ۲۷۹ھ، سعيد كراچى / دار احياء التراث العربى۔

۸۸- الجامع الصغير من احاديث البشير النذير، الامام جلال الدين السيوطى، رحمه الله، المتوفى ۹۱۱ھ، دار الكتب العلمية، بيروت۔

الجامع لاحكام القرآن (تفسير القرطبى)۔

۸۹- جامع المسانيد و السنن، الامام الحافظ عبد الرحمن بن ابى حاتم الرازى، رحمه الله، المتوفى ۷۷۴ھ، دار الفكر، بيروت، الطبعة الثانية، ۱۴۲۲ھ۔

۹۰- الجرح والتعديل، الامام الحافظ عبد الرحمن بن ابى حاتم الرازى، رحمه الله تعالىٰ، المتوفى ۳۲۷ھ، دار الكتب العلمية، بيروت، الطبعة الثانية، ۱۴۲۲ھ۔

٩١۔ الجمع بین الصحیحین: البخاری و مسلم، الامام محمد بن الفتوح الحمیدی، رحمہ اللہ، المتوفی ٤٢٩ھ، دار ابن حزم، بیروت، الطبعۃ الثانیۃ، ١٤٢٣ھ۔

٩٣ جمع الجوامع (الجامع الکبیر و الجامع الصغیر و زوائدہ) الامام جلال الدین السیوطی، رحمہ اللہ، المتوفی ٩١١ھ، دار الکتب العلمیۃ، بیروت، الطبعۃ الاولیٰ ١٤٢١ھ۔

٩٨۔ حاشیۃ السندی علی البخاری، امام ابو الحسن نور الدین محمد بن عبد الهادی السندی، رحمہ اللہ تعالیٰ، متوفیٰ ١١٣٨ھ، دار المعرفۃ، بیروت۔

٩٩۔ حاشیۃ السندی علی مسلم، المطبوع مع صحیح مسلم، الامام ابو الحسن السندی، رحمہ اللہ، متوفی ١١٣٨ھ، قدیمی کتب خانہ کراتشی۔

١٠٠۔ حاشیۃ السهارنفوری، المطبوع مع صحیح البخاری، مولانا احمد علی السهارنفوری، رحمہ اللہ تعالیٰ، متوفیٰ ١٢٩٧ھ، طبع قدیمی۔

الحدود و الاحکام، للبسطامی رحمۃ اللہ علیہ۔

١٠٣۔ الخصائص الکبری، الامام جلال الدین السیوطی، رحمہ اللہ تعالیٰ، ٩١١ھ، دار الکتب العلمیۃ، بیروت۔

١٠٤۔ خصائل نبوی شرح شمائل ترمذی (اردو) شیخ الحدیث محمد زکریا کاندھلوی، رحمہ اللہ، متوفی ١٤٠٢ھ

١٠٧۔ الدر المختار، علامہ علاء الدین محمد بن علی بن محمد الحصکفی، رحمہ اللہ تعالیٰ، متوفیٰ ١٠٨٨ھ، مکتبہ عارفین، پاکستان چوک کراچی۔

الدرایۃ فی تخریج احادیث الهدایۃ، لابن حجر رحمۃ اللہ علیہ۔

١٠٨۔ دلائل النبوۃ، الحافظ ابو بکر احمد بن الحسین بن علی البیهقی، رحمہ اللہ تعالیٰ، متوفی ٤٥٨ھ، مکتبہ اثریہ، لاهور۔

١٠٩۔ الدیباج علی صحیح مسلم بن الحجاج، ابو الفضل عبد الرحمن بن ابی بکر جلال الدین السیوطی، رحمہ اللہ، المتوفی ٩١١ھ، ادارۃ القرآن کراتشی، الطبعۃ الاولیٰ، ١٤١٢ھ۔

١١١۔ ذخائر المواریث فی الدلالۃ علی مواضع الحدیث، العلامۃ عبد الغنی بن اسماعیل بن عبد الغنی النابلسی، رحمہ اللہ، متوفی ١١٤٣ھ، دار المعرفۃ، بیروت۔

١١٢۔ رد المحتار، علامہ محمد امین بن عمر بن عبد العزیز عابدین شامی، رحمہ اللہ، متوفی ١٢٥٢ھ، مکتبہ رشیدیہ، کوئٹہ۔

١١٣۔ رسالۃ شرح تراجم ابواب البخاری، (مطبوعہ مع صحیح البخاری)، حضرت مولانا شاہ ولی اللہ، رحمہ اللہ، متوفی ١١٧٦ھ، قدیمی۔

روائع البیان (انظر تفسیر آیات الاحکام)۔

١١٥۔ روح المعانی فی تفسیر القرآن العظیم و السبع المثانی، ابو الفضل شهاب الدین سید محمود آلوسی بغدادی، رحمہ اللہ تعالیٰ، متوفیٰ ١٢٧٠ھ، مکتبہ امدادیہ، ملتان۔

١١٧۔ زاد المعاد من هدی خیر العباد، حافظ شمس الدین ابو عبد اللہ بن ابی بکر المعروف بابن القیم، رحمہ اللہ، متوفی ٧٥١ھ، مؤسسۃ الرسالۃ۔

۱۱۸۔ سبل السلام شرح بلوغ المرام ، السید الامام محمد بن اسماعیل الصنعانی المعروف بالامیر ، رحمہ اللہ ، المتوفی ۱۱۸۲ھ ، دار احیاء التراث العربی ، بیروت ، الطبعۃ الخامسۃ۔
۱۱۹۔ سنن ابن ماجہ ، امام ابو عبد اللہ محمد بن ماجہ ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفیٰ ۲۷۳ھ ، قدیمی / دار الکتاب المصری قاہرہ۔
۱۲۰۔ سنن ابی داؤد ، امام ابو داؤد سلیمان بن الاشعث السجستانی ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفیٰ ۲۷۵ھ ، ایچ ایم سعید کمپنی / دار احیاء السنۃ النبویۃ۔
۱۲۱۔ سنن الدار قطنی ، حافظ ابو الحسن علی بن عمر الدارقطنی ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفیٰ ۳۸۵ھ ، دار نشر الکتب العلمیۃ ، بیروت ، الطبعۃ الثانیۃ ، ۱۴۲۳ھ / ۲۰۰۲م۔
۱۲۲۔ سنن الدارمی ، امام ابو محمد عبد اللہ بن عبد الرحمن الدارمی ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفیٰ ۲۵۵ھ ، قدیمی
۱۲۳۔ سنن سعید بن منصور ، الامام الحافظ سعید بن منصور بن شعبۃ الخراسانی المکی ، رحمہ اللہ ، المتوفی ۲۲۷ھ ، دار الکتب العلمیۃ ، بیروت۔
۱۲۴۔ السنن الصغریٰ للنسائی ، امام ابو عبد الرحمن بن شعیب النسائی ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفیٰ ۳۰۳ھ ، قدیمی / دار السلام ریاض۔
۱۲۵۔ السنن الکبریٰ للنسائی ، امام ابو عبد الرحمن احمد بن شعیب النسائی ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفیٰ ۳۰۳ھ ، نشر السنۃ ، ملتان۔
۱۲۶۔ السنن الکبری للبیہقی ، امام حافظ ابو بکر احمد بن الحسین بن علی البیہقی ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفیٰ ۴۵۸ھ ، دار الکتب العلمیۃ بیروت۔
۱۲۷۔ سیر اعلام النبلاء ، حافظ ابو عبد اللہ شمس الدین محمد بن احمد بن عثمان ذہبی ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفیٰ ۷۴۸ھ ، مؤسسۃ الرسالۃ ، و بیت الافکار الدولیۃ۔
السیر الکبیر (انظر کتاب السیر الکبیر)۔
۱۲۸۔ السیرۃ الحلبیۃ (انسان العیون) ، علامہ علی بن برہان الدین الحلبی ، رحمہ اللہ ، المتوفی ۱۰۴۴ھ ، المکتبۃ الاسلامیۃ ، بیروت۔
۱۲۹۔ السیرۃ النبویۃ ، الامام ابو محمد عبد الملک بن ہشام المعافری ، رحمہ اللہ ، متوفی ۲۱۳ھ ، مطبعۃ مصطفی البابی الحلبی بمصر ، ۱۳۵۵ھ ، والمکتبۃ العلمیۃ ، بیروت۔
۱۳۰۔ شرح علل الترمذی ، الامام الحافظ ابن رجب الحنبلی ، رحمہ اللہ ، المتوفی ۷۹۵ھ۔
۱۳۱۔ الشرح الکبیر ، للإمام الدردیر المالکی ، رحمہ اللہ ، المتوفی ۱۲۰۱ھ ، المطبوع من حیث المتن مع حاشیۃ الدسوقی ، رحمہ اللہ ، دار الکتب العلمیۃ ، بیروت۔
۱۳۲۔ شرح التوضیح (التلویح) ، العلامۃ سعد الدین التفتازانی الشافعی ، رحمہ اللہ ، المتوفی ۷۹۳ھ ، میر محمد کتب خانہ ، کراچی۔
۱۳۳۔ شرح ابن بطال ، امام ابو الحسن علی بن خلف بن عبد الملک المعروف بابن بطال ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفیٰ ۴۴۹ھ ، مکتبۃ الرشد ، الریاض ، الطبعۃ الاولیٰ ، ۱۴۲۰ھ۔
۱۳۴۔ شرح الزرقانی علی الموطأ ، شیخ محمد بن عبد الباقی بن یوسف الزرقانی المصری ، رحمہ اللہ ، متوفی ۱۱۲۲ھ ، دار الفکر ، بیروت۔

۱۳۵ـ شرح السنة ، الامام المحدث ابو محمد الحسين بن مسعود البغوی ، رحمه الله ، ۵۱۶ھ ، دار الكتب العلمية ، بيروت ، الطبعة الثانية ، ۱۴۲۴ھ۔
شرح الطیبی (دیکھیے ، الکاشف عن حقائق السنن)
۱۳۶ـ شرح سنن ابن ماجه المسمی ب انجاح الحاجة ، الشيخ عبد الغنی المجددی الدهلوی ، رحمه الله ، المتوفی ۱۲۹۵ھ ، والمسمی ب مصباح الزجاجة ، الحافظ جلال الدين عبد الرحمن السيوطی ، رحمه الله ، المتوفی ۹۱۱ھ ، و تعليقات لفخر الحسن المحدث الگنگوهی ، رحمه الله ، قدیمی کتب خانه ، کراتشی۔
۱۳۷ـ شرح السير الكبير الامام محمد بن احمد السرخسی رحمه الله المتوفی ۴۹۰ھ دار الكتب العلمية بيروت
شرح الشفاء (انظر : نسیم الرياض)
شرح القسطلانی (دیکھیے ارشاد الساری)
۱۳۸ـ شرح الكرمانی (الكوكب الدراری) علامه شمس الدين محمد بن يوسف بن علی الكرمانی ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفی ۷۸۶ھ ، دار احياء التراث العربی بيروت۔
۱۳۹ـ شرح مشكل الآثار ، الامام المحدث ابو جعفر احمد بن محمد سلامة الطحاوی ، رحمه الله تعالیٰ ، المتوفی ۳۲۱ھ ، مؤسسة الرسالة بيروت ، الطبعة الثانية ۱۴۲۷ھ۔
۱۴۰ـ شرح معانی الآثار الامام المحدث ابو جعفر احمد بن محمد بن سلامة الطحاوی رحمه الله ، المتوفی ۳۲۱ھ ، میر محمد کتب خانه آرام باغ ، کراچی۔
شرح المهذب (دیکھیے ، المجموع)۔
۱۴۱ـ شرح النقايه ، الامام علی بن محمد سلطان القاری الحنفی ، رحمه الله ، المتوفی ۱۰۱۴ھ ، ایچ ایم سعید کمپنی ، کراچی۔
۱۴۲ـ شرح النووی علی صحيح مسلم امام ابو زكريا يحيیٰ بن شرف النووی رحمه الله تعالیٰ المتوفیٰ ۶۷۶ھ قدیمی
۱۴۳ـ الشفاء بتعريف حقوق المصطفی ، للامام القاضی عياض المالكی اليحصبی ، رحمه الله ، المتوفی ۵۴۴ھ ، دار الكتب العلمية ، بيروت ، الطبعة الثانية ، ۱۴۲۲ھ۔
۱۴۴ـ الشمائل المحمدية ، الامام ابو عيسى محمد بن عيسى بن سورة الترمذی رحمه الله ، المتوفی ۲۷۹ھ ، دار الكتب العلمية بيروت ۱۴۲۷ھ۔
۱۴۵ـ الصحاح (قاموس عربی ـ عربی) ، الامام اسماعيل بن حماد الجوهری ، رحمه الله ، المتوفی ۳۹۳ھ ، دار المعرفة ، بيروت ، الطبعة الثانية ، ۱۴۲۸ھ۔
۱۴۶ـ الصحيح للبخاری ، امام ابو عبدالله محمد بن اسمعيل البخاری ، رحمه الله تعالیٰ ، المتوفیٰ ۲۵۶ھ ، قدیمی کتب خانه ، کراچی / دار السلام ، رياض ، الطبعة الاولیٰ ۱۴۱۷ھ۔
۱۴۷ـ الصحيح لمسلم مع شرحه للنووی رحمة الله عليه ، امام مسلم بن الحجاج القشيری النيسابوری ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفیٰ ۲۶۱ھ ، قدیمی کتب خانه ، کراچی / دار السلام ، رياض۔
الضعفاء الكبير (انظر كتاب الضعفاء الكبير)۔
۱۴۸ـ الطبقات الكبریٰ ، الامام ابو محمد بن سعد ، رحمه الله ، المتوفیٰ ۲۳۰ھ ، دار صادر بيروت۔

۱۴۹۔ طرح التثریب فی شرح التقریب ، امام زین الدین ، ابو الفضل عبد الرحیم بن الحسین العراقی ،المتوفی ۸۰۶ھ ، وولدہ الحافظ ابو زرعۃ العراقی ، المتوفی ۸۲۶ھ ، مکتبہ نزار مصطفی الباز ، مکۃ مکرمۃ۔
طلبۃ الطلبۃ للنسفی رحمۃ اللہ علیہ ، قدیمی کتب خانہ۔
۱۵۰ ۔ العلل الواردۃ فی الاحادیث النبویۃ ، الشیخ الامام ابو الحسن علی بن عمر الدارقطنی ، رحمہ اللہ ، المتوفی ۳۸۵ھ ، دار طیبۃ ، الطبعۃ الثانیۃ ، ۱۴۲۳ھ۔
۱۵۱۔ العلل المتناهیۃ فی الاحادیث الواهیۃ ، الامام عبد الرحمن ابن الجوزی ، ، رحمہ اللہ ، المتوفی ۵۹۷ھ۔
۱۵۲ ۔ عمدۃ القاری ،الامام بدر الدین ابو محمد بن محمود احمد العینی ، رحمہ اللہ ، متوفی ۸۵۵ ھ ، ادارۃ الطباعۃ المنیریۃ۔
۱۵۳ ۔ غریب الحدیث ، الامام احمد بن محمد الخطابی البستی ، رحمہ اللہ ، المتوفی ۳۸۸ھ ، جامعۃ ام القری ، مکۃ المکرمۃ ، ۱۴۰۲ھ۔
۱۵۴ ۔الفاروق ، مولانا شبلی نعمانی ، دار الاشاعت ، کراچی۔
۱۵۵ ۔فتاوی قاضی خان بهامش الفتاوی الهندیۃ (العالمگیریۃ) ، الامام فخر الدین حسن بن منصور الفرغانی ، رحمہ اللہ ، المتوفی ۵۹۲ھ ، نورانی کتب خانہ پشاور۔
۱۵۶ ۔ الفتاوی الهندیۃ (العالمگیریۃ) ، العلامۃ الامام الشیخ نظام و جماعۃ من علماء الهند ، نورانی کتب خانہ ، پشاور۔
۱۵۸۔ فتح الباری ، حافظ احمد بن علی المعروف بابن حجر العسقلانی ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفی ۸۵۲ ھ ، دار الفکر بیروت۔
۱۵۹۔فتح الملهم شیخ الاسلام علامہ شبیر احمد عثمانی رحمہ اللہ متوفی ۱۳۶۹ھ دار احیاء التراث العربی بیروت
۱۶۰۔ فتح القدیر ، (تفسیر) الجامع بین فنی الروایۃ و الدرایۃ من علم التفسیر ، الامام محمد بن علی الشوکانی ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، المتوفی ۱۲۵۰ھ ، دار الکتب العلمیۃ ، بیروت۔
۱۶۱۔ فتح القدیر ، امام کمال الدین محمد بن عبد الواحد المعروف بابن الهمام ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفی ۸۶۱ ھ ، مکتبہ رشیدیہ ، کوئٹہ۔
۱۶۳ ۔ الفردوس بماثور الخطاب ، ابو شجاع شیرویہ بن شهر دار بن شیرویہ الدیلمی الهمدانی ، الملقب ب الکیا ، رحمہ اللہ ، المتوفی ۵۰۹ھ ، دار الکتب العلمیۃ ، بیروت۔
۱۶۴ ۔الفقہ الحنفی و ادلتہ ، الشیخ اسعد محمد سعید الصاغرجی ، حفظہ اللہ ، دار الکلم الطیب ، بیروت ، الطبعۃ الثالثۃ ، ۱۴۲۳ھ۔
۱۶۵۔ فیض الباری ، امام العصر علامہ انور شاہ کشمیری ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفی ۱۳۵۲ھ ، مطبعۃ دار المامون ، الطبعۃ الاولیٰ۔
۱۶۶۔ فیض القدیر شرح الجامع الصغیر ، العلامۃ محمد عبد الرؤوف المناوی ، رحمہ اللہ ، المتوفی ۱۰۳۱ھ ، دار الکتب العلمیۃ ، الطبعۃ الثالثۃ ، ۱۴۲۷ھ۔
۱۶۷۔ القاموس الوحید ،مولانا وحید الزمان بن مسیح الزمان قاسمی کیرانوی ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفی ۱۴۱۵ ھ /۱۹۹۵م ، ادارہ اسلامیات لاهور۔ کراچی۔

۱۶۸۔قواعد فی علوم الحدیث العلامۃ المحقق ظفر احمد العثمانی رحمہ اللہ المتوفی ۱۳۹۴ھ ادارۃ القرآن کراچی
۱۶۹۔ الکاشف ،شمس الدین ابو عبد اللہ محمد بن احمد بن عثمان ذهبی ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفی ۷۴۸ھ، شرکۃ دار القبلۃ / مؤسسۃ علوم القرآن ،طبع اول ۱۴۱۳ھ۔
۱۷۰۔ الکاشف عن حقائق السنن ،(شرح الطیبی) امام شرف الدین حسین بن محمد بن عبد اللہ الطیبی ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفی ۷۴۳ھ ، ادارۃ القرآن کراچی۔
۱۷۱۔ الکامل فی التاریخ ، علامہ ابو الحسن عز الدین علی بن محمد ابن الاثیر الجوزی ،رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفی ۶۳۰ھ ، دار الکتب العربی بیروت۔
۱۷۲۔ الکامل فی ضعفاء الرجال ، امام حافظ ابو احمد عبد اللہ بن عدی جرجانی رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفی ۳۶۵ھ ، دار الفکر ،بیروت۔
کتاب اخبار المدینۃ (انظر : اخبار المدینۃ)
کتاب اخبار مکۃ (انظر : اخبار مکۃ)
کتاب اختلاف الحدیث بھامش کتاب الام ، دار المعرفۃ بیروت۔
۱۷۳۔کتاب الام (الام) ، امام محمد بن ادریس الشافعی ، رحمہ اللہ ، متوفی ۲۰۴ھ ، دار المعرفۃ ، بیروت ، طبع ۱۳۹۳ھ / ۱۹۷۳م۔
۱۷۵۔کتاب الاموال ، الامام ابو عبید القاسم بن سلام الھروی الازدی ، رحمہ اللہ ، المتوفی ۲۲۴ھ ، دار الفکر ، بیروت ، ۱۴۰۸ھ۔
کتاب التعریفات للجرجانی رحمۃ اللہ علیہ۔
۱۷۶۔کتاب الخراج ، الامام ابو یوسف ، یعقوب القاضی ، رحمہ اللہ ، المتوفی ۱۸۲ھ۔
۱۷۷۔ کتاب الخراج ، الامام یحیی بن آدم القرشی ، رحمہ اللہ ، المتوفی ۲۰۳ھ ، المکتبۃ العلمیۃ ، لاھور ، پاکستان ، الطبعۃ الاولی ، ۱۹۷۴م۔
۱۷۸۔کتاب السیر الکبیر الامام محمد بن الحسن الشیبانی رحمہ اللہ المتوفی ۱۸۹ھ ، دار الکتب العلمیۃ ، بیروت
۱۷۹۔کتاب السنۃ ، الامام الحافظ ابو بکر احمد بن عمرو بن ابی عاصم الضحاک بن مخلد الشیبانی ، رحمہ اللہ ، المتوفی ۲۸۷ھ ، دار الکتب العلمیۃ ، بیروت۔
۱۸۰۔ کتاب الضعفاء الکبیر ،ابو جعفر محمد بن عمر بن موسی بن حماد العقیلی المکی ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفی ۳۲۲ھ ، دار الکتب العلمیۃ ، بیروت۔
۱۸۲۔کتاب المبسوط ، الامام شمس الائمۃ ابو بکر محمد بن ابی سھل السرخسی ، رحمہ اللہ ، المتوفی ۴۸۳ھ ، دار المعرفۃ ،بیروت ، الطبعۃ الثالثۃ ، ۱۳۹۸ھ۔
۱۸۴۔کتاب المغازی ، الامام محمد بن عمر الواقدی ، رحمہ اللہ ، المتوفی ۲۰۷ھ ، مؤسسۃ الاعلمی ، بیروت۔
۱۸۶۔ الکتب الستۃ (موسوعۃ الحدیث الشریف) باشراف و مراجعۃ فضیلۃ الشیخ صالح بن عبد العزیز آل الشیخ ، دار السلام ، الریاض۔
۱۸۷۔الکاشف عن حقائق غوامض التنزیل ـــــ ، الامام جار اللہ محمود بن عمر الزمخشری ، المتوفی ۵۳۸ھ ، دار الکتاب العربی ، بیروت ، لبنان۔

۱۸۸ ـ كشف الاستار عن زوائد البزار على الكتب الستة ، الحافظ نور الدين على بن ابى بكر الهيثمى ۸۰۷ هـ ، بتحقيق الشيخ حبيب الرحمن الاعظمى ، مؤسسة الرسالة ، الطبعة الثانية ، ۱۴۰۴ هـ ـ
۱۸۹ ـ كشف البارى ، شيخ الحديث حضرت مولانا سليم الله خان صاحب مدظلهم ، مكتبة فاروقيه ، كراچى ـ
۱۹۰ ـ كشف الخفاء و مزيل الالباس ، شيخ اسماعيل بن محمد عجلونى ، رحمه الله ، متوفى ۱۱۶۲ هـ ، دار احياء التراث العربى ، بيروت ـ
۱۹۱ ـ كشف المشكل من حديث الصحيحين ، الامام عبد الرحمن ابن الجوزى ، رحمه الله ، المتوفى ۵۹۷ هـ ، دار الوطن ، الرياض ، ۱۴۱۸ هـ ـ
۱۹۲ ـ كنز العمال ، علامه علاء الدين على المتقى بن حسام الدين الهندى ، رحمه الله تعالىٰ ، متوفىٰ ۹۷۵ هـ ، مكتبة التراث الاسلامى ، حلب ـ
۱۹۳ ـ الكوثر الجارى الى رياض احاديث البخارى ، الامام احمد بن اسماعيل الكورانى الحنفى ، رحمه الله ، المتوفى ۸۹۳ هـ ، دار احياء التراث العربى بيروت ، الطبعة الاولىٰ ، ۱۴۲۹ هـ ـ
۱۹۵ ـ الكوكب الدرى حضرت مولانا رشيد احمد گنگوهى ، رحمه الله تعالىٰ ، متوفىٰ ۱۳۲۳ هـ ، ادارة القرآن كراچى
الكواكب الدرارى (ديكهئے ، شرح الكرمانى)
۱۹۶ ـ لامع الدرارى حضرت مولانا رشيد احمد گنگوهى رحمه الله تعالىٰ متوفىٰ ۱۳۲۳ هـ مكتبه امداديه مكة مكرمة
اللُّباب فى شرح الكتاب ـ
۱۹۷ ـ لسان العرب ، ابو الفضل جمال الدين محمد بن مكرم ابن منظور افريقى مصرى ، رحمه الله تعالىٰ ، متوفىٰ ۷۱۱ هـ ، نشر ادب الجوزة ، قم ، ايران ، ۱۴۰۵ هـ و دار صادر ، بيروت ـ
۱۹۸ ـ لسان الميزان ، الحافظ احمد بن على المعروف بابن حجر العسقلانى ، رحمه الله ، متوفى ۸۵۲ هـ ، بتحقيق الشيخ عبد الفتاح ، رحمه الله ، دار البشائر الاسلامية ، الطبع الاول ، ۱۴۲۳ هـ ـ
۱۹۹ ـ المؤطا ، الامام مالك بن انس ، رحمه الله تعالىٰ ، المتوفىٰ ۱۷۹ هـ ، دار احياء التراث العربى بيروت ـ
۲۰۰ ـ المؤطا ، الامام محمد الحسن الشيبانى رحمه الله ، المتوفى ۱۸۹ هـ ، قديمى كتب خانه كراچى ـ
۲۰۱ ـ المتوارى على تراجم ابواب البخارى ، علامه ناصر الدين احمد بن محمد المعروف بابن المنير الاسكندرانى ، رحمه الله تعالىٰ ، متوفىٰ ۶۸۳ هـ ، مظهرى كتب خانه كراچى ـ
۲۰۲ ـ مجمع بحار الانوار ، علامه محمد بن طاهر پٹنى ، رحمه الله تعالىٰ ، متوفىٰ ۹۸۶ ، دائرة المعارف العثمانيه حيدر آباد ، ۱۳۹۵ هـ ـ
۲۰۳ ـ مجمع الزوائد امام نور الدين على بن ابى بكرى الهيثمى رحمه الله تعالىٰ متوفىٰ ۸۰۷ هـ ، دار الفكر ، بيروت
۲۰۴ ـ المجموع (شرح المهذب) ، امام محى الدين ابو زكريا يحيىٰ بنى شرف النووى رحمه الله تعالىٰ ، متوفى ۶۷۶ هـ ، شركة من علماء الازهر ـ
۲۰۵ ـ مجموعه رسائل ابن عابدين ، العلامة المحقق السيد محمد امين آفندى الشهير بابن عابدين ، رحمه الله ، المتوفى ۱۲۵۲ هـ ، مكتبه عثمانيه ، كوئٹه ـ
۲۰۶ ـ المحلّى ، علامه ابو محمد على احمد بن سعيد بن حزم رحمه الله تعالىٰ ، متوفى ۴۵۶ هـ ، المكتب التجارى بيروت / دار الكتب العلمية بيروت ـ

مختصر تاریخ دمشق۔
۲۰۷۔المدونة الکبری، الامام مالک بن انس رحمه الله، المتوفی۱۷۹ھ، دار صادر، بیروت۔
۲۰۸۔ مرقاة المفاتیح (شرح مشکوة المصابیح)، علامه نور الدین علی بن سلطان القاری رحمه الله تعالیٰ، متوفی ۱۰۱۴ھ، امدادیه ملتان و دار الکتب العلمیة بیروت۔
۲۰۹۔ المستدرک علی الصحیحین، حافظ ابو عبد الله محمد بن عبد الله الحاکم النیسابوری، رحمه الله تعالیٰ، متوفی ۴۰۵ھ، دار الفکر، بیروت۔
۲۱۰۔ مسند ابی داؤد الطیالسی، الامام المحدث سلیمان بن داؤد بن الجارود رحمه الله، متوفی ۲۰۴ھ، دار الکتب العلمیة، بیروت، الطبعة الاولیٰ ۱۴۲۵ھ۔
مسند ابی یعلی الموصلی، الامام شیخ الاسلام ابو یعلی احمد بن علی الموصلی، رحمه الله، المتوفی ۳۰۷ھ، دار الکتب العلمیة، بیروت، الطبعة الاولی، ۱۴۱۸ھ۔
۲۱۲۔ مسند احمد، امام احمد بن حنبل، رحمه الله تعالیٰ، متوفی ۲۴۱ھ، المکتب الاسلامی، دار صادر، بیروت
۲۱۳۔ مسند اسحاق بن راهویه، الامام اسحاق بن ابراهیم بن مخلد بن راهویه الحنظلی، رحمه الله، المتوفی ۲۳۸ھ، مکتبة الایمان، المدینة المنورة، الطبعة الاولی، ۱۴۱۲ھ۔
۲۱۴۔ مسند البزار (البحر الزخار)، الامام ابو بکر احمد بن عمرو بن عبد الخالق البزار، رحمه الله، المتوفی ۲۹۲ھ، مؤسسة علوم القرآن مکتبة العلوم والحکیم بیروت و المدینة المنورة، ۱۴۰۹ھ، الطبعة الاولی
۲۱۵۔ مسند الحمیدی، امام ابو بکر عبد الله بن الزبیر الحمیدی، رحمه الله، متوفی ۲۱۹ھ، المکتبة السلفیة، مدینة منورہ۔
۲۱۷۔ مشارق الانوار علی صحاح الآثار، القاضی ابو الفضل عیاض بن موسی بن عیاض الیحصبی البستی المالکی، رحمه الله، المتوفی ۵۴۴ھ، دار التراث۔
۲۱۸۔ مشکاة المصابیح، شیخ ابو عبد الله ولی الدین خطیب محمد بن عبد الله، رحمه الله، متوفی ۷۳۷ھ کے بعد، قدیمی۔
۲۱۹۔ المصنف لابن ابی شیبة، حافظ عبد الله بن محمد بن ابی شیبة المعروف بأبی بکر بن ابی شیبة، رحمه الله تعالیٰ، متوفی ۲۳۵ھ، بتحقیق الشیخ محمد عوامة، حفظه الله، دار قرطبة، بیروت، الطبعة الاولی، ۱۴۲۷ھ
۲۲۰۔ المصنف لعبد الرزاق، الامام عبد الرزاق بن همام صنعانی، رحمه الله تعالیٰ، متوفی ۲۱۱ھ، مجلس علمی، کراچی، ودار الکتب العلمیة، بیروت۔
۲۲۱۔ المطالب العالیة بزوائد المسانید الثمانیة، الحافظ ابن حجر العسقلانی، رحمه الله تعالی، المتوفی ۸۵۲ھ، دار الباز، مکة المکرمة۔
۲۲۱۔ معارف القرآن، لشیخ الحدیث و التفسیر علامه ادریس کاندهلوی رحمة الله علیه۔
۲۲۲۔ معالم السنن، الامام ابو سلیمان حمد بن محمد الخطابی، رحمه الله تعالی، المتوفی ۳۸۸ھ، مطبعة انصار السنة المحمدیة، ۱۹۳۸م / ۱۳۶۷ھ۔
۲۲۳۔ المعجم الاوسط، الامام ابو القاسم سلیمن بن احمد الطبرانی، رحمه الله تعالی، المتوفی ۳۶۰ھ، دار الحرمین، القاهرة، ۱۴۱۵ھ۔

۲۲۴۔ معجم البلدان ، علامه ابو عبد الله یاقوت حموی رومی ، رحمه الله تعالی ، متوفی ۶۲۶ ھ ، دار احیاء التراث العربی ، بیروت۔
۲۲۵۔ معجم الصحابة ، الامام الحافظ ابو الحسین عبد الباقی بن قانع البغدادی ، رحمه الله تعالیٰ ، المتوفی ۳۵۱ھ ، مکتبه نزار مصطفیٰ الباز ، مکة المکرمة ، الریاض ، الطبعة الاولیٰ ، ۱۴۱۸ھ۔
۲۲۶۔ المعجم الکبیر امام سلیمان بن احمد بن ایوب الطبرانی رحمه الله تعالیٰ متوفی ۳۶۰ھ دار الفکر ، بیروت
۲۲۷۔ المعجم المفهرس لالفاظ الحدیث النبوی ، أ-وی-منسک ، وی-پ-منسج ، مطبعة بریل فی مدینة لیدن ۱۹۶۵م۔
۲۲۸۔ معجم مقاییس اللغة ، امام احمد بن فارس بن زکریا قزوینی رازی ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفی ۳۹۵ھ ، دار الفکر ، بیروت۔
۲۲۹۔ المعجم الوسیط ، دکتور ابراهیم انس ، دکتور عبد الحلیم منتصر ، عطیة الصوالحی ، محمد خلف الله احمد ، مجمع اللغة العربیة ، دمشق۔
۲۳۰۔ المعرفة و التاریخ ، ابو یوسف یعقوب بن سفیان الفسوی الفارسی ، رحمه الله ، المتوفی ۲۷۷ھ ، دار الکتب العلمیة ، بیروت ، ۱۴۱۹ھ۔
۲۳۱۔ معرفة السنن و الآثار ، الامام ابو احمد بن الحسین البیهقی ، رحمه الله ، المتوفی ۴۵۸ھ ، دار الکتب العلمیة ، بیروت۔
۲۳۲۔ معرفة الصحابة ، الامام الحافظ ابو نعیم احمد بن عبد الله الاصبهانی ، رحمه الله تعالیٰ ، المتوفی ۴۳۰ھ ، دار الکتب العلمیة ، بیروت ، الطبعة الاولیٰ ، ۱۴۲۲ھ۔
مغازی الواقدی (انظر کتاب المغازی)۔
۲۳۳۔ المغرب ، ابو الفتح ناصر الدین مطرزی ، رحمه الله تعالیٰ ، المتوفی ۶۱۰ھ ، ادارة دعوة الاسلام ، کراتشی
۲۳۴۔ المغنی ، امام موفق الدین ابو محمد عبد الله بن احمد بن قدامة ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفی ۶۲۰ھ ، دار الفکر ، بیروت ، و بیت الافکار الدولیة۔
۲۳۵۔ المفردات فی غریب القرآن ، العلامة حسین بن محمد المعروف بالراغب الاصفهانی ، رحمه الله ، المتوفی ۵۰۲ھ ، قدیمی کتب خانه ، کراتشی۔
مقدمة فتح الباری ، (دیکھئے ، هدی الساری)
۲۳۶۔ مکمل اکمال الاکمال ، الامام ابو عبد الله محمد بن محمد بن یوسف السنوسی ، رحمه الله تعالیٰ ، المتوفی ۸۹۵ھ ، دار الکتب العلمیة ، بیروت۔
۲۳۸۔ المنتظم فی تاریخ الملوک و الامم ، الامام ابو الفرج عبد الرحمن بن علی بن محمد ابن الجوزی ، رحمه الله ، المتوفی ۵۹۷ھ ، دار صادر ، بیروت ، ۱۳۵۸ھ ، الطبعة الاولیٰ۔
۲۳۹۔ المنتقی شرح الموطأ ، القاضی ابو الولید سلیمان بن حلف الباجی ، رحمه الله ، المتوفی ۴۹۴ھ ، دار الکتب العلمیة ، بیروت ، الطبعة الاولیٰ ، ۱۴۲۰ھ۔
۲۴۰۔ منهاج السنة النبویة ، الامام الهمام ابو العباس احمد ابن تیمیة الحرانی ، رحمه الله ، المتوفی ۷۲۸ھ ، مؤسسة قرطبة ، ۱۴۰۶ ، الطبعة الاولیٰ۔

۲۴۱- موارد الظمآن الى زوائد ابن حبان، الامام ابو الحسن على بن ابى بكر الهيثمى، رحمه الله، المتوفى ۸۰۷ھ، دار الكتب العلمية، بيروت۔
۲۴۲- المواهب اللدنية المطبوع مع الشمائل المحمدية، الامام الشيخ ابراهيم بن محمد بن احمد الشافعى البيجورى، رحمه الله تعالىٰ، المتوفى ۱۲۷۷ھ، فاروقى كتب خانه، ملتان۔
موسوعة كشّاف اصطلاحات الفنون و العلوم۔
الموسوعة الفقهية الكويتية اصدار: وزارة الاوقاف و الشؤن الاسلامية الكويت۔
۲۴۳- الموضوعات، الامام ابو الفرج عبد الرحمن ابن الجوزى، رحمه الله تعالىٰ، المتوفى ۵۹۷ھ، قرآن محل، اردو بازار كراچى، و دار الكتب العلمية، بيروت، الطبعة الثانية، ۱۴۲۴ھ۔
۲۴۴- موسوعة الامام الشافعى (كتاب الام)، الامام المحدث الفقيه محمد بن ادريس الشافعى، رحمه الله تعالىٰ، المتوفى ۲۰۴ھ، دار قتيبة، الطبعة الثانية، ۱۴۲۴ھ۔
۲۴۵- ميزان الاعتدال فى نقد الرجال، حافظ شمس الدين محمد احمد بن عثمان ذهبى، رحمه الله تعالىٰ، متوفى ۷۴۸ھ، دار احياء التراث العربية، مصر، ۱۳۸۲ھ۔
۲۴۶- نسيم الرياض فى شرح شفاء القاضى عياض، الامام شهاب الدين احمد بن محمد بن عمر الخفاجى، رحمه الله تعالىٰ، المتوفى ۱۰۶۹ھ، دار الكتب العلمية بيروت، الطبعة الاولىٰ، ۱۴۲۱ھ۔
۲۴۷- نصب الراية فى تخريج احاديث الهداية، الحافظ جمال الدين عبد الله بن يوسف الزيلعى، رحمه الله تعالىٰ، المتوفى ۷۶۲ھ، مؤسسة الريان، بيروت / دار القبلة للثقافة الاسلامية، جدة، الطبعة الاولىٰ، ۱۴۱۸ھ۔
۲۴۸- النكت الظراف على الاطراف، الامام الحافظ احمد بن على بن حجر العسقلانى، رحمه الله تعالىٰ، متوفى ۸۵۲ھ، المكتب الاسلامى، بيروت۔
۲۴۹- النهاية فى غريب الحديث و الاثر، علامه مجد الدين ابو السعادات المبارک بن محمد ابن الاثير، رحمه الله تعالىٰ، متوفى ۶۰۶ھ، دار احياء التراث العربى بيروت۔
۲۵۰- الوابل الصيب فى الكلم الطيب، ابو عبد الله محمد بن ابى بكر الزرعى الدمشقى، المعروف بابن القيم، رحمه الله تعالىٰ، المتوفى ۷۵۱ھ، دار الكتاب العربى، بيروت الطبعة الاولىٰ، ۱۴۰۵ھ۔
۲۵۱- وفيات الاعيان، قاضى شمس الدين احمد بن محمد المعروف بابن خلكان، رحمه الله تعالىٰ، متوفى ۶۸۱ھ، دار صادر، بيروت۔
۲۵۲- الهداية، برهان الدين ابو الحسن على بن ابى بكر المرغينانى، رحمه الله تعالىٰ، متوفى ۵۹۳ھ، مكتبه شركت علميه، ملتان، و مكتبة البشرى، كراتشى، الطبعة الاولى، ۱۴۲۸ھ۔
هداية البارى على ثلاثيات البخارى رحمة الله عليه للشيخ بيّوسى الشافعى (المخطوطة)۔
۲۵۳- هدى السارى (مقدمة فتح البارى)، حافظ ابن حجر عسقلانى، رحمه الله تعالىٰ، متوفى ۵۹۳ھ، دار السلام، الرياض، الطبعة الاولى، ۱۴۲۱ھ۔

اوس مونږ د معزز لوستونکو د فائدې دپاره ټول دوه ويشت ثلاثيات، د هغوی د رواتو د مسلکونو د تصريح سره يو ځائې ذکر کوو:

① كتاب العلم (٣) باب (٣٨) اثم من كذب على النبي ﷺ رقم الحديث ١٠٩ رقم الصفحة (١/٢١) شيخ الامام البخارى رحمه الله الامام الحافظ مكى بن ابراهيم من الكيى البلخى رحمه الله (١١٢٥ هجرى)

② كتاب الصلاة (٨) باب رقم ٩١ كم قدر كم ينبغى ان يكون بين يدي المصلى والسترة رقم الحديث ٤٩٧ رقم صفحة ١/ ٧١ من تلاميذ ابى حنيفة رحمه الله تهذيب الكمال (١٩/١٠٣) وتذكرة الحفاظ للذهبى رحمه الله (١/٣٦٥) هو مكى بن ابراهيم البلخى امام بلخ دخل الكوفة سنة اربعين ومائة ولزم ابا حنيفة وسمع منه الحديث والفقه واكثر عنه الرواية... وكان يحب ابا حنيفة حباً شديداً وتعصب لمذهبه (المناقب للموفق (١/٢٠٣، ٢٠٢) والمناقب للكردرى (٢/٢٢٣)

③ كتاب الصلاة (٨) باب (٩٥) الصلاة الى الاسطوانة الخ رقم صحفة (١/٧٢) رقم الحديث (٥٠٢) هذه ايضاً رواية مكى بن ابراهيم السابق

④ كتاب (٩) مواقيت الصلاة باب (١٨) باب وقت المغرب الخ رقم الحديث (٥٦١) الصفحة (١/٧٩) هذه ايضاً رواية مكى بن ابراهيم السابق

⑤ كتاب الصوم (٣٠) باب (٢١) اذا نوى بالنهار صوماً الخ رقم الحديث ١٩٢٤ رقم الصفحة (١/٢٥٧) شيخ البخارى رحمه الله عاصم ضحاك بن [illegible] (م ٢١٢) من اصحاب زفر تلميذ ابى حنيفة رحمه الله (الجواهر المضية :١/٢٣٦، ٢٦٣) وذكره السيوطى رحمة الله في الرواة عن الامام الاعظم (تبين الصحيفة ص ٥٣) وهكذا الصالح الدمشقى رحمه الله في عقود الجمان (ص ١١٩) وجامع المسانيد (٢/٢٨٣)

⑥ كتاب الحوالة (٣٨) باب (٣) اذا احال دين الميت على رجل جاز الخ رقم الحديث (٢٢٨٩) رقم الصفحة (١/٣٠٥) هذه ايضا رواية عاصم شيخ البخارى

⑦ كتاب الصوم (٣٠) باب (٦٩) صيام يوم عاشورا رقم الحديث (٢٠٠٧) رقم الصفحة (١/٢٦٨) هذه ايضاً رواية عاصم شيخ البخارى

⑧ كتاب (٣٩) الحوالة باب (٣) من تكفل عن ميت فليس له ان يرجع وبه قال الحسن رقم الحديث (٢٢٩٥) رقم الصفحة (١/٣٠٦) هذه ايضا رواية عاصم شيخ البخارى

⑨ كتاب (٤٦) الغصب ابواب المظالم والقصاص باب (٣٢) هل تكسر الدنان التي فيها خمر او تخرق الزقاق؟ فان كسر صنما او صليباً او طنبوراً او ما ينتفع بخشبة واتي شريح في طنبور كسر فلم يقض فيه بشئ هذه ايضا رواية عاصم شيخ البخارى

⑩ كتاب (٥٣) الصلح باب (٨) الصلح في الدية رقم الحديث (٢٧٠٣) رقم الصفحة (١/٣٧٣) شيخ الامام البخارى محمد بن عبدالله بن مثنى اوليس (م ٢٠٥هـ) عبدة القرشى من الحنفية (الجواهر المضية :٢/٧٠، ٧١) من اصحاب زفر رحمه الله تلميذ ابى حنيفة وحكى الخطيب رحمه الله انه كان من اصحاب زفر وابى يوسف

⑪ کتاب الجهاد رقم ٥٦) باب رقم (١١٠) البیع فی الحرب ان لا یفروا وقال بعضهم علی الموت لقول الله تعالیٰ: لقد رضی الله عن المؤمنین اذ یبایعونك تحت الشجرة رقم الحدیث ٢٠٤١ رقم الصفحة ١\٤١٥) هذه ایضاً روایة شیخ الامام البخاری رحمه الله محمد بن عبدالله

⑫ کتاب الجهاد (٥٦) باب (١٦٦) من رای العدو فنادی باعلی صوته: یا صباحاه، حتی یسمع الناس رقم الحدیث (٣٠٤١) رقم الصفحة (١\٤٢٨) هذه ایضاً روایة شیخ الامام البخاری رحمه الله محمد بن عبدالله

⑬ کتاب المناقب (٦١) باب (٢٣) صفة النبی ﷺ رقم الحدیث (٣٥٤٦) رقم الصفحة (١\٥٠٣) عصام بن خالد حضرمی ابو اسحاق الحمصی (م ٢١٣هـ) عن جریر بن عثمان وصفوان بن عمرو وحسان بن نوح وارطاة بن منذر وعبدالرحمن بن ثابت بن ثوبان (تاریخ الاسلام للذهبی رحمه الله: ١٥\ ٢٠٥) رقم الترجمة ٥٨٧) هذه ایضاً روایة شیخ الامام البخاری رحمه الله محمد بن عبدالله

⑭ کتاب المغازی (٦٤) باب (٣٩) غزوة خیبر رقم الحدیث (٤٢٠٦) رقم الصفحة (٢\٦٠٥) هذه ایضاً روایة شیخ الامام البخاری رحمه الله محمد بن عبدالله

⑮ کتاب المغازی (٦٤) باب (٤٦) بعث النبی ﷺ اسامة بن زید الی الحرقات من جهینة رقم الحدیث (٤٢٧٣) رقم الصفحة (٢\٦١٢) هذه ایضاً روایة شیخ الامام البخاری رحمه الله محمد بن عبدالله

⑯ کتاب التفسیر (٦٥) باب (٢٣) قوله تعالیٰ یاایها الذین آمنوا کتب علیکم القصاص فی القتلی الحر بالحر رقم الحدیث (٤٤٩٩) رقم صفحة (٢\٦٣٦) هذه ایضاً روایة شیخ الامام البخاری رحمه الله محمد بن عبدالله

⑰ کتاب الذبائح (٧٢) باب (١٣) آنیة المجوس والمیتة رقم الحدیث (٥٤٩٧) رقم صفحة (٢\٨٢٦) هذه ایضاً روایة شیخ الامام البخاری رحمه الله محمد بن عبدالله

⑱ کتاب الاضاحی (٧٣) باب (١٦) ما یوکل من لحوم الاضاحی وما یتزود منها رقم الحدیث ٥٥٦٩) رقم صفحة (٢\٨٣٥) هذه ایضاً روایة شیخ الامام البخاری رحمه الله محمد بن عبدالله

⑲ کتاب الدیات (٨٧) باب (١٧) اذا قتل نفسه خطأ فلا دیة له رقم الحدیث (٦٨٩١) رقم صفحة (٢\١٠١٧) هذه ایضاً روایة شیخ الامام البخاری رحمه الله محمد بن عبدالله

⑳ کتاب الدیات (٨٧) باب (١٩) السن بالسن رقم الحدیث ٦٨٩٤) رقم صفحة (٢\١٠١٨) هذه ایضاً روایة شیخ الامام البخاری رحمه الله محمد بن عبدالله

㉑ کتاب الاحکام (٩٣) باب (٤٣) من بایع مرتین رقم الحدیث (٧٢٠٨) رقم الصفحة (٢\١٠٧٢) هذه ایضاً روایة شیخ الامام البخاری رحمه الله محمد بن عبدالله

㉒ کتاب التوحید (٩٧) باب (٢٢) قوله: وکان عرشه علی الماء (هود: ٧) وهو رب العرش العظیم (توبة: ١٢٩) رقم الحدیث (٧٤٢١) رقم الصفحة (٢\١١٠٣) هذه ایضاً روایة شیخ الامام البخاری رحمه الله محمد بن عبدالله

......

(۱) حَدَّثَنَا مَكِّي بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - يَقُولُ «مَنْ يَقُلْ عَلَيَّ مَا لَمْ أَقُلْ فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ».

(۲) حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ قَالَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ قَالَ كَانَ جِدَارُ الْمَسْجِدِ عِنْدَ الْمِنْبَرِ مَا كَادَتِ الشَّاةُ تَجُوزُهَا.

(۳) حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ قَالَ كُنْتُ آتِي مَعَ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ فَيُصَلِّي عِنْدَ الأُسْطُوَانَةِ الَّتِي عِنْدَ الْمُصْحَفِ . فَقُلْتُ يَا أَبَا مُسْلِمٍ أَرَاكَ تَتَحَرَّى الصَّلاَةَ عِنْدَ هَذِهِ الأُسْطُوَانَةِ. قَالَ فَإِنِّي رَأَيْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - يَتَحَرَّى الصَّلاَةَ عِنْدَهَا.

(۴) حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ قَالَ كُنَّا نُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - الْمَغْرِبَ إِذَا تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ.

(۵) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ - رضى الله عنه - أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - بَعَثَ رَجُلاً يُنَادِي فِي النَّاسِ، يَوْمَ عَاشُورَاءَ «أَنْ مَنْ أَكَلَ فَلْيُتِمَّ أَوْ فَلْيَصُمْ، وَمَنْ لَمْ يَأْكُلْ فَلاَ يَأْكُلْ».

(۶) حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ - رضى الله عنه - قَالَ كُنَّا جُلُوسًا عِنْدَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - إِذْ أُتِيَ بِجَنَازَةٍ، فَقَالُوا صَلِّ عَلَيْهَا. فَقَالَ «هَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ». قَالُوا لاَ. قَالَ «فَهَلْ تَرَكَ شَيْئًا». قَالُوا لاَ. فَصَلَّى عَلَيْهِ، ثُمَّ أُتِيَ بِجَنَازَةٍ أُخْرَى، فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ، صَلِّ عَلَيْهَا. قَالَ «هَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ». قِيلَ نَعَمْ. قَالَ «فَهَلْ تَرَكَ شَيْئًا». قَالُوا ثَلاَثَةَ دَنَانِيرَ. فَصَلَّى عَلَيْهَا، ثُمَّ أُتِيَ بِالثَّالِثَةِ، فَقَالُوا صَلِّ عَلَيْهَا. قَالَ «هَلْ تَرَكَ شَيْئًا». قَالُوا لاَ. قَالَ «فَهَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ». قَالُوا ثَلاَثَةُ دَنَانِيرَ. قَالَ «صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ». قَالَ أَبُو قَتَادَةَ صَلِّ عَلَيْهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَعَلَيَّ دَيْنُهُ. فَصَلَّى عَلَيْهِ.

(۷) حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ - رضى الله عنه - قَالَ: أَمَرَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - رَجُلاً مِنْ أَسْلَمَ أَنْ أَذِّنْ فِي النَّاسِ «أَنَّ مَنْ كَانَ أَكَلَ فَلْيَصُمْ بَقِيَّةَ يَوْمِهِ، وَمَنْ لَمْ يَكُنْ أَكَلَ فَلْيَصُمْ، فَإِنَّ الْيَوْمَ يَوْمُ عَاشُورَاءَ».

(۸) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ - رضى الله عنه - أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - أُتِيَ بِجَنَازَةٍ، لِيُصَلِّيَ عَلَيْهَا، فَقَالَ «هَلْ عَلَيْهِ مِنْ دَيْنٍ». قَالُوا لاَ. فَصَلَّى عَلَيْهِ، ثُمَّ أُتِيَ بِجَنَازَةٍ أُخْرَى، فَقَالَ « هَلْ عَلَيْهِ مِنْ دَيْنٍ » . قَالُوا نَعَمْ. قَالَ « صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ». قَالَ أَبُو قَتَادَةَ عَلَيَّ دَيْنُهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَصَلَّى عَلَيْهِ.

(۹) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ الضَّحَّاكُ بْنُ مَخْلَدٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ - رضى الله عنه - أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - رَأَى نِيرَانًا تُوقَدُ يَوْمَ خَيْبَرَ. قَالَ «عَلَى مَا تُوقَدُ هَذِهِ النِّيرَانُ». قَالُوا عَلَى الْحُمُرِ الإِنْسِيَّةِ. قَالَ «اكْسِرُوهَا، وَأَهْرِقُوهَا». قَالُوا أَلاَ نُهْرِيقُهَا وَنَغْسِلُهَا قَالَ «اغْسِلُوا».

قال ابوعبدالله: كان ابن ابى اويس يقول: الحمر الانسية بنصب الالف والنون.

(۱۰) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الأَنْصَارِي قَالَ حَدَّثَنِي حُمَيْدٌ أَنَّ أَنَسًا حَدَّثَهُمْ أَنَّ الرُّبَيِّعَ - وَهِيَ ابْنَةُ النَّضْرِ - كَسَرَتْ ثَنِيَّةَ جَارِيَةٍ، فَطَلَبُوا الأَرْشَ وَطَلَبُوا الْعَفْوَ، فَأَبَوْا فَأَتَوُا النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - فَأَمَرَهُمْ بِالْقِصَاصِ. فَقَالَ أَنَسُ بْنُ النَّضْرِ أَتُكْسَرُ ثَنِيَّةُ الرُّبَيِّعِ يَا رَسُولَ اللَّهِ لاَ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لاَ تُكْسَرُ ثَنِيَّتُهَا فَقَالَ «يَا أَنَسُ كِتَابُ اللَّهِ الْقِصَاصُ». فَرَضِيَ الْقَوْمُ وَعَفَوْا فَقَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - «إِنَّ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ مَنْ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لأَبَرَّهُ». زَادَ الْفَزَارِيُّ عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ أَنَسٍ فَرَضِيَ الْقَوْمُ وَقَبِلُوا الأَرْشَ.

(۱۱) حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ - رضى الله عنه - قَالَ بَايَعْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - ثُمَّ عَدَلْتُ إِلَى ظِلِّ الشَّجَرَةِ، فَلَمَّا خَفَّ النَّاسُ قَالَ «يَا ابْنَ الأَكْوَعِ، أَلاَ تُبَايِعُ». قَالَ قُلْتُ قَدْ بَايَعْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ «وَأَيْضًا». فَبَايَعْتُهُ الثَّانِيَةَ. فَقُلْتُ لَهُ يَا أَبَا مُسْلِمٍ، عَلَى أَيِّ شَيْءٍ كُنْتُمْ تُبَايِعُونَ يَوْمَئِذٍ قَالَ عَلَى الْمَوْتِ.

(۱۲) حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ قَالَ خَرَجْتُ مِنَ الْمَدِينَةِ ذَاهِبًا نَحْوَ الْغَابَةِ، حَتَّى إِذَا كُنْتُ بِثَنِيَّةِ الْغَابَةِ لَقِيَنِي غُلاَمٌ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ قُلْتُ وَيْحَكَ، مَا بِكَ قَالَ أُخِذَتْ لِقَاحُ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم -. قُلْتُ مَنْ أَخَذَهَا قَالَ غَطَفَانُ وَفَزَارَةُ. فَصَرَخْتُ ثَلاَثَ صَرَخَاتٍ أَسْمَعْتُ مَا بَيْنَ لاَبَتَيْهَا يَا صَبَاحَاهْ، يَا صَبَاحَاهْ. ثُمَّ انْدَفَعْتُ حَتَّى أَلْقَاهُمْ وَقَدْ أَخَذُوهَا، فَجَعَلْتُ أَرْمِيهِمْ وَأَقُولُ أَنَا ابْنُ الأَكْوَعِ، وَالْيَوْمُ يَوْمُ الرُّضَّعِ، فَاسْتَنْقَذْتُهَا مِنْهُمْ قَبْلَ أَنْ يَشْرَبُوا، فَأَقْبَلْتُ بِهَا أَسُوقُهَا، فَلَقِيَنِي النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ الْقَوْمَ عِطَاشٌ، وَإِنِّي أَعْجَلْتُهُمْ أَنْ يَشْرَبُوا سِقْيَهُمْ، فَابْعَثْ فِي إِثْرِهِمْ، فَقَالَ «يَا ابْنَ الأَكْوَعِ، مَلَكْتَ فَأَسْجِحْ. إِنَّ الْقَوْمَ يُقْرَوْنَ فِي قَوْمِهِمْ».

(۱۳) حَدَّثَنَا عِصَامُ بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا حَرِيزُ بْنُ عُثْمَانَ أَنَّهُ سَأَلَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ بُسْرٍ صَاحِبَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ أَرَأَيْتَ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - كَانَ شَيْخًا قَالَ كَانَ فِي عَنْفَقَتِهِ شَعَرَاتٌ بِيضٌ.

(۱۴) حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ قَالَ رَأَيْتُ أَثَرَ ضَرْبَةٍ فِي سَاقِ سَلَمَةَ، فَقُلْتُ يَا أَبَا مُسْلِمٍ، مَا هَذِهِ الضَّرْبَةُ قَالَ هَذِهِ ضَرْبَةٌ أَصَابَتْنِي يَوْمَ خَيْبَرَ، فَقَالَ النَّاسُ أُصِيبَ سَلَمَةُ. فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - فَنَفَثَ فِيهِ ثَلاَثَ نَفَثَاتٍ، فَمَا اشْتَكَيْتُهَا حَتَّى السَّاعَةِ.

(۱۵) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ الضَّحَّاكُ بْنُ مَخْلَدٍ حَدَّثَنَا يَزِيدُ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ - رضى الله عنه - قَالَ غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - سَبْعَ غَزَوَاتٍ، وَغَزَوْتُ مَعَ ابْنِ حَارِثَةَ اسْتَعْمَلَهُ عَلَيْنَا.

(۱۶) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الأَنْصَارِيُّ حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ أَنَّ أَنَسًا حَدَّثَهُمْ عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «كِتَابُ اللَّهِ الْقِصَاصُ».

(۱۷) حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ قَالَ لَمَّا أَمْسَوْا يَوْمَ فَتَحُوا خَيْبَرَ أَوْقَدُوا النِّيرَانَ، قَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - «عَلَى مَا أَوْقَدْتُمْ هَذِهِ

النِّيرَانَ». قَالُوا لُحُومِ الْحُمُرِ الإِنْسِيَّةِ. قَالَ أَهْرِيقُوا مَا فِيهَا، وَاكْسِرُوا قُدُورَهَا». فَقَامَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ فَقَالَ نُهَرِيقُ مَا فِيهَا وَنَغْسِلُهَا. فَقَالَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- «أَوْ ذَاكَ».

(١٨) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- «مَنْ ضَحَّى مِنْكُمْ فَلاَ يُصْبِحَنَّ بَعْدَ ثَالِثَةٍ وَفِي بَيْتِهِ مِنْهُ شَيْءٌ». فَلَمَّا كَانَ الْعَامُ الْمُقْبِلُ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ نَفْعَلُ كَمَا فَعَلْنَا عَامَ الْمَاضِي قَالَ «كُلُوا وَأَطْعِمُوا وَادَّخِرُوا فَإِنَّ ذَلِكَ الْعَامَ كَانَ بِالنَّاسِ جَهْدٌ فَأَرَدْتُ أَنْ تُعِينُوا فِيهَا».

(١٩) حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- إِلَى خَيْبَرَ فَقَالَ رَجُلٌ مِنْهُمْ أَسْمِعْنَا يَا عَامِرُ مِنْ هُنَيْهَاتِكَ. فَحَدَا بِهِمْ، فَقَالَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- «مَنِ السَّائِقُ» قَالُوا عَامِرٌ. فَقَالَ «رَحِمَهُ اللَّهُ». فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلاَّ أَمْتَعْتَنَا بِهِ. فَأُصِيبَ صَبِيحَةَ لَيْلَتِهِ فَقَالَ الْقَوْمُ حَبِطَ عَمَلُهُ، قَتَلَ نَفْسَهُ. فَلَمَّا رَجَعْتُ وَهُمْ يَتَحَدَّثُونَ أَنَّ عَامِرًا حَبِطَ عَمَلُهُ، فَجِئْتُ إِلَى النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- فَقُلْتُ يَا نَبِيَّ اللَّهِ فَدَاكَ أَبِي وَأُمِّي، زَعَمُوا أَنَّ عَامِرًا حَبِطَ عَمَلُهُ. فَقَالَ «كَذَبَ مَنْ قَالَهَا، إِنَّ لَهُ لأَجْرَيْنِ اثْنَيْنِ، إِنَّهُ لَجَاهِدٌ مُجَاهِدٌ، وَأَيُّ قَتْلٍ يَزِيدُهُ عَلَيْهِ».

(٢٠) حَدَّثَنَا الأَنْصَارِيُّ حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ عَنْ أَنَسٍ -رضي الله عنه- أَنَّ ابْنَةَ النَّضْرِ لَطَمَتْ جَارِيَةً، فَكَسَرَتْ ثَنِيَّتَهَا، فَأَتَوُا النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- فَأَمَرَ بِالْقِصَاصِ.

(٢١) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ قَالَ بَايَعْنَا النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَقَالَ لِي «يَا سَلَمَةُ أَلاَ تُبَايِعُ» قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ بَايَعْتُ فِي الأَوَّلِ. قَالَ «وَفِي الثَّانِي»

(٢٢) حَدَّثَنَا خَلاَّدُ بْنُ يَحْيَى حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ طَهْمَانَ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ -رضي الله عنه- يَقُولُ نَزَلَتْ آيَةُ الْحِجَابِ فِي زَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ وَأَطْعَمَ عَلَيْهَا يَوْمَئِذٍ خُبْزًا وَلَحْمًا وَكَانَتْ تَفْخَرُ عَلَى نِسَاءِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- وَكَانَتْ تَقُولُ إِنَّ اللَّهَ أَنْكَحَنِي فِي السَّمَاءِ.